

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

БОРИСОВ Олексій Олександрович

**КОГНІТИВНО-ІНФОРМАЦІЙНА
ПАРАМЕТРИЗАЦІЯ ДІАЛОГУ
У БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ
РІЗНОЖАНРОВИХ ДИСКУРСИВНИХ
ПРАКТИКАХ**

Монографія

Чернігів
Видавництво “Десна Поліграф”
2016

УДК 81'42'44 : [811.111+811.161.2]

ББК 81.0

Б 82

Рекомендовано Вченою радою Чернігівського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка
Протокол № 4 від 2.11.2016.

Рецензенти:

Іваницька Наталя Борисівна – доктор філологічних наук, професор (завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету);

Славова Людмила Леонардівна – доктор філологічних наук, доцент (професор кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка);

Столяр Марина Борисівна – доктор філософських наук, професор (завідувач кафедри філософії та культурології Чернігівського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка).

Науковий редактор:

Корольова Алла Валер'янівна – доктор філологічних наук, професор (завідувач кафедри загального мовознавства і германістики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова).

Борисов О. О.

Б 82 Когнітивно-інформаційна параметризація діалогу у британських та українських різножанрових дискурсивних практиках: монографія / О. О. Борисов. – Чернігів : Десна Поліграф, 2016. – 376 с.

ISBN 978-617-7491-07-0

Представлене у монографії дослідження, виконане в межах сучасних зіставних когнітивно-дискурсивних студій, базується на кратологічній теорії комунікації. У роботі обґрунтовується інформаційно-владна концепція діалогічної взаємодії у британській та українській лінгвоспільнотах. Інформаційний вплив подається як один з аспектів когнітивно-інформаційної параметризації британського та українського діалогу. Розгляд її прототипового аспекту пов'язаний з виявленням типових мовних та мовленнєвих одиниць, вживаних комунікантами для здійснення впливу в межах різних діалогічних жанрів. У розвідці встановлюються ізоморфні та аломорфні особливості розподілу аналізованих одиниць за жанрами та форматами в етнічній усній, письмовій та електронній комунікації.

Для науковців-філологів, докторантів, аспірантів.

Borysov O. O. Cognitive-Informational Parametrisation of the Dialogue in British and Ukrainian Discourse Practices of Different Genres / O.O. Borysov. – Chernihiv : "Desna Polygraph", 2016. – 376 p.

The monograph presents a contrastive linguistic study carried out within a cognitive-communicative framework on the ground of crathological theory of communication. The power-through-information nature of a dialogical interaction in the British and Ukrainian lingual communities is substantiated. The information impact is considered to be an aspect of the cognitive-informational parametrisation of the British and Ukrainian dialogues. Its prototype aspect is explored through the establishment of typical language and speech units used by interlocutors to influence each other within different dialogue genres. In the research, the isomorphic and allomorphic peculiarities of the distribution of the units under analysis in the genres and formats of ethnic oral, written and electronic communication are revealed.

The book is addressed to linguists, doctoral and postgraduate students.

УДК 81'42'44 : [811.111+811.161.2]

ББК 81.0

ISBN 978-617-7491-07-0

© Борисов О. О., 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗІСТАВНОГО АНАЛІЗУ ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ.....	11
1.1. Діалогічний дискурс як об'єкт сучасних зіставних студій.....	11
1.2. Зіставне вивчення діалогічного дискурсу у когнітивно-комунікативному ключі.....	17
1.2.1. Комунікативна дійсність людського існування.....	17
1.2.1.1. Комунікативна інтеракція як онтологічно значущий різновид людського буття.....	19
1.2.1.2. Інформаційний вплив як основа комунікативного акту.....	23
1.2.2. Дискурсивний характер комунікативної діяльності.....	33
1.2.2.1. Онтологія дискурсу та підходи до його осмислення.....	33
1.2.2.2. Принципи типологізації дискурсу.....	38
1.2.3. Діалог як комунікативно-прагматичний феномен.....	42
1.2.3.1. Діалог як владно-інформаційна асиметрична подія.....	43
1.2.3.2. Видова диференціація діалогу.....	50
1.2.3.3. Стратифікація діалогічного дискурсу.....	53
1.2.3.4. Фазовість розгортання діалогу.....	61
1.2.3.5. Стратего-тактична лінія комунікативної поведінки.....	66
1.3. Діалогічний дискурс як когнітивно-інформаційний феномен у зіставних студіях.....	71
1.3.1. Діалог як іманентна форма мислення.....	71
1.3.2. Когнітивно-дискурсивні параметри взаєморозуміння мовців....	76
1.3.3. Моделювання концептуального простору діалогу.....	79
Висновки до розділу 1.....	82
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ БРИТАНСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ.....	86
2.1. Методологічні засади дослідження когнітивно-інформаційного аспекту комунікації в рамках зіставного мовознавства.....	86
2.2. Особливості когнітивно-інформаційної параметризації діалогічного дискурсу.....	89
2.3. Методика зіставного аналізу діалогічного дискурсу з позицій когнітивно-дискурсивної парадигми.....	91
Висновки до розділу 2.....	101

РОЗДІЛ 3. УСНИЙ ФОРМАТ ПРИРОДНОГО ТИПУ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДИСКУРСИВНИХ ПРАКТИКАХ.....	103
3.1. Діалог-розмова: зіставний аспект.....	104
3.1.1. Морфологічні особливості.....	107
3.1.2. Лексичні особливості.....	108
3.1.3. Синтаксичні особливості.....	109
3.1.4. Невербальні особливості комунікативної поведінки	111
3.1.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці.....	113
3.1.6. Застосування владно-типологічної схеми для аналізу етнічної розмови.....	114
3.2. Діалог-бесіда: зіставний аспект.....	117
3.2.1. Морфологічні особливості.....	119
3.2.2. Лексичні особливості.....	120
3.2.3. Синтаксичні особливості.....	121
3.2.4. Невербальні особливості комунікативної поведінки.....	122
3.2.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці.....	124
3.2.6. Застосування владно-типологічної схеми для аналізу етнічної бесіди.....	125
3.3. Діалог-суперечка: зіставний аспект.....	130
3.3.1. Морфологічні особливості.....	133
3.3.2. Лексичні особливості.....	134
3.3.3. Синтаксичні особливості.....	134
3.3.4. Невербальні особливості комунікативної поведінки.....	136
3.3.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці.....	137
3.3.6. Застосування владно-типологічної схеми для аналізу етнічної суперечки.....	138
3.4. Діалог-сварка: зіставний аспект.....	142
3.4.1. Морфологічні особливості.....	145
3.4.2. Лексичні особливості.....	146
3.4.3. Синтаксичні особливості.....	146
3.4.4. Невербальні особливості комунікативної поведінки.....	148
3.4.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці.....	150
3.4.6. Застосування владно-типологічної схеми для аналізу етнічної сварки.....	152
Висновки до розділу 3.....	156

РОЗДІЛ 4. УСНИЙ ФОРМАТ СОЦІАЛЬНОГО ТИПУ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДИСКУРСИВНИХ ПРАКТИКАХ.....	163
4.1. Теледискурс як відображення усної соціально-організованої діалогічної взаємодії.....	163
4.2. Діалог-інтерв'ю: зіставний аспект.....	165
4.2.1. Морфологічні особливості.....	170
4.2.2. Лексичні особливості.....	171
4.2.3. Синтаксичні особливості.....	172
4.2.4. Невербальні особливості комунікативної поведінки.....	175
4.2.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці.....	177
4.3. Діалог у жанрі «ток-шоу»: зіставний аспект.....	179
4.3.1. Морфологічні особливості.....	186
4.3.2. Лексичні особливості.....	187
4.3.3. Синтаксичні особливості.....	189
4.3.4. Невербальні особливості комунікативної поведінки.....	192
4.3.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці	195
4.4. Діалог у форматі парламентських дебатів: зіставний аспект.....	197
4.4.1. Морфологічні особливості.....	205
4.4.2. Лексичні особливості.....	206
4.4.3. Синтаксичні особливості.....	208
4.4.4. Невербальні особливості комунікативної поведінки.....	212
4.4.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці	214
Висновки до розділу 4.....	217

РОЗДІЛ 5. ПИСЬМОВИЙ ФОРМАТ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДИСКУРСИВНИХ ПРАКТИКАХ.....	223
5.1. Діалог-листування з редакцією як втілення етнокультурної письмової комунікації.....	223
5.2. «Листи-відгуки» до редакції: зіставний аспект	227
5.2.1. Морфологічні особливості.....	230
5.2.2. Лексичні особливості.....	231
5.2.3. Синтаксичні особливості.....	232
5.2.4. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці.....	235
5.3. «Листи-запитання» спеціалісту: зіставний аспект.....	236
5.3.1. Графічні особливості.....	242
5.3.2. Морфологічні особливості.....	242
5.3.3. Лексичні особливості.....	243

5.3.4. Синтаксичні особливості.....	244
5.3.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці.....	246
5.4. «Листи-зізнання»: зіставний аспект	248
5.4.1. Графічні особливості.....	251
5.4.2. Морфологічні особливості.....	252
5.4.3. Лексичні особливості.....	252
5.4.4. Синтаксичні особливості.....	254
5.4.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці.....	255
Висновки до розділу 5.....	256
РОЗДІЛ 6. ДІАЛОГ У БРИТАНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ.....	261
6.1. Інтернет-комунікація як якісно новий формат діалогічної взаємодії.....	261
6.2. Діалог у чаті: зіставний аспект	265
6.2.1. Графіко-фонетичні особливості.....	268
6.2.2. Морфологічні особливості.....	270
6.2.3. Лексичні особливості.....	271
6.2.4. Синтаксичні особливості.....	272
6.2.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці.....	275
6.3. Діалог у блозі: зіставний аспект	276
6.3.1. Графіко-фонетичні особливості.....	279
6.3.2. Морфологічні особливості.....	281
6.3.3. Лексичні особливості.....	282
6.3.4. Синтаксичні особливості.....	283
6.3.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці.....	285
6.4. Діалог у форумі: зіставний аспект	286
6.4.1. Графіко-фонетичні особливості.....	289
6.4.2. Морфологічні особливості.....	291
6.4.3. Лексичні особливості.....	292
6.4.4. Синтаксичні особливості.....	293
6.4.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці.....	295
Висновки до розділу 6.....	296
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	301
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	310
СПИСОК ДОВІДКОВИХ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	351
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	353
Додатки.....	370

ВСТУП

У ситуації постійного інтенсивного впливу на людину потоку інформації природного та соціального характеру, що, зокрема, виявляється в повсякденних актах її усної, письмової та електронної взаємодії з іншими людьми, сформувався лінгвістичний інтерес до природи та результатів міжособистісної діалогічної комунікації в різних лінгвоспільнотах [Арутюнова 1999; Богданов 1990; Кашкин 2005; Корольова 2009; Макаров 2003; Манакин 2015; Олянич 2007; Славова 2015; Сусов 2009; Шейгал 2004; Linell, Markova 1993; Wodak 1996]. Діалог – найбільш давня та універсальна форма мовленнєвого спілкування [Якубинский 1986], «*raison d'être*» мови [Гак 1970], у якому «*б'ється та кипить мовне життя*» [Щерба 1957]. Він є основною сферою реалізації комунікативної функції мови [Иссерс 2003; Дем'янков 1995; Карасик 2013; Колокольцева 2001; Почепцов 1996]. І якщо правильним є твердження, що істинне буття мова знаходить лише в діалозі [Бахтин 1979], то справедливим є й те, що діалог є невід'ємною частиною тієї загальної комунікативної системи, якою виступає мова [Алиференко 2005; Селіванова 2011; Чахоян 1979; Формановская 2002; Goffman 2005].

У діалогічному спілкуванні найяскравіше проявляється уся складність процесу мовної взаємодії, адже форма та зміст мовленнєвої поведінки визначається не тільки наявними індивідуально-психологічними та соціальними параметрами мовців, їхнім тезаурусом, досвідом, поставленими цілями, але й такими плінними та динамічними факторами, як процеси синхронного продукування та сприйняття мовлення, його розуміння та інтерпретація, соціокультурна, ситуативна та контекстуальна зумовленість дискурсу тощо [Бацевич 2004; Залевская 2005; Кубрякова 2004; Левицкий 2010; Лотман 2000; Славова 2012; Fillmore 2003]. Тож, зрозуміло, що об'єднання методологічних засад когнітивістики та дискурсології дають плідний ґрунт для зіставного вивчення діалогічного дискурсу (ДД).

Одним з пріоритетних завдань зіставних розвідок, виконуваних у межах когнітивно-дискурсивної парадигми мовознавства, є параметризація національних діалогічних дискурсів. Параметричний статус діалогічного дискурсу як когнітивно-комунікативного та лінгвокультурного феномену є амбівалентним. З одного боку, його амбівалентність полягає в тому, що саме в дискурсі відбивається потреба людини та етносу, до якого вона належить, концептуалізувати, дискретизувати навколишній світ. З іншого боку, будучи водночас буттєвим та філософським, інституціональним та персональним, матеріальним та ідеальним тощо феноменом, властивим людині як істоті індивідуальній та колективній, він сам дискретизується за цілим комплексом параметрів. У цьому дослідженні розглянуто особливості когнітивно-інформаційної параметризації діалогу саме як феномену комунікації.

Онтологічна когнітивно-інформаційна параметризація діалогічного дискурсу представниками лінгвокультури передбачає закріплення за їхніми

інтера́кціями певного, регламентованого для кожного типу комунікативних ситуацій, набору одиниць морфологічного, лексичного та синтаксичного рівнів національної мови. Мовне та мовленнєве розмежування такого типу призводить до творення етнічних типів та жанрів діалогічного дискурсу. Параметризація діалогу як лінгвістичний метод призводить до моделювання, структуризації діалогічних типів та жанрів, дозволяє побудувати схему пояснення результатів комунікативної діяльності [Дем'янков 1996; Кузина 2010; Осадчий 2012; Хисамова 2013; Шаталова 2014].

Ще одним ключовим аспектом когнітивно-інформаційної параметризації британського та українського діалогу у поданій розвідці є вимірювання інформаційного впливу, здійсненого комунікантами один на одного. Виділення його як окремої сутності формується навколо твердження про те, що будь-яка діалогічна взаємодія визначається інформаційно-владними відносинами соціального співіснування індивідів. Інформаційно-владний механізм діалогу як соціальної практики виформовується з двох ключових проявів людської життєдіяльності. З одного боку, уся соціальна діяльність особи реалізується як інформаційно спрямований процес, який відбиває її намагання адаптуватися в навколишньому середовищі та здійснювати інформаційне прогнозування його динаміки з метою біологічного та соціального виживання [Олянич 2007; Янковский 2000; Vambini 2012]. Таке прогнозування спирається на обопільну трансляцію інформації, яка має статус знань, досвіду, переживань, вказівок, цінностей, та, кінець-кінцем, спрямована на формування та консолідацію соціуму [Бацевич 2004; Иссерс 2003; Селіванова 2008]. Власне потреба в інформації і є критерієм систематизації усіх типів та різновидів ДД, оскільки саме вона лежить в основі природного спектру людських потреб і вибору вербальних чи невербальних інструментів їх реалізації [Олешков 2011]. З іншого боку, діалогічна комунікація характеризується обов'язковістю почергової зміни статусу продуцента повідомлення на статус його реципієнта [Олянич 2007; Сусов 2006], що розглядається як примус до виконання особою тієї чи іншої комунікативної або фізичної дії [Барт 1994; Канетти 1960; Кара-Мурза 2003; Фуко 1998; Linell 1990].

Етнічна комунікація, таким чином, є результатом природного волевиявлення мовців певної лінгвокультури, що вирішують власне чи спільне завдання, і відображенням того, що природна фізична влада сильного перетворюється в соціальному контексті на владу соціальну, яка проявляється в актуалізованих у спілкуванні етнічних нормах, конвенціях, правилах поведінки, реалізації соціальних, комунікативних, психологічних ролей тощо. У діалозі владні прагнення мовців розкриваються в перманентних проявах міжособистісного конверсаційного насильства, втіленого у нав'язуванні власного бачення світу та можливого заперечення чи корекції такого в партнера. Це стає можливим під час захоплення комунікативної ініціативи, вияву лідерства та відбивається в інтерактивному, кількісному та тематичному домінуванні суб'єктів під час їхнього

просування до поставленої мети. Зіставне лінгвістичне вивчення різнотипних інтеракцій представників британського та українського соціумів, опис залежності ступеня впливу та успішності спілкування від вербальних і невербальних елементів комунікативної поведінки потребують врахування таких соціальних ознак комунікації, якими є статуси, ролі, позиції комунікантів, сфера спілкування, мовні, етно- та соціокультурні традиції та правила етикету, кодексу тощо. Етнічний ДД, таким чином, є віддзеркаленням владних прагнень мовних особистостей, що виливається в застосування ними національно специфічних ходів, тактик та стратегій впливу, характерних для британської та української лінгвостільнот.

У межах вітчизняних та зарубіжних наукових розвідок, у тому числі зіставно-типологічного характеру, було здійснено аналіз різноманітних типів ДД: інституційного та особистісно-орієнтованого [Андрейчук 2012; Карасик 2013; Славова 2015], публічного [Шарафан 2008], медійного [Богоявленская 2015; Кемова 2012], авторитарного [Крючкова 2003], аргументативного [Белова 2004; Беляева 2007], інформативного [Рудов 2005], інтрасуб'єктного [Романишин 2003], політичного [Макаров 2003; Славова 2012; Шейгал 2004], ділового [Декало 2013], педагогічного [Зубарева 2001], сімейного [Галапчук 2014], художнього [Старостина 2008], наукового [Льченко 2002], віртуального [Горошко 2005; Столярова 2003] тощо. У їхніх межах виокремлювалися та аналізувалися підтипи, як-от: конфліктний [Кашапов 2003; Фролова 2008], кооперативний [Иссерс 2003; Селіванова 2008] та діалог суперництва [Савчук 2007]. Ці типи та підтипи діалогу в широкому та вузькому сенсі вивчалися в різних форматах та жанрах його реалізації: усному [Апалат 2003; Гапотченко 2004; Григорьева 2007; Демьянков 1995; Заветна 2006; Шейгал 1999; Шелест 2010; Якубинский 1986], письмовому [Драбкина 2001; Почепцов 1996; Щерба 1957] та віртуальному [Андрианова 2010; Горошко 2005; Компанцева 2010; Лутовинова 2009; Мосцевенко 2010; Тонкіх 2012]. Зокрема, вектор дискурсивних студій було спрямовано на дослідження логіко-семантичного [Демьянков 1991; Заскін 2001; Михайлов 1994; Чахоян 1979], функціонально-семантичного [Девкин 1981; Левицький 1998; Макаров 2003], структурно-семантичного [Шведова 1960], інтонаційного [Антипова 1990; Калита 2007], когнітивного [Григорьева 2007; Тарасова 2009], комунікативного [Воронцова 2005; Серль 1986; Шевченко 2005], прагматичного [Богданов 1996; Бузаров 2001; Формановская 2002], презентаційного [Олянич 2007], невербального [Серякова 2009; Miall 2009], психолінгвістичного [Тарасов 1987; Залевская 2004], лінгвофілософського [Бахтин 1979; Маркузе 1994], соціокультурного [Библер 2007; Гурочкина 2009; Красных 2002; Олешков 2008], гендерного [Борисенко 2003; Кирилина 2009; Клімкова 2010], міжкультурного [Тымбай 2008; Тюрина 2006], естетично-емоційного [Бахтин 1979] аспектів діалогічного мовлення.

Попри значний лінгвістичний інтерес до діалогу, цей унікальний, багатогранний та складноструктурований феномен соціального буття не є достатньо вивченим. Так, незважаючи на те, що в сучасній науковій парадигмі влада й авторитет у соціально-мовній взаємодії визначають магістральні напрямки розвитку комунікативних лінгвістичних досліджень [Барт 1994; Карасик, 2013; Кашкин 2008; Яворська 2000; Davis 2004; Lakoff 1982; Linell, 1990; Smith 2010], поза увагою мовознавців залишається аналіз універсальних принципів початку, протікання та завершення ДД, досягнення чи недосагнення запланованих мовцями результатів з огляду на його інформаційно-владну структурацію. Такий підхід сучасного зіставного мовознавства, який враховує співвідношення соціокультурних та лінгвістичних параметрів спілкування в межах комунікативних просторів британської та української етноспільнот, сприятиме розумінню сутності процесу національної комунікації, її звичайного перебігу та девіацій, ефективності та неефективності, успішності та неуспішності [Беляева 2007; Корольова 2009; Макаров 2003; Моїсеєва 2009; Формановская 2002; Фролова 2008; Шевченко 2005; Шейгал 2004].

Автор висловлює щире подяку за підтримку та корисні поради науковому редакторові монографії, доктору філологічних наук, професору Аллі Валер'янівні Корольовій, та рецензентам: доктору філологічних наук, професору Наталі Борисівні Іваницькій, доктору філософських наук, професору Марині Борисівні Столяр та доктору філологічних наук, доценту Людмилі Леонардівні Славовій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗІСТАВНОГО АНАЛІЗУ ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

1.1. Діалогічний дискурс як об'єкт сучасних зіставних студій

Сучасний парадигмальний простір лінгвістики, сформований у межах феноменологічного, екзистенціалістського, постструктуралістського, герменевтичного типів філософської методології, які пропонують альтернативну монологізму епістемологію діалогізму під час вивчення комунікації [Linell 1993, с. 173], представлений *когнітивно-дискурсивною* парадигмою. Такий підхід дозволяє об'єднати мовну систему із мовленнєвою діяльністю, системою знань про світ та їх відображенням у мові [Левицький 2004, с. 5; Полюжин 1999, с. 15; Сусов 2009, с. 10; Yule 2006, с. 112-137]. Це зумовлено усвідомленням того, що з функціонального погляду комунікація одним своїм боком відбиває мовленнєві одиниці, продуковані індивідом для здійснення впливу, а іншим – когнітивні структури репрезентації знань, завдяки яким, актуалізуючи стратегіо-тактичні програми індивідів, у їхньому спілкуванні з'являються саме ті, а не інші одиниці [Кубрякова 2004, с. 10-11; Морозова 2005, с. 70; Schegloff 1982, с. 71]. «Природа мови розкривається в тому, що, втілюючи весь рух свідомості, вона є засобом комунікації. Ці дві невід'ємні якості мови – номінація та комунікація – складають діалектичну єдність, у якій органічно об'єднуються пізнавальна та комунікативна функції людської свідомості» [Колшанский 1990, с. 69].

Розуміння того, що процеси функціонування мови опосередковані когнітивними операціями свідомості, створює підґрунтя для їх дослідження у взаємодії [Селіванова 2004, с. 18] та передбачає найбільш повний і багатоаспектний опис мовної системи та комунікації [Калита 2007, с. 26]. Так, врахування того факту, що мова функціонує в мовленні її носіїв заради передання інформації стало однією з методологічних вимог сучасного мовознавства [Аристов 2000; Болдырев 2000; Дем'янков 1995; Карасик 2002; Кашкин 2005; Корольова 2014; Кубрякова 2004; Левицький 1998; Шейгал 2004; Dijk 2006], і, за підтримки антропоцентризму, воно мало своїм наслідком звернення лінгвістів до суто «людських» особливостей комунікації: психічних, фізіологічних, історичних, соціокультурних тощо.

Зокрема, людина *соціальна* входить до соціуму і починає діяти за його вимогами та рекомендаціями в усіх видах своєї діяльності, не виключаючи комунікативної. В останній вона використовує узвичаєний соціумом інструментарій, який охоплює як універсальні, так і етнічно-специфічні засоби. Їх виявлення, аналіз і систематизація стають нагальним завданням лінгвістичного сьогодення, що має забезпечити людину знаннями та вміннями глобальної комунікації з представниками різних лінгвосоціумів.

Зазначене робить викриття ізоморфних та аломорфних особливостей національно-культурної комунікації, чим опікуються *зіставні дослідження*, надзвичайно актуальними. Такі пошуки з необхідністю виходять за межі лінгвістики, запозичуючи як інформаційний, так і методичний багаж багатьох наук. Тож, зіставне мовознавство наразі перетворилося на комплексну наукову царину, міждисциплінарну галузь різноаспектного вивчення людської комунікації як багатомірного нелінійного процесу, що, зокрема, характеризується мінливістю, непередбачуваністю та незамкненістю. Воно робить вагомий внесок до формування соціально значущої системи знань, яка є метою наукової діяльності.

Формування сучасної наукової картини світу базується на ідеях системності, цілісності світу, наукового знання про нього, нелінійності, глибинного взаємозв'язку хаосу та порядку, складної організації та відкритості [Шевченко 2005, с. 13-14]. Підґрунтям розуміння мови, особливостей її мовленнєвої реалізації є загальнонаукові теорії синергетизму та нелінійності [Мушинский 2006, с. 39]. Закономірним стає розгляд і процесу спілкування як інтеграції ситуативних, контекстуальних, соціокультурних факторів буття мовців з урахуванням їхніх комунікативних компетенцій. Це призводить не тільки до виділення нового об'єкта лінгвістичного аналізу – *дискурсу*, але й до усвідомлення останнього як інструменту, за допомогою якого уможливорюється комплексний аналіз та розкриття етнокультурних та індивідуально-психологічних принципів та механізмів людської інтеракції, що вдало здійснюється шляхом зіставного вивчення комунікації в межах різних лінгвоспільнот.

Розгортання комунікативно спрямованих *зіставних розвідок* сьогодення відбувається, крім того, на тлі одвічної важливості для мовознавства вивчення *діалогічної* форми мовлення як загального, природного типу людської взаємодії [Бахтин, с. 296; Щерба, с. 15; Якубинский, с. 29]. Діалог є вартісною частиною людського інструментарію [Пітерс 2004, с. 43], основою суспільства [Антоновский 2007, с. 26], історія якого складається саме зі слів та дій: «усі стосунки між людьми опосередковані словом» [Волков 2008]. «Життя за природою своєю діалогічне» [Бахтин, с. 318], тож, істинне буття мова знаходить лише в ДД, який є основною формою реалізації повсякденного спілкування [Кара-Мурза 2003, с. 482; Щерба, с. 15]. Саме в діалогічному мовленні якнайяскравіше відображається вся складність процесу мовленнєвої взаємодії [Арутюнова, с. 643], що зумовлено ширококонтекстними та швидкоплинними умовами ДД, в яких здійснюється розуміння та регулювання комунікативної та соціальної поведінки [Зимовець 2003, с. 178]. Власне, діалогічна структура комунікації виступає як медіум, який поєднує письмо та усне мовлення, текст і його лінгвістичні контексти, мову та позамовні умови [Щерба, с. 15].

ДД, що виступає як «цілеспрямована обробка людьми людей», слугує однією з найважливіших умов формування свідомості та самосвідомості особистості, стимулятором її мотиваційно-спонукальної сфери та розвитку

особистості в цілому [Пассов 1989, с. 10]. Саме діалог, утворюючи спільність *МИ*, створює підґрунтя для спільної діяльності, розкриття та розвитку особового потенціалу партнерів [Девкин 1981, с. 5; Яусс 1994]: «сьогодні комунікація є головною сферою виконання настанови «Пізнай самого себе»» [Пітерс 2004, с. 240]. До того ж, діалог за своєю сутністю є унікальною лінгвальною творчістю, адже в ньому з'являються нові слова, будуються нові синтаксичні структури, форми, звороти, які входять до ресурсів національної мови [Якубинский 1986, с. 55]. У зв'язку з цим слушно вказує В.З. Дем'янков на те, що «діалог не лише створює (опосередковано) нові цінності в людському суспільстві, але й має самоцінність» [Дем'янков 1992, с. 11].

Усвідомлення того, що діалог виступає як «прогресивна» форма мовлення, яка протиставляється монологу як формі «консервативній» [Якубинский, с. 55], у сучасних лінгвістичних дослідженнях виявляється в залученні методології філософії постмодернізму, яка висуває проект деконструкції логоцентризму, моноцентризму або монологізму [Лиотар, с. 46-47], пропонуючи як базову парадигму діалогізму [Linell, Markova 1990, с. 173] зі своїм головним елементом – «живим діалогом» або ДД [Кристева 2004, с. 15; Стернин, с. 103]. Так, О.С. Кубрякова зазначає, що «дискурсивні дослідження сьогодення спрямовані саме на виявлення особливостей живого усного мовлення» [Кубрякова, с. 528; Lyotard 1984, с. 65-66], а розмовне мовлення і є мовленням діалогічним [Девкин 1981, с. 9]. При цьому, методологічно, на думку І.Т. Касавіна, термін «діалог» спрощує багатозначність та розпливчастість, яких набуло сьогодні поняття «дискурсу» [Касавин 2008, с. 116].

З іншого боку, увага до діалогічних форм мовлення наповнюється новим когнітивно-комунікативним та культурно-філософським змістом: акцент дослідження переноситься на ментальні основи структурно-семантичної своєрідності діалогів, їхню стратегічно-тактичну складову, соціально-дискурсивні категорії, на «мінімальні» (мовленнєві акти чи репліки) та «максимальні» (текст, жанр, трансакція, дискурс тощо) одиниці діалогу [Зильберман 2009; Григор'єва 2007; Кашкин 2005; Шевченко 2005].

Діалогічна взаємодія є онтологічно первинною, пратекстовою формою організації мовлення [Бахтин 1979], яка генетично пов'язана з усно-розмовною сферою комунікативного існування людини [Щерба, с. 15; Якубинский, с. 31-32]. Традиційним визначенням діалогу в лінгвістиці може слугувати така його дефініція: **діалогічне мовлення** (греч. *διάλογος* (*dialogos*) – *бесіда, розмова двох*, фр. *dialogue*, англ. *dialog[ue]* або *duologue*) – *форма мовлення, яка складається з обміну висловленнями-репліками, на мовний склад яких впливає безпосереднє сприйняття комунікантів, яке активізує роль адресата в мовленнєвій діяльності адресанта* [БЭС, с. 135; див. також Forsyth 2012, с. 168]. Оксфордський словник сучасної англійської мови наводить такі визначення діалогу: 1) *a conversation between two or more people as a feature of a book, play, or film* (розмова двох або більше людей як елемент книги, п'єси або фільму); 2) *a discussion between two or more people*

or groups, especially one directed towards exploration of a particular subject or resolution of a problem (бесіда між двома чи більше особами або групами людей, особливо спрямована на вивчення певного об'єкта або вирішення проблеми) [OD].

В Академічному словнику сучасної української мови семантична структура «діалог» представлена трьома ЛСВ: ЛСВ 1 *розмова між двома або кількома особами*; ЛСВ 2 *частина літературного твору, в якій відбувається розмова двох осіб*; ЛСВ 3 *літературний твір, написаний у формі бесіди* [АССУМ]. Як бачимо, етнічні значення ЛСВ 2 «dialogue» та ЛСВ 1 «діалог» співпадають в архісемах «*conversation*» та «*розмова*», а також у диференціальних семах «*two or more people*» та «*дві або кілька осіб*».

Основна відмінність полягає в наявності в англійській дефініції семантичного компоненту «*groups*», що передбачає, таким чином, актуалізацію в межах ЛСВ 2 опозиції «індивід :: група». Таким чином, діалог визначається як акт між щонайменш двома, а можливо й більше комунікантами. ЛСВ 1 «dialogue» словника Oxford Dictionary корелює з визначенням, поданим у словнику Britannica: *dialogue – the recorded conversation of two or more persons, especially as an element of drama or fiction* (діалог – записана розмова між двома чи декількома особами, особливо як елемент драми чи художнього твору) [ЕВ] та українським ЛСВ 2 – *частина літературного твору, в якій відбувається розмова двох осіб*. Тож, акцент у сучасних зарубіжних та вітчизняних лексикографічних джерелах робиться на тому, що діалог має два виміри свого існування. У першому випадку для свого існування діалог мусить бути зафіксований у формі твору мистецтва; в другому – діалог розгортається у реальному часі між реальними особами, не тільки між двома, але й усередині групи чи між групами людей.

У мовознавстві все більше укорінюється думка про те, що наявність саме двох учасників для перебігу діалогу є помилковою, адже грецький префікс “*δια*” (*dia*) – «через» (ЛСВ 1) у слові *діалог* та грецьке “*δι*” (*di*) – «два» [див. Вейсман, с. 301, 331] лише зовні схожі елементи [див. Макаров 2003; Сусов 2009]. Сучасна лексема *dialogue* має відповідник у середньоанглійській мові, який прийшов через давньофранцузьську (Old French *dialoge*) з латині, що запозичила його з давньогрецької мови – (Old Greek *dialogos*), утворене з *dialegesthai* «розмовляти з», від *dia* «через» + *legein* «говорити» (from *dialegesthai* “converse with”, from *dia* “through” + *legein* “speak”) [OD]. Підтвердження цієї думки знаходимо у грецько-російському словнику А.Д. Вейсмана, де термін *διαλογοζ* визначається як *розмова, діалог* [Вейсман, с. 310], а префікс “*δια*” (ЛСВ 4) виражає *взаємність дії*, а також її *змагальність* [Вейсман, с. 301]. Опосередковано на це вказує й інше античне розуміння діалогу, який виступає формою *діалектики* (*διαλέχτοζ* – *вишукана розмова або диспут* [Вейсман, с. 310]) – *мистецтво вести бесіду або суперечку за допомогою питань та відповідей з метою встановлення істини буття, діалектика* [Вейсман, с. 310; Onlinedics], – у якому не йдеться про дві сторони комунікації, а акцентується

на тому, що стимулом та необхідною умовою розгортання діалогу у формі діалектики є протиріччя буття як спонукання до людських роздумів та комунікації [ГРС].

Це означає, що, по-перше, діалог є інтерсуб'єктною подією [Поцелуев, с. 31], по-друге, діалог – форма мислення, яка розгортається між двома полюсами об'єкта дійсності у спробі комунікантів спільно визначити його сутність, по-третє, в діалозі може брати участь будь-яка кількість учасників, саме тому вважаємо, що немає необхідності у вживанні таких термінів, як «трилог» (ситуація взаємодії з входженням третьої особи) [Зильберман, с. 11-12; Скалкин 1989, с. 20], «тетралог» (*tetralogue*) (діалог між чотирма особами) [Forsyth 2012, с. 168] або «полілог» («*поліділог*» у термінології В.Л. Скалкина [див. Скалкин 1989, с. 20-21] – форма розмовного мовлення усередині групи осіб) [Елькин 2001, с. 82; Сафонова 2006, с. 5]. Саме на це вказує друге значення терміну «діалог» у сучасному Оксфордському словнику: 2) *a discussion between two or more people or groups* (*бесіда між двома чи більше особами або групами людей*) [OD].

Підтвердження цієї думки знаходимо у словниках інших галузей гуманітарної науки, без звернення до яких антропоцентричний аналіз діалогу був би неповним. Так, у *психологічному* словнику термінів знаходимо таке його визначення: *мовне спілкування двох або декількох осіб* [НПЭ]. У *літературознавстві* діалогічна комунікація розкривається як діяльність між невизначеною кількістю персонажів: *діалог – мовленнєве спілкування між діючими особами, які слугують способом характеристики персонажів та мотивує розвиток сюжету* [СЛ]. Діалог розглядається і як *самостійний публіцистичний та філософський жанр, що розкриває ті або інші теми в бесіді двох або декількох осіб* [Academic]. Словник культурологічних термінів акцентує увагу на цілісності процесу розуміння учасників комунікації, які відрізняються різними продукованими смислами, вираженими в формі реплік та єдиним бажанням досягти істини: *діалог – форма мовлення, розмова, в якому дух цілого виникає та прокладає собі дорогу крізь відмінності реплік* [КЭ]. Таке визначення корелює з античним розумінням діалогу як методологічного принципу пізнання, реалізованого за схемою «теза-антитеза-синтез» [Onlinedics]. Діалог у культурології має різні прояви: форма філософського дослідження, форма розвитку поетичного задуму, форма навчання [КЭ]; останнє корелює з осмисленням у педагогіці діалогу як *універсальної ознаки педагогічної ситуації, яка зумовлює особистісний розвиток індивіда* [Зуєнко, с. 120]. Культурологічне розуміння діалогу корелює з його *філософським осягненням як інформативної та екзистенційної взаємодії в комунікації за посередництва чого відбувається розуміння* [ПС], а також *політологічним осмисленням як форми цілеспрямованої двосторонньої духовної взаємодії політичних суб'єктів в процесі реалізації ними своїх прав і повноважень у сфері влади* [Теорин]. Сама його можливість, обґрунтована смисловими паралелями, схожими структурами та подібністю організації свідомості, не гарантує адекватності

інтерпретації – повнота розуміння забезпечується тільки знанням мови Іншого в усій її специфіці. Тому ідеалом є гармонійна взаємодія, спрямована на досягнення комунікативної згоди [Бахтин 1979; Братченко 2007].

З лінгвістичних позицій діалогічне спілкування розглядається під кутом різних дослідницьких установок, а тому кількість визначень діалогу не є постійною та відрізняється різноманітністю. Пріоритет у мовознавстві належить визначенню діалогу як форми або виду мовлення. Проф. Л.В. Щерба визначає діалог як *розмовне мовлення, яке складається із взаємних спонтанних реакцій двох співрозмовників, що визначаються ситуацією та висловленнями мовців* [Щерба 1957, с. 115]. Фундатор вітчизняної діалогічної теорії Л.П. Якубинський визначає діалогічну форму мовленнєвого спілкування як порівняно *швидко зміну акцій та реакцій індивідів, що взаємодіють* [Якубинський 1986, с. 24]. Визначення мовленнєвого спілкування як діалогу притримується і М.М. Бахтіним, який вважає, що «діалогічні відносини передбачають мову, яка живе тільки в діалогічному спілкуванні тих, хто користуються нею. Усе життя мови пронизане діалогічними стосунками» [Бахтин 1979, с. 296]; мовленнєвий твір є діалогічним, адже «кожен монолог є реплікою великого діалогу» [там само]. Поняття «діалог» у М.М. Бахтіна охоплює багато сутностей [Бахтин 1979]:

- *діалог* як одна з композиційних форм мовлення, найпростіша форма діалогічних стосунків між репліками в розмові [Бахтин, с. 296];
- *діалог* як літературний жанр («сократичний діалог») [Бахтин, с. 316];
- *діалог* у мистецтві – естетичні принципи художнього зображення людини [Бахтин, с. 310];
- *діалог* культур, традицій [Бахтин, с. 334-335];
- *діалог* у слові – «внутрішня діалогічність слова», яка полягає у предметній орієнтації кожного «живого» слова до «вже вимовленого» та в «установці на відповідь» [Бахтин, с. 306];
- *діалог* між творами у процесі читацького пізнання тексту [Бахтин, с. 254];
- *діалог* у свідомості – «діалог із самим собою» [Бахтин, с. 296];
- *діалог* у мисленні – діалектика, «суто логічні» стосунки [Бахтин, с. 300, 339];
- *діалог* у міжособистісному спілкуванні – діалог особистостей, «діалог на вищому рівні» [Бахтин, с. 300, 364].

Проблематика, намічена дослідником під час аналізу інтерсуб'єктного виміру мови, визначила напрямки сучасних дискурсивних досліджень і призвела до існування двох позицій у лінгвістиці: у вузькому розумінні *діалог* розглядається як *форма мовленнєвої взаємодії між співрозмовниками*; у широкому значенні *діалог* – *будь-яка діяльність, у якій будь-яке омовлене чи неомовлене висловлення є моментом безперервного спілкування*. У зв'язку з цим особливого значення набуває широкий соціальний контекст [Дмитракова, с. 126], в якому адресант встановлює діалогічні відносини з

ситуацією спілкування, її гносеологічними, культурними складовими, різними аспектами адресата тощо. Відповідно, діалог може розглядатися як *специфічне соціокультурне середовище, яке створює сприятливі умови для сприйняття нового досвіду, ревізії колишніх сенсів* тощо.

Зіставні лінгвістичні розвідки описують ДД як культурно-значущу форму необхідного та цілеспрямованого соціального взаємозв'язку, як соціокультурне середовище, у якому виформовується думка та розкриваються особистості комунікантів [Беляева 2007; Карасик 2013; Славова 2015; Формановская 2001; Dijk 1989; Fillmore 2003]. Наразі існує нагальна необхідність моделювання етнічних діалогічних процесів в межах єдиної діалогічної теорії, чіткого розмежування типів та різновидів діалогічних взаємодій у різних когнітивно-комунікативних ситуаціях, адже виявлення схожостей та розбіжностей у реалізації ДД представниками різних лінгвокультур веде до усвідомлення етнічно специфічного не тільки в комунікації, що останнім часом все більше здійснюється на міжкультурному рівні, але й до реконструкції тих структур свідомості, що перетворюють людину розумну на особу з унікальною національно-специфічною картиною світу.

1.2. Зіставне вивчення діалогічного дискурсу у когнітивно-комунікативному ключі

Діалогічна комунікація є комплексним, багатомірним явищем, досягнення та всебічна параметризація якого стають можливими завдяки зіставним розвідкам, виконаним одночасно з позицій когнітивістики та дискурсології. Саме комунікативно-когнітивний підхід, що охоплює системні, структурні та діяльнісні аспекти досліджуваного об'єкта, дозволяє зробити належний зіставний аналіз мовних і мовленнєвих даних у функціональному ключі.

Складність феномену діалогічної взаємодії полягає в тому, що діалог виступає не тільки формою комунікації, але й соціально та лінгвокультурно необхідним різновидом поведінки [Демьянков 1995; Шейгал 2004; Корольова 2009; Якобсон 1983; Якубинский 1986; Reuzel 2013; Wodak 1996], яка зумовлена діалогічністю людської свідомості та є відображенням потреби людей один в одному [Бахтин 1979; Карасик 2013; Макаров 2003]. Ця потреба є ні чим іншим, як потребою однієї людини примусити іншу до необхідних дій. Заради її реалізації використовується здійснюваний за правилами етнічної комунікації соціальний (мовленнєвий) тиск на людину, що є компонентом етнічної поведінки індивіда [Токарева 2005] і трактується нами як прояв інформаційно-владних відносин, базових для соціального співіснування.

1.2.1. Комунікативна дійсність людського існування

Вихідною причиною, за якої люди прагнуть комунікації, є реалізація їхніх особистих або соціальних потреб [Крапівник 2014, с. 30; Топоров 1995,

с. 27; Угу 2004, с. 5-6]. Останні народжуються внаслідок безперервного орієнтування людини у світі цінностей природного та культурного походження: об'єкти, причетні до її діяльності, завжди знаходять у ній той чи інший ціннісний зміст, а, отже, виформовують певну потребу [Арутюнова, с. 649; Богданов 1996, с. 269; Кашкин 2004, с. 26; Олянич, с. 17; Хайдеггер, с. 149; Galfand, с. 22]. Процес установалення ціннісних відповідностей (евалюація) між сутностями реальності у зв'язку із запитом суб'єкта природно відбиває інтенсивну діяльність мовної свідомості [Каліщук, с. 23]. Тому, якщо розуміти під потребою *дещо, що заважає існуванню суб'єкта* [Янковский 2000] і *змушує розвивати його активність* [Тарасов 1990, с. 12], то одним з інструментів *усунення стану незадоволення є мова* (її реалізація у комунікації) як найефективніший засіб зміни в бажаному для суб'єкта напрямку зовнішнього світу та стосунків усередині спільноти [Аристов 2000; Зернецька, с. 9], а також оптимізації людської діяльності у цілому [Каліщук, с. 24; McGregor 2006]. Самі ж акти взаєморозуміння виконують «функції механізму координації комунікативних дій» [Хабермас 2003, с. 326].

Потреби індивіда в комунікативному середовищі постійно змінюються і, відповідно, змінюються цілі, на які спрямовані його дії [Кашкин, с. 26]. Цілі визначають внутрішню необхідність дій суб'єкта, які реалізуються ним під час отримання інформації, інтерпретованої як наявність можливості досягнення доцільного результату [Клименюк, с. 90; Янковский 2000] унаслідок залучення наявних *інформаційних* та *вольових* ресурсів [Льотар 1998, с. 27-29]. Теза відповідає положенню про те, що спілкування є триєдиним процесом, який охоплює комунікативну (обмін інформацією), перцептивну (сприйняття та розуміння іншої людини) та інтерактивну (взаємодія у процесі сумісної діяльності) складові [Антоновский, с. 6; Ковтун 2008, с. 68; Потєбня 1999, с. 120-122]. Отримані інформаційні коди перетворюються свідомістю на суб'єктивні смисли – дані, що беруть участь у зміні станів комунікантів та виступають як функціональні значення отриманих кодів, які змушують їх діяти саме таким чином [Федурко, с. 3; Янковский 2000; Lyotard 1984, с. 4-5]. Здатність людини стратегічно уявляти свої дії, узагальнювати емпірично представлену інформацію розширює межі та можливості її діяльності [Олянич, с. 217; Почепцов, с. 43]. Стратегічний характер комунікації, який завжди знаходиться під тиском двох факторів – ефективності та соціальної спадковості, зумовлений тим, що під час її здійснення відбувається постійний моніторинг ефективності прийнятого плану та його коригування [Славова 2012, с. 87]. Слушно зазначає С.О. Аристов, що «правила організації мовленнєвої взаємодії знаходяться у *відносинах взаємозумовленості* з правилами організації інформаційного обміну (курсив наш – О.Б.)» [Аристов 2000]. Свідомість людини не здатна впродовж тривалого часу витримувати стан невизначеності, через що потік мислення неминуче відхиляється або в бік змісту концепту, або – аконцепту: механізм логічного мислення забезпечує можливість продукування його

результатів на основі альтернативного вибору з протилежних елементів [Клименюк 2010, с. 223].

Відтак, весь спектр людських потреб, з нашого погляду, підпорядковується двом базовим устремлінням індивіда або спільноти: потребі в інформації та здійсненні волевиявлення, впливу чи влади над іншими в соціальній дійсності їх існування.

1.2.1.1. Комунікативна інтеракція як онтологічно значущий різновид людського буття. Існування соціуму передбачає узгодження дій його членів процесами інформаційного обміну, по-перше, у напрямку забезпечення існування самого суспільства, по-друге, – окремих його представників [Клименюк 2010, с. 86; Сусов 2009, с. 67-69; Янковский 2000]. Одночасне накладання на ситуацію комунікації всіх факторів об'єктивного, соціокультурного та індивідуально-особистісного характеру зумовлюють її складність, унікальність та неповторність [Богданов 1996, с. 268]. Так, перевага групи факторів над іншими або, навпаки, домінування тільки одного фактору впливає на весь перебіг комунікації, на швидкість її закінчення та результат (позитивний :: негативний, ефективний :: неефективний, успішний :: неуспішний). Постійно оновлюваний комунікативно-прагматичний механізм активації багатьох об'єктивних чи суб'єктивних параметрів ситуації створює неповторну ситуацію соціальної взаємодії. Соціальна взаємодія – взаємозумовлені інформаційні обміни, за якими дії одного суб'єкта одночасно є причиною та наслідком дій іншого [Берн 2003; Колесник 2016, с. 21-23; Козловець 2001, с. 144]. Структура повноцінної взаємодії складається під впливом поведінкового регулятора, налаштовуючи індивідів займати в комунікації соціально, психологічно та культурно означені позиції [Хабермас, с. 354], результатом чого є організація та координація їхніх дій у соціальній діяльності [Міщенко 2008, с. 237].

Процесуальною величиною ситуації соціального контакту є комунікативна взаємодія як суб'єктно-об'єктно-суб'єктна діяльність, спрямована на зміну системи знань та поведінки учасників спілкування [Селіванова, с. 159; Levinson 1983, с. 294] через отримання ними певної мисленнєвої субстанції – інформації [Богданов, с. 274; Клименюк, с. 85-86; див. також Хабермас 2003, с. 329; Янковский 2000]. Власне все життя особи зводиться до необхідності отримання та дешифрування деякої інформації з подальшим перетворенням її на знаки, які мають здатність комунікації в людській спільноті [Лотман 1998, с. 17; Олянич, с. 40; Рудов, с. 3]. Соціальна діяльність, підтипом якої є комунікативна діяльність, трактується як інформаційно спрямований процес, який передбачає здатність (зокрема знакового) адаптування у фізичному і соціальному середовищі та інформаційного прогнозування його динаміки [Беспалов, с. 124-125; Зернецька 2016, с. 25; Олянич 2007, с. 217; Фурсов 2006, с. 8-9]. Для вирішення стратегічних проблем та оперативних завдань свідомість використовує результати біологічного, інстинктивно-емоційного досвіду (продукт екзистенційного буття), генетико-культурну інформацію (продукт

ментального буття) та соціокультурне знання індивіда (продукт трансцендентного буття). Лише на основі синтезу колективного історичного та сучасного соціального досвіду вона здатна забезпечити адекватні реакції людини на виклики середовища, тобто знаходити шляхи та засоби для її адаптації до безперервних якісно різних динамічних змін [Клименюк, с. 211-212].

Інформація, точніше інформаційний дискомфорт щодо її наявності або відсутності в суб'єкта [Panasenko 2015, с. 100], виступає одним із спонукальних факторів комунікації. Інакше кажучи, імпульсом до інтеракції стає інформаційна лакуна щонайменш одного з комунікантів та / або інформаційна насиченість іншого, який має намір поділитися знаннями зі своїм партнером. У випадку, коли особа володіє певною інформацією та бажає її передати, передбачається, що тільки відчуття когнітивно-емоційної розрядки продуцента висловлення окреслять часові межі інтеракції. У свою чергу, кінцеве відчуття заповнення деякої предметної сфери концептуальної системи адресата, когнітивне та емоційне задоволення від отриманої інформації, призводить до припинення та затухання діалогу.

Відтак, межі протікання комунікації фіксуються завершенням отримання / генерації нової інформації або згасанням до неї інтересу з боку мовців. Інтерес є відмінною ознакою людини Homo Sapiens та визначає будь-яку її діяльність. Як когнітивна категорія, «інтерес» передбачає активну діяльність особи щодо когнітивного засвоєння дійсності та конструювання нової, а тому є рушійною силою процесу формування людиною її інформаційного простору та подальшої структуризації її комунікації [Олянич 2007, с. 115; Dijk 2006, с. 169]. Незаперечним є те, що люди легше піддаються впливу яскравої, конкретної та емоційно насиченої інформації, ніж інформації нудної, абстрактної та емоційно бідної [Gelfand 2004, с. 14], тобто нецікавої. Тож, взаємна зацікавленість інтерактантів та здатність подолання семіотичних бар'єрів у процесі трансляції та сприйняття інформації є первісно необхідними факторами комунікації [див. також Арутюнова, с. 649; Лотман 2001, с. 268-269].

Сам процес протікання комунікації стає можливим унаслідок її онтологічної властивості – дискретності, або природної здатності людей видавати інформацію порціями, що відбиває факт циклічної зміни періодів максимальної активності діалогічної системи та періодів максимального її зниження [Ломов 1984, с. 271; Лотман 2001, с. 269]. Дискретність на рівні структури виникає там, де в матеріальній її реалізації існує безперервність різних рівнів інтенсивності. Періоди т. з. спаду є часом паузи у діалозі, заповненої інтенсивним отриманням інформації, за якою йдуть періоди трансляції; так будуються стосунки між одиницями усіх рівнів – від жанрів до національних культур [Лотман 2001, с. 269]. Дискретність комунікації відповідає її межевості: межі зовні – початок та кінець (привітання та прощання) та усередині (міна, паузи тощо) [Кашкин 2004, с. 7]. Такий механізм також відповідає двом принципам побудови тексту – лінійності та

обмеженості, на відміну від побудови світу смислу – багатомірного та темпорально нелімітованого [Олянич, с. 260].

Передача інформації в комунікації йде одразу декількома каналами: словесним, інтонаційним, міміко-жестикуляційним, ситуативно-предметним [Девкин 1981, с. 6]. Отримання та інтерпретація особою різнотипних інформаційних кодів приводить її до усвідомлення необхідності виконання низки дій доцільних у ситуації [Янковский 2000] внаслідок усвідомлення наявної потреби – відчуття незадоволеності станом речей, який необхідно змінити для здійснення власних та сумісних цілей [Голубовская, с. 28; Олянич, с. 45]. Тож, особа здійснює мовленнєвий вчинок тоді, коли є необхідність: комунікація вирішує проблеми в контексті системи експлуатації мови як засобу зміни зовнішнього світу [Аристов 2000]. Цілеспрямованість взаємодії є чинником її значущості для існування суб'єктів, які передають та отримують інформацію [Янковский 2000]. Кількість та якість потрібної та отриманої особою інформації визначається як міра усунення невизначеності щодо вибору дій, які ведуть до досягнення мети [Богданов 1996, с. 274]. Загалом, кожен період комунікації інформаційно завершується, якщо тема вичерпана (тому вона припиняється або виникає інша тема), або не завершується та зберігається потреба у відновленні спілкування [Ломов 1984, с. 272; Dijk 1984, с. 57].

Тож, зрозуміло, що двобічність акту соціальної взаємодії зумовлює діалогічність комунікації [Пассов 1989, с. 12]. Тому у сучасних антропоцентрично орієнтованих дослідженнях закономірно враховується те, що життєвий світ людини первісно має два фокуси «Я» та «Інший», які передбачають не тільки диференціацію, але й потенційну взаємодію [Арутюнова, с. 647]. Людський світ виникає тоді, коли складається система «Я» – «Інший», коли між свідомістю і тілом «Я» та свідомістю і тілом «Інший» виявляються внутрішні відносини [Гадамер 1988, с. 278; Глозман, с. 19; Залевская, с. 412-418; Понті, с. 11]. Саме завдяки існуванню Іншого індивід пізнає себе, відкриває свою особистість [Арутюнова, с. 647; Гадамер 1988, с. 507]. Як результат, усвідомлення власної унікальності переростає в усвідомлення своєї особливості та формується образ «Я», який вплітається у мотиваційно-потрібнісну сферу, здійснюючи регуляторну функцію. У зв'язку з цим О.О. Потєбня зазначає, що «слово є настільки засобом розуміння іншого, наскільки воно є засобом розуміння людиною самої себе» [Потєбня, с. 122]. Інакше кажучи, відбувається діалогізація внутрішнього світу, у ході якої суб'єкт пізнання стає його об'єктом [Арутюнова, с. 649], що відбувається саме у процесі реалізації соціальних зв'язків – у комунікативному процесі [Клименюк, с. 47].

Інформацію не можна передати безпосередньо, тому для того, щоб бути переданою та сприйнятою, вона повинна бути модифікована та скомпресована, що відбувається, перш за все, за допомогою номінативних знаків національних мов [Касевич 1988, с. 14]. У мові, яка визначає правила побудови інформаційних кодів, здійснюючи вплив на структуру обробки

суб'єктом інформації [Аніщенко, с. 151; Янковский 2000], відбувається якісний «приріст» сутнісних ознак репрезентованого фрагменту дійсності, який полягає у корінному перетворенні досвіду пізнаваної речі. Етнічна вербалізація стає формою та середовищем виконання процесів мислення, їх метою та послідовним завершенням [Инишев, с. 131], що результується у перетворення особистісних смислів адресанта в узуалізовані значення, які адресат знову трансформує у неповторні особистісні смисли [Бацевич, с. 31]. Ці механізми є основою міжособистісної інтеракції усередині лінгвоспільноти, результатом чого є те, що мова відповідає структурі явищ, з якими взаємодіють члени соціуму. Відтак, мова є настільки структурованою, наскільки структурованою є погоджена взаємодія спільноти з явищами зовнішнього середовища [Evans 2006, с. 9-11]. У свою чергу, відчуття мовного контакту та обміну полягає у здатності відносно успішно орієнтуватися у нашаруваннях різнорідних компонентів семантичного, культурного, емотивного, алузивного характеру для створення такого повідомлення, в якому обидва комуніканти можуть розпізнати те, що відповідає запланованому мовцем [Баранов, с. 4-5, Гаспаров, с. 15].

Тож, пізнання світу породжує потребу надати досвіду впорядкованого та раціонального характеру, а також прагнення скоординувати його з досвідом інших людей, що є невід'ємним аспектом комунікативного (мовного) існування кожної особи [Гаспаров, с. 17]. Мова, яка знаходиться у межах структур свідомості, є людською реалізацією можливості комунікації, рефлексії та інтерпретації [Мамардашвили, с. 119]: «мова – це універсальне середовище, у якому здійснюється саме розуміння. Способом цього розуміння є тлумачення» [Гадамер 1988, с. 418].

Узагальнено комунікація, підґрунтям якої виступає мова, розуміється нами як соціально та біологічно детерміноване лінгвосеміотичне співбуття індивідів, яке водночас є умовою, чинником, способом їх існування. Такий тип співбуття визначається рівнем особистісного розвитку, здатністю бути суб'єктами власної життєдіяльності, їхніми світоглядними, моральними принципами. Комунікація у вузькому сенсі – ситуативно доцільний обмін смислами, які об'єднуються в єдину інформаційну структуру семантичних, синтаксичних та прагматичних сигналів, котрі виформовуються мовними та мовленнєвими одиницями, а також невербальними засобами спілкування [див. також Бацевич 2004, с. 31].

Для здійснення комунікативної діяльності необхідне збереження чотирьох взаємопов'язаних ланок: 1) мотивації (спонукання до діяльності); 2) операційних (вербальних та невербальних) можливостей; 3) контролю за протіканням діяльності; 4) надіндивідуальних умов спілкування [Глозман, с. 19-20]. Усі ці фактори групуються у великі блоки – комунікативні діяльності адресанта та адресата [Сидоров, с. 91-92]. Саме особистісний початок, у першу чергу, зумовлює різноманіття форм спілкування – від «безособової», формалізованої «взаємодії» комунікативних «об'єктів» до рівноправної співтворчості партнерів [Братченко 2007]. Кожен з комунікантів

формулює мету та план дій, контролює та коригує їх [Селіванова, с. 137], тому можна говорити про взаємну «відповідальність» за результати взаємодії, зумовлену їхнім спільним – цілеспрямованим та контрольованим – внеском до неї [Олешков, с. 16]. Результат таких зусиль може бути позитивним або негативним: позитивний відображає досягнення всіх або головних цілей її учасників, негативний – результат, за яким (частково або повністю) не реалізовані цілі одного чи обох суб'єктів та / або у процесі чого виникли негативні емоційні реакції [Горбач, с. 164].

Комунікативна ситуація є одиницею формування діалогічної взаємодії, що існує як інтеграційна динамічна система статусно-рольових, соціальних, діяльнісних, моральних та просторових взаємин комунікантів, і виникає та змінюється на основі кореляції їхніх ситуативних позицій [Ервин, с. 336; Селіванова, с. 568; Формановская, с. 40]. Сукупність цих особливостей створює унікальну соціо-фізичну інформаційно-владну оболонку діалогу та виформовує таку типологію цих ситуацій: статусно-рольові, соціальні, діяльнісні та моральні [див. Васильєва, с. 9]. Їхня динамічність полягає у тому, що будь-яка репліка змінює інтеракцію, провокує нову її інтерпретацію та інтерпретацію породжуваного в ній дискурсу, а якщо з'являється новий продукт, то виникає і нова ситуація з нескінченною кількістю притаманних їй особливостей [Linell 1990, с. 149]. Тому комунікативна ситуація має усі ознаки складної, нелінійної, нерівноважної системи, яка перебуває у стані переходу від хаосу до порядку, детермінованої ззовні та зсередини як деструктивними чинниками, так і параметрами самоорганізації, які сприяють взаєморозумінню та кооперації комунікантів [Селіванова, с. 567].

Комунікативність, таким чином, з одного боку, є інтегральною рисою актуалізованих у діалозі одиниць, яка розкривається у здатності виражати та повідомляти інтелектуальний або емоційний зміст про об'єкт чи подію дійсності [Аніщенко, с. 151]. З іншого боку, діалогічна природа комунікації передбачає розподіл ролей інтерактантів, зокрема за ступенем впливу на цю діяльність [Кашкин, с. 65], що схематично втілюється у ролях каузатора та пацієнта [Кустова, с. 64]. Бути каузатором (імпактором) означає регулювання діяльності пацієнта у потрібному напрямку [Базылев, с. 184; McGregor 2006], адже будь-яке використання мови передбачає структуруючий ефект, ефект впливу [Блакар 1987]. Відповідно *комунікативну взаємодію* описуємо як *здійснення інтерактантами послідовності соціально-вербальних дій, орієнтованих на продукування сумісного текстового повідомлення, яке містить потенціал обопільного впливу як відображення їхніх намірів досягнути певної мети*. Як справедливо стверджує Н.Д. Арутюнова, «саме існування іншого нас мобілізує: Інший є небезпекою» [Арутюнова, с. 648], що означає боротьбу за здійснення більш вагомого інформаційного впливу в комунікації, реалізації мовцями різноманітних відносин соціальної влади.

1.2.1.2. Інформаційний вплив як засіб реалізації владних відносин у комунікації. Комунікація є людською взаємодією, в якій відбиваються наміри співрозмовників задовольнити власні потреби за посередництва один

одного: інтеракція – «виробництво ланцюжків взаємозумовлених комунікативних актів, побудованих двома чи кількома комунікантами, з яких кожний, з одного боку, керує, з іншого – керується діями попереднього» [Levinson 1983, с. 44]. Сама умова її виникнення представлена інформаційною насиченістю ДД як відбиття вольового устремління мовців реалізувати свої інтенції в заздалегідь усвідомлених соціальних або природних обставинах нерівності. Це означає, що трансльоване іншому повідомлення інгерентно включає сигнал впливу або владний імпульс, який передбачає регуляцію поведінки партнера у деякому соціокультурному контексті взаємодії.

Природа впливу в дискурсивних практиках. Власне мотивом вступу до спілкування є протиріччя, яке формується у свідомості людини під час усвідомлення того, що «є» та що «повинно бути». Незадоволення наявним станом речей передбачає цілеспрямовану та вольову ініціацію розгортання інтерактивного простору: соціально-вербальна взаємодія, на яку розраховує мовець, повинна зняти це протиріччя. Тому ми погоджуємося з О.О. Селівановою, що *комунікативна ситуація організована на підставі діяльнісного процесу інформаційного обміну та впливу* [Селіванова 2008, с. 568]. Під впливом розуміємо активне інформаційне втручання особи (продуцента впливу) до простору фізичного чи інтелектуально-психологічного існування іншої особи (реципієнта впливу) з метою їх бажаної зміни як відображення необхідності задоволення деякої потреби. Вплив є деякою реструктуризацією або деструктуризацією суб'єкта відповідно до уявлень імпактора [Калита, с. 47; Олянич, с. 273], що передбачає обов'язкову зміну поведінки [Янковский 2000] згідно з або у супереч інтенцій імпактора.

Якщо у статусно регульованій взаємодії відносини субординації безпосередньо спрямовують діяльність реципієнта впливу [Канетти 1960], то в ситуації відсутності таких відносин, індивід, маючи певну свободу у виборі дій, змінює свою діяльність тільки в тому випадку, якщо ця зміна відповідає його потребам [Тарасов 1990, с. 5]. Це передбачає продукування імпактором якісно іншої мовленнєвої поведінки, ніж у ситуації статусного домінування, результатом якої є таке налаштування системно-структурних параметрів реципієнта впливу, за яким останній отримує позитивну вигоду від усвідомлених та здійснюваних ним змін, які виникли в результаті впливу на середовище його існування [Олянич, с. 273]. Під *результатом впливу* розуміється *зміна поведінки (у формі предметної дії, вербального чи невербального реактивного акту), емоційного стану, знань та досвіду про світ, ставлення до предмета комунікації* [Петренко, с. 18-19]. Ефект впливу визначаємо як незапланований мовцем результат інтеракції.

Під час відбору схем та моделей презентації інформації адресант повинен враховувати здатності адресата до ефективного сприйняття інформації зі сфери впливу. Первинна сенсорна система людини складається з трьох каналів сприйняття: візуального, аудіального та кінестетичного. Їхній

різний розвиток дозволяє виділити три типи реципієнтів впливу: візуал, аудіал та кінестетик [Олянич, с. 61]. Спираючись на це, імпактор може відбирати способи впливу, реалізуючи найбільш оптимальний вибір засобів для цілеспрямованої дії на одну із вказаних систем або їх комплексне поєднання. Так, семіотика *фізичного* впливу розкривається у цільовому вступі суб'єкта у тактильно-контактні відносини з партнером, що відбувається самостійно чи супроводжує комунікацію (доторкання, нанесення ударів тощо). *Парамовний* (психологічний) вплив спрямований на зміну свідомості за рахунок аудіальних, візуальних та сентальних сигналів (голос, поза, одяг, колір, запах, макіяж тощо) [Олянич, с. 184-185]. *Мовленнєвий* вплив здійснюється через знакове оформлення інформації про об'єкти дійсності [Лисічкіна 2015, с. 51; Стернин 2001, с. 54]. Р.О. Якобсон зазначає, що здатність впливати на думку та поведінку суб'єкта відбиває справжнє буття символу [Якобсон 1983, с. 116]. Ідеться про свідомо омовлене інтелектуальне та емоційне регулювання діяльності партнера, що співвідноситься з координатами соціальних відносин та нав'язуванням своєї волі адресату. Регуляція втілюється як спонукання імпактором розпочати, змінити чи завершити об'єктом впливу деяку діяльність або створити в ньому готовність здійснення низки дій, коли в цьому виникає необхідність [Тарасов, с. 5].

З психолінгвістичних позицій текст, який впливає, є твором, побудований логічно та несуперечливо [там само, с. 5]. Успішність досягнення мети передбачає таку структурацію інформації, яка передбачала б її вибудовування за параметрами важливості чи факультативності, гіперболізації, кумуляції, деталізації або неврахування незначущих елементів [Олянич, с. 361-362]. Крім цього, особа повинна закріпити довіру до себе та вербалізованої нею інформації, намагатися нейтралізувати атмосферу критичності чи індиферентності, не намагатися явно знизити рівень критичності через представлення своїх аргументів та заперечення потенціальних контраргументів інших [Тарасов, с. 14]. Тож, дії імпактора спрямовані на вирішення двох груп завдань: перша група – завдання організації спілкування (атракція та підтримка уваги, створення позитивної атмосфери), друга група – завдання здійснення впливу – стимуляція об'єкта впливу до діяльності [Тарасов, с. 14-16]. Таким чином, ефективність тексту залежить від ефективності його представлення та позитивного схвалення адресатом [Олянич, с. 60-61].

Отже, реалізація інформації через фізичні, парамовні та мовленнєві сигнали виформовує інформаційний або комунікативний вплив (КВ). Під *комунікативним впливом* розуміємо *цілеспрямовану вербальну (мовленнєву) та / або невербальну (фізичну та парамовну) дію одного індивіда на іншого для запланованої зміни його системи знань, емоцій, ставлення та, у підсумку, поведінки*. Успішний вплив передбачає здійснення наявної інтенції.

Взаємозв'язок категорій «вплив» та «влада». Різномісний вплив у комунікації є її рушійною силою, актуалізуючись як примусове запрошення

до взаємодії. Пріоритетна позиція у спілкуванні викриває ту закономірність, що комунікативний статус адресанта є первісно вищим від адресата, що може і не залежити від їхніх соціальних статусів [див. напр., Арутюнова, с. 660]. У зв'язку з цим, Г.Г. Почепцов вказує на дихотомію сильного та слабого учасників комунікації, яка представляє її у світлі сфери боротьби [Почепцов, с. 35], а саме – за владу у комунікації [Барт, с. 537; Jahedy, с. 29]. Сила виявляє себе у праві говорити та праві позбавляти цієї можливості інших [Канетти 1960; Шейгал 2001]. Будуючи повідомлення, адресант сигналізує, що сприймає ситуацію як релевантну соціокультурній моделі, позиціонує себе як носія ролей та статусів, чим дає зрозуміти адресатові, що хоче бути сприйнятий саме так, і тим самим пропонує йому роль, співвіднесену зі своєю, тобто задає «правила гри» [Олешков, с. 31].

Відтак, первісний успіх залучення мовцем іншої особи до інтеракції передбачає подальше здійснення контролю за ходом протікання, регулювання та коригування її актуальної поведінки [Ломов, с. 272], що виявляється як *реалізація впливу або влади* одного індивіда над іншим. *Влада* в широкому сенсі розуміється як *таке дискурсивне відношення між двома партнерами, за яких один з них зазнає впливу від іншого* [Блакар 1987, с. 91; Jahedy, с. 29; Smith, с. 17]. Саме в ній реалізується організована воля та сила суб'єктів незалежно від їхніх настанов відносно такого впливу [Спиркин 2002]. Її мотив розуміється як здатність викликати зміни у своєму оточенні таким чином, щоб отримати бажаний результат, для чого комуніканти розробляють найкращу у даному контексті взаємодії стратегіко-тактичну лінію поведінки. Розуміння влади як міжперсональної конструкції робить її атрибутом соціальних стосунків, визначає її як іманентну ситуаціям комунікації [Теорин; Яворська 2000, с. 97; Smith, с. 17-18].

Влада глибоко сидить у самій сутності характеру людини, включаючи її психобіологічний початок [Спиркин 2002]. Первісна причина бажання реалізації влади полягає у принципі, який М. Фуко визначає як «піклуватися про себе» (*heautou epimeleisthai*) [Фуко 1998]. «Піклування про себе» є базисом існування людини, зокрема здійснення її комунікативної діяльності, починаючи з первинних стадій становлення суспільства, коли панування та підпорядкування склали невід'ємний початок життя прадавнього соціуму [Спиркин 2002]. М. Фуко зазначає, що цей принцип відбиває такий погляд на світ, згідно з яким людина повинна усіма силами щоденно піклуватися про себе: виявляти увагу до свого самопочуття, фізичного стану, здійснювати прискіпливий розгляд оточуючого середовища, місця та часу, що впливає на всебічний розвиток її особистості. Ця стурбованість віддавна стала імперативом філософії образу життя, конституювала соціальну практику, створивши основи для міжособистісних зв'язків та обмінів, породивши певний спосіб пізнання та обробки знань [Фуко 1998, с. 51-52].

Така філософія життя, яка відштовхується від «Его» людини пронизує усю її «его-спрямованість» та природно передбачає здійснення влади над іншими для задоволення власних потреб. Поступове культивування цього

принципу в людській цивілізації призвело на сьогоднішньому етапі її розвитку до маніпулювання одних людей іншими, волевиявлення яких полягає у примусі іншого вступити до діалогічної інтеракції [Барт, с. 546; Крапівник, с. 115]. Тому об'єктивною ознакою комунікативного простору соціуму є те, що «влада (*libido dominandi*) таїться <...> в будь-якому дискурсі, навіть якщо він народжується у сфері безвладдя» [Барт, с. 546]. Соціальні відносини будуються на владі, яка первісно спрямована на їх структуруацію, робить їх більш цілеспрямованими, слугує причиною взаємної мобілізації індивідів, знижуючи невизначеність їхньої поведінки [Рикер 2002, с. 261]. Регуляція поведінки партнера заснована на актуалізації таких базових складників влади, як «панування (домінування), право, сила, вплив, примус, авторитет» [Шейгал 2001; Davis, с. 55-56].

Природньо, що *міжособова конструкція влади як система повсякденних соціальних відносин визначає особливості побудови та ведення комунікації*. Це означає, що індивіди з владним статусом контролюють та обмежують комунікативні внески партнерів, які не мають влади [Шейгал 2001]. Інакше кажучи, влада в соціумі визнається асиметричним причинним феноменом, який оформлює людські взаємовідносини [*Теорії*] в термінах нерівної здатності до здійснення контролю за тим, як тексти продукуються та вживаються в соціокультурних контекстах [Shafiee, с. 4; Linell 1990, с. 153]. При цьому влада не тільки обмежує через заборону, але також «дещо надає, ініціює та провокує і, тим самим – обмежує» [Поцелуев, с. 310].

В інтеракції влада може виступати в різних іпостасях: як *змістовна* (предмет спілкування, тему розмови), *когнітивна* («влада мови» – здатність мови нав'язувати світосприйняття, створювати мовну інтерпретацію реальності), *соціолінгвістична* (відносини субординації), *риторична* (інструмент впливу на картину світу адресата) та *прагматична* (інтенціональний аспект дискурсу) категорія [Шейгал 2001; Шейгал 2004, с. 204]. Кожен з аспектів дискурсивної влади має свої способи та засоби реалізації: ті чи інші мовні одиниці та вирази, граматичні форми, синтаксичні конструкції, суперсегментні одиниці [Блакар, с. 102], стилістичні засоби, мовленнєві акти, комунікативні ходи, жанри [Шейгал 2001]. Соціальний тиск на контекстуальне «потрібне» мовлення – аналог тиску на належну суспільну поведінку людини [Токарева, с. 125].

Влада здійснюється на фонетичному, лексичному, синтаксичному, текстовому, семіотичному (включаючи невербальний), ритуальному, прагматичному рівнях. *Фонетичний* рівень репрезентації влади характеризується застосуванням низки інтонаційних засобів для створення ефекту демонстрації владних повноважень [Федорів 2000]. *Лексичний* рівень відмічений наявністю номінацій, які репрезентують суб'єкти та об'єкти влади, її інструменти та ресурси [Барт 1994; Блакар 1987; Шейгал 2001]. *Синтаксичний* рівень характеризується спонуканнями та запитаннями (наказ, прохання, команди тощо) [Блакар 1987; Фуко 1996; Шейгал 2001]. *Текстовий* рівень відбивається в ознаках дискурсу – інституціональність,

авторитарність, дистанційованість, риторичність тощо [Шейгал 2001]. Семіотичний рівень влади фіксується у специфічних артефактах, різнотиповому фізичному контакті з ними. Предмети влади інтерпретовані як символи могутності відбивають ускладнення ієрархічних стосунків у соціальній реальності [Олянич, с. 184-185]. Ритуальний рівень – процедура, порядок та зміст дій у певній ситуації, що створює надіндивідуальну значущість події [Петлюченко, с. 14]. Прагматичний рівень виформовується на вищезазначених рівнях, репрезентуючи стратего-тактичну лінію поведінки мовців.

Таким чином, у ситуації соціальної взаємодії інформаційний вплив втілюється у КВ, який є рушійною силою дискурсу, актуалізуючись як примусове запрошення до взаємодії. КВ є формою втілення влади як відображення постійної або ситуативної соціальної залежності одного індивіда від іншого, здатності регулювання поведінки партнера.

Різновиди інформаційного впливу. Інформаційний (комунікативний) вплив є двоаспектним феноменом та виявляється в дискурсивній діяльності, з одного боку, як засіб, з іншого боку – як мета, підсумком чого є зміна поведінки адресата. КВ передбачає вплив на: 1) *свідомість* шляхом вибудовування раціональної *аргументації* (переконання, перерозподілу причинно-наслідкових зв'язків у картині світу адресата), 2) *свідомість* через *емоційну* сферу (емоції є глибинними формами категоризації, які визначають вибірковість у сприйнятті та організації інформації), 3) *підсвідомість* (сугестія) [Петренко 1990, с. 24-25; Пирогова 2001; Тараненко 2014, с. 175]. Інша класифікація охоплює способи впливу через манеру їх здійснення: *наслідування, зараження, нав'ювання, переконання* [Косенко, с. 15-16; Олянич, с. 299-300]. *Наслідування* – повторення тих зразків поведінки, які демонструє значуще для особи соціальне оточення. *Зараження* – передача свого емоційного стану іншим, що стає можливим через образно-емоційну яскравість представлення смислу мовлення виразними прикладами. *Нав'ювання*, яке здійснюється на підсвідомість, спрямоване на ціннісні фрагменти картини світу та розраховане на некритичне прийняття особою інформації, у процесі чого відбувається нав'язування готової думки. *Переконання* звернене до раціональної сфери свідомості, здійснюючись через спеціальний добір аргументів, фактів, доказів [Косенко, с. 15-16; Олянич, с. 299-300; Тарасов, с. 8; Lakoff, с. 26-28].

За онтологією виділяється чотири види КВ: 1) *соціальний* вплив; 2) *волевиявлення*; 3) *інформаційний* вплив; 4) *оцінний* та *емоційний* вплив [Федорова, с. 47]. Залежно від *іллокутивної* мети виділяються три типи впливу: *тиск, домінування* та *маніпулювання*. Два перших типи відносяться до експліцитної комунікативної поведінки, останній – до імпліцитної [див. напр., Крючкова 2003, с. 7]. Тиск співвідноситься з *аргументацією* – відкритим переконанням, яке спрямоване на логічну та емоційну сфери свідомості. Аргументація не завжди є навмисною, адже натяки також змушують особу зрозуміти, що та чи інша позиція є вигідною для неї

[Васильєв, с. 274; Кривенок, с. 85]. *Домінування* (психологічне або соціальне панування) виявляється як свідоме чи несвідоме прагнення суб'єкта здійснювати контроль над темою ДД (розвивати, зберігати, змінювати її), а також усім ходом взаємодії [Коваленко, с. 74]. Виділяють соціальне (реалізація субординативних відносин), енциклопедичне (контроль комунікації тим, хто володіє більшим обсягом знань), інтерактивне (намагання заволодіти ініціативою через більш розвинену комунікативну компетенцію) домінування [Лавникевич, с. 86-87].

Маніпулювання або *маніпуляція* (або прихований вплив) визначається як мистецтво управляти поведінкою та мисленням людей за допомогою цільової дії на свідомість [Вознюк 2005; Имшинецкая 2003; Кара-Мурза 2003; Крапівник 2014], за якої об'єкт впливу не здогадується про реальні інтенції імпактора [Олянич, с. 272]. Такий тип психологічного впливу, спрямований на дестабілізацію сфери здорового глузду [Вознюк, с. 347; Ділай, с. 168], входить до сфери підсвідомості без особливої переробки та кристалізується у вигляді неусвідомлених потягів та установок людини [Крапівник, с. 115-117], у результаті чого вона «без примусу» виконує очікувані дії. За цих умов до людей, свідомістю яких маніпулюють, ставляться не як до особистостей, а як до об'єктів [Кара-Мурза, с. 15], засобів або перешкод своїй діяльності [Имшинецкая 2003]. Успішність впливу є гарантованою, якщо адресат не «прочитує» адресанта [Олянич, с. 272]. Тож, особливість маніпуляції полягає в тому, що, по-перше, це – неусвідомлюваний вплив, факт якого не повинен бути поміченим об'єктом маніпуляції [Кривенок, с. 85], по-друге, ініціатор імпакта повинен комунікативно діяти так, щоб це свідчило про протилежні або інші наміри [Васильєв, с. 276; Олянич, с. 272], по-третє, у реципієнта виникають наміри, які не співпадають з існуючими бажаннями. В основі маніпулювання лежить дихотомія концептів ІСТИНА–БРЕХНЯ, яка трансформується в субконцепти НАПІВПРАВДА, БІЛА БРЕХНЯ, УХИЛЕННЯ тощо [Олянич, с. 257-258] та створює спотворену картину світу з вирашем маніпулятора [Васильєв, с. 275]. Твердження про те, що «маніпуляція виступає як частина технології влади» [Кара-Мурза, с. 480] у політичному сенсі, на нашу думку, є справедливим для будь-якої комунікації.

Ми пропонуємо класифікацію різновидів КВ на базі критеріїв *експліцитності* та *імпліцитності* вираження влади. Так, до явно вираженого КВ відносимо: 1) *соціально-етикетний* вплив (привітання, вибачення, знайомство, прощання, подяка тощо), який передбачає обов'язкову реакцію у відповідь згідно з існуючими нормами мовленнєвого етикету; 2) *спонукання* – короткочасне стимулювання реципієнта прямою дією на його волю, вказівкою на діяльність (наказ, заклик, умовляння, прохання, пропозиція, порада, побажання тощо без підключення механізму аргументації) [див. напр., Васильєв, с. 275; Корольова 2003, с. 12], 3) *переконання*, яке вибудовується з логіко-раціоналістичних прийомів аргументації; 4) *нав'язування*, яке розраховане на некритичне прийняття інформації, нав'язування готової думки шляхом залучення потрібних образів, оцінок,

знань про соціальні конвенції тощо. До *імпліцитної* влади зараховуємо маніпуляцію, яка передбачає передачу адресату цілого комплексу псевдосмислів, вибудованих у своєрідну логічну систему [Олянич, с. 257-258]. Ці способи КВ репрезентують *асиметричні* відносини, виявляючи інтерактивне або статусне домінування, які розкриваються у кількісному, тематичному та інтеракційному аспектах [Linell, Gustavsson 1988, с. 415-438], параметри яких можна вимірити статистично.

Комунікативні категорії інформаційного впливу. Реалізація владних відносин пов'язана з категорією «комунікативна ініціатива», яка відноситься до рівня макроструктури комунікації та характеризує різний ступінь активності індивідів щодо впровадження їхніх стратегій в інтеракцію [Макаров 2003, с. 216]. *Ініціатива* виникає в особи у той момент, коли обставини діяльності створюють проблему (протиріччя, дефіцит інформації, орієнтовних основ дії, цілісного уявлення про ситуацію [Зуенко, с. 121]), яку вона вважає за доцільне вирішити через залучення іншої особи [Максименко, с. 61]. Ініціатива як дискурсивно-психологічний фокус утілює у взаємодії актуалізацію різноманітних ознак характеру, комунікативної компетенції, комунікабельності індивіда тощо [Макаров, с. 216], затверджуючи стиль та тональність спілкування [там само, с. 220], яскраво підкреслюючи характер асиметричності комунікативної ситуації.

Звичайною для діалогічної комунікації є почергова зміна ініціативи: її двобічний характер визначається тим, що навперемінно мовець та слухач змінюють свої ролі, відбиваючи більшу активність одного та більш пасивний характер іншого суб'єкта. Її можна визначити як таку, що або приблизно взаємноурівноважується, або явно переважає в одного з комунікантів [Девкин 1981, с. 101]. Ініціатива переходить від однієї особи до іншої різним чином: довільно, за волею людини, яка володіла ініціативою, або в конкурентній боротьбі, усупереч бажань партнера [Лавникевич, с. 86-88; Макаров, с. 217]. Її захоплення реалізується в технічно-організаційному (переривання партнера, збереження за собою «права голосу» та утримання його впродовж деякого часу, який є тривалішим, ніж мовлення партнера), мовленнєво-риторичному (ухилення від відповіді, мовчання, зміна теми, відтягування відповіді) та комунікативно-функціональному (запитання, перезапит, супутні зауваження тощо) планах [Девкин 1981, с. 97-106]. Таку ініціативу визначаємо як локальну. Проте, провідна роль одного з комунікантів визначається не стільки більшою тривалістю його висловлень, скільки тим, як йому вдається тримати у своїх руках усю «режисуру» діалогу (реалізація намірів щодо повідомлення, волевиявлення тощо) [Девкин 1981, с. 97]. Ідеться про глобальну ініціативу, яка виявляється у факті ведення та управління інтеракцією та пов'язана з особистостями комунікантів, владними повноваженнями, тональністю спілкування, нормами тощо. Такі ініціативні кроки припускають не лише встановлення або умисне порушення правил «гри», але і функцію контролю за їх дотриманням іншими [Макаров, с. 219-220; Шейгал 2001].

Ініціатива в комунікативній поведінці співвідноситься з *конверсаційним насильством*, одним із способів владного примусу, під яким розуміється *редукція конверсаційних прав та можливостей іншого суб'єкта комунікації за посередництва мовних маніпуляцій* [Поцелуев, с. 314]. Власне насильство – фундамент влади – розуміється як підпорядкування одних волі інших усупереч їхньому опору [Спиркин 2002; Рикер 2002, с. 261-262]. У комунікативно-прагматичному плані воно реалізується як вторгнення до: 1) комунікативного (нав'язування власних поглядів), 2) аксіологічного (нав'язування негативного чи позитивного ставлення за руйнації існуючої оцінки), 3) когнітивного (намагання змінити образ та позицію предмета в картині світу суб'єкта) просторів особи [Горбач, с. 166; Dijk 1982, с. 169].

Конверсаційне насильство не обов'язково пов'язано з деструктивною дією на адресата [Поцелуев, с. 305]; окрім конфліктної поведінки у вигляді конфронтативного обривання мовлення, заборони на комунікативні дії тощо, воно передбачає ситуативний перехід з позиції мовця в позицію слухача, здійснення кооперативного перебивання для підтримки партнера, соціально схваленого права вищої за статусом особи розпочинати, змінювати, закінчувати, вводити нові теми, змушувати іншого виконувати необхідні дії [Демьянков 1992, с. 35-36; Шейгал 1999, с. 204]. У мовленні насильство виявляється в модальності категоричності, супроводжується підвищеним тоном та відповідною інтонацією [Шейгал 1999, с. 204]. Тож, мовленнєве насильство – одна з форм демонстрації ситуативного або соціально-статусного домінування.

Деструктивна мовленнєва поведінка визначається *агресією* – однією з фундаментальних властивостей людської поведінки, яка виходить з насильства [Кашапов, с. 31-35; Крапівняк, с. 197-198]. *Деструктивність агресивної поведінки*, яка виявляється як *усвідомлена настанова адресанта на суб'єктивно-об'єктивний тип відносин* [Горбач, с. 165], негативно впливає на взаємодію, адже вона спрямована на мінімізацію особистості адресата – дискредитацію його соціального статусу, приниження честі та гідності, авторитету, заниження рівня самооцінки тощо [Жельвис, с. 20; Поцелуев, с. 305]. З комунікативних позицій *мовленнєва агресія – налаштування на антидіалог, який реалізується в модальності категоричності, емпізі, тональності зневаги, хамства, обурення, презирства* [Шейгал 1999, с. 204], одиницях з негативною аксіологією (зокрема тих, які метафорично пов'язують особу зі світом фауни та фауни), інвективах, спонуканні у вигляді команд, погроз тощо. Агресія є видом протизаконної поведінки суб'єктів у їхньому інтерактивному просторі [Поцелуев, с. 312]. Відтак, констатуємо, що влада, підґрунтям якої є насильство, в комунікації виявляється в трьох іпостасях: статусно-рольове право (соціально надане право підпорядковувати іншого), мовленнєве насильство та агресія.

З ініціативою корелює феномен «лідерства», як соціальна ознака особи, яка домінує в інтеракції: «лідерство є там, де є влада та організація»

[Пугачев 2006]. *Лідерство* в комунікації в мініатюрі є лідерством як складової соціальних відносин. З одного боку, комунікативне лідерство, яке відбиває потреби в самоорганізації та впорядкуванні поведінки партнерів, свідчить про статусно-рольову нерівність у межах соціальної групи [Карасик 2013, с. 547; Матвеева, с. 46]. З іншого боку, В.В. Богданов слушно вважає, що «лідер – людина, яка має нетривіальну інформацію, може її виразити в найкращий спосіб та довести до відома адресата за посередництва оптимального мовного контакту» [цит. за Шейгал; див. також Dijk 1984, с. 149]. Відтак, постулюємо зв'язок лідерства з особою, яка володіє особливою інформацією або має високий статус у соціальній ієрархії.

Виділяють два типи лідерства: *формальне* та *неформальне*. В обох випадках, лідерів відрізняють цілеспрямованість, компетентність, готовність узяти на себе відповідальність за рішення. *Формальне лідерство* є пріоритетним впливом суб'єкта на членів організації, закріплене в її нормах та правилах, таке, що ґрунтується на позиції в ієрархії та володінні ресурсами впливу. *Неформальне лідерство*, яке характеризує суб'єктивну здатність, готовність та вміння керувати членами групи, реалізується в авторитеті, харизмі особистості [Петлюченко, с. 13; Пугачев 2006], що ґрунтується на «акті визнання та усвідомлення» [Гадамер 1988, с. 307] зверхності суджень та значущості її досягнень; воно виникає з існуючого соціального порядку та підкорення, а з іншого боку – робить такий соціальний порядок можливим [там само, с. 307]. «Первісний лідер сприймається як джерело авторитетного Слова, значущого для виживання групи. Не дивно, що слово лідера і в сучасному суспільстві має особливий авторитет і слугує потужним інструментом соціальної влади» [Шейгал]. Дискурсивні засоби маркування авторитетності об'єднують інтонаційні, словесні, фразові (метакомунікативні маркери), текстові (свідчать про авторитетність), інтертекстові (прецедентні тексти), невербальні (логотип, підпис тощо) елементи [Кашкин, с. 66-67].

Співвідношення ініціативи та лідерства полягає в тому, що соціально-психологічний лідер характеризується здатністю (повноваженнями) та вмінням регулювати динаміку комунікативної ініціативи. Тож, ініціатива – це дискурсивний критерій, за яким визначається лідерство в його соціально-психологічному сенсі [Макаров, с. 221-222].

Таким чином, комунікативна інтеракція є простором боротьби за ініціативу або лідерство, що є одним із ключових факторів досягнення успіху. Взаємодія виступає як змагальний акт конкуруючих сторін, коли один із партнерів намагається монополізувати канал зв'язку, а інший чинить опір, що свідчить про те, що отримана інформація не містить достатнього інформаційно-ціннісного потенціалу примусу адресата діяти за бажанням адресанта. З іншого боку, менша кількість вимовлених слів або мовчання, через що комунікація може перерватися, може також свідчити про силу комуніканта [Канетти 1960; Фуко, с. 35-36], який, у такому випадку, володіє ініціативою, реалізуючи ознаки лідера.

1.2.2. Дискурсивний характер комунікативної діяльності

Розуміння *дискурсу* як інтегративного феномену базується на діяльнісному підході до вивчення комунікації. Остання за своєю структурою є діяльністю, яка, відбиваючи потреби та мотиви, спрямована на те, щоб досягнути певної мети, реалізуючись у прагматично відібраному наборі мовних ресурсів [Аристов 2000; Кубрякова 2004; Макаров 2003; Сусов 2009; Шейгал 2004]. Природним є те, що людина як представник різноманітних соціальних спільнот є учасником побудови різних типів мовлення, які обслуговують окрему сферу життєдіяльності та продукування яких передбачає оперття на цілу низку лінгвокультурних орієнтирів. Стала, соціально та культурно визначена традиція спілкування позначається терміном «дискурс» [Antaki 2009, с. 431; Силантьев 2004, с. 98]. М. Фуко визначає *дискурсивну практику* як сукупність анонімних історичних правил, які встановлюють умови виконання функцій висловлення в дану епоху в її соціальному, лінгвістичному, економічному чи географічному просторі [Фуко 1996]. Відтак, вся духовна культура спілкування суспільства є ансамблем дискурсивних практик, в яких відбувається актуалізація мовцями їхніх картин світу, трансформація системи особистісних смислів, виробляються думки та настанови, формуються ставлення до людей, подій та речей [Касавин 2008, с. 414]. Саме тому ключем до вивчення мовленнєвої поведінки індивіда є його дискурс: будь-який об'єкт, за М. Фуко, може бути досліджено тільки «на матеріалі дискурсивних практик, адже поза дискурсивними практиками він не існує» [Фуко 1996].

1.2.2.1. Онтологія дискурсу та підходи до його осмислення. У сучасному мовознавстві дискурс внаслідок складної, багатогранної природи та зумовлених цим якісно відмінних гносеологічних спроб його опису та аналізу, досі не зазнав всебічного осмислення – його вивчення відрізняється фрагментарністю, результатом чого є відсутність загальноприйнятої дефініції. Однак, при цьому поняттєва сфера дискурсу значно розширилася: на сьогодні в лінгвістиці співіснують поняття «діалогічний дискурс» та «монологічний дискурс», хоча таке вживання терміна «дискурс» вважалося деякий час помилковим, адже спостерігається: 1) яскраво виражена тавтологія (діалог-дискурс), 2) яскраве протиріччя (дискурс-діалог) [Миронова, с. 53]. Найбільш давнім значенням «discourse», яке функціонує у французькій мові, є діалогічне мовлення (від лат. «discursus» біг назад-уперед; рух; бесіда, розмова) [Науменко, с. 52; Режабек, с. 164]. Власне дискурсивність – це обґрунтованість думки попередніми висловленнями [Режабек, с. 164]; ідеться про діалогічність, яка, таким чином, є інгерентною властивістю мовлення.

На думку І.Т. Касавіна, у філософії, історії та методології гуманітарних наук склалося два основних смисли терміна «дискурс» [Касавин 2008, с. 390]. По-перше, він використовується як позначення методично дисциплінованого мовлення чи висловлення за певною темою [див. напр., Лайонз, с. 291], що означає специфічний спосіб організації мовленнєвої діяльності

[Мушинський, с. 40]. По-друге, дискурс є позначенням мовленнєвих дій у межах розмови чи бесіди [див. напр., Balil 2012; Searle, Vanderveken, 1985], сама «бесіда» або «діалог» [Серио, с. 549]. Тим самим дискурс закріплює віднесеність до раціоналізованого, інституалізованого знання з одного боку, та знання спонтанного, злитого з діяльністю живого, незакінченого мовлення, протиставленого завершеному письмовому тексту – з іншого [Касавин 2008, с. 390]. Новий лінгвістичний зміст поняття «дискурс», на відміну від дефініцій 60-х-70-х років 20 століття як зв'язної послідовності речень або мовленнєвих актів [Лайонз 1978; Серль 1986], полягає в його визначенні як складного комунікативного явища, яке містить, поряд з текстом, екстралінгвальні чинники [Дейк 1989; Карасик 2005; Кубрякова 2004; Макаров 2003]: менталітет та культура як національна, так і індивідуальна. В.В. Красних стверджує, що культура пов'язана з дискурсом та свідомістю як комплекс небіологічних, соціально трансльованих знань мовленнєвої поведінки та системою мовних значень [Красных, с. 19].

У панівній філософії постмодернізму *дискурс* визначається як *об'єкт мисленнєво-комунікативної природи*, який адекватно може бути описаним тільки в межах нелінійної парадигми досліджень [див. Селіванова 2004, с. 129; Шевченко 2005, с. 21], здійснюваних у руслі теорії мовленнєвої взаємодії, дискурс-аналізу, критичного аналізу, конверсаційного аналізу, дискурсивної психології тощо [Карасик; Красных; Макаров; Сусов; Шевченко; Antacki; Balil; Norris; Levinson; McGregor; Smith]. Згідно з ідеями соціального конструктивізму, дискурс або спосіб спілкування людей не тільки відображає природну й соціальну реальність, але сам є діяльністю в умовах реального світу, відіграючи активну роль у його створенні та зміні [Шевченко, с. 108]. Так, О.С. Кубрякова розуміє *дискурс* як *таку форму використання мови в реальному часі, яка відбиває певний тип соціальної активності людей, створюється з метою конструювання особливого світу через його мовний опис та є частиною процесу комунікації між людьми* [Кубрякова, с. 525]. Об'єкти знання конструюються в дискурсі, який є єдиним репрезентантом внутрішнього досвіду особи, з урахуванням соціокультурних властивостей ситуації взаємодії та когнітивних особливостей мовців [Касавин 2008, с. 414; Шевченко, с. 28]. Розглядаючи співвідношення свідомості та дискурсу, В.В. Красних стверджує, що «свідомість – відображення дискурсу, а зміст свідомості – ідеальний бік дискурсу» [Красных, с. 35].

У дослідженнях І.С. Шевченко та О.І. Морозової наведено вісім лінгвістичних визначень терміна «дискурс», які функціонують у сучасній лінгвістиці [див. Шевченко, Морозова 2005, с. 22], цінність чого полягає в тому, що, відбиваючи різні його аспекти, вони розкривають його як динамічну (як діяльність), так і статичну (як продукт, текст) сутність, констатуючи його діалектичну природу. Цим аспектам відповідають протиставлення дискурс :: текст, функція :: структура, динаміка :: статика (пор., напр., визначення дискурсу В.В. Красних, як *вербалізованої*

мовленнєво-мисленнєвої діяльності, сукупності процесу та результату, які мають лінгвальний та лінгвокогнітивний плани [Красных, с. 24; див. також Морозова, с. 106; Dijk 2004, с. 350-351], та О.І. Морозової: *дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність, яка є сукупністю процесу і результату та включає як позалінгвальний, так і власне лінгвальний аспект* [Морозова, с. 106]).

Підтримуючи думку О.О. Селіванової [Селіванова 2004, с. 36], вважаємо найбільш актуальним чотири значення дискурсу.

Перше значення описує його, як *спосіб актуалізації* тексту в певних когнітивних та прагматичних умовах його вимовляння. Він супроводжує процес соціально-значущої взаємодії та відбивається в сукупності процесів породження, передачі, сприйняття та впливу текстів письмового та усного мовлення в просторово-часовому континуумі [Лойко 2006, с. 33]. Таким чином, дискурс трактується як елемент соціокультурної взаємодії, у якій відображаються як екстралінгвальна дійсність, так і ментальні процеси учасників комунікації. Це – сама мовленнєва поведінка, яка конструюється в процесі реалізації інтенцій мовців та їх інтерпретація слухачами [Шевченко, с. 107] (пор., з визначенням дискурсу Т. ван Дейка – складна єдність мовної форми, значення та дії [Дейк, с. 121-122]). При цьому формою дискурсу може бути як діалог, так і монолог [Шевченко, с. 23], тому дискурс можна вважати найзагальнішою категорією міжособистісної інтеракції [Бацевич, с. 138].

У другому значенні дискурс уявляється як *комунікативна ситуація*, яка інтегрує текст з іншими його складовими, тобто акцент ставиться на подійово-ситуаційному аспекті його розуміння [Дейк 1989]. Основними його рисами є контекстуальність, особистісність, процесуальність, ситуативність та замкненість.

Третє значення дискурсу, за яким він ототожнюється переважно з усним мовленням, уявляється як *подія*, яка моделює, варіює та регулює мовні норми, протограматичні форми мовної свідомості, переводячи його в мовлення [Фуко 1998; Хабермас 2003], тобто як соціальна практика.

Останнє розуміння дискурсу зрівнює його з типом *дискурсивної практики, зразком мовленнєвої поведінки* в певній соціально-культурній сфері спілкування, яка визначається власними соціальними нормами, ролями, відносинами, конвенціями тощо [Лайонз 1978; Почепцов, с. 293]. Зокрема, акцент на соціальності дискурсу представлено в дефініції Ф.С. Бацевича, який представляє його як синтез когнітивних, мовних і позамовних чинників, що визначаються колом форм життя, залежних від тематики спілкування, та має своїм результатом формування різноманітних МЖ [Бацевич, с. 138].

Погоджуємося з думкою про те, що основною властивістю дискурсу є регулярність співприсутності мовців, яка розглядається як інтеракція представників певних соціальних груп [Олешков, с. 68; Селіванова, с. 36-41]. До інтеракційних аспектів дискурсу зараховуємо такі категорії, як тип спілкування, сценарій взаємодії, суб'єкти спілкування, соціальні групи, соціально-рольові та міжособистісні стосунки, норми спілкування,

тональність, ступінь фіксованості теми, міна ролей, рівень формальності та ступінь попередньої підготовленості [Макаров, с. 199]. Тож, дискурс можна визначити як комунікативно-прагматичний зразок мовленнєвої поведінки, який реалізується в певній соціальній сфері та має певний набір змінних: соціальні норми, ролі, конвенції, показники інтерактивності тощо.

Незважаючи на те, що поняття «дискурс» мовознавці використовують у різних значеннях, усі вони пов'язують його із сукупністю мовленнєво-мисленнєвих дій комунікантів, з пізнанням та омовленням реальності, осмисленням «задекларованої» позиції адресата [Antaki 2009, с. 431; Бацевич, с. 138; Єщенко 2009, с. 43]. Невизначеність чи розпливчастість терміну «дискурс», на наш погляд, є здебільшого позитивною рисою, адже дозволяє об'єднати в межах дискурсу та досліджувати на єдиній методологічній основі численні прояви функціонування мови в різноманітних ситуаціях [Солощук, с. 146]. До того ж, унаслідок глобального й багатогранного характеру дискурсу та спроб всеосяжного представлення його дефініції виникають нові визначення, які продовжують викривати його грані.

Тож, узагальнюючи вищесказане стверджуємо, що дискурс виступає у двох іпостасях: 1) дискурс як текст, який актуалізується в певних умовах; 2) дискурс як соціально-дискурсивна практика. Г.Г. Почепцов зауважує, що якщо розглядати дискурс як соціальний процес, до якого включено текст, то погляд з позиції соціального виформовує дискурс, лінгвістичного – текст [Почепцов, с. 293]. З вищенаведених визначень впливає й те, що дискурс є мисленнєво-комунікативною мовленнєвою діяльністю, зафіксованою в тексті [Безугла, с. 126]. Корируючи наведену дефініцію, спираючись на концепцію Т. ван Дейка [Дейк 1989], визначаємо дискурс як *мисленнєво-комунікативну діяльність індивідів, самотійну або як складову предметної діяльності, в якій у тій або іншій мірі експліцитно відбувається омовлення намірів комунікантів як відображення їхньої потреби один в одному, визначеної мотиваційними та регулятивно-владними устремліннями, скорегованими наявними даними про просторово-часові, етнокультурні, соціально-ситуативні та індивідуально-психологічні координати взаємодії*. Це визначення передбачає два моменти: 1) дискурс є складною комунікативною подією, яка включає тексти в нерозривному зв'язку з ситуативним контекстом та системою комунікативно-прагматичних і когнітивних цілеустановок мовців [Dijk 1982, с. 169]; 2) у дискурсі відбувається оперування інформацією, реалізація якої з необхідністю передбачає здійснення впливу як відображення регулятивної функції мовлення; тільки управління діяльністю співрозмовника приводить до запланованого результату. Тож, можна стверджувати, що дискурс є тим простором, у якому формуються та реалізуються соціально зумовлені волевиявлення мовців.

Як комплексний феномен, дискурс характеризується цілим комплексом взаємозумовлених ознак, що передбачає всебічний, холістичний опис складної природи дискурсу [Фролова, с. 253]. Найбільш вичерпно ознаки дискурсу представлені в роботах О.О. Селіванової [див. Селіванова 2004,

с. 39]: особистісність, процесуальність, ситуативність, контекстуальність, телеологічність, замкненість, діалогічність, відкритість та синергетичність [також Селіванова 2008, с. 571-573]. У свою чергу, В.В. Дементьєв визначає горизонтально-вертикальні координати функціонування дискурсу [Дементьєв 1997]. Горизонтальні (лінійні) текстові та когнітивні механізми (когерентність тексту, тема-рематична структурація) забезпечують зв'язність мовленнєвого твору. Вертикальні механізми (стратегії, сценарії, фрейми) забезпечують його цілісність [Дементьєв, с. 33-34].

Системність дискурсу визначається його конфігурацією. За своєю структурою дискурс може бути простим та складним. Прикладом складних дискурсивних комплексів, де розгортання дискурсу відбувається поступово, слугують парламентські дебати. На думку І.С. Шевченко, структура дискурсу є ієрархією одиниць різних рівнів, яка узгоджується зі структурою мовлення [Шевченко 2005, с. 112].

Структура дискурсу по-різному уявляється лінгвістами. Так, Б.В. Кашкін будує таксономію рівнів дискурсу, кожному з яких відповідає своя одиниця, яка визначається його усним чи письмовим модусом: на дотекстовому рівні виділяється МА, на мінімальному – висловлення або речення, на тактичному – репліка (хід), на оптимальному – діалогічна єдність або надфразова єдність, на топікальному – комунікативний епізод або абзац, на стратегічному – комунікативна подія або текст [Кашкін, с. 338; Dijk 1982, с. 192]. У концепції Т. ван Дейка базовими дискурсивними одиницями є комунікативні події та акти: дискурс має інтерактивну природу, адже мовці взаємодіють, а не просто вживають мову; акт є не стільки дією, скільки взаємодією, одиницею когнітивно-комунікативного характеру [Дейк 1989].

Наприкінці потрібно відмітити, що дискурс створюється за допомогою знакового інструментарію, яким є фактура мови [Рождественский, с. 335] – знаряддя мови відносно до її матеріалу, що реалізується в природній та штучній формах [Волков 2008]. Природна фактура мови виявляється тоді, коли взаємодія визначається безпосереднім сприйняттям комуніканта [Якубинский, с. 25]. Йдеться про усний формат комунікації. Опосередковані взаємодії свідчать про писемну форму висловлення [Лотман 1998, с. 21; Якубинский, с. 25], яка втілюється в письмовій, друкованій та електронній формах [Розина, с. 17; Kraak, с. 11]. Тож, штучними фактурами мови є рукописний лист, друк та електронні повідомлення.

Усний та письмовий формат спілкування продовжують залишатися на сьогодні основними способами здійснення комунікації: перший – унаслідок природності, другий – унаслідок традиції, простоти та зручності [Деррида, с. 118-120; Кристева, с. 81; Почепцов 1996, с. 6; Червакова, с. 228; Щерба, с. 15; Якубинский, с. 38]. Тим не менш, поступово частину комунікативного простору суспільства та людства, в цілому, вже відвоювало собі «віртуальне спілкування». Така взаємодія в Інтернеті є різновидом комунікації, опосередкованої комп'ютером, і ширше – глобальною комп'ютерною мережею, яка створює особливі умови для породження та сприйняття

мовлення, обміну текстами, накладаючи відбиток на міжособистісну та інституціональну інтеракцію [Галичкіна 2001; Лутовинова, с. 4; Реконвальд, с. 3]. Синтез письмових та усних навичок спілкування забезпечив успіх віртуальної комунікації вже наприкінці 20-го століття. Сформувавши власний стиль функціонування, вона ще активніше визначає поведінку індивідів у сучасному інформаційному світі.

Таким чином, вивчення дискурсу передбачає розгляд мови як інструмента стратегічної соціальної взаємодії в умовах конкретної етнокультурної ситуації. Дискурсивна діяльність розглядається в системі взаємної детермінованості різних складників, які забезпечують і опосередковують цю діяльність. Зміни в понятті системності в мовознавстві призводять до усвідомлення необхідності застосування комплексної методології для холістичного опису дискурсу.

1.2.2.2. Принципи типологізації дискурсу. Класифікація та опис дискурсу з метою створення основи для інтерпретації мовленнєвих подій – одне з основних завдань аналізу діалогу [Григорьева 2007, с. 113]. Наразі запропоновані класифікації дискурсів є неоднорідними, що зумовлено багатоаспектністю феномену «дискурс», розумінням його як синергетичної взаємодії низки підсистем, що розкривається, зокрема з різних методологічних позицій галузей лінгвістики [Арутюнова 1999; Залевская 2003; Красных 2002; Кубрякова 2004; Морозова 2005; Селіванова 2008; Шевченко 2005]. Взаємне доповнення поглядів є тією гносеологічною цінністю, якої набуває дослідження дискурсу в процесі збагнення його багатогранної природи.

І.Т. Касавін пропонує розрізняти типи дискурсу на основі моделі комунікації *передатчик – канал – реципієнт*. Так, подібно до того, як передатчик своїм соціально-природним статусом визначає природу тексту (президентське мовлення, рецепт тощо), так і реципієнт визначає клас тексту (лекція призначена для студентів, казка – для дітей тощо). Так само канал комунікації – оптичний та акустичний – через який реципієнт отримує повідомлення визначає тип дискурсу – усний чи письмовий [Касавин 2008, с. 366].

Якщо за *характером комунікації* можна виділити *спонтанний* або *підготовлений* типи дискурсу [Крючкова, с. 3], то характер стосунків між комунікантами дозволяє представити опозицію: офіційний :: неофіційний дискурс. *Офіційний* дискурс розглядається як інституціональний, у якому роль індивіда зумовлена його статусом, відбиваючи стандартизований набір форм мовленнєвої поведінки в межах деякого соціального інституту. Такому дискурсу притаманні ознаки: 1) локалізований хронотоп, 2) статусно кваліфіковані учасники, 3) конвенціональна, зумовлена в рамках соціального інституту мета, 4) ритуально зафіксовані цінності, 5) інтенціонально «закріплені» мовленнєві дії в типових ситуаціях, 6) обмежена номенклатура жанрів та 7) жорстко зумовлений арсенал прецедентних висловлень та текстів [Олешков 2006, с. 99]. В.І. Карасиком наводиться орієнтовний список

його видів, виділених на підставі *мети та учасників спілкування*: політичний, дипломатичний, адміністративний тощо [дет. Карасик 2000, с. 6], а В.С. Григорьевою – його жанрів: ділові бесіди, ділові засідання тощо [Григорьева 2007, с. 26]. *Неофіційний* (особистісно-орієнтований) дискурс поділяють на повсякденний / побутовий та буттєвий [Карасик 2000, с. 5-6]. Побутове спілкування є природним типом дискурсу, завданням якого є підтримка контакту та вирішення повсякденних проблем через використання зниженого реєстру спілкування. Буттєве спілкування є художньо-філософським обміном смислами в ході пізнання світу [Карасик 2000, с. 6]. Отже, вказані типи дискурсу виокремлюються на основі низки параметрів [Фролова 2008]: *інституціональний*: сфера комунікації: фахове спілкування (професіонал-непрофесіонал), ступінь формальності (високий, середній), адресантно-адресатні конфігурації – статусно-орієнтовані (агенти-агенти, агенти-клієнти); *побутовий*: сфера комунікації: дозвілля, родинне спілкування, ступінь формальності (низький, нульовий), адресантно-адресантні конфігурації – статусно- та особистісно-орієнтовані.

Ціннісний аспект дискурсу передбачає низку соціолінгвістичних (критерій диференціації таких його видів, як політичний, рекламний, спортивний, педагогічний, науковий, побутовий тощо в межах інституціонального та буттєвого типів дискурсу [Карасик, с. 233; Крючкова, с. 3]) та прагмалінгвістичних ознак (гумористичний та ритуальний види дискурсу) [Карасик, с. 5-6]. З позиції *соціальної значущості та розповсюдженості* Г.Г. Почепцов виокремлює теле- і радіодискурс, газетний, театральний, кінодискурс, літературний, рекламний, політичний, тоталітарний, позацензурний, релігійний, ритуальний, лайливий, етикетний, фольклорний, міфологічний дискурс, дискурс у сфері «паблік рілейшнз» [Почепцов 1996, с. 75-99].

Різні *типи суспільної свідомості* – міфологічна, правова, релігійна, повсякденна тощо – відповідають за виділення міфологічного, правового, релігійного, філософського, буттєвого типів дискурсу тощо [Малиновська, с. 93]. Соціальні, вікові та статеві ознаки учасників комунікації також ототожнюються з типами дискурсу: політичний дискурс, дискурс влади, радянський, молодіжний, дитячий, феміністичний дискурси, а також асоціюється з типами та формами мовлення, особливостями окремої людини та груп людей – особистісний, неповторний, колективістський, авторитарний [Борисенко, с. 5-6; Єщенко 2009, с. 44; Крючкова, с. 2]. З погляду *опосередкованості / неопосередкованості* спілкування виділяють віртуальний та реальний дискурс. Віртуальний дискурс співвідноситься з комп'ютерним, дискурсом телеінтерв'ю, мережним та Інтернет-дискурсом [Лутовинова, с. 5].

О.В. Олянич припустив, що типологізація дискурсів можлива на основі типу *потреб* [Олянич, с. 44-48]. Так, потреба в матеріальних благах розкривається в діловому дискурсі, потреба у звільненні від індивідуальної чи соціальної психологічної напруги виявляється в інвективному та

гумористичному дискурсі тощо [дет. Олянич, с. 46]. Стверджуємо, що саме *різнотипний обмін інформацією в різних буттєвих сферах суспільства породжує різні види дискурсів*. Потреба в інформації систематизує всі існуючі в суспільстві дискурси, адже її наявність лежить в основі спектру людських потреб, вербальних інструментах їх омовлення.

Розуміння дискурсу як мовлення, яке розглядається як *цілеспрямована соціальна дія* дає змогу виділити аргументативний дискурс, який є видом комунікативної діяльності та способом впливу [Донець, с. 149]. У ньому виділяють такі підвиди, як політичний, юридичний, академічний, рекламний, діловий, побутовий [Белова, с. 13]. Однак, в іншій класифікації цей дискурс, поряд з інформаційним, експресивним, соціально-ритуальним, є окремим дискурсивним різновидом [Григорьева 2007, с. 125-188]. Жанрова варіативність текстів, які досліджуються з урахуванням екстралінгвальних факторів їхнього існування, веде до оперування такими поняттями, як художній, науковий, поетичний дискурс [Богин, с. 17-18].

У більшості випадків класифікаційні розходження є такими, що взаємодоповнюють одне одного через невизначеність об'єкта аналізу. До провідних критеріїв виділення типів дискурсу відносимо ті, які пов'язані з його категоріями (адресантністю, інтенціональністю, ситуативністю, інформативністю тощо), та можуть бути розрізнені в термінах семіотичної моделі – формальних, функціональних, змістовних критеріїв. На цих підставах І.С. Шевченко розрізняє види дискурсу за: 1) *формою дискурсу*: усний та письмовий; 2) *видом мовлення*: монологічний або діалогічний; 3) *адресатним* критерієм (орієнтація на індивіда, його роль): інституціональний та особистісно-орієнтований (персональний); 4) критерієм *адресант-адресатної орієнтації* – дискурс певних комунікантів та груп (за соціально-демографічною ознакою: дитячий, підлітковий дискурс, дискурс людей похилого віку, жіночий та чоловічий дискурс тощо; за соціально-професійною – дискурс педагогів, політиків тощо; за соціально-політичною – дискурс партій; 5) критерієм *умов настанов та комунікативних принципів*: аргументативний, конфліктний (сварка, лайка) та гармонійний (унісон); 6) соціально-ситуативним параметром: медійний, науковий, діловий, рекламний тощо; 7) *функціональною та інформативною* ознаками: інформативний та фатичний дискурс; 8) *формальними та змістовними* критеріями в функціонально-стильовому аспекті: художній, публіцистичний, офіційний, неофіційний дискурс [див. Шевченко 2005, с. 235-236].

У нашій класифікації спробуємо звузити коло критеріїв щодо виділення основних типів та видів дискурсу в усній, письмовій та електронній сферах комунікації. Будемо відштовхуватися від онтологічно первинної, на наш погляд, опозиції *персональність :: інституціональність* спілкування. Дихотомія була запропонована В.І. Карасиком [Карасик 2000, с. 5], а зміст її компонентів розкривається в тому, що особистісно-орієнтований дискурс відображає мовця як особистість, яка розкриває свій внутрішній світ іншому в ситуації неофіційного спілкування; інституціональний дискурс передбачає

продиктовану, схематичну за формою та «суху» за змістом, обмежену певним суспільним інститутом офіційну комунікацію. Отже, більшість дискурсів може бути первісно віднесена до того чи іншого гіпертипу класифікації. Завдання полягає в тому, щоб знайти місце тим типам дискурсу, які «прослизують» крізь сітку персональності-інституціональності, захоплюючи елементи тієї чи іншої категорії.

Ми пропонуємо *горизонтально-вертикальну модель* типології дискурсів, яка будується, з одного боку, на основі розподілу соціального світу людини на сфери її спілкування, а з іншого – заснована на таких суспільних поняттях як тема та людська спільність. Якщо слідувати визнанню того, що типи дискурсу виступають як комунікативно-прагматичні зразки мовленнєвої поведінки, яка відбувається в певній соціальній сфері [Сусов 2006], то логічним є те, що саме ці типи й представляють ці сфери спілкування, які зумовлюють сценарії взаємодії комунікантів. До сценарних параметрів відносимо: 1) норми та традиції, 2) комунікативні схеми розгортання та вербального наповнення ситуації, 3) допустимість-недопустимість тем спілкування та типів мовленнєвих дій, які, зокрема, зумовлені ступенем знайомства, ролями мовців, рівнем формальності взаємодії. Комплексне застосування вказаних змінних дозволяє розбити соціальні сфери на дві групи за критерієм тональності комунікації: 1. *офіційна* (формальна) (високий рівень формалізованості; жорстка необхідність слідування нормам, асиметричні соціальні відносини тощо); 2. *неофіційна* (неформальна) (особистісний, невимушений стиль спілкування, симетричні соціальні відносини тощо) [Почепцов 1996, с. 6]. За І.П. Сусовим, у межах цих груп виділяємо такі сфери спілкування [Сусов 2006]: 1) *інституціонально-виробнича* сфера, 2) сфера *обслуговування*, 3) сфера *дозвілля* та 4) *сімейно-побутова* сфера. Тож, на горизонтальній площині моделі, яка представлена персональним та інституціональним гіпертипами дискурсу, з'являються такі субтипи, як інституціонально-виробничий, дискурс сфери обслуговування, дискурс сфери дозвілля та сімейно-побутовий дискурс. Вертикаль моделі утворюється концептами ТЕМА та СПІЛЬНІСТЬ. Такий вибір є закономірним. Тематичний початок виступає однією з ключових умов утворення будь-якого типу дискурсу та підтримки його протікання залежно від стабільності інтересу мовців чи суспільства до певної проблеми. Тема (предмет діалогу) є тією домінантою дискурсу, яка диференціює його [Гаспаров, с. 83; Силантьєв, с. 105-106; Dijk 1984, с. 57; Grimes, с. 164] та визначає функціонування безлічі «тематичних» дискурсів (щодо подолання бідності, мовної політики, проблеми охорони здоров'я тощо), які обов'язково реалізуються в межах інших дискурсів, виступаючи їхнім підґрунтям. У свою чергу, ознака спільності учасників дискурсивної практики пронизує усі соціальні взаємодії. Спільність виявляється в низці ознак: 1) інтерперсональний / груповий характер, які диференціюють дискурси побудовані всередині сім'ї, друзів, між випадковими знайомими, закоханими, організаціями тощо; 2) спільністю ситуації, на основі чого

виділяються дискурси перехожих, незнайомих людей тощо; 3) спільність культур та субкультур (професійна належність до певного інституту або колекціонери, зелені, автолюбители, толкієністи тощо) [Силантьєв, с. 106].

Зрозуміло, що в суспільстві відбувається постійне накладання різнотипних дискурсивних практик, тому, наприклад, можливо спостерігати інтерперсональні дискурси всередині інституціональних (спілкування колег), інституціональні можуть набувати характеру субкультурності (переважно професійної) тощо. Погоджуємося з О.О. Залевською, яка стверджує, що чим більш високу позицію займає дискурс у соціокультурній ієрархії, тим більш складним він є за своєю сутністю та складом, за стратегіями, тематикою, інтенціональністю та текстуальністю, тим більш широкий спектр інших дискурсів він відбиває та несе в собі їх текстові відбитки [Залевская, с. 301].

Усі різновиди ДД, які здійснюються у межах різних типів усного, письмового та електронного форматів комунікації, відрізняються соціально визначеними для них макроінтенціями та особливим чином побудованими текстами, називаємо мовленнєвими жанрами (МЖ). МЖ – *тематично, композиційно та стилістично специфічний тип побудови тексту / дискурсу окремої сфери спілкування в типовій ситуації соціальної, психологічної чи культурної взаємодії людей* [Алиференко 2005; Бахтин 1979; Бацевич 2004; Дементьев 1997; Седов 1999; Шмелева 1990]. Функціональним призначенням жанрової моделі є те, що вона виступає регулюючою системою, яка коригує оформлення та протікання ДД у певному його типі та підтипі.

Отже, базуючись на критерії «соціальності», всі дискурси відноимо до персонального або інституціонального типів. Подальший аналіз за параметром «соціальна сфера використання мови» дозволяє виділити такі їх підтипи, як інституціонально-виробничий, дискурс сфери обслуговування, дискурс сфери дозвілля та сімейно-побутовий дискурс. З іншого боку, дискретизація цих типів відбувалася на основі понять «тема» та «спільність», що призвело до виявлення інтерперсональних, ситуативних, професійних та субкультурних дискурсів, які засновані на тематичних субдискурсах. У свою чергу, типи та підтипи ДД втілюються у різноманітних МЖ. Запропонована стратифікація дозволила побудувати ієрархічну, горизонтально-вертикальну модель типологізації дискурсів, яку доцільно назвати соціально-тематичною типологією дискурсу.

1.2.3. Діалог як комунікативно-прагматичний феномен

У сучасній лінгвістиці основою ДД визнається когнітивно-комунікативний намір учасників спілкування [Шевченко 1998, с. 268], адже процес мовленнєвої діяльності, перш за все, представляється як інтенційна реалізація послідовності їхніх внутрішніх станів [Алексеева, с. 43; Калита, с. 47]. Іntenція набуває свого комунікативно-прагматичного потенціалу у вигляді конкретної настанови як логічного та емоційного початків мовлення [Клименюк, с. 208-209; Тымбай, с. 184]. Прагматичний потенціал постійно перерозподіляється залежно від умов комунікації та призводить до зміни

міри емоційного навантаження висловлень. На підставі усвідомлення прагматичної настанови відбуваються розумові акти паралельно-альтернативного добору сукупності лексико-граматичних та фонетичних засобів, здатних найбільш ефективно передавати смисл кожного висловлення [Калита, с. 40; Чахоян, с. 26]. По ходу діалогу комуніканти вимушені постійно коригувати власні дії та обирати ті засоби самовираження, які найбільше відповідають ситуації, контекстним наслідкам попередніх реплік та наявним мовним ресурсам. Якщо одна з реплік була менш перлокутивно вдалою або виражена думка залишилася незрозумілою, мовець вдається до інших дій, виправляючи комунікативну помилку та залишаючись у межах поставленого завдання. Нормальний хід ДД припускає узгодження іллокутивних намірів учасників, яке полягає в задоволенні їхніх взаємних претензій [Гурочкина, с. 43] під час конструювання спільного ДД.

1.2.3.1. Діалог як владно-інформаційна асиметрична подія. ДД будь-якого типу передбачає, що мовленнєва діяльність – це діяльність, яка припускає участь більш, ніж одного актора і тому має бути розрахована на реципієнта [Аристов 2000]. Сама ж можливість перебігу діалогу забезпечується глибокою асиметричністю його структури [Касавин 2008, с. 116; Лотман 1992, с. 286; Янковский 2000], завдяки якій відбувається інформаційний обмін та яку можна спостерігати на двох рівнях реалізації. Відтак, виділяємо два типи асиметричності: онтологічно-інформаційну та статусно-рольову.

Онтологічно-інформаційна асиметричність ДД базується на об'єктивних особливостях його розгортання. По-перше, вона виражається в різниці наявних семіотичних структур учасників діалогу. Поза семіотичною відмінністю, тобто наявністю різного рівня інформованості суб'єктів комунікації, діалог на певну тему є безглуздим, тоді як за абсолютною відмінністю він є неможливим. Тому в діалозі «асиметрія передбачає рівень інваріантності» [Лотман 92, с. 268], а монопольне володіння інформацією – один із дискурсивних проявів влади [Шейгал 2001]. По-друге, асиметричність виражається в попереминій спрямованості повідомлень: учасники ДД постійно переходять з позиції передачі на позицію прийому [Лотман 1992, с. 268]. Спираючись на думку О.В. Клименюка про особливості когнітивного осягнення дійсності [Клименюк, с. 225], робимо припущення, що така дискретність у ДД має своїм когнітивним підґрунтям переривчастість у часі процесу мислення, різноспрямованість та циклічність його окремих стадій, а також неможливість вичерпно передати весь масив інформації однією особою і повністю зрозуміти отримане повідомлення іншою. По-третє, акт (цикл) спілкування призводить до тих або інших змін кожного з його учасників. Тому кожний наступний акт відбувається не так, як попередній, і є відносно до нього кумулятивним [Ломов 1984, с. 273]; відбувається розширення тезаурусів мовців або трансформація смислопороджувального потенціалу вже наявних конструктів, що створює

умови та можливості для періодичної проробки свідомістю наявних проблем [Клименюк, с. 225].

Статусно-рольова асиметричність виявляється в тому, що кодуючи потрібну інформацію, мовець відбирає одиниці зі свого номінативного та стилістичного ресурсів тільки із врахуванням фактору соціальної належності Іншого – його статусно-рольової позиції в групі чи соціумі [Богданов, с. 273]. Вона відображає дисбаланс статусів, репрезентуючи соціальну нерівність осіб, які знаходяться на різних ієрархічних рівнях [Декало, с. 45] у межах суспільної вертикалі «верх-низ». Така асиметричність яскраво виявляється в інституціональному ДД або в побутовому дискурсі, де між індивідами «за згодою сторін» розподілені комунікативні ролі контролюючого та підконтрольного [Linell 1988, с. 433; Lakoff 1982, с. 32-35]. Відтак, комунікація веде до розподілу партнерів за ступенем їхнього впливу на цю діяльність, а будь-яке висловлення має певну «вартість» на ринку лінгвістичних дій [Кашкин, с. 65].

Людська взаємодія, таким чином, є діалектичним поєднанням потреб та владних устремлінь, адже виступає обмеженням свободи того, хто вимушений вступати до неї та відчувати прояви влади у вигляді КВ на себе: «будь-який істинний діалог є сутичкою; це – не боротьба двох розумів, суперниками є дві особистості загалом: одне «я» намагається узяти гору над іншим» [Баллі, с. 330]. Умовно про симетричність відносин можна говорити у випадку балансу соціальних статусів у комунікації, яка відбувається між партнерами, конкурентами або колегами одного рангу з метою обміну інформацією, вирішення проблем чи координації планування спільної діяльності [див. Декало, с. 44-45] в межах міжособистісної горизонталі «Я-Ти». Відповідно до цього, ДД виступає засобом реалізації та відображення міжособистісних відносин рівноправ'я та нерівноправ'я (верховенство або підлеглість) [Барт 1994; Рикер 2002].

Відтак, асиметричність є інгерентною рисою діалогічної взаємодії, яка виформовує владні відносини. Діалог у такому ракурсі – не тільки простір комунікації, але й простір здійснення влади [Поцелуев, с. 368], яка закріплюється в категоріях мови, соціальних конвенціях лінгвокультури, особистісних якостях та пріоритетах мовців. По-перше, ДД будь-якого типу первісно є нерівним через те, що його основою є *мова* як онтологічна реалізація влади: «об'єктом, в якому від початку часів гніздиться влада, є сама мовленнєва діяльність, або, точніше, її обов'язкове вираження – мова. <...> Мова – це засіб класифікації, а всяка класифікація є спосіб пригнічення: латинське слово *ordo* має два значення: «порядок» та «загроза»» [Барт, с. 547]. Якщо мовні структури відбивають структури ментальні, а «розум, як мислення за допомогою понять, та відповідна цьому мисленню поведінка необхідним чином являють собою владу, панування» [Маркузе, с. 219], то мова формує той специфічний дискурсивний простір, який підкорює своїй волі інтерактантів [Селіванова, с. 588; Якобсон, с. 116]. Відтак, не можна

говорити про рівноправність партнерів, адже мова «примусово» створює умови їх пригнічення [Барт, с. 549].

Мовна влада в комунікації виявляється в когнітивній та риторичній функціях: мова свідомо використовується як засіб дії для досягнення перлокутивного ефекту, як «важіль маніпуляцій» [Шейгал 2001]. «У мові, завдяки самій її структурі, закладено фатальне відношення відчуження. Говорити, що більше, міркувати зовсім не означає вступати до комунікативного акту; це означає підпорядковувати собі слухача: уся мова цілком є загальнообов'язковою формою примусу» [Барт, с. 548]; мова сама стає інструментом контролю навіть там, де вона повідомляє не накази, а інформацію [McGregor 2005]. Здійснення соціального тиску виявляється, наприклад, в інтенсивному використанні жаргону та професійної термінології у спілкуванні з необізнаними, зверненням до ускладнених синтаксичних структур, що затемнює розуміння та надає комунікативної переваги у спілкуванні [Шейгал 2004].

Єдиний вихід за межі примусової демонстрації мовою певного фрагмента реальності – це вільний простір критичних інтерпретацій адресантом сприйнятої інформації. Будь-яка форма мислення, яка не обмежується прагматичною орієнтацією в межах *status quo*, може пізнавати факти та відгукуватися на них лише «виходячи за їхні межі» [Маркузе, с. 200]. Ю.М. Лотман тому слушно стверджує, що «тенденція боротьби зі словом, усвідомлення того, що можливо брехня закорінена в самій його сутності, – такий самий постійний чинник людської культури, як преклоніння перед потужністю слова» [Лотман 1998, с. 65]. Чим більшою є денотативна завантаженість повідомлення, тим меншим залишається простір для мимовільного тлумачення, тим меншою є вірогідність нерозуміння. І, навпаки, конотативна насиченість продукованого тексту веде до розширення простору асоціацій, і, як наслідок, варіантів інтерпретації тексту.

По-друге, носієм відносин нерівноправності виступають і *соціальні інститути*, які відтворюють та підтримують необхідні для функціонування суспільства норми, традиції, правила, обов'язки [Токарева, с. 125], адже «суспільство є цілим, яке здійснює незалежну владу над індивідами» [Маркузе, с. 250]. Громадські інститути – це культури, вираженням яких є організаційний символізм (міфи, ритуали тощо), покликаний замаскувати конфлікти, порушення дискурсу, протиріччя між комунікантами [див. Водак; Рикер, с. 263; Маркузе, с. 68; 113], які породжуються тим, що індивіди з вищим владним статусом контролюють та обмежують комунікативний внесок нижчих за статусом [Макаров, с. 220]. Соціальні інститути формують та підтримують право реалізувати владу однієї людини над іншою у вигляді закріплення набору соціальних ролей [Шейгал 2004], і саме тому вони розглядаються М. Фуко як сфера придушення та дискурсного контролю [Фуко 1998]. Тож, «весь простір дискурсу регламентований мережею правил, обмежень, норм, що приписують і карають» [Барт, с. 558-559], які є тим фундаментом, на базі якого будується психологічна система поведінки

[Олянич, с. 217]: кожна поведінкова ситуація, в якій опиняється людина, проходить через складний механізм «співставлення» з «правильним» та «належним». Тому термін «дискурс» вживається також для позначення системи обмежень, які накладаються на необмежену кількість висловлень в силу певної соціальної або ідеологічної позиції [Серио 2001].

По-третє, *діалогічне мовлення* є особистісно детермінованим явищем, а тому його сутність можна визначити як взаємодію двох або більше суб'єктів, в якій комунікативна поведінка кожного з них значною мірою визначається поведінкою партнера [Максименко, с. 60; див. також Valil 2012; McGregor 2005]. Цей тип асиметричності зумовлюється її комунікативно-психологічною складовою, а саме – накладанням інтересів, мотивів, емоцій, вольових проявів індивідів на їхню інтеракцію. Такі елементи особистості партнерів є інгерентними, визначають їхню нерівність, а ситуативно виявляються в оволодінні ініціативою в діалозі та (або) реалізації множини соціально-культурних (роль, статус, посада, професійна майстерність, культурний рівень, знання, вміння тощо) та індивідуальних факторів (інтелект, здібності, темперамент, вік тощо) [Девкин 1981, с. 11].

Відтак, якщо асиметричність діалогу є основною ознакою його системи, то виявлення владних відносин – головним принципом його перебігу: між дискурсивними системами існують стосунки, побудовані на силі. Дискурс, як соціальна практика, базується на відносинах поєднання інформації та влади як форми волевиявлення, що призводить до зміни станів суб'єктів. Потреба подолання перешкод як рефлекс свободи є стимулом розвитку людини як представника *Homo Sapiens* та розширенням сфери застосування власних сил [Олянич, с. 37], що стає можливим у комунікації. Тож, трактуємо ДД як владний ресурс, який є системою способів і засобів позначення та упорядкованої трансляції інформації про об'єкти реальності та суб'єктів інтеракції, закріплені та легітимовані законами природної комунікації та соціальними інститутами, в процесі чого відбувається координація діяльності партнерів. Відповідно виділяємо два типи владних відносин, які актуалізуються в ДД: соціально-інтерактивний та соціально-статусний.

Соціально-інтерактивною владою називаємо повсякденні волевиявлення індивідів щодо структурування комунікації через примус інших людей вступати до неї, підтримувати її перебіг, а також через поточний взаємний контроль та корекцію дій у потрібному напрямі для досягнення індивідуальної або сумісної мети. Такі відносини впливу будуються на біологічно-психологічній властивості однієї людини підпорядковувати своїй волі іншу, реалізуючи принцип «підкорювання про себе» [Фуко 1998], як відображення дії базових, багатоміжових інстинктів самозбереження та ворожості до інших [Мид 2014]. Тож, цей тип влади зумовлюється біологічно-психологічною природою людини, її прагненням домінувати над іншими під час організації взаємодії та здійснення соціальної діяльності, до якої входить діяльність комунікативна. Уся комунікативна активність, спрямована на перетворення оточуючого середовища,

визначається потребами біологічного та суспільного плану: буття повинно бути позитивним у сенсі задоволення як біологічних потреб, так і задоволення потреб ціннісно-орієнтованого характеру [Олянич, с. 115], для чого і залучаються механізми мови та мовлення.

КВ є рушійною силою діалогу, актуалізуючись як примусове запрошення до взаємодії: будь-яке висловлення, яке навіть не містить прохання або запитання, тим не менш, вимагає відповіді самим фактом зверненості до іншого [Федорова 1991]. Репліки (прохання, питання, вітання, вибачення тощо) виступають своєрідними атракторами, які автоматично запускають механізм реакції партнера. Особа, з одного боку, мимовільно, а з іншого, свідомо втягується до простору примусу та свідомо чи підсвідомо поділяє вияв влади іншого: мовцем, так чи інакше, очікується емотивне або інтелектуальне оцінювання запропонованої теми, на предмет якої партнер (навіть поверхнево) міг би висловитися. Так, запитання примушує відповідати, адже особа отримала владний стимул або своєрідний наказ діяти саме так [Канетти 1960]. Якщо йдеться про власне спонукання – команду, прохання, наказ, інтердикцію – то виявляється пряме управління поведінкою адресата, тобто реалізується «команда на відповідь». Інакше кажучи, механізм здійснення влади над іншим первісно будується на примусі та переконанні відреагувати на слова мовця. Тому ми згодні з твердженням, що «зазвичай не відповідати важче, ніж відповісти» [Федорова 2005]. Будь-яка зафіксована адресантом мінімальна реакція адресата є фактичною реплікою у відповідь, що свідчить про породження ДД. У такому ракурсі він зумовлюється формальною кооперацією, яка є самою умовою комунікації [Аристов 2000] та визначається ознакою соціальності самих інтерактантів.

З комунікативно-прагматичного погляду прояв соціально-інтерактивної влади виявляється в тому, що в ДД мовець та слухач постійно міняються ролями, таким чином, постійно отримуючи у своє розпорядження механізми та інструменти КВ, до яких обидва мають доступ. Передусім, це – сильна позиція мовця. З іншого боку, будуючи повідомлення, адресант мусить визначити та спрогнозувати, як адресат проінтерпретує та зреагує на нього, тому останній опосередковано впливає на лінгвістичне та комунікативне структурування відправника, демонструючи свою хоч і пасивну, але сильну позицію слухача. Тож, комунікативно влада виявляється у здатності змусити іншого прийняти вигідну для мовця інтерпретацію дійсності [Блакар 1987, с. 90-91], тобто у примусі до власної позиції [Шейгал 2004].

Активну роль у нав'язуванні потрібної адресанту категоризації та інтерпретації відіграє мова, яка оформлює образи, уявлення, думки, емоції, волевиявлення, оцінки національно-специфічним чином. До того ж, тексти створюються за прийнятими у лінгвоспільноті нормами, які включають не тільки смисли слів та висловлень, але й способи зв'язку тематики, композиції, забезпечення закінченості змісту, яким повинен слідувати суб'єкт та які багато в чому визначають його поведінку. Мова у такому плані

виступає як інструмент вияву сили, влади, тому, інакше кажучи, *висловитися нейтрально в діалозі є неможливим* [Блакар 1987, с. 91].

У змістовному плані початок та розгортання діалогу зумовлюється тією інформацією, якою мовець ексклюзивно володіє, оцінюючи її як ціннісну для себе, якою він може керуватися у своїй поведінці та передати іншому [Wodak, с. 96]. Владна позиція мовця засновується на здатності викликати та підтримувати інтерес слухача до повідомлення та виконанні тих вимог, які б відповідали, перш за все, його власним потребам.

У функціональному аспекті інформаційно-владний механізм комунікації розкривається у двох площинах: *спрямовуючому* та *підпорядкованому* (контрольованому) типах мовлення [Канетти 1960; Fotion 1979]. Перший тип задає програму, другий її здійснює. До керівних актів мовлення відносяться: 1) питання; 2) вимога відповіді; 3) наказ; 4) пропозиція здійснити повідомлення. Так, запитання демонструють силу адресанта, адже відповіді адресата стимулюють його запитувати далі, а останній при цьому піддається цим запитанням [Davis, с. 55-57]: «найсильніша тиранія та, яка має право задавати сильні запитання» [Канетти 1960]. Відтак, від мовленнєвого акту адресанта (господаря) залежить природа контрольованих актів – тема та їх дескриптивний, оцінний, пояснювальний характер. Якщо контролюючий акт є ініціальним, то в ході мовлення з'являються мовленнєві акти, які або підтримують плин розмови, або модифікують її. Йдеться про те, що адресат у своїх репліках вільний прийняти або відкинути запропоновану йому програму, погодитися або перейти в наступ, виконати запит або відмовити [Арутюнова, с. 660], так, сильну позицію виявляє той, хто своїми відповідями або зустрічними запитаннями перериває запитання іншого [Канетти 1960].

У риторичній площині ДД сильна дискурсивна система характеризується демонстрацією аргументів, користуванням прийомами захисту та нападу, прагненням послідовно відстоювати свою думку чи глобальну позицію. Для цього передбачається вживання кліше, сталих мовленнєвих формул, логічно завершених, чітко сформульованих висловлень: як стверджує Р. Барт, замкнена синтаксична структура фрази перетворює її на «бойову зброю», «засіб залякування», адже в її розповідній будові є щось загрозливо-імперативне [Барт 1994, с. 537-538]. І, навпаки, розгубленість суб'єкта завжди проявляється в неповних, слабко окреслених та незрозумілих фразах. Володіння фразою відбиває здійснення влади: «бути сильним означає передусім договорювати до кінця свої фрази» [Барт, с. 537-538]. З іншого боку, сила може виявлятися в мовчанні, адже перевага спостерігається як у тому, що відповідь більше цінується, ніж запитання, так і в тому, що мовчання є інструментом завершення ДД [Канетти 1960].

Інший аспект вияву інтерактивної влади виявляється в реалізації індивідуально-особистісних якостей комунікантів: гендер, фізичні дані, інтелект, воля, темперамент, характер, досвід, знання, культурно-освітній рівень тощо, а також авторитет, повага, впливовість, самопрезентація себе як лідера, спеціаліста, тощо, які можуть створювати перевагу одного мовця над

іншим, якщо вони беруться до уваги партнером [Борисенко 2003; Карасик 2013; Haiduk 2014; Jahedy 2014; Lakoff 1982; Levinson 1983]. Йдеться про те, що домінування в процесі втягування особи до ДД та контролю, корекції його перебігу реалізується у вигляді більшої активності одного мовця над іншим, як відображення пріоритету його індивідуальних ознак, що фіксується термінами «ініціатива», «лідерство». Побудова інтерактивного простору здійснюється обома партнерами, але спрямованість ДД як реалізація власних інтенцій задається лідером. Діалог є ареною боротьби за ініціативу, що відповідає соціологічному твердженню про те, що «лідерство є там, де є влада та організація» [Пугачев 2006]. Право встановлювати та контролювати норми взаємодії свідчить про високий статус мовців і підтверджує їх право на лідерство [Макаров, с. 220]. Так, соціально-психологічний лідер, який характеризується вмінням регулювати динаміку комунікативної ініціативи, намагається здійснити монологізацію ДД: відбувається перетворення іншого на пасивного суб'єкта або виключення його з числа тих, хто говорить на сильній мові [Барт, с. 537]. Лідерство реалізується в соціо-комунікативних діях мовців, які відбивають їхню здатність 1) першими розпочати ДД, 2) завершити, 3) підтримати, 4) ухилитися, 5) скоригувати його як реагування на відхилення партнера від теми, внесення своїх пропозицій тощо, що відбувається через 5) перебивання та встановлення власного ходу ДД.

Відтак, інтерактивна влада реалізується у ДД на комунікативному (зокрема, технічно-організаційному), риторичному, функціональному (передача та обмін інформацією, вживання контролюючих МА, завершених актів та реплік, міна ролей), перцептивному (сприйняття та розуміння запропонованої програми тексту), інтерактивному (привертання уваги, підтримка інтересу, вияви ініціативи та лідерства в процесі сумісної діяльності) та змістовному (нав'язування своїх поглядів) рівнях, зокрема як оформлення статусної влади.

Соціально-статусна влада заснована на соціальних інститутах, які створюють соціально визначені способи мислення та зразки комунікативної поведінки, зумовлюючи асиметричний характер взаємовідносин індивідів. Соціальні конвенції є системою обмежень, які накладаються на різні типи інституціонального і побутового дискурсу та демонстрацію їх творцями статусно-рольової нерівності (вищий-нижчий). Тож, ДД – це більш-менш конвенційний феномен, який асоціюється з деякою соціальною діяльністю та є визнаним способом використання мови для здійснення інтенціональних дій. Процедурні норми, типові для такої діяльності або певного інституту регулюють як розподіл ролей, так і послідовність дій комунікантів залежно від їхніх ієрархічних позицій у соціумі. Відтак, соціально-статусна влада в ДД виявляється в нашаруванні на засоби КВ додаткової інформації суспільного характеру, яка відрізняє індивідів за їхньою позицією в суспільстві та структурує злагоджену комунікацію домінування.

Соціальний тип влади поділяється на два види: експліцитний (явний) та імпліцитний (прихований). Експліцитна влада поділяється на політичну (інструмент її реалізації – ЗМІ, які породжують політичний дискурс) та субординативну, тобто ту, яка здійснюється в соціально-професійному контексті взаємодії та виявляється в реалізації соціально виправданого верховенства. Імпліцитний тип влади виявляється в маніпулятивних механізмах переконання партнера здійснити певні дії для досягнення власних цілей. Ієрархія статусів у такому випадку нівелюється, адже мовець, незалежно від свого статусу, вважає непрямий вплив на слухача найкоротшим шляхом досягнення мети. Маніпулятивний тип підкорення іншого є тим шляхом, який дозволяє соціально «слабкішій» особі зберегти власні інтереси або змусити вищого за статусом діяти в бажаному для маніпулятора напрямі. У ДД, в якому можливе накладання різнотипних ознак комунікантів, один вид влади може переходити до іншого.

Таким чином, статусна влада будує відносини підкорення в ДД, та ширше – у спільноті, створюючи ієрархічний порядок перебігу першого та ієрархію структури другої. Її реалізація в комунікативному процесі відбувається двома шляхами. Перший передбачає соціально схвалене право одних суб'єктів вербально керувати поведінкою інших – це явний вияв влади, закріплений низкою лексичних та синтаксичних структур або відповідною невербальною поведінкою. Другий тип влади реалізується в неявній формі у вигляді маніпуляції.

У цілому, зазначимо, що на рівні дискурсу інтерактивна та статусна влада мають спільну рису: побудувати висловлення, обмін, трансакцію таким чином, щоб досягти запланованого результату через підкорення особи для здійснення нею необхідних дій. Реалізація одного з двох типів влади слугує критерієм для розрізнення маркованих та немаркованих ситуацій взаємодії. В останніх має місце взаємовигідний прояв владних устремлінь індивідів за усвідомлення неможливості тотального диктату – в силу вступає принцип солідарності як засіб урівноваження владних амбіцій у різновидах ДД.

1.2.3.2. Видова диференціація діалогу. У сучасному мовознавстві наявні різноманітні класифікації ДД, які спираються на низку критеріїв. Так, В.Л. Скалкін надає детальну класифікацію діалогічного мовлення залежно від таких параметрів [Скалкін 1989, с. 22-30]: 1) *кількість учасників*: ДД здійснюється між двома («ділог»), трьома («трилог») та більшою кількістю учасників комунікації («поліділог»); 2) *соціально-комунікативна спрямованість*: соціальний контакт (у побутовій сфері спілкування в режимі швидкої міни ролей мовця та слухача), ділова розмова (у професійній, соціально-культурній, побутовій, освітній сферах), вільна розмова (форма неформального спілкування без обмеження тематики, часу); 3) *співвідношення мотивів*: збалансований діалог (бесіда рівноправних партнерів), діалог-розпитування (фіксованість ролей співбесідників, коли один партнер запитує, інший відповідає: інтерв'ю, екзамен тощо), діалог-дискусія (наявність різних поглядів та намагання довести власну позицію) та

діалог-непорозуміння (через небажання слухати, нерозуміння партнерами один одного тощо); 4) *величина діалогічного тексту*: діалогічна єдність (2 репліки), мікродіалог (3-5 реплік), середній діалог (6-15 реплік) та макродіалог (більш 15 реплік); 5) об'єм та структура одиничного висловлення: а) мінімальний за обсягом твір; б) репліка-речення; в) фрагментарне висловлення, яке складається з низки повних та еліптичних речень (від 3 до 5); 6) підготовленість мовлення: експромтне та спонтанне; 7) *комунікативна функція*: фактуальні, емоційно-реактивні (вираження емоцій, волевиявлення, сумнівів), контактовстановлюючі (формули ввічливості) та техніко-комунікативні (індикатори адресата, контакт, управління, тощо) мовленнєві акти (МА); 8) *ступінь ситуативності*: ситуативний та контекстуальний (лаконічність, згорнутість мовних засобів); 9) *джерело мотивації*: внутрішньо- та зовнішньомотивовані діалоги (формули ввічливості, відповіді на запитання, реагування на ситуацію тощо).

В.Д. Девкин притримується виділення шести видів усного мовлення: 1) доповідь, 2) повідомлення або розповідь, 3) репортаж, 4) дискусія офіційного характеру, 5) побутова розмова, 6) інтерв'ю. Ці види виокремлюються на основі параметрів: 1. *кількість співрозмовників* (один та більше); 2. *часова віднесеність* (синхронність, передування / слідування або позачасовість); 3. *вплетеність елементів ситуації до тексту* (нульова, слабка, сильна); 4. *стосунки* (рівноправ'я, верховенство, підлеглість); 5. *міра підготовленості* (підготовлене, непідготовлене мовлення); 6. *чергування висловлень* (часте, рідкісне, нульове); 7. *заданість та розвиток теми* (описовий, аргументований); 8. *міра офіційності* [Девкин 1981, с. 13].

Беручи за основу інші таксономічні ознаки, наприклад, *тему та динамізм мовленнєвого обміну*, виділяють такі ДД, як нейтральний діалог (бесіда зі збереженням дистантності між партнерами); діалог-дискусія (з нейтрально-абстрактною тематикою); подійовий діалог (з особово-побутовою тематикою, яка емоційно гостро переживається партнерами), діалог-унісон (з побутовою тематикою) [див. Гурочкина, с. 44-45].

За мірою *тематичної* розробленості існують монотематичні та політематичні діалоги. Відхилення від теми дозволяє виділити такі різновиди діалогу як вільний (поза обмеженнями на відхилення від теми) та публічний (девіації від теми не допускаються) [Шарафан 2008].

За рівнем *експлікації* виділяються внутрішній та зовнішні типи діалогів. Внутрішні діалоги можуть експлікуватися в мовленні мовними маркерами.

За *структурними* ознаками виділяють питальний діалог, діалог-повідомлення та обговорення, діалог-суперечку та сварку, діалог-конфіденційне пояснення та наративний діалог [Еремина, с. 12-13].

За *комунікативною* функцією виокремлюють п'ять класів діалогу: 1) фатичні, які слугують для підтримки соціального контакту; 2) риторичні, спрямовані на зміну соціально-економічного буття; 3) естетичні, які інтерпретують дійсність; 4) терапевтичні, які усувають функціональні перешкоди суб'єктів; 5) метакомунікативні [Григорьева 2007, с. 14].

Керуючись критерієм *цілеспрямованості*, Н.Д. Арутюнова виділяє таку схему жанрів ДД: 1) інформативний діалог (make-know discourse); 2) прескриптивний діалог (make-do discourse); 3) обмін думками з метою ухвалення рішень або з'ясування істини (make-believe discourse); 4) діалог, який має на меті встановлення та врегулювання міжособових стосунків (interpersonal-relations discourse); 5) фатичні жанри (fatic discourses): а) емоційний; б) артистичний; в) інтелектуальний [Арутюнова, с. 649].

Спираючись на зв'язок *інтенції* з її конкретним інтеракційним втіленням, виділяють комплементарний тип ДД, який характеризується дефіцитом інформації в однієї особи та її інтенцією заповнити лакуну, компететивний діалог, який є конкуренцією думок та прагнень партнерів, та координативний тип, коли через діалог партнери вирівнюють суб'єктивні інтереси та домагання [див. Гурочкина, с. 44-45]. На основі *інтенційно-мовного критерію* виділяють: інформаційний, коментарійний, персуазивний, аргументативний, директивний дискурс, а також дискурс уведення в оману, саморепрезентації тощо [Беляева 2007, с. 12]. У свою чергу, залежно від *мети* суспільної діяльності, виділяють: 1) загальний діалог (супроводження мовленням спільної життєдіяльності); 2) інформаційний діалог (отримання та повідомлення нової інформації); 3) діалектичний діалог (систематизація отриманої інформації та побудова картини реальності); 4) повчальний діалог (формування знань, умінь і навичок, необхідних для діяльності); 5) діалог-змагання (розподіл людей за їх компетентністю); 6) нарада (призначення – ухвалення рішення); 7) ігровий діалог; 8) командний діалог [Волков 2008].

Дотримання чи недотримання в ДД критерія *співпраця* дозволяє встановити кооперативний та конфліктний діалоги [Рудов, с. 3-5]. Дотримання правил ефективної взаємодії свідчить про діалог-унісон, їх порушення – діалог-дисонанс (дисгармонійний) [Колокольцева, с. 116].

Залежно від *медіуму*, який транслює ДД, він поділяється на природний діалог, радіо- та теледіалог, газетний, телефонний, Інтернет-діалог тощо [Певзнер, с. 6].

За *структурою* усі діалоги поділяються на прості та складні. Простий діалог представлений елементарними конструкціями: питання – відповідь, повідомлення – відгук як ставлення до повідомлення, спонукання до дії – відгук, який відноситься до його виконання або невиконання. Складний діалог є розгорнутим та представлений низкою питально-відповідних циклів.

Щодо *функціонально-стилістичного* регістру спілкування, можна виділити діалоги офіційні (науковий диспут, розмова в службових умовах тощо) та неофіційні (повсякденні, які характеризуються спонтанністю продукування мовлення, чітко вираженою інтенцією мовців) [Девкин, с. 9].

За критерієм *культури*, типовим є діалог, який відбувається в межах однієї культури. Діалог, який відбувається завдяки *linguo franca*, між носіями різних культур, має назву *міжкультурний діалог* [Кашкин; Красных].

Аналіз теоретичного матеріалу, присвяченого проблемі типологізації діалогу дозволяє прийти до таких висновків. Онтологічно усі діалоги

поділяємо на первинні та вторинні [див. напр., Kraak, с. 9-11; Schegloff, с. 72]. Первинність певного виду діалогу визначається соціально-природним критерієм, властивістю будь-якої людини вести цей діалог поза попереднім спеціальним навчанням. Такі діалоги є первинними за своєю еволюцією, виокремлюються на основі ознаки функціонального призначення окремого виду, реалізуються в будь-якій комунікативній ситуації, не потребують ознайомлення з особливими правилами їх проведення та змушують мовців будувати поведінку згідно з етнічними статусно-рольовими експектаціями. Такі діалоги належать усному формату природного типу діалогічного спілкування. Йдеться про бесіду, розмову, суперечку та сварку, які виступають основою для розгортання вторинних різновидів ДД, які реалізуються в усній, письмовій та електронній формі взаємодії. Вторинні (або соціальні) діалоги визначаються соціально-інституціональним критерієм: модель інтеракції задається правилами певної соціальної сфери життєдіяльності, якими повинні користуватися комуніканти. Для того, щоб брати участь у цих різновидах ДД, індивіди повинні бути, за умови відсутності попереднього знання про даний тип інтеракції, щонайменш проінструктовані про принципи та правила їх ведення. Йдеться про всі інші різновиди, наприклад, діалог-інтерв'ю, діалог у форматі ток-шоу, діалог-переговори, дебати, прес-конференцію, ігровий / учбовий діалог тощо.

Два базових типи інтеракції – кооперація та конфлікт – виформовують кооперативний або конфліктний ДД, які під час свого розгортання можуть перетворюватися на свою протилежність. Під *кооперативним* діалогом розуміємо таку інтеракцію, яка спрямована на підтримку гармонійних відносин як усвідомлення виключної необхідності участі іншої особи в комунікації для досягнення власної мети. *Конфліктний* діалог визначається агресивним зіткненням індивідів, викликаним психологічними та / або комунікативними причинами, в результаті чого один із комунікантів діє усупереч інтенції іншого або з метою нашкодити його соціальному обличчю.

У реальності відбувається змішування двох форм з отриманням таких різновидів ДД, як кооперативно-конфліктний (перевага співпраці) та конфліктно-кооперативний (конфронтативність взаємодії). Кооперативний та конфліктний ДД утворюють своєрідний «кругообіг» мовлення, оскільки обслуговуючи основні етапи мовленнєвомисленнєвої діяльності [Волков 2008], спрямованої на послідовне вирішення типових завдань, вони не існують ізольовано, а переходять один в один залежно від мінливих мовленнєвих інтенцій. Саме такі типи виформовують той чи інший природний або соціальний різновиди ДД у певній сфері життєдіяльності суспільства.

1.2.3.3. Стратифікація діалогічного дискурсу. Питання щодо того, який елемент діалогу є його базовою структурною одиницею по-різному вирішувалося у мовознавстві [Аристов 2000; Гак 1970; Григорьева 2007; Михайлов 1994; Серль 1986; Сусов 2009; Шевченко 2005]. Антропоцентричний ракурс розгляду діалогу приводить до думки про те, що

вибір ключової одиниці витікає з його сутності. Тому, якщо для використання дискурсу важливим є включення комунікації до соціального контексту, то для діалогу, за наявності тієї ж самої умови, обов'язковим є його інтерактивний характер як відображення міни ролей комунікантів, і, як результат, наявність обміну репліками-висловленнями, їх послідовне зчеплення в процесі побудови логічної та семантичної зв'язності загального смислу тексту. Виділяємо *формально-структурний* та *функціональний* типи стратифікації ДД.

Формальний тип. Виокремлюючи складову одиницю діалогу, враховуємо те, що його змістовний бік розчленований між двома мовцями, репліки яких поза співвіднесенням одна з іншою є комунікативно незавершеними [Наумова, с. 12; Щерба, с. 116]. Під *реплікою* розуміємо *слова одного з інтерактантів, обмежені мовленням іншого або іншим маркером* [Елькин, с. 84]. Кожна репліка є своєрідною мовленнєвою дією, зумовленою інтенцією мовця [Григорьева 2007, с. 12], спрямованою на партнера, що викликає в нього реакцію у відповідь. Тож, репліка апріорі є діалогічною, адже вона завжди передбачає присутність іншого, іллокутивно програмуєчи можливі вербальні або невербальні реакції.

Характеризуючи склад найпростішого мікродіалогу, лінгвісти номінують репліки по-різному: репліку, яка відкриває діалог називають: «ініціативною», «звертанням» або «стимулом» [Аристов 2000; Гак 1970; Linell 1990], репліку у відповідь – «репліка-реакція», «реактивна» або «респонсивна» [Аристов 2000; Винокур 1998; Reuzel 2013]. *Стимулююча репліка* (ініціальні етикетні репліки, ініціальні питання, ініціальні збудження, ініціальне повідомлення інформації, ініціальні емоційні висловлення тощо [Бобырева 1996, с. 149]) спонукає адресата до реагування, ословлюючи запитання, пропозицію, переконання, впевненість, прохання, побажання тощо. *Реактивна репліка* реагує на ініціативну репліку та водночас стимулює до продовження контакту [Гурочкина 2009, с. 45; Сафонова 2006, с. 8]. Тож, зв'язність діалогу підпорядковується принципам цілеспрямованої діяльності, а кожна репліка є як мовленнєвим, так і поведінковим актом [Арутюнова, с. 653-655]. У зв'язку з цим Дж. Остин представляє ДД як процес здійснення іллокутивно вимушених мовленнєвих дій [Остин 1986, с. 37, 46], тобто структура ДД спирається на відносини іллокутивного примусу [Баранов, Крейдлин, с. 87], що означає передбаченість наступної репліки попередньою. Іллокутивний примус вказує, з одного боку, на динамічний характер ДД, з іншого, це – один з проявів законів зчеплення, що діють у його просторі. Сукупність таких реплік створює систему, яка є іллокутивною єдністю, спрямованою на реалізацію глобальних інтенцій. Водночас, відносини між репліками одного мовця підкоряються принципу іллокутивного самопримусу [Баранов, Крейдлин, с. 90] – одна репліка передбачає тематично або асоціативно появу іншої.

Іллокутивний примус формується не лише під впливом функції висловлень, але й перебуває під впливом загальних законів функціонування

ДД. До останніх, зокрема, належать соціально зумовлені закони – максими П. Грайса, принципи ввічливості, релевантності тощо, а також універсальні психологічні закономірності, які визначаються властивостями мовного подразнення, що часто поєднується з обов'язковістю появи реакції у відповідь [Гурочкина, с. 44]. Адресат, інтерпретуючи сутність висловленого, вичленовує намір адресанта, визначаючи напрям власного реагування в бік унісонних (кооперативних) або дисонансних (конфліктних) взаємодій із партнером, які актуалізуються залежно від збігу / неспівпадіння прагматичних установок та інтенцій [Гурочкина, с. 45; Формановская, с. 159].

Щодо *інформативності* репліки-реакції поділяються на такі різновиди: 1) достатні, 2) надлишкові; 3) неповні; 4) незадовільні; 5) нульові (мовчання) [Девкин 1981, с. 76] і лише той, хто володіє владою, має право інтенційно робити вибір з декількох комунікативних можливостей [Шейгал 2001]. Так, з одного боку, «повне мовчання є крайньою формою захисту» [Канетти 1960] і якщо воно реалізує стратегічну функцію, то актуалізується небажання розмовляти (напр., для того, щоб не показати свою некомпетентність тощо) [Данилов, с. 69]. Виконуючи дисконтактну функцію, воно виявляється за умови відсутності взаємної ідентифікації комунікантів. Таке мовчання свідчить про відчуженість комунікантів, їхнє негативне ставлення один до одного, відсутність загальних інтересів тощо. З іншого, мовчання розглядається як прояв влади, адже припускає знання про те, що замовчується, реалізуючи інформативну функцію – функцію приховування інформації [Данилов, с. 70], тому влада виступає, зокрема, як монополія на інформацію: «той, хто мовчить має ту перевагу, що на його висловлення більше чекають, йому надають більше ціни» [Канетти 1960]. Таке мовчання виконує оцінну функцію – створення ситуації оцінної напруженості вираження оцінки діям та словам партнера [Данилов, с. 70]. Не враховуючи інтенціональне мовчання адресата, мовець починає рух до комунікативної невдачі.

Репліки ДД слідують одна за одною як у порядку чергування, так і в порядку переривання. У результаті репліка-стимул може залишатися незавершеною, якщо мовець вимушений реагувати на більш міцний комунікативний імпульс іншої репліки-реакції, яка має більшу значущість для нього чи партнера. Виділяємо два типи переривання. У першому випадку, коли адресат, маючи одну й ту саму чи приблизно однакову позицію щодо предмета обговорення, не надає можливості висловитися до кінця, кооперативно перебиває, доповнює адресанта, не виходячи за межі однієї теми. У другому випадку структурно-семантична незавершеність репліки-стимулу зумовлюється запереченням думки іншого, а тому адресат, дотримуючись певної стратегії мовленнєвої поведінки, вважає за потрібне перервати мовця для того, щоб змусити думати іншого в запланованому напрямку. У результаті цього мовець вимушений реагувати на таку репліку, коригуючи свою відповідь.

М.М. Бахтін, визнаючи одиницею діалогу окреме *висловлення (репліку)*, яке має завершеність та виражає позицію мовця, розглядає різноманітні стосунки, що виникають у парах пов'язаних між собою реплік [Бахтин 1979]. Поєднання реплік, які пов'язані одна з одною за певними правилами синтаксичної залежності, Н.Ю. Шведова визначає як «діалогічну єдність» [Шведова, с. 280-281], термін, який закріпився в сучасній теорії діалогу. Поряд з терміном «діалогічна єдність» у вітчизняній лінгвістиці вживаються також «інтерація», «секвенція», «діалогічна взаємодія», «сміслове ціле», «діалогічний мінімум» [Винокур 1998]. Зарубіжними дослідниками для опису семантично та структурно взаємопов'язаних реплік вводяться поняття «interchange», «interact» або «adjacency pair» («суміжня пара») [Antacky 2004; Sacks, Schegloff 1974] – типові послідовності реплік, в яких характер другої репліки зумовлений характером першої [Тюрина].

Структуралісти визнають *діалогічну єдність (ДЄ)* базовим елементом діалогічного мовлення [Винокур 1998; Михайлов 1986; Чахоян 1979; Шведова 1960], обґрунтовуючи це тим, що діалог – це «розмова», яка ведеться щонайменш між двома людьми, тому одиниця ДД повинна складатися з двох чи більше пов'язаних між собою семантично та структурно реплік – репліки-стимулу та репліки-реакції. ДЄ розуміються за таким підходом як такі форми об'єднання реплік в одне структурно-сміслове ціле, за зразками та моделями яких будується діалогічне мовлення [Елькин, с. 85]. Однак, такий розгляд поєднання реплік за правилами синтаксичної залежності призводить до втрати його комунікативного смислу. Тому вже в межах сучасної функціонально орієнтованої лінгвістики ДЄ розглядається як *комунікативна одиниця*, у функціонуванні якої бере участь багато чинників – структурно-семантичних, тематичних, інтенціональних, комунікативно-прагматичних [Григорьева 2007, с. 14; Колоева, с. 32; Наумова, с. 12]. Визнаємо головним фактором об'єднання реплік у ДЄ комунікативний намір мовців, який найбільш чітко виражається запитальною ініціативною реплікою, хоча може виступати репліками повідомлення, побажання, погрози тощо. Саме пошук та запит інформації як відображення прагматичної настанови, яка реалізується в питальних репліках, вимагає заповнення інформаційної лакуни, стимулює комунікацію, забезпечуючи змістову цілісність двох суміжних реплік [Михайлов 1994, с. 15]. Зазначене відбиває факт чітко вираженої комунікативної взаємоспрямованості складових частин ДЄ. Відтак, ДЄ передбачає таке: по-перше, послідовність двох сусідніх висловлень мовців, яка поділяється на першу та другу частину (питання вимагає відповіді, наказ вимагає виконання тощо); по-друге, припинення процесу говоріння мовця з метою надання права співрозмовнику вимовити другу частину ДЄ [Елькин, с. 85; Григорьева 2007, с. 14].

Відтворена в ДЄ комунікативна зв'язність як обов'язкова ознака ДЄ є облігаторною, адже саме вона забезпечує схему розподілу елементів актуального членування його фрагментів. Ініціативний компонент містить лише тематичні елементи та намічену рему, а вербалізація реми відбувається

в реактивному висловленні [Колоева, с. 33]. Когерентність ДЄ підпорядкована принципам цілеспрямованої діяльності та залежить від чіткості поставленої мети, правильності обраної тактики, можливих наслідків для адресата та є специфічною для різних жанрів ДД. Зв'язність розглядається: 1) у вузькому розумінні – як відповідність реакції діалогічному стимулу, узгодження реплік за іллокутивною функцією, за якою за питанням повинна йти відповідь, за докором або звинуваченням – виправдання; 2) у широкому сенсі – як смислова співвіднесеність реплік: такі репліки, орієнтовані на пресупозиції висловлення, наприклад, у взаємоінформуючому діалозі [Арутюнова, с. 653; Dijk 1982, с. 180].

Якщо розуміти ДЄ як *тематичне об'єднання декількох реплік, які репрезентують обмін думками, кожна наступна з яких залежить від попередньої*, то можна констатувати, що комунікативна цілісність формується двома шляхами. У першому випадку кожна наступна репліка спрямована на продовження та доповнення того, що було вимовлено в попередній репліці, сприяючи висвітленню загальної теми. У другому функціонують декілька ДЄ з власними темами, які не перетинаються, але, тим не менш, поєднані між собою одним топіком, тобто співрозмовники переходять від обговорення одного предмета до розгляду іншого без тимчасової перерви. В обох випадках народжується діалогічне ціле або ДД.

Слушною є думка про те, що основою синтаксичних стосунків між ініціативною та реактивною репліками в ДЄ є взаємодія волі та думок [Федорова 2005]. У зв'язку з цим виділяється два типи міжреплікової взаємодії. Діалогічні стосунки у взаємодії «думок» виконують такі основні функції: питання – відповідь, думка – оцінка (згода / заперечення / інша думка), в діалозі «волі» – це дія – підпорядкування / протидія / (сприяння) або управління – підпорядкування / протидія, пошук сприяння – сприяння / протидія [Федорова 2005]. Такий підхід відповідає інформаційно-владній концепції ДД та викриває реальні відносини діалогічної взаємодії. Визначаємо діалогічну єдність як *створювану мовцями монотематичну одиницю дискурсу, яка задається їхньою комунікативною інтенцією, виражається в логіко-семантичній, граматичній, лексичній та просодичній цілісності, та відбиває асиметричні (владні) відносини між ними* [Михайлов 1994, с. 152; Михайлов 1986, с. 15; див. також Богданов, с. 272].

Узагальнюючи попередні дослідження в галузі діалогу [Арутюнова 1999, Винокур 1998; Михайлов 1994, Чахоян 1979], встановлюємо три основні *моделі взаємодії реплік* у межах ДЄ: 1) питання – відповідь; 2) спонукання (пропозиція, наказ, прохання, вибачення тощо) – реакція на спонукання (виконання або відмова від виконання); 3) повідомлення (інформування, твердження, заява) – реакція на повідомлення (роз'яснення, заперечення, згода, оцінка тощо). Серед ДЄ виділяють симетричні пари (формула вітання – формула вітання) та компліментарні (вибачення – прийняття вибачення; вираження вдячності – мінімізація власних дій).

Найважливішим видом ДЄ визнаємо *питально-відповідний* комплекс. Питання є стрижневим, провідним елементом ДЄ [Бахтин, с. 371]. Функціонально воно є запитом інформації, під час реалізації якого мовець переслідує дві мети: початкову – заповнення інформаційної лакуни та кінцеву – здійснення ДД [Почепцов 1986]. З одного боку, як специфічна форма осмислення дійсності, воно характеризується тим, що містить у собі момент невизначеності та незнання, що потребує усунення у відповіді [Наумова, с. 16; Чахоян, с. 78]. З іншого боку, у владному сенсі «будь-яке питання є вторгненням» [Канетти 1960] до простору адресата або примус до відповіді: «адресат підкорюється лінії адресанта тим більше, чим частіше він піддається питанням; свобода особи значною мірою пов'язана з можливістю захищатися від питань» [Канетти 1960]. Репліка-стимул, представлена питанням, є інформаційно більш незалежною та більш вільною, ніж реактивна репліка, яка, напроти – більше інформативна, ніж питальна. Запитувач задає тон комунікації, здійснюючи регулятивні відносини в діалозі: «питання розраховані на відповіді: якщо відповіді не слідує, вони подібні до стріл, випущених у повітря» [Канетти 1960].

ДЄ зі *спонукальним* ініціюючим елементом (МА директива) передбачають його градування за ступенем категоричності: нерішуча пропозиція, умовляння, порада, застереження, прохання, інструкція, розпорядження, дозвіл, заборона, вимога, наказ [Девкин 1981, с. 27; Чахоян, с. 89-95]. Для більшого впливу наказові висловлення супроводжуються звертанням, яке, як номінація адресата, є сигналом привертання уваги [Чахоян, с. 35-36], відбиваючи, зокрема, значущій його соціальний статус, почуття до нього – солідарність, повагу, близькість [Клочко 2003, с. 122].

Третій вид ДЄ – ДЄ з *констатуючим* ініціативним елементом. Констатуючі діалогічні висловлення є менш визначеним та однозначним стимулом, ніж питальні та спонукальні репліки. З погляду комунікативної мети, вони поділяються на повідомлення, констатацію, твердження та припущення [Арутюнова, с. 654; Чахоян, с. 33]. Як характерна реакція на «розповідну» репліку, виділяються підтвердження, заперечення, оцінка, співставлення, з'ясування, уточнювальне запитання, перезазпит та «підхоплення» [Гастева, с. 123-124].

У комунікативно-прагматичному аспекті зв'язки між репліками можна деталізувати через різні співвідношення між цими МА, а саме – констативом, квесетивом та директивом. Існують три групи функціональних пар комбінацій ДД [див. Девкин 1981, с. 28]: 1. а) констатив-констатив, б) констатив-квесетив, в) констатив-директив; 2. а) квесетив-констатив, б) квесетив-квесетив, в) квесетив-директив; 3. а) директив-констатив, б) директив-квесетив, в) директив-директив.

Відтак, елементарний акт діалогу у вигляді ДЄ відбиває мінімально можливий ситуативно та тематично зумовлений обмін думками мовців у вигляді союзу щонайменш однієї ініціативної та однієї реактивної реплік, семантично, прагматично та структурно пов'язаних між собою,

віддзеркалюючи певну ситуацію, стан речей, проблеми тощо. ДЄ природно виявляє інформаційні та владні відносини між мовцями, які роблять обмін повідомленнями можливим через примус партнера сприйняти та комунікативно чи предметно актуалізувати отриману інформацію.

Функціональний тип. Визначення дискурсу як мовленнєвої одиниці вищого рівня припускає виділення мінімальних дискурсивних одиниць. Межевою одиницею аналізу дискурсу є висловлення – лінгвальний акт, призначений для передачі деякого денотативного змісту та вираження певної структури відносин у комунікативному контексті [Tomasello, с. 440]. Як зазначає Г. Вежбицька, «універсуум мовлення не утворюється ані словами, ані реченнями: він утворюється висловленнями» [Вежбицька 1997, с. 99]. Окреме висловлення є конкретним мовно-мовленнєвим знаком у дії [Колшанский, с. 47], тією «елементарною клітиною», в якій здійснюється опредмечування складного мовленнєво-розумового процесу [Калита, с. 41]. Тож, «тілом» дискурсу є відкрита множина висловлень, які актуалізуються в системі силових ліній соціокультурного поля ДД [Силантьев, с. 100].

З одного боку, висловлення є найпростішою одиницею комунікації: її предикативний характер розкривається у вираженні елементарного зв'язку речей. Така властивість мови є універсальною – її відсутність унеможливила б вираження структури логічного мислення, і, як наслідок, адекватну репрезентацію пізнаного світу в комунікації [Колшанский, с. 71]. З іншого боку, висловлення, характеризуючись такими ознаками, як інформаційна, інтенційна та композиційна завершеність [Бахтин 1979, с. 245-280], виконує роль комплексної одиниці, семантичний бік якої утворюється сукупністю різних ознак – каузальних, індивідуальних, психологічних, соціальних тощо [Калита, с. 41]. Нормальний хід діалогічної взаємодії передбачає узгодження іллокутивних намірів учасників, яке полягає у задоволенні їх взаємних претензій. Інакше кажучи, виконання взаємних зобов'язань є основною особливістю ДД. Індивіди вимушені вводити до інтенційного поля свідомості наміри один одного та виконувати різноманітні мовленнєві / немовленнєві дії з огляду на його зміни [Гурочкина, с. 44]. Тож, обидва вектори комунікативної завершеності висловлення – інформативний та інтенційний – створюють його актуальний смисл.

Розглядаємо висловлення як мінімальну одиницю, яка виникає в результаті комунікативного процесу та мовна форма якого вписується в номінативні форми речення. Воно є основною одиницею спілкування, яка характеризується відносною самостійністю, завершеністю, інтенційністю, предикацією, референцією, актуалізацією [Олешков, с. 34; Калита, с. 41; Чахоян, с. 24], можливістю актуального (тема-рематичного) членування, включає до себе комунікативно-модальний аспект та паралінгвальні засоби спілкування [Алиференко, с. 202; Волков 2008].

Якщо висловлення є мінімальною одиницею дискурсу, то мінімальним конституентом ДД є мовленнєвий акт (МА). *Мовленнєвий акт* визначається як інтенційно зумовлене, граматично й семантично організоване

висловлення – соціально-вербальна дія в діалозі, яка здійснюється адресантом з урахуванням адресата через здійснення впливу на нього у ситуації комунікації [Григорьева 2007, с. 75; Селіванова 2011, с. 57]. Реалізація інтенцій МА відбувається в процесі конструювання індивідами спільного дискурсивного значення [Богданов, с. 268; Селіванова 2008, с. 559], чим підкреслюється важливість обох мовців та їхня активна роль у спільній побудові смислів у процесі дискурсивного обміну [Шевченко 2005, с. 16]. Ієрархічна модель дискурсу, запропонована І.С. Шевченко [Шевченко 2005, с. 113], використовується нами під час розгляду ДД. У лінійному вигляді ієрархічна структура дискурсу є ланцюгом з п'яти елементів: мовленнєвий акт (висловлення) – мовленнєвий хід (репліка) – мовленнєвий крок (ДС) – мовленнєва трансакція (мінімальний діалог) – мовленнєва подія (діалог).

Мовленнєвий акт як основна одиниця комунікації відбиває елементарну мовленнєву дію, яка реалізує одиничний іллокутивний задум мовця. МА визначається як мінімальна одиниця діалогічної мовленнєвої діяльності, яка належить одному комуніканту та зводиться до однієї синтаксичної моделі, значення якої спільно конструюється по ходу ДД [Зубарева, с. 4-5; Шевченко, с. 113]. Саме на рівні МА пропозиційно сформоване висловлення оформлюється лексично та синтаксично [Колоєва, с. 63].

Мовленнєвий хід (МХ) може складатися з одного МА або визначатися декількома МА, поєднаних у послідовність, реалізуючи комплекс інтенцій та мікротем індивідів. У діалозі МХ складається з одного чи декількох висловлень, слів, які виконують їх функцію, невербальних знаків [Колоєва, с. 64]. МХ відповідає репліці (усний дискурс) чи реченню (писемний дискурс) та визначається межами мовлення одного інтерактанта [див. Михайлов, с. 15; Григорьева 2007, с. 76]. МХ відіграє роль інструмента реалізації певної тактики та є практичним засобом досягнення глобальної мети [Иссерс 2003, с. 110]. Саме у МХ відбувається встановлення контакту чи ухилення від нього, формування емоційного настрою тощо.

Мовленнєвий крок (МК) (обмін) – одиниця ДД, яка складається з послідовності зв'язаних МХ співбесідників та обов'язково передбачає зміну мовців. МК зв'язує репліки комунікантів за принципом іллокутивного примусу, який визначається передбачуваною реакцією партнера з урахуванням попередньої репліки [Иссерс 2003, с. 117] і тому виступає водночас як функціональна одиниця послідовності дій [Дейк 1989, с. 274]. Тому МХ є суміжною парою реплік або ДС. Елементарна ДС як одиниця мовлення є обміном з двох кроків – реплік стимул-реакція, а складні обміни можуть налічувати три і більше реплік. МК, який припускає одноразовий обмін репліками, утворює на вербальному рівні простий інтерактивний блок (в усному спілкуванні – мікродіалог, у писемному – мікротекст).

Мовленнєва трансакція (МТ) (за В.Б. Кашкіним – комунікативний епізод) – поєднання двох чи більше тематично однорідних МК (ДС), які слугують досягненню поставлених проміжних цілей інтеракції. МТ відбиває

декілька тематично поєднаних інтерактивних блоків, які є послідовними та взаємозалежними етапами розгортання та досягнення стратегічних планів. Вона є корелятом усного мікродіалогу та абзацу як тексто-писемної одиниці.

Мовленнєва подія є найбільшим елементом в структурі ДД, що складається з низки тематично різнорідних МТ, які відповідають різним етапам реалізації стратегічного плану інтерактантів. Вона є закінченою інтеракцією, діалогічним МЖ, в якому мовцями було досягнуто або не досягнуто стратегічних результатів (в усному – макродіалог, у писемному – макротекст).

Відзначимо, що структурні одиниці ДД (акт, хід, обмін, транзакція, мовленнєва подія) мають власні когнітивні кореляти. Так, МА базується на певній пропозиції, низка яких визначають МХ. Мовленнєва подія виділяється за ситуаційною моделлю епізоду з його символічною значущістю в координатах культури: інститутів, ритуалів, звичаїв, норм діяльності. Межі транзакції визначаються або декларативною моделлю предметно-референтної ситуації, або процедурним сценарієм. Кожний наступний діяльнісний крок ДД когнітивно та прагматично спирається на попередній. Наступна дія залежить не стільки від семантики знакових систем, скільки від багатофакторного дискурсивного комплексу різних соціальних та індивідуальних аспектів, врахування яких є необхідним фактором успішної діалогічної комунікації.

1.2.3.4. Фазовість розгортання діалогу. ДД проходить декілька, зазвичай, логічно завершених етапів або дискурсивних фаз, які розглядаються як стадії вербального вирішення проблеми [Мельник 2008, с. 58; Lakoff 1982, с. 30; Spiegel, Spranz-Fogasy 2009]. Прототипово йдеться про: 1) спонукання до комунікації (адаптація) та уточнення ситуації (оцінка поточної ситуації); 2) безпосередня комунікація; 3) вихід із ситуації [Григорьева 2007, с. 77; Мельник 2008, с. 58; Скалкин 1989, с. 7]. Поява наступної фази діалогу зумовлена *міною комунікативних ролей* (МКР) або реплікування. *Міна ролей* (англ. turn, turn-taking) – *передача ролі мовця від одного учасника спілкування іншому, яка зумовлює завершення окремого комунікативного внеску одного суб'єкта та набуття права на внесок іншим* [Бахтин, с. 250; Лавриненко, с. 138; Олешков, с. 86; Schegloff, с. 74-88; Yule, с. 128]. Міна є складовою частиною дискурсно-дейктичного компонента сценарію мовленнєвої взаємодії [Бахтин, с. 249; Сусов 2006], в якій мовець завжди знаходиться в центрі ситуації висловлення. Після здійснення комунікативного внеску до ДД, продуцент повідомлення стає реципієнтом, визначаючи напрям реагування в бік унісонної чи дисонансної взаємодії [Формановская, с. 159]. По мірі того, як роль мовця переходить від одного учасника до іншого, перемикається і «центр» дейктичної системи: «Я» використовується мовцем для вказівки на самого себе, «Ти», «Ви» – для вказівки на слухача [Лайонз, с. 292]. МКР як спосіб організації змістової структури ДД є важливим комунікативно-прагматичним фактором, врахування якого є необхідним для успіху в інтеракції.

Проблема МКР являє особливий інтерес для аналізу ДД в його інформаційно-владній площині. З одного боку, наявність інформаційної переваги в однієї зі сторін, зазвичай, спричиняє ініціацію діалогу, а також велику частку вербальної участі особи в ньому [Сусов 2006], монологізацію діалогу, нечасту МКР або створення її видимості (через самоусунення від активної участі в ДД) [Богданов, с. 270]. З іншого боку, МКР як відображення владного компоненту інтеракції природно реалізується в ініціативі: 1) адресанта через здійснення першого ініціативного (приписуючого) ходу, який вимагає виконання реактивного ходу (ДС типу питання-відповідь, прохання-відповідь, вітання-вітання у відповідь тощо) та в прямому або непрямому призначенні мовцем іншого, 2) адресата в разі нульової регуляції, коли він самостійно бере слово. У такому розумінні МКР є системою взаємодії, яка гарантує безперервний перебіг ДД за умови забезпечення мовцями постійного надходження до інтеракційного простору нової інформації та стимулювання іншого до реакції внаслідок надання права на черговий «мовленнєвий внесок».

МКР характеризується за типом віднесеності сусідніх реплік у часі. Чергування відбувається в порядку: 1) природної зміни – відбувається на тому відрізку мовлення, де початок нової репліки іншим учасником сприймається як очікуваний, або 2) переривання. Тому виділяються три типи взяття кроку: 1) плавна МКР; 2) МКР після паузи; 3) МКР з перебиванням.

У кооперативному ДД міна ролей відбувається в *точці потенційного переходу* – коли нова репліка іншого комуніканта не розцінюється як переривання. Така МКР відповідає зміні комунікативної інтенції та темі [Григорьева 2007, с. 77]. Близькі стосунки дозволяють починати говоріння партнерам необов'язково в точці потенційного переходу, а тоді, коли в слухача оформилася пропозиція того, що, як йому здається, хоче сказати мовець. У таких випадках йдеться про точку антиципації сенсу висловлення та кооперативну інтервенцію [Аристов; Тымбай, с. 186-187]. Перебивання завжди спрямовується саме інтересом як когнітивно-емоційною реакцією на те, що відбувається в ДД [Dijk 1982, с. 191]. У конфліктному дискурсі МКР відбувається в *точці розбіжності партнерів* [Аристов 2000] за рахунок перебивання, тобто в точці, яка не є точкою потенційного переходу. Це зумовлено як потужністю КВ мовця на свідомість слухача, так і малою його інтенсивністю для підтримки інтересу Іншого продовжувати діалог. Перебивання може бути успішним та демонструє сильну позицію адресата в тому разі, якщо адресант обриває свою репліку; якщо ж адресат починає перебивати, але першим обриває свій виступ, то воно вважається неуспішним, а спроба визначається як слабка. В обох випадках спостерігається актуалізація *симультанного мовлення* [Аристов 2000].

Переривання іншого завжди знаходиться під контролем правил та норм, вироблених соціумом та засвоєних особою. Така поведінка підтримується та мотивується категоріями «належне-неналежне», «ввічливе-неввічливе»; аксіомою в британській та українській лінгвостільностях є те, що переривати

іншого, як мінімум, неввічливо [Кустова, с. 37-59; Сайтарлі, с. 76-119]. Асиметричні соціальні стосунки дозволяють мовцю з вищим соціальним статусом регламентувати МКР як в офіційному, так і неофіційному дискурсі. З одного боку, в сигналах МКР може міститися відносна інформація дійктивного характеру, яка символічно означає міру соціальної дистанції, напр., дозвіл іншому на говоріння. З іншого боку, в регуляції МКР бере участь абсолютна дійктивна інформація, зокрема символи соціальних ролей індивідів, які мають в цьому інституті особливий статус чи повноваження (вживання при зверненні звань, титулів тощо) [Сайтарлі, с. 76-84].

Ми виділяємо чотири фази комунікації, які відповідають структурі ДД: *зачин* (фаза первісного встановлення контакту через актуалізацію формул МЕ), *вступ* або *введення до теми* (фаза відкриття комунікації), *основна частина* (ядерна фаза або фаза цільової реалізації мовленнєвих дій), *заклучна частина* (фаза закінчення, завершення ДД, зокрема, через актуалізацію формул МЕ). Кожна фаза ДД обслуговується метакомунікативними одиницями (МО), які слугують підтримці контакту до зміни або збереження МХ [Григорьєва 2007, с. 76].

Початок (зачин комунікації, адаптація) – перша стадія ДД, яка передбачає, що індивідам необхідно встановити контакт, від якого залежить не тільки успішність КА, але і його можливість як такого. Характерним для перебігу ДД є те, що комуніканти, як правило, не відразу повідомляють про справу, а створюють соціальні передумови, перш ніж тематизувати свої наміри. Стадія спрямована на те, щоб психологічно «розтопити лід», націлити на взаємодію [Григорьєва 2007, с. 101; Мельник 2008, с. 58]. Висловлення встановлення контакту є 1) формулами етикету (вітання, звертання, вдячності тощо); 2) вільними висловленнями з етикетною функцією (вигукові аттрактанти уваги, компліменти тощо); 3) одиницями, які не мають етикетної функції (коментарі, повтори, перепитування тощо) [Синицина, с. 10].

Основна роль в ініціації ДД відводиться адресантові. «Розпочати» означає «визнати для себе право почати» та «взяти на себе відповідальність за продовження та завершення», визначаючи ті соціальні координати, в яких розгортається мовленнєва взаємодія. Ініціатор визначає її схему, від контролю та коригування якої залежить те, наскільки успішно ця схема буде реалізована в ході ДД [Григорьєва 2007, с. 113]. Завдання, яке вирішується на цьому етапі після обміну початковими фразами полягає в оцінці особистості партнера, його комунікативних можливостей, психологічного типу тощо, у виборі тональності ДД, визначенні кола можливих тем інтеракції, що формує програму дій [Бобырева, с. 149; Синицина, с. 10-13; Мельник, с. 59].

Фаза відкриття комунікації представлена **вступом**, або введенням теми ДД для забезпечення підтримки зацікавленості в ньому партнера. Уведення теми означає залучення адресата до деякого інформаційного простору та пов'язаного з ним загального фонду знань, вірувань та соціокультурних

конвенцій [Синицина, с. 10]. У фазі відкриття діалогу прослідковуються не тільки можливості тематичного обговорення, але й варіанти конституювання відносин між комунікантами різних шарів суспільства, рівнів, посад [Григорьева 2007, с. 114; Zima, с. 313].

ДД може розпочатися поза адаптацією мовців, коли одним з них одразу ж продукується репліка-носій теми [Скалкин, с. 8], яку мимовільно чи довільно вимушений підтримати співрозмовник. З комунікативних позицій перші репліки зводяться до таких типів: 1) формули соціального спілкування (привітання, вираження вдячності, вибачення); 2) запит інформації (питання, прохання повідомити про щось); 3) інформування про факт чи подію; 4) коментування / констатація обставин; 5) наказ-прохання; 6) вираження емоцій; 7) висловлення фатичного характеру; 8) компліменти; 9) вибачення; 10) вигуківі атрактори уваги [Синицина, с. 5; Скалкин, с. 10].

На етапі безпосередньої комунікації (**основна частина**) індивід зосереджується на тому, що вимовляється, інтерпретує чужі слова та ословлює свої думки, коментує, вживає МО, які запобігають виникненню комунікативного розузгодження [Синицина, с. 14-15]. На цьому етапі контакту відбувається розгортання головної теми, того, заради чого власне розпочалася діалогічна взаємодія. З обох сторін очікується обопільне, інтенсивне та творче моделювання розвитку ситуації, адже мовцями прогнозуються стани та вчинки один одного. Психологічне завдання мовців полягає в тому, щоб постійно підтримувати поле довіри, утворене на перших стадіях спілкування. Це – вирішальна стадія комунікації: обопільно вводяться факти, аргументи, що завершується наступним підетапом рівня – **кульмінацією**, в ході якої виформовується результат комунікації [Мельник, с. 59; Скалкин, с. 28-29].

Ситуація **розмикання** комунікативного **контакту** включає три етапи: передзаключний, заклjučний та етап розмикання фізичного каналу зв'язку [Синицина, с. 5]. Передзаключний етап типово визначається вичерпаністю теми ДД, досягненням / недосягненням комунікативних цілей. На вербальному рівні згортання діалогу відбивається в підведенні підсумків результатів інтеракції та уточненні змісту досягнутих угод. На когнітивному рівні закінчення ДД маркується зміною фокуса – в заклjučних фразах експлікується певний перехід від особливого до загального, від проблематичного до нейтрального, від предмета діалогу до розмови про партнера [Григорьева 2007, с. 116]. На психологічному рівні відбувається переживання тих вражень, які залишилися від інтеракції [Скалкин, с. 28-29]. Відмітимо, що межі закінчення теми та закінчення ДД можуть не співпадати, адже партнер, наприклад, демонструючи конфліктність поведінки, може вийти з діалогу, не очікуючи на фінальну фазу та завершення теми.

Заключний етап передбачає використання фінальних етикетних висловлень, настанов, вираження емоцій, імпліцитної та експліцитної вказівки на переривання комунікації [Бобырева 1996, с. 217], тобто тих елементів, які оформлюють вихід із контакту [Мельник 2008, с. 59].

Регулятивна діяльність, здійснювана завершальними одиницями, носить перспективний характер, оскільки через них виробляється соціальна та емоційна платформа майбутніх інтеракцій [Синицина, с. 5].

Ми вважаємо за потрібне розширити розглянуту вище класифікацію фаз ДД. Представлений *прототиповий* підхід до структурно-змістової складової ДД можна узагальнити як структуру, яка складається з *ядра інтеракції та можливих додаткових нашарувань*. Таке розуміння, на наш погляд, корелює з можливістю опису діалогу на основі теорії функціональних фаз В. Франке [див. Григорьева 2007], яка показує, що діалоги можуть бути описані як форми реалізації однофазових та багатофазових зразків. Модель діалогічної комунікації уявляється так: «ситуативна рамка, передкомунікативне поле, діалогічне ядро, післякомунікативне поле» [цит. за В.С. Григорьева 2007]. Вона відповідає сучасним уявленням про те, що кожен дискурсивний тип містить мінімальну базову структуру ДД, яка встановлює шляхи його подальшого розгортання та може бути розширена різними способами (так, діалог-наказ у військових ґрунтується на таких діях як наказ-згода / незгода його виконання, запит інформації в довідковому бюро – запит-відповідь на запит тощо). Такі базисні діалоги мають однофазовий характер – варіювання схеми відбувається тільки на рівні лексичного наповнення ДЄ.

Однак, у реальності діалоги є варіантами конфігурацій базових структур через нанизування на головну комунікативну фазу (ядро) інших фаз. Так, збагачення ядерної структури ДД може відбуватися за рахунок фази-розширення, яка передбачає введення такої інформації, що уточнює інформаційне ядро ДД та відповідає за вибір МЖ в інтеракції. Фаза-доповнення передбачає поєднання декількох базових структур, які не спрямовані на оптимізацію комунікації, а вводять нові теми, підтеми для спілкування, що власне і сприяє розширенню загальної інтеракції [Григорьева 2007, с. 120]. Якщо за деякими причинами першопочатковий МЖ не може бути продовжено, до такого фрагментарного реалізату ДД може підключатися реалізація іншого типу: так бесіда переростає в суперечку, тобто спостерігається фаза-включення діалогічної взаємодії іншого виду [Григорьева 2007, с. 121]. Фаза-редукції реалізується під час скорочення обсягу ДД за рахунок зменшення кількості реплік та лексичних елементів в їх середині. Фаза переплетення МЖ передбачає те, що один з інтерактантів реалізує мовленнєві елементи одного виду діалогу, а інший, або неправильно інтерпретуючи партнера, або цілеспрямовано будує діалог іншого МЖ. Діалогічні реалізати, таким чином, переплітаються.

Отже, представлені фази ДД є окремими видами комплексу мовленнєвих дій, які структурують ядро ДД. Тож, виділяємо такі структурні елементи розгортання ДД: 1) *формування комунікативного середовища* (ритуали вітання, ритуали знайомства, контакту тощо); 2) *попереднє поле інтеракції* (специфічне оголошення передумови готовності до діалогу, з'ясування його мети та теми); 3) *варіації елементарних діалогових структур* (фази розширення, фази доповнення, фази редукції, усунення фази включення,

фази переплетіння); 4) *післякомунікативне поле інтеракції* (підведення підсумків, їх коментування, попередня структуризація подальших інтеракцій); 5) *завершення комунікації* (ритуали вираження вдячності, прощання або немарковане його здійснення).

Тож, діалогічна взаємодія, для якої притаманна постійна, інтенційно зумовлена МКР, характеризується подвійною фазовістю перебігу: з одного боку, ДД складається з таких зовнішніх етапів як фаза зачина, основна (ядерна) фаза, фаза виходу з діалогічної взаємодії. З іншого боку, ядро діалогічної інтеракції варіюється такими конституюнтами, як фаза розширення, доповнення, редукції, включення, переплетіння, які представляються зразками даного МЖ залежно від ситуації чи специфічними зразками інших МЖ. Ці фази є видами комплексів мовленнєвих дій, які структурують ядро діалогу. Правильне оформлення усіх етапів розгортання ДД сприяє ефективності його протікання та досягнення поставлених індивідами цілей комунікації.

1.2.3.5. Стратего-тактична лінія комунікативної поведінки. У сучасних лінгвістичних студіях декодування значення висловлення розглядається як виведення його внутрішніх інтенцій, що стає можливим завдяки об'єднанню вивчення прагматичних та ментальних процесів, які протікають у людській свідомості [Жаботинська 2009; Иссерс 2003; Левицкий 2010; Морозова 2005; Фролова 2008; Шевченко 2008; Levinson 1983, Brown, Levinson 1987]. Тактико-стратегічні дослідження ситуацій міжособистісної комунікації виявляються одним із дійових засобів, які дозволяють відтворити те, як відбувається вплив на сприйняття та структуру світу іншою людиною [Иссерс 2003, с. 53] та її результируючою комунікативною поведінкою. Ключовою позицією під час дослідження діалогічної інтеракції виступає усвідомлення того, що стратегії й тактики ведення ДД спонукають партнерів використовувати тільки той набір мовленнєвих дій, який сприяє успішному досягненню поставленої мети та знаходить своє віддзеркалення в особливостях їх мовної репрезентації [Гусев, с. 92; Tomashchuk, с. 33]. Підхід дозволяє розглядати ізольовані висловлення в сітці їх взаємодії в межах ДД. До того ж, розвідки такого типу з необхідністю враховують те, що процес спілкування відбувається на двох рівнях: комунікативному та метакомунікативному. Якщо перший рівень розуміється стандартно, то другий задає модус повідомлення [Почепцов 1996, с. 33], адже предметна інформація супроводжується елементом мовленнєвого ритуалу – на контакт накладається й інформація когнітивного, соціокультурного чи ситуативного характеру, що призводить до значного ускладнення змісту відправленого інформаційного сигналу. Тому володіння метакомунікативним знанням підвищує рівень досягнення потрібного результату [Почепцов 1996, с. 33].

Отже, для успішного досягнення поставленої мети імпактор робить деяку послідовність, продуманих або частково спонтанних, мовленнєвих дій, реалізуючи план КВ на реципієнта. Власне когнітивне планування є

стратегічним процесом, що вибудовує в адресанта деяке ментальне уявлення про майбутню мовленнєву подію [Иссерс 2003, с. 94; Науменко, с. 53]. О.О. Селіванова розглядає *комунікативну стратегію (КС) впливу як евристичне інтенціональне планування дискурсу для досягнення його учасниками кооперативного результату* [Селіванова, с. 170]. О.С. Ісерс додає до цього визначення елемент практичного втілення когнітивного компонента: *дискурсивна стратегія включає не тільки планування комунікації залежно від ситуації та особистостей її учасників, але і «реалізацію цього плану»* [Иссерс 2003, с. 54]. Найбільш узагальнено це відповідає концепції Т. ван Дейка, в якій КС визначається як когнітивна організація комунікативних дій, підкорених певній меті взаємодії, реалізація яких передбачає декілька способів [Дейк 1989, с. 272].

У координатах психіка-когніція-соціум КС визначається по-різному. З психолінгвістичного погляду КС мають глибинний зв'язок з потребами, мотивами індивідів, тим, заради чого розпочинається комунікація та що керує їх мовленнєвою поведінкою [Залевская, с. 226; Иссерс 2003, с. 57]. Стратегії взаємодії комунікантів є відбиттям узгодження різних, якнайменш формальних, установок для подальшого функціонування міжособистісного контакту [Левицький 2010, с. 54-55]. У когнітивному аспекті КС є сукупністю процедур, здійснюваних над моделями світу мовців [Иссерс 2003, с. 53]. У соціолінгвістичному плані КС характеризуються як такі, що мають соціокультурну проекцію, яка виявляється у слідуванні правилам спілкування членами етнокультурної спільноти [Селіванова, с. 172]. З усіх дослідницьких позицій стратегія передбачає КВ та є способом оперування інформацією з метою зміни поведінки об'єкта впливу у спланованому суб'єктом напрямку [Олянич, с. 269].

Отже, досягнення бажаного КВ передбачає побудову та слідування тих КС, які гарантують успішність комунікативної поведінки. Стратегія є тим когнітивним планом спілкування, за посередництва якого контролюється оптимальне вирішення комунікативних завдань в умовах або нестачі інформації про дії партнера [Иссерс 2003, с. 100], або безпосередньої недосяжності поставлених цілей [Олянич, с. 269]. У такому ракурсі стратегія розуміється як крок у ході конструювання спільного інтерактивного простору. Тому КС ще визначають як світоглядний намір та його дійове здійснення відносно побудови змісту комунікативного простору [Олянич, с. 268]. Під *комунікативною стратегією* будемо розуміти *планування процесу комунікації та його реалізацію у вигляді сукупності ситуативно найбільш доцільних мовленнєвих та немовленнєвих регулятивних дій, які, будучи розраховані на здійснення ефективного впливу, спрямовані на виконання поставленого інтерактантами глобального завдання.*

Відмітимо, що стратегічно плануючи успішну комунікацію, людина займається театралізацією спілкування: виконує контекстуально необхідні комунікативну та соціальну ролі, наділяє ними свого партнера, очікуючи подібного від нього, вимовляє слова, висловлення, фрази задалегідь

продуманого плану, вдається до експресивної невербаліки тощо: «це – варіант актора, який заздалегідь знає, в якому місці його аудиторія засміється, де заплаче, оскільки в нього є досвід множини проведених спектаклів» [Почепцов, с. 40]. Інакше кажучи, це – своєрідна гральна ситуація, яка характеризується такими параметрами, як обмеженість у просторі та часі, наявність «конфлікту» та потенційна можливість виграшу [Олянич, с. 269]. За цих умов стратегія перетворюється на своєрідну хитрість, успіх якої залежить від максимально повного врахування позицій, прагнень та характеру інтересів партнера. За перлокутивним ефектом, який виявляється в реакціях на мовленнєві дії, оцінюється успіх чи невдача КС [Иссерс 2003, с. 64].

О.О. Селіванова виокремлює три рівні реалізації КС: формально-семіотичний (представлений звертаннями, вигуками, дієсловами наказового способу тощо); когнітивно-інтерпретаційний (виявляється у взаємній орієнтації на спільні пресупозиції та фрагменти тезаурусів мовців); мотиваційно-прагматичний (диктує потребу врахування КС адресата, його статусу, мети встановлення контакту тощо) [Селіванова, с. 172].

Типологізуючи стратегії, Т. ван Дейк поділяє їх на глобальні, локальні та мовленнєві залежно від типу когнітивних структур, які лежать в їх основі [Дейк 1989]. О.С. Ісерс диференціює КС на головні (семантичні та когнітивні), які на даному етапі взаємодії є найбільш значущими з погляду ієрархії мотивів та цілей, здійснення КВ, та допоміжні (прагматичні, риторичні), які оптимізують дискурс, визначаються ситуацією та здійснюють контроль за її перебігом [Иссерс 2003, с. 106-108]. Враховуючи низку факторів, які впливають на формування КС (етнічний, соціальний, гендерний, віковий, особистісний, часовий), А.Д. Белова представляє їх у таких опозиціях: універсальні :: етноспецифічні, загальноновживані :: статусно-зумовлені, загальноновживані :: вікові, унісекс :: гендерно-марковані, вербальні :: невербальні, кооперативні :: конфліктні, атемпоральні :: обмежені в часі, адресантно-орієнтовані :: адресатно-орієнтовані, інформативні :: спонукальні [Белова, с. 14]. За критерієм інформативності К.Ф. Седов виокремлює репрезентативну (спирається на відтворення мовними засобами фактів та явищ дійсності) та наративну (спосіб передачі інформації, в якому одночасно з моделюванням дійсності присутньою є рефлексія відносно зображуваних фактів, подій тощо) стратегії [Седов 1999, с. 6-7]. За функцією у структурації комунікації виділяють три основні види КС: презентація (вибір того чи іншого комунікативного простору здійснення взаємодії), маніпуляція (оперування інформацією з метою інтенціонального впливу) та конвенція (регулювання ходу соціальної інтеракції) [Дацюк]. За формою міжособистісної взаємодії виділяються такі стратегії, як кооперативна та конфронтативна [Левицький, с. 56], кооперативна, конфліктогенна та маніпулятивна [Селіванова, с. 608], емотивна, конфронтативна та кооперативна [Фещенко, с. 12], репрезентаційна, гармонізаційна та маніпулятивна [Пилипенко 2007, с. 25]. Інші критерії дозволяють виділити

стратегії інтеракціональні (зумовлені соціально-рольовим статусом), інтерпретативні (логічне слідування у веденні ДД), управлінські (керування увагою) [Селіванова, с. 172].

Базовими КС діалогічної комунікації будемо вважати *кооперативну* (гармонійна, консентивна, неконфліктна) та *конфронтативну* (дисгармонійна, диссентивна, дивергентна, конфліктна), які, відбиваючи ціннісні пріоритети взаємодії, будуються на основі принципів «згода-протистояння» або «врахування-неврахування інтересів Іншого». Такий поділ зумовлений характером інтеракції: комунікація має або характер співробітництва, що сприятиме гармонізації сторін, або конфліктності, що призводить до дисгармонізації сторін [Славова 2012, с. 88]. Так, конфронтативна стратегія спрямована на порушення гармонії міжсуб'єктних стосунків [Шейгал 2004, с. 219; Hnatyk, с. 39] «шляхом здійснення загрозливих для адресата мовленнєвих дій» [Фролова 2005, с. 244]. Диссентивна комунікація визначається неузгодженістю намірів індивідів, їхніх стратегічних програм, асиметричними відносинами між ними, відсутністю зацікавленості в темі або змісті висловленого, намаганням реалізувати лише власну мету, вираженням негативних установок щодо змісту мовлення або партнера, критикою його діяльності, відсутністю досягнень [Колокольцева, с. 120-121; Рудов, с. 4-5; Селіванова, с. 604; Фролова 2005, с. 242; Poireir, с. 54], результатом чого є ситуативне небажання продовження інтеракції чи відмова від неї. Кооперативна стратегія має на меті пошук взаєморозуміння, налагодження особистісних стосунків, для чого кожен індивід намагається як зрозуміти смисл, продукований для нього партнером, так і врахувати та задовольнити його інформаційні чи предметні потреби. Тож, вона відрізняється гармонічністю та неагресивністю [Славова 2012, с. 89; Пилипенко 2007, с. 27; Фещенко, с. 12; Gelfand, с. 25]. Гармонійний ДД припускає таке: 1) узгодженість стратегій і тактик; 2) взаємоприйнятну тональність спілкування; 3) щире зацікавлення у предметі обговорення; 4) адекватне втілення комунікативних установок; 5) досягнення взаєморозуміння та згоди сторін; 6) відсутність загрози соціальному обличчю [Братченко 2007; Горбач, с. 165]. Він не припускає обов'язкової тотожності смислових позицій комунікантів: вони можуть не погоджуватися один з одним, акцентувати відмінності поглядів [Колокольцева, с. 117-118].

Відмітимо, що будь-яка стратегія є аксіологічно забарвленою [див. Гладирь 1998, с. 91]. Усвідомлення того, що групові цінності, норми, звички, які відзеркалюють позитивне чи негативне сприйняття суспільством різних видів комунікативної поведінки, регулюють взаємовідносини та слідування ним, є необхідністю в досягненні власних цілей, змушує особу обирати КС – співіснування або протистояння – крізь фільтр аксіологічності [див. Вольф 2002]. До того ж, їхня реалізація здійснюється на фоні емоцій, які також відбивають суб'єктивне ставлення людини до ситуації та свого

місця в ній, підсилюючи ефект вимовленого, що сприяє або не сприяє перебігу інтеракції.

КС знаходять своє втілення в *комунікативних тактиках* (КТ) – діях, які *сприяють реалізації обраної стратегії*. КТ спрямовані не на досягнення глобальної мети мовця, а співвідносяться з цілою сукупністю його намірів [Клюев 2002, с. 112; Науменко 2005, с. 53; Пилипенко 2007, с. 25]. Кожна тактика є частковим засобом здійснення стратегічного задуму, в назві якого відображено її іллокутивне призначення, напр., образа, засудження, схвалення тощо [Иссерс 2003, с. 104]. КТ має динамічний характер, що забезпечує оперативне реагування на ситуацію, ґрунтується на мовленнєвих уміннях, мотиві та інтенції [Иссерс 2003, с. 114; Селіванова 2008, с. 609].

Вважаємо, що успішність досягнення мети адресантом може бути зумовлена кількістю доцільно використаних ним КТ: реалізація максимального числа тактик, які відповідають ситуації взаємодії або не погіршують її хід, забезпечує не тільки більший, але і всебічний тиск на індивіда, що розкривається у КВ на його ментальну, емоційну, мотиваційно-вольову та поведінкову сфери свідомості. Тактичне спрямування підкорення партнера несе як регресивний, так прогресивний характер. Регресивний напрямок підкорення полягає в тому, що «додаткові» КТ, які знаходяться в слабкій позиції, йдуть за головною тактикою, забезпечуючи її успішну реалізацію. Для прогресивного спрямування характерним є передумання «додаткових» КТ «головній» [Лавникевич, с. 107].

Наявні лінгвістичні розвідки свідчать про те, що КС кооперації включає КТ прохання, скарги, співчуття, поради, переконання, аргументації, попередження, виправдання, непрямого засудження дій, ввічливості, щирості, довіри, співробітництва, похвали, піклування, заохочення, солідаризації, компромісу тощо [Пилипенко 2007, с. 27; Феценко, с. 12]. До конфліктоорієнтованих КТ належать агресія, дискредитація, домінування, маніпуляція, провокування, скарга, заперечення, засудження дій, обурення, емоційний тиск, образа, погроза тощо [Славова, с. 89; Феценко, с. 12].

Реалізація КС та КТ відбувається за допомогою прийомів нижчого рівня – *комунікативних ходів* (КХ), які є *комбінацію вербального та невербального сигналів*, які виступають у ролі інструмента реалізації тієї чи іншої тактики та практичним засобом досягнення глобальної мети в ситуації спілкування [Иссерс 2003, с. 110]. КХ зв'язує репліки за принципом іллокутивного примусу, який визначається відповідно до передбачуваної реакції партнера з урахуванням минулих мовленнєвих дій [Иссерс 2003, с. 117], і тому виступає як функціональна одиниця послідовності дій [Дейк 1989, с. 274]. У КХ відбувається встановлення контакту чи ухилення від нього, підрич чи установалення добрих відносин з партнером, формування емоційного настрою тощо. Саме на рівні КХ пропозиційно сформоване висловлення оформлюється вербально за рахунок низки лексичних та синтаксичних засобів мови.

Тож, стратегії, тактики та ходи є комунікативно-прагматичним компонентом ситуації, який об'єктивується в мовленні. Через них відбувається активне втручання в процеси сприйняття та побудови реципієнтом ситуативно зумовлених поведінкових моделей. КС розглядаємо як спосіб організації всього повідомлення, механізм, який активує та регулює фонетичний, граматичний, лексичний, синтаксичний потенціал висловлення, бере участь у дозованому надходженні матеріалу до інтерактивного простору та є необхідним для успішного КВ. У комунікації актуалізуються дві базові КС – кооперативна та конфронтативна, що, передбачаючи поетапну реалізацію у формі доцільних, з погляду інтрактивних, КТ з необхідністю знаходять мовленнєве та аналогове оформлення – конкретні КХ, найбільш придатні для ефективної реалізації їхніх планів.

1.3. Діалогічний дискурс як когнітивно-інформаційний феномен у зіставних студіях

Діалогічне мовлення як об'єкт зіставних досліджень визначається нами як особливий різновид дискурсивної діяльності представників лінгвокультурної спільноти, які переслідуючи певну мету, вимушені звертатися до наявного в них арсеналу мовних засобів, почергово змінюючи позицію з активної на пасивну. ДД виступає конструктивним фактором зовнішньої комунікативної взаємодії, способом оформлення поведінки індивідів, спрямованої на вирішення поставлених ними завдань. Однак, зовнішній діалог для свого здійснення повинен спиратися на подібні комунікативно-когнітивні структури людської свідомості, які відповідають за перебіг такого типу діяльності [Макаров 2003; Тарасова 1999]. Припущення відповідає тезі про те, що «мовленнєве мислення, мовленнєва свідомість – невід'ємні від діалогу як в логічному, так і в історичному смислах» [Касавин 2008, с. 114].

1.3.1. Діалог як іманентна форма мислення

Формування складних репрезентацій знання, які керують вербально оформленим комунікативним процесом, стає можливим лише на базі простіших структур, що є вбудованими у свідомість індивіда та проявляються з того часу, коли реальність втручається у свідомість дитини ще до оволодіння нею мовою. Усе подальше життя людини є постійною взаємодією з оточуючими її предметами, які мають «специфічний матеріально-енергетичний простір» [Вернадський, с. 181]. Відтак, для успішної взаємодії з об'єктами дійсності необхідно знати, якими властивостями вони характеризуються, тобто враховувати деяку інформацію про них [Aitchison, с. 90]. Виділення у гештальтному образі реальності дискретних її фрагментів змушує людину вникати до сутності речей, шукати відповіді на запитання «що це таке?», «як воно діє?», які фактично ставить їй оточуючий світ [Лотман 1992, с. 268].

По лінії референції світ починає засвоюватися людиною від «себе», від найближчого простору (простір «Я») до віддаленого простору «поза собою» (простір «не-Я») [Степанов 2004, с. 221]. Поступово розвивається діалогізація пізнання світу як прояв когнітивної діяльності людини [Лотман 1992, с. 268], результатом чого є створення ментального, логічного світу особи [Степанов 2004, с. 221; Aitchison, с. 90]. Інакше кажучи, співіснуючи з дійсністю, особа вимушена заради її пізнання, а, отже, і для свого існування, вступати до діалогу; діалогізуючи, вона викриває сутність речей в акті пізнання-проникнення, формує ставлення до світу та бачення себе і соціуму в ньому [Мамардашвили, с. 149; Селиванова, с. 150]. Постійне оновлення світу, підтримка однакового образу для всіх людей здійснюється завдяки безупинному внутрішньому діалогу, який ведеться переважно неусвідомлено [Бацевич, с. 164–165]. «Тією мірою, якою я міркую, я міркую діалогічно, тому що міркувати – означає розмовляти з самим собою, означає звертатися до самого себе, виявляти труднощі цього процесу тощо» [Библер; див. також Колычев, с. 5]. Це означає, що діалог виступає іманентною ознакою пізнання. Саме на базі внутрішньої розмови формується здатність до майбутнього ведення діалогів з іншими людьми [Кара-Мурза, с. 490].

Внутрішньоособистісний діалог розвивається як «по горизонталі» (між емоційною та інтелектуальною сферами, між різними аспектами «Я», «субособистостями»), так і «по вертикалі» (між щаблями внутрішнього світу – свідомістю, підсвідомістю, надсвідомістю). Саме так особистість зберігає свою цілісність, не втрачаючи індивідуальності та можливості свого розвитку [Братченко, с. 26]. Діалог розгортається усередині людини: вона ініціює ментальні репліки, подумки звертається до внутрішнього «суб'єкта», одночасно обдумуючи відповіді на питання. При цьому, пізнання світу у вигляді діалогічних єдностей обмежені рамками ерудованості, інтелекту людини, фізичними можливостями її тіла, ситуації тощо. Йдеться про внутрішній людський інструментарій, який, маючи біологічний статус, функціонує з метою пізнання світу та встановлення з ним контактів у сфері діяльності [Потебня, с. 58–60] і який виступає як засіб перевірки зворотного зв'язку, як засіб розширення та укріплення основ людського існування [Топоров, с. 12].

Біологічний інструментарій людини здійснює функцію обміну між нею та світом, що відбувається у протилежних формах [див. напр., Потебня, с. 62]. Тіло є тим інструментом, за допомогою якого ми можемо вторгтися в цей світ та знаходити йому значення [Понті, с. 304]. З одного боку, через цей інструментарій людина впускає світ у себе (світло – через око; звук – через вухо; запах – через ніс; рух – через рухомі частини тіла тощо), з іншого боку, завдяки йому людина входить до цього світу, відкриваючи його динаміку, світло, запах тощо. В обох випадках, відбувається обмін між особою та світом, визначається міра останнього, встановлюються відповідності між мікро- та макрокосмом [Топоров, с. 12].

Процес сприйняття засновано на тому, що буття в його речовому прояві має енергетичну природу, сформовану двобічною сутністю кожного складника: внутрішнім боком річ повернена до себе самої, творячи власну неповторність, зовнішнім – до іншого буття [Бацевич, с. 158]. Якщо ж «все, що присутнє у світі, засвідчує своє існування виявом свого життя – енергії сутності» [Бацевич, с. 159] – своєрідною мовою, якою сутність «розмовляє» з оточенням, то в момент когнітивної діяльності пізнавальна енергія людини та енергія пізнаваної речі зустрічаються. Для того, щоб енергетичний потік перетворився на інформацію, значиму для людини, на шляху потоку енергії-інформації повинен знаходитися деякий сприймаючий екран. Ці екрани створені природою та є органами чуття зі своїми рецепторами. Кожен рецепторний екран сприймає лише певний потік енергії, який у вигляді нервового імпульсу потрапляє до мозку, що конструює світ як дещо цільне та об'ємне [Беспалов, с. 159–161]. Самі ж зовнішні речі, які виведені за межі людського тіла, здійснюючи ті самі функції, є природним продовженням біологічних інструментів з їх програмою перетворення [Топоров, с. 12]. Тож, річ та людське тіло знаходяться у постійній діалогічній взаємодії.

Цей діалог завжди виступає як осмислення предмета в процесі співвідношення з полюсами дуальної опозиції відоме :: невідоме. Цей процес співпадає з пошуком міри між ними, фокуса подолання полюсів опозиції, проте, надалі він знову розпадається на полюси опозиції, які протиставляються, але на якісно новому рівні. Така актуалізація двозначності діалогу як суперечки з самим собою має за мету пізнання самого себе, та водночас вона виявляється суперечкою про предметну та категоріальну сутність буття [Библер]. Через виявлені ознаки речі, які закріплюються мисленням у поняттєвій зоні свідомості, людина проникає до буття, що також пов'язує її з річчю. Діалог, таким чином, передбачає деяку спільність, функціональну єдність, яка означає одночасно як несумісність, так і неподільність між двома об'єктами-суб'єктами.

Отже, ті відповіді, які отримує суб'єкт когніції від пізнаваного об'єкта-суб'єкта є продуктами діяльності органів чуття / рухомих органів тіла або результатом рефлексивної діяльності адресата повідомлення-питання. Будь-який об'єкт дійсності може стати за потреби – «річ живе тільки в променях людських потреб» [Топоров, с. 27] – предметом інформаційного обміну у випадку його інтеріоризації – гносеологічного «схоплювання» суб'єктом, адже «тільки людина може піти назустріч речі, чого остання зробити невзможі» [там само]. Інтеріоризована інформація входить до категоріальної картини світу індивіда. Категоризація ним світу на основі змісту національної семіосфери охоплює рекурентне мапування фрагментів нового та старого досвіду, знову ж таки визначається процесом діалогізування. Суб'єктну зону акту категоризації складають суб'єкт-інтерпретатор (мовна особистість у лінгвальному, когнітивному та прагматичному вимірах) та специфічні властивості його свідомості (когнітивно-інтерпретативний інструмент). Об'єктну зону категоризації становлять концепти та мовні знаки

їх позначення. Перетин цих зон становить оперативну зону, де когнітивний інструмент інтерпретатора використовується для обробки інформації згідно з чинними концептуальними моделями та кодування їх мовними засобами [Колесник 2012, с. 22]. «Човникова» операція, в ході якої вибудовується певна позиція, а, значить, – розуміння, припиняється після повного задоволення інтересу, втіленого в мету комунікативного чи некомунікативного характеру. При цьому процеси поняттєво-термінологічного плану відбуваються під впливом свідомості індивіда, яка накладає обмеження на все, що несумісне із сутністю нового поняття, яке вводиться до системи знань індивіда [Клименюк, с. 190]. Тут слід взяти до уваги, що остання є детермінованою спільнотою.

Будь-яке поняттєве узагальнення є усуспільнюванням: якщо людина є суспільною істотою, і вся її діяльність є корпоративною, то й осягнення речі здійснюється тільки в контексті Іншого, тобто, в решті-решт, соціального. Соціальність виявляється в тому, що індивідуальне знання стає суспільним виключно в знакові, що розділяється людьми між собою, за допомогою чого можна передати цей об'єкт іншому [Селиванова 2004, с. 34]. Створення мови є результатом взаємодії світу з людьми, її когнітивне наповнення є результатом активного засвоєння людиною оточуючого світу: вона є формою оволодіння світом, який дозволяє керувати об'єктами реальності та використовувати їх у власних цілях [Колшанский, с. 23–24]. Світ, що віддзеркалюється в мові як у знаковій системі, стає сукупним досвідом мовної спільноти [Бацевич, с. 136; Гадамер 1988, с. 482].

Якщо річ – знання, яке поділяється людиною з іншими людьми, то суб'єкт-об'єктні відносини виявляються відносинами між річчю та соціумом: мова як посередник пов'язує між собою не тільки людей, які спілкуються один з одним за допомогою мови, але й усе, що існує у світі, з людиною, якщо це можливо виразити в мові [Топоров, с. 7]; «ім'я речі стає інструментом спілкування з нею» [Лосев], зокрема на базі їхньої подібності. Так, відзначається, що рефлексії першооснов деміургічного періоду відображали подібності у певних енерго-інформаційних параметрах денотатів і акустичних властивостях мовних знаків [Колесник 2012, с. 18]. Результати такої «розмови» закріплюються в слові як засобі усвідомлення єдності отриманого чуттєвого образу об'єкта сприйняття [Потебня, с. 133] та «засобу створення ідеї про нього» [Потебня, с. 143]. Тож, символи існують як символи тільки всередині інтерпретацій [Мамардашвили, с. 168], що закономірно приводить до такого висновку: «буття, яке може бути зрозумілим, і є мова» [Гадамер 1988, с. 506].

Тож, очевидним є те, що розуміння можливе лише в мові та за допомогою мови [Бацевич, с. 136], адже «мова виражає мислення, а мислення відображає дійсність <...> знання про світ – атрибут мисленнєвої діяльності, а формою існування цієї картини світу у свідомості людини є абстракція у вигляді понять та відношень» [Колшанский, с. 23]. При цьому між думкою та словом спостерігається напруження, викликане тим, що в словесному

значенні закладено (сконцентровано) більше, ніж є в уявленні. Саме слово слугує лише оперттям для думки, їх діалог як прояв протиріччя між ними – причина збагачення її духовним змістом та в результаті – вдосконалення мови [Потебня, с. 163–165].

Думка не лише втілюється у форми мови, вона є немислима поза мовою, і це означає, що навіть суто теоретичне мислення є за своєю суттю діалогічним: діалог – не лише зовнішня оболонка людського способу міркування, але сама сутність, організуючий початок цього міркування [Демьянков 1992, с. 13]. Внутрішній діалог створює світ, називає його, що відповідає потребі людини жити у світі слів; ментальний / ідеальний простір формується саме як простір референції, якому передують простір семантики [Степанов 2004, с. 222]. Тож, вищим рівнем оволодіння річчю стає процес її іменування, який не тільки представляє призначення речі, але і виводить людину на вищий рівень оволодіння світом, його культурною, остаточною організацією [Топоров, с. 29], втіленою у знаках мови. Символічна форма є єдиною можливою для передачі думок, ментальних об'єктів, моделей світу іншим, що передбачає комунікацію у зовнішньо розгорнутому діалозі. Символи втілення ідей як відображення сутності речей передбачають реконструкцію суб'єктивної ситуації породження як денотата, так і знака, тобто ситуації розуміння [Мамардашвили, с. 99–100].

Поряд з енергетичним та номінативним аспектами діалогізування виділяється його комунікативний аспект. Одним з кроків комунікації виступає ідентифікація індивідом сприйнятого слова. Синергізм цього процесу полягає у взаємному злитті енергій індивіда та слів, яка виявляється в них як реалізація репрезентативної функції мови через зміст перцептивно-когнітивно-афективного досвіду особи: мовний вираз залишається «порожнім», доки він не співвідноситься із сукупним продуктом перцептивної переробки тілом сприйнятої дійсності [Залевская, с. 413]. Невідоме або нове слово є певним інформаційним імпульсом, який отримує система свідомості та, інтенсифікуючи чисельні зв'язки між елементами концептосфери, актуалізує певний фрагмент досвіду [Федурко, с. 3].

Отже, визначення діалогу як невід'ємної властивості мислення та специфічного способу когнітивної діяльності передбачає констатацію різновекторності людської когніції. З одного боку, співіснуючи зі світом, особа вимушена вступати з ним у тілесно-мисленнєву взаємодію, в ході якої відбувається викриття для неї природи речей. Діалогізуючи, індивід формує ставлення до світу і бачення себе в ньому. Одним з найбільш ефективних інструментів когніції, який він набуває у такому діалозі з буттям, є мова, яка репрезентує у знаковій формі інтеріоризоване буття та внутрішній рефлексивний досвід етносу. З іншого боку, пізнання здійснюється як діалог між двома «Я» людини: людина мислить тоді, коли розмовляє сама з собою у процесі пізнавальної та номінативної діяльності. Когнітивна здатність вести такий діалог виформовує комунікативну здатність взаємодії з іншими людьми. Тож, діалог трактується як єднальний елемент триєдиної сутності

«світ – мова – міжособистісна взаємодія», який складається з енергетичного, номінативного та комунікативного аспектів.

1.3.2. Когнітивні параметри взаєморозуміння мовців

Незаперечним є розуміння того, що діалог як об'єкт сучасних зіставних досліджень повинен розглядатися з позицій дискурсології та когнітивістики [Жаботинська 2009; Корольова 2014]. Застосування теоретико-методологічних засад цих підходів сприятиме всебічному осмисленню етнічної специфіки порівнюваних британських та українських діалогічних жанрів мовлення.

Як первинна форма комунікації, діалог є спонтанним типом мовлення. Хоча розгортання діалогу відбувається за принципом вірогідності – реакція адресата не є повністю передбаченою і тільки прогнозується адресантом – мовець змушений створювати таку програму власних реплік, які дозволяли б іншому якнайменше ухилитися від теми розмови, поданої у репліках-стимулах. Він викладає МА саме так, а не інакше, адже очікує, що її проінтерпретують у необхідному смислі: його схема викладу орієнтована на врахування інтерпретативної схеми інших [Мартинюк, с. 302]. Отже, діалог – це текст створюваний комунікантами, один з яких (адресант) задає конкретну програму, а інший (адресат) повинен брати активну участь у її розвитку, не маючи можливості вийти за її межі [Ширяев; Searle].

Під час дискурсивної діяльності людина виступає в ролі деміургу, *homo faber*, який не тільки зі сторони бачить, усвідомлює та переживає ситуацію спілкування, оцінює свої репліки та репліки у відповідь, але створює з іншим комунікантом спільний світ розуміння – простір «атмосферної міжсуб'єктності» [Гурочкина, с. 46, Faconnier, с. 307-308]. Соціальний світ повсякденної інтерсуб'єктності діалогу як реалізація когнітивно-конструктивної функції дискурсу вимальовується по ходу спілкування із самої ситуації загалом – з питань та відповідей, які створюють «горизонт очікування» для слухачів та модель побудови для мовців. Знання дискурсивних канонів забезпечує ідентифікацію інформації одержувачем, тобто орієнтування в мовленнєвій події, що передбачається самим діалогом [Олешков 2006, с. 31]. Процес обопільного розуміння є активною, творчою діяльністю, в ході якої відбувається перетворення чужого слова в слово «своє-чуже» [Бахтин, с. 350], тобто реалізується спроба найбільш адекватного відтворення смислу висловленого в контексті свого буття з врахуванням позиції мовця. Саме тому розуміння виступає як головний засіб здійснення діалогу [Братченко 2007]: «почутість як така вже є діалогічним відношенням» [Бахтин, с. 306], а єдність у розумінні ситуації передбачає єдність у діях.

Відтак, сприйняття матеріалу у діалозі є постійним інтелектуальним викликом, адже увазі індивідів важко зосередитися на мовленнєвих фактах, які постійно та відносно швидко (особливо в усному та електронному мовленні) вводяться адресантом до «світлого» поля свідомості адресата,

викриваючи при цьому різноманіття підтем основних тем. Діалог відбиває загальний механізм когніції, який базується на послідовності інтелектуальних актів констатації інформаційної новизни або невідомого, їхнє осягнення за посередництва концептуалізованих свідомістю подібних та вже відомих явищ [див. Клименюк, с. 205]. Достатня інформативність діалогу досягається не лише за рахунок новизни інформації, яка повідомляється, але і за допомогою мовних засобів, які підкреслюють новий аспект у сприйнятті вже відомої інформації [Гурочкина 2009, с. 45-46].

Тож, об'єктивними факторами можливості протікання ДД, з одного боку, є загальна інформаційна база його учасників, а, з іншого – початковий мінімальний розрив у знаннях учасників діалогу [Лотман 1992, с. 268]. Міра цього розриву може бути різною, а ДД є засобом динамічної регуляції інформаційних потенціалів мовців, яка має тенденцію до їхнього постійного врівноваження. Внаслідок двобічності КА продуктом спілкування стає інтерпретація інформації: відбувається зіткнення двох позицій, що породжує нові думки, ідеї, задуми, почуття тощо. Розбіжності у думках не заважають адекватно трактувати чужі висловлення. Значне збільшення інформаційного потенціалу одного з учасників діалогу та ігнорування іншого призводить до монологізації спілкування.

Спрямованість на розуміння іншого та взаєморозуміння окреслюється терміном *діалогічна позиція*, яка затверджує самостійність, внутрішню свободу особи та реалізується через активність «особливого, діалогічного характеру» відносно «чужої повноправної свідомості» [Бахтин 1979, с. 310], тобто характеризується паритетністю та рівністю партнера. Дефективною діалогічною позицією є така стратегічна лінія поведінки, яка спрямована на згасання чи зрив діалогу внаслідок прийняття односторонніх рішень.

Процес «вживання в роль співбесідника» або контроль за успішністю модифікації його позиції у вигідному для себе напрямі є безперервним у ДД та відштовхується, перш за все, від отриманих реплік-реакцій, невербальної поведінки. У цьому вирішальну роль грає зворотний зв'язок. Під ним розуміємо інформацію, яка виходить від імпактора, сприймається об'єктом впливу та несе в собі ознаку його результатів. Зворотний зв'язок дозволяє постійно коригувати процес започаткування та інтерпретації повідомлення, пристосовуючи його до безпосередніх знань та комунікативних перспектив. Висловлення будуються на основі інформації, яка зберігається у пам'яті комунікантів та відбиває зміст того, що було сказано у минулому та тільки що для того, щоб максимально ефективно використовувати цей досвід для планування змісту майбутніх висловлень [Демьянков 1992, с. 35; Максименко, с. 61]. Корекція поведінки здійснюється на основі отриманої інформації про результати власних дій, з постійною заміною одних способів впливу на інші – нові, більш ефективні [Максименко, с. 61].

Процеси говоріння та сприйняття мовлення під час діалогічної взаємодії підпорядковані таким факторам, які виконують роль «маяків»: 1) попередньо наявні когнітивні опори (фонові знання); 2) засвоєні у діалозі когнітивні

опори (через попередні репліки та їхній контекст як компонент загального контексту); 3) когнітивні опори он-лайн, які продукуються стереотипною ситуацією та простором діалогу. Ці ментальні схеми визначаються як контекстні моделі прагматичного та соціального характеру, які протиставляються «ситуаційним (або семантичним) моделям» [Дейк 1989]. Ментальні схеми забезпечують людині орієнтацію у подіях та є ієрархічно організованими структурами даних про певну стереотипну ситуацію [Жаботинська 2008]. Саме вони дозволяють комуніканту більш-менш адекватно інтерпретувати поведінку інших людей та планувати власні дії.

Тож, узагальнюючи вищезазначене, можна говорити про те, що структури знання містять інформацію про *мікроконтекст* (мінімальне оточення одиниці, в якому реалізується її значення) та *макроконтекст* (загальний тематичний контекст взаємодії) [Касавин 2008, с. 219; Колесник, с. 23; Тряпицина, с. 192-194]. Якщо у першому випадку лінгвістичний контекст, який здійснює функцію прямої референтної віднесеності позначуваного до об'єкта дійсності, співпадає з семантичним контекстом, то у другому, де задаються умови істинності для верифікації смислу, він співвідноситься з екстралінвальним [Серякова, с. 23], ситуаційним [Касавин 2008, с. 272] або комунікативним контекстом [Моїсєєва 2009]. У загальному плані контекст («лінгвістичний синхрофазотрон» [Касавин 2008, с. 385]), який на базі мовленнєвого відрізка, хронотопу комунікації та її невербальної складової концептуалізується у термінах пропозицій, пресупозицій комунікантів, а також імплікацій, експлікатур, імплікатур дискурсу [Бацевич, с. 131-132; Ельзин, с. 81; Касавин 2008, с. 272; Олешков, с. 77; Сафонова, с. 16; Серажим, с. 5; Серякова, с. 23; Формановская, с. 163; Чахоян, с. 123], індивідуалізує смисл висловлення, яке поза контекстом має лише абстрактний, всезагальний смисл [Енквіст, с. 255-257]. Інформація контекстуалізації відкриває інтеракцію, передуює введенню теми, задає межі її можливої інтерпретації [Синицина, с. 10]. Сам контекст є діяльним, тією динамічною системою, яка змінюється по мірі розвитку ДД [Братченко 2007; Гурочкина, с. 46].

Контекст може бути дефектним (коли пресупозиції не співпадають) або недефектним. Взаємодія співрозмовників у виправленні дефектів контексту є зкооперованістю [Дем'янков 1992, с. 15], у протилежному випадку виникає конфлікт, підґрунтям якого є когнітивний дисонанс у взаєморозумінні [Багинин, с. 833]. Це відбувається, зокрема через те, що процес породження та інтерпретації дискурсивних смислів не є дзеркально-симетричним. Одна і та сама ситуація може конструюватися мовцями по-різному, що веде до різного наповнення змісту їх висловлень, і, як результат, до поточного (веде до небажаної пролонгованості комунікації) чи ситуативного (неможливість спілкування чи конфлікт) непорозуміння [Пшеничных, с. 155]. Когнітивне підґрунтя суттєвої диференціації у мовленнєвому поданні комунікантами однієї ситуації полягає в тому, що її мовна об'єктивація залежить від того, як людина сприймає та інтерпретує реальність. У результаті розташування в

кадрі різних аспектів предметної ситуації має місце зміна перспектив конструювання, які відповідають основним когнітивним здатностям людини: увага / виділеність, оцінка / порівняння, перспектива / позиція, побудова / гештальт [Croft, Cruse 2004]. До того ж, час опису ситуації, факту, стану може як співпадати з моментом здійснення події, так і не співпадати з ним. Тому, реконструюючи ситуацію, яка відбувалася у минулому, можливе привнесення деталей, які не мали місця, зміна чи анулювання деяких з них, здійснення іншої акцентованості тощо. Неоднозначність сприйняття залежить також від того, що людина може знаходитися в різних емоційних станах. У цілому ж, концептуалізація світу здійснюється згідно з орієнтирами, визначеними семіосферою та інструментарієм, забезпеченим лінгвокультурою [Колесник, с. 23].

Відтак, проблематика аналізу ДД включається до проблематики аналізу концептуальних систем носіїв мови та їхніх взаємовідносин на фоні інтеріоризованої ними дійсності, а проблема розуміння висловлень розглядається як проблема інтерпретації мовлення з урахуванням концептуальних засад інтеракції. Розуміння представляється як синхронізація інтенційностей співрозмовників, спрямованих на предметний та інтеракціональний плани ДД.

1.3.3. Моделювання концептуального простору діалогічного дискурсу

У межах когнітивно-дискурсивної парадигми для зіставної лінгвістики актуальним є питання про механізми членування навколишньої дійсності носіями різних мов і відбиття його результатів у їхній мовній свідомості [Корольова 2014, с. 95]. Когнітивний підхід до мови передбачає визнання того, що концептуальні структури знання виформовуються в мовній субстанції, залежать від неї [Болдырев 2000, с. 9]. Це означає, що мова не механічно відбиває оточуючий світ, а впливає на формат його етнічної інтерпретації [Голубовська 2003, с. 30; Корольова 2014, с. 95; Кубрякова 2004, с. 525]. Етноспецифічне осмислення світу, у свою чергу, визначає прототипові поведінкові сценарії лінгвокультури.

Під час категоризації світу, яка є невід'ємною частиною дискурсивної діяльності, індивід спирається на багаторівневу перцептивно-когнітивно-афективну інформаційну базу, яка повноцінно вибудовується за закономірностями взаємодії тіла та розуму [Залевская 2003, с. 418]. Ідеальна технологія реалізації когнітивного процесу особи є алгоритмічною послідовністю його окремих стадій: «сприйняття інформації – її фіксація – обробка – накопичення – зберігання – переробка – використання» [Клименюк, с. 234]. Наслідком є те, що ментальні конструкти знання групуються в систему з енергетичним потенціалом [Castaneda], який ґрунтується на ідеях, емоціях, волі тощо та, отримуючи вербальне вираження, намагається прорватися до іншої інформаційної системи. Знаки-сенси, які продукує адресант, відбиваються у свідомості адресата та

активують різноманітні структури, пов'язані з елементами даного фрагмента буття: у реальності комунікатор передає не повідомлення, а ключ до концептуальних царин свідомості, до нової програми дій, тому найбільш вдалим варіантом стає опертя на вже сформовані тотожні репрезентації знання чи близькі програми інтерпретації [Почепцов, с. 43].

Зіткнення з будь-яким зовнішнім впливом призводить до того, що запаковані інформаційні «пакети» розгортають індивідуальні ментальні простори людської свідомості. У комунікації вони об'єднуються в міжособистісний ментальний простір – когнітивний фон спілкування та міркування, який формується через активацію процедур мапування, схематизації [Жаботинська 2008], що відбуваються на базі фонових та контекстуальних знань, а також досвіду комунікативної компетенції [Faucannier, с. xvii]. *Ментальний простір* – динамічна форма когнітивного досвіду, яка актуалізується в умовах взаємодії суб'єкта зі світом, результатом чого є контекст як середовище роботи думки. Такий контекст, який створюється у процесі породження та інтерпретації мовних знаків комунікантами, трактуємо як *поточний простір ДД*, який включає ті елементи та відносини, що представляють спільно сконструйовану мовцем та слухачем основу комунікації в певний момент розвитку дискурсу [Иссерс 2003, с. 42; Ленекер 2001, с. 144; Фролова 2008, с. 75]. Подальше впровадження у ДД нових смислів веде до розширення простору співіснування комунікантів [Олянич, с. 116]. Такий поточний, динамічний, знаково оформлений простір взаємодії як засіб реалізації соціальних відносин визначаємо як *інтерактивний простір ДД* [Воронцова 2005; Почепцов 1996; Fauconnier 2006].

До формування он-лайн простору веде подія використання (usage event) – спільна ментальна дія комунікантів, функція якої полягає в спрямуванні та фокусуванні їхньої уваги на одній сутності, яка виявляється в «кадрі» нестабільно єдиного погляду у спілкуванні [Фролова, с. 74; Ленекер 2001, с. 144]. Засвоюючи первинний смисл повідомлення, адресат стає готовим до комунікації: його когнітивна система, усвідомивши сутність проблеми, невідповідність наявного стану речей бажаному стану, починає цілеспрямоване групування концептів для їх омовлення з метою створення ходу-відповіді. Успішність останнього зумовлена якістю дешифровки двох аспектів повідомлення – вокалізацією (сприйняття фонетичного боку висловлення) та концептуалізацією (вибудовування контексту висловлення) [Ленекер 2001, с. 144]. По мірі розгортання ДД «точка зору» (viewpoint), або «фокус» (focus), зміщується та рухається крізь площину інтерактивного простору [Faucannier, с. xii]. Висвітлення профілів концептуальної бази комунікантів веде до актуалізації їх у мовленні, що зумовлено настановами, мотивами, оцінками [Селіванова 2004, с. 129]. У ДД відбувається знакова активація значно більшої її царини, ніж потрібна для остаточного розуміння, тематично та предметно відповідаючи тому, про що йдеться в повідомленні. Пошук найбільш необхідних фрагментів знання, які відповідають мовним

знакам, ведеться за принципами звуження (від загального до конкретного) та розширення (від конкретного до загального). Чим більше співпадають сфери мисленнєвого змісту комунікантів, тим вищою є вірогідність адекватного розуміння [Колшанский, с. 53-55; Олешков, с. 103].

Розуміння передбачає те, що можна назвати соціальною завантаженістю, що є не стільки ментальним актом осягнення смислу, скільки актом знаходження рішення [Касавин 2008, с. 507]. Ідеться про когнітивний резонанс, на відміну від іншого процесу – когнітивного дисонансу – стану індивідуальної свідомості, коли в її єдиній смисловій площині стикаються два протилежних, але переконливих уявлення про один об'єкт [Багинин, с. 833] – неузгодженість між змістовним компонентом настанови мовців та образом реальної ситуації [Найссер, с. 7-9]. Як реакція суб'єкта на дисонанс відбувається його приглушення, приборкання або ліквідація [Багинин, с. 834].

Якщо ж притримуватися думки, що інтерактивний простір бере «енергію» від інтеріоризованого буття, культури, семіосфери, ноосфери, то стає зрозумілим, що таке «підключення» призводить до багаторазового збільшення прірви між бажанням та здатністю охопити всі смисли того, що вводиться до цього простору. Г.Г. Почепцов у зв'язку з цим зазначає, що «з пам'яті культури можна винести більше, ніж до неї внесено» [Почепцов, с. 255]. Це означає, що мовці вдаються не стільки до точного розуміння, скільки до приблизного осягнення змісту, тобто до *інтерпретації* – когнітивної операції по конструюванню інформації в режимі он-лайн залежно від умов дискурсу [Croft, с. 98]. Інтерпретація, яка повинна бути адекватною фрагменту світу трактується як пошук того місця, куди вкладається те, що не пояснюється логічним шляхом, на що і вказує партнер [Касавин 2008, с. 529; Колшанский, с. 56].

Відтак, єдиний простір розуміння є ядерною частиною інтерактивного простору, інші його частини є потенційними, які можуть бути задіяними мовцями, але ведуть тільки до специфікації семантики повідомлення. Саму комунікацію можна прирівняти до «гри на фортепіано»: чим менше насиченими є інформаційні простори індивідів, тим скоріше вони намагаються заповнити свої ментальні лакуни, швидко продукуючи «клавішами» звуки-знаки на початку «партії-спілкування»; по мірі просування мовці уповільнюють темп інформаційного насичення комунікації, паузи між звуками збільшуються. Г.Г. Почепцов слушно пропонує визначати комунікацію як «процес прискорення інформаційного обміну, оскільки кожен у комунікації зацікавлений у тому, щоб швидше дійти до істини» [цит. за Селіванова 2004, с. 126].

Отже, дискурс є простором для реалізації концептів, а тому важливим постає виявлення способу концептуалізації та реалізації знання в ньому [Олянич, с. 61]. Опис мовленнєвої діяльності на когнітивному рівні відбиває її розуміння як процесу відтворення соціально та культурно значущих ментальних моделей об'єктів або ситуацій, представлених у вигляді фреймів

лінгвокультури [Жаботинська; Тарасова; Fillmore]. Фрейми відбивають світ у спрощеному вигляді, будучи зліпками з фізичної та соціокультурної дійсності [Fillmore, с. 250]. Особа здатна адекватно сприймати поведінку, вчинки та мовлення оточуючих через те, що фрейми виступають у ролі тих структур, у яких відбувається накопичення, зберігання та організація знань про соціальний та предметний світ повсякденності. Розуміння починається з того, що відбувається виклик з пам'яті відповідного даній ситуації фрейму, а далі – через змістове наповнення – відбувається його пристосування до ситуації. Тож, процес конструювання дискурсу є динамічним та творчим: мовні та немовні категорії встановлюються свідомістю через поєднання сформованих фреймів, що веде до конструювання значення сприйнятого повідомлення [Фоконьє, с. xxxix; Fillmore, с. 251-252].

Виділяються просторові (фіксують типові ознаки ситуації – час та простір), подійові (умови, у яких розгортається комунікація та дії, які необхідно здійснити для досягнення мети) та інтеракціональні фрейми (відбивають мовленнєві дії, мету та прагматичну інформацію з царини комунікативного кодексу) [Тарасова, с. 176]. Просторові фрейми, у термінології С.А. Жаботинської, мають назву «предметноцентричні», у той час як подійові та інтеракціональні об'єднуються однією номінацією «акціональний фрейм» [Жаботинська 2008, 2009], який зберігає інформацію про подію та взаємодію, категоризуючи їх як відображення дії або дієвості комунікантів. Акціональні фрейми моделюють когнітивні, прагматичні та інтеракціональні виміри мовлення, демонструючи взаємозв'язок між мета- (концептуальним), макро- (соціальним) та мікроконтекстним (міжособистісним) рівнями системної організації мовлення [Тарасова, с. 179].

Отже, у національному дискурсі світ вибудовується мовцями, мисленнєво конструюється на базі їхніх когнітивних та комунікативних особливостей з урахуванням інтеріоризованих етніно- та соціокультурних властивостей ситуації взаємодії. Оформлений засобами вербально-невербальної семіотики інтерактивний простір виступає джерелом розуміння та стимулом до певних дій як відображення реалізації КВ.

Висновки до розділу 1

1. Пріоритетними серед зіставних мовознавчих досліджень, які виконуються у площині когнітивно-дискурсивного підходу, є розвідки, спрямовані на вивчення та порівняння діалогу в етнічних різножанрових дискурсивних практиках. Розуміння ДД як конструювання фізичного та соціального світів людського буття є відмінною рисою когнітивно-комунікативної парадигми, яка трактує комунікацію як конструктивний фактор поведінки та діяльності. У соціумі ДД актуалізується як соціально-активна форма взаємодії суб'єктів, виступаючи способом встановлення та підтримки соціальних контактів, формування соціуму як такого. Вихідною причиною, через яку люди прагнуть комунікації, є реалізація спектру

індивідуальних та соціальних потреб, що підпорядковується двом базовим прагненням: потребам в інформації та здійсненні волевиявлення, впливу, реалізації стосунків влади над іншими у соціальній дійсності їх існування.

2. *Діалог* визначається як онтологічно первинна, універсальна форма комунікації, що реалізується у взаємозумовлених у структурному, когнітивно-семантичному та комунікативно-прагматичному планах репліках (або їх невербальних заміників), які утворюють в етнокультурних та просторово-часових координатах цілісну комунікативну подію. Він виникає як реалізація потреби у вирішенні деякої проблеми шляхом активізації спільних зусиль комунікантів у їхній соціальній взаємодії. У результаті утворюється комбінований міжособистісний текст, загальний смисл якого виформовується внаслідок почергового та взаємоконтрольованого переходу інтерактантів з позиції прийому на позицію передачі інформації, обмеженого тематикою ДД. Визнання діалогу як невід'ємної властивості мислення та специфічного способу когнітивної діяльності передбачає констатацію керування концептуальними структурами свідомості зовнішньою комунікативною взаємодією.

3. Можливість перебігу діалогу забезпечується глибокою *асиметричністю* його структури, завдяки якій відбувається інформаційний обмін. Виділяємо два типи асиметричності: онтологічний та статусно-рольовий. Перший тип асиметричності базується на об'єктивних особливостях розгортання ДД та виражається в різниці наявних семіотичних структур учасників діалогу, в почерговій спрямованості повідомлень та кумулятивності кожного наступного акту відносно до попереднього. Другий тип виявляється в тому, що, кодуючи потрібну інформацію, мовець відбирає необхідні одиниці зі свого номінативного та стилістичного ресурсів із врахуванням фактору соціальної належності себе та свого партнера – їх статусно-рольових позицій у групі чи суспільстві, зокрема в межах соціального інституту. В обох випадках ДД виступає засобом реалізації субординативних відносин, де комунікативні ролі контролюючого та підконтрольного розподілені між партнерами. Симетричного (рівноправного) ДД не існує: так, якщо соціальна асиметричність виражається у виконанні одним з комунікантів вищої соціальної, комунікативної або психологічної ролі, то за умови рольової рівності реалізується онтологічно-інформаційна асиметричність, яка відбиває владні механізми привертання уваги, виклику інтересу, представлення свого бачення проблеми тощо.

4. Умовно розмежовуємо соціально марковані та немарковані ситуації взаємодії. У першому випадку, асиметричність відносин відображає дисбаланс комунікативних статусів, репрезентуючи соціально-статусну нерівність партнерів у межах суспільної вертикалі «верх-низ». У другому випадку немарковані ситуації віддзеркалюють соціальну симетричність відносин, яка демонструє баланс статусів індивідів, реалізуючись у вигляді «симетричного» спілкування, яке розгортається з метою обміну інформації,

вирішення проблем чи координації планування спільної діяльності в межах міжособистісної горизонталі «Я-Ти».

5. Етнічний ДД будується на двох типах владних відносин: соціально-інтерактивному та соціально-статусному. *Соціально-інтерактивна влада* пов'язана з повсякденною та ситуативною структурацією ДД з іншою особою, контролем та корекцією її дій. Репліки виступають своєрідними атракторами, які запускають механізм реакції іншого та регулюють перебіг діалогу. *Соціально-статусна влада* передбачає реалізацію в ДД відносин субординації, визначених інститутами суспільства, які створюють типові для них способи мислення та зразки поведінки. Параметри вищий-нижчий за статусом в окремій сфері діяльності доповнюються низкою соціально-біологічних (вік, гендер, фізичні дані) та соціально-набутих (авторитет, суспільну повага, впливовість, самопрезентація себе як спеціаліста тощо) ознак, які створюють перевагу одного мовця над іншим у разі, якщо вони беруться до уваги. Чим більшою є кількість статусно-рольових відмінностей, тим більшим є шанс непорозуміння.

6. В етнічному комунікативному просторі взаємодії роль «інструмента маніпуляції» відіграє мова: будь-яке її використання передбачає структуруючий ефект, ефект впливу. *Вплив* – активне інформаційне втручання імпактора у простір інтелектуально-психологічного існування об'єкта впливу за допомогою фізичних, парамовних та мовленнєвих сигналів з метою запланованої його деструктуризації. КВ є однією з форм втілення влади як відображення здатності регулювання та коригування поведінки. Діалог тому трактується як простір здійснення влади або владний ресурс, який є системою способів і засобів означення та упорядкованої трансляції значущої інформації, в ході чого відбувається координація діяльності партнера.

7. Реалізація у спілкуванні владних відносин пов'язана з категорією «*комунікативна ініціатива*». Вона характеризує різний ступінь активності індивідів щодо впровадження їхніх стратегій, підкреслюючи характер асиметричності інтеракції. Крізь призму соціального контексту комунікації ініціатива розглядається як «лідерство» – формальне (або статусне), яке визначається високим статусом особи в соціальній ієрархії, та неформальне (або інтерактивне), пов'язане з її авторитетом, тими особливими знаннями чи вміннями, якими вона володіє. Ініціатива співвідноситься з конверсаційним насильством – редукацією конверсаційних прав та можливостей іншого суб'єкта, у процесі чого відбувається накладання на нього різного роду зобов'язань та примус до здійснення деяких дій. Насильство здатне перетворюватися на «комунікативну агресію», яка, мотивуючись агресивним станом адресанта, негативно впливає на всю взаємодію, адже спрямована на мінімізацію та деструкцію особистості адресата, дискредитацію його соціального статусу, приниження честі та гідності, авторитета, заниження рівня самооцінки. Констатуємо, що влада в комунікації здійснюється трьома способами: соціально-статусне підкорення (соціально надане право

підпорядковувати комунікативну поведінку іншого), конверсаційне насильство (різнотипна міна ролей тощо) та комунікативна агресія (афектоване захоплення ініціативи з метою деструкції особистості адресата).

8. З функціональних позицій *ієрархічна структура ДД* має такий вигляд: мовленнєвий акт (висловлення) – мовленнєвий хід (репліка) – мовленнєвий крок (ДС) – мовленнєва трансакція (мінімальний діалог) – мовленнєва подія (діалог). Кожний наступний діяльнісний крок ДД когнітивно та прагматично спирається на попередній. У формально-структурному ракурсі одиницею діалогу виступає ДС – ситуативно та тематично зумовлений обмін думками співрозмовників у вигляді союзу семантично, структурно та функціонально пов'язаних між собою ініціативної та реактивної реплік, які відбивають бачення комунікантами реальності чи проблеми, яка потребує вирішення. Вона є мінімально можливим діалогом, який на дискурсивному рівні відповідає мовленнєвому кроку. ДС відбиває інформаційні та владні відносини між мовцями, які роблять обмін повідомленнями можливим через примус іншого сприйняти та комунікативно чи предметно актуалізувати отриману інформацію.

9. У межах соціально-тематичної типології дискурсу усі діалоги онтологічно поділяються на *первинні* (природні) та *вторинні* (соціальні) МЖ. Природні діалоги, первинні за своєю соціальною еволюцією, виокремлюються на основі функціонального призначення окремого виду, який реалізується в будь-якій соціальній ситуації взаємодії та визначається здатністю людини вести його поза попереднім спеціальним навчанням (розмова, бесіда, суперечка, сварка). Соціальні діалоги базуються на інституціональній ознаці: модель інтеракції задається правилами певної сфери життєдіяльності, якими повинні володіти учасники комунікації (інтерв'ю, ток-шоу, дебати, листи до редакції, чат, форум, блог тощо).

10. *Інформаційно-владна концепція ДД* передбачає, що комунікація є об'єктивним свідченням реалізації влади як такого міжособистісного впливу, який для оформлення повідомлення передбачає цілеспрямований відбір мовних, мовленнєвих та невербальних одиниць. Інформаційний сигнал несе в собі сигнал впливу або владний імпульс (чим більш значущою є для адресата інформація, тим більше влади реалізується щодо нього іншим). Сам ДД є переривчастим: ситуативне припинення надходження інформації (закінчення репліки) підхоплюється її владною дією (вплив репліки), припинення впливу передбачає відновлення інформаційного сигналу.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ

2.1. Базові підходи у проведенні сучасних зіставних досліджень

Лінгвокомпаративні дослідження продовжують знаходитись на авансцені сучасної мовознавчої науки [Басиров 2006; Іваницька 2011; Корольова 2009, 2014; Кочерган 2006; Лучик 2009; Никульшина 2013; Славова 2015; Таранець 2008]. Потужний розвиток студій такого типу зумовлений двома магістральними засадницькими принципами: 1) реконструкцією (порівняння, яке спрямоване на відновлення як власне архетипів генетично споріднених мов, так і фрагментів, з яких конструюються етнічні мовні та концептуальні картини світу), і 2) зіставленням (зіставна інтерпретація фактичного матеріалу в мовах для виявлення їх спільних і відмінних ознак та встановлення типів для подальшого з'ясування їх ролі в організації національних картин світу) [Корольова 2014, с. 94].

Зазначені процедури аналізу визначаються методологічними установками проведення дослідження: синхронією та діахронією. Так, *діахронічно* орієнтовані студії, у межах яких виникло та активно функціонує порівняльно-історичне мовознавство, вивчаючи розвиток національних мов у їхньому історичному розвитку, окрім метода реконструкції, застосовують також метод етимологічного аналізу слів, словотвірного аналізу та ретроспекції [Таранець 2008, с. 11, 25]. Зіставні дослідження у площині *синхронічного* підходу передбачають порівняння на певному історичному етапі розвитку двох або більше мов [Селіванова 2008, с. 48-53]. Такі розвідки присвячені вивченню ізоморфних та аломорфних ознак одиниць лексико-фразеологічного рівня національних мов [Деменчук 2005; Лучик 2009; Мізін 2011; Онишук 2013], організації їхніх лексичних підсистем [Басиров 2006; Деменчук 2005; Крижановська 2013; Тарасова 2009], розкриттю закономірностей функціонування мовних одиниць у процесі комунікації [Іваницька 2011; Корольова 2009], об'єктивації культурних концептів та концептів культури у національних мовних картинах світу [Голубовська 2003; Нікульшина 2013; Колесник 2016; Славова 2015; Слободенюк 2016; Panasenko 2015], а також дослідженню національних особливостей міжособистісної взаємодії [Корольова 2009; Манакин 2015].

Під *зіставним* (або *зіставно-типологічним*) мовознавством розуміємо розділ мовознавства, який вивчає дві чи кілька мов незалежно від їхньої спорідненості з метою виявлення подібностей на всіх рівнях (фонологічному, морфологічному, синтаксичному та лексичному) мовної структури [Гак 1970, с. 75; Касевич 1988, с. 6; Кочерган 2006, с. 9]. За критерієм спорідненості мови поділяються на генетично споріднені, територіально споріднені та

неспоріднені мови [Корольова 2014, с. 94]. Підтримуємо думку М.П. Кочергана, що доцільно називати всі науки, які ґрунтуються на порівнянні мов, порівняльним мовознавством, а термін зіставне мовознавство використовувати для позначення лінгвістичної науки, яка вивчає спільне та відмінне в мовах. Саме така тенденція превалює в сучасній літературі: терміни зіставне мовознавство і контрастивна лінгвістика (контрастивістика) вживаються як синоніми [Кочерган 2006, с. 7].

Зіставлення лінгвістичних одиниць передбачає порівняльний розгляд систем мов у цілому та їхніх окремих мікросистем зокрема. Для цього залучаються такі важливі аспекти порівняння та аналізу, як системний підхід до розгляду мовного матеріалу, опора на змістовний бік зіставляваних категорій, облік функціональних особливостей порівнюваних одиниць [Аракин 2005, с. 37]. З огляду на це, як слушно зазначає Л.Л. Славова, серед основних напрямків сучасного зіставного мовознавства релевантно говорити про структурну та функціональну типологію [Славова 2015, с. 117]. З позицій першого напрямку вивчається таксономічна типологія, яка займається класифікацією мов [Басиров 2006]. Саме такий підхід дозволяє зібрати та систематизувати матеріал з великої кількості мов. Теоретико-методологічні засади другого мовознавчого напрямку пов'язані з функціональною лінгвістикою та функціональним підходом у сучасній теорії наукового пізнання [Левицький 2004]. Акцентування діяльнісного характеру комунікації, і тим самим функціональне зв'язування мови та діяльності стало необхідним і загально визнаним принципом (разом з експансіонізмом, антропоцентризмом, експланаторністю [Кубрякова 2004]) лінгвістичної методології та теорії [Кубрякова 2004; Левицький 1998; Братченко 2007, Леонтьев 2007; Тарасов 1990]. Функціоналізм, який також охоплює ознаки енергетичності, телеологічності, психоменталізму, онтологічного дуалізму, етноцентризму, психонетичності та діалогічності мови [Демьянков 1995, с. 262-264; Олянич 2007, с. 165-166; Селіванова 2004, с. 12-20], спрямований на аналіз різних видів комунікативної діяльності з урахуванням когнітивних процесів, психологічних механізмів, стратегій та тактик взаємодії [Левицький 2004, с. 5].

Функціональний підхід до різних за характером національних мовних явищ дозволяє по-новому інтерпретувати досягнення зіставно-типологічних студій, адже передбачає вивчення одиниць у широкому лінгвістичному контексті конкретних комунікативно-прагматичних ситуацій та у тісному зв'язку з лінгвокреативною діяльністю людини, коли функції самої мови виступають у вигляді форм її існування [Левицький 2010, с. 36; Полюжин 1999, с. 17; Vambini 2012, с. 40-41; Croft 2004, с. 270; Dijk 2004, с. 340-347]. Залучення діяльнісного та особистісного підходів до дослідження явищ мови та мовлення, функціонального аналізу їхніх одиниць як раз і створює основу проведення досліджень з функціональної типології.

Зіставно-типологічні дослідження, які виконуються в межах *когнітивно-дискурсивного підходу* до національних мов, уже успішно зарекомендували

себе перспективним напрямком сучасних, зокрема вітчизняних, мовознавчих досліджень [Корольова 2014; Нікульшина 2013; Славова 2012]. Закономірність та доцільність когнітивно-комунікативного поєднання в процесі зіставного вивчення національних мов є повністю виправданими [Dijk 2006, с. 163]. Детермінація етнічним контекстом мовленнєвого функціонування одиниць спричиняє логічне залучення соціокультурного фактору людського буття до інтерпретації перебігу та результатів комунікативного процесу у лінгвоспільноті. Це зумовлено тим, що в дискурсі формуються не тільки смисли, але й відтворюються та продукуються національні «інститути, культурні схеми та системи цінностей, формуються людські спільноти та соціальні аспекти особистостей» [Макаров, с. 40; див. також Кристева, с. 73; Хабермас 2003, с. 310].

Функціоналізм прагне констатувати нерозривну взаємодію синтаксису, семантики та прагматики [Левицький 2010, с. 37; Foley, Van Valin 1984, с. 15-25], встановити типові моделі функціонування мови в її різноманітних мовленнєвих реалізаціях [Полюжин, с. 37-38]. Відтак, діалектика взаємозв'язку функціонального та семантичного вбачається в тому, що людина пізнає семантику, оволодіваючи функцією [Селіванова 2004, с. 89]. Тож, національні мови у зіставному аспекті повинні вивчатися під кутом свого призначення в людській комунікації; головна ж функція будь-якої мови – інструментальна: мова – інструмент мовленнєвої взаємодії людей [Дем'янков 1995, с. 262; Evans 2006, с. 9-10]. Твердження не носить універсального характеру, адже мову не можна представляти у вигляді раціонально побудованого об'єкта або механізму, який розумним чином пристосований до виконання певної діяльності. Повсякденний життєвий процес не характеризується розумною організацією: до нього вбудовані ситуації з різним ступенем їхньої організації. Тому неможливо передбачити як його спрямованість, так і співвіднесеність дій і їхнього результату: взаємовідносини людини з мовою побудовані за принципом повсякденного існування [Гаспаров 1996, с. 11-12].

Проведення зіставного дослідження у межах когнітивно-дискурсивного підходу дає можливість визначити особливості функціонування як мовних, так і позамовних даних у комунікативній діяльності етносу, дослідити ступінь пізнання реальності мовною особистістю та сформованість її національної картини світу, а також виявити національні особливості сприйняття світу у межах лінгвокультурної спільноти [Славова 2015, с. 117].

Отже, кожне мовне явище в зіставному аспекті може бути адекватно пояснене тільки з позицій антропоцентризму та функціоналізму як магістральних напрямів у дослідженні ролі людського фактору в мові та мовленні. Закономірний розгляд процесу спілкування як інтеграції ситуативних, контекстуальних, соціокультурних факторів буття мовців з урахуванням їхніх комунікативних компетенцій призводить не тільки до виділення нового об'єкта лінгвістичного аналізу – дискурсу, але й до усвідомлення його як того інструменту, за допомогою якого уможлиблюється

комплексний аналіз та виведення етнокультурних та індивідуально-психологічних принципів та механізмів людської інтеракції. Пріоритетом функціонального підходу є засоби національних мов, які відтворюють особливості повсякденних соціальних ситуацій взаємодії та ознак самих суб'єктів комунікації.

2.2. Особливості когнітивно-інформаційної параметризації діалогічного дискурсу

Однією з актуальних проблем сучасних зіставних студій, які функціонують у межах когнітивно-комунікативної парадигми мовознавства, є *параметризація* етнічних дискурсивних практик, що є одним з основних понять концепції дослідження мови [Дем'янков 1996, с. 118]. У поданому дослідженні параметризація розробляється на прикладі діалогічних дискурсів британського та українського комунікативного просторів.

У загальнонауковому сенсі параметризація – моделювання процесу або явища [Кузина 2010, с. 195], яке передбачає три дії: 1) встановлення складу ознак явища; 2) встановлення нормативних (прототипових) форм прояву кожної з ознак явища; 3) встановлення діапазону варіювання форм прояву кожної з ознак, яке не руйнує ідентичності явища [Осадчий 2012, с. 213]. Таким чином, параметром є будь-яка конститутивна ознака явища, описана в динаміці її якісного та кількісного прояву в заданому діапазоні. Варіювання за деяким параметром характеризується відношенням маркованості: біполярним (марковано :: немарковано) або безперервним (зростання :: зменшення) [Дем'янков 1996, с. 120].

У лінгвістиці під параметризацією у широкому сенсі розуміється процес формування та вербалізації особливої національної концептуальної картини світу, в якому беруть участь одиниці мови різних рівнів, занурювані у відповідні типи і жанри дискурсу залежно від потреб людини [Кузина 2010, с. 194]. Останні запускають механізм орієнтації людини у світі, що розпочинається з усвідомлення параметрів його фрагментів, які актуалізуються через логічні операції порівняння та зіставлення з відповідними результатами – сформованими умовиводами. Репертуар параметрів постійно розширюється за рахунок регулярного задоволення людських потреб, у першу чергу, завдяки провідній потребі людської свідомості, – потребі в інформованості [Олянич 2007, с. 40]. Можна стверджувати, що існують своєрідні *параметричні картини світу*, які накладаються на концептуальні поля лінгвокультур, дозволяючи дискретизувати їх національно специфічним способом. Інструментами такої дискретизації є когнітивні прототипи, фрейми, сценарії, семантичні примітиви [Вежбицкая 1993, с. 191-204; Дем'янков 1996, с. 118; Жаботинська 2009; Осадчий 2012, с. 213; Шаталова 2014, с. 210-213]. Отримані у результаті параметризації концептуальні фрагменти

вербалізуються у різних комунікативних ситуаціях засобами національних мов, визначаючи різнотипні та різножанрові дискурсивні практики.

Параметричний статус ДД як когнітивно-комунікативного та лінгвокультурного феномену є амбівалентним. З одного боку, його амбівалентність полягає в тому, що саме в дискурсі відбивається потреба людини та етносу, до якої вона належить, концептуалізувати, дискретизувати навколишній світ. З іншого боку, будучи водночас буттєвим та філософським, інституціональним та персональним, матеріальним та ідеальним тощо феноменом, властивим людині як істоті індивідуальній та колективній, він сам дискретизується за цілим комплексом параметрів. У цьому дослідженні ми розглянемо особливості когнітивно-інформаційної параметризації ДД як такого – як феномену комунікації.

Найважливішими напрямками параметризації дискурсу у межах когнітивно-комунікативного підходу є 1) виявлення його конститутивних ознак (учасники, їхні мотиви та цінності, хронотопний континуум, стратегії, тактики, мовленнєві акти, дискурсивні формули тощо); 2) встановлення глобальних типів ДД (інституціональний та персональний) та 3) врахування тональності їх протікання; 4) подальша типологізація діалогічних жанрів. Ці підходи, узяті в їхній послідовності та цілісності, надають можливості збудувати *параметричну модель дискурсу* як когнітивно-комунікативного феномену [Кузина 2010, с. 195-198; Хисамова 2013, с. 722].

Різні МЖ діалогічного дискурсу з'являються внаслідок того, що універсальна та загальна концептуальна структура діалогу починає специфікуватися, заповнюючись конкретним мовним та мовленнєвим матеріалом під час актуалізації визначених комунікативних умов у межах різних лінгвокультур. Тому на основі аналізу концептуального рівня можна виявляти та пояснювати ізоморфні й аломорфні риси його етнічної вербальної реалізації. Вивчаючи номінативні засоби, ми можемо судити про параметри дискретизації концептуального простору, фрагментом якого є, зокрема, структура знання про діалог. Відтак, параметризація, тобто представлення, структурація діалогу, визначає закономірності лексичного та синтаксичного наповнення діалогічного фрагмента [Хисамова 2013, с. 722], на підґрунті чого формується тип та жанр ДД.

Одним з аспектів когнітивно-інформаційної параметризації ДД є виявлення та *моделювання інформаційно-владної його складової*. Вимірювання параметрів різнотипного домінування з опертям на контекст ситуації дозволяє не тільки відмежувати первинні (природні) діалогічні жанри один від одного, але й прослідкувати особливості владного здійснення (ведення) комунікації індивідом-лідером у будь-якому іншому вторинному (соціальному) жанрі діалогу, який створюється на основі природних дискурсивних практик. Для цього у роботі до аналізу етнічного матеріалу застосовується один з прийомів інтеракційного аналізу – *ініціативно-респонсивний метод*, заснований на визнанні можливості вимірювання міри

демонстрації влади комунікантами у дискурсі шляхом кількісного порівняння рівня домінантності, про що йтиметься нижче.

Таким чином, когнітивно-дискурсивний підхід до параметризації етнічних різножанрових діалогічних практик у зіставних розвідках дозволяє простежити складні взаємодії між структурами знання і власне мовними формами, зокрема у дискурсі, визначити типові для етнічного ДД номінативні одиниці.

2.3 Методика зіставного аналізу діалогічного дискурсу з позицій когнітивно-дискурсивної парадигми

Зіставне дослідження різножанрового ДД у комунікативному просторі британської та української лінгвоспільнот здійснювалося у межах когнітивно-дискурсивної парадигми мовознавства, що зумовило вибір методик і процедур вивчення діалогу для визначення когнітивних та комунікативних аспектів його функціонування. Відповідно, розвідка базується на традиційних загальнонаукових методах і лінгвістичних методах аналізу мовних і мовленнєвих даних.

Тож, під час вивчення фактичного матеріалу в синхронному аспекті в роботі використана низка методів, що уможливають різнобічний аналіз ДД.

Метод аналізу словникових дефініцій залучений для окреслення поняттєвих меж термінів «dialogue» та «діалог», а також жанрів діалогу в британській та українській національних картинах світу.

Описовий метод полягає в інвентаризації номінативних одиниць, поясненні особливостей їх будови та функціонування у межах систем, елементами яких вони є. Він дозволяє зробити системний аналіз мовних фактів лінгвокультур на матеріалі досліджуваних мов. Додатково для такої інвентаризації залучається *метод стилістичного аналізу*, який полягає у виявленні та інтерпретації прототипових етнічних стилістичних прийомів і засобів впливу.

Для виявлення ізоморфних та аломорфних рис актуалізованих у сучасних різножанрових британських та українських діалогічних взаємодіях мовних та мовленнєвих одиниць, а також невербальних сигналів комунікантів, застосовується *зіставний аналіз*. Цей метод є основним у виявленні міжмовних подібностей та відмінностей у структурах мов та у способах вираження одних і тих самих значень [Кочерган, с. 16] у дискурсивних практиках різних лінгвокультур.

У ході дослідження вивчались морфологічні, лексичні, синтаксичні, стилістичні, комунікативно-прагматичні та аналогові одиниці, які обираються мовцями як найбільш впливові у контексті їхньої діалогічної взаємодії в межах сучасних електронних британських та українських дискурсивних практик. Одиниці відібрано шляхом *наскрізної вибірки* з сучасних теле- та кіноматеріалів британських та українських діалогічних

інтерацій кінця ХХ – початку ХХІ століття, друкованої та розміщеної на веб-сторінках всесвітньої мережі Інтернет сучасної публіцистичної періодики, а також матеріалів сучасних Інтернет-блогів, чатів, форумів.

Когнітивний аналіз структур знання, які представляють комунікативний феномен «діалог» у британській та українській етнічній свідомості та різні його варіанти у вигляді діалогічних жанрів, здійснювався за використання *семантичного, компонентного та концептуального методів аналізу*; останній реалізувався у *прототиповому аналізі*, та, частково, – у методиках *фреймового аналізу та аналізу в термінах семантичних примітивів* у вигляді теоретичного окреслення моделі простору взаєморозуміння комунікантів у діалозі та виявлення лінгвокогнітивних властивостей мовних одиниць позначення структур знання про природні МЖ діалогу.

Теорія прототипів є однією з найважливіших частин методологічного апарату лінгвокогнітології [Rosch 1983]. У її межах значення розглядається як прототип, найкращий зразок серед інших інформаційно подібних структур знання, який формується у процесі осмислення буття та співвіднесення його з іншими ментальними конструктами. Залучення прототипової семантики під час аналізу діалогічних структур та тематично важливих для лінгвоспільноти вербалізованих концептів культури дозволяє не тільки змодельовати їхню структуру як організацію взаємопов'язаних смислів, встановити наявність їхнього перетину з концептами інших категорій, але й визначити за ступенем семантичної «розвиненості» їхній статус у концептуальній картині світу, що фіксується у межах МЖ британської та української лінгвоспільнот.

Метод *фреймової семантики* передбачає встановлення та структуруацію концептуальних ділянок досвіду, які відповідають за функціонування тієї чи іншої номанітивної одиниці [Болдырев 2004, с. 62]. Фрейми є схемними структурами знання, які засновані на вірогідних даних про стереотипну ситуацію, та предписують комунікантам шляхи використання інформації у знайомих (прототипових) ситуаціях взаємодії [Fodor 1998; Minsky 1983]. У фреймі виокремлюються вершинні вузли (слоти) з фіксованою інформацією про конкретну ситуацію та вузли нижчих рівнів, які, по мірі накопичення інформації, заповнюються даними, що у процесі структурації формують свого роду субфрейми [Minsky 1983, с. 355]. Приєднання до останніх інших інформаційно споріднених фреймів приводить до формування концептуальної структури у вигляді ієрархічно розгалуженої інформаційної мережі, яка існує у пам'яті як результат того, що різні фрейми включають один і той самий мовний матеріал.

Комунікативний підхід до аналізу ДД, у межах якого мовлення розглядається як окремих, поетапний, лінійний вид діяльності, втілюється, в першу чергу, в теорії мовленнєвих актів (ТМА) [Остин 1986; Серль 1986]. Ця теорія, яка відбиває системний підхід до класифікації функцій мовлення в соціальній інтеракції [Токарева 2005, с. 129], дозволяє пояснити процеси взаємодії з урахуванням намірів мовців, їх особистостей, контексту та комунікативної ситуації [Григорьева 2007, с. 30]. Мовленнєвий акт, за

Дж. Остіном, складається з трьох рівнів – локуція, іллокуція та перлокуція [Остин 1986], що дозволяє комплексно охопити його сутність, пояснити його успішність або неуспішність. Власне ефективність акту мовця залежить від того, наскільки повно та адекватно слухач інтерпретує його іллокуцію. Згідно з ТМА, вибір типових іллокутивних сценаріїв, адекватних інтенціональному задуму мовців, зумовлює ефективність комунікації. Комунікативні стосунки між актами характеризуються ймовірнісними залежностями: МА не може з точністю детермінувати появу реактивного, прогнозованого типу МА [Searle 1985]. Він лише задає умови, за яких наступний акт буде найбільш очікуваним, відповідаючи семантиці розмови, нормам та правилам спілкування [Fotion 1979, с. 615].

Спосіб вираження іллокутивної сили висловлення дозволяє поділити усі МА на прямі та непрямі. Прямі МА передають семантику висловлення експліцитно. Невідповідність семантики висловлення його іллокутивному призначенню є ознакою непрямого МА [Серль 1986, с. 197]. У такому разі прагматичне значення є ширшим за семантичне значення висловлення [Клочко 2003, с. 47]. Розуміння або нерозуміння непрямих актів спирається на фонові знання співрозмовників, знання правил мовленнєвої взаємодії, принципу *Кооперації*, інвентаря конвенціоналізованих мовних форм [Сусов, с. 162-163].

Типології МА, розроблені в мовознавстві, враховують різні критерії їхнього виділення [Остин 1986; Почепцов 1981; Серль 1986]. У дослідженні спираємося на класифікацію МА Г.Г. Почепцова, яка об'єднує шість прагматичних класів висловлень: констативи, квеситиви, промісиви, менасиви, перформативи та директиви [Почепцов 1981, с. 271-278].

Інтерпретація владних відносин у ДД передбачає додаткове залучення для аналізу матеріалу *теорії мовленнєвої дії* (ТМД), яка визнає основною функцією мови регулятивну: передача повідомлень не є кінцевою метою мовленнєвої дії, ця передача завжди є засобом досягнення інших цілей, кінцева з яких – управління діяльністю партнера (установити та розімкнути контакт, змусити партнера щось зробити, посваритися з ним тощо) [Міщенко 2008, с. 238-239; Тарасов 1990, с. 9]. Регулятивний підхід до вивчення мови бере за основу цільову детермінованість мовленнєвої діяльності та процесуальність мовленнєвої дії [Арутюнова 1999, с. 649; Міщенко 2008, с. 237]. Згідно з концепцією, окреме висловлення (репліка) одночасно виступає як МА, що відображає категорію іллокутивності, та як мовленнєва дія, яка несе в собі ідею несамостійності мовлення, його підпорядкованості цілям тієї діяльності, в структурі та заради якої воно розгортається [Тарасов 1990, с. 9-10]. Відтак, для розкриття характеру залежності між потребами, мотивами, бажаннями комунікантів та формою і змістом продукованих МА необхідним є поєднання ТМА та ТМД, адже *методика інформаційно-владного інтеракціонального аналізу* повинна розроблятися в термінах іллокуції та соціальних цілей МА.

Для аналізу діалогу в інформаційно-владному його зрізі також залучаються методики конверсаційного аналізу та дискурс-аналізу [Григорьева 2007; Шевченко 2005; Antaki 2009; Dijk 1982, 2004, 2006; Fillmore 1982; Yule 2006]. Так, *конверсаційний аналіз* або *аналіз побутового діалогу* трактує ДД, у першу чергу, як соціальну взаємодію, яка регулюється певними домовленостями між членами суспільства [Antaki 2009, с. 4] та передбачає розгляди діалогічних відносин у їх конкретному усному прояві: спілкування характеризується взяттям кроку, коли один мовець зупиняється, інший починає або продовжує висловлення тощо. ДД розглядається як обмін між двома активними учасниками, кожен з яких здійснює вибір однієї з кількох альтернативних дій, що призводить до створення сприятливих умов подальшої взаємодії. Такий вибір зумовлює КХ, який складається з трьох частин: перша встановлює відношення до попереднього ходу, друга передає зміст ходу, заради якого він здійснюється, третя встановлює відношення до наступного ходу [Селіванова 2008, с. 628]. Тож, акцент ставиться на тому, як одне висловлення продукує інше, як його внутрішній зміст відповідає соціальній дії, чи є наступне висловлення очікуваним чи ні, достатнім чи ні тощо [Antaki 2008, с. 4]. Крім того, в межах конверсаційного аналізу враховується факт того, як здійснюється МКР при переході від одного мовця до іншого та за можливого одночасного виголошення реплік, питання моделювання та прогнозування перебігу спілкування, можливостей управління поведінкою партнера [Бацевич 2004, с. 22; Григорьева 2007, с. 39; Селіванова 2008, с. 628]. Ключовими моментами також є кваліфікація його типів залежно від МЖ діалогу, складу учасників, часу та простору, міри знайомства, спрямованості комунікативних дій, фіксованості теми тощо [див. Селіванова 2008, с. 628-629; Бацевич 2004, с. 22].

Підхід передбачає характеристику трьох категорій спілкування: макрорівня (фаз розмови, головних і другорядних топіків), проміжного рівня (кроків або реплік) і мікрорівня (засобів різних мовних рівнів, що беруть участь у створенні МА) [Dijk 1982, с. 177; Селіванова 2008, с. 628], що враховується нами під час аналізу етнічних діалогічних фрагментів. Представлений сукупністю процедур *емпіричного дослідження* усного розмовного мовлення, він передбачає збір матеріалу, його обробку, сегментацію, співставлення та опис. Тож, наше дослідження розпочинається зі збору електронного корпусу британського та українського ДД (БДД та УДД) – відеодіалогів (кіно- та теледіалогів), письмових (розрахованих на масову аудиторію та надрукованих в електронному вигляді) та комп'ютерно-опосередкованих діалогічних МЖ. Під час аналізу увага фокусується на виявленні, порівнянні та описі морфологічної, лексичної, синтаксичної, стилістичної [Гальперин 1981; Коваль 1987; Мороховский 1984, с. 49-163; Kukhareenko 2003], в цілому прагматичної регулярності в мовленнєвому матеріалі. Для цього за допомогою *кількісного аналізу* встановлюються показники активності вживання дискурсотворчих одиниць у БДД та УДД. З одного боку, активність використання одиниці (% від вживань усіх одиниць

окремого типу) свідчить про рівень її впливовості з погляду мовця; ці показники фіксувалися в таблицях активності одиниць в етнічних ДД. З іншого боку, кожна одиниця має свій функціональний потенціал в плані обслуговування того чи іншого формату у межах британського та українського комунікативного просторів (БКП та УКП) (% від кількості вживань окремої одиниці).

Відтак, для виявлення етнічного та міжетнічного співвідношення між отриманими даними та перевірки об'єктивності висновків здійснюються кількісні підрахунки в горизонтальній (усередині одного етнічного різножанрового матеріалу) та вертикальній площині аналізу (між різними форматами комунікації). При цьому аломорфними будемо вважати ознаки, які відрізняються більше, ніж на один відсоток. Крім того, врахування нами особливостей проблемної ситуації в межах певного МЖ корелює з підходом конwersаційного аналізу щодо реконструкції проблеми, яку учасники намагаються вирішити за допомогою регулярно продукованих мовних, мовленнєвих структур, а також характерної для окремих МЖ аналогової поведінки [Селіванова 2008, с. 628].

Для більш комплексного охоплення ситуації комунікації до аналізу також з необхідністю залучається *дискурс-аналіз* [Dijk 1982, 1984, 2006; Grimes 1982; Lakoff 1982; Schegloff 1981], який досліджує як особистісні інтенції та стратего-тактичні плани їх реалізації, так і продукування окремих типів та форматів ДД різних сфер комунікації [Григорьева 2007, с. 18; Селіванова 2008, с. 627; Norris, с. 101-106]. Аналіз дискурсу заснований на трьох найважливіших категоріях: *дія* (та її наслідки), *побудова* та *варіативність*. Оскільки ДД є включеним до міжособистісних стосунків та сам конститує варіативність їх побудови, метод виявляє різні соціально-діяльнісні контексти та наміри комунікантів, приділяючи більше уваги соціальній організації ДД, ніж формально-лінгвістичній. Цінним є те, що значення мовленнєвих одиниць виводяться з контексту, який визначає, на що саме спрямовано прагматичний фокус, як реалізуються МА (прямо чи непрямо), враховуються випадки непрямой реалізації одиниць, а також схеми комбінування та сценарії розгортання МА, МХ, МК та МП у діалогічній інтеракції [Кубрякова 2004, с. 530; Макаров 2003, с. 156-157; Шевченко 2005, с. 110; Antaki 2009, с. 431]. У цьому спостерігається перехрещення з *теорією мовленнєвої взаємодії* (ТМВ) [Гусев 2008], що врахована в роботі. У фокусі уваги ТМВ знаходиться суб'єкт дискурсу як творець висловлень, який свідомо відбирає та комбінує мовні знаки для КВ на партнера [Григорьева 2007, с. 48]. Інтерес цього напряму лінгвістичної прагматики зміщений у бік виявлення прагматичних зв'язків між МА, що функціонують у ДД. Додатковими до дискурс-аналізу у роботі використовувалися *методи імплікаційного та пресупозиційного аналізу* для встановлення інтенційної спрямованості дискурсивних одиниць.

Аналізуючи ДД, додатково спираємось на *типологію схем комунікативно-функціонального аналізу*, запропонованих В.Б. Кашкіним:

схеми первинного аналізу, типологічного аналізу, функціонального аналізу, прагматичного аналізу, особистісного аналізу комунікації тощо [Кашкин 2007, с. 233-240]. З метою вивчення ДД в аспекті його інформаційно-владної структурації, на наш погляд, необхідним стає поєднання схем типологічного, функціонального, прагматичного та особистісного аналізу комунікативних актів у єдину модель – **владно-типологічну схему аналізу ДД** (Додаток В, Таб. В). Якщо влада в інтеракції реалізується на різноманітних рівнях (фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному, текстовому, семіотичному, ритуальному, прагматичному), то побудована «владно-типологічна схема» враховує всі вказані рівні, що означає максимальне охоплення імпліцитних та експліцитних компонентів ситуації комунікації та виявлення особливостей їх ефективного / неефективного функціонування. Така методика дозволяє пояснювати або більш-менш адекватно передбачати наслідки діалогічної взаємодії, які власне зводяться до опозиції позитивні :: негативні.

Вивчення матеріалу спирається на методологічно важливе розуміння того, що запланований результат інтеракції передбачає прояв певних комунікативних зусиль від мовців, спрямованих на подолання інертності або, у випадку конфлікту, опертя в досягненні згоди адресата на виконання того, що хоче адресант. Твердження є вірним, перш за все, для повсякденного спілкування, де індивіди можуть спілкуватися «на рівних», у той час як офіційне спілкування передбачає значне «полегшення» завдань мовців внаслідок вищої статусної позиції. Йдеться про те, що в ДД завжди відбувається боротьба за ініціативу, лідерство, домінування над іншим для досягнення успіху. Цієї ж думки дотримується М.Л. Макаров [Макаров 2003, с. 216], який стверджує, що в ході проведення аналізу ДД важливо визначити, хто з партнерів володіє комунікативною ініціативою, яка виступає як складний динамічний фактор організації й інтерпретації смислу та позначає таке вміння особи, «яке дозволяє їй спрямувати розмову в потрібне русло, а також у разі необхідності змінювати потік мовленнєвого обміну згідно з власною метою та настановою» [Макаров 2003, с. 216]. Домінування в ДД, як відображення владних відносин, передбачає контролювання більшої частини спільного інтеракційного простору. Домінуючою стороною визнається той індивід, який спроможний спрямовувати та контролювати дії партнера та уникає контролювання власної поведінки [Linell, Gustavsson 1988, с. 416].

Комунікативні ролі, а разом з ними ініціатива та домінування, визначаються вибором деякої стратегіко-тактичної лінії поведінки. Індивід, який домінує, а, значить, володіє ініціативою визначає характер як власних внесків, так і внесків партнера, задає темп та ритм обміну репліками, має право змінювати етапи типового сценарію; у свою чергу, підконтрольна особа дозволяє бути контрольованою партнером та уникає того, щоб контролювати комунікативні дії іншого. У повсякденній реальності кожна людина як контролює, так і знаходиться під контролем. У цьому аспекті різні

типи реплік контекстуально розглядаються нами як репліки управління або як репліки підпорядкування.

Для аналізу ступеня домінування комунікантів, вияву дійсного лідера в комунікації, зв'язності ДД та пояснення його результатів нами додатково застосовується *ініціативно-репсонсивний аналіз* (initiative-response analysis) (IR-analysis або IPA) [Linell, Gustavsson 1988]. Ця методика кодуючого інтеракційного аналізу є соціо-прагматичною за своєю сутністю. Вона охоплює усі одиниці, які реалізуються в репліках мовців, поширюючись, завдяки поєднанню з дискурс-аналізом, на одиниці дискурсу вищого ступеня абстрагування. Діалог між суб'єктами спілкування аналізується за шкалою симетрія-асиметрія [Linell, Gustavsson 1988, с. 416], яка відбиває різну міру демонстрації влади. Рівень асиметричності вираховується шляхом порівняння рівня домінантності в ДД обох комунікантів, що є кількісно орієнтованою величиною [Linell 1990, с. 157-158]. Домінування підрозділяється на три типи: власне кількісне, тематичне та інтеракційне домінування. *Кількісне домінування* розкривається в кількості продукованих мовцями слів чи висловлень – домінує той, хто більше говорить чи займає більшу частину часу в ДД [Linell, Gustavsson 1988, с. 415-416]. Під *тематичним домінуванням* розуміється кількість тем, введених у ДД мовцями або кількість тематичних (змістовних) концептів, які розкривають глибину предмета обговорення [Linell, Gustavsson 1988, с. 416; 436] та не були раніше активовані ними. *Інтерактивне домінування* комунікантів пов'язане з їхніми комунікативними діями – ініціативними та реактивними репліками. Саме інтеракціональне домінування є одним з головних проявів демонстрації владних відносин у ДД [Linell, Gustavsson 1988, с. 438].

Рівень домінантності підраховується через суму кількості реплік, використаних у дискурсі [Reuzel 2013, с. 57]. Репліка виступає найменшою одиницею аналізу як найменший конверсаційний внесок партнерів. Кожна репліка розглядається в ініціативному та реактивному («репліка у відповідь») аспектах, один з яких може дорівнювати нулю. Ініціативна (ініціальна) репліка спрямована в діалозі на наступну репліку, реактивна (репсонсивна) – на попередню. Ініціальні репліки (IP) розгортають діалог, або «вимагаючи» відповідь, або продукуючи нову інформацію. Респонсивні репліки (PP) створюють зв'язність з попередніми фрагментами дискурсу, відповідаючи тому, що було продуковано мовцем [Linell, Gustavsson 1988, с. 416; Reuzel 2013, с. 56]. Отже, кожен внесок є контекстозумовленим та контекстозумовлюючим.

IP та PP у діалозі складають певну систему, яка базується на обмеженій кількості ініціативно-реактивних ознак, котрі отримують власне графічне позначення. Сама різниця між IP та PP фіксується знаками > / ^ :: <. Властивості їх природи диференціюються за такими критеріями:

1) *сила реплік*: сильні, ініціативні репліки (чітко виявлена реалізація вимоги) та слабкі (прояв підкорення, підтвердження) позиціонуються як > :: ^. Сильна ініціатива означає, що мовець вимагає чіткої відповіді від

партнера. Слабка репліка означає, що мовець стверджує щось або коментує, не потребуючи відповіді від іншого (хоча реакція може очікуватися).

2) *адекватність* (за змістом): адекватні та (частково) неадекватні репліки кодуються як < :: —.

3) *межі дії*: локальні (пов'язані з даною реплікою) та нелокальні репліки (пов'язані з більш віддаленими репліками в ДД) символізуються як < або : :: ' ' .

4) *змістова сфокусованість* (аспект фокусування): фокальні (пов'язані з центральною, стрижневою ідеєю ДЄ) та нефокальні (пов'язані з периферійними аспектами ідеї ДЄ) репліки: < :: ::.

5) *спрямованість*: «альтер-его» спрямовані репліки (зв'язок з попередньою реплікою партнера) або «его» спрямовані репліки (зв'язок з його власною попередньою реплікою) < :: = / < = [Linell, Gustavsson 1988, с. 417-418].

Таким чином, символ < означає локальну, фокальну та адекватну «альтер-его» репліку. Якщо репліка демонструє відсутність однієї з ознак зазначених вище, вона кодується за допомогою додаткових позначок: ' ' ; :: — або =. Кожен тип репліки відноситься до однієї з вісімнадцяти ініціативно-респонсивних категорій (ІРК) (turn category) (див. Додаток А., Таб. А), які розташовуються на шестибальній шкалі комунікативної взаємодії, починаючи з найслабкішої відповіді, яка не передбачає продовження ДД, до найсильнішої за інтерактивною міццю [Linell, с. 419] (див. Додаток Б, Таб. Б). Відмітимо, що внески, позначені < (або відсутність відповіді), порушують умову побудови ідеального діалогу [див. Linell] №1, репліки = – умову № 2, репліки без ініціативи, а саме > або ^ – умову № 3, репліки : – умову № 4, репліки з >, а не ^ – умову № 5. Умова № 6 торкається повного розподілення внесків мовців [Linell, с. 427]. Такі цифри є основою для розрахунку ІР-індексів та ІР-відмінностей [Linell, Gustavsson 1988, с. 419].

У ряді випадків комуніканти в ДД можуть не реагувати один на одного вербально: такі реакції заміщуються невербальними реакціями, що є змістовно навантаженими, однак, залишаються поза увагою оригінального методу інтеракційного аналізу. Невербальна комунікація (НК) – обмін аналоговими (немовленнєвими) повідомленнями між індивідами [Куниціна 2001, с. 70; Ломов, с. 274; Мельник, с. 45], які, зокрема є вказівкою на відносини субординації, ініціативи, лідерства у відносинах представників британської та української лінгвокультур [Куниціна 2001; Курченко 2010; Ломов 1984; Серякова 2009; Черватюк 2003; Cundiff 1980; Miall 2009], є невід'ємною частиною комунікативної поведінки, яку не можна ігнорувати під час комплексного аналізу ДД. Такі значущі невербальні повідомлення (або невербальна поведінка (НП)) кодуються через: 1) виразні рухи тіла – експресивна поведінка (міміка, жести, погляди, дотики тощо); 2) звукове оформлення мовлення (висота, гучність, швидкість, ритмічність тощо); 3) мікросередовище, яке оточує людину (фізичний або міжособовий простір, зовнішність комунікантів, їхній одяг); 4) використання предметів,

які мають символічне значення [Григорьева 2007, с. 59-60; Куницына, с. 70; Пассов 1989, с. 18; Сєрякова 2009, с. 18-20; Forsyth 2012, с. 59].

Тому вважаємо за потрібне враховувати невербальні «репліки» партнерів, прирівнявши їх за силою до вербальних реакцій. Віднесення невербального сигналу до однієї з інтеракційних категорій здійснюється на базі інтерпретації поточних ситуативних умов та контексту, доступного для спостереження. У таких випадках (а також, коли невербаліка супроводжує мовлення індивідів) запис комунікативного внеску буде здійснюватися так: **Індивід [невербальний сигнал поведінки: (авторська) інтерпретація сигналу]: мовлення** (індивіда) [див. також Norris 2004, с. 106-108]. Ті параметри, які окреслюють хід інтеракції, визначають КВ та дозволяють пояснити його результати, перестаючи бути лише фоном, за мірою необхідності вводяться до представленої базової схеми, розширений вигляд якої буде таким:

1) *первинні дані*: [хронотопний континуум, рівень знайомства комунікантів, соціальні ролі, тип дискурсу, реєстр спілкування, тональність, первинні невербальні дії комунікантів, проксеміка];

2) *поточні дані*: **Індивід 1 [невербальний сигнал поведінки: (авторська) інтерпретація сигналу]: мовлення; Індивід 2 [невербальний сигнал поведінки: (авторська) інтерпретація сигналу]: мовлення.**

Для отримання повної картини діалогічної взаємодії потрібно додатково розглянути *частотність* появи реплік різного типу. Величина цієї частотності називається ІР-профілем. Відтак, кількість реплік того чи іншого типу розкривається в ІР-профілі мовців, що, урешті-решт, свідчить про ступінь їх домінування у ДД. ІР-індекси двох учасників розраховується як середня величина на числовій шкалі. ІР-різниця вираховується як різниця між ІР-індексами та розкриває інтеракційну асиметрію в ДД [Linell, Gustavsson 1988, с. 433]. ІР-різниця не знаходиться у прямопропорційних відношеннях з інтеракційним контролем та кількісним аспектом мовлення на відміну від кількісного та тематичного домінування [Linell, Gustavsson 1988, с. 436-439]. Для підвищення об'єктивності отриманих за посередництва ІР-аналізу даних щодо сильної та слабкої сторін у ДД додатково вводяться ІР-коефіцієнти:

1. Б-коефіцієнт – (Б-баланс) визначається як кількість розгорнутих відповідей (категорія b), як відсоткове співвідношення усіх реплік у ДД або реплік, притаманних одному з комунікантів [Linell, Gustavsson 1988, с. 429]. Коефіцієнт показує, як часто індивід відповідає на попередню репліку та забезпечує достатньо змістовну репліку для продовження ДД на ту ж саму тему [Reuzel 2013, с. 57].

2. П-коефіцієнт (П-примус) – відсоток питань (або сильних реплік) (категорії a, c, f, I, k, m) у відсотковому співвідношенні з усіма репліками в ДД або реплік, притаманних одному з мовців. П-коефіцієнт демонструє як часто партнери експліцитно намагаються змусити один одного відповідати на їх репліки, тобто підкоряються веденню ДД на умовах іншого.

3. Ф-коефіцієнт (Ф-фрагментарність) – відсоток непов'язаних або нелокально пов'язаних ініціативних та респонсивних реплік (категорії c, d, f, g, h, q). Коефіцієнт вказує на те, як часто здійснюються різкі зміни тем, і таким чином, здійснюються внески до локальної незв'язаності або фрагментарності дискурсу.

4. В-коефіцієнт (В-відповідність) – відсоток реплік, які позначені : або = (категорії i, j, k, l, m, n) у співвідношенні з усіма репліками в ДД (або реплік, притаманних одному з мовців). Він відбиває те, скільки разів співрозмовники уникають своїми репліками відповідати змісту суміжних реплік партнера, незважаючи на той факт, що локально репліки є пов'язаними [Linell, Gustavsson 1988, с. 429]. Такі репліки відносяться до монологу, ігнорують значущий внесок іншого, кидають виклик формі або функції його внеску [Reuzel 2013, с. 58].

Б-коефіцієнт (частина розгорнутих відповідей) та П-коефіцієнт (частина питань у взаємодії) тісно пов'язані з рівнем ІР-відмінності. Це означає, що оцінка рівня асиметричності взаємодії базується на кількості розгорнутих відповідей або кількості поставлених питань. Водночас Ф-коефіцієнт та В-коефіцієнт не співвідносяться з рівнем ІР-відмінності, тобто фрагментарність та визначеність є незалежними властивостями діалогу [Linell, Gustavsson 1988, с. 436]. Однак, їхні високі показники з боку домінуючої особи в ДД пов'язані з рівнем ІР-різниці.

Реалізація методики ІР-аналізу на матеріалі етнічних діалогів, завдяки чому стає можливим з'ясувати рівень домінування, контролю та зв'язності ДД, додає більшої об'єктивності отриманим даним та здійснює внесок у розуміння природи діалогу та КВ [Linell, Gustavsson 1988, с. 418]. Підхід допомагає побороти атомістський погляд на діалог, коли увага приділяється або окремо одному з комунікантів, або фокусується на структурно-функціональних взаємозв'язках реплік, а глобальний та локальний контекст взаємодії ігнорується. Саме плинний контекст виформовує усі ДЄ, в яких детермінована ініціальна репліка детермінує респонсивну, а в останній закладаються основи для майбутньої реакції партнера.

Відтак, ДД розглядається комплексно – у його когнітивно-прагматичному та соціально-інтераціональному ключі. Під час дослідження природного «стрижня» етнічного ДД – його інформаційно-владної сутності, до методик теорії комунікації, конверсаційного та дискурсивного аналізу, збагачених досягненнями ТМА, мовленнєвої взаємодії підключається методика ІР-аналізу. Такий лінгвістичний синтез дозволяє створити комплексну картину бачення різнорівневої та багатогранної природи діалогу, зокрема в етнічних його вимірах. Відтак, стає можливим описати усі типи та різновиди ДД у межах єдиної владно-типологічної моделі комунікації. Різниця між діалогами різного типу та їх різновидами в офіційних та неофіційних умовах виявляється не тільки в експліцитно представлених компонентах їх загальної структури, але і в інформаційно-владній структурі, яка, визначаючи відмінності між МЖ, може бути прихованою та виводитися

тільки через запропоновану комплексну методіку аналізу. Особливо це є дієвим у тих діалогах, де очевидно проглядається домінування одного партнера, а негативний для нього результат комунікації пояснюється фактичним домінуванням іншого.

Висновки до розділу 2

1. Зіставно-типологічні дослідження, які виконуються в межах когнітивно-дискурсивного підходу до національних мов, уже успішно зарекомендували себе перспективним напрямком сучасних мовознавчих досліджень. Серед актуальних проблем виокремлюється питання, пов'язане з *когнітивно-інформаційною параметризацією етнічних дискурсивних практик*. Методологічним підґрунтям дослідження є здобутки у галузі когнітології та дискурсології. Когнітивний аспект вивчення параметризації залучає до аналізу ментальні структури знання про МЖ діалогу та здійснення (у нашому випадку, первинного) концептуального аналізу. Дискурсивний аспект реалізується через визначення стратегій та тактик, обґрунтування теорії інформації, теорії мовленнєвої дії, жанрової теорії та теорії мовленнєвих актів, презентаційної (дискурс виступає як публічна маркетингова комунікація, основними інтенціями якої є позиціювання, промоушн та паблісіті суб'єктів за посередництва ЗМІ) та кратологічної (фокусує увагу на владних ознаках дискурсу) теорій діалогу.

2. Комплексне дослідження параметризації етнічних діалогів передбачало використання таких методів, як *зіставний метод* для визначення ізоморфних та аломорфних ознак актуалізованих у сучасних різножанрових британських та українських діалогічних взаємодіях мовних та мовленнєвих одиниць, а також невербальних сигналів комунікантів на лінгвокогнітивному та дискурсивно-вербальному рівнях; *описовий метод* для окреслення особливостей функціонування мовних одиниць у межах досліджуваних первинних та вторинних діалогічних жанрів; *метод аналізу словникових дефініцій* – для окреслення поняттєвих меж термінів «dialogue» та «діалог», а також діалогічних МЖ у національних картинах світу; *компонентний аналіз* для визначення структури значення лексем; *концептуальний аналіз* у вигляді *прототипового аналізу* та *аналізу в термінах семантичних примітивів*, використаний для виявлення типових структур знання про МЖ та одиниці їхнього наповнення, а також *методик фреймового аналізу* та *семантичних примітивів* заради окреслення моделі простору взаєморозуміння комунікантів у діалозі та виявлення лінгвокогнітивних властивостей мовних одиниць позначення структур знання про природні МЖ діалогу; *лінгвопрагматичний аналіз* для стратифікації діалогічного дискурсу, виявлення та створення типології мовленнєвих актів, стратегій і тактик різножанрових дискурсивних практик;

ініціативно-респонсивний аналіз – для з'ясування ступеня домінування комунікантів, вияву лідерства, відносин влади в комунікації, а також зв'язності ДД та пояснення його результатів; *суперсегментний аналіз* діалогічних текстів як цілісних феноменів.

3. Застосування зазначених методів дало можливість здійснити когнітивно-інформаційну параметризацію діалогу британських та українських різножанрових дискурсивних практик. У роботі *параметризація*, тобто представлення, структуризація, етнічного діалогічного дискурсу розглядалася в таких іпостасях, як: 1) *реконструкція* або *моделювання у термінах прототипів* та, у випадку первинних МЖ, *семантичних примітивів, структур-варіантів* (МЖ усного природнього та соціального форматів, письмового та електронного форматів комунікації) структури-інваріанту діалогу; 2) *встановлення інформаційно-владної складової МЖ етнічних діалогів*; 3) *виявлення прототипового вербального* (лексичні одиниці підвищеного і зниженого стилістичних реєстрів мов, морфологічні, зокрема стилістичні, різнотипові синтаксичні, включаючи стилістичні, конструкції) та *невербального оформлення діалогічних МЖ*, які творять потенціал впливу, з наступною констатацією спільних та відмінних рис лінгвального та екстралінгвального наповнення МЖ британських та українських діалогів у межах зазначених форматів комунікації.

РОЗДІЛ 3.

УСНИЙ ФОРМАТ ПРИРОДНОГО ТИПУ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДИСКУРСИВНИХ ПРАКТИКАХ

Вивчення особливостей перебігу різновидів усного формату природного типу ДД (*бесіда, розмова, суперечка, сварка*), а також з'ясування засобів та способів продукування КВ суб'єктів один на одного здійснювалося на прикладі діалогічних інтеракцій, представлених у відеоматеріалі сучасного британського та українського кінодискурсу. У сучасному лінгвістичному просторі існує декілька поглядів щодо статусу кінодіалогу [Довбуш 2015; Лавриненко 2010; Маклюен 2007; Слышкин 2004; Терехов 2011]. Притримуємося тієї думки, що цей ДД, відтворюючи прототипові приклади мовленнєвої поведінки в природному контексті комунікації [Терехов 2011, с. 10], є максимально наближеним до повсякденного дискурсу, найбільш достовірно відтворюючи ознаки реального мовлення [див. напр., Маклюен 2007, с. 324-338; Слышкин 2004, с. 31-60]. По-перше, кінодіалоги створюються на основі знань про світ, загальних для глядачів та цілого колективу авторів фільму [Слышкин 2004, с. 36] – непересічних людей, (кращих) представників культурної еліти етноспільноти, які намагаються знищити можливу штучність та, якнайбільш об'єктивно, адекватно, тобто максимально близько до дійсності, відобразити реальні людські комунікативні взаємодії [Маклюен 2007, с. 333; Старостина 2008, с. 7-8]. По-друге, кінодраматург враховує те, що фільм, на відміну від книги, характеризується конкретними візуальними образами, чим суттєво зменшується інтерпретаційна свобода глядача порівняно з читачем [Довбуш 2015, с. 123]. По-третє, такі інтеракції на екрані створюються саме із розрахунку на глядацьке сприйняття: кінореципієнти, які мають такі самі етнічно зумовлені знання про світ, що й творці фільму, повинні інтерпретувати його згідно з закладеною ідеєю, а тому продукований діалог не повинен вступати в структурний, функціональний чи прагматичний дисонанс з очікуваннями аудиторії. По-четверте, діалоги «розігруються» між собою акторами, які можуть відносно вільно модифікувати первинні сценарні репліки для відображення життєвої істинності омовлення думок та емоцій, що наближає діалоги до реального мовлення. Тож, кінодискурс, на нашу думку, моделює об'єкт, що реально існує – побутовий чи інституціональний дискурс, виступає його аналоговою системою, відповідаючи принципам *об'єктивної відповідності форми моделі оригіналу та верифікації модельної інформації*. Якщо перший принцип створює обмеження для творчої активності моделюючого суб'єкта – побудова та вибір моделі не можуть бути актами цілком суб'єктивної природи, то другий слугує інструментом прогнозування поведінки системи (аудиторії) згідно з навними цілями та за певних обмежень [див. Олешков 2008, с. 60]. Тим

самим усний ДД, представлений у художніх фільмах, хоча й будучи дещо стилізованим, достовірно відображає «живе» мовлення.

На підґрунті кінодискурсу, одного з найважливіших, культурно значущих для лінгвоспільноти типів дискурсу, видається можливим аналіз первинних діалогічних взаємодій усного формату природного типу комунікації (як-от розмова, бесіда, суперечка, сварка) в їх «чистому» вигляді, на відміну від їх представлення в електронному спілкуванні, що накладає низку обмежень на їх перебіг, або в різновидах теледіалогу (інтерв'ю, ток-шоу тощо), де учасники так само пристосовуються до правил МЖ, а тому комунікативно можуть поводитися та поводитись по-іншому, не так, як у звичайній природній ситуації комунікації. Ж.-Ф. Ліотар відмічає, що «інституція відрізняється тим, що потребує додаткових обмежень, які як фільтри діють на дискурс, його оформлення та зміст, зокрема існують речі, про які в цьому діалогічному форматі заборонено говорити» [Ліотар 1998, с. 62]. До того ж, на прикладі кінодискурсу, який відбиває моделі прототипових ситуацій етнічної комунікації, можна вивчати ефективність КВ у природних обставинах спілкування: такі комунікативні епізоди дають можливість (порівняно з реальними ситуаціями людської взаємодії – «відносно швидко») прослідкувати та оцінити характер, способи, типи КВ та його результати.

3.1. Діалог-розмова: зіставний аспект

Як зазначає Х.-Г. Гадамер, «мова набуває свого істинного буття тільки в розмові» [Гадамер 1988, с. 477]. Аналіз дефініцій лексем на позначення поняття «розмова» у сучасних англійській та українській мовах виявило подібність у розумінні етносами цього феномену: *conversation – a talk, especially an informal one, between two or more people, in which news and ideas are exchanged* [OD] та *розмова – словесний обмін думками, відомостями і т. ін. між ким-небудь* [АССУМ]. В англійській дефініції, на відміну від української, функціонують дві диференційні семи: тип тональності («*informal*») та кількість («*two or more*» (people)), які відтворюють різний характер концептуалізації цього МЖ. У термінах універсальних семантичних примітивів *розмова* визначається так **РОЗМОВА: говорю:...** *говорю це, тому що хочу, щоб ми говорили різні речі один одному думаю, що і ти хочеш, щоб ми говорили різні речі один одному* [Вежбицка 1997, с. 106].

Аналіз теоретичного та емпіричного матеріалу дозволив вивести таке робоче визначення **розмови: діалогічна взаємодія індивідів, в якій відбувається обмін ідеями, емоціями та бажаннями, зокрема для обслуговування спільної предметної діяльності, у швидкоплинних умовах комунікації, що зумовлює великий ступінь спонтанності реалізації мовлення** [див. Бацевич, с. 338; Девкин 1981, с. 5-10; Lakoff, с. 30-32; Levinson, с. 294; Dijk 1984, с. 147-149].

У зв'язку з різноплановістю комунікації розмова потребує, перш за все, того, щоб співрозмовники почули один одного, «вимагає» здійснення взаєморозуміння, а тому закономірно передбачає структуру «запитання-відповідь» [Гадамер 1988, с. 399]: англ. [*неформальна розмова*] **Ron**: *Who do you think that is?* **Hermione**: *Professor R. J. Lupin.* **Ron**: [активна міміка: вираження здивування]: *You know everything. How is it she knows everything?* **Hermione** [простягає вперед руку та показує пальцем на валізу]: *It's on his suitcase!* **Ron** [активна міміка: демонстрація своєї нездогадливості]: *Oh!* [«Harry Potter»]. Комуніканти вимушені ставити один одному запитання, щоб дізнатися про ситуацію, явища, процеси тощо, з'ясувати позицію партнера, прояснити незрозумілі моменти, адже першою умовою мистецтва ведення розмови є з'ясування того, що співрозмовник дійсно слідує за вашою думкою [Гадамер 1988, с. 399]: укр. [*офіційна розмова*] **Директор школи**: *...Все так. Але тут школа, розумієш? Діти все бачать. Отже, я тебе розумію, Ганно, але доведеться написати заяву за власним бажання.* **Ганна** [сидить впівоберта; різко повертається обличчям до директора]: *Як? За що ж мене? Хіба я погана вчителька?* **Директор**: *Батьки вимагають. Якщо не напишеш, доведеться тебе звільнити.* **Ганна** [підвищений голос: виклик]: *А знаєте, Анастасія Володимирівно, звільняйте!* [«Украдене щастя» (4)].

Якщо на перший план висувається звичайне *самовираження*, то людина продукує монологічний текст, говорячи про те, що її займає, хвилює, цікавить, не враховуючи інтереси партнера, як у наступних прикладах, де комуніканти не звертає уваги на запитання іншого: англ. **Clayton Harding**: *Lawrence Maddox is no longer working for Sharps. Seems Elizabeth got sick of him screwing around and kicked him out.* **Sidney**: *She kicked him out?* **Clayton Harding**: *Richard Heywood doesn't seem to like the idea of employing an ex-son-in-law. So he's gone* [«How to lose friends»], або як у фрагменті, де офіцер ігнорує свого співрозмовника, захоплюючи ініціативу та висловлюючи думку про те, що не бачить свого майбутнього: укр. **Офіцер**: *Вислужуся я до капітана, одружуся з якоюсь, понароджує вона мені діточок. Далі що? Знову карти? Пияцтво? Маневри? Війна, де знову ж таки можуть вбити? ... Розумієш?* [«Владика Андрій»]. Аналіз відеофрагментів дозволив виділити два базових типи етнічної розмови: *екстравертивний* (орієнтований на іншу особу) та *інтровертивний* (перевага «самовираження» без узяття до уваги інтересів слухача).

Згідно з іншою класифікацією, розмова в колі знайомих, друзів, яка розглядається як особливий конверсаційний стиль («*high-involvement style*») [Аристов 2000], кваліфікується як *побутова*. Головним у ній є предмет обговорення, а не контактний бік спілкування (хоча вона може розпочатися для *порушення мовчання* з метою виявити увагу до іншого) [Девкин 1981, с. 10]. Саме така розмова, на думку Л.П. Якубинського, є крайнім випадком діалогу [Якубинский, с. 24], адже відбувається автоматично, у ситуації, яка, зазвичай, характеризується дефіцитом часу [Девкин 1981, с. 6], а тому не створює умови для тривалого обговорення [Рытникова, с. 177-178]. Вона

відбиває бажання висловити й отримати у сконцентрованій формі одиницю інформації, яка виражає референційний зміст, емоції, вольові рішення тощо. Цим визначається її сутність: переважне використання коротких реплік між якими може і не бути навмисної зв'язаності [Якубинский, с. 24-25], психологічно підвищує як ритм мовлення, так і його психологічну швидкість [Матвеева 1997, с. 47]. Так, нижче подана розмова, в якій один комунікант звинувачує іншого в підслуховуванні, а той, будучи переляканим, робить невдалі спроби виправдатися, природно характеризується швидкістю, емоційністю, примусовою МКР: англ. **Gandalf** [підвищений тон голосу: вираження обурення]: *Confound it all! Samwise Gamgee, have you been eavesdropping?* **Sam** [швидкий темп мовлення]: *I ain't been dropping no eaves, sir! Honest. I was just cutting the grass under the window there, if you follow me...* [перебивається] **Gandalf** [підвищений тон голосу: іронія та загроза]: *It's a little late for trimming the hedges, don't you think?* **Sam**: *I heard raised voices...* [перебивається] **Gandalf** [швидкий темп мовлення]: *What did you hear? Speak!* **Sam**: *Nothing important...* [«The Lord of Rings»]. Відтак, у розмові природно спостерігається надзвичайно швидка МКР; вона характеризується синхронністю МХ, різкою зміною теми розмови, введенням теми без хезитації – демонстрація того, що МК відбувається поза попереднім розмірковуванням [див. також Аристов 2000; Якубинский, с. 24-25]. Розмова, відбиваючи практичне мислення, чітко виявляє інформативно-вольову домінанту та не вимагає особливих ситуативних та психологічних умов реалізації [Матвеева 1997, с. 44]. У поданому фрагменті українського ДД демонструється те, як комуніканти, володіючи однією пресупозицією, не розгортають ДД повністю, гарно розуміючи один одного, говорять швидко, еліптично, перебивають один одного: укр. **Чумак**: *Міша, ти знов за своє? Я не знаю, як там у Червоній Армії, але у нас за таке...* [перебивається] **Міша** [швидкий темп мовлення]: *Та знаю, знаю!* [«Залізна сотня»].

Тип розмови між незнайомими людьми, який здійснюється в межах МЕ маркується як *офіційний*. Окрім головної мети – обміну інформацією, з'ясування істини, ухвалення рішення тощо, комунікантів у ній цікавить контактний бік спілкування [Девкин 1981, с. 10], бажання не показатися невічливим або неухважним: англ. **Commissioner of Police** [посмішка]: *It is so kind of you to visit our station, Sir. A great honour.* **Prem** [посмішка]: *Not at all, not at all! I hope you will visit us, Commissioner* [«Slumdog Millionaire»]. Фрагмент поданого діалогу наповнений етикетними формулами, які супроводжують змістовий бфк кооперативної розмови. Однак, дотримання правил МЕ може бути також і основним інструментом оформлення формально кооперативної, але внутрішньо конфліктної офіційної розмови, як у прикладі нижче, в якому комуніканти – митрополит, священник та офіцери – обговорюючи питання щодо місцевого населення, чітко дотримуються МЕ демонструють неспівпадіння світоглядних позицій: укр. [невербальні дії: незнайомі комуніканти сидять за столом; **кінесика**: неактивна, постава тіл – пряма, **проксемика**: далека дистанція]: **Майор** [долоні лежать на столі одна

на іншій: психологічно закрита поза]: ...бо враховуємо специфічність матеріалу, з яким нам доведеться працювати... [Священник широко відкриває очі та дивиться на майора]. Митрополит [активна міміка та підвищений тон: здивування та обурення]: Говорячи матеріал, Ви маєте на увазі народ, який сотні років тут проживає? Я вас вірно зрозумів? Майор [активна міміка: вираження конфузу]: Можливо, я не дуже точно висловився... [«Владика Андрій»]. Офіцер, розуміючи, що зробив помилку в мовленні, виправляється, але залишає негативне враження про себе та не досягає поставленої мети. Бачимо, що на фоні соціально стриманої невербальної поведінки комунікативно важливим є й мимовільне вираження паралінгвальних сигналів.

Хід розмови залежить від установок мовців, відноситься до смислового і оформлювального боків мовлення та залежить від ціннісної орієнтації, смаків, інтересів [Девкін 1981, с. 10-11]. Залежно від ступеня їхнього співпадіння відбувається взяття інформації до відома, вираження згоди, схвалення в формі кооперативних дій: англ. [невербальні дії: щойно знайомі комуніканти сидять за столом; *кінесика*: неактивна, постава – пряма, *проксемика*: далека дистанція] Reynolds: *You can start Monday week.* Jack: *Fine.* Reynolds: *That hair will have to go.* Jack: *Fine* [«Croupier»] або некооперативних мовленнєвих дій: укр. Сова: *То це ти затіяв бійку з чекістами?* Солдат: *Ну, я. А що?* Сова: *Опусти зброю. Ми тепер з тобою вже союзники.* Солдат [не реагує: не довіряє] [«Залізна сотня»]. Солдат не опускає зброю, адже ситуативно не почувається в небезпеці, тому мотив самозбереження переважає над озвученим мотивом дружнього миру.

Тож, розмова може набувати як кооперативної, так і конфліктної форми, відтворюючи елементи інших жанрів діалогу чи повністю перетворюючись на них, напр., на сварку: англ. Marion: *Where have you been? I have got to give evidence in court at nine.* Jack: *Don't play the cop with me, Marion.* Marion [тон голосу поступово підвищується]: *Take that back! Fucking take that back! I'm not a cop any more!* [«Croupier»], або бесіди чи суперечки: укр. Міша: ... *Ви мені краще поясніть, чого це поляки на ваші села нападають?* Сова: *Наші села, Міша! Ваша Житомирщина потрібна Москві, а цей край – Варшаві. Вас там голодом морили, а тут мордують і палять! А Україна одна і ми за неї воюємо! Ясно? Ходимо з нами Міша. Там побачимо.* Міша: *Ходімо!* [«Залізна сотня»]. Деякий вияв сперечання не заважає порозумінню та призводить до віднайдення компромісу.

КВ однієї особи на іншу в етнічній розмові здійснюється на вербальному рівні (морфологічному, лексичному, синтаксичному) та невербальному (включаючи фонетичний та ритуальний з використанням артефактів), які виявляються в комунікативно-прагматичних сигналах повідомлення.

3.1.1. Морфологічні особливості

Для обох лінгвокультур характерним є використання морфолого-стилістичних засобів КВ, окрім усічення в британському мовленні, а саме:

1) **іменників / прикметників з емоційно-оцінними суфіксами** (перевага на 12,5%, пор. 37,5% та 50%): зменшеності (*пестливості*): англ. *Tommy, teddy bear*: **Daughter**: *The horsie story, please!* [«The King's Speech»] та укр. *донечка, Романчику, Васильку, принцеска, голубонька, коньячок*, а також аломорфно з суфіксами *зневажливості, презирства: падлюка, заразюка*: **Микола**: *Донечку, ти прости мене!* [«Доторкнись і побач»], **Солдат**: *Дівчинка! Он ти яка цаца!* [«Дрібний дощ»]. Усічення притаманне лише мовленню британців: **Jody**: *And that's cricket, hon!* [«The Crying Game»]. Під час використання емоційно-оцінних одиниць здійснюється найбільш інтенсивний КВ, спрямований на формування ставлення партнера;

2) **займенника ми (нас, наш) як відбиття належності індивіда до певної групи** (на 12,5%, пор. 62,5% та 50%): англ. **Tony**: *Oh, come on! We all heard her screaming.* **Anton**: *I was screaming as well* [«The Imaginarium of Doctor Parnassus»] та укр. **Жрець**: *Ви вкрали у нас все!* [«Штольня»]; **Чиновник**: *Наша справедливість має торжествувати!* [«Тупик»].

Ізоморфною рисою виявилася відсутність таких стилістичних прийомів та засобів, як *уживання іменників у множині*. Щодо розподілу вказаних одиниць у розмові, то виявлено перевагу на користь БДД розмови (на 14,2%) порівняно з іншими МЖ формату.

3.1.2. Лексичні особливості

Аломорфною ознакою української розмови є ословлювання думок двома мовами – українською та російською, які співіснують в українській лінгвоспільноті та не заважають загальному розумінню: **Рома**: *У тебе просто забирають деньги и всё! Цинично и буднично! Розумієш?* **Катя**: *Ти любиш мене, Ром?* [«Оранж Лов»].

Аналіз розмови на предмет активності стилістично забарвленої *лексики*, яка вживається, зокрема, для інтенсифікації основної (нейтральної) інформації повідомлення, виявив такі дані: **літературно-книжний** реєстр: **терміни** (2,1% та 1,6%): англ. *hemisphere, police record* та укр. *стенокардія, вольт, книжна* лексика (2,1% та 2,3%): англ. *a matter of life and death, an apple of discord, whilst* та укр. *земля пухом, всевишній, світ божий, творіння боже*, одиниці **зниженого** тону (**розмовно-просторічні** елементи), зокрема, власне **розмовні одиниці** (84,3% та 67,9%): англ. *lousy, gotta, dunno, paddy, rotten, under my nose, to look a gift horse in the mouth* та укр. *класний, випусувати бамбулей, жили тягнути, чорт з ними, брешуть собаки, блани, холера його розбере, ні фіга собі, професіоналізми (0,9% та 1,6%): англ. *non-flat, detriment, dealer* та укр. *мамочки, трояки, сленгізми* (2,9% та 6,3%): англ. *to have the balls, dick, a pair of jugs* та укр. *забабахати, бабкі, тормозити, заливати* (включаючи **жаргонізми**: *кініш, кайф, штрих*), **вульгаризми** (7,7% та 20,3%): англ. *bitch, crap, piss, shit, bloody, fuck, fucking, (mother)fucker* та укр. *падло, сука, жопа, паскуда*. У розмові виявилася перевага за показником активності вживання стилістично забарвленої лексики на користь БДД (на 2,2%, пор., 22% та 19,8%). Ступінь активності*

вживання лексичних одиниць (ЛЮ) підвищеного (4,1% та 3,2%) та зниженого (95,9% та 96,8%) стилістичних реєстрів є ізоморфною.

3.1.3. Синтаксичні особливості

Щодо вживаного *синтаксису*, то в межах етнічної розмови домінують *прості* речення (перевага БДД на 17%, пор. 88,9% та 71,9%) над *складними* (перевага УДД на 17%, пор., 11,1% та 28,1%). Щодо різновидів складних структур, то в обох культурах розмова більш насичена складнопідрядними реченнями (СПР) (перевага БДД на 1,7%, 72,4% та 70,7%), ніж складносурядними (ССР) (перевага УДД на 1,7%, пор., 27,6% та 29,3%).

Дослідження речень за параметром *емоційності* виявив, що українська розмова є більш емоційною за розмову британців: ступінь активності вживання висловлень такого типу більша (на 8,6%). Характер їх розподілу в форматі порівняно з іншими МЖ демонструє перевагу на користь УДД (на 6,6%).

Аналіз реплік за *метою висловлення* виявив різний рівень активності їх вживання в межах розмови. Ізоморфною рисою є ступінь активності в межах етнічних діалогів: брит. розповідні (69,2%), питальні (20%), спонукальні (10,8%) та укр. розповідні (64,3%), питальні (20%) спонукальні (15%). Порівняння дає змогу констатувати, що перевага у вживанні розповідних конструкцій належить БДД розмови (на 4,9%, пор., 69,2% та 64,3%), а спонукальних – УДД (на 4,9%, пор., 10,8% та 15,7%). Щодо питальних речень, то спостерігається однакова активність їх вживання (20% та 20%).

Свідоме чи несвідоме використання *стилістично забарвленого синтаксису* особою так само створює більший КВ на слухача, адже відбувається підсилення сигналу повідомлення через додаткове апелювання до раціонального чи раціонально-емоційного рівнів свідомості. Стилiстично більш вагомими для БДД розмови виявилися такі виразні засоби та стилістичні прийоми:

– *елiпсис* (на 10,7%, пор., 67,9% та 57,2%): англ. **Jani:** *That's stupid. What are the odds of you being seen with me?* **Jack:** *Impossible to calculate* [«Croupier»], **Girl:** *How did it go?* **Tim:** *Immensely satisfactory!* [«About time»] та укр. **Офіцер:** *Гарні очі?* **Стефан:** *Гарні!* **Офіцер** [піднімає бокал: *тост*]: *За очі!* [«Владика Андрій»], **Галина:** *Чого шукаєте? Медальйончик? Матір Божу, так?* **Роман:** *Вже не знайду* [«Нескорений»];

– *парцеляція* (на 1,4%, пор., 5,1% та 3,7%): англ. **Jack:** *I was thinking perhaps I could be a reader. You employ readers, don't you?* **Giles:** *We do. For unsolicited manuscripts* [«Croupier»] та укр. **Офіцер:** *Вун'єш?* **Стефан:** *Ні!* **Офіцер:** *Вина. Трохи* [«Владика Андрій»], **Раввін:** *Завтра буде аутодафе. Тут. У Львові.* [«Владика Андрій»];

– *відокремлені конструкції* (на 5,8%, пор., 6,4% та 0,6%): англ. **Mr. Nick:** *I just thought – seeing you so upset last night – that you needed a glimmer of hope* [«The Imaginarium of Doctor Parnassus»] та укр. **Мати:** *Якщо побачите – він тут часто крутиться – одразу ж скажіть мені!* [«Украдене щастя» (1)].

Для УДД притаманне більш активне використання таких одиниць:

– **повтор** (на 1,3%, пор., 2,7 % та 4%): англ. **Jane**: *There are few masters who'd trouble to enquire whether their paid subordinates were hurt by their commands.* **Rochester**: *Oh yes... paid subordinates. I'd forgotten the salary* [«Jane Eyre»] та укр. **Офіцер**: *До дна!* [неактивні дії, міміка: демонстрація небажання] *До дна!* [Стефан п'є] *Ну, молодець!* [«Владика Андрій»];

– **риторичні запитання** (на 1,8%, пор., 2,4% та 4,4%): англ. **Man**: *Ah, well... That's the problem... Dr. Parnassus: Problem? What problem?* [«The Imaginarium of Doctor Parnassus»], **Jani**: *You know what? I'd like to buy you* [«Croupier»] та укр. **Поп**: *А що?* [посміхається] *Мені подобається! Хай буде кадило!* [«Залізна сотня»], **Офіцер**: *Далі що? Знову карти? Пияцтво? Маневри? Війна, де знову ж таки можуть вбити?* [«Владика Андрій»];

– **однорідні члени речення** (на 3,4%, пор., 4% та 7,4%): англ. **Bilbo**: *I think, in his heart, Frodo's still in love with the Shire, the woods and the fields...* [«The Lord of Rings»], **Inspector**: *...I've got a desk full of murderers, rapists, extortionists, assorted bum-bandits...and you* [«Slumdog Millionaire»] та укр. **Марк**: *Вы что решили баррикады строить?* **Знайомий Іванни**: *Так, будемо барикади будувати, палатки ставити, народ збирати* [«Помаранчево небо»], **Офіцер**: *Вислужуся я до капітана, одружуся з якоюсь, понароджує вона мені діточок.* Далі що? [«Владика Андрій»];

– **емфатичні висловлення** (на 10,6%, пор., 6,6% та 17,2%);

– **інверсія** (0% та 7,1%): укр. **Данило**: *Чи ти не бачиш, як ляхи підло тебе обдурили благостями зборівської угоди... посваривши тебе з твоїми вірними лицарями, з твоїм військом Запорозьким!* [«Богдан-Зиновій Хмельницький»], **Старий Стефан**: *Може це прикра помилка твоя, за яку тебе прийдеться дуже дорого заплатити?* [«Владика Андрій»];

– **лексичний повтор** (на 2,5%, пор., 5,1% та 7,6%): англ. **Jane**: *No! Please, please! Let me go! Please, please!* [«Jane Eyre»], **Jack**: *I don't gamble.* **Reynolds**: *Ever?* **Jack**: *I don't gamble, Mr. Reynolds* [«Croupier»] та укр. **Богдан Хмельницький**: *Спасибі!...* [проникливість тону голосу, міміка задоволення та пауза: *враженість від подарунка*] *Спасибі, побратиме!* [«Богдан Хмельницький»], **Офіцер**: *І весь час балаканина, балаканина, балаканина, пустопорожня балаканина!* Розумієш? [«Владика Андрій»].

Ізоморфність спостерігається у виборі мовцями:

– **емфатичних конструкцій** (пор., 1,6% та 2,5%): англ. **Prem**: *You can't remember. Does that mean you did know?* [«Slumdog Millionaire»], **Bessie**: *I'll take you up directly... What a lady you've become!* [«Jane Eyre»] та укр. **Чумак**: *Це ж п'ятнадцять кілометрів!* **Міша**: *Та, нічого, встигну!* **Сова**: *Навіщо ти приїхала Стефа? Це так ризиковано!* [«Залізна сотня»];

– **апозейопезису** (пор., 4,8% та 5,7%): англ. **Diego**: *But... Don't leave me! Don't let me die!* [«The Imaginarium»] та укр. **Майор**: *Митрополит для Вас... Якщо він умре, у вас тут таке почнеться, не приведи господи!* [«Владика Андрій»].

Розподіл за жанрами демонструє перевагу (на 6,3%) на користь БДД в активності вживання стилістичних синтаксичних засобів етнічної розмови.

3.1.4. Невербальні особливості комунікативної поведінки

Успішність впливу програмується не тільки в мовленнєвих діях адресанта. Інформаційний сигнал змістового повідомлення може підсилюватися, наприклад, звичайними або стилістично навантаженими фонетичними засобами, що спостерігається в етнічному мовленні у вигляді підвищення тону спілкування, англ. **Anton:** *I don't like it. It's none of our business.* **Valentina:** *So, what do you suggest, we leave him on the side of the road?* [«The Imaginarium of Doctor Parnassus»] та укр. **Богдан Хмельницький:** *Забули ви, панове, що перед вами зетъман і на війні його слово – закон!* [«Богдан-Зиновій Хмельницький»]. До цього ж, комуніканти активно використовують *значущі паузи*, потрібний *логічний* наголос, а також *емфатичний* наголос з метою підкреслити основний зміст через додаткову передачу емоційного настрою чи оцінок. У поданому фрагменті комуніканти використовують прийом поєднання логічного наголосу та значущої паузи: англ. **Inspector:** *You know who that was?* **Jamal:** *Everyone in Juhu knows that... Even five year-olds* [«Slumdog Millionaire»]. У наступному прикладі зустрічі, в неформальній ситуації спілкування, коли комуніканти впізнають один одного, важливими для хлопця постають однослівні експресивні номінативні речення, між якими він свідомо робить паузи для того, щоб дівчина якнаймога швидше пригадала їх зустріч: укр. **Марисько:** *Звідки ви мене можете знати?* **Юрко:** *Ну, як же! Дім просвіти... Вистава... Ми разом з Вами танцювали!* **Марисько:** *Юрко!* [«Залізна сотня»]. Таке поєднання прийомів є ефективним, адже використовуються інформаційно прості сигнали КВ.

Ізоморфним виявилось й емпатичне розтягування складів слів англійського та українського мовлення для запевнення співрозмовника, вираження значущості події тощо: англ. **Dr. Parnassus:** *No tricks?* **Mr. Nick** [розтягує губи, *протяжність вимови звуків, активна міміка: вираження протилежних намірів*]: *N-o-o-o!* [«The Imaginarium»] та укр. **Іванна** [посмішка, *підвищений тон мовлення, протяжність вимови: подив та захоплення*]: *Ти прийшо-о-ов!* **Марк:** *Да, я пришёл!* [«Помаранчево небо»].

Як було зазначено вище, невербальні особливості ведення розмови в обох етносах визначаються, по-перше, формальним чи неформальним регістром спілкування, по-друге, суспільним та індивідуальним вихованням, по-третє, швидкоплинністю комунікації в цьому МЖ, що означає швидку зміну невербальної «картинки» мовленнєвої поведінки. У неформальній розмові комуніканти обох лінгвоспільнот демонструють різноманітний спектр невербальних дій, адже відсутні інституційні чинники стримування природного емоційного типу поведінки: англ. **Valentina** [підвищений тон; плаче та кричить]: *I want to run from this!* **Tony:** [бере та тримає в обох

руках обличчя дівчини; *інтимна дистанція*; *підвищений тон голосу*: *zapewnyaє ta zasпокоює*]: *I can take you out of this darkness!... I'll take you somewhere beautiful! Just you and me!* [тягне за руку, уводить з місця] *Trust me. We don't have time for this...* [«The Imaginarium»]. Комуниканти є знайомими, хоча й не близькими людьми, тому, в умовах британської лінгвокультури, здійснюють афектованою невербальною поведінкою міцний вплив один на одного, досягаючи своїх цілей. В іншому випадку в ситуації захоплення заручника з використанням пістолета, артефакта влади, КВ у розмові, яка ведеться на підвищених тонах, є успішним: укр. **Роман**: *Всем бросить оружие! Скажи їм!* **Офіцер-заручник** [пауза: *розмірковує* (боїться)]: *Хоменко!* [*наказ: солдати кладуть зброю на землю*] [«Один в поле воїн»]. Хоча наступний подібний приклад конфліктної, напруженої розмови з захопленим заручником та використанням зброї проти нього демонструє неуспішний КВ через сильний емоційний стан обурення останнього, що не було врахованим адресантом: **Fergus**: *So soldier, what's your name?* **Hostage**: *Fuck you!!!* [«The Crying game»].

У формальній розмові невербальні особливості поведінки, перш за все, статусно регульовані, адже мовці демонструють один одному належність до високого чи низького статусно-рольового рівня. Так, у наступному прикладі офіцер НКВС використовує фізичні дії з метою вплинути на адресата повідомлення, який не чинить упору військовому та вимушений підкоритися: укр. **Хлопець** [*підвищений тон: прохання*]: *Ні, я благаю Вас!* **Офіцер** [*бере за бари хлопця, притягує до себе; дивиться в очі; підвищений тон голосу: виражає силу та погрозу*]: *Ти що забув, з ким маєш справу? Може нагадати?* [«Владика Андрій»]. У таких комунікативних епізодах інституціонального дискурсу такесична комунікація, зазвичай, відсутня, головну функцію впливу виконує кінесична та акустична невербаліка: англ. **Sidney** (журналіст) [*активна міміка, тихий голос: виправдовування та демонстрація низького статусу*]: *I was just trying to... probe.* **Harding** (директор) [*відкидається назад у кріслі; схрещує пальці обох рук перед собою; повільний, рівний тон голосу, емпатичний наголос: свідчення вищого статусу, сарказму та настанови*]: *You wanna probe, become a proctologist, okay?* [«How to lose friends»]. У прикладі нижче демонструється вищий статус індивіда через актуалізацію *ритуального* рівня комунікації з використанням для цього *артефакта* влади: **Хмельницький** [*стоїть, впівоберта, тримає руку на шаблі: демонструє свою соціальну зверхність; повертається, підходить до полоненого*]: *Як же тобі, вбивці мого сина, поталанило потрапити до мене в руки?...* **Чаплінський** [(примусово) *стоїть на колінах, дивиться в очі, підвищений тон: створює враження рішучості та сміливості*]: *... я шкодую зараз, а за тим, що не я тобі відрубав голову!* [«Богдан-Зиновій Хмельницький»]. Ця сміливість, з одного боку, та благородство гетьмана, з іншого, змушують його відпустити полоненого; останній не досяг перлокутивної мети, тоді як гетьман змінив мету під час розмови, вплинувши на співбесідника на свою користь.

3.1.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці

Вивчення комунікативно-прагматичної складової діалогу-розмови виявило таке. Ізоморфним є те, що в розмові адресант вживає більше кооперативних КТ, ніж конфронтативних, а конфронтативних КТ використовує більше адресат. Так, британський адресант використовує більше кооперативних тактик, ніж адресат (на 52,6%, пор., 76,3% та 23,7%), а конфронтативних вживає більше адресат (на 26,4%, пор., 36,8% та 63,2%). Якщо в першому прикладі, англ. **Inspector:** *Has he confessed, yet?* **Constable:** *Apart from his name, I can't get a word out of the runt.* **Inspector:** *You've been here all bloody night! What have you been doing?* [«Slumdog Millionaire»] кооперативна КТ *запиту інформації* адресанта супроводжується КТ *вираження невдоволення* у відповідь на повідомлення адресата, то в другому прикладі, КТ *вираження підтримки та порозуміння* одного адресанта супроводжується КТ *грубощів* з боку адресата: англ. **Fergus:** *I understand.* **Maguire:** *Fuck you, too* [«Game»]. Відмічаємо, що в своєму мовленні британський адресант використовує на 73% (пор., 86,5% та 13,5%), а адресат – на 7,6% (пор., 53,8% та 46,2%) більше КТ кооперації. Така ж сама картина спостерігається в УДД: адресант вживає більше кооперативних КТ (перевага на 36%, пор., 68% та 32%), а адресат спеціалізується на конфронтативних КТ (перевага на 45,4%, пор., 27,3% та 72,7%). Так, якщо в першому прикладі адресант використовує стратегію кооперації, а адресат вступає в конфлікт: укр. **Іванна:** *Побачимося (тактика етикетного розірвання контакту та вираження надії)* **Марк:** *Угу! На следующем митинге!* (КТ *невдоволення перебігом всього діалогу та сарказму*) [«Помаранчево небо»], то в другому як адресантом, так і адресатом вживаються конфронтативні КТ: укр. **Депутат:** *Звільнить прохід! Інакше пожалкуєш!* (КТ *наказу та погрози*) **Чоловік:** *Не звільню!* (КТ *відмови*) [«Помаранчево небо»]. У мовленні український адресант вживає на 79% більше КТ кооперації, ніж конфронтації (пор., 89,5% та 10,5%), а адресат – на 20% (пор., 60% та 40%), тобто спостерігаємо більшу кооперативність УДД. Етнічне порівняння свідчить, що, в цілому, українська розмова виявляється більш кооперативною (на 1,7%, пор., 75,6% та 77,3%).

Розподіл за активністю використання МА як якісно, так і кількісно є різним в обох етнічних типах розмови: брит. *констативи* (68,1%), *квеситиви* (19,6%), *директиви* (10,5%), *менасиви* (1%), *промисиви* (0,5%), *перформативи* (0,4%) та укр. *констативи* (62,5%), *квеситиви* (19,5%), *директиви* (15,3%), *менасиви* (1,2%), *перформативи* (0,9%), *промисиви* (0,8%). БДД розмови належить пріоритет у використанні *констативів* (на 5,6%, пор., 68,1% та 62,5%), у той час як УДД більш притаманне вживання *директивів* (на 4,8%, пор., 10,5% та 15,3%). Щодо активності вживання *квеситивів* (19,6% та 19,5%), *менасивів* (у вузлах переходу до лайки, сварки: 1% та 1,2%), *перформативів* (0,4% та 0,9%), *промисивів* (0,5% та 0,8%), питома вага використання МА є однаковою.

3.1.6. Застосування владно-типологічної схеми для аналізу етнічної розмови

Владно-типологічна схема аналізу ДД дозволяє виявити універсальні та етнічно зумовлені ознаки МЖ розмови в аспекті рівня інтерактивності її учасників, а також особливості КВ, пояснити його результати та встановити можливі недоліки в розгортанні стратего-тактичної поведінки окремого мовця. 1. Спочатку проаналізуємо британську розмову, в якій фіксуємо успішний односпрямований КВ.

[**Хронотон**: лавка майстра, день; **ступінь знайомства**: щойно знайомі комуніканти; **соціальні ролі**: учень та майстер по виготовленню магічних інструментів; **тип дискурсу**: усний інституціональний, **регістр**: напівформальна взаємодія; **персональна дистанція**; **проксеміка**: розташування один напроти одного]:

Harry: > Hello?... Hello?

Mr. Ollivander: <^ I wondered when I'd be seeing you, Mr. Potter!... It seems only yesterday that you mother and father were in here buying their first wands... [шукає паличку] Ah... here we are [розкриває коробку та дає паличку Харрі].

Harry: <> [бере паличку та дивиться на Мистера Олівандера].

Mr. Ollivander: <> Give it a wave!

Harry: < [маше паличкою; відбувається хаос у кімнаті]

Mr. Ollivander: <^ Apparently not! [шукає нову паличку, розкриває коробку та дає її Харрі] Perhaps this?

Harry: <^ [маше паличкою; розбиває глечик].

Mr. Ollivander: <^ No! No! Definitely not! No matter. I wonder... Curious... very curious!

Harry: <> Sorry, but what's curious?

Mr. Ollivander: <^ I remember every wand I've ever sold, Mr. Potter. It so happens that the phoenix whose tail feather resides in your wand gave another feather. Just one other. It is curious that you should be destined for this wand, when its brother gave you that scar.

Harry: <> And who owned that wand?

Mr. Ollivander: <^ We do not speak his name. The wand chooses the wizard, Mr. Potter! It's not always clear why. But... I think it is clear that we can expect great things from you! After all, He-Who-Must-Not-Be-Named did great things! Terrible! But great!

Таб. 1. Кількісні підрахунки сили вживаних комунікантами реплік

Кількість реплік	1	2	3	4	Всього реплік	Всього балів
Тип репліки	>	<^	<>	<		
Harry	1	2	2	1	6	15
Mr. Ollivander		5	1		6	16

Отримані підрахунки свідчать про такі інтерактивні параметри:

1. **IR-профіль**₁=15, **IR-профіль**₂=16.
2. **IR-індекс**₁=2,5, **IR-індекс**₂=2,7.
3. **IR-різниця**=0,2.
4. **Б-коефіцієнт**₁=0%, **Б-коефіцієнт**₂=60% (4 репліки).
5. **П-коефіцієнт**₁=60% (4 запитання), **П-коефіцієнт**₂ = 0%.
6. **Ф-коефіцієнт**₁=0%, **Ф-коефіцієнт**₂=0%.
7. **В-коефіцієнт**₁=0%, **В-коефіцієнт**₂=0%.
8. **Кількісне домінування**: 124 слова (**К**₂–136 слів >**К**₁–12 слів).
9. **Тематичне домінування**: 18 концептів (**К**₂–24 концепта>**К**₁–6 концептів).

Проаналізований фрагмент напівформальної розмови представляє змішаний тип ситуації спілкування (мовленнево-діяльнісний), яке розгортається між Гаррі та п. Олівандером та відбиває обмін думками під час вибору хлопцем магічного атрибуту. ДД є творчо-стереотипним, особистісно-орієнтованим, соціальна дистанція між партнерами, один з яких (Гаррі) не мав до цієї зустрічі уявлення про іншого, є персональною. У статусно немаркованій ситуації інституціональної взаємодії реалізуються інтерактивні владні відносини, які оформлюються соціальними позиційними («учень-«представник» закладу»), статусними («хлопець-дорослий») та комунікативно-ситуативними («запитувач-носій знання») ролями.

Розмова є кооперативною (напр., КТ *запиту інформації*: **Harry**: *And who owned that wand?*, КТ *надання інформації*: **Mr. Ollivander**: *It is curious that you should be destined for this wand, when its brother gave you that scar*, КТ *пояснення*: **Mr. Ollivander**: *The wand chooses the wizard, Mr. Potter. It's not always clear why* тощо, КТ *компліменту*: **Mr. Ollivander**: *But, I think it is clear that we can expect great things from you* тощо), адже в ній є лише одна конфліктогенна КТ (КТ *ухилення від відповіді*: **Mr. Ollivander**: *We do not speak his name*), яка пом'якшується наступними поясненнями.

Розмова є асиметричною через те, що більшу її частину монополізує п. Олівандер, який володіє більшою інформацією про Гаррі, його родину та про магічні інструменти. Про це свідчать і виведені ініціативно-респонсивні профілі комунікантів: пор., **IR-індекс**₁=2,5, **IR-індекс**₂=2,7; відтак, рівень його *інтерактивного* домінування є більшим: **IR-різниця** складає 0,2. Він продукує більше інформації, більшість його реплік є розгорнутими (**Б-коефіцієнт**₁=0% у порівнянні з **Б-коефіцієнт**₂=60%); *кількісне* домінування виявляється в перевазі (на 124 одиниці) використаних слів, а *тематичне* – в більшій кількості (на 21 одиницю) введених у ДД тематично нових концептів. Нульові **Ф-** та **В-коефіцієнти** свідчать про великий ступінь зв'язності ДД, відсутністю фрагментарності та зміни теми. Обидва учасника досягли запланованих та сформованих в інтеракції проміжних цілей: Гаррі отримав необхідний інструмент та часткові відповіді на свої запитання, п. Олівандер, під час пошуку магічного атрибуту, висловився, отримав інтелектуальне задоволення від роздумів та емоційне – від розмови.

2. Проаналізуємо українську розмову, яка характеризується двоспрямованим успішним КВ.

[**Хронотон**: темне підземелля, світло ліхтаря; **ступінь знайомства**: добре знайомі дівчина та хлопець, **соціальні ролі**: однокласники; **тип дискурсу**: усний побутовий, **регістр**: неформальна взаємодія; **близька дистанція, проксеміка**: розташування, сидячи, поряд]:

Мальок [пише на стіні слово]: ^«Треба»

Катя: < > Що це?

Мальок: < ^ Це – старослов'янське слово. «Треба».

Катя: < > Що воно означає?

Мальок [дивиться на дівчину]: < ^ Жертва. [відвертає голову] Одна буква – один труп. [повертає голову] А ми с тобою – наступні.

Катя [кричить]: (> Тікаємо! [хапає за руку] Тікаємо! [обидва бегуть].

Таб. 2. Кількісні підрахунки сили вживаних комунікантами реплік

Кількість реплік	1	2	3	4	Всього реплік	Всього балів
Тип репліки	^	< ^	(>	><		
Катя			1	2	3	11
Мальок	1	2			3	11

Підрахунки свідчать про наступні інтерактивні параметри:

1. **IR-профіль**₁=11, **IR- профіль**₂=11.
2. **IR-індекс**₁ = 3,6, **IR-індекс**₂ = 3,6.
3. **IR-різниця**=0.
4. **Б-коефіцієнт**₁ = 75% (2 репліки), **Б-коефіцієнт**₂ =0% (0 реплік).
5. **П-коефіцієнт**₁ = 0% (0 запитань), **П-коефіцієнт**₂ = 75% (2 запитання).
6. **Ф-коефіцієнт**₁ = 0%, **Ф-коефіцієнт**₂ =0%.
7. **В-коефіцієнт**₁ = 0%, **В-коефіцієнт**₂ =0%.
8. **Кількісне домінування**: 8 слів (**К**₁ – 15 слів >**К**₂ – 7 слів).
9. **Тематичне домінування**: 7 концептів (**К**₁–9 концептів>**К**₂–2 концепти).

Проаналізована неформальна розмова відбувається в підземеллі між юнаком та дівчиною, які, переживши смерть своїх товаришів, шукають вихід з катакомб. Тип ситуації діалогічної взаємодії є мовленнєвим, особистісно-орієнтованим, творчим, статусно немаркованим, відбувається в кооперативному ключі: в ситуації повної невизначеності та небезпеки хлопець, намагаючись знайти пояснення того, що з ними відбувається, розмірковує вголос, відповідаючи на запитання дівчини. У діалозі відсутні конфліктні КТ; серед кооперативних виділяємо, напр., КТ *запиту інформації*: (**Катя**: *Що це?*), КТ *інформування* (**Мальок**: «Треба»), КТ *пояснення* (**Мальок**: *Одна буква – один труп*), КТ *заклику до втечі* (**Катя**: *Тікаємо!*) тощо. У ситуації реалізуються інтерактивні владні відносини, які оформлюються соціальними («дівчина-хлопець») та комунікативними

(«інформант-запитувач», «товариши в недолі») ролями. Соціальна дистанція між партнерами є близькою та в деякі моменти – інтимною; гендерний вплив – актуалізація ролей «дівчина-хлопець» спрацьовує в момент, коли дівчина дізнається правди та імпульсивно змушує партнера своєю поведінкою рухатися далі.

Загалом, розмова є симетричною в аспекті рівня *інтерактивного* домінування, який є однаковим (IR-індекс₁=3,6, IR-індекс₂=3,6) та асиметричною в аспектах *кількісного* (на 8 одиниць) та *тематичного* (на 7 одиниць) домінування першого комуніканта. Хлопець продукує більше розгорнутих реплік (пор., Б-коефіцієнт₁=75% та Б-коефіцієнт₂=0%), та пояснюючи, об'єктивно не задає запитань, на відміну від дівчини (П-коефіцієнт₁=0% (0 запитання), П-коефіцієнт₂=75% (2 запитання)). Саме вона спрямовує та визначає перебіг діалогу, переводячи його в предметне русло. Нульові Ф- та В-коефіцієнти свідчать про те, що ДД відрізняється великим ступенем зв'язності, відсутністю фрагментарності та зміни теми. Хлопець досяг своєї мети, він зрозумів небезпеку та переконав у цьому дівчину; остання, ставлячи поточну комунікативну ціль з'ясування невідомого, усвідомивши сутність небезпеки, приймає рішення тікати разом з хлопцем, втілюючи це в експресивну вербальну та невербальну поведінку. Поставлені нею комунікативні та предметні цілі були досягнуті.

Таким чином, аналіз розмови сучасного британського та українського кінодискурсу підтвердив, що КВ здійснюється на фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному та невербальному рівнях ДД. Ізоморфним є наявність використаних ЛО різних стилістичних реєстрів, аломорфним – кількісне варіювання вживаних засобів та прийомів (зокрема відсутність інверсії в британській розмові) та МА, які виформовували прагматичну тканину тексту ДД; крім того, було з'ясовано, що британська розмова є менш емоційною порівняно з українською. Ізоморфною рисою є те, що рівень інтеракційної асиметричності між комунікантами є незначним та коливається в діапазоні IP-різниця=0-0,5 (у британському діапазоні – 0-0,4, в українському – 0-0,5), що свідчить про високу залученість, ініціативність індивідів, які беруть участь у побудові розмови. Діапазон британських Б-коефіцієнтів – 40%-100%, П-коефіцієнтів – 0-100%; українських Б-коефіцієнтів – 50%-100%, П-коефіцієнтів – 25%-100%. У свою чергу, діапазон британських Ф-коефіцієнтів – 0%-33,3%, В-коефіцієнтів – 0%-25%, українських Ф-коефіцієнтів – 0%-25%, В-коефіцієнтів – 0%-25%. Встановлені Ф- та В-коефіцієнти є, в цілому, невисокими та відбивають незначну незв'язність мовлення в розмові, його часткову фрагментарність.

3.2. Діалог-бесіда: зіставний аспект

Аналіз значень лексичних одиниць на позначення поняття «бесіда» у сучасних англійській та українській мовах виявило подібні та відмінні семантичні компоненти: *talk – conversation or discussion between two people, especially an informal one and relatively serious one, often about a particular*

subject [CD; OD] та *бесіда* – доповідь, повідомлення на якусь тему з наступним обміном думками; *співбесіда* [АССУМ]. Якщо ізоморфні риси розкриваються в «повільному обміні думками на певну тему» («*discussion*», «*a particular subject*» та «обмін думками», «тема»; «*співбесіда*»), то аломорфні виявляються в кількісній семі «*two (people)*» та предметних семах «*доповідь*», «*повідомлення*» та «*співбесіда*». Тож, на відміну від розмови, для бесіди характерні повільніший темп обміну інформацією, обміркованість мовлення; як різновид діалогу, який характеризується «надподійєвістю» щодо реальної подійовості спілкування [Матвеева 1997, с. 44], бесіда не терпить квапливості та уривчастості думок щодо предмета висловлення, передбачає спокійне сприйняття, осмислення та розвиток висловлених ідей [Лузин 2010]. Це – своєрідний «інтелектуальний відпочинок» [Рытнікова 1997, с. 184], в якому істина розкривається поступово, «в усій повноті, загальним зусиллям, народжуючись в паузах між репліками» [КС]. Таким чином, бесіда призначена для роз'яснення деякого питання або висвітлення низки проблем, виступаючи як своєрідний метод пізнання фрагмента реальності у форматі кооперативної взаємодії [Мельник, с. 85], наприклад, як засіб ознайомлення з позицією співбесідника, що, однак, не обов'язково передбачає досягнення порозуміння [Гадамер 1988, с. 332]. *Бесіду розуміємо як діалогічну взаємодію, в якій у невимушених обставинах комунікації відбувається обговорення її учасниками певного питання у формі пропонування до розгляду один одним власних думок.*

Таке тривале та ґрунтовне спілкування з тенденцією до аналітизму потребує узгодження ілюкотивних намірів учасників [Рытнікова 1977, с. 183], тому бесіда ефективна лише в разі духовного та емоційного їхнього зближення [Матвеева 1997, с. 44]. Так, у поданому нижче фрагменті британський журналіст вдало розпочинає бесіду з актором, яка торкається різних боків його творчого та особистого життя, емоційно позитивно налаштовуючи його на комунікацію: **Nathan Lane** [посміхається, сідає]: *Nathan Lane. Nice to meet you.* **Sidney** [посміхається, сідає]: *Huge fan. Lovely to meet you! I've just seen the film Rap Rat.* **Nathan Lane**: *Did you like it?* **Sidney**: *I did. I did. I did like it. I did. I like the hamster thing you played* [«How to lose friends»].

У бесіді згода досягається поза різко вираженою гегемонією одного голосу [КЭ]: «для того, щоб вести бесіду потрібно грати не на пониження аргументів співрозмовника, але бути здатним оцінити вагомість думки *Іншого*» [Гадамер 1988, с. 399]. Тому мистецтво ведення бесіди є «мистецтвом випробування чужої думки» [там само]. Тож, успішний діалог можливий лише під час дотримання такого правила: критика та оцінка суджень, пропозицій, заперечень здійснюється в межах довірливих і ввічливих відносин між співрозмовниками [Лузин 2010]. У поданому далі фрагменті ділової бесіди двох добре знайомих чоловіків за обопільною згодою успішно вирішується питання необхідних дій: укр. **Сорока**: *Типографія під загрозою. Доведеться чекати весни. Розконсервуємо*

приховану і треба приготувати копії архівів до переправки. **Сорока:** Переправити куди? **Роман:** До Ленінграду. Маємо там надійного чоловіка в бібліотеці Щедрина. **Сорока [міміка здивування]:** До самої коліски революції!? **Роман [посмішка, кивок голови]:** Так. Якщо хочеш надійно щось заховати, підклади йому прямо під носом! [«Нескорений»].

У деяких випадках «бесіда» вживається як термін синонімічний до «розмови», що є вірним як для англійської, так і для української мов: *talk* (ЛСВ 2) – *conversation or discussion* [OD] та *besida* (ЛСВ 1) – *розмова* з *ким-небудь* [АССУМ]. Однак, на відміну від розмови, для бесіди характерні повільніший темп обміну інформацією, обміркованість мовлення [Якубинский, с. 24-25], переважна концентрація на одній мікротемі комунікації, відчуття компетенції, співналежності та певної відповідальності за вирішення проблеми, обов'язкова доброзичливість у сприйнятті відмінних поглядів партнера [Гадамер 1988, с. 399; Матвеева 1997, с. 44; Рытнікова 1997, с. 185]; вона спрямована на досягнення консенсусу, коли знайдене оптимальне рішення щодо розв'язання проблеми [Лузин 2010]. Зазвичай, вона розвивається в обстановці дозвілля, хоча можлива і ділова бесіда [Якубинский, с. 25]. За таким критерієм в межах офіційного спілкування можна виділити такі її різновиди, як: *співбесіда* (спеціально організована бесіда на громадські, наукові теми [Мельник 2008, с. 85]) або *прес-конференція* з приводу соціально значущої події (інформацією володіє тільки одна особа чи група осіб, яким присутні ставлять запитання, очікуючи від них відповідей [Девкин 1981, с. 145]). Відтак, виділяються такі її субжанри як: *бесіда на загальні теми, ділова, сімейна та дружня бесіди* [Рытнікова 1997; Сайтерлі 2007].

Аналіз відеофрагментів етнічних британських та українських фільмів виявив, що вплив на співрозмовника як в інституціональній, так і в повсякденній бесіді, взятих для розгляду в рівномірному співвідношенні, відбувається, як у випадку з розмовою, на морфологічному, лексичному, синтаксичному та невербальному рівнях комунікації, втілюючись у комунікативно-прагматичні одиниці ДД.

3.2.1. Морфологічні особливості

Ізоморфним для бесіди британців та українців є використання таких морфологічних засобів та прийомів впливу, як:

1) *вживання суфіксів суб'єктивної оцінки іменників, прикметників* (перевага на користь УДД на 52,6% (пор. 8,3% та 60,9%): англ. *Bertie, Davu, sweetie*; **Sidney:** *It was my mother's. She gave it to me.* **Eleanor:** *Oh, you sweetie!* [«How to lose friends»] та укр. (демінутивні суфікси *-еньк, -инк, -очк* тощо) **Батько Микола:** *А я в ній бачу маленьку частинку своєї найсокровіннішої мрії* [«Доторкнись і побач»]; **Поліцай 1-й:** *Бабка дала!* **Поліцай 2-й:** *Краще б тебе Галька дала!* [«Далекий постріл»]; **Друг Косса:** *Молодці, пацики* [«Гамер»]. Аломорфізм полягає в наявності усічених слів (британське

мовлення) для вираження емоцій: напр, англ. **Dil**: *What you thinking of, hon?* **Fergus**: *I'm thinking of your man* [«Crying Game»];

2) **прикметників, які відносяться до одного іменника для підсилення якості** (за рівнем активності вживання домінує БДД (на 4,7%, пор., 16,7% та 13%): англ. **Bertie**: *Because dear sweet deluded woman, she believes in me!* [«King's Speech»] та укр. **Степан**: *Знаєш, ми з самого початку мусимо заявити Україну як самостійну, державну силу!* [«Нескорений»];

3) **займенника ми (нас, наш)** як відбиття належності індивіда до певної групи (перевага БДД на 53,3%, пор., 75% та 21,7%): англ. **Maguire**: *He is what we would call a legitimate target* [«The Crying Game»], **Gandalf**: *It is in Men that we must place our hope* [«The Lord of Rings»] та укр. **Професор**: *Головне у нашій справі – це терпіння* [«Штольня»]; **Майор**: *...протиправних дій, тим більше опору, ми не потерпімо* [«Владика Андрій»];

4) **іменників у множині** для підсилення суб'єктивного ставлення до предмета обговорення (домінування УДД, пор. 0% та 4,3%): **Кайдаш**: *...сидить мені отут у печінках* [«Кайдашева сім'я»].

Розподіл цих одиниць у межах етнічного МЖ усного природного формату продемонстрував як перевагу БДД в їх вживанні (на 18,4%), так і домінування над іншими жанрами в цьому аспекті МЖ бесіди.

3.2.2 Лексичні особливості

Аломорфним від британської бесіди є те, що в українській бесіді, подібно до інших МЖ, активно вживаються українська та російська мови: **Валера**: *Ну, ты подумай какие перспективы!* **Штефан**: *Арешт. Тюрма. Смерть. Ні, такі перспективи мені не потрібні!* [«Останній москаль»]. Аналіз етнічної бесіди на предмет активності вживання стилістично забарвленого лексикону продемонстрував вживання ЛО **літературно-книжного** реєстру: **терміни** (3,8% та 1,4%): англ. *caution, cause* та укр. *стенокардія, вольт, книжна* лексика (1,8% та 2,8%): англ. *whilst, paladin, the servant of one's country, good gracious* та укр. *хазяйка мідної гори, суро, світ божий* та **розмовно-просторічної** лексики, зокрема **розмовної** (91,5% та 87,3%): англ. *geezzer, devil, yer, slum dog* та укр. *мобіла, класно, тупо, клабер, ну, пацан, сленгізмів* (1,2% та 1,4%): англ. *bluestocking, bet!, bugger* та укр. *замутити, зливати, вісити в, наїзди, виносити, відморожений*, включаючи **жаргонізм**: *хавати, малява, професіоналізмів* (0,6% та 0,5%): англ. *marching*, та укр. *дрова (драйвери), миша, залізо* та **вульгаризмів** (3% та 6,6%): англ. *crap, bloody, fucking* та укр. *курва, морда, бидло*. ЛО зниженого реєстру активно використовуються для підсилення основної інформації: англ. **Valentina**: *... filled my head with dreams and high ideals. All that crap!* [«Imaginarium»] та укр. **Біта**: *... де ми є*. **Катя**: *Іди лікуйся, ненормальний, блін!* [«Штольня»]. За мірою активності використання стилістично забарвлених ЛО у британській та українській бесіді виявлено перевагу на користь БДД у вживанні лексики підвищеного реєстру (на 1,4%, пор., 5,6% та 4,2%) та УДД – зниженого (на 1,4%, пор., 94,4% та 95,8%). Розподіл такої

лексики за жанрами в межах формату виявив як найбільші показники її вживання серед інших жанрів (37,9% та 32,8%), так і домінування БДД бесіди (на 5,1%).

3.2.3. Синтаксичні особливості

Щодо закономірностей вживання *синтаксису*, то спостерігаємо те, що в обох культурах домінують *прості* речення (перевага БДД на 16,2%, пор. 85,1% та 68,9%) над *складними* (перевага УДД на 16,2%, пор., 14,9% та 31,1%). Щодо видів складних структур, то в бесіді ізоморфно активніше вживаються СПР (71,9% та 71,5%), ніж ССР (пор., 28,1% та 28,5%).

Дослідження речень за параметром *емоційності* виявив, що українська бесіда є більш емоційною за британську (на 6%, пор., 7% та 13%). Розподіл у межах формату порівняно з іншими МЖ демонструє перевагу УДД (на 5,8%).

Аналіз реплік за *метою висловлення* в бесіді виявив різний рівень активності їх вживання, при цьому ізоморфною рисою є ступінь активності усередині БКП та УКП: брит. розповідні (71,2%), питальні (19,5%), спонукальні (9,3%) та укр. розповідні (64,7%), питальні (27,8%) спонукальні (7,5%). Порівняння дає змогу констатувати, що перевага британської бесіди щодо активності використання речень за метою висловлення реалізується у випадку розповідних (на 6,5%, пор., 71,2% та 64,7%) та спонукальних реплік (на 1,8%, пор., 9,3% та 7,5%), української – питальних (на 8,3%, пор., 19,5% та 27,8%).

На *синтаксичному* рівні більш стилістично значущими для британської бесіди виявилися такі прийоми та виразні засоби, як:

– *відокремлені конструкції* (на 1,4%, пор., 5% та 3,6%): англ. **Harding**: *It's not nothing, don't get me wrong, but there are plenty of people in this town who never made it past the first room* [«How to lose friends»] та укр. **Андрій**: *А коли через місяць зникло все село – вивізли до Сибіру, розстріляли – я узяв зброю, бо ви стали для мене ворогами* [«Далекий постріл»];

– *парцеляція* (на 1,6%, пор., 3,5% та 2,1%): англ. **Dr. Parnassus**: *Somewhere in the world, at any given time... someone is telling a story! Sustaining the universe! Right now, it's happening* [«Imaginarium»] та укр. **Друг Косса**: *Я тут ходив. Дивився. Нормально. Сподобалося. Молодці, пацки* [«Гамер»];

– *повтор* (на 5%, пор., 10,4% та 5,4%): англ. **Harry**: *Listen, we've got to go! We've got to save her!* [«Harry Potter and the Prisoner of Azkaban»] та укр. **Карпо**: *Ти що здурів? Хибка як гляне у вікно, так на вікно три дня собаки брешуть!* [«Кайдашева сім'я»].

Для українського мовлення більш релевантними виявилися такі одиниці:

– *анозейонезис* (на 3,3%, пор., 4,5% та 7,8%): англ. **Valentina**: *All my life you've made me play "Beauty", "Truth", "Justice"... filled my head with dreams and high ideals* [«Imaginarium»] та укр. **Косса**: *Магазин Мухамеда Алі? Член команди Косса: Так, магазин Мухамеда Алі. Тупа фірмові речі...* [«Гамер»];

– **еліптичні речення** (на 1,4%, пор., 38,6% та 40%): англ. **Rochester:** *And why must you leave?* **Jane:** *Because of your wife!* [«Jane Eyre»], **Maguire:** *You being cynical, Hennessy?* **Fergus:** *Hope not.* [«The Crying Game»] та укр. **Степан:** *Маси якийсь новини від своїх?* **Жінка:** *Я буду писати прохання, аби мені сестра передала пальто. Шубу думала також тут залишити* [«Нескорений»];

– **однорідні члени речення** (на 2,7%, пор., 10,9% та 13,6%): англ. **Jamal:** *Are you happy?* **Latika:** *I have five star food, five star clothes...* [«Slumdog Millionaire»], **Jane:** *Do you think that because I am poor, obscure, plain and little that I am soulless and heartless?* [«Jane Eyre»] та укр. **Роман:** *Я не знаю де він: чи в тюрмі, чи вже вивізли, чи ще живий?* [«Нескорений»]; **Член команди Косса:** *Гроші, час – це також дуже важливо* [«Гамер»].

Активність вживання є ізоморфною, коли йдеться про

– **емфатичні висловлення** (пор., 25,3% та 26%, окрім **інверсії** (перевага УДД на 1,2%, пор., 2,5% та 3,7%): англ. **Arwen:** *And to that I hold* [«The Lord of Rings»] та укр. **Роман:** *Акцію вони розпочнуть до світу* [«Нескорений»];

– **лексичний повтор** (пор., 19,3% та 18,4%): англ. **Nathan Lane:** *Well... Nathan Lane: Did you like it?* **Sidney:** *I did. I did like it. I did. I liked the hamster thing you played* [«How to lose friends»], **Tim:** *I sometimes worry about that!* **Mary:** *Oh, good. Ok. Because someone who always worried about that would be a bit of a worry* [«King's Speech»] та укр. **Стефан:** *Я нікому про це не говорив. Нікому, навіть мамі!* [«Владика Андрій»], **Паша:** *А половина не хочеш? Половина, малий! Рівно половина!* [Украдене щастя (1)];

– **емфатичні конструкції** (пор., 3,5% та 3,9%): англ. **Mary:** *Didn't I say she was a governess?* **Diana:** *We did wonder. We mean no offence but you have a certain look,* **Helen:** *If your own conscience approves you, then so will I!*, **Mrs Fairfax:** *Oh, bless you child, what an idea!* [«Jane Eyre»] та укр. **Мальок:** *А якщо дійсно тут щось водиться?!* [«Штольня»], **Штефан:** *А от в тім то і справа, що деньги тільки в кінці концов!* [«Останній москаль»];

– **риторичні запитання** (пор., 1,9% та 1,5%): англ. **Gandalf:** *We still have time... time enough to counter Sauron, if we act quickly.* **Saruman:** *Time? What time do you think we have?* [«The Lord of Rings»] та укр. **Бура:** *Навіщо мені жерти тоді?... Якщо вже все з'їдено до нас? Залишається тільки шари хавати* [«Гамер»].

Розподіл за жанрами демонструє перевагу української бесіди на 8,6% у використанні одиниць стилістичного синтаксису.

3.2.4. Невербальні особливості комунікативної поведінки

Аналіз етнічного матеріалу виявив, що *невербальна* поведінка представників обох лінгвоспільнот відповідає всій неспішній картині перебігу комунікації: партнерами створюється загальна атмосфера нейтральності або дружельюбності на фоні якої відбувається повільне осмислення думок іншого та ословлювання власних ідей: англ. [**хрономон:**

ресторан, день; **ступінь знайомства**: знайомі, **регістр**: неформальна взаємодія, близька **дистанція**, **проксемика**: розташування комунікантів один на проти одного] **Jack** [спокійний тон голосу, погляд в очі]: ... *In the casino*. **Jani** [погляд в очі співрозмовника, активна міміка: здивування; **спокійний тон голосу**; **курить**]: *Now there's a coincidence. My father used to gamble there*. **Jack** [зміна міміки: легке здивування; **спокійний тон**; **курить**]: *Your father?* **Jani** [**посмішка**: задоволення від комунікації]: *I loved the atmosphere. But it destroyed my poor mother*. **Jack**: *The debts?* **Jani**: *And the lies. Gamblers are born liars*. **Jack** [**киває**]: *And superstitious too. It's like witchcraft...* [«Croupier»]. Такі обопільні невербальні сигнали симпатії створюють позитивне враження, сприяють продовженню бесіди та подальшого знайомства.

На **фонетичному рівні** для інтенсифікації впливу та акцентування уваги реципієнта на потрібних смислових відрізках повідомлення використовується **підвищення тону голосу**, вживання **емфатичного** та потрібного **логічного наголосу**: англ. **Doctor Parnassus**: *The message! What's the message?* ... *What does he want?* [«The Imaginarium»] та укр. **Роман**: *Я сам особисто знаю декого з високого командування...* [«Нескорений»], **значущих пауз**: англ. **Harry**: *Tom. Tom Riddle! What do you mean, she won't wake?* ' *She's not...?* [«Harry Potter and the Prisoner of Azkaban»] та укр. **Стефан**: *Але ти... ти повинен зрозуміти!* [«Владика Андрій»]. Спостерігаємо ізоморфні випадки **емфатичного розтягнення слів**: **Sydney**: *Can we smoke?* **Harding** [**хитає головою**, **надмірна довгота вимови we**: **заборона іншому палити та вказівка на свій вищий статус**]: *We-e-e-e-e-e? No!* [«How to lose friends»] та укр. **Доктор**: *Але ж ви не іграшка...* [**пауза**, **тональність голосу**, **надмірна довгота вимови імені**: **неформальне підкреслення значущості власних слів та особистості жінки**] *Ксееню!* [«Залізна сотня»], що свідчить про намагання адресанта надати додаткової сили репліці.

Бесіда протікає неспішно, комуніканти під час бесіди, зазвичай, сидять один навпроти іншого або повільно йдуть рядом. Рухи тіла – повільні, міміка стає активною в місцях емоційного збудження, так само як і погляди людей зустрічаються в саме ці моменти: укр. **Валера** ... *ну, ти ж знаєш, я не обижу*. **Штефан**: *Ні, так-то вона так! Але сам я таку... серйозну справу не потяну*. [**нахиляється до адресата; активні жести та рухи голови**: **запевняє**] **Валера** [**рух долонею до себе**: **встановлює довірливі відносини**]: *Собери колектив*. **Штефан**: *Угу!* [**дивиться в очі; рухає очима вліво вправо**: **розмірковує**] **Валера**: [**тихо та спокійно**: **запевняє**]. *Убеди всех, что правда на твоей стороне*. **Штефан**: *Угу!* [**рухає очима вліво вправо**: **розмірковує**] [«Останній москаль»]. М'яка, переконлива манера ведення діалогу мовцем, поєднана з низкою інших мовленнєвих та немовленнєвих сигналів, досягає кінцевої мети – переконує адресата в тому, що це – вигідна пропозиція.

Бесіда може супроводжуватися фізичним контактом між комунікантами з метою підкреслення деякої ідеї, підтримки співбесідника тощо: англ. **Adele** [**сидить в обіймах Джейн**]: *What is it?* **Jane** [**водить пальцем по картині**]:

It's the spirit if the north that lies in the way of travelers... and if he jumps upon you!.. [підвищує спокійний голос та водночас натискає руками на боки дівчини: *жартівливо залякує*]. **Adele:** *Well, what will it do?* **Jane:** *Nothing. A mere story* [«Jane Eyre»] та укр. **Стефан:** *Я позичений... Я нікому про це не розповідав. Нікому, навіть мамі!* [батько обіймає сина: *емоційна схвильованість*] [«Владика Андрій»].

3.2.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці

Дослідження комунікативно-прагматичної складової діалогу-бесіди виявило те, що як і під час розмови, британський адресант вживає більше кооперативних тактик, ніж адресат (на 52,8%, пор., 76,4% та 23,6%), а конфронтативних вживається більше адресатом (на 77,8%, пор., 88,9% та 11,1%, що перевищує показники розмови). При цьому британський адресант використовує більше тактик кооперації, ніж конфронтації (на 91,4%, пор., 95,1% та 4,9%, що вище за розмову), так само як і адресат (на 14,2%, пор., 57,1% та 42,9%, що вище за розмову), тобто в порівнянні з МЖ розмови спостерігаємо більшу кооперативність у британській бесіді.

Проілюструємо реалізацію стратегій кооперації та конфронтації на конкретних прикладах. У поданому фрагменті відбувається співбесіда, де обидва комуніканти демонструють кооперативну поведінку, при цьому незнання директором казино школи, де вчився кандидат на посаду, використовується ним для підвищення статусу останнього, кого він хоче взяти на роботу: англ. **Reynolds:** *Where did you go to school?* (КТ запити інформації) **Jack:** *I was at Beadles* (КТ надання інформації) **Reynolds:** *I don't think I know that one. Private, I suppose* (КТ констатації факту, припущення та підвищення іміджу кандидата) [«Croupier»]. В іншому фрагменті перший комуніканти виражає свою позицію, другий з нею не погоджується: **Doctor Parnassus:** *That's why we're still here. You can't stop stories being told somewhere! You can't be everywhere!* (КТ вираження власної позиції та констатації факту) **Mr Nick:** *A weak hypothesis!* (КТ іронії та непогодження) [«Imaginarium»].

В УДД спостерігається аналогічний розподіл: адресант вживає більше кооперативних КТ (на 19%, пор., 59,5% та 40,5%, що менше у порівнянні з БДД, а також з МЖ розмови), а конфронтативних вживається більше адресатом (на 36%, пор., 32% та 68%, що менше порівняно з британським дискурсом, а також у випадку з МЖ розмови). Так, у поданій ілюстрації обидва мовці демонструють КТ кооперативної поведінки: укр. **Катя:** *Але чому він її нам не показав?* (КТ запити інформації) **Мальок:** *Він хотів, щоб ми були впевнені, що професор тут, у цій штольні* (КТ пояснення) **Катя:** *Але навіщо це йому було потрібно?* (КТ запити інформації та відчаю) **Мальок:** *Біта хотів знайти ідол Перуна, але боявся що з ним ніхто не піде* (КТ іронії та непогодження) [«Штольня»]. В іншому прикладі адресантом реалізуються кооперативні КТ запитання та припущення, і вже потім КТ

конфронтації у відповідь на конфронтативну КТ ухилення від відповіді адресата: **Селянин:** *Що ти за людина? Ти здається не з нашого села!?* **Лаврін:** *Так... оце хлопці... іду шукати у Білицях роботу!* **Селянин:** *Не бреши! Ну, який з тебе робітник?!* [«Кайдашева сім'я»]. Відмітимо, що український адресант використовує більше КТ кооперації, ніж конфронтації (на 72,4%, пор., 86,2% та 13,8%, що дещо менше, ніж у розмові), так само як і адресат (на 33,4%, пор., 66,7% та 33,3%, що вище, ніж у розмові). Порівняння свідчить, що українська бесіда, так само як і розмова, виявляється більш кооперативною (на 3,2%, пор. 73,9% та 77,1%).

Розподіл за активністю використання МА у бесіді якісно та кількісно є різним: брит. констативи (70,2%), квеситиви (19%), директиви (9,1%), перформативи (0,7%), промісиви (0,6%), менасиви (0,5%) та укр. констативи (63,8%), квеситиви (27,1%), директиви (7,3%), промісиви (0,8%), перформативи (0,5%), менасиви (0,5%). Ізоморфною рисою є те, що в обох етнічних випадках промісиви, перформативи та менасиви, за невеликої кількості їх вживання, однаково насичують дискурс бесіди. Британському дискурсу бесіди, як і розмові, належить пріоритет у використанні констативів (на 6,4%) та директивів (на відміну від розмови) (на 1,8%); українській бесіді більш притаманне вживання квесетивів (на 8,1%). Використання директивів та менасивів свідчить про перехід кооперації до конфронтації в місцях, де бесіда перетинається з іншими МЖ.

3.2.6. Застосування владно-типологічної схеми для аналізу етнічної бесіди

За допомогою владно-типологічної схеми аналізу видається можливим з'ясувати універсальні та етнічно зумовлені ознаки МЖ «бесіда» в аспекті рівня інтерактивності її учасників, а також описати КВ її учасників один на одного. Проаналізуємо британську бесіду, в якій фіксується успішний обопільний КВ. [Хронотоп: кімната, день; ступінь знайомства: хлопці-друзі; тип дискурсу: усний побутовий, реєстр: неформальна взаємодія, близька дистанція, проксеміка: розташування комунікантів поряд]:

Harry [читає]: ^ *“Of the many fearsome beasts that roam our land, none is more deadly than the basilisk. Capable of living for hundreds of years, instant death awaits any who meet this giant serpent’s eye. Spiders flee before it”.* [говорить] *Ron, this is it! The monster in the Chamber of Secrets is a basilisk! That’s why I can hear it speak! It’s a snake!*

Ron: < > *But if it kills by looking people in the eye, why is it no one’s dead?*

Harry: < ^ *Because no one did look it in the eye. Not directly, at least. Colin saw it through his camera. Justin must have seen the basilisk through Nearly Headless Nick. Nick got the full blast of it, but he is a ghost, – he couldn’t die again. And Hermione had the mirror. I bet you anything she was using it to look around corners, in case it came along.*

Ron [активна міміка: заперечення, недовіри]: < > *And Mrs. Norris? I’m pretty sure she didn’t have a camera or a mirror, Harry.*

Harry [прискорений темп мовлення]: <^ The water! There was water on the floor that night! She only saw the basilisk's reflection. It all fits!

Ron: < > But how's a basilisk been getting around? A dirty great snake, someone would have seen it!

Harry: ..^ Hermione's answered that, too.

Ron [міміка: подив та здогадка]: <^ Pipes? It's using the plumbing!

Harry: < > Remember what Aragon said, about that girl fifty years ago? She died in a bathroom? What if she never left?

Ron: <^ Moaning Myrtle!

Таб. 3. Кількісні підрахунки сили вживаних комунікантами реплік

Кількість реплік	1	2	3	4	Всього реплік	Всього балів
Тип репліки		< >	< ^	..^		
Harry	1	1	2	1	5	19
Ron		3	2		5	18

Підрахунки свідчать про такі інтерактивні параметри:

1. **IR-профіль**₁=19, **IR-профіль**₂=18.
2. **IR-індекс**₁=3,8, **IR-індекс**₂=3,6.
3. **IR-різниця**=0,2 (рівень асиметричності та домінування в діалозі).
4. **Б-коефіцієнт**₁=60% (3 відповіді), **Б-коефіцієнт**₂=40% (2 відповіді).
5. **П-коефіцієнт**₁=20% (1 запитання), **П-коефіцієнт**₂=60% (3 запитання).
6. **Ф-коефіцієнт**₁=20% (1 репліка), **Ф-коефіцієнт**₂=0%.
7. **В-коефіцієнт**₁=0%, **В-коефіцієнт**₂=0%.
8. **Кількісне домінування**: 120 слів (**К**₁ – 174 слів > **К**₂ – 54 слів).
9. **Тематичне домінування**: 20 концептів (**К**₁–32 > **К**₂–12).

Неформальний діалог-бесіда, який розгортається між двома друзями відноситься до мовленнєвого типу, особистісно-орієнтованої, творчої, немаркованої ситуації спілкування, відбиваючи вербальну взаємодію хлопців у їхньому інтелектуальному пошуку відповіді на те, що ховається в секретній кімнаті. Соціальна дистанція між партнерами по комунікації є близькою, в ній реалізуються соціальні ролі «друзі» та комунікативні ролі «шукачі істини», «власник інформації-запитувач». Ситуація передбачає актуалізацію соціально-інтерактивних владних відносин, в яких одна особа (Харрі) впливає на іншу (Рон), переконуючи його в правильності того, про що він сам здогадався спочатку діалогу.

Аналіз показав, що ДД є асиметричним. Інтерактивне домінування – на боці першого комуніканта (Харрі): **IR-різниця**=0,2 (пор., ініціативно-респонсивні індекси комунікантів **IR-індекс**₁=3,8, **IR-індекс**₂=3,6). Асиметричність виявляється, з одного боку, в тому, що Харрі володіє більшим знанням, що виявляється в кількісному та тематичному домінуванні: він продукує більше розгорнутих реплік (**Б-коефіцієнт**₁=60% (3 розгорнуті відповіді) та **Б-коефіцієнт**₂=40% (2 розгорнуті відповіді)). З іншого боку, Рон

веде бесіду, задаючи більше запитань: П-коефіцієнт₁=20% (1 запитання), П-коефіцієнт₂=60% (3 запитання). Бесіда є зв'язною, однак, Харрі вживає репліку, яка не дає прямої відповіді на запитання, вона є нелокально пов'язаною з реплікою партнера, тим самим ще раз підкреслюючи позицію лідера в бесіді: **Ron:** *But how's a basilisk been getting around? A dirty great snake, someone would have seen it.* **Harry:** *Hermione's answered that, too,* відповідно Ф-коефіцієнт₁=20%, Ф-коефіцієнт₂=0%. Комуниканти не відхиляються від теми, відповідають на запитання, про що свідчать нульові В-коефіцієнти: В-коефіцієнт₁=0%, В-коефіцієнт₂=0%.

Бесіда протікає в кооперативному ключі, що реалізується, напр., у таких тактиках, як КТ пояснення: **Harry:** *Because no one did look it in the eye. Not directly, at least,* КТ нагадування: **Harry:** *Remember what Aragon said, about that girl fifty years ago?,* КТ запитання: **Ron:** *But if it kills by looking people in the eye, why is it no one's dead?* тощо. Конфліктні КТ типу заперечення (**Ron:** *I'm pretty sure she didn't have a camera or a mirror, Harry*) або КТ часткового ухилення від відповіді (**Harry:** *Hermione's answered that, too*) «притушені» та можуть розглядатися як кооперативні. Наміри обох суб'єктів були реалізовані: Харрі, знайшовши відповідь на запитання першим, повністю переконався у своїй правоті, відповідаючи на запитання Рона, який також через сумніви дійшов цього висновку.

Проаналізуємо приклад українського діалогу-бесіди з успішним обопільним КВ її учасників: [хрономор: ліс, день; ступінь знайомства: щойно знайомі чоловік та жінка; соціальні ролі: лікар у війську та пацієнт (жінка); тип, реєстр дискурсу: усний побутовий, напівформальна взаємодія, персональна дистанція, невербальні дії: прогулянка; проксемика: близька дистанція]:

Ксеня: > Скажіть докторе, як мені жити далі? [пауза] Не дивуйтесь, що саме Вас про це питаю. Я [прискорений темп мовлення] просто хотіла порадитися. [пауза] З початку я хотіла покінчити з собою. Потім докторе я бажала помсти [пауза]. А згодом знаєте, що я зрозуміла? [пауза, дивиться в очі доктора]. Що я не зможу цього зробити! [міміка стриманого плачу, пауза, дивиться в очі доктора]. Знаєте, є такі іграшки: їх спочатку заводять, вони працюють, а потім вони ламаються! От [прискорений темп мовлення] так і в мене щось зламалося, вигоріло ось тут! [показує рукою на серце] [швидко відвертається, повільно відходить від доктора: проміжний вплив 2]...

Доктор: <^ Але ж ви не іграшка, [пауза, неформальна тональність голосу, надмірна довгота вимови імені: підкреслення значущості власних слів та особи жінки] Ксеееню! [йде за нею, витягує вперед руку: підтримка мовлення] [вплив 3].

Ксеня: < > Ви гадаєте я збожеволіла? Можливо докторе так було б краще! [водить по корі дерева рукою, відвернувшись: думає].

Доктор: <^ *Ні-ні!* [підвищений тон; відвертається: розмірковує] [пауза] [повертається: з готовою відповіддю]. Чим рана глибша, тим довше вона гоїться, але все-таки загоюється! [легко киває: підтвердження слів]

Ксеня: → [проміжний результат 1: повертається до нього].

Доктор: <^ [підходить до неї: близько в межах дружньої дистанції, при цьому люди недобре знайомі; вплив 4] Ви молода, вродлива [стилістика вживання однорідних членів речення: вплив 5]. У Вас попереду ще довге [логічний наголос; вплив 6] життя! Все минеться і загоїться! [успішний вплив на поведінку].

Таб. 4. Кількісні підрахунки сили вживаних комунікантами реплік

Кількість реплік	1	2	3	4	Всього реплік	Всього балів
Тип репліки	>	<^	<>	—>	4	
Ксеня:	1		1	1	3	12
Доктор:		3			3	9

У процесі підрахунку отримуємо такі інтерактивні параметри:

- IR-профіль₁=12, IR-профіль₂=9.**
- IR-індекс₁ = 4, IR-індекс₂ = 3.**
- IR-різниця=1.**
- Б-коефіцієнт₁=66,6% (2 відповіді), Б-коефіцієнт₂=33,3% (1 відповідь).**
- П-коефіцієнт₁=66,6% (2 запитання), П-коефіцієнт₂=0% (0 запитань).**
- Ф-коефіцієнт₁ = 33,3% (1 репліка), Ф-коефіцієнт₂ =0% (0 реплік).**
- В-коефіцієнт₁ = 0% (0 реплік), В-коефіцієнт₂ =0% (0 реплік).**
- Кількісне домінування: 56 слів (K₁ – 75 слів >K₂ – 19 слів).**
- Тематичне домінування: 8 концептів (K₁–16 концептів > K₂–8 концептів).**

Проаналізований діалог належить до жанру напівформальної бесіди, яка розгортається між двома щойно знайомими людьми: чоловіком – за професією лікарем, та жінкою, яка нещодавно отримала тяжку психологічну травму, що і є темою бесіди. Тип ситуації спілкування – мовленнєвий, творчий, який передбачає запит-прохання та отримання інформації у формі поради у відповідь. Соціальна дистанція між партнерами є персональною, хоча жінка довіряє свої проблеми не дуже добре знайомій людині. У бесіді, яка протікає в кооперативному ключі, реалізуються ієрархічні соціальні ролі «лікар-пацієнт» та комунікативні ролі «запитувач-порадник», «чоловік (джентельмен)-жінка (леді)», однак, статусні відмінності відсутні – реалізуються інтерактивні владні відносини, тому ситуація є нейтрально маркованою.

Діалог виявляється природно асиметричним через більший контроль жінкою ходу його перебігу, про що свідчать виведені ініціативно-респонсивні профілі комунікантів: пор., IR-індекс₁=4, IR-індекс₂=3; відтак, рівень домінування (асиметричності) – IR-різниця – складає 1. Дисбаланс

виявляється в тому, що жінка, висловлюючи свою проблему, видає більше інформації, більша частина її реплік є розгорнутими (Б-коефіцієнт₁=66,6% (2 розгорнуті відповіді)), у порівнянні з репліками чоловіка (Б-коефіцієнт₂=33,3% (1 така відповідь)). Жінка тематично розгортає діалогічну взаємодію, є лідером, домінуючи за всіма параметрами: рівень її *інтерактивного* домінування виявляється більшим, що демонструється кількістю розгорнутих відповідей та запитань (Б-коефіцієнт₁=66,6% та П-коефіцієнт₁=66,6%); *кількісне* домінування виявляється в перевазі використаних нею слів (75 та 19), що об'єктивно надало їй можливості ввести до діалогу вдвічі більшу кількість тематично нових концептів (16 та 8), таким чином, вона домінує і за *тематичним* параметром. На відміну від чоловіка, лише вона використовує квесетиви, а значить – використовує сильні репліки, що виявляється у відмінності П-коефіцієнтів: П-коефіцієнт₁=66,6% (2 запитання) та П-коефіцієнт₂=0% (0 запитань), хоча саме вона використовує єдину в ДД фрагментарну репліку (Ф-коефіцієнт₁=33,3% (1 репліка), Ф-коефіцієнт₂=0%).

Кооперативна КС, використана обома співрозмовниками, містила, наприклад, такі КТ впливу, спрямовані на «розкриття» внутрішнього світу, думок, емоцій, поглядів співрозмовників, як: КТ *щирості* (**Ксеня**: *З початку я хотіла покінчити з собою. Потім докторе я бажала помсти*, **Доктор**: *Ви молода, вродлива*), *довіри* (**Ксеня**: *Скажіть докторе, як мені жити далі?*), *пояснення* (**Ксеня**: *Не дивуйтесь, що саме Вас про це питаю. Я просто хотіла порадитися*), *підтримки через заперечення* (**Доктор**: *Але ж ви не іграшка, Ні-ні!*), *обіцянки* (**Доктор**: *Все минеться і загоїться!*). Оформлення тактик відбувалося на лексичному (емоційно-оцінні лексеми типу *іграшка, помста, покінчити з собою, вигорати, збожеволіти* та синтаксичному рівнях (емоційно-експресивні конструкції або з підсилювальними частками (зокрема зі звертанням): **Доктор**: *Але ж ви не іграшка, Ксеню!, Ні-ні!* **Ксеня**: *От так і в мене щось зламалося, вигоріло ось тут!*

Не зважаючи на домінування лише однієї особи в ДД, іллокутивні наміри обох суб'єктів комунікації були досягнуті: жінка, зокрема через те, що всебічно розкрила свою проблему, отримала необхідну пораду, а чоловік зумів переконати жінку спромогтись забути неприємні події та жити далі. Лікар досяг КВ, адже по ходу діалогу він постійно підбадьорював її, виявляючи високий ступінь емпатії до неї, підтримуючи її жіночу гідність, виступаючи у статусній ролі чоловіка, скоротивши при цьому персональну дистанцію до близької, надавши такої поради, яка кваліфікувалася нею як дійсно надія на майбутнє.

У цілому, ізоморфною рисою проаналізованих етнічних бесід є те, що в обох випадках рівень інтеракційної асиметричності між комунікантами є вищим за розмову, що говорить про більший рівень домінування однієї сторони, та коливається, в цілому, в діапазоні ІР-різниця=0-1 (брит. ІР-різниця=0-0,9, укр. ІР-різниця=0-1; наявними є поодинокі випадки актуалізації показника 1 в обох етнічних бесідах, що було встановлено лише

в разі повного домінування одного з співбесідників у дружній або формальній бесіді). Встановлені у бесіді *Б-коефіцієнти* та *П-коефіцієнти* є, подібними один до одного та, в цілому – до розмови (діапазон брит. *Б-коефіцієнтів* – 33,3%-66,6%, *П-коефіцієнтів* – 0%-66,6%; діапазон укр. *Б-коефіцієнтів* – 25%-62,5%, *П-коефіцієнтів* – 12,5%-60%). У свою чергу, показники діапазонів брит. *Ф-коефіцієнтів* – 0%-33,3%, *В-коефіцієнтів* – 0%-8,3% та укр. *Ф-коефіцієнтів* – 0%-12,5%, *В-коефіцієнтів* – 0%-25% є невисокими у бесіді, відбиваючи низький рівень незв'язності мовлення та його часткову фрагментарність. Ізоморфною рисою етнічних бесід є те, що в обох випадках показники рівня інтеракційної асиметричності між комунікантами підвищуються порівняно з розмовою.

Зазначимо, що межі британської та української бесіди є гнучкими, адже вона перехрещується з такими МЖ, як розмова, суперечка та, навіть, сварка, якщо актуалізується емоційна складова свідомості комунікантів. Британське мовлення бесіди виявилось, як і в розмові, у фонетичному, лексичному та синтаксичному планах менш емоційним за українське мовлення.

3.3. Діалог-суперечка: зіставний аспект

Під *суперечкою* розуміється такий різновид діалогу, в ході якого одна сторона (опонент) намагається аргументовано відстояти своє розуміння обговорюваної проблеми та заперечити докази іншої сторони (пропонента) [Власова 2013, с. 110-112; Селіванова 2008, с. 567; Формановская 2002, с. 42]. Саме так концептуалізується суперечка у британській та українській мовних картинах світу: *argument – an exchange of diverging or opposite views, typically a heated or angry one* [OD] та *суперечка – словесне змагання між двома або кількома особами, при якому кожна із сторін обстоює свою думку, правоту* [АССУМ]. Відмінності полягають в атрибутивній семі уточнення виду думок («*diverging or opposite views*») та емоційних семах («*heated or angry*») у значенні англійської лексеми, а також представлення суперечки як «змагання» між «двома або кількома особами» у значенні української ЛО. У термінах теорії семантичних примітивів суперечка визначається так: СУПЕРЕЧКА

знаю, що ти думаєш про Z щось інше, ніж я думаю, що ти думаєш погано говорю: ... говорю це, тому що хочу, щоб ти думав так само, як і я [Вежбицка 1997, с. 106].

Так, у наступному прикладі у неформальній ситуації комунікації, яка відбувається між колегами по роботі в автомобілі, відбувається перехід розмови до активної суперечки щодо питання стосовно того, чи є один з них шахраєм і чи варто іншому, взагалі, доповідати про це дирекції казино: англ. **Jack** [повертається до співрозмовника]: *Now, listen there's something I have got to say to you. I saw you cheating.* **Matt** [підвищений тон голосу: розлючення]: *What the fuck are you talking about?* **Jack** [рівний, тихий голос]:

That Greek guy who won at the end. You paid him out in twenty-fives not twenties.
Matt: *You've got it wrong, Jack!* [хитає зліва направо головою: вираження незгоди] *I don't cheat.* **Jack** [рівний, тихий голос]: *I'm not going to report it.*
Matt [активна міміка; зупиняє машину; повертається обличчям до співрозмовника, підвищений тон: нетерпіння, знервованість, роздратованість]: *Well, are you a fucking cop?* **Jack** [рівний, тихий голос]: *If I see you do it again, I will.* **Matt** [активна міміка, підвищений тон: вираження роздратованості]: *I don't get you. Even if it was true, which it isn't, what the fuck difference would it make to you?* **Jack** [рівний голос, дивиться в очі співрозмовнику]: *Because if a supervisor knew I'd seen you and I hadn't reported it, I'd lose my job as well. And I can't afford that.* **Matt** [активна міміка, підвищений тон: роздратованість, незгода]: *So it's Mr Clean! Wise up, Jack, this whole business is bent...* [«Croupier»]. Суперечка, в якій хоча і наводилося достатньо аргументів з обох боків, із вживанням стилістично зниженої лексики, не призвела до бажаного обопільного КВ внаслідок різних світоглядних установок партнерів.

Суперечка виступає як обговорення такого питання, яке для її учасників постає неясним, нечітко сформульованим чи обґрунтованим та може виступати важливим засобом розв'язання певної проблеми. Сама модель «ідеальної» суперечки передбачає не просто висловлення думок, які не співпадають, але реалізацію комунікантами єдиної прагматичної мети – досягнення консенсусу [Фадеева 2000, с. 5], що відбувається шляхом аргументованого відстоювання власної позиції. Так, у наведеному нижче фрагменті один з комунікантів намагається довести, що їхня сумісна справа може закінчитися провалом, якщо поспішати, а інший – не вдало – намагається запевнити його, що потрібно вже діяти: укр. **Фебе:** *Ти взагалі розумієш, що відбувається?! Ми страшно ризикуємо! Альбом ще рано презентувати!* **Жанна** [емфатика: непогодження]: *Не плети дурниць! Ніколи я ще не була так впевнена у результаті! Не знаю як це тобі пояснити...* **Фебе:** *Слухай! Не має жодної причини поспішати! Ми маємо бути впевнені, що все готово!* **Жанна:** *Так, справді але ж...* [розводить руками: шукає аргумент] **Фебе:** *Це безглуздо!* [активна міміка, емфатика: нерозуміння та роздратування] **Жанна:** *Може воно і так, але я впевнена – ми маємо їхати!..* [«Don't worry. Уа»]. Невербальні сигнали підсилюють ословлені моменти позицій комунікантів.

Таким чином, з прикладів видно, що суперечку, загалом, визначають раціональні відношення, реалізовані аргументацією, а її інформаційним стрижнем є повідомлення – контр-повідомлення, що відбиває зіткнення протилежних думок та розбіжності в поглядах щодо певного питання. Реалізація стратегічної мети аргументованого дискурсу має характерною рисою тенденцію до актуалізації інформативної мовної функції, що зумовлює вибір та суворо логічну комбінацію мовних одиниць [Фадеева, с. 14]. Узагальнюючи вищезазначене стверджуємо, що комунікативна ситуація суперечки характеризується наявністю таких елементів:

1) ситуація – змагання; 2) предмет – правота думки; 3) намір – бути кращим за опонента; 4) мета – відстояти думку; 5) спосіб – відстоювання позиції за допомогою логіки; 6) засоби – представлення аргументів та доказів.

У цілому, аргументований дискурс суперечки, яка, залежно від мети, соціальної значущості предмета, кількості учасників та упорядкованості, втілюється в такі форми, як *дискусія, диспут, полеміка, дебати* [Власова, с. 111; Григорьева, с. 35; Жумагулова, с. 142-143; Сайтерлі, с. 88-89], передбачає нежорсткий, непрямий спосіб впливу на вольову сферу адресата, наслідком чого стає імпліцитність вираження категорії спонукання [Фадеева, с. 14]. Опертя на раціональну сферу зумовлює дотримання комунікантами основних максим принципу співробітництва та дотримання рольових норм. У наведених нижче прикладах у результаті суперечки виявляються різні світоглядні, ціннісні позиції комунікантів, один з яких в такому разі об'єктивно не може досягнути мети КВ; не зважаючи на це, вони знаходять порозуміння, компроміс один з одним: англ. **Frodo:** *You must take it.* **Gandalf:** *You cannot offer me this ring.* **Frodo:** *I'm giving it to you!* **Gandalf:** *Don't tempt me, Frodo. I dare not take it, not even to keep it safe* [«The Lord of Rings»] та укр. **Митрополит:** *Ні, ні! Ти потрібен тут, саме тим, хто залишиться живим!* **Раввін:** *Ні, я потрібен тим, хто завтра вмиратиме. Я мушу допомогти їм ніти в останній путь* [«Владика Андрій»]. Приклади демонструють збереження гармонійних, рівних відносин між співрозмовниками, їхню повагу до думки один до одного, виключаючи виникнення конфлікту у вигляді сварки.

Однак, у процесі такого вербального зіткнення представлених ідей, коли кожна зі сторін відстоює свою правоту [Сайтерлі, с. 88], природним є активація емоційної сфери свідомості, а тому вірогідним є варіант не мирного припинення *суперечки*, а, навпаки, загострення діалогічної ситуації та її перехід у різновид *сварки* (із зонами *сперечання* та *лайка* [див. Фадеева 2000, с. 6]), з експліцитними спонуканнями, інвективами, невербальною агресією, в цілому – перетворення ідейної конфронтації на можливу фізичну. Так, у поданому нижче фрагменті суперечка між батьком та донькою переходить до зони *сперечання*: англ. **Dr. Parnassus:** *Immortality's a bloody curse!* **Valentina:** *So it's pretending me of twelve old year child!* **Valentina:** *Look at me! I mean look at me! It's nobody's fault! And this stupid thing on my ankle too! You can't stop me growing up just by lying about my birthday!* [перебивається] **Dr. Parnassus:** *Shut up, shut up, shut up!* **Valentina:** *It's ridiculous!* **Dr. Parnassus** [активна міміка, підвищений тон голосу: вираження нетерпіння та роздратованості]: *Shut up! Shut up and listen to me! I have to explain you something, before it's too late!* [«Imaginarium»]. Суперечка відбувається на підвищених тонах із залученням емоційно-оцінної лексики та активацією авторитарного стилю спілкування. У наступному фрагменті суперечка між коханими людьми переходить до сварки в зоні *сперечання* з м'якими елементами лайки: **Іванна:** *Боїшся?!* **Марк:** *Ничего я не боюсь, я уже завтра в Англию могу свалить. У меня уже билеты есть.*

Іванна: *Он як!* [активна міміка: неприємне здивування та розчарування] *Кажешь квітки є... а в мене не має. А знаєш, їдь ти у свою Англію! А краще сховайся за своїм татком. Ти просто – боягуз!* **Марк:** *Но пасаран! Они не пройдут!* [«Помаранчеве небо»].

У конфліктній комунікації наслідки незгоди відрізняються від концесуальних фаз ДД специфічними структурними ознаками. Так, зміна мовленнєвих ходів відбувається не в місцях довіри, а в місцях незгоди, тобто там, де в мовленнєвому внеску конфліктних сторін повідомляється те, що слухач хоче заперечити [Селіванова, с. 567; Формановская, с. 42]: англ. **Marion:** *Is that your idea of a winner? He doesn't give a shit about anyone! He uses people and...* [перебивається] **Jack:** *It's because of the sex, isn't it? You don't like the sex in it* [«Сroupier»] та укр. **Марк:** *Я знаю. Но просто меня бесит, что ты ничего не понимаешь и участвуешь в этом бардаке...* [перебивається] **Іванна:** *Це тобі так здається!* [«Помаранчеве небо»].

Відтак, суперечка в усіх її формах відносяться до конфліктного діалогічного спілкування, спонтанного або спеціально організованого з метою вирішення проблеми або озвучення думок щодо можливих шляхів її розв'язання, хоча і розпочинаються як кооперативний «відгук» опонента на конфліктогенний інформаційний сигнал пропонента. У порівнюваних етнічних фільмах аналіз діалогу-суперечки виявив різницю в стилістиці морфологічних, лексичних, синтаксичних та невербальних одиниць, які цілеспрямовано вживаються для здійснення найбільшого КВ. Доцільне використання додаткового інформаційного сигналу до запланованого – інтенсифікація початкового повідомлення, яке на вербальному рівні полягає у відхиленні від його унормованої реалізації (напр., підвищення тону висловлення тощо) та у вживанні різноманітних стилістичних засобів та прийомів – продукує більшу вірогідність отримання бажаного впливу.

3.3.1. Морфологічні особливості

В аспекті КВ на морфологічному рівні суперечки БДД та УДД було виявлено вживання лише стилістичних одиниць:

1) **іменників, прикметників, прислівників з суфіксами суб'єктивної оцінки** (-ик, -очк, -к, -юг, притаманно тільки УДД, пор. 0% та 75%), **зменшеності (пестливості):** укр. **Надя:** *Набридла ти мені, Сонька, за життя! Так якщо їх – дрючком гнати, як старих собак?* [«Дрібний дощ»] та **зневажливості, презирства:** **Кайдашиха:** *А де ж ти, волоцюго, волочився до цього часу?* [«Кайдашева сім'я»];

2) **іменників у множині** (домінування УДД, пор., 0% та 6,3%): **Жінка:** *От шустра яка – у війну по коморам ховатися!* [«Дрібний дощ»];

3) **прикметників, які відносяться до одного іменника для підсилення якості** (перевага БДД на 81,2%, пор., 100% та 18,8%): англ. **Bessie:** *You're such a queer, solitary little thing...* [«Jane Eyre»] та **Жінка:** *Спокій би в мене був! Не лаялися б кожний божій день!* [«Дрібний дощ»].

Аломорфною рисою виявилася відсутність таких засобів, як вживання іменників, прикметників, прислівників з суфіксами суб'єктивної оцінки та іменників у множині в БДД суперечки, більш активне вживання британцями прикметників, які відносяться до одного іменника для підсилення якості, а українцями – іменників у множині та іменників, прикметників, прислівників з суфіксами суб'єктивної оцінки. Ізоморфною рисою є відсутність вживання дієприкметників, дієприслівників та їхніх зворотів, а також займенників *ми / нас / наш* та *we / us / our*. Розподіл за жанрами у межах усного природного формату свідчить про перевагу у вживанні цих засобів УДД (на 19,2%).

3.3.2. Лексичні особливості

Аналіз мовлення британської та української суперечки на предмет стилістичного вокабуляру свідчить про аломорфність вживання маркованих ЛО. Так, для цього використовується *літературно-книжний* реєстр лексики: *терміни* (5,6% та 1,6%): англ. *to charge smb for, proctologist, traffic duty* та укр. *контур провідника, суверенітет, прибуткова книга*, власне *книжна* лексика (0% та 0,5%): укр. *бурлаки, панацея, поновлювати* та одиниці *зниженого* тону, зокрема *розмовно-просторічні елементи* (79,5% та 74,2%): англ. *a chick, wanna, gonna, for God's sake, ya, zombie* та укр. *всьокати, в / на біса / бісовий, дурний, цяця, забігана як коняка, мозок полоскати, ні фіга собі, стара карга, сленгізми* (9,3% та 9,5%): англ. *shooter, blockhead, to have the balls, bugger up* та укр. *бухати, ланати, ковбанитись, ноги кинути*, включаючи *жаргонізми*: *хавчик, шуганий, вульгарізми* (5,6% та 14,2%): англ. *asshole, to bitch, piss, crap, shit / to give a shit / shit-hole, bloody, a fuck, to fuck, fucking* та укр. *мудак, бидло, сука, сраний, придурок*. У цілому, вживана комунікантами лексика підвищеного реєстру переважає в БДД (на 3,5%, пор., 5,6% та 2,1%), зниженого – в УДД (на 3,5%, пор., 94,4% та 97,9%). У межах формату виявилася перевага в активності вживання таких ЛО на користь УДД (на 6,2%).

3.3.3. Синтаксичні особливості

Аналіз емпіричного матеріалу свідчить, що в межах синтаксису суперечки домінують *прості* речення (перевага на користь БДД на 14,4%, пор. 89,5% та 75,1%) над *складними* (перевага на користь УДД на 14,4%, пор., 10,5% та 24,9%). Щодо різновидів складних структур, то в обох культурах суперечка більш насичена СПР (перевага БДД на 1,4%, пор. 71,7% та 70,3%), ніж ССР (перевага УДД на 1,4%, пор., 28,3% та 29,7%). Таке співвідношення пояснюється інтенцією якнайдетальніше описати предмет обговорення, висвітлити проблему. Крім того, різна кількість етнічних речень за однакового обсягу слів свідчить, що в середньому для англійських речень характерним є більші розміри їхніх конструкцій.

З позицій *стилістичного синтаксису* більш вагомими для БДД суперечки є:

– *еліпсис* (на 3,6%, пор., 28,5% та 24,9%): англ. **Jack**: *It's all relative.* **Marion**: *Crap. It's not relative* [«Croupier»] та укр. **Соня**: *О чѐм ты раньше думала?* **Надя**: *Тебе не спитала!* [«Дрібний дощ»];

– *парцеляція* (на 2,7%, пор., 3,5% та 1,8%): англ. **Marion**: *It's unfair. Like your casino* [«Croupier»] та укр. **Сова**: *Ти що москаль?* **Солдат**: *Сам ти москаль. Українець я. З під Житомира* [«Залізна сотня»];

– *вживання однорідних членів речення* (на 9,4%, пор., 13,5% та 4,1%): англ. **Sidney**: *You know Sharps? It's sort of society, fashion, crime, finance, Hollywood celebrities* [«How to lose friends»] та укр. **Бура**: *Я не можу тренуватися стільки, як ти. Я взагалі-то до коледжу ходжу, уроки вчу...* [«Гамер»];

– *відокремлені конструкції* (на 1,6%, пор., 2,5% та 0,9%): англ. **Rochester**: *I should have appealed to your spirit, as I do now, should have opened my life...* [«Jane Eyre»] та укр. **Бура**: *Що дивитись? Он не за горами вже світле майбутнє – геймера!* [«Гамер»];

– *повтор* (на 5,6%, пор., 18,5% та 12,9%): англ. **Harding**: *What did I say to you?* **Sidney**: *What?* **Harding**: *What did I say to you!?* **Sidney**: *I just...* **Harding**: *What did I say to you?!!* [«How to lose friends»] та укр. **Лаврін**: *Чи ти з нею під вінцем стояв?* **Парубок**: *А хоча б і стояв, тобі то що?* [«Кайдашева сім'я»].

В УДД суперечки встановлено перевагу функціонування таких елементів:

– *риторичні запитання* (на 2,7%, пор., 1% та 3,7%): англ. **Jack**: *Now wait a minute. What's so hopeful about your job? Spending the day catching poor people stealing* [«Croupier»] та укр. **Біта**: *Дурна! Як я можу накаркати, якщо я тут? З вами?* [«Штольня»];

– *апосейопезис* (на 8,5%, пор., 9,5% та 18%): англ. **Gimli**: *Then it has all been in vain... the fellowship has failed.* **Aragorn**: *Not if we hold true to each other* [«Lord of Rings»] та укр. **Льоша**: *Все залежить від людини та від бажання. Якщо... якщо чогось сильно прагнеш, то обов'язково цього досягнеш* [«Гамер»];

– *емфатичні висловлення* (перевага на 13,7%, пор., 20% та 33,7%):

1) *лексичний повтор* (на 2,9%, пор., 14% та 11,1%): англ. **Jack**: *It's because of the sex, isn't it? You don't like the sex in it* та укр. **Анна**: *То було насилля, все було насилля!* [«Богдан-Зиновій Хмельницький»];

2) *інверсія* (на 5,5%, пор., 0,5% та 6%): англ. **Jane**: *I am not a liar!* **Helen**: *If your own conscience approves you, then so will I!* та укр. **Надя**: *Сама дай! Бридлива яка!* [«Дрібний дощ»];

3) власне *емфатичні конструкції* (на 11,1%, пор., 5,5% та 16,6%): англ. **Jude**: *And I must admit I'm curious.* **Fergus**: *What the fuck do you know, Jude!?* [«Game»] та укр. **Ден**: *Я? Біта, а то не я там уже так біжу, що аж падаю!?* [«Штольня»], **Дівчина**: *Баб, ну, дай паску!* **Жінка**: *I ще чого?!!!... Хіба мені жалко?!* [«Дрібний дощ»].

Щодо активності вживання зазначених одиниць у межах МЖ формату, то спостерігаємо ізоморфізм (19,5% та 18,5%). Дослідження також продемонструвало, що рівень *емоційності* української суперечки вище, ніж британської (на 10,9%), та в обох випадках вище за розмову та бесіду. Розподіл за жанрами свідчить про більшу емоційну навантаженість британської суперечки порівняно з українською (на 16,3%).

Аналіз реплік за метою висловлення виявив різний рівень активності їх вживання в межах суперечки, при цьому ізоморфною рисою є ця міра усередині БКП та УКП: англ. розповідні (50,9%), питальні (30,9%), спонукальні (18,2%) та укр. розповідні (60,3%), питальні (22,2%), спонукальні (17,5%). Відмітимо, що порівняно з розмовою та бесідою в обох дискурсах зростає рівень спонукальних висловлень. Перевага у вживанні розповідних конструкцій належить УДД суперечки (на 9,3%), питальних – БДД суперечки (на 8,7%). Активність вживання спонукальних висловлень – ізоморфна (18,2% та 17,5%).

3.3.4. Невербальні особливості комунікативної поведінки

Аналіз матеріалу свідчить, що невербальні особливості суперечки в обох лінгвокультурах розкриваються в тому, що вона, зазвичай, переходить до емоційної взаємодії, що означає одночасне додаткове до омовленої інформації вживання кінесичних, такесичних, акустичних засобів впливу. Така аналогова комунікація має більш активний та інтенсивний характер, а невербальні прояви афектованих опонентів з'являються частіше в порівнянні з розмовою чи бесідою.

Продуцент мовлення свідомо підсилює сигнал, будучи як раціонально, так і емоційно незгодним зі своїм опонентом: англ. **Man** [підвищений тон голосу, швидкий темп мовлення: нетерпіння]: *Enough talk, Remus! Come on, let's kill him!* **Remus**: *Wait!* **Man** [кричить: незгода, обурення]: *I did my waiting! Twelve years of it!* [«Harry Potter»] та укр. **Хмельницький** [тихий голос]: *Поки в моїх руках булава [витагує руку з кобзою (уявляючи артефакт влади) та трясє нею: рішучість] не поступлюся я ні словом своїм, ні владою!* [«Богдан-Зиновій Хмельницький»].

Фонетичні засоби впливу виявляються в мовленні обох лінгвospільнот у вигляді підвищення тону спілкування: **Albert**: *You can't sit there! Get up!* **Lionell**: *Why not? It's a chair.* **Albert**: *That is not a chair! That is St. Edward's chair!* [«The King's Speech»] та укр. **Соратник гетьмана**: *Тому веди нас на Збараж, інакше військо рушить без нас!* [«Богдан-Зиновій Хмельницький»], вживання значущих пауз: англ. **Sidney**: *I was just trying to... probe.* **Harding**: *You wanna probe...?* [«How to lose friends»] та **Мальок**: *Така сама участь чекає і на нас.* **Біта**: *У тебе від страху параною розігралася... псих* [«Штольня»], постановкою необхідного логічного / емпатичного наголосу: англ. **Salim**: *...he was with them!* [«Slumdog Millionaire»] та укр. **Соратник гетьмана**: *... Не згоден я!* [«Богдан-Зиновій Хмельницький»].

3.3.5 Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці

Дослідження комунікативно-прагматичної складової етнічної суперечки виявило, що, порівняно з розмовою та бесідою, значно зменшуються кооперативні внески комунікантів. Так, британський адресант вживає більше кооперативних КТ, ніж адресат (на 13%, пор., 56,5% та 43,5%), і саме він вживає більше конфронтативних КТ (на 2,6%, пор., 51,3% та 48,7%). КТ конфронтації вживається як британським адресантом (на 18,8%, пор., 40,6% та 59,4%), так і адресатом (на 28,6%, пор., 35,7% та 64,3%) більше, ніж КТ кооперації. У поданому нижче фрагменті фінальної частини суперечки комунікантами демонструються лише конфронтативні КТ поведінки: **Alison:** *Oh, and next time you want to do the hilariously ironic I love Con Air skit would you mind...?* (КТ іронії та насмішки) **Sidney:** *I wasn't being ironic* (КТ самозахисту та непогодження) **Alison:** *...would you mind not involving me, especially in the presence of Vincent Lepak who happens to be very important* (КТ іронічного прохання, сарказму та указівки на соціально нижчу позицію адресата) [«How to lose friends»]. В іншому прикладі адресант продукує агресивні КТ, а адресат протидіє у суперечці, яка переходить у зону сперечання: **Uncle Vernon:** *You bring her back! You bring her back now and put her right!* (КТ наказу та способу дії) **Harry:** *No! She deserved what she got! And you keep away from me* (КТ констатації стану речей, вираження думки та попередження) **Uncle Vernon:** *You're not allowed to do magic outside of school* (КТ апеляції до правила та приниження опоненту) **Harry:** *Yeah? Try me* (КТ саркастичного непогодження та виклику) [«Harry Potter»].

В УДД спостерігаємо аналогічну картину: адресант вживає більше кооперативних КТ, ніж адресат (на 31,8%, пор., 65,9% та 34,1%), і він же використовує більше конфліктних КТ порівняно з адресатом (на 17%, пор., 58,5% та 41,5%). У першій ілюстрації бачимо, що комуніканти не розуміють один одного та не погоджуються з позицією іншого, лише адресат демонструє ознаки кооперативності поведінки: **Батько Іванни:** *To облиш! Їх зразу видно! Вони курячого яйця злякаються!* (КТ незгоди, пояснення та насмішки) **Марк:** *Да, нет я не про это! Просто нельзя всех равнять под одну гребёнку! Понимаете?* (КТ заперечення, констатації протилежної думки та кооперативна КТ запиту розуміння) **Батько:** *Значить, вони мою доньку за грати саджають, а їм за це персональну пенсію. Так?* (КТ сарказму, саркастичного риторичного запитання та незгоди) [«Помаранчево небо»]. В іншому прикладі також відмічаємо велику кількість вживаних КТ конфронтації: **Секретар:** *Я вже сотий раз Вам повторюю таку специфічну інформацію...* (КТ гіперболізованого подання фактів у відповіді) [перебивається] **Микола:** *Будь-ласка...* (КТ оволодіння ініціативи) [перебивається] **Секретар:** *... як у Вас ми не можемо пустити без дозволу ...* (КТ оволодіння ініціативи та відмови співпрацювати) **Микола:** *Одна хвилина, скільки коштує?* (КТ запиту інформації) **Секретар:** *Ну, я Вам...* [перебивається] **Микола:** *Скажіть, скільки коштує?* (КТ ігнорування

іншого та наполягання на відповідь на запитання) [«Доторкнись і побач»]. Тож, на коротких відрізках як британської, так і української суперечки концентрується велика кількість конфронтативних КТ, які перемежуються незначною кількістю КТ кооперації. Ізоморфним є також те, що в своєму мовленні як український адресант (на 13,8%, 43,1% та 56,9%), так і адресат (на 3%, 48,5% та 51,5%) використовує більше КТ конфронтації, ніж кооперації – свідчення як більшої активності адресата, так і його більшої налаштованості на чинення опору опоненту.

Розподіл за рівнем активності використання всіх МА можна представити таким чином: брит. констативи (50,7%), квеситиви (30,9%), директиви (17,8%), менасиви (0,6%) перформативи (0,3%), промісиви (0,3%) та укр. констативи (58,9%), квеситиви (22,2%), директиви (17,1%), промісиви (1%), менасиви (1%), перформативи (0,3%). Аноморфним є те, що БДД суперечки належить пріоритет у використанні квеситивів (на 8,6%), у той час як УДД більш притаманне вживання констативів (на 8,2%). Активність вживання директивів (17,8% та 17,1%), промісивів (0,3% та 1%), менасивів (у вузлах переходу до лайки, сварки, 0,6% та 1%), перформативів (0,3% та 0,3%) є ізоморфною. Тож, якщо для британської суперечки характерним є питальне «забарвлення» мовлення, то для української більш притаманним є констатуючий формат цієї комунікації.

3.3.6. Застосування владно-типологічної схеми для аналізу етнічної суперечки

Використаємо владно-типологічну схему для аналізу прикладів етнічних суперечок.

1. Проаналізуємо фрагмент британської суперечки, в якій тільки одному з комунікантів вдалося здійснити необхідний КВ:

[**хромотоп**: місто, місце продажу та покупки авто, вечір; **ступінь знайомства**: незнайомі комуніканти; **соціальні ролі**: покупець-продавець авто; **тип дискурсу**: усний дискурс сфери послуг (з елементами повсякденного дискурсу); **регістр**: напівформальна взаємодія, персональна **дистанція**; **проксеміка**: розташування один на проти одного]:

Dealer: > *What kind of deal you looking to?*

Jack: < > *What's the Blue Book price?*

Dealer: < ^ *That's not relevant. An old car like this, it depends on the condition. This ain't exactly what you'd call mint!*

Jack: < > *How about fifteen hundred?*

Dealer: < > *How about five hundred!*

Jack [активна міміка: подив]: —> *What?!*

Dealer: < > *How about we split the diff? Seven-fifty.*

Jack [активна міміка: подив та обурення]: ``^ *Is that your idea of arithmetic?*

Dealer: < ^ *I'm not a mathematician. I'm in business.*

Jack: < ^ *Eight-fifty.*

Dealer: <^ *Seven-fifty*.

Jack: < [погляд та міміка обличчя: згода].

Таб. 5. Кількісні підрахунки сили вживаних комунікантами реплік

Кількість реплік	1	2	3	4	5	6	Всього реплік	Всього балів
Тип репліки	>	<>	< ^	..^	—>	<		
Dealer	1	2	3				6	23
Jack		3	1	1	1	1	6	19

Підрахунки виявили такі інтерактивні параметри:

1. **IR-профіль**₁=23, **IR-профіль**₂=19.
2. **IR-індекс**₁ = 3,83, **IR-індекс**₂ = 3,16.
3. **IR-різниця**=0,67 (рівень асиметричності та домінування в діалозі).
4. **Б-коефіцієнт**₁ = 50% (3 відповіді), **Б-коефіцієнт**₂ =0%.
5. **П-коефіцієнт**₁ = 50% (3 запитання), **П-коефіцієнт**₂ = 66,6% (4 запитання).
6. **Ф-коефіцієнт**₁ = 16,6% (1 репліка), **Ф-коефіцієнт**₂ =0%.
7. **В-коефіцієнт**₁ = 0%, **В-коефіцієнт**₂ =16,6% (1 репліка).
8. **Кількісне домінування:** 28 слів (**К**₁ – 46 слів >**К**₂ – 18 слів).
9. **Тематичне домінування:** 4 концепти (**К**₁ –10 концептів > **К**₂ –6 концептів).

Напівформальний усний діалог-суперечка відбувається між автодилером (Dealer) та власником авто (Jack), який намагається її продати. Тип ситуації спілкування – мовленнєвий, творчий, передбачає обмін думками стосовно ціни на машину. Суперечка є особистісно-орієнтованою, при цьому соціальна дистанція між партнерами є середньою, хоча її учасники кооперують між собою для досягнення максимальної вигоди від придбання чи продажу авто (напр., КТ *допомоги та зав'язування розмови*: **Dealer:** *What kind of deal you looking to?*, КТ *запиту інформації*: **Jack:** *What's the Blue Book price?*, КТ *пропозиції*: **Dealer:** *How about we split the diff? Seven-fifty*), їх мовленнєва поведінка є конфліктною (напр., КТ *іронії*: **Dealer:** *This ain't exactly what you'd call mint*, **Jack:** *Is that your idea of arithmetic?*, КТ *непогодження*: **Jack:** *What?!*, **Dealer:** *Seven-fifty*, КТ *заперечення та самопрезентації*: **Dealer:** *I'm not a mathematician. I'm in business*).

У статусно немаркованій ситуації взаємодії у сфері обслуговування реалізуються інтерактивні владні відносини, які оформлюються ситуативними в першому випадку та позиційними ролями – в другому: «покупець (або пересічний громадянин)» – продавець (або дилер) з активацією рівних комунікативних ролей («опонент-пропонент»). ДД є асиметричним через більший контроль його перебігу автодилером, про що свідчать виведені ініціативно-респонсивні профілі: пор., **IR-індекс**₁=23, **IR-індекс**₂=19; відтак, рівень його *інтерактивного* домінування є більшим: **IR-різниця** складає 0,67. Дилер видає більше інформації у своїх висловленнях, половина з його реплік є розгорнутими (**Б-коефіцієнт**₁=50% (3 розгорнуті

відповіді), Б-коефіцієнт₂=0%). *Кількісне* домінування виявляється в перевазі використаних слів (46 та 18), а *тематичне* – у більшій кількості введених нових концептів (10 та 6). При цьому дилер як лідер свідомо ухиляється в одній репліці від відповіді на запитання Джека: Ф-коефіцієнт₁=16,6% (1 репліка) (Dealer: That's not relevant), Ф-коефіцієнт₂=0% (0 репліка). Сильна позиція Джека виявляється лише в більшій кількості його запитань, що фіксується П-коефіцієнтами: П-коефіцієнт₁ = 50% (3 запитання) та П-коефіцієнт₂ = 66,6% (4 запитання).

Хоча обидві сторони досягли своєї глобальної мети, домінування дилера дало свої додаткові результати: він купив автомобіль за суму меншу, ніж розраховував її власник. Власник, якому терміново потрібні були гроші, не продукував значних зусиль для того, щоб підвищити ціну на неї, вживаючи непродуктивні, зокрема в офіційній сфері спілкування, КТ здивування та критики адресата, тому для нього комунікативна взаємодія, яка фактично розгорталася не навколо авто, а навколо її ціни, була неуспішна.

2. У наступному фрагменті представлено приклад української суперечки з обоїльним неуспішним КВ: [**хронотон**: кімната квартири, вечір; **ступінь знайомства**: щойно знайомі юнак та батько коханої дівчини; **тип дискурсу**: усний повсякденний; **регістр**: напівформальна взаємодія; **персональна дистанція**; **проксеміка**: партнери сидять у кріслах один напроти одного]:

Батько Іванни [підвищений тон голосу]: >...Нічого, Україна ще себе покаже! Бандити мають сидіти у тюрмах! І ви, молодь, ви будете свідчити на цьому суді! [**дивиться в очі Марку**] Правильно я кажу? [**киває головою: шукає підтвердження думки**].

Марк < ^ [морщить лоба, чеше за ухом: думає, дивиться в очі]: Ну, я с Вами не согласен. Все мы люди и кто – за президента, кто – против, я думаю разница небольшая! [**міміка на підтвердження слів, крутить головою, дивиться в очі: виражає незгоду**]

Батько [сміх, підсилений відхиленням тіла назад та поворотом голови: незгода]: <^ Тхеее! [**виносить руки вперед: підсилення думки**]: То облиш! [**активна жестикуляція**] Їх зразу видно! Вони курячого яйця злякаються!

Марк: => Да, нет! Я не про это! Просто нельзя всех равнять [демонструє рукою одне мірило: підтримка слів] под одну гребёнку! Понимаете?

Батько: < > Значить, вони мою доньку за ґрати саджають [широко розкриває рота: іронія, сарказм], а їм за це [маше рукою зверху вниз: категоричність] – персональну пенсію? Так?

Марк: <^ Да, нет. Ну, вот послушайте [підіймає руки збоку до голови, повертає вліво-вправо: виражає незгоду з розумінням мовця]. Вот у всех же есть семья. [рухає долонею від себе: розвиток думки] Да? Вот, вы отец. Вам неудобно за Вашу дочку... Вот у меня тоже есть отец!... [переривається]

Батько: < > Ну, от гаразд! Кто твій батько?

Марк: <^ Ну, мой отец... [губернатор].

Батько: < [мімічна реакція: подив та обурення].

Таб. 6. Кількісні підрахунки сили вживаних комунікантами реплік

Кількість реплік	1	2	3	4	Всього реплік	Всього балів
Тип репліки	>	<^	<>	<		
Батько	1	1	2	1	5	19
Марк		3		1	4	13

З отриманих підрахунків з'ясовуємо такі інтерактивні параметри:

1. **IR-профіль**₁=19, **IR-профіль**₂=13.

2. **IR-індекс**₁ = 4,7, **IR-індекс**₂ = 3,25.

3. **IR-різниця**=1,55.

4. **Б-коефіцієнт**₁ = 75% (3 репліки), **Б-коефіцієнт**₂ =75% (3 репліки).

5. **П-коефіцієнт**₁ = 75% (3 запитання), **П-коефіцієнт**₂ = 25% (1 запитання).

6. **Ф-коефіцієнт**₁ = 25% (1 репліка), **Ф-коефіцієнт**₂ =0%.

7. **В-коефіцієнт**₁ = 0%, **В-коефіцієнт**₂ =25% (1 репліка).

8. **Кількісне домінування**: 7 слів (**К**₂ – 63 слова >**К**₁ – 56 слів).

9. **Тематичне домінування**: 1 концепт (**К**₁–15 концептів >**К**₂–14 концептів).

Проаналізована суперечка відбувається між щойно знайомими людьми – Марком та батьком його дівчини. Перехід з розмови в суперечку відбувся миттєво – під час першої репліки Марка. Тип ситуації діалогічної взаємодії є мовленнєвим, особистісно-орієнтованим, напівформальним, адже юнак не порушує персональної соціальної дистанції, звертається на «Ви», у той час як батько порушує особисту дистанцію, звертаючись на «Ти». Взаємодія, хоча й відбувається в конфліктному ключі, передбачає кооперацію, адже співрозмовники, за винятком одного випадку, не тільки повністю висловлюють свої думки та самі передають право висловитися іншому, але й уважно слухають та намагаються знайти порозуміння (**Батько:** *Правильно я кажу?* **Марк:** *Понимаєте?*). Конфліктність мовленнєвої поведінки розкривається, напр., у таких тактиках, як **КТ незгоди:** **Марк:** *Я не про это!*, **КТ заперечення:** **Марк:** *Да, нет!*, *Просто нельзя всех равнять под одну гребёнку!*, **КТ вираження сарказму:** **Батько:** *Значит, вони мою доньку за грати саджають, а їм за це – персональну пенсію?*, **КТ перебивання:** **Батько:** *Ну, от гаразд!*). Афектованість батька внаслідок того, що його позицію не поділяють, швидко зростає, про що свідчить інтенсивне зростання кількості невербальних проявів поведінки (активна жестикуляція, міміка, підвищення тону тощо) на відміну від його опонента.

У статусно немаркованій ситуації взаємодії реалізуються інтерактивні владні відносини, які виражаються зокрема через спроби комунікантів нав'язати власне бачення ситуації та оформлюються соціальними ролями «батько коханої дівчини – хлопець дівчини» та комунікативними ролями:

«опонент-пропонент». Суперечка є асиметричною за всіма типами домінування. Рівень *інтерактивного* домінування є більшим у батька-лідера комунікації: ІР-різниця=1,45 (пор., ІР-індекс₁=4,7, ІР-індекс₂=3,25). При цьому хоча батько вводить на один концепт більше, тим самим домінуючи *тематично*, за параметром *кількісного домінування* переважає його опонент (на 7 слів більше), однак, в обох випадках перевага скоріше формальна – опоненти є рівними суперниками, які слідують загальній лінії суперечки. Про це свідчать рівні Б-коефіцієнти – 75%, а також показники Ф- та В-коефіцієнтів: Ф-коефіцієнт₁=25% (1 репліка), Ф-коефіцієнт₂=0% та В-коефіцієнт₁=0%, В-коефіцієнт₂=25% (1 репліка). За кількістю запитань у суперечці переважає батько: П-коефіцієнт₁=75% (3 запитання), П-коефіцієнт₂=25% (1 запитання). Обидві мовці не досягли цілей, адже не змогли повністю розкрити своїх позицій: хлопець не дуже чітко виражав думки, батько був налаштований лише на визнання своєї правоти.

Загалом, аналіз етнічних суперечок виявив ізоморфну рису того, що в обох випадках рівень інтеракційної асиметричності між комунікантами підвищується порівняно з розмовою та бесідою, коливаючись у діапазоні – ІР-різниця=0,3-1,5 (брит. ІР-різниця=0,4-1,2, укр. ІР-різниця=0,3-1,5), що свідчить, що один з учасників прототипово більше домінує під час суперечки. Встановлені в суперечці високі *Б-коефіцієнти* говорять про розгорнуті відповіді комунікантів (діапазон брит. *Б-коефіцієнтів* – 0%-60%, діапазон укр. *Б-коефіцієнтів* – 0%-75%), високі *П-коефіцієнти* свідчать про велику питому вагу запитань (діапазон брит. *П-коефіцієнтів* – 0%-66,6%; діапазон укр. *П-коефіцієнтів* – 25%-100%). У свою чергу, діапазон брит. *Ф-коефіцієнтів* суперечки – 16,6%-100%, *В-коефіцієнтів* – 16,6%-100%, діапазон укр. *Ф-коефіцієнтів* – 0%-100%, *В-коефіцієнтів* – 16,6%-100%. *Ф-коефіцієнти* суперечки є вище у порівнянні з розмовою та бесідою: комуніканти частіше реагують не на центральну тему репліки, а обирають для цього її периферію, роблять внески щодо зміни теми в інтеракції, що призводить до локальної незв'язаності ДД. *В-коефіцієнти* діапазону розгортаються з показників 16,6% до 100% в обох етнічних ДД, що говорить про підвищений характер фрагментарності та незв'язаності мовлення. Виявленими аломорфними ознаками є менша емоційність британської суперечки порівняно з українською, як і у випадках розмови та бесіди, а також кількісне варіювання вживаних мовних засобів, мовленнєвих прийомів та МА дискурсу суперечки.

3.4. Діалог-сварка: зіставний аспект

Сварка є однією з найбільш гострих форм конфліктної взаємодії людей. За К.Ф. Седовим, це – «складний, багатоактний, комплексний мовленнєвий жанр, який відображає комунікативну ситуацію соціально-психологічної конфліктної взаємодії індивідів» [Седов 1997, с. 183]. Подібне розуміння сварки фіксується ЛО *quarrel (an angry argument or disagreement [OD])* та

сварка (гостра суперечка, що супроводиться взаємними докорами, образами [АССУМ]). В обох лінгвокультурах сварка уявляється як суперечка (архісеми «*argument*» та «суперечка», хоча в англійській дефініції функціонує й інша архісема «*disagreement*», яка відбиває відмінну концептуалізацію такого діалогу), що подібно характеризується семами інтенсивності та негативної оцінки «*angry*» (*feeling or showing strong annoyance, displeasure, or hostility* [OD]) та «гостра». Однак, при цьому у складі значення української ЛО додатково існують відмінні диференційні семи оцінного забарвлення «докір» та «образа», уточнені семою кількості. Негативна оцінна категоризація цього універсального феномену фіксується і термінами семантичних примітивів: СВАРКА – це

знаю, що ти думаєш про Z щось інше, ніж я говорю: ти думаєш погано говорю це, тому що хочу, щоб ти сказав, що ти говорив погані речі [Вежбицкая 1993, с. 107].

Внаслідок статусно-рольових обмежень на комунікацію найбільш сприятливими умовами для її виникнення є усний неофіційний дискурс як відображення неузгодженої дискурсивної поведінки партнерів [Кошечева, с. 180]. У поданій нижче ілюстрації дівчина обурюється спотвореними цінностями та своєю конфліктною комунікативною поведінкою виступає проти цього: англ. **Malfoy**: *I can keep the hippogriffs head! I'll donate it to the Gryffindor's room! This is going to be rich. Oh!* [активна міміка та підвищення тону голосу: насміхання] **Come to see the show! Hermione** [підвищений тон голосу: вираження обурення]: *You! You foul, loathsome, evil, little cockroach!* [«Harry Potter»]. Типовим мотивом сварки є спосіб вирішення особою внутрішнього конфлікту або прагнення викрити деяку несправедливість в соціальному просторі навколо неї. Так, у поданому нижче прикладі конфлікт розгортається внаслідок того, що злодії при владі, яких собі абстрактно уявляє мовець, втілюються в особу губернатора – батька хлопця, з чим останній не може погодитися: [проксеміка: партнери стоять напроти один одного; кричать] укр. **Марк**: *Я надеюсь, Вы не моего отца имеете в виду?* **Батько Іванни**: *Да, я всіх їх имею ввиду!* **Марк**: *Вы не знаете моего отца и Вы не вправе делать про него такие заключения! Вот если б мой отец не помог бы, Иванна до сих пор была бы в КПЗ!* **Батько**: *А, ну звичайно поміг! Тому що спочатку посадив, а тоді поміг!* [повертається до доньки; підвищений тон: обурення] *Ти, до речі, знаєш, хто його батько?* **Іванна**: *Батько, я знаю, але Марк не такий.* **Марк** [підвищений тон, активна міміка: вираження іронії]: *Спасибо за гостеприимство! Жалко, вот чаю не удалось отведывать!* **Батько**: *Выбори покажут – кто е хто!* [«Помаранчево небо»].

Очевидним є те, що в основі МЖ сварки лежить концепт «агресія» [Кошечева, с. 181; Шейгал, с. 206]: «гіпотетична модель «ідеальної» сварки орієнтована на дисенсус, чому відповідає дискурс мовленнєвої агресії, спрямований на емоційну сферу людської психіки» [Фадеева 2000, с. 15]. Стратегічним співвідношенням дискурсу агресії є «спричинення –

неприйняття», реалізація якого супроводжується відмовою від принципу співробітництва і нейтралізацією статусно-рольових відмінностей [Фадеева, с. 15]. Отже, сварка – соціально та психологічно дискомфортна взаємодія, яка виникає в результаті неузгодженої дискурсивної поведінки інтерактантів, розкривається в послідовному відстоюванні ними своїх позицій і нівелювання інших поглядів та передбачає завдання шкоди соціальному обличчю через здійснення вербальної та / або невербальної агресії.

Вербалізація сварки передбачає використання конфронтативної стратегії та передбачає актуалізацію низки КТ, серед яких, напр., КТ *зневаги, обурення, загрози, констатації некомпетентності, неввічливого переривання контакту, кепкування та колючості, докору, звинувачення, прокляття, мовчання, демонстрації образи* тощо [див. напр., Кошечева, с. 181], які виступають *конфліктогеном*, тобто подразником, який провокує створення конфліктної мовленнєвої ситуації [Курьянов 2005, с. 15]. Для реалізації тактичних цілей залучаються емотивно-марковані мовні засоби [Фадеева, с. 15], зокрема інвективи. Інвективна функція мовлення – завдання образи партнеру по комунікації [Шейгал, с. 207] – реалізується за посередництва лайливих слів, навішування ярликів, використання іронічних номінацій (прихована, непрямі інвектива інтелектуального характеру) [Шейгал, с. 214-215]: англ. **Lionell**: *Why did you come to me?... Albert: Don't attempt to instruct me on my duties! ... Jumped-up jackeroo from the outback! You are nobody!* [«King's Speech»] та укр. **Олександр**: *Ми можемо все врятувати. Нас врятувати!* **Ольга**: *Паскудо, ти вбив безневинного!* [«Поводир»] Чим вище міра інтенсивності та експліцитності емоцій, яскравіше конотація грубості, пов'язана з порушенням етичного табу, тим сильніше агресивний заряд інвективи [Курьянов 2005, с. 15; Шейгал, с. 210].

Схеми мовленнєвої зневаги позначаються терміном *інвективні сценарії*. Вони поділяються на два типи: сценарії, які визначаються мовленнєвою поведінкою *інвектора* (кривдника) та сценарії, які визначаються поведінкою *інвектума* (скривдженого, ображеного), типові поведінкові реакції якого призводять до контр-інвективи [Кошечева, с. 181]: англ. **Dil**: *Fuck off back to Essex!* **Dave**: *Fucking mad!* [«Game»] та укр. **Жінка**: *Досить, хлопчик маленький, тьотя його образила!* **Славко**: *Курва!* **Жінка**: *Закрий свого рота, ти вже мені набрид!* [«Тупик»]. Комунікативною метою образи було навмисне створення інвектором негативного морального іміджу інвектума та завдання йому морально-психологічної травми.

Якщо з позиції інвектора тип конфліктної ситуації визначається *інтенцією* – усвідомлено спровокована та навмисна, то з позицій інвектума такі ситуації типологізуються за *результативністю* – наявність або відсутність реакції інвектума на конфліктогенні елементи, ступінь та зміст реакції [Жельвіс, с. 20]. Так, якщо у вищенаведених прикладах наявною є інвективна реакція на образливі репліки, то наступні приклади демонструють відсутність реакції такого типу як відображення небажання продовжувати

сварку: **Marion:** *This fucking job's getting to you! You haven't written a fucking word since you started!* **Jack:** *Do you have to swear all the time?* [«Croupier»] та укр. **Сафо:** *І ніколи не повертайся, шльондра ! Ти спокусила жінку, щоб вкрасти у неї чоловіка! Я гадала ти – моя подруга!* **Хелена:** *Прощавай, Сафо!* [«Сафо»].

Відтак, сварка відноситься до первинних нериторичних МЖ і є типовою формою конфліктної взаємодії. В аспекті інформаційно-владної концепції комунікації такий тип діалогу характеризується тим, що, по-перше, він набирає рис монологічності, «диктатури» продуцента висловлення, захоплення та утримання лідерства, по-друге, призначений для здійснення «впливу на вольову та емоційну сфери адресата» [Фадеева, с. 15], по-третє, є таким чергуванням повідомлень з чіткою негативною емоційно-оцінною спрямованістю, які можуть не доводитися до свого логічного завершення як через сильний афектований стан адресанта, так і через переривання або підхоплення думок співрозмовника адресатом у вигідному для себе напрямку розвитку конфліктної взаємодії. У прагматичному плані сварка характеризується невиконанням постулатів Кількості, Якості, Релевантності, Способу та Ввічливості. Відтак, стверджуємо, що сварка має переважно фатичну спрямованість з чітким негативним емоційно-оцінним акцентом.

3.4.1. Морфологічні особливості

Під час сварки мовлення британських та українських комунікантів відрізняється вживанням таких стилістичних морфологічних засобів:

1) **іменники, прикметники з суфіксами суб'єктивної оцінки** (за ступенем активності вживання домінує УДД сварки (пор. 0% та 66,7%), а саме – *зменшеності (пестливості – -очк, -ик тощо)* у випадку 1) вираження сарказму: **Кайдашиха:** *О, то ти, серденько ... не спекти, не зварити, ні прости, ні шити!* [«Кайдашева сім'я»], 2) здатності чинити опір: **Карпо:** *Не втретє! Я вже не маленький !* [«Кайдашева сім'я»], 3) намагання припинити конфлікт або досягти власної мети: **Микола:** *Будь-ласка, будь-ласочка, візьміть* [«Доторкнись і побач»] та *зневажливості (-уш, -юг, -иськ, -юк тощо), як введення інвективи для демонстрації зверхнього статусу, образи або ставлення: Біта:* *... Да, хто тебе тримає, мажорчик! ?* [«Штольня»];

2) **іменники у множині** для вираження суб'єктивного ставлення до предмета сварки (перевага в УДД, пор. 0% та 13,3%): **Надя:** *Та вона таке перетерпіла, що тобі, молокосос , на три життя вистачить!* [«Дрібний дощ»]; **Олексій [сарказм]:** *О, родичі* [про Михайла] *прийшли, наливай!* [«Украдене щастя» (4)];

3) **прикметники, які відносяться до одного іменника для підсилення якості** (підсилення інвективного сигналу повідомлення, перевага в БДД на 80%, пор., 100% та 20%): англ. **Man:** *You don't recognise me? You had me barred. You fucking little worm* [«Croupier»] та укр. **Михайло:** *Тупі, безмозкі діти чи що?* [«Украдене щастя» (4)]. Для сварки характерне вживання в одній синтагмі іменника з прикметником, який максимально передає

афектований стан та виражає образливе, зневажливе ставлення до об'єкту чи партнера: англ. **Marion**: *This fucking job's getting to you* [«Croupier»] та укр. **Біта**: *Слухай, ти гормон очкастий, ще одне слово...* [«Штольня»].

Інші одиниці стилістичної морфології відсутні в БДД та УДД сварки. Розподіл за жанрами свідчить про більший показник УДД (на 13,4%).

3.4.2. Лексичні особливості

Дослідження лексичної складової етнічного МЖ сварки свідчить про аломорфність відсотку вживання стилістично забарвлених ЛО. Так, **літературно-книжний** реєстр лексики підвищеного реєстру є значно обмеженим у використанні, що виявляється лише в **термінах** (3,3% та 0,8%): англ. *store detective, to give evidence in court* та укр. *вартість, першість*, власне **книжній** лексиці (0% та 1,7%): укр. *фея, Перун, персона*. Значна перевага спостерігається у функціонуванні одиниць **зниженого** тону, зокрема, серед **розмовно-просторічних** ЛО виділяємо **розмовну** лексику (82,4% та 57,8%): англ. *grand (groshi), for God's sake, to make one sick, cop, to be in heaven* та укр. *ідіот, зараза, молокосос, йолі-бадалі, скажена собака, пацан, обчухрати, з глузду з'їхати, чортова дівка, мала* (51,4%), **сленгізми** (2,2% та 7,8%): англ. *jackaroo, bitch about, worm, jumped up* та укр. *розкусити, завалити, розтерти, наскочити, вульгаризми* (12,1% та 31,9%): англ. *bastard, bitch, bloody, to fuck (off), fucking, shit* та укр. *бидло, виблюдок, падлюка / падло, паскудство, сволота, сраний, мудак*. Встановлено аломорфізм в активності вживання в етнічній сварці лексики підвищеного (1,3% та 2,5%) та зниженого (98,7% та 97,5%) стилістичного реєстрів. Розподіл ЛО за жанрами за активністю їх використання свідчить про перевагу УДД (на 1,1%). Відмітимо, що хоча етнічний МЖ суперечки видається більш насиченим стилістично забарвленою ЛО, ніж МЖ сварки, в останній функціонує більший відсоток вульгаризмів.

3.4.3. Синтаксичні особливості

Щодо особливостей **синтаксису**, то у сварці домінують **прості** речення (перевага на користь БДД у 6,3%, пор. 90,4% та 84,1%) над **складними** (перевага на користь УДД у 6,3%, пор., 9,6% та 15,9%). Щодо різновидів складних структур, то в обох етнічних випадках сварка більш насичена СПР (перевага БДД на 2%, пор., 71,9% та 69,9%), ніж ССР (на 2%, пор., 28,1% та 30,1%). На відміну від суперечки, де інтенція мовців розкривається в тому, щоб якнаймога точніше описати предмет обговорення, спостерігаємо скорочення відсотку складних речень.

Активність вживання **емоційно забарвлених** висловлень демонструє перевагу УДД (на 8,6%). Розподіл за жанрами у межах формату також свідчить про домінування УДД (на 3,8%).

Аналіз реплік **за метою висловлення** виявив різний рівень їх активності у сварці, аломорофним є і ступінь активності усередині етнічних діалогів: брит. розповідні (50,9%), питальні (26,3%), спонукальні (23%) та укр.

розповідні (46,7%), спонукальні (26,9%), питальні (26,4%). Міжетнічне порівняння дає змогу констатувати, що перевага у вживанні розповідних конструкцій належить британській сварці (на 4%), спонукальних – українській (на 3,9%). Ізоморфним є вживання питань (26,3% та 26,4%).

З позицій **стилістичного синтаксису** більш вагомими для британського мовлення сварки є вживання таких прийомів та засобів, як

– **еліпсис** (на 11,4%, пор., 36,3% та 25,2%): англ. **Lionell**: *What are you afraid of?* **Albert**: *Your poisonous words!* [«King's Speech»] та укр. **Михайло**: *А!? Не люблю, коли з мене дурня роблять!* [«Украдене щастя» (1)];

– **риторичні запитання** (на 3,7%, пор., 10,4% та 6,7%): англ. **Jane**: *You're killing me now. St John I'd kill you? I am killing you? Your words are violent, unfeminine and untrue* [«Jane Eyre»] та укр. **Водій** [кричить]: *Тобі що – жити надоїло? Чи що?* [«Доторкнись і побач»];

– **апосейопезис** (на 1,4%, пор., 4,4% та 3%): англ. **Jane**: *You'd experience no rain... but I tell you it would kill me!* [«Jane Eyre»] та укр. **Дружина Анатолія**: *Не, ну це взагалі... Я тебе там чекаю, місця себе не нахожжу, а ти тут з якоюсь...!* [«Доторкнись і побач»].

В українському мовленні сварки було встановлено перевагу функціонування таких стилістичних елементів:

– **вживання однорідних членів речення** (на 1,8%, пор., 6% та 7,8%): англ. **St John**: *I'd kill you? I am killing you? Your words are violent, unfeminine and untrue* [«Jane Eyre»] та укр. **Паша**: *Батя кормив цю породу, її, маманю її, і нам до старості буде треба?!* [«Украдене щастя» (1)];

– **відокремлені конструкції** (на 1,1%, пор., 0,8% та 1,9%): **Jane**: *Wicked and cruel... you are a slaver!* [«Jane Eyre»] та укр. **Паша**: *Їй що не скажи, вона одразу ж в плач, она ж тонка натура, а нам – пахать!* [«Украдене щастя» (1)];

– **повтор** (на 1,3%, пор., 12% та 13,3%): англ. **Boromir**: *You fool! It is not yours save by unhappy chance... it might have been mine. It should be mine. Give it to me! Give me the ring!* [«Lord of Rings»] та укр. **Кайдашиха**: *Я їй – слово, вона мені – десять! Я їй – слово, вона мені – десять!* [«Кайдашева сім'я»];

– **емфатичні речення** (на 11,9%, пор., 19,6% та 31,5%):

1) **лексичний повтор** (на 1,7%, пор., 7,2% та 8,9%): англ. **John** (образливо): *Mamma! Mamma! There's a rat! Rat!*; **St John**: *I'd kill you? I am killing you?* [«Jane Eyre»] та укр. **Біта**: *Я можу зараз висадити твій мозок на стіну! Ти хочеш цього, хочеш?! Мальок*: *Давай, давай, стріляй* [«Штольня»];

2) **інверсія** (на 6,5%, пор., 7,2% та 13,7%): англ. **Saruman**: *Against the power of Mordor, there can be no victory* [«The Lord of Rings»] та укр. **Надя**: *Лиха ти не нюхав..!* [«Дрібний дощ»];

3) власне **емфатичні конструкції** (на 4,2%, пор., 14,7% та 18,9%): англ. **Dave**: *Didn't you? Well, come on!* [«Game»], **Marion**: *Take that back! Fucking take that back!* [«Croupier»] та укр. **Надя**: *Ну, ти! Ти чим її докоряєш, а? ... Ах ти ж, вояка-забіяка! А ну, йди звідси!* [«Дрібний дощ»], **Хлопець**: *Що – глухонімих зробився? А!?* [«Украдене щастя» (1)].

Ізоморфним є рівень вживання *парцеляції* (пор., 1,2% та 0,7%): англ. **Marion**: *I want to live with a writer. Not a fucking croupier* [«Croupier»] та укр. **Михайло**: *Як хочете, так і віддавайте. Або півхати. Або грошами.* [«Украдене щастя» (3)].

Розподіл за жанрами демонструє незначний аломорфізм на користь БДД в активності вжитих стилістичних синтаксичних засобів в етнічній сварці (на 1,3%): сварка розкривається приблизно в однаковому стилістичному потенціалі своєї реалізації, який має етнічні варіації. У сварці, у порівнянні з суперечкою, спостерігається зростання відсотку вживаних стилістичних засобів та прийомів синтаксису, зокрема, інверсія, повтори, риторичні запитання.

3.4.4. Невербальні особливості комунікативної поведінки

Афектованість комунікантів, які намагаються довести власну позицію, завдаючи максимальної шкоди соціальному «обличчю» один одного, реалізується у зміні *фонетичного* контуру їхніх висловлень, що виявляється в мовленні обох лінгвостільнот у вигляді значного підвищення тону спілкування із залученням *логічного* та *емфатичного* наголосу: англ. **Jane**: *You are not fit to associate with me!* [«Jane Eyre»], **Jack**: *Don't play the cop with me, Marion!* **Marion** [тон голосу підвищується з кожною синтагмою]: *Take that back! Fucking take that back!* [«Croupier»] та укр. **Карпо**: *Не махайте руками! У мене теж руки є!* [«Кайдашева сім'я»], **Міша**: *Такий народився!* **Паша**: *У тебе що – з черепком не порядок? А?.* [«Украдене щастя» (1)]. Темп мовлення значно прискорений, ніж під час іншого конфліктного типу діалогу – суперечки, відбувається швидкій обмін репліками, які коротші за репліки суперечки та є більш емоційно маркованими: англ. **Mr Nick**: *... maybe a little bet?* **Doctor Parnassus**: *On Valentina?* **Mr Nick**: *No?!* **Doctor Parnassus**: *You bastard!* **Mr Nick**: *First to five?... You might win...* [«Imaginarium»] та укр. **Кайдашиха**: *... То як же я можу ходити між людьми у поганих сорочках?!* **Мотря** [тон голосу підвищується з кожною синтагмою: іронія]: *Хоч мені пани і не кладуть під боки подушок, але ж я теж пряла на тонке полотно!* **Кайдашиха** [підвищений тон голосу: презирство та сарказм]: *Ой, ой! Люди добрі! І хто це нам оцю багачку брати?! Та краще я б циганку яку взяла!* [«Кайдашева сім'я»]. Паузи між сусідніми конструкціями робляться комунікантами, на відміну від суперечки, лише в місцях розгубленості від агресивної словесної атаки та обурення, що може сприйматися опонентом як тимчасове отримання переваги та правильне спрямування своїх тактичних зусиль в діалозі протистояння: англ. **Tony**: *Get off me! What are you doing? You've betrayed me! Haven't you? You let him in... into my world, you bitch!?.. After all I've lavished on you!* [«Imaginarium»] та укр. **Біта**: *Просто ситуація така! Все буде добре! **Ден**: Добре!... А чого тоді на тобі лиця нет? [«Штольня»].*

Високий темп мовлення у сварці підтримується тим, що партнери постійно намагаються перервати один одного, що робить репліки не тільки короткими, але й незакінченими, скорочуючи їх лінійні розміри: **Jane: *Wicked and cruel ... you are a slaver!... a murderer!*** **John: *I shall tell mother!*** [«Jane Eyre»] та укр. **Паша: *Їй що не скажи, вона одразу ж в плач, тонка натура, а нам – пахать!*** **Олексій: *Заткнись!*** **Паша: *А що заткнись? Батя кормив цю породу...*** [перебивається] **Олексій: *Рота закрой!*** [«Украдене щастя» (1)].

Дослідження речень за параметром *емоційності* виявив, що українська сварка є більш емоційною за сварку британців: ступінь активності вживання окличних речень в українському конфліктному дискурсі більша на 8,6% (пор., 27,4% та 36%). На відміну від суперечки значно зростає відсоток окличних речень: на 11,6% у британському мовленні та 9,3% в українському мовленні, що свідчить про гостріший характер сварки порівняно з суперечкою, підтверджує факт більш емоційної поведінки українців.

Афективність сварки є настільки гострою, що репліки-стимули та реакції переростають у фізичну взаємодію (аналіз матеріалу дозволяє говорити про такі найбільш частотні дії, як удари руками, ногами, предметами, укуси, боротьбу). Відмічаємо випадки *прямої* та *непрямої* агресії. *Пряма агресія* реалізується тоді, коли активність інвектора (поряд з інвективами) спрямована на завдання різної міри фізичної шкоди інвектуму: англ. **Jack: *Wait a minute. You got yourself barred!*** **Man: *It was you, you shit!*** [хапає Джека за краватку та обидва, у боротьбі, падають на асфальт] [«Croupier»] та укр. **Офіцер [підвищений тон голосу, емфатичні наголос]: *Куди? Куди? Ти з ними не їдиш! Ну, чого дивишся! Свободен!*** [витагує вперед руку: підкреслює останнє слово]. **Хлопець [дивиться в очі, емфатичний наголос; хапає за бари]: *Я Вас...ненавиджу! Ненавиджу!*** **Офіцер [підвищений тон; хапає руки, відводить від себе]: *Ооо! Ну-ну-ну-ну! Домой иди!*** [відштовхує хлопця від себе] [«Владика Андрій»].

Для цього адресантами погрози можуть використовуватися різні *інструменти* як артефакти соціальної влади: англ. **Malfoy: *Oh! Come to see the show!*** **Hermione: *You! You foul, loathsome, evil little cockroach!*** [підвищений голос, витагує руку з магічним *інструментом*, підносить його до обличчя хлопця: *вираження погрози*]. **Malfoy [зупиняється]** [«Harry Potter»]; **John: *Here you are!*** [наводить *шаблю* на дівчину: *погроза*; тихий голос: *погроза*] **That book belongs to me, rat!** **Jane: *It belongs to my uncle Reed!*** **John [забирає книгу, б'є по обличчю Jane]** **Jane [кричить]** [«Jane Eyre»] та укр. **Гнат: *Ідуть звідси!*** [виштовхує за дверь адресатів *автоматом*]. **Ідуть геть! Геть! Геть!** [«Один в поле воїн»], **Помічник [підвищений тон: *незгода*]: *Це – наклеп, наклеп, наклеп!*** **Гетьман [замахнувшись *шаблею*, б'є по столу поряд з пальцями чоловіка; підвищений тон: *вираження погрози*]: *Вдруге – не промахнуся!*** [«Богдан-Зиновій Хмельницький»]. *Непряма агресія* реалізується у формі спрямування дій інвектора на певні об'єкти, які знаходять у ціннісному полі інвектума та вплив на які розцінюються обома як удар по соціальному статусу та

психологічному стану: англ. **Dave**: *Don't chuck my clothes out!* **Dil**: *Take your fucking goldfish, too!* [хапає банку з рибкою та викидає її з вікна] [«Game»] та укр. **Кайдашиха**: *А ти що їх позначала?* **Мотря**: *Так, Ваші яйця білі, а мої жовті!* **Кайдашиха**: *Ах, ти!* [давить яйця] [«Кайдашева сім'я»].

3.4.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці

Вивчення комунікативно-прагматичної складової сварки виявило те, що показники кооперативності підвищуються у порівнянні з дискурсом суперечки, що пояснюється тим, що в такій ситуації дві сторони періодично виявляють комунікативні зусилля щодо припинення емоційно афектованої взаємодії. Йдеться, перш за все, про ініціатора конфліктного діалогу, який використовує на 39,2% більше кооперативних КТ, ніж адресат (пор., 69,6% та 30,4%), хоча саме адресант вживає більше конфронтативних КТ (на 37,8%, пор., 68,9% та 31,1%). Так, у нижче поданому прикладі комунікація відбувається на підвищених тонах, поступово переходячи з лайки до повноцінної сварки з використанням усіх притаманних їй конфронтативних КТ за повної відсутності кооперативних дій: англ. **Dil**: *Take your clothes!* (КТ роздратованого спонукання до дії) **Dave**: *Don't throw my clothes out the window!* (КТ розлюченого протесту) **Dil**: *Fuck off back to Essex!* (КТ зрубоцив) **Dave**: *Fucking mad!* (КТ гіперболізованої негативної оцінки) **Dave**: *Don't chuck my clothes out!* (КТ протесту) **Dil**: *Take your fucking goldfish, too!* (КТ спонукання та негативного оцінювання) [«Game»]. В іншому прикладі кооперація між комунікантами встановлюється, але як платформа для продукування адресантом деструктивних дій: **John**: *Who gave you permission to read my book?* (КТ запиту інформації) **Jane**: *I wasn't aware it was yours* (КТ самозахисту, виправдовування та вибачення) **John**: *Everything in this house is mine* (КТ самопрезентації). *You're lucky to live here with gentleman's children like us* (КТ зверненості, дистанціювання та приниження адресата). *Your father had nothing!* (КТ приниження адресата) *You should go and beg!* (КТ настанови) [шпурляє в неї книгою] *That's for the look you had on your face!* (КТ нападу) *You bad animal!* (КТ образи) **Jane** [накидається на кривдника та хапає його] [«Jane»]. Тож, бачимо високу концентрацію конфліктних КТ на невеликому відрізку взаємодії у сварці. У результаті дослідження також виявлено, що в своєму мовленні британський адресант використовує на 43% більше КТ конфронтації, ніж кооперації (пор., 28,5% та 71,5%), так само як і адресат – на 44% (пор., 28% та 72%) – показники, які засвідчують більшу конфліктність сварки, ніж суперечки.

В УДД спостерігаємо подібну картину: адресант вживає на 18,6% більше кооперативних КТ, ніж адресат (пор., 59,3% та 40,7%), і він же використовує на 25,8% більше конфронтативних КТ порівняно з адресатом (пор., 62,9% та 37,1%). Ізоморфним у порівнянні з британським дискурсом сварки є те, що як український адресант (на 28,4%, пор., 35,8% та 64,2%), так і адресат (на

21,4%, пор., 39,3% та 60,7%) використовує більше КТ конфронтації, ніж кооперації. Проілюструємо їх вживання у сварці на прикладах.

У поданому нижче фрагменті наявний високий рівень активності вживання адресантом конфронтативних КТ різного ступеня інтенсивності, в той час як адресат виявляє кооперативні дії: **Біта** [навів автомат на Малька]: *Ну, що мудак? Добігався?* (КТ образи та обвинувачення). **Мальок**: *Біт, ти про що?* **Біта**: *Не грай ідіота, Мальок! Я тебе давно розкусив! Це ти малював знаки кров'ю на стінах. Це ти убив Віку і Дена! Я знаю!* (КТ сарказма, обвинувачення, констатації факта) **Мальок**: *Біт, як тобі язик повернувся таке сказати? Я нічого не робив. А ці знаки я змалював зі стін* (КТ самозахисту, обурення та виправдовування) **Біта**: *Закрий рот, ублюдок! Я ніколи тобі не вірив! Я був проти того, щоб ти з нами пішов! А тепер, говори, якого хрена ти нас сюди завів!* [кричить: погроза] *Я можу зараз висадити твій мозок на стіну! Ти хочеш цього, хочеш?!* (КТ образи, наказу, сарказму, приниження адресату, грубого запиту інформації та погрози) **Мальок** [кричить: відчай]: *Давай, давай, стріляй!* (КТ згоди та вираження індиферентності) [«Штольня»].

У наступному прикладі, в якому суперечка поступово переростає у сварку, що веде до розлучення молодих людей, ними активно демонструються КТ деструктивного характеру: **Іванна**: *Боїшся!* (КТ виклику та приниження чоловічої гідності) **Марк**: *Ничего я не боюсь, я уже завтра в Англію могу свалить. У меня уже билеты есть* (КТ самозахисту та самопрезентації) **Іванна**: *Он як!* [активна міміка: неприємне здивування та розчарування] *Каждешь квітки є... А в мене не має. А знаєш, їдь ти у свою Англію* (КТ виклику та відмови кооперації). *А краще сховайся за своїм татком* (КТ приниження). *Ти просто – боягуз!* (КТ образи) **Марк**: *Но пасаран. Они не пройдут* (КТ неетикетного розірвання контакту) [«Помаранчеве небо»]. Ці показники є вищими в УДД сварки, ніж у суперечці. Крім того, порівняння свідчить, що британські комуніканти є більш агресивно налаштованими у сварці, ніж українці, які, очевидно, втілюють свою деструктивну енергію в емоційну невербальну, в той час як британці постійно стримують себе.

Розподіл за активністю вживання всіх МА є однаковим в обох етнічних типах сварки: брит. констативи (51,5%), директиви (22,6%), квеситиви (21,8%), менасиви (2,6%), перформативи (1,1%), промісиви (0,4%) та укр. констативи (47,5%), директиви (26,6%), квеситиви (21,2%), менасиви (3,5%), перформативи (1%), промісиви (0,3%). Конфлікт у сварці описується посиленням активності вживання 1) директивів (перевага УДД на 2,7%, що є вищим за параметри британської суперечки на 6,8% (пор., 34,5% та 27,7%) та української – на 10,1% (пор., 37,2% і 27,3%)) та 2) менасивів (перевага УДД на 1,1%, що є вищим за параметри британської суперечки на 40,1% (пор., 51,7% та 11,6%) та 41,5% (54,8% та 13,3%)), на відміну від суперечки, для якої притаманний більш питальний характер комунікації, особливо британської. Перевага вживання констативів належить БДД сварки (4%, пор. 50,6% та

46,7%). Щодо активності вживання *квеситивів* (21,8% та 21,2%), *менасивів* (2,6% та 3,5%), *перформативів* (1,1% та 1%), *промисивів* (0,4% та 0,3%), то рівень питомої ваги використання цих МА є аналогічним.

3.4.6. Застосування владно-типологічної схеми для аналізу етнічної сварки

Особливості сварки в інтерактивному аспекті її протікання проаналізуємо за допомогою владно-типологічної схеми аналізу. 1. У наведеному нижче прикладі британської сварки спостерігається односпрямований успішний КВ:

[**хронотон**: будинок, сходи, день; **ступінь знайомства**: добре знайомі племінник та його дядько; **тип дискурсу**: усний повсякденний; **регістр**: неформальна взаємодія; **персональна дистанція**; **невербальні дії**, **проксемика**: близько стоять один напроти іншого, дядько біля сходів блокує прохід хлопцю]:

Uncle Vernon [активна міміка, жестикуляція, крик: обурення та розлючення]: > *You bring her back! You bring her back now! You put her right!*

Harry [активна міміка, підвищений тон: протест та незгода]: <^ *No! She deserved what she got!*

Uncle Vernon: <^ [витагнувши руки вперед, бросається на хлопця: афективно неконтрольована фізична агресія].

Harry [витагує руку з магічним знаряддям, звичайний тон голосу: погроза]: <^ *Keep away from me!*

Uncle Vernon [зупиняється та задкує]: <^ *You can't do magic outside school.*

Harry [підвищений тон: виклик]: :^ *Yeah? Try me.*

Uncle Vernon [активна міміка, рухи головою, жестикуляція: погроза-попередження]: <^ *They won't let you back now. You've nowhere to [протяжна вимова звуку] gooooo!*

Harry [активна міміка, підвищений тон: обурення]: <) *I don't care! Anywhere is better than here!* [покидає будинок].

Таб. 7. Кількісні підрахунки сили вживаних комунікантами реплік

Кількість реплік	1	2	3	4	Всього реплік	Всього балів
Тип репліки	>	<^	:^	<)		
Uncle Vernon	1	3			4	14
Harry		2	1	1	4	13

З отриманих підрахунків стає можливим з'ясувати такі параметри:

1. IR-профіль₁=14, IR- профіль₂=13.
2. IR-індекс₁ = 3,5, IR-індекс₂ = 3,25.
3. IR-різниця=0,25.

4. **Б-коефіцієнт**₁ = 75% (3 репліки), **Б-коефіцієнт**₂ = 50% (2 репліки).
5. **П-коефіцієнт**₁ = 0% (0 запитань), **П-коефіцієнт**₂ = 25% (1 запитання).
6. **Ф-коефіцієнт**₁ = 0% (0 реплік), **Ф-коефіцієнт**₂ = 25% (1 репліка).
7. **В-коефіцієнт**₁ = 0%, **В-коефіцієнт**₂ = 25% (1 репліка).
8. **Кількісне домінування**: 7 слів (**К**₁ – 29 слова > **К**₂ – 22 слів).
9. **Тематичне домінування**: 4 концепти (**К**₁ – 13 концептів > **К**₂ – 9 концептів).

Проаналізована сварка відбувається між племінником Харрі та його дядьком Верноном щодо неправильної поведінки хлопця. Сварка розвивається миттєво та відбувається як наслідок вимушених дій хлопця по відношенню до його тітки Мардж. Агресивно налаштований дядько блокує прохід по сходах Харрі та не дає йому спуститися. Тип ситуації діалогічної взаємодії є мовленнєвим, особистісно-орієнтованим, високо конфліктним. Так, було виділено такі конфронтативні КТ, як КТ *наказу*: **Uncle Vernon**: *You bring her back! You bring her back now! You put her right!*, КТ *nonпередження*: **Uncle Vernon**: *They won't let you back now, You can't do magic outside school*, КТ *погрози*: **Uncle Vernon**: *You've nowhere to go!*, **Harry**: *Keep away from me!*, КТ *негативного оцінювання*: **Harry**: *Anywhere is better than here!*. Кооперативні КТ відсутні: співробітництво лише виявляється в тому, що комуніканти підтримують конфліктні ініціативи один одного.

Незважаючи на те, що між родичами існують ієрархічні зв'язки комуніканти ведуть себе на рівних, тому така ситуація є статусно немаркованою. У сварці реалізуються соціальні ролі «дядько-племінник» та комунікативні ролі «агресор-жертва». Соціальна дистанція між індивідами є персональною. Взаємодія відбувається на значно підвищених тонах з елементами фізичної агресії з боку дорослого (у момент, коли він намагається почати душити хлопця) та використанням інструменту влади племінником (що зупиняє агресію дядька).

Рівень інтерактивного домінування переважає в дядька хлопця: IR різниця складає 0,25 (ініціативно-респонсивні індекси комунікантів: IR індекс₁=3,5, IR-індекс₂=3,25). Так само перший комунікант демонструє більші, хоча і незначні, кількісні (на 7 слів) та тематичні показники (на 4 концепти). Обидва комуніканти використовують розгорнуті відповіді, що відбивається у високих Б-коефіцієнт₁=75% та Б-коефіцієнт₂=50%. Запитання нерелевантні для ДД, другий комунікант використовує лише одну питальну репліку риторичного характеру П-коефіцієнт₁=0%, П-коефіцієнт₂=25%. На відміну від першого комуніканта другий вживає одну нефокальну репліку (Ф-коефіцієнт₁=0%, Ф-коефіцієнт₂=25%) та репліку, яка завершує сварку (В-коефіцієнт₁=0%, В-коефіцієнт₂=25%).

У конфлікті перший учасник (дядя Вернон) не досяг своєї мети, зіштовхнувшись із сильним опором племінника, який відстояв свою позицію. У дорослого не було дійових інструментів впливу на хлопця: за змістом ситуації хлопець (правомірно) розцінював свої дії як правильні, погрози його не залякали, залишатися в цьому будинку хлопець не мав наміру.

2. Проаналізуємо приклад української сварки з обопільним неуспішним КВ. [Хроном: заповнений людьми Майдан Київа, день; ступінь знайомства: дівчина та її хлопець; тип дискурсу: усний побутовий; реєстр: неформальна взаємодія; близька дистанція; невербальні дії, проксеміка: йдуть поряд]:

Марк: ^ Слушай, Іванна, не валяй дурака, простудишся.

Іванна [прискорений темп мовлення: важливість повідомлення]: <^ Я не можу з тобою піти, бо я не хочу бути глядачем. А якщо не хочеш, можеш піти.

Марк: <^ Я знаю. Но просто меня бесит что ты ничего не понимаешь и участвуешь в этом бардаке [перебивається] **Іванна:** :^ Це тобі так здається!

Марк: <=^ Одела оранжевые очки и смотришь на мир в этом дурацком свете! **Іванна [підвищення тону голосу та розтягування звуків: протест]:** <) Еее, нічого не хочу чуууути!

Марк: <^ Не хочешь, не слушай, но ты должна уехать!

Іванна [зупиняється]: <^ Я нікому нічого не винна! Слухай, давай не будемо сваритися.

Марк: <^ Да, я сам не хочу с тобой ссориться. Просто ты упёртая, кроме очередной ночи в КПЗ вам ничего больше не светит.

Іванна: < > Бойися!

Марк: <^ Ничего я не боюсь. Я уже завтра в Англию могу свалить. У меня уже билеты есть.

Іванна: ..^ Он як! [активна міміка: неприємне здивування та розчарування] Кажешь квітки є... а в мене не має. А знаєш, їдь ти у свою Англію. А краще –сховайся за своїм татком. Ти просто – боягуз!

Марк [підіймає руку: традиційний жест]: <^ Но пасаран. Они не пройдут [уходить] [«Помаранчево небо»].

Таб. 8. Кількісні підрахунки сили вживаних комунікантами реплік

Кількість реплік	1	2	3	4	5	6	7	Всього реплік	Всього балів
Тип репліки	^	<^	< >	<=^	:^	<)	..^		
Марк	1	5		1				7	24
Іванна		2	1		1	1	1	6	21

Встановлені інтерактивні параметри є такими:

1. IR-профіль₁=24, IR- профіль₂=21.
2. IR-індекс₁ = 3,42, IR-індекс₂ = 3,5.
3. IR-різниця=0,08.
4. Б-коефіцієнт₁ = 71,4% (5 репліки), Б-коефіцієнт₂ =50% (3 репліки).
5. П-коефіцієнт₁ =14,3% (1 запитання), П-коефіцієнт₂ = 33,3% (2 запитання).
6. Ф-коефіцієнт₁ = 0%, Ф-коефіцієнт₂ =16,6%.

7. **В-коефіцієнт**₁ = 0%, **В-коефіцієнт**₂ = 33,3% (2 репліки).
 8. **Кількісне домінування**: 20 слів (**К**₁ – 84 слів > **К**₂ – 64 слова).
 9. **Тематичне домінування**: 4 концепти (**К**₁ – 17 концептів > **К**₂ – 13 концептів).

Проаналізована діалогічна інтеракція відноситься до жанру сварки. Вона відбувається між двома закоханими молодими людьми навколо обговорення ними необхідності участі в революційній діяльності 2004 року. У поданому фрагменті розмова комунікантів поступово переростає у суперечку, а потім у сварку, не зважаючи на низку формальних зусиль цього не допустити. Тип ситуації діалогічної взаємодії є мовленнєвим та діяльнісним одночасно, особистісно-орієнтованим, статусно немаркованим з реалізацією комунікативних ролей «закоханий-закохана», «нігіліст-бунтарка» та психологічними ролями «батько-дитина». Соціальна дистанція між партнерами по комунікації є близькою. Вживаних конфронтативних КТ використано набагато більше в порівнянні з КТ кооперації. Так, було виділено такі конфронтативні КТ, як КТ *перебивання*: **Іванна**: *Це тобі так здається!*, КТ *висміювання*: **Іванна**: *Бійся!*, КТ *образи*: **Іванна**: *Ти просто – боягуз!* **Марк**: *Просто ты упёртая*, **Марк**: *... смотришь на мир в этом дурацком свете*, КТ *іронії*: **Марк**: *Но пасаран*. Серед кооперативних тактик було встановлено КТ *примирення*: **Іванна**: *Слухай, давай не будем свариться*, **Марк**: *Да, я сам не хочу с тобой ссориться*, КТ *підкування*: **Марк**: *... не валяй дурака, простудишься*, КТ *погодження*: **Марк**: *Я знаю*.

Сварка є фактично симетричною: рівень інтерактивного домінування є однаковим, адже обидва комуніканти є активними, не уступають один одному, доводять свою позицію. Відтак, IR-різниця складає 0,08 з незначною перевагою другого комуніканта (Іванни) (IR-індекси комунікантів: IR-індекс₁=3,42, IR-індекс₂=3,5). Перший комунікант (Марк) більш детально обґрунтовує свою позицію, продукуючи розгорнуті відповіді: Б-коефіцієнт₁=71,4% у порівнянні з Б-коефіцієнт₂=50%. Кількісно запитань більше задає другий комунікант (Іванна): П-коефіцієнт₁=14,3%, П-коефіцієнт₂=33,3%. На відміну від юнака мовлення дівчини має репліки нефокальні, незв'язні, з відхиленням від центральної теми репліки хлопця, що відбито у Ф- та В-коефіцієнтах: Ф-коефіцієнт₁=0%, Ф-коефіцієнт₂=16,6% та В-коефіцієнт₁=0%, В-коефіцієнт₂ = 33,3% (2 репліки).

Кількісно та тематично домінує юнак: *кількісне* домінування виявляється в перевазі (на 20 ЛО) використаних ним слів (84 та 64), а *тематичне* – в більшій кількості (на 4 одиниці) введених ним до діалогу тематично нових концептів (17 та 13). Хлопець не досяг запланованого результату – не зміг змусити дівчину покинути справу. Це пояснюється не врахуванням її інтересів, як результат, не вживанням додаткових комунікативних ходів переконання, пов'язаних з її ціннісними настановами. Психологічна атмосфера комунікації погіршувалася ним у процесі розгортання комунікації через інтенційне вживання образливих, принижуючих гідність дівчини, слів, що не сприяло кооперативному просуванню ДД. У свою чергу, дівчина не змогла зрозуміти «невдалі» спроби переконати її відмовитися від своїх

планів, а також донести свою позицію, адже її мовлення характеризується деякою фрагментарністю, небажанням розмовляти, поведінкою характерною для психологічної ролі «дитина». При цьому вона вживала образливі ходи, що призвело наприкінці ДД до загального непорозуміння та розлучення.

У цілому, ізоморфною рисою проаналізованих етнічних діалогів-сварок є те, що в обох випадках рівень інтеракційної асиметричності між комунікантами є найвищим, коливаючись у діапазоні ІР-різниця=0,1-1,6 (брит. ІР-різниця=0,1-1,6, укр. ІР-різниця=0,1-1,5). У сварці такі показники нагадують показники розмови та бесіди, якщо обидва комуніканти виявляють приблизно однаковий рівень активності щодо дескритизації один одного або якщо сварка непомітно виформувалася зі звичайної розмови. Конфліктна складова реалізується більш гостро у порівнянні із суперечкою, що виявляється на фонетичному (підвищений тон розмови, висока швидкість, відсутність пауз між зміною мовців та їх наявність у випадку розгубленості, неможливості зібратися з думками тощо, частого перебивання), морфологічному (збільшення в УДД суфіксів негативної оцінки), лексичному (більший відсоток вживаних вульгаризмів), синтаксичному (скорочення довжини реплік, незакінчені, еліптичні конструкції, збільшення окличних речень тощо) рівнях. Британська сварка є менш емоційною порівняно з українською, однак, ізоморфно протікає більш гостро порівняно з суперечкою з активним залученням невербальної поведінки, зокрема застосуванням прямої та непрямой фізичної агресії. Відмічаємо і значне збільшення відсотку вживаних менасивів та директивів, що визначають надзвичайну конфліктність взаємодії.

Встановлені у сварці *Б-коефіцієнти* та *П-коефіцієнти* є, в цілому, зниженими в порівнянні з розмовою, бесідою та суперечкою (діапазон брит. *Б-коефіцієнтів* – 0%-40%, *П-коефіцієнтів* – 0%-66,6%; укр. *Б-коефіцієнтів* – 25%-62,5%, *П-коефіцієнтів* – 12,5%-60%): мовці вживають найменше розгорнутих відповідей та менше експліцитно примушують відповідати. Діапазон брит. *Ф-коефіцієнтів* сварки – 33%-100%, *В-коефіцієнтів* – 30%-100%, діапазон укр. *Ф-коефіцієнтів* – 0%-100%, *В-коефіцієнтів* – 0%-100%. Найбільші показники *Ф-* та *В-коефіцієнта* порівняно з іншими МЖ, говорять про те, що мовці частіше реагують не на центральну тему репліки, порушуючи постулат якості, ігнорують один одного та уникають відповідати на репліки партнера.

Висновки до розділу 3

1. В усному форматі природного спілкування було проаналізовано особливості природи таких різновидів ДД, як розмова, бесіда, суперечка, сварка, встановлено ізоморфні та аломорфні риси їх мовної, мовленнєвої та невербальної реалізації, які виформовують вплив комунікантів один на одного, досліджено параметри інтерактивної асиметричності МЖ, на основі

чого виявлено внутрішньожанрові відмінності реалізації ізоморфної інформаційно-владної їх структури. Також на базі аналізу цих МЖ виявлено низку умов перебігу «ідеального» діалогу, в якому мовці досягають своїх комунікативних цілей.

2. Аналіз емпіричного матеріалу продемонстрував, що кожен МЖ реалізує певне завдання та характеризується специфічними структурними ознаками. Якщо бесіда та розмова характеризуються співробітництвом, передбачаючи мінімальний вияв конфронтації у вузлах незгоди, яка нейтралізується без порушення гармонії взаємодії, то суперечка та сварка належать до конфліктних типів мовленнєвої взаємодії. Суперечку відрізняють раціональні відношення, реалізовані дискурсом аргументації протидії іншій позиції; сварці ж притаманні афективні дії, які знаходять вираження в агресивному дискурсі.

3. Дослідження свідчить, що в діалогах комунікантами використовуються не лише нейтральні засоби, завдяки яким найбільш коротко та сконденсовано передається денотативний зміст повідомлення, але активно залучається стилістичний потенціал мови та мовлення. В умовах прозорості поточного контексту (або з метою його прояснення) такий спосіб трансляції підсилює інформаційний сигнал, робить його більш насиченим, створює передумови інтенсивнішого КВ.

4. Стилїстика етнічних діалогів вивчалася на рівні морфології, лексики та синтаксису. Вивчення активності вживання засобів *стилістичної морфології* в межах усного природного формату виявило перевагу в цьому аспекті УДД (на 49,4%, 25,3% та 74,7%). З усіх одиниць *стилістичної морфології*, що функціонують в етнічних ДД, у БДД представлено 6,4%, в УДД – 19,2% (перевага на користь УДД на 12,8%). При цьому ізоморфізм спостерігається у відсутності вживання *дієприслівників, дієприкметників та їхніх зворотів*. У той же час аломорфним є використання таких морфолого-стилістичних одиниць, як *іменники, прикметники із суфіксами суб'єктивної оцінки* (на 51,7% більше в УДД), *іменники у множині* (на 6% більше в УДД), *прикметники до одного іменника* (на 41,3% більше в БДД), *займенники 1-ої особи множини* (на 16,4% більше в БДД). Розподіл засобів стилїстичної морфології за форматами дає підстави констатувати, що усний природний формат є преференційним для вживання *іменників у множині* в УДД (66,7% від таких іменників) та *іменників, прикметників із суфіксами суб'єктивної оцінки* у БДД (44,4%). Розподіл окремих одиниць стилїстичної морфології за жанрами всередині формату свідчить, що найбільш сприятливим середовищем для вживання *іменників, прикметників із суфіксами суб'єктивної оцінки* у БДД є розмова (75% вживань зазначеної одиниці у форматі), в УДД – бесіда (32,6%). Кількісні показники розподілу демонструють аломорфізм у всіх жанрах, при тому що в британських суперечках і сварках вони взагалі не вживаються. Аналіз розподілу *іменників у множині* демонструє, що засіб не притаманний БДД взагалі. Його також не виявлено в українській розмові, а найбільше він тяжіє до сварки (50%

вживань одиниці у форматі). *Прикметники характеристики одного іменника* демонструють ізоморфність та пріоритет вживання у бесіді та сварці БКП (40%) та усіх МЖ УКП (33,3%), окрім розмови. Ізоморфним є відсутність прийому в розмові. *Займенники 1-ої особи множини* найактивніше використовуються в британській бесіді (64,3%) та українській розмові (58,3%). Ізоморфною рисою є відсутність випадків вживання прийому в суперечці та сварці.

5. Порівняння активності вживання одиниць *стилістично забарвленого лексикону* виявило перевагу УДД (на 34,8%, 32,6% та 67,4%). Аналіз діалогів свідчить, що з усіх *стилістично забарвлених* одиниць в етнічних ДД, у БДД представлено 31,5%, в УДД – 35,2% (перевага на користь УДД на 3,7%). Ізоморфною рисою для етнічних ДД є однакові параметри вживання лексики підвищеного (4,1% та 3,2%) та зниженого стилістичних реєстрів (95,9% та 96,8%); останній домінує в усіх діалогічних МЖ. Найбільш актуалізованими є розмовний, сленговий та вульгарний пласти лексики. Ізоморфізм спостерігається в мірі вживання книжної лексики та професіоналізмів, у відсутності у повсякденному мовленні діалектизмів, а також професіоналізмів у сварці та суперечці. Аноморфним є використання *термінологічних* ЛО (на 1,8% більше в БДД), *розмовних* ЛО (на 12,7% більше у БДД), *сленгових* ЛО (на 2,4% більше в УДД), та *вульгарних* ЛО (на 11,1% більше в УДД). Розподіл лексикону за форматами свідчить, що саме в УПФ обох етнічних дискурсів комунікантами використовується більше розмовної (58,1% та 49,7%) та вульгарної (41,4% та 64,1%) лексики. Розподіл ЛО за жанрами свідчить, що термінів найбільше залучається в суперечці в обох дискурсах (42,6% та 33,3%), хоча в УДД бесіда має такий самий показник (33,3%). *Книжні* ЛО не притаманні суперечці і сварці БДД та найбільш активно представлені в етнічній бесіді (60% та 50%). Аналіз розподілу *розмовної* лексики демонструє ізоморфізм у тому, що вона найбільше використовується в бесіді (37,9% та 38,5%). Аноморфізм вживання сленгізмів виявляється в тому, що вони найактивніше актуалізуються в британській сварці (63,7%) та українській суперечці (47,4%). *Професійна* лексика найбільше представлена в етнічній розмові (пор., 100% та 66,7%). Ізоморфним виявилось те, що *вульгарізми* найінтенсивніше використовуються в етнічній сварці (34,5% та 35,6%), найменш «лайливою» виявилася бесіда (17,2% та 13,5%). В обох етнічних комунікативних просторах стилістична активність використання лексичного потенціалу ізоморфно зростає у такій послідовності: *сварка* (19,8% та 17,9%) – *розмова* (22% та 19,8%) – *суперечка* (23,3% та 29,5%) – *бесіда* (34,9% та 32,8%). Це можна пояснити часовими параметрами перебігу ДД, а також його емоційною насиченістю, яка найбільш представлена у сварці, і, разом з відносною її короткочасністю, обмежує спектр вживаних одиниць (зокрема через їх повтор), найменш яскраво вона реалізується в бесіді – відсутність дефіциту часу та наявність доброзичливих відносин передбачає широке використання різних одиниць для виділення відтінків думок мовців.

6. Вивчення *синтаксичних* параметрів діалогів дозволило відтворити таку картину. Щодо активності вживання *простих* речень у діалогах формату, то перевагу зафіксовано на боці БДД (на 13,5%, 88,3% та 74,8%), *складних* – УДД (на 13,5%, 11,7% та 25,2%). Щодо різновидів *складних синтаксичних* структур, то спостерігаємо, що в обох етнічних випадках діалоги більш насичені СПР (перевага БДД на 4,5%, 71,9% та 67,4%), ніж ССР (перевага УДД на 4,5%, 28,1% та 32,6%). Аломорфізм у вживанні типів та різновидів речень спостерігається в усіх МЖ усного природного формату, окрім бесіди, в якій з однаковою активністю функціонують як СПР (71,9% та 71,5%) та ССР (28,1% та 28,5%). Так, простих речень використано більше в британській розмові (на 17%), бесіді (на 16,2%), суперечці (на 14,4%) та сварці (на 6,3%), а складних – навпаки, в УДД. СПР, на відміну від ССР, домінують у британській розмові (на 1,7%), суперечці (на 1,4%) та сварці (на 2%). Розподіл за форматами синтаксичних конструкцій дає змогу констатувати, що в обох лінгвокультурах УПФ є преференційним для вживання простих речень (перевага БДД на 9,1%, 64,7% та 55,6%). Якщо ж йдеться про ССР, то розподіл так само свідчить про найбільший показник у межах усного формату на користь БДД (42,5%), а СПР – УДД (37,8%). Розподіл речень за жанрами всередині усного природного формату ДД говорить про те, що прості речення аломорфно найбільше представлені у британській розмові (28,6%) та українській суперечці (26,1%), складні – ізоморфно функціонують у бесіді (34,6% та 31,8%, з перевагою БДД на 2,8%). ССР найбільш притаманні етнічній бесіді (34,7% та 31%, з перевагою БДД на 3,7%), так само як і СПР (34,5% та 29,8%, з перевагою БДД на 4,7%).

7. Порівняння активності вживання в межах етнічних діалогів синтаксичних конструкцій, виділених за критерієм «*мета висловлення*» виявило те, що якщо аломорфним фактом є активність використання комунікантами розповідних (на 1,5% більше в БДД) та спонукальних речень (на 1,6% більше в УДД), то ізоморфним – питальних конструкцій (24,2% та 24,1%). Ізоморфізм полягає лише у вживанні питальних речень у розмові та суперечці. Розподіл речень за форматами свідчить про перевагу саме усного природного формату щодо їх вживання серед інших форматів: розповідні (перевага на 2,9% на користь БДД, 46,9% та 44%), спонукальні (перевага БДД на 17,9%, 82,2% та 64,3%) та питальні (перевага БДД на 4,7%, 69,4% та 64,7%). Розподіл речень за жанрами всередині усного природного формату ДД свідчить, що розповідні речення ізоморфно найбільш притаманні етнічній розмові (перевага на 4,5% на користь БДД, 31,9% та 27,4%) та бесіді (перевага на 3,2% на користь БДД, 31,3% та 28,1%). Спонукальні рівномірно розподілені за МЖ розмови, суперечки та сварки БДД, в УДД перевага фіксується за сваркою (перевага на 19,9% на користь УДД, 27,3% та 47,2%). Питальні речення найбільш представлені у британській суперечці (30,3%) та українській бесіді (31,3%).

8. Щодо ступеня *емоційності* ДД, то перевага в активності вживання емоційно забарвлених висловлень належить УДД, який перевищує за цим

показником БДД (на 6,4%, пор., 16,2% та 22,6%). Однак, в обох форматах найбільш емоційно навантаженою є сварка (з перевагою УДД на 8,6%, пор., 27,4% та 36%). Розподіл емоційних висловлень за форматами виявив пріоритет їх вживання саме в межах УПФ, при цьому БДД формату є більш емоційно навантаженим, ніж УДД (на 21,4%, 57,3% та 35,9%). Розподіл цих одиниць за жанрами говорить про ізоморфну максимальну активність їх вживання в етнічній сварці (на 4,3%, 43,9% та 47,7%).

9. Вивчення діалогів на предмет *стилістичного синтаксису* свідчить, що з усіх його засобів, що функціонують в етнічних ДД усного формату, в БДД представлено 51,8%, в УДД – 45,2% (перевага 6,6% на користь БДД на 12,8%). Вивчення активності вживання одиниць синтаксису виявило перевагу в цьому аспекті УДД (на 6,6%, 46,7% та 53,3%). Встановлено ізоморфізм в активності вживання в усному природному форматі однорідних членів речення (8,6% та 8,2%), лексичного повтору (11,4% та 11,5%) та риторичних запитань (4% та 4%). У той же час аломорфним є використання таких стилістичних одиниць, як еліпсис (більше у БДД на 5,9%), апосейопезис (більше в УДД на 2,8%), парцеляція (на 1,2% більше в БДД), інверсія (на 2% більше в БДД), відокремлені конструкції (на 1,9% більше в БДД), емфатичні конструкції (на 3,5% більше в УДД) та інверсія (на 5% більше в УДД). Розподіл засобів стилістичного синтаксису за форматами розкриває те, що саме УПФ серед інших форматів найбільш представлений одиницями такого типу (з перевагою БДД на 6,6%, пор., англ. 51,8% та укр. 45,2%). УПФ є преференційним для вживання *еліптичних конструкцій* в БДД та УДД (59% та 51,9%), емфатичних конструкцій (48,9% та 66,9%), лексичного повтору (53,9% та 55,7%) та інверсії (51,1% та 46,3%), риторичних запитань в БДД (47,7%), парцеляції (67,5% та 40,6%) та повтору (50,5% та 45,1%). Розподіл одиниць стилістичного синтаксису за жанрами всередині усного природного формату ДД свідчить, що найбільш активно *еліптичні конструкції* вживаються в МЖ розмова (перевага на користь БДД на 8,7%, 52,9% та 44,2%), так само як і *парцеляція* (перевага на користь БДД на 2,8%, 52,8% та 50%), *апосейопезис* – у суперечці (перевага на користь УДД на 8,6%, 33,3% та 41,9%), *емфатичні конструкції* – у сварці (на 8,4%, перевага на користь БДД, 55,2% та 46,8%), так само як і *риторичні запитання* (на 24,3%, перевага на користь БДД, 63,4% та 39,1%), *лексичний повтор* – у бесіді (перевага на користь УДД на 7,4%, 37,5% та 44,9%). Аломорфним є те, що інші одиниці пріоритетно вживаються в різних етнічних МЖ: *повтор* – у британській суперечці (37,8%) та українській сварці (37,5%), *однорідні члени речення* у британській суперечці (34,2%) та українській бесіді (44,6%), *відокремлені конструкції* у британській розмові (58,5%) та українській бесіді (57,1%), *інверсія* у британській бесіді (20,8%) та українській сварці (42,5%). З усіх МЖ усередині формату найбільше одиниць стилістичного синтаксису приходиться на етнічну розмову.

10. Вивчення *акто-мовленнєвих* одиниць БДД та УДД усного формату природного типу виявило ізоморфізм в активності вживання *квесетивів*

(22,3% та 22,4%), *перформативів* (0,6% та 0,7%), *промисивів* (0,5% та 0,7%) та *менасивів* (1,2% та 1,5%). Аломорфним є факт використання *констативів* (більше в БДД на 2,6%) та *директивів* (більше в УДД на 1,9%). Розподіл за форматами дає підстави констатувати, що саме в УПФ вживається більш за інші формати констативів (44,4% та 42,7%), квесетивів (69,4% та 64,1%) та директивів (82,2% та 64,3%), промисивів (80,6% та 60,9%) та менасивів (100% та 89,9%). Розподіл за жанрами одиниць всередині усного природного формату ДД свідчить, що констативи найбільш притаманні британській розмові (31,8%), і, що є ізоморфним, бесіди (перевага на користь БДД на 3,2%, 31,2% та 28%), так само як і перформативи в бесіди (перевага на користь БДД на 3,2%, 39,4% та 36,2%), квеситиви – у британській суперечці (30,3%) та українській бесіди (31,3%), промисиви – у БДД бесіди та розмови (32%) та УДД суперечки (35,7%), директиви (перевага УДД на 2,7%, 34,5% та 37,2%) та менасиви – у сварці (перевага УДД на 3,1%, 51,7% та 54,8%).

11. Аналіз *стратегіо-тактичної* складової діалогів виявив перевагу УДД щодо активності використання кооперативних КТ в усіх його жанрах (на 7,2%, 54,1% та 61,3%), у той час як БДД належить пріоритет у використанні конфронтативних КТ (на 7,2%, 45,9% та 38,7%). Аломорфним є усі випадки вживання КТ кооперації та конфронтації в МЖ форматі: в розмові (перевага на 1,7% на користь УДД у кооперації та БДД – у конфронтації), у бесіди (перевага на 3,2% на користь УДД у кооперації та БДД – у конфронтації), у суперечці (перевага на 15,1% на користь УДД у кооперації та БДД – у конфронтації) та сварці (перевага на 8,8% на користь УДД у кооперації та БДД – у конфронтації). Розподіл КТ кооперації та конфронтації за форматами свідчить, що саме в УПФ вживається більший за інші формати їх відсоток, при цьому розподіл по БДД та УДД є ізоморфним (КТ кооперації: 45,2% та 46%) КТ конфронтації (89% та 88,7%). Розподіл КТ кооперації за жанрами у форматі свідчить, що вони найактивніше використовуються в британській розмові (37,8%) та українській сварці (35,3%), а КТ конфронтації (ізоморфно) – в етнічній сварці (перевага БДД на 5,9%, 43,9% та 38%).

12. Вивчення особливостей невербальної поведінки (НП) британської та української лінгвоспільнот в умовах природних діалогів продемонструвало загальну орієнтацію їх представників на національно визначені та соціально інтеріоризовані моделі поведінки. Аналіз інтеракцій підтвердив, що незалежно від офіційної чи неофіційної ситуації спілкування британці виявляють себе як стримані, неафектовані, що є обов'язковим зразком поведінки культури; українці демонструють, що вони є більш емоційною та експресивною нацією: незважаючи на знання норм НП в конкретній ситуації, вони є більш соціально вільними в демонстрації широкого спектру невербальних сигналів свого ставлення до обговорюваної теми. Спільними для обох культур є засоби демонстрації соціальної влади за посередництва просодико-фонаційної (використання логічного й емоційного наголосів, підвищення тону, зміна на загрозливий чи командний, значущі паузи), кінесичної (соціально визнані, «сильні» або «слабкі» (підкорення, субординації) жести, пози тощо),

проксемічної (порушення офіційної дистанції чи її створення в неформальній ситуації) систем. Ізоморфним є також те, що представники обох націй стають афектованими в суперечці та сварці, однак, британці, як правило, не виявляють фізичної агресії, українці ж є більш емоційними, утримання від емоційності зумовлено вихованням та інтенсивністю інвективи ззовні.

13. Аналіз комунікативних ситуацій показав, що ефект сильного КВ здійснюється тоді, коли комуніканти свідомо чи несвідомо ігнорують правила формальної та неформальної НП, зокрема, коли відбувається «вихід» співрозмовника за нормативно встановлені межі соціальної ієрархії. Порушення норм, невиконання ситуативно приписаної ролі є додатковим, неочікуваним та, відповідно, міцним фактором, який визначає подальший хід комунікації: її переривання, продовження в старому або якісно новому форматі спілкування, завершення. Звернення до цього одним із мовців спричинено мотиваційно серйозними причинами внутрішнього (психічні, соціальні тощо) та зовнішнього (ситуація, контекст тощо) характеру. Ігнорування або зменшення цінності статусу або ролі адресатом відбувається в ситуації, коли демонструється невідповідність адресанта його ролі.

14. Ініціативно-респонсивний аналіз БДД та УДД формату виявив відмінності актуалізації інформаційно-владної основи МЖ, про що зокрема свідчать подібні для кожного ДД параметри ІР-різниць. Рівень інтеракційної асиметричності в розмові та бесіді є незначним; у цілому, він коливається у випадку *розмови* в діапазоні ІР-різниць=0-0,5 (брит. ІР-різниця=0-0,4, укр. ІР-різниця=0-0,5), у випадку *бесіди* рівень домінування одного з партнерів є вище: ІР-різниця=0-1 (брит. ІР-різниця=0-0,9, укр. ІР-різниця=0-1; високий показник діапазону виявлено лише під час аналізу формальних та напівформальних бесід). Невисокі (перш за все, первинні) показники та невеликий етнічний діапазон асиметричності, як ізоморфні риси МЖ, свідчать про високу залученість, ініціативність комунікантів у побудові повсякденних діалогів цих МЖ у межах БКП та УКП. *Ф-коефіцієнти* та *В-коефіцієнти* є, в цілому, невисокими в розмові та відбивають незначну незв'язність та часткову фрагментарність мовлення. Подібним в етнічній суперечці виявилось те, що рівень інтеракційної асиметричності підвищується порівняно з розмовою та бесідою, коливаючись в діапазоні ІР-різниць=0,3-1,5 (брит. ІР-різниця=0,4-1,2, укр. ІР-різниця=0,3-1,5), що свідчить про те, що на відміну від вказаних МЖ, один з учасників більше домінує під час суперечки. Ізоморфним є те, що у сварці діапазон рівня асиметричності значно підвищується: ІР=0,1-1,6 (брит. ІР-різниця=0,1-1,6, укр. ІР-різниця=0,1-1,5). *Ф-коефіцієнти* суперечки та сварки є вищими порівняно з розмовою та бесідою, адже в таких взаємодіях комуніканти частіше порушують постулати Грайса, сприяючи фрагментарності та незв'язності ДД.

РОЗДІЛ 4.

УСНИЙ ФОРМАТ СОЦІАЛЬНОГО ТИПУ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДИСКУРСИВНИХ ПРАКТИКАХ

Комунікативний підхід до передачі знань в історії розвитку суспільства дозволяє виділити декілька часових періодів з характерними для них каналами комунікації. Критичними точками є переходи від невербальної до вербальної, від усної до письмової, від письмової до друкованої, від друкованої до електронної комунікації та телекомунікації [Кашкин 2007; Косенко 2011, с. 49; Розина 2005, с. 17; Forsyth 2012, с. 110-112]. Останні періоди символізують появу масової комунікації – періодичної комунікативної сфери, яка породжує дискурс, призначення якого полягає у впливі на необмежені, розосереджені аудиторії під час розповсюдження суспільно значущої інформації [Вакурова 1997; Волков 2010; Мельник 2008; Почепцов 1996].

Відтак, *теле-, радіо-, Інтернет-, газетний, журнальний* дискурс є символічним відтворенням ситуації комунікації сьогодення. Ця символізація будується на тому, що в ефір чи до «павутини» (зокрема на сторінки Інтернет-преси) потрапляє спеціально відібраний та оброблений журналістами або автентичними носіями думки фрагмент дійсності [Розина 2005, с. 17; Почепцов 1996, с. 77]: *масова комунікація* не стільки опосередковує відображення світу, нав'язуючи образи [Маркузе 1994, с. 117], скільки творить його внаслідок конструктивної природи сприйняття, яке полягає у формуванні перцептивних образів через вибір необхідного з усієї доступної інформації [Потапенко 2008, с. 8]. Виформовується специфічний комунікативний простір – *інформаційне середовище в етнічному соціумі, яке постійно формується та поновлюється як результат безперервної трансляції ретельно відібраних ЗМІ концептів для досягнення поставленої мети*. У результаті виникає *масова культура* [Волков 2008], а в суспільстві формується так зване *одномірне мислення*, яке «систематично насаджується в сфері масової інформації» у вигляді «гіпнотично діючих формул та приписів» [Маркузе 1994, с. 18]. Згідно з презентаційною теорією дискурсу [Олянич 2003, 2007], дискурс масової комунікації для привертання та захоплення уваги аудиторії намагається використовувати всі канали людської свідомості для передачі повідомлення, ефект якого є тим більший, чим яскравішим та наочнішим є образ. Це завдання найбільш успішно виконують телебачення та Інтернет-комунікація.

4.1. Теледискурс як відображення усної діалогічної взаємодії

Актуальність вивчення дискурсу комунікантів, який передається телевізійним сигналом у прямому чи записаному ефірі визначається як зростаючим інтересом лінгвістики до риторичного аспекту комунікації, так і

тією роллю, яку телебачення відіграє в сучасному світі. Будучи складовою індустрії розваг, воно доповнює своєю продукцією газетний та журнальний ринки, культивуючи цінності масової культури [Бабенко 2007; Волков 2010; Маркузе 1994; Почепцов 1996; Шаповал 2008].

Телебачення виступає дієвим каналом соціальної комунікації: сприйняття телевізійного продукту визначається так званим інформаційним «подразненням» – емоційним або інтелектуальним *дисбалансом свідомості глядача*, що не тільки утримує його біля екрану, але й спрямовує його поведінку в потрібне русло [Бабенко 2007, с. 14; Мельник 2008, с. 153; Мітчук 2013, с. 341]. Так, учасники медіадіалогів (ведучий програми, респонденти, політики під час дебатів тощо), відтворюючи існування різних поглядів на обговорювані проблеми, захищаючи свої позиції тощо, позиціонують себе як телевізійні партнери глядача, завжди розраховуючи на його реакцію. У цьому вони, зокрема, спираються на звичні для сприйняття норми спілкування: публічний діалог, навіть у формальних умовах, є інтенсивно насиченим елементами розмовного типу мовлення [Вакурова 1997; Мельник, с. 139; Шарафан 2008], характеризуючись невимушеністю, непідготовленістю, неофіційністю, завдяки чому створюється відчуття спілкування з реальним співрозмовником [Почепцов 1996, с. 76-77].

Тож, ідея активного діалогу, симетричного спілкування міститься у природі телевізійного видовища [Мельник, с. 138], однак, не обмежується лише прямою та непрямою зверненістю до глядачів, а досягається цілісно – завдяки сутності самої мови телебачення – її *аудіовізуальності* – процесу одночасного відтворення ансамблю вербальних та невербальних знаків (зображення (образи, кольори, світло, ракурс, мова тіла тощо) та звука (слова, музика, шуми)) [Бабенко, с. 5; Кемова, с. 34; Мельник, с. 137; Шаповал 2008]. Багатоканальність дії підтримує постійну увагу телеглядача, налагоджує з ним емоційний контакт промовців, створює відчуття особистісної включеності до розмови на екрані [Мітчук, с. 343], ілюзію виконання ролі повноправного суб'єкта комунікації. Тим самим реалізується головний принцип подання інформації на телебаченні – *інфотейнмент*, який розрахований на орієнтацію повідомлень на театральність, видовищність, зваблювання та «участь» телеглядача в медіадіалогах, відволікання його від повсякденних проблем [Мельник, с. 154-155; Поцелуев, с. 239-240]. Телепередачі, побудовані за принципом інфотейнменту, не створюють власне діалогової комунікації, хоча і симулюють діалог [Поцелуев, с. 244].

Відтак, телебачення є тією особливою семіотичною системою, яке дає повноцінне візуально-смісловне відображення дійсності через об'єднання телетрансляцією конкретно-наочного, метафорично-наочного та смислового елементів. Зображення доходять до глядача, в результаті чого увага реципієнта концентрується на способі фіксації інформації [Шаповал 2008], а не на змісті повідомлення. Включення в дію відразу усіх відчуттів призводить до того, що теледискурс ускладнює спроби відірватися від ходу

запропонованих думок та спробувати побудувати критичну оцінку висловленого [Почепцов 1996]. Крім того, теледискурс, на відміну від друкованого або електронного слова, не дає можливості повернутися назад, що, з одного боку, заважає адресату, який прилаштується до швидкості подання інформації, розмірковувати, а з іншого – зумовлює підвищений рівень дублювання інформації. У теледискурсі вибір омовленого тексту пов'язаний з різними часовими координатами, адже їх програми розташовані в часі, а не в просторі, як у випадку газети чи журналу [Почепцов 1996, с. 77-78], в той час як тексти Інтернету знаходяться поза часовими та просторовими рамками.

В усному форматі соціальної комунікації нами були проаналізовані актуальні для британської та української лінгвостільнот медіажанри інтерв'ю, ток-шоу та парламентських дебатів. Діалоги цих МЖ відносяться до спеціально організованих у просторі та часі людських форм взаємодії. Їх зміст актуалізується в руслі одного чи декількох природних типів діалогу в соціально-значущому, штучному форматі його проведення. Сутність соціального ДД визначається поєднанням обговорення, обміну думками, сукупністю критики тощо, що створює комплексне повідомлення, опосередковано призначене масовій аудиторії.

4.2. Діалог-інтерв'ю: зіставний аспект

Однією з найбільш популярних, соціально організованих форм спілкування в британському та українському медіапросторах є *інтерв'ю* (англ. *interview* – обмін думками), під яким розуміється *опитування людини за професійною або особистісною тематикою, метою чого є повідомлення деякої актуальної новини та вплив на суспільну думку* [Беляева 2007, с. 8; Вакурова 1997; Мельник, Тепляшина 2008, с. 85; Шаповал 2008; Maier 1976]. У британському варіанті англійської мови інтерв'ю репрезентується як *a meeting (often a public one) at which a journalist asks somebody questions in order to find out their opinions* [OD]. В українській мові дефініція інтерв'ю більш розгорнута за рахунок деталізації сем «meeting» та «somebody» – *призначена для опублікування в пресі, передачі по радіо, телебаченню розмова журналіста з політичним, громадським або яким-небудь іншим діячем* [АТСУМ]. Таким чином, в обох етнічних просторах ізоморфним є розуміння інтерв'ю як такої соціальної взаємодії (*a meeting / розмова*), в якій новина є персоніфікованою людиною (*somebody / політичним, громадським або яким-небудь іншим діячем*), думка якої як експерта чи професіонала є важливою для аудиторії (*often a public one / для опублікування в пресі, передачі по радіо, телебаченню*). Аноморфізм полягає у функціонуванні семи «ЗМІ» в українському визначенні.

Інтерв'ю належить до *інституціонального* дискурсу. Зокрема про його офіційний характер свідчить не тільки орієнтація мовлення його учасників на літературну норму, але й таке систематичне чергування реплік, яке відбиває

конвенціональне узгоджене форматом МЖ закріплене за ними *право на репліку* та фіксований розподіл комунікативних *ролей* (інтерв'юер та респондент) [Апалат 2003, с. 203], що виявляє соціально зумовлену односпрямованість дій адресанта (через запитання вилучати інформацію) та адресата (надавати інформацію). В ідеальному інтерв'ю комунікативний намір журналіста (*стратег*) є спонукальним (за виключенням додаткового введення нової інформації), адже полягає в стимулюванні до відповіді респондента (*інформатора*), намір якого є переважно інформативним [Гапотченко 2004, с. 18; Мельник, с. 85; Станкевич 2011]. Через відповіді на запитання і відбувається розкриття особистості гостя, прояснення низки питань. Вище сказане дозволяє визначити інтерв'ю також як *публічну форму примусового (через реалізацію, перш за все, соціально-статусної влади) отримання в межах мовленнєвого етикету певної інформації від респондента за допомогою низки поставлених інтерв'юером запитань* [Вакурова; Мельник]. Інституціональна специфіка інтерв'ю також зумовлюється дією таких соціокультурних чинників, як орієнтація на вільну бесіду, складність тематики, обмеженість часу виступу, наявність мікрофона та записувальних пристроїв [Рубчак 2008, с. 422]. Водночас, інтерв'ю притаманні риси *персонального* дискурсу: окрім підвищеної уваги один до одного, контекстуально можливим є вживання лексики зниженого регістру мови, обмін ролями між комунікантами (респондент сам ініціює запитання, перетворюючись на інтерв'юера), використання нестандартних запитань (риторичні, запитання-відлуння) [Апалат, с. 203; Пассов 1989, с. 17].

Іншою ключовою особливістю інтерв'ю є реалізація опосередкованого дистанційованого спілкування з *масовим адресатом* [Станкевич 2011] або *цільовою аудиторією* – стійкою сукупністю людей, заради яких воно відбувається та яка виділяється (враховуючи вік, освіту, стать тощо) на основі спільних інформаційних потреб [Ковтун 2008, с. 69]. Вибір лінгвальних та нелінгвальних засобів комунікації, її жанрів зумовлюється властивостями аудиторії, на яку орієнтується медіа [Гапотченко, с. 107-108]. Тож, вплив на людину крізь призму її групової належності сприяє його найбільшій ефективності. У зв'язку з вищезазначеним, визначаємо *інтерв'ю як цілісний акт інституційно-персональної комунікації, який розкривається в студійному форматі бесіди (хоча і не обмежується нею) між журналістом та респондентом у ситуації послідовного чергування запланованих чи спонтанних запитань першого та відповідей на них другого для отримання інформації, думок та суджень, які представляють громадський інтерес.*

Типологія жанрів інтерв'ю залежить від низки його ознак. Так, згідно з каналом трансляції (усний або візуальний спосіб представлення), виділяються *слухові* (радіо-, теле-, телефонні) та *візуальні* (представлені в Інтернеті, пресі) інтерв'ю [Гапотченко, с. 7]. В останньому випадку тексти інтерв'ю сполучають риси оригінального мовлення журналіста та переданого ним тексту респондента [Кузнєцова, с. 203], тому такі «стилізовані» під діалоги *он-лайн* визначаються нами як *вторинні* у порівнянні з *первинними*,

трансльованими аудіо- та відеозасобами (телевізійними та Інтернет технологіями) інтерв'ю, які й досліджуються в роботі. Критерій міри *запланованості* дозволяє розподілити інтерв'ю на *формалізовані* (підкорені раніше розробленій програмі) та *неформалізовані* (питання визначаються темою розмови, ситуацією тощо) [Мельник, Тепляшина, с. 124]. За *кількістю* осіб та *предметно-емоційної* спрямованості виокремлюються *інтерв'ю-діалог*, *інтерв'ю-полілог*, *інтерв'ю-бесіда* та *повідомлення* [Вакурова 1997; Мельник, Тепляшина, с. 125-126]. Виділяються також *вільне*, *протокольне*, *аналітичне*, *проблемне*, *тематичне*, *портретне* інтерв'ю [Мельник, с. 100-102]. Ми базуємося на класифікації інтерв'ю, яка розкриває *цільову* спрямованість його видів, а саме – *інформаційне* (щодо події), *проблемне* (висловлення компетентної думки щодо проблеми або суспільно-значущого явища) та *портретне* (особистісне, з підтипом «зіркове») інтерв'ю.

Проаналізовані британські та українські телеінтерв'ю, однакові за своїм обсягом, були відібрані за тематичним критерієм: їхня тематика торкалася сфер освіти, політики, фінансів, економіки, мас медіа, спорту, мистецтва, здоров'я, військового сектору. Аналіз емпіричного матеріалу показав, що ізоморфною рисою британських та українських інтерв'ю є їхні структурно-композиційні ознаки [див. також Апалат, с. 7; Кузнецова, с. 204]: 1) *початок бесіди* – встановлення контакту інтерв'юера із співрозмовником та повідомлення теми; 2) *основна частина* – композиційно-організуючий центр або інформаційне ядро інтерв'ю, яке містить факти, явища, докази, оцінки тощо; 3) *висновки / кінцівка* – підбиття підсумків, вираження вдячності за інтерв'ю, побажання тощо. Так, типовими способами встановлення контакту у британських та українських інтерв'ю журналіста зі співрозмовником є формули привітання: англ. **Stephen Sackur**: *George Galloway, welcome to Hard Talk*. **George Galloway**: *Thank you very much* [BBC Hardtalk] та укр. **Артем Шевченко**: *І гість нашої програми є генерал армії Євген Марчук... Мої вітання*. **Євген Марчук**: *Доброго вечора* [«Знак оклику!» (yevhen_marchuk)]. При цьому виявилось, що респондент може не відповідати привітанням на привітання, а одразу ж видавати інформацію: **Gillian Anderson**: *Gillian Anderson, welcome to the Baftas. You are a stranger to the Baftas, of course. Which films did you enjoy this year and what roles of women, particularly what roles of women were amazing this year?* **Zoe Ball**: *Well, that was Key Benchers that was amazing. Oh, what are great roles that are played by women? Tell me* [Gillian Anderson] та **Ілона Довгань**: *До речі, вітаємо вас! Ваші відчуття другого дня на волі?* **Юрій Луценко**: *Ну, ви знаєте, вчора було, звичайно, велике свято* [Tvi.ua (08.04.2013)]. Перед зустрічю гостя журналістом може бути подана низка (зазвичай, позитивно забарвлених) фактів про гостя студії, що, не тільки спрямовано на ознайомлення аудиторії з респондентом, але й виступає опосередкованим привітанням з самим респондентом, адже створюється необхідний інтелектуальний фон та позитивний емоційний настрій бесіди: англ. **Andrew Marr**: *the current Mayor is Boris Johnson who is seeking re-election for a second term. He has brought in*

Boris bikes and new buses, and if he had his way London would have a new airport as well ... And he joins me now [«The Andrew Marr Show» (ysv)] та укр. **Ігор Чечеринда**: ... про наслідки цієї дії ми поговоримо сьогодні з Миколою Томенком. Він є активним учасником руху за визволення Юлії Тимошенко, народним депутатом ВО “Батьківщина” і колишнім віце-спікером українського парламенту [Tvi.ua (05.08.2013)].

Ізоморфною рисою є також орієнтування глядачів на тему інтерв'ю, що передує представленню та привітанню героїв телепередачі: **Andrew Marr**: As England prepares for their opening Euro 2012 match in the Ukraine tomorrow, the conduct of local supporters threatens to overshadow the football itself. The Dutch players found themselves abused by local spectators... **Clarke Carlisle**: Well, thank you [News.bbc (9727)] та **Ірина Славінська**: Поговоримо про «беспредел» міліціонерів під час різноманітних акцій і про те, як нам далі з цим усім жити. Зокрема, про штурм Гостинного двору та порушення прав людини і дії міліції під час сутички з активістами ... [Tvi.ua (21.02.2013)]. Ізоморфним виявилось і те, що в британських та українських інтерв'ю інформаційного чи проблематичного жанрів привітання залишаються «за кадром»: учасники одразу ж переходять до справи з метою отримання необхідної інформації. Йдеться як про інституціональні, так і про персональні телеінтерв'ю: англ. **BBC journalist**: So why did you agree to be Doctor the Who? **Christopher Eccleston**: Because it was written by Russel T. Davis primarily [Youtube (4uD9)] та укр. **Петро Задорожний**: Від коли «От Вinta» товаришує з Пластом? **Юрко Журавель**: Весь час скільки існує гурт «От Вinta», стільки ми знайомі і пліч-о-пліч дружимо й працюємо разом з Пластом [Plast.org].

Основна частина інтерв'ю концентрується навколо респондента, дії якого спрямовуються інтерв'юером. Йдеться про зосередження останнього на особистості гостя, його публічному та приватному житті або на обговоренні з ним соціально значущої проблеми, її коментуванні, вираженні оцінок, що здійснюється в активному питально-відповідному режимі та визначається мірою розкриття поставлених запитань чи обговорюваної проблеми або регламентованим часом інтерв'ю.

Кінцівка інтерв'ю завершується підведенням підсумків та етикетно оформленим розриванням контакту: англ. **Andrew Marr**: A bit wild. Alright, a busy year ahead. Prime Minister, thank you very much indeed for joining us [«The Andrew Marr Show» (TX0)] та укр. **[Журналіст]**: Отже, Ваша позиція є така, в Кримському питанні, що головне забезпечити деескалацію, успокоєння ситуації. **Ігор Семиволос**: Абсолютно точно... **[Журналіст]**: Дякую Вам за розмову... [Окрема думка (28.02.2014)]. Неподання етикетних формул в електронному варіанті телеінтерв'ю свідчить, що головна мета інтерв'ю – інформаційна, а метакомунікативні акти, які активно вживалися протягом інтерв'ю, свідомо залишаються поза кадром, як такі, що не сприяють досягненню цієї мети [див. напр., Plast. 9616; Plast.9668; Plast.9862].

Отже, дослідження продемонструвало, що основні фази розгортання інтерв'ю в обох етнічних медіа-просторах є однаковими – початок, основна частина та кінцівка. Кожна фаза має своє завдання, яке, окремо та разом з іншими завданнями, підкорене, по-перше, меті впливу журналіста на гостя студії отримати індивідуальний результат, по-друге, меті запланованого впливу інтерв'ю на масового адресата. Подібністю також відрізняється характер комунікативного та метакомунікативного оформлення даних етапів інтерв'ю. Різниця полягає в індивідуальних підходах журналістів щодо того, як розпочати та закінчити інтерв'ю, в яку саме – конфліктно-кооперативну чи кооперативну – форму втілити фрагменти її основної частини, які та скільки при цьому вжити етикетних формул, як загалом активізувати та налаштувати співбесідника на плідну бесіду.

Проаналізовані інтерв'ю у своїй комунікативній схемі репрезентують наявність таких взаємодій між учасниками: *інтерв'юер-респондент, інтерв'юер-два респондента, два інтерв'юера-два / більше двох респондентів*. Такі схеми є прототиповими для британського та українського медіапростору, маючи спільності та відмінності у своїй реалізації. Журналісти є активними співавторами інтерв'ю не тільки тому розумінні, що просувають його за рахунок питань та констатації необхідних фактів, вони постійно переривають свого співбесідника, задаючи питання по ходу бесіди з метою висловлення підтримки чи незгоди, виражаючи своє ставлення до повідомлення мовця. При цьому їх мовна поведінка будується, таким чином, щоб постійно стимулювати співбесідника інформаційно та ціннісно «розкриватися», що відбувається в межах кооперації. На противагу схемі *інтерв'юер-респондент* інші моделі передбачають паралельну розмову (напр., формат суперечки) афектованих гостей та журналіста студії, які можуть не поступатися ініціативою один одному: **Chuka Umunna**: *Well look, we all know there was a global financial crisis...* **Jeremy Vine** [перебиває]: *... You ran up a record deficit [The Andrew Marr Show (bpD)]*, **Caroline Flint**: *No, we're supporting ...* **Andrew Marr** [перебиває]: *You won't? Okay.* **Caroline Flint**: *... we are supporting the contract [BBC (2631)]* та укр. **Ганна Гопко**: *Я хочу сказати, а... що, розмір штрафів залишаються ті самі, які були раніше. ... Не треба вводити в оману! Тому що...* **Тарас Чорновіл** [перебиває]: *Я як народний депутат, який вносив саме ці поправки...* **Ганна Гопко** [перебиває]: *Я хочу сказати, що розмір штрафу залишається тим самим, яким був раніше.* **Тарас Чорновіл** [перебиває]: *Це я дуже добре пам'ятаю, бо намагався це виправити!* [Tvi.ua (18.12.2012)]. В усіх випадках як у британському, так і в українському інтерв'ю журналіст виступає, з одного боку, в ролі судді та модератора мовлення гостей, з іншого боку, завжди миттєво віддає свою ініціативу партнеру, адже цьому зобов'язує формат програми – думка ведучого важлива, але головне – отримання необхідної інформації.

Аломорфною рисою є мовна структура британських та українських телеінтерв'ю: якщо в першому випадку йдеться про оформлення запитань-

відповідей виключно англійською, а відхилення від цього у формі іншомовних елементів відбувається лише зі стилістичними намірами, то українські інтерв'ю можуть бути побудовані з використанням російської мови: **Журналіст:** *Буде виходити Ваша програма?* **Савік Шустер:** *Я думаю, что в таком формате, в котором она выходила, она выходит... не будет* [Youtube (fcIu)], **Роман Віктюк:** *За піонерками они никогда не бегали. Не путайте меня. Летіли одні хлопці, матюкались всіми словами, які знали, но режисер, если во время этого бега подумает...* [Youtube (aCJo)]. Зазначимо, що зміна мовного регістру здійснює більший ефект, адже яскравіше підкреслює думку респондента, активізуючи увагу журналіста та глядачів. Загальними рисами проаналізованих інтерв'ю є поєднання стандарту (відбиття в денотативних значеннях реалій) та експресії (вживання засобів з метою посилення емоційного впливу на адресата та максимальної реалізації намірів співбесідників [див. також Гапотченко, с. 7]).

4.2.1. Морфологічні особливості

На морфологічному рівні в телемовленні британців та українців було виявлено вживання таких стилістичних одиниць:

1) **іменників, прикметників із суфіксами суб'єктивної оцінки** (тільки в УДД – 10,7%): укр. **Мустафа Найєм (журналіст):** *Навіть я не знаю ... в ресторанах, маленьких бариках, вже не курять* [Tvi.ua (18.12.2012)], **Оксана Забужко:** *... оця книжечка на сто сторінок* [Tvi.ua (17.07.2013)];

2) **прикметників, які відносяться до одного іменника для підсилення якості** (перевага у БДД інтерв'ю (на 6,4%, пор., 22,4% (73,3% використано респондентами) та 16,1% (66,6% вжито респондентами)): англ. **Clarke Carlisle:** *It is a long, hard and physically demanding season* [News.bbc (9727)] та укр. **Оксана Забужко:** *Але ж є такі оці проміжні, маргінальні пливучі аномалії* [Tvi.ua (17.07.2013)];

3) **дієприслівників, дієприкметників та їхніх зворотів** (перевага в УДД на 4%, пор., 6% (50% для респондентів та журналістів) та 10% (тільки респонденти)), які є ознакою синтаксису книжно-писемного стилю, хоча інтерв'ю може набувати вигляду неформальної, дружньої бесіди: англ. **Jeremy Vine:** *Point taken, you say it's the wrong kind of growth* [The Andrew Marr Show (bpD)] та **Тамара Шевчук:** *A tenper, будучи на наступних акціях, буду готуватися до цього* [Tvi.ua (21.02.2013)];

4) **особового займенника ми / we (us / our, нас / нам) або дієслова в першій особі множини** (в УДД), що вказує на єдність адресанта з адресатом та соціумом (перевага в БДД на 4,6%, пор., 75,1% (14,6% з них належать журналістам) та 70,5% (8,6% – журналістам)): англ. **David Cameron:** *We need the investment, we need the jobs* [«The Andrew Marr Show» (TX0)] та укр. **Ірина Словінська (журналіст):** *І зараз ми поговоримо про беспредел міліціонерів під час різноманітних протестних акцій і про те, як нам далі з цим усім жити* [Tvi.ua (21.02.2013)].

Розподіл цих засобів серед МЖ усередині формату демонструє перевагу на користь БДД (на 10,7%).

4.2.2. Лексичні особливості

Усне мовлення британських та українських інтерв'юерів та респондентів відрізняється активним вживанням:

1) **оцінних прикметників**: англ. **Clarke Carlisle**: *Well, I think it's fantastic that Roy Hodgson has spoken about it...* [News.bbc (9727)] та укр. **Ірина Луценко**: *Я змогла за цих два роки провести коლოსальну переоцінку цінностей!* [Tvi.ua (08.04.2013)];

2) **оцінних прикметників вищого / найвищого ступеня порівняння**, що відбиває інтенсивність ознаки предмета тощо: англ. **Caroline Flint**: *... and, of course, our electricity pool will make that easier* [BBC (2631)] та укр. **Микола Томенко**: *Найбільша проблема трапилася в перші дні ...* [Tvi.ua (05.08.2013)];

3) **оцінних прислівників**: англ. **Lord Patten**: *From the beginning, unfortunately, in dealing with a crisis...* [Telegraph (bbc)] та укр. **Кость Бондаренко**: *Тим більше, Москва чудово розуміє, що підписання Угоди про асоціацію – це ще не євроінтеграція ...* [Окрема думка (27.08.2013)];

4) **прислівників, які відтворюють високий ступінь інтенсивності ознаки**: англ. **Michael Gove**: *Yes, I think she's done a really good job* [«The Andrew Marr Show» (Ute)]; **Lord Patten**: *No, he went, extremely honorably* [Telegraph (bbc)] та укр. **В'ячеслав Брюховецький**: *Ці тести, які сьогодні є, абсолютно не досконалі...* [Homo Sapiens (31.07.2013)]; **Мустафа Найєм**: *І це дуже дивно* [Tvi.ua (18.12.2012)].

Мовлення британських та українських респондентів та журналістів відрізняється вживанням вставних повнозначних та функціональних слів (*well* (22,8%), *really* (5,1%), *hopefully* (0,8%), *actually* (13,8%), *just* (9,8%), *absolutely* (3,9%) та *отой* (1%), *значить* (2%), *скажімо* (3,9%), *ну* (4,4%), *взагалі* (4,9%), *звичайно* (6,4%), *ось* (22,8%), *зараз* (9,3%), *тут* (9,8%), *от* (13,7%), *тобто* (22,5%) та вставними фразами ((*what*) *I mean* (5,5%), *I think* (26%), *you know* (9,1%), *let's be clear about* (8%) та *скажімо так* (1,5%), *знову ж / таки* (2,5%), *я не знаю* (4,4%), *чесно/умовно/власне кажучи* (6,4%)).

У БДД та УДД активними контактовстановлюючими засобами є дієслівні ЛО, включаючи етикетні слова типу англ. *let (me)* (22,4%) та укр. *вибачте* (14%), *пробачте* (10,5%), *перепрошую* (5,3%), вживання яких є наслідком прямої діалогічності: англ. *listen* (3,4%), *look* (27,6%), *know* (46,6%) та укр. *бачите* (3,5%), *розумієте* (14%), *знаєте* (33,3%) тощо, напр., англ. **Chuka Umunna**: *Well, look, we were very clear and we raised this issue with the Home Secretary over eight months ago* [The Andrew Marr Show (bpD)] та укр. **Оксана Забужко**: *А у межах колонки, перепрошую, сформувані смисли, коли треба це явище простежити* [Tvi.ua (17.07.2013)].

Аналіз мовлення інтерв'ю на предмет стилістично забарвленої лексики виявив її розподіл за такими мовними регістрами, як **літературно-книжний**: з перевагою в БДД ступеня активності **термінології** (пор., 75,7%

та 64,4%): англ. *price freeze, wholesale costs, tax changes, share value* та укр. *автаркічний, медіалізований, апіорі, прайм-тайм, дисперсний, таблоїдизація; книжеових одиниць* (пор., 2% та 7,4%): *whilst, approbatory, cinning, en masse* та укр. *штиблети, оперативна нарада, петлюрівці, соцзмагання та розмовно-просторічних одиниць: розмовна* лексика (пор., 21% та 27,1%): англ. *bashing, to pick up the pieces, chunk, kick out* та укр. *жлоб, курилка, лузер, пресувати, нижче плінтуса, приколізація, лупити; сленгізми* (пор., 1,3% та 1,1%): англ. *toast, honcho* та укр. *лох, мороз, пакувати (когось)*. Невеликий відсоток розмовно-просторічних елементів, за відсутності, в цілому, *вульгаризмів* (за виключенням *darned* у мовленні лорда Паттона, поява якого пояснюється похилим віком лорда та його афектованим станом), свідчить про високий рівень культури гостей, запрошених до студії чи респондентів під час церемоній, зустрічі на вулиці, які орієнтуються на формальний стиль інтеракції. За ступенем активності вживання ЛО підвищеного стилістичного реєстру переважають в інтерв'ю у БДД (на 5,9%, пор., 77,7% та 71,8%), в той час як зниженого – в УДД (на 5,9%, пор., 22,3% та 28,2%). Британське інтерв'ю є тим МЖ формату, в якому найменш активно порівняно з іншими МЖ вживаються стилістично забарвлені ЛО (28,2% та 29,9%, перевага на 1,7% на користь УДД).

4.2.3. Синтаксичні особливості

Для БДД та УДД притаманне утворення складних конструкцій з різними типами зв'язку, які утворюються за рахунок поєднання простих та складних конструкцій в єдине ціле як результат нагромадження інформації в процесі мисленнево-мовленнєвої активності респондента: англ. **Clarke Carlisle**: *If you see the referee is taking control of it, if he's stopped the game and if it's one or two individuals, they're being sought out; or if it's a group - he's taken the players off the pitch to sort it out, then you'd be happy because you know it's being dealt with* [News.bbc (9727)] та укр. **Ірина Луценко**: *І я зрозуміла – мабуть, ці два роки розлуки, два роки між між тюрмою, домом і судом, такий цей бермудський трикутник, дали можливість все-таки зрозуміти, що найцінніше – це сім'я, найцінніше, це те, що було от у нас з Луценком двадцять шість років* [Tvi.ua (08.04.2013)]. Таке синтаксичне оформлення повідомлення, яке відбиває бажання адресанта виразити зміст ідеї в одній конструкції ускладнює процес сприйняття інформації.

Підрахунки в сфері синтаксису свідчать про те, що в етнічному інтерв'ю домінують *прості* речення (перевага на користь УДД на 5,5%, пор. 51,7% та 57,2%) над *складними* (перевага на користь БДД на 5,5%, пор., 48,3% та 42,8%). Щодо типів складних структур, то більш активно використовуються СПР (перевага УДД на 13,6%, пор. 73,3% та 86,9%), ніж ССР (перевага БДД на 13,6%, пор., 26,7% та 13,1%). У мовленні британських *інтерв'юерів* було зафіксовано 34% *складних* речень (з них ССР – 47,3% та СПР – 52,7%) та 66% *простих* речень, у той час як у *респондентів* було знайдено 56,4% *складних* речень (ССР – 19,6% та СПР – 80,4%) та 43,6% *простих* речень. В

українському інтерв'ю в мовленні *інтерв'юерів* виявлено 25,1% складних речень (ССР – 22,7% та СПР – 77,3%) та 74,9% *простих* речень, у *респондентів* – 53,1% складних речень (ССР – 10,3% та СПР – 89,7%) та 46,9% *простих* речень. При цьому британські *журналісти* використовують більше складних речень, ніж їх українські колеги (на 8,9%, пор. 34% та 25,1%; у випадку з ССР перевага складає 24,6% на користь британських журналістів, пор., 47,3% та 22,7%, СПР – 24,6% – українських, пор., 52,7% та 77,3%). Те ж саме спостерігається в мовленні *респондентів*: перевага на 3,3%, пор., 56,4% та 53,1% (перевага у випадку ССР – 9,3% на користь британських респондентів, пор., 19,6% та 10,3%, СПР – 12,4% – українських респондентів, пор., 77,3% та 89,7%). Щодо простих речень, то міжетнічна перевага спостерігається у випадку з реченнями як українських *журналістів* (на 8,9%, пор., 66% та 74,9%), так і українських *респондентів* (на 3,9%, пор., 43,6% та 46,9%).

Якщо порівнювати дані усередині етнічних інтерв'ю, то в британському інтерв'ю респонденти відносно до журналістів використовують більше складних речень (на 22,4%, пор., 34% та 56,4%, зокрема на 9,6% більше ССР (45,2% та 54,8%), на 63,4% більше СПР (18,3% та 81,7%)) та на 7,6% більше простих речень (46,2% та 53,8%). В українському інтерв'ю респонденти використовують більше ССР (на 21,6%, пор., 39,2% та 60,8%) та СПР (на 59,6%, пор., 20,2% та 79,8%), журналісти – на 1,2% простих речень (50,6% та 49,4%).

Тож, в обох етнічних інтерв'ю спостерігається тенденція щодо більш активного використання простих речень. Складні конструкції переважають у мовленні респондентів, у той час як інтерв'юери використовують більше простих речень, що пояснюється наступним: під час запитання інтерв'юеру необхідно точніше виразити запитання, в той час як респонденту потрібно передати багато інформації, всесторонньо обґрунтувати думку, що відбувається за допомогою складних речень. Крім того, журналіст за посередництва саме таких речень виконує числені метакommунікативні дії: представлення гостя, привернення уваги до відеороликів тощо. Аломорфними ознаками етнічних інтерв'ю є те, що мовлення британського інтерв'ю характеризується більшою кількістю складних речень порівняно з українським та меншою кількістю простих конструкцій.

Дослідження висловлень за параметром *емоційності* виявило, що УДД інтерв'ю є більш емоційним за БДД (на 4,4%, пор., 4,7% та 9,1%), розподіл за жанрами так само свідчить про перевагу УДД (на 2,6%).

Аналіз реплік за *метою висловлення* виявив однаковий пріоритет функціонування в британському та українському інтерв'ю розповідних (ізоморфізм вживання, пор. 81,2% та 81,5%), питальних (перевага на користь БДД на 2,2%, пор. 17,9% та 15,7%), спонукальних речень (перевага УДД на 1,9%, пор. 0,9% та 2,8%).

З погляду *стилістики синтаксису* відмічаємо більший ступінь активності вживання у БДД таких засобів та прийомів виразності, як:

– **відокремлені речення** (на 6,9%, пор., 18,1% (з них 15,4% вжито ведучими, 84,6% – респондентами) та 11,2% (з них 4,7% – журналістами, 95,3% – респондентами)): англ. **Chuka Umunna**: *But can I just say, you know, a word of caution here, we've got to be clear, of course we need a properly managed migration system* [The Andrew Marr Show (bpD)] та укр. **Ірина Луценко**: *Те, що це два роки тому вважалося важливим – боже, я цього не зробила! якись справи по роботі, по фірмі, – це були інші пріоритети* [Tvi.ua (08.04.2013)];

– **повтор** (на 2,7%, пор., 23,6% (з них 14,7% належать ведучим, 85,3% – респондентам) та 20,9% (з них 28,2% використані журналістами, 71,8% – респондентами)): англ. **Jeremy Vine (журналіст)**: *... observing the situation here. I mean just to be clear. Just to be very clear* [BBC (b01x)] та укр. **Тамара Шевчук**: *Мене всі там знають уже. І навіть більшість працівників "Беркуту" я бачила 25-го числа. Вони мене теж знають* [Tvi.ua (21.02.2013)].

Перевагу в стилістичному синтаксисі БДД було встановлено в емфатичних конструкціях, однак, *інверсивні* речення домінують в УДД:

– **емфатичні речення** (на 9,2%, пор., 23,6% та 14,4%):

1) **лексичний повтор** (на 6,5%, пор., 11,8% (з них 29,4% належать ведучим, 70,6% – респондентам) та 5,3% (тільки респонденти)): англ. **David Cameron**: *What I think is wrong is pay going up and up and up when it's not commensurate with the success ...* [«The Andrew Marr Show» (TX0)] та укр. **Микола Томенко**: *що це її хрест, який вона мусить нести, на собі нести* [Tvi.ua (05.08.2013)];

2) **інверсія** (на 4,2%, пор., 2,8% (100% належать респондентам) та 7% (з них 46,1% вжито журналістами, 53,9% – респондентами)): англ. **Clarke Carlisle**: *...and it definitely is a possibility* [News.bbc (9727)] та укр. **Віталій Ярема (респондент)**: *Затримувати людей, які не вчинили адміністративного правопорушення, міліціонер не має права!* [Tvi.ua (21.02.2013)];

3) **спеціальні емфатичні конструкції** (на 6,9%, пор., 9% (з них 15,3% вжито журналістами, 84,7% – респондентами) та 2,1% (тільки респонденти)): англ. **Jeremy Vine (журналіст)**: *What a mess!* [BBC (b01x)], **Andrew Marr**: *That is quite a big chunk!* [BBC (2631)] та укр. **Кость Бондаренко**: *Росія не буде кидати аж усі ресурси для того, щоб зупинити Україну!* [Окрема думка (27.08.2013)], **Оксана Забужко**: *Ну ніяк він не працює!* [Tvi.ua (17.07.2013)].

Відмічаємо перевагу в УДД таких стилістичних одиниць:

– **еліптичні речення** (на 6,5%, пор., 11,1% (з них 31,2% вжиті ведучими, 68,8% – респондентами) та 17,6% (з них 39,4% – журналістами, 60,6% – респондентами)): англ. **Jock Stirrup**: *Reductions in number of fast jet aircraft, reductions in numbers of ships, reductions in equipment within the army* [BBC (1166)] та укр. **Юрій Луценко**: *Триста книжок прочитав* [Tvi.ua (08.04.2013)];

– **парцеляція** (тільки в УДД – 1,6% (з них 33,3% належать журналістам, 66,7% – респондентам)): укр. **Ірина Луценко**: *І я відповіла коротко – я буду гордитися своїм чоловіком! І собою* [Tvi.ua (08.04.2013)];

– **однорідні члени речення** (на 3,1%, пор., 18,8% (з них 14,8% належать ведучим, 85,2% – респондентам) та 21,9% (з них 19,5% вжиті журналістами, 80,5% – респондентами)): англ. **Caroline Flint**: *And some of our package, around breaking up the generation supply, the pool, the regulator, that's not new...* [BBC (2631)] та укр. **Віталій Гайдукевич (журналіст)**: *Чи можуть вони як громадські активісти наступного разу ... прийти підготовленими – шоломи, налокітники, наколінники?* [Tvi.ua (21.02.2013)];

– **апосейопезис** (на 7,4%, пор., 2,8% (з них 25% належать ведучим, 75% – респондентам) та 10,2% (з них 5,2% вжито журналістами, 94,8% – респондентами)): англ. **Lord Patten**: *I think he was ... One of the tragedies is that he wanted to do all the right things* [Telegraph (bbc)] та укр. **Мирослава Барчук (журналіст)**: *Двадцять років... двадцять років покоління міняється, і ми переживаємо те саме* [Homo Sapiens (31.07.2013)];

Ізоморфною рисою виявилася однакова активність вживання **риторичних запитань** (2,1% (з них 66,7% журналістських запитань, 33,3% – респондентів) та 2,1% (тільки респонденти): англ. **Andrew Marr (журналіст)**: *You won't? Okay* [BBC (2631)] та укр. **Оксана Забужко**: *Тобто чому вони не цитують Хейфеца? Бо вони його не читали!* [Tvi.ua (17.07.2013)].

Отже, відмічаємо перевагу в УДД таких виразних засобів та прийомів, як еліптичні речення, риторичні запитання, парцеляція, вживання однорідних членів речення, апосейопезис, інверсія. Перевагу БДД в інтерв'ю виявлено в емфатичних конструкціях, за винятком інверсії, відокремлених реченнях, повторах, спеціальних емфатичних конструкціях та лексичному повторі. Розподіл у межах формату за жанрами демонструє ізоморфізм в активності вживання одиниць (35,4% та 35%).

4.2.4. Невербальні особливості комунікативної поведінки

Невербальні особливості британських та українських інтерв'ю визначаються інституціональним форматом їх проведення (гість запрошується до телестудії в призначений час для бесіди на певну суспільно-значущу тему чи розповіді про своє життя) та особливостями поводження на «публіці»: британці первинно є більш стриманими у своїй невербальній поведінці [Кустова 2003; Miall 1999], хоча в обох інтерв'ю невербальна поведінка характеризується як повільна, виважена, акцентована, та, яка підкреслює не тільки значущість інформації, яка передається, але й значущість самої особистості. Проксеміка комунікації також свідчить про формальність інтеракції, адже ведучий та гість дистантно розташовані за столом: див. напр., інтерв'ю з мером Лондона Борисом Джонсоном [«The Andrew Marr Show» (ysv)] та з Президентом України Петром Порошенко [Youtube (uqIR)]. Зазвичай строгий та елегантний одяг співрозмовників, макіяж, зачіски, а також простота, вишуканість оформлення студії

спрямовані на створення того фону, на якому інформація буде сприйматися позитивно.

Погляди комунікантів зосереджені один на одному, адже відкритість поглядів свідчить про щирість комунікації та істинність інформації, яка презентується. Серйозна тональність спілкування передбачає стриманість та виваженість у рухах тіла ведучого та респондента, що підкріплює інформаційні запити та відповіді, див., напр., невербальну поведінку в британському інтерв'ю з Найджелом Фраджем [Youtube (IWq8)] та українському – з Іриною Варгаш [Youtube (VGuE)]. Більше враження від бесіди, ніж ведучий, отримує глядацька аудиторія, адже перший бере активну участь у створенні та підтримці відповідної «картинки», а остання зосереджена на всьому видовищі як третя сторона.

На відміну від ток-шоу та дебатів, у телеінтерв'ю ведучому та його учасникам не є притаманним звертатися до глядацької аудиторії прямо. Виключенням є те, що ведучий з початку та наприкінці інтерв'ю звертається до глядачів біля екранів, супроводжуючи привітання, введення до теми інтерв'ю, підведення його підсумків індивідуальними невербальними діями формального реєстру спілкування: мімікою, жестикуляцією тощо. Гості-респонденти в студії створюють те чи інше враження на ведучого чи аудиторію біля екранів опосередковано, усвідомлюючи те, що вони знаходяться в межах програми, яку транслює телебачення, а тому увага всіх «глядачів» зосереджена більшою мірою на невербальній поведінці. Така інформація не повинна розходитися з істинністю ословленого ними повідомлення, а гармонійно доповнювати його або ситуативно використовуватися замість неї в зрозумілий для всіх спосіб.

З *фонетичних* позицій відображення усного формулювання думки журналістів та респондентів під час телеінтерв'ю характеризується надмірною *паузацією* та наявністю *беззмістовних вокалізацій* непідготовленого мовлення, які не мають комунікативного навантаження: англ. **Michael Gove**: *I think that she and Sir Michael Wilshaw, the Chief Inspector, are a fantastic team.... ehh... I've known... Sally for a ...ehh... several years now, and before I appointed her... ehh... I admired the fact* [«The Andrew Marr Show» (Ute)] та укр. **В'ячеслав Брюховецький**: *І томуууу... так складалося, щоооо... справді доводилося молодим людям...* [Homo Sapiens (31.07.2013)]. Такий стиль мовлення може справляти негативне враження від аргументації респондента, адже свідчить про його сумніви або нездатність адекватно виразити думку на фоні чіткого мовленнєвого «поток» інтерв'юера, що не веде до досягнення КВ на нього та глядачів.

Мовлення інтерв'ю яскраво демонструє активність використання *логічного* та *емфатичного* наголосу в тих місцях, які суб'єктивно важливі для привернення уваги слухачів: англ. **Michael Gove**: *And I think it's wrong to try to argue that this government is favouring one group of individuals over another in public appointments* [«The Andrew Marr Show» (Ute)] та укр. **Марк Белкін**:

Але так масово активістів, які не... ну, то, що я бачив... [Tvi.ua (21.02.2013)].

Отже, невербальні особливості британських та українських інтерв'ю визначаються інституційним форматом їх проведення та особливостями поведінки на «публіці»: британці є більш стриманими в невербальному аспекті мовленнєвої поведінки під час інтерв'ю, в той час як українські респонденти, активно виявляють себе емоційно, виділяючи той чи інший факт, підкреслюючи ту чи іншу думку чи ставлення.

4.2.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці

Аналіз тактико-стратегічної лінії поведінки інтерв'юера та респондента в МЖ інтерв'ю виявило таке. У британському інтерв'ю в мовленні адресанта-журналіста використано більше кооперативних КТ, ніж конфронтативних (на 17,6%, пор., 58,8% та 41,2%), так само як і в мовленні адресата-гостя (на 79,6%, пор., 89,8% та 10,2%). В українському інтерв'ю в мовленнєвій поведінці ведучого було виявлено більше кооперативних КТ у порівнянні з конфліктними (на 84,2%, пор., 92,1% та 7,9%), як і в респондентів (на 89,2%, пор., 94,6% та 5,4%). У цілому, українське інтерв'ю є більш кооперативним (на 15,3%, пор., 79,3% та 94,6%), британське – конфліктним (на 15,3%, пор., 20,7% та 5,4%).

Респондент може застосовувати самий широкий спектр КТ, у той час як КТ журналіста виявилися лімітованими. Так, журналіст, зобов'язаний, на відміну від звичайного співрозмовника, орієнтуватися на кооперативні КТ комунікації, напр., КТ *підтримки та розширення думки співбесідника*: англ. **Boris Johnson**: *There's a billion... there's a billion pounds being lost ...* **Andrew Marr**: *People are evading stamp duty by companies abroad* [«The Andrew Marr Show» (ysv)] та укр. **В'ячеслав Брюховецький**: *Значить є щось глибше там!* **Мирослава Барчук**: *Долали опір, долали опір страшний!* [Homo Sapiens (31.07.2013)], КТ *згоди*: англ. **Lord Patten**: *...why Jeremy Paxman said some gracious and properly gracious things about him ...* **Andrew Marr**: *Yes* [Telegraph (bbc)] та укр. **Мирослава Барчук**: *Це справді є. І проблема всіх батьків, як ростити дітей, як розповідати дітям, що є добро і що є зло ...* [Homo Sapiens (31.07.2013)] тощо.

Для обох етнічних інтерв'ю характерні КТ *непогодження та відстоювання своєї позиції*: англ. **Michael Gove**: *And I think it's wrong to try to argue that this government is favouring one group of individuals over another in public appointments* та укр. **Мирослава Барчук**: *Ну, не завжди. Тут я з вами не погодилася б* [Homo Sapiens (31.07.2013)], КТ *перебивання респондента*: англ. **Michael Gove**: *... you need to refresh the person who's chair of a particular body in order to bring a new pair of eyes to bear. For example, in the Department for Education itself, we have a [переривається] ...* **Andrew Marr**: *She'd only been there for three years* та укр. **Юрій Луценко**: *Але тепер вона зобов'язана так само, як допомогла мені, допомогти іншим людям, які знаходяться в*

несправедливості, в біді, можливо, в катастрофі [переривається]... Ілона Довгань: *Ваш чоловік змінився. Ви сказали, що ви це відчуваєте...* [Tvi.ua (08.04.2013)] тощо.

Аломорфною рисою виявилася низка КТ конфронтації, притаманних лише БДД: КТ сарказму: **Andrew Marr**: *Labour were appointed or reappointed to public bodies as Conservatives. So ...* [«The Andrew Marr Show» (Ute)]; **Andrew Marr**: *And now you're having second thoughts*; КТ глузування: **Michael Gove**: *And if it's the case that there's an outstanding candidate ...* **Andrew Marr**: *Tory donor called Mr Agnew* [«The Andrew Marr Show» (Ute)], КТ мовної агресії (у відповідь на тактику ухилення респондентом від відповіді): **Jeremy Hunt**: *That's what the BBC are saying. I think if you actually look at ...* [переривається] **Jeremy Vine**: *I've just asked it!?! Just answer it here!* [The Andrew Marr Show (bpD)]. Отже, по-перше, порівняно з поведінкою гостей у британському інтерв'ю стиль його ведення журналістом є більш агресивним: журналісти намагаються примусити відповідати гостей предметно, не відхиляючись від запитань, вживаючи при цьому ті КТ, які не притаманні українським журналістам; по-друге, британське інтерв'ю є більш конфронтативним як в аспекті поведінки гостей студії (на 14,6%, пор., 57,3% та 42,7%), так і, у більшій мірі, – інтерв'юєрів (на 78%, пор., 89% та 11%). Однак, вживання інвентарю КТ конфронтації інтерв'юєра підпорядковується принципу: не принижуючи соціального статусу респондента, отримати якнайбільше інформації від нього, що відповідає глобальній меті інтерв'ю.

Аналіз акто-мовленнєвої складової британського та українського телеінтерв'ю виявив, що тенденції розподілу всіх вжитих МА за шкалою зменшення є різними: брит. констативи (82,6%), квеситиви (14%), перформативи (2,3%), директиви (0,9%), промісиви (0,2%), менасиви (0%) та укр. констативи (82,8%), квеситиви (12,5%), директиви (2,6%), перформативи (1,6%), промісиви (0,5%), менасиви (0%). Незначна міжетнічна перевага на користь БДД спостерігається в активності використання квеситивів (на 1,5%, пор., 15,2% та 13,5%), на користь УДД – директивів (на 1,7%, пор., 0,9% та 2,6%). Щодо вживання констативів, промісивів та перформативів, то активність їх використання є ізоморфною. Ізоморфізм також спостерігається у відсутності вживання менасивів в обох етнічних інтерв'ю.

Призначення МА в межах етнічних інтерв'ю є таким. *Констативи* використовуються журналістами для знайомства глядачів з гостем програми, пропонування теми, виділення по ходу інтерв'ю нових підтем, цитування деяких джерел, у тому числі гостей, для подальшого розгортання бесіди, уточнення, підтримки чи заперечення слів респондентів. Порівняння відсотку вживаних констативів гостями та ведучими дає такі результати: гості використовують констативів більше, (пор., англ. (перевага на 40,4%) 29,8% (ведучий) та 70,2% (гість) та укр. (перевага на 33,4%) 33,3% (ведучий) та 66,7% (гість)). *Квеситиви* з боку журналістів спрямовані на отримання бажаної інформації, оцінки, ставлення; риторичні питання для них нехарактерні; з боку респондентів квеситиви реалізуються у вигляді

риторичних запитань, в українських інтерв'ю не було знайдено випадків перезапиту журналістів. Порівняння показує вживання журналістами більшої кількості квесетивів: пор., англ. 99,3% (ведучий) та 0,7% (гість) (перевага на 98,6%) та укр. 88,5% (ведучий) та 11,5% (гість) (перевага у 77%). Порівняння, виявило те, що український інтерв'юер використовує більше констативів (в 1,1 рази), у той час як британський продукує більше квесетивів (в 1,3 рази). *Перформативи* відповідають метакомунікативним сигналам встановлення контакту та його розірванню у вигляді етикетних формул привітання, прощання, вираження вдячності. Журналісти вживають більшу кількість перформативів: пор., англ. 56,5% (ведучий) та 43,5% (гість) (перевага на 13%) та укр. 64,3% (ведучий) та 35,7% (гість) (перевага на 28,6%). *Директиви* використовуються з метою прямого переходу до іншої (суб)теми розмови, уточнення чи для перегляду відеофрагменту, який у подальшому й буде обговорюватися. Порівняння виявило вживання гостями британських інтерв'ю та українськими журналістами більшої кількості директивів: пор., англ. 33,3% (ведучий) та 66,7% (гість) (перевага на 33,4%) та укр. 60% (ведучий) та 40% (гість) (перевага на 20%). Для введення спонукального акту слугує вживання будь-якого дієслова в наказовій формі, зокрема для БДД характерним є вживання тих конструкцій, які розпочинаються дієсловом *look*: **David Cameron**: *Look, I'm in favour of people setting up great businesses in Britain* [«The Andrew Marr Show» (ТХ0)], у той час як для УДД – одиниці *давайте*: **Стор Чечеринда**: *От давайте про висування в президенти трошки пізніше* [Tvi.ua (05.08.2013)]. *Промісиви* відбивають ті інтенційні імпульси, які обмежуються лише комунікативною ситуацією інтерв'ю, стосуються обговорення деяких його питань на пізніших його етапах: англ. **Jeremy Vine**: *So I'll talk about that in a moment, if I can, but first on Europe* [BBC (b01x)] та укр. **Тарас Чорновіл**: *Ну, я, власне кажучи, зараз не щодо самої суті боротьби з курінням (ми про це поговоримо) – щодо суті закону* [Tvi.ua (18.12.2012)]. Порівняння виявило більший відсоток промісивів у мовленні британських журналістів та українських гостей: англ. 100% (ведучий) та укр. 40% (ведучий) та 60% (гість) (перевага 20%).

4.3. Діалог у жанрі «ток-шоу»: зіставний аспект

Ток-шоу є популярним інформаційно-розважальним жанром британського та українського масмедійного простору комунікації. У такому гібридному телепродукті, в якому функціонує *інфотейнмент* – поєднання розваги та інформування [Доманська 2011; Маклюен 2007, с. 363] – над інформаційністю та публіцистичністю домінує саме розважальність [Бабенко 2008, с. 4]. Як частина візуальної антропології, ток-шоу є своєрідним способом інсценування реальності, відтворення життєвих ситуацій, проблем, пропонування ймовірних шляхів їхнього вирішення [Доманська 2011; Бабенко 2008, с. 5-6], культивуваці певних емоційних станів,

настроїв, які закріплюють соціально-психологічні типи поведінки людей [Мітчак, с. 343].

Дефініція «ток-шоу», представлена в Оксфордському тлумачному словнику сучасної англійської мови, розкриває інтерактивну природу, побудованого в телевізійному або радіоформатах соціального феномену: *talk-show (British chat show) – a television or radio programme in which people are asked questions and talk in an informal way about their work and opinions on various topics* [OD]. В українському «Словнику молодого журналіста» *ток-шоу* визначається як програма, змістом якої є інформування глядачів за допомогою діалогу перед телекамерою, а також залучення до обговорення піднятих проблем аудиторії як у студії, так і поза нею (за наявності зворотного зв'язку під час прямих передач) [СМЖ]. Порівняння свідчить, що в українському значенні лексеми актуалізується додаткова інформація про близького чи віддаленого пасивного реципієнта, який може змінювати свою позицію на активного учасника (у студії, так і поза нею (за наявності зворотного зв'язку під час прямих передач)). У вітчизняній журналістиці, з одного боку, ток-шоу визначається як *розмовна або розважальна передача на ТВ або радіо, яка побудована як бесіда ведучого з учасниками програми в студії, присвяченої деякій проблемі, за наявності аудиторії, яка так чи інакше (перш за все, невербально) реагує на процес комунікації* [СМЖ; Федорова 2005; Яковець 2007, с. 108]. Однак, з іншого боку, терміном «ток-шоу» можуть позначати будь-яку «розмовну» програму – бесіду за «круглим столом», інтерв'ю в студії за відсутності глядачів із відомим, популярним журналістом [Юсипович 2005].

Драматургія ток-шоу як максимально персоніфікованої екранної форми розмовної журналістики передбачає наявність сценарію, що реалізується в питально-відповідній схемі МЖ, до якої включені всі учасники програми [Бабенко 2008, с. 6]: 1) ведучий-рефері; 2) співрозмовник (гість / гості – герої, експерти), 3) глядачі в студії (можливі співрозмовники) та 4) глядачі / слухачі перед телеекранами / радіоприймачами, які є отримувачами повідомлення та його потенційними апологетами [Вакурова 1997; Могилевская 2006; Рудакова 2011; Шаповал 2008; Яковець 2007]. Отже, кожен з активних учасників ток-шоу є персонажем із заданою йому авторами роллю. Важливість ведучого (*шоумена*) полягає у створенні *обличчя* шоу, адже він виконує амбівалентну функцію – є водночас як автором, так і модератором розмовного видовища з опертям на всю видовищну повноту сумарної фасадної поведінки [Мельник, с. 137; Шутяк 2010]. Залежно від того завдання, яке ставить ведучий на різних етапах програми, він використовує різні типи запитань, на які відповідають різні категорії учасників ток-шоу – *герої, зірки, відомі люди*, які чимось уславились або просто цікаві своїми вчинками, думками, стилем життя або *експерти* [Юсипович 2005], від яких залежить не лише успіх програми, але і настроїв глядачів у студії. Останні не завжди долучаються до розмови [Бабенко, с. 5], їхня участь обмежується оплесками або фіксацією думки технічними засобами, що створює атмосферу

публічності та спрямоване на створення у телеглядачів емоційної напруги. Хоча формально учасники звертаються один до одного та до аудиторії в студії, їхнім головним адресатом є *телеглядач* [Мікітчак, с. 342]. Реципієнт з пасивного об'єкта впливу перетворюється на «співавтора»: принцип інтерактивності передбачає такий рівень залучення телеглядача, коли межа між екраном та реальністю зникає, і він підключається до обговорення – подумки чи вголос.

Щодо типології ток-шоу, то виділяють *розмовні* (шоу, в яких превалюють бесіда, дискусія), *ігрові* та *постановочні* («театр в мініатюрі») видовища [Яковець, с. 105]. Інша класифікація включає: *теледебати* (шоу, яке використовує видовищність передвиборної конкуренції кандидатів, поєднуючи елементи інтерв'ю, дискусії та репортажу), *телеміст* (ток-шоу, яке розкривається в протиставленні контрастних за ментальністю, географічно віддалених одна від одної аудиторій), *бесіда* як жанр аналітичної публіцистики (на суспільно-значущу тему з використанням кіно- чи фотодокументів) [Вакурова 1997], *дискусія* – як жанр аналітичної публіцистики (між гостями студії – носіями протилежних поглядів на суспільну проблему) [Бабенко; Доманська; Юсипович].

Для розгляду особливостей ток-шоу в британському та українському медіа-просторі матеріалом дослідження слугують ток-шоу *інформаційного* характеру, до яких відносимо *пізнавально-розважальні* (соціальні) та суто *розважальні* програми (в яких спостерігаються перевага неофіційного дискурсу чи деякий баланс між категоріями «офіційність-неофіційність») та *інформаційно-аналітичного* характеру (політичні, соціальні з перевагою офіційного дискурсу). До першого типу відносяться такі ток-шоу, як *Alan Carr: Chatty Man, Friday Night with Jonathan Ross, Heads up with Richard Herring, The Graham Norton Show, V Graham Norton, Ruby Wax Show, The Jonathan Ross Show, The Michael McIntyre Chat Show* та укр. *Анархо-кабаре Зелена Лампа, Проти ночі, Педан-Притула шоу, Хто зверху?*. Розважальні, позбавлені суспільної значущості тем – таблоїдні шоу («треш-ТБ»), наслідуючи стилістику «глянцевого журналу», знайомлять аудиторію з життєвими історіями «зірок» [Бабенко, с. 8]. До інформаційно-аналітичного типу ток-шоу відносяться *політичні* (представляють дискусії навколо важливих для країни суспільних і політичних проблем між цікавими, одіозними політиками та журналістами), *соціальні* (допомагають глядачеві, який зіштовхнувся з життєвими труднощами, зрозуміти, що його ситуація не унікальна та запропонувати варіанти поведінки щодо її вирішення) [Доманська] британські *The Nolan Show, Breakfast with Frost, On Sunday Live with Adam Bolton, Question Time* та українські ток-шоу *Большая политика с Евгением Киселёвым, Свобода слова, Шустер Live, Сьогодні про головне, Стосується кожного, Справедливість*. Ми розуміємо ток-шоу як *трансльоване ЗМІ видовище інформаційного (розважального типу) чи інформаційно-аналітичного характеру, в якому відбувається тематична чи проблемно орієнтована взаємодія у форматі «запитання-відповідь» на*

задану тему ведучого з учасником програми в присутності глядачів у студії, які, разом з віддаленою аудиторією, можуть перетворюватися на активних комунікантів та так чи інакше зумовлюють хід перебігу комунікації.

Результати дослідження свідчать, що усі шоу будуються на природних різновидах діалогу, якими є розмова, бесіда, суперечка. Стверджуємо, що ток-шоу є поліжанровим утворенням, яке включає сутнісні ознаки інтерв'ю, бесіди, дискусії, дебатів та прес-конференції. Однак, загалом, воно здійснюється у форматі інтерв'ю: запит інтерв'юера – відповідь респондента; аналітичні ток-шоу, на відміну від розважальних, більш нагадують МЖ інтерв'ю через: 1) більш активну роль у захопленні ініціативи ведучим; 2) збільшений обсяг повідомлення респондентів. У проаналізованому матеріалі не було знайдено сварки, хоча наявними є приклади переходу в зону сперечання та лайки в політичних ток-шоу, де гості (політики, журналісти, експерти) беруть участь не з метою досягнення консенсусу в дискусії, а для того, щоб підкріпити свій позитивний стереотип або спростувати стереотип інших учасників.

Проаналізовані британські та українські ток-шоу мають спільну структурно-композиційну будову, яка є схожою з інтерв'ю, але змістовно представлена в більш розширеному форматі [Сербенська, с. 29]: 1. *початок взаємодії*, 2. *основна частина діалогу*, 3. *кінцівка або підведення висновків*.

Початок ток-шоу передбачає встановлення контакту інтерв'юера із глядачами у екранів телевізорів, комп'ютерів тощо, через пряме привітання з глядацькою аудиторією, а також через студійну аудиторію, представлення себе, проголошення деякої початкової інформації про шоу, гостя студії: англ. **Ruby Wax**: *Hello, my guests tonight are, me, Ewan McGregor, Eddie Izzard, and please welcome the new star, Ruby Wax!* [«Ruby Wax Show» (zjPg)] та укр. **Антін Мухарський**: *Ще Платон казав «Якщо розумні люди цуратимуться політики, то дуже скоро виявлять, що ними правлять дурні» ... І тому відсоток імбіцилів у владі ще не став абсолютним. На відміну від творчого колективу анархо-кабаре «Зелена лампа»!* [Зелена лампа (7.07.2013)]. Типовими способами встановлення контакту ведучого із співрозмовником у британських та українських ток-шоу є формули привітання з обох боків із можливим залученням супутньої невербаліки комунікації, що підвищує настрій гостя та створює емоційні умови для відвертої бесіди: англ. **Alan Carr** [обіймається з Томом Хиддлстоуном]: *Hello, join us please. Sit down, sit down! Please, please! Welcome to Chatty Man!* **Tom Hiddleston**: *Thank you very much! Thank you!* [«Chatty Man» (kgsK)] та укр. **Савік Шустер**: *Доброго вечора! Ми у прямому ефірі на телеканалі Інтер. Наші гості сьогодні міністр юстиції України Елена Лукаш...* **Елена Лукаш** [киває]: *Добрий вечер!* [«Шустер Live» (TyWq)].

Ізоморфною рисою є орієнтування глядачів у темі, яка передує представленню та привітання героїв телепередачі. При цьому тема обговорення подається в ток-шоу інформаційно-аналітичного типу, в розважальних шоу тематика бесіди ведучого з гостем є різноманітною та

невідомою глядачам, для яких цікавою є, насамперед, особистість зірки, кумира, відомої людини. Тема є деяким вербальним стереотипом у формі судження чи риторичного запитання: англ. **Adam Bolton: Hello and welcome back "On a special Sunday night" from a literary festival in Hay. Well, whoever won the elections Britain is still at war in Afghanistan...** [«On Sunday Live» (30.05.2010)] та укр. **Андрій Куликов: Експертів у студії «Свободи слова» запитуємо: чи може місцева влада в Україні сьогодні бути не провладною?** [«Свобода слова» (37097)].

Ізоморфною рисою для розважальних ток-шоу обох етносів є те, що представлення гостей, теми, самі привітання, зазвичай, відбувається із музикальним супроводженням, можливими світловими ефектами, під оплески аудиторії, що створює з самого початку атмосферу невимушеності, неофіційності, релаксації, жартівливості тощо. На відміну від цього, політичні ток-шоу передбачають короткочасні світлові та музичні вставки такої тональності, які налаштовують глядачів на сприйняття серйозної інформації та на глибоке інтелектуальне осмислення дискусії в студії.

Відмінною рисою є мовна структура британських та українських ток-шоу, що співпадає з тією, яка реалізується в інтерв'ю: в першому випадку йдеться про розгортання бесіди виключно англійською мовою, а вживання іншомовних елементів є стилістично значущим відхиленням, у той час як під час українських ток-шоу спостерігається активне вживання як української, так і російської мови. Так, ток-шоу може вестися ведучим російською мовою, а гість програми відповідає українською: **Андрій Данилевич: Лидя, ви журналістка и Ваша история стала известной всей стране ещё несколько месяцев назад...** **Лидія Паньків: Ну, мабуть ви хотіли почути історію...** [Gloria.TV], або, навпаки, журналіст розмовляє українською з російськомовним респондентом: **Анна Безулик: Будь-ласка. Світлана Фабрикант. Прошу. Світлана Фабрикант: Вы знаете, Анна, вы очень правильно задали вопрос: «Что же сейчас происходит в Верховной Раде?»** [«Справедливість» (8.02.2013)].

Аналіз ток-шоу у порівнюваних медіакультурах свідчить, що найбільший обсяг текстового повідомлення створюється ведучим під час першої фази програми: він домінує спочатку, потім – під час залучення до комунікації гостя, ініціатива може переходити до гостя, діяльність якого стимулюється та завжди знаходиться під контролем ведучого.

Основна частина ток-шоу – композиційно-організуючий та інформаційний центр програми. В *інформаційно-аналітичному* його типі вона реалізується у вигляді фактів, позицій, ставлення експертів, відомих людей тощо щодо певної проблеми. Учасники програми мають змогу виступити декілька разів поспіль, вступити в дискусію один з одним, в інший період часу вони перетворюються на слухачів студії. *Пізнавально-розважальне* чи *розважальне* ток-шоу концентрується навколо життя та творчості улюбленої глядачами особи / осіб, «зірки» / «зірок», які протягом усієї програми, поряд з ведучим, є активними комунікантами. Аналіз

основної частини ток-шоу свідчить, що ініціатива ведучого на цій стадії виявляється лише під час введення нової теми, пояснення або коментування деякого факту, запропонованого на розсуд гостя. Моновисловлення ведучого є, зазвичай, вставками в монологічне мовлення запрошеної до студії особи для підтвердження уважності та розуміння відповіді, подальшої її підтримки тощо. У порівнянні з інтерв'ю та інформаційно-аналітичним ток-шоу, в розважальному типі ток-шоу, ведучий та гість є більш активними комунікантами та, усвідомлюючи свою «програмно» заплановану рівність, вони характеризуються невимушеністю поведінки, поводять себе як добрі знайомі чи друзі. Саме тому в дружній, емоційній бесіді вони мають змогу постійно перебивати один одного, активно захоплюючи та віддаючи ініціативу. У такій ситуації репліки ДД можуть дробитися на прості, нерозгорнуті речення, зводиться до еліптичних структур. Мовна поведінка ведучого вибудовується таким чином, щоб протягом програми максимально стимулювати гостя видати якнайбільше інформації про себе, події тощо з їхньою оцінкою. Гість, на відміну від ведучого, не відповідає за те, куди спрямовується бесіда чи дискусія, він усвідомлює та погоджується на таке тематичне керування, в чому і полягає асиметрія їхньої діалогічної взаємодії.

Іншою спільною ознакою для британських та українських ток-шоу є розгортання діалогічної взаємодії між ведучим та гостями в контексті чіткого усвідомлення ними того, що програма розрахована на дистантного стороннього реципієнта, яким є *масовий глядач*: уся мовленнєва поведінка ведучого орієнтована на дотримання інтересів того, заради кого власне і робиться дана програма. Ток-шоу повинно бути якомога інформативнішим та інтелектуально-розважальним / емоційно-розважальним, змушуючи глядача брати активну участь у процесі пізнання, забезпечуючи результативність програми. Тому ведучий активно користується системою оцінних, образних та іконічних звукозображальних засобів представлення подій, передаючи глядачеві актуальну інформацію, переконуючи його в справедливості ідей, які стоять за фактами реальності [Бабенко 2008, с. 6; Шаповал 2008].

Хоча візуально глядачам може бути і не представленою, але *аудиторія в студії* є одним з головних учасників ток-шоу, інтерактивна схема якого будується таким чином: **ведучий-[аудиторія]-гість-[аудиторія]-ведучий**. Вона виступає в ролі *стороннього реципієнта-актанта*, який знаходиться в інтерактивному просторі комунікації, а тому позиція студії, яка представлена людьми, зацікавленими в обговоренні тих або інших тем, максимально наближена до позиції інтерактантів. Їхня участь обмежується оплесками, сміхом, вигуками здивування, що створює особливу атмосферу публічності, дає «емоційну підказку» телеглядачам [Могилевская 2006; Шутяк 2010], при цьому в деяких випадках, вони можуть залучатися до розмови, стаючи активними учасниками комунікації. Тож, з одного боку, аудиторія (зокрема своєю емоційністю чи її відсутністю) надає ведучому та гостю орієнтири з приводу того, наскільки якісно та цікаво розгортається їх публічний діалог, як поставлені запитання та відповіді сприймаються присутньою групою

людей та чи потрібно щось змінювати для досягнення позитивної динаміки реакції глядача, з іншого боку, саме через неї транслюється настрій масовому глядачу, який власне визначає популярність програми.

Інакше кажучи, аудиторія є тим «барометром», який «підказує» ведучому та віддаленому реципієнту інтелектуальну та емоційну «погоду» в студії, створену діалогічною взаємодією з респондентом, та детермінує план наступних дій для підтримки та активізації бесіди чи дискусії. Тому ізоморфною ознакою є обов'язковість звертання як ведучого, так і, в меншій мірі, гостя чи гостей до аудиторії в студії. Аналіз матеріалу дозволяє виділити прямий та непрямий тип звернення до аудиторії, при цьому аудиторія може ставати активним учасником комунікації. *Пряме* звернення знімає психологічні бар'єри між гостем та аудиторією студії, створює сприятливу атмосферу розуміння для бесіди між всіма активними та пасивними комунікантами: англ. **Jonathan Ross (журналіст):** *That was a lovely and very warm welcome. Tom Daley: Yes. Thank you, guys!* [«The Jonathan Ross Show» (QkHw)], **Alan Carr (шоумен):** *Robert Thicke, everyone!* [«Chatty Man» (Y-lyo)], **John Ross [гучно]:** *Hold on! Have we any medical emergency here? Is there doctor in the house?* [аудиторія аплодує, кричить]: *Yeah* [«The Jonathan Ross Show» (Yn6W)] та укр. **Антін Мухарський (шоумен):** *Дорогі друзі! Упродовж нашої програми, у фінальній рубриці ми обов'язково поговоримо про той інцидент, який стався під час відкриття виставки «Велике і величне». Так? Поговоримо? Ви ж не будете проти?* [Зелена лампа (7.07.2013)]. *Непрямі* звернення до аудиторії є важливим інструментом комунікації з нею, адже завжди є несподіваними, активізують її увагу, а тому створюють враження того, що аудиторія є активним учасником діалогу: англ. **Graham Norton [активна міміка, зокрема рухи губами: демонстрація огиди від видовиська вбитої мухи, яку Стів Карел накрив серветкою]** [аудиторія сміється] [«The Graham Norton Show» (21.06.2013)] та укр. **Наталія Заболотна:** *Мене ж не випустять з ефіру, поки ми не поговоримо [вигуки аудиторії в залі]* [Зелена лампа (2013/11/10)], **Антін Мухарський [п'є пиво «Балтика», активна міміка, тональність голосу: вираження огиди]:** ... *українське пиво краще* [Зелена лампа (7.07.2013)]. Тож, з одного боку, інтерактивні форми впливу знімають комунікативні бар'єри – аудиторія заохочується до діалогу з гостем, з іншого боку, це зумовлює подвійну адресацію МЖ ток-шоу, закріплюючись як його характерна ознака.

Ізоморфною рисою для британських та українських ток-шоу є широке застосування *відеофрагментів*, головним героєм якої може бути гість у студії або відео, яке відноситься до тематики ток-шоу. Така відеовставка надає можливості перепочити, перш за все, респонденту та аудиторії – відбувається зміна діяльності усіх присутніх у студії учасників шоу та стимулювання подальшого обговорення через введення додаткової теми як способу підтримки глядацького інтересу.

Кінцівка програми передбачає підбиття підсумків інтеракції як ведучими, так, і, у випадку політичних ток-шоу, його учасниками, вираження

журналістом вдячності за інтерв'ю, побажання, анонс виходу наступної програми, використання формул прощання: англ. **Jonathan Ross**: *July, the twenty first* [гучно] *Ladies and Gentlemen, Jo Rowling!* [вказує на письменницю рукою] **J.K. Rowling**: *Thank you!* [«Friday night with Jonathan Ross» (2, 13/07/2007)] та укр. **Куликов**: *Про це йшлося у позаплановому випуску Свободи слова, яка добігає кінця. Я дякую учасникам... На все добре* [«Свобода слова» (58685)].

Визнаючи виключну роль аудиторії біля екранів телевізорів чи комп'ютерів, аудиторії та гостей у студії, ведучий обов'язково звертається до них зі словами вираження поваги чи вдячності, прощається з нею: англ. **Adam Bolton**: *Thanks to all the guests and to the studio audience ...* [«On Sunday Live» (30.05.2010)] та укр. **Сергій Притула**: *Ну що ж, доброї ночі, дорогі друзі. Дозвольте вам подякувати за вашу увагу, сказати, що ми вас всіх дуже сильно любимо...* [«Педан-Притула шоу» (7516)]. Елементом інтерактивних форм впливу на аудиторію політичних ток-шоу є і «підсумкова оцінка» студійною аудиторією позицій учасників через здійснення голосування, результати якого демонструється на табло в студії в діаграмах «за» та «проти», «довіри-недовіри» тощо. Такі форми впливу створюють ілюзію повноцінного міжособистісного діалогу, в якому начебто бере участь глядач.

Отже, британське та українське ток-шоу мають однакові фази розгортання діалогічної взаємодії (у формі розмови, бесіди чи суперечки різного ступеня емоційної інтенсивності) у студії, які ізоморфно наповнюються вербальними та невербальними елементами комунікативної поведінки мовців із обов'язковим врахуванням останніми віддаленого стороннього реципієнта – масового глядача. Кожна фаза має своє завдання, яке, окремо та разом з іншими завданнями, підкорене загальній меті ток-шоу – впливу на масового адресата. Комунікативні схеми проаналізованих ток-шоу відбивають такі типи взаємодії між її учасниками: *ведучий-[аудиторія]-гість, ведучий (два ведучих)-[аудиторія]-два / більше гостей / представник аудиторії* (у політичних ток-шоу ця схема може бути розширеною, наприклад, *ведучий-головний учасник-журналісти / експерти*). Ці схеми є прототиповими для британського та українського медіа простору ток-шоу. Вони відбивають асиметричність комунікації, адже шоумени є тими людьми, які контролюють та розвивають репліками (питаннями та твердженнями) діалог у потрібному напрямку, підтримують його інтригу, беруть участь у мовній грі та реальному ігровому епізоді тощо за участі гостей.

4.3.1. Морфологічні особливості

У морфологічному плані в телемовленні учасників британських та українських ток-шоу був виявлений різний ступінь активності вживання стилістичних засобів та прийомів:

1) **іменників, прикметників із суфіксами суб'єктивної оцінки**, напр., *eu* та *-ик, -чик, -онько, -юн, -еньк, -оньк, -очк*: (перевага УДД на 15,7%, пор., 5,6% та 21,3%): англ. **Tom Daley**: *I typed «call me» in his notes with a smiley face on this phone ...* [«The Jonathan Ross Show» (QkHw)] та укр. **Ольга Фреймут**: *Ну, хлопчурики, джентельменчики, дозвоьте ...* [«Хто зверху?» (04.05.2013)], **Павло Шеремет**: *Важкенька!* [Проти ночі (20.03.2013)];

2) **іменників вжитих у множині** (2,1% тільки в УДД): **Еріка**: *Ну, він получит по мордам! Вот...* [«Педан-Притула шоу» (24.05.2014)];

3) **прикметників, які відносяться до одного іменника для підсилення якості** (перевага БДД на 6,8%, пор., 11,1% (50% вжито респондентами) та 4,3% (100% вжито респондентами)): англ. **Graham Norton**: *That youthful, smooth, caramel-like voice* [Graham Norton Show (-O5Q)] та укр. **Наталія Заболотна**: *Це була би велика перемога і велике, титульне, експозиційне здобуття* [Зелена лампа (2013/11/10)];

4) **дієприслівників, дієприкметників та їхніх зворотів** (перевага БДД на 6,8%, пор., 11,1% (100% використано журналістами) та 4,3% (50% вжито журналістами)), що є ознакою синтаксису книжно-писемного стилю мовлення, однак, використовуються в умовах неофіційного, жартівливого спілкування: англ. **Jonathan Ross (журналіст)**: *I've got a couple taken from early episodes and if I told you what the symptoms were, bearing in mind that...* [«Friday Night with Jonathan Ross» (13/07/2007)] та укр. **Антін Мухарський (журналіст)**: *Досліджуючи це явище, відьомство, ви кажете, що багато хто з політиків наймає професійних магів і чаклунів* [Зелена лампа (2013/12/16)];

5) **особового займенника ми / we (us / our, нас / нам)** або використання **дієслова в першій особі множини** (в УДД), як єдність автора повідомлення з телеглядачем: перевага БДД на 4,1%, пор., 72,2% (46,2% з яких належать журналістам) та 68,1% (18,8% належать журналістам): англ. **Lady Gaga**: *It's something that we as a society don't really want to see* [«The Jonathan Ross Show» (kVKA)] та укр. **Олесь Доній**: *... ми потрапили у величезну пропагандистську кампанію...* [Зелена лампа (7.07.2013)].

Розподіл одиниць у межах формату за жанрами свідчить про перевагу (на 13,7%) у вживанні цих одиниць УДД ток-шоу.

4.3.2. Лексичні особливості

Усне мовлення британських та українських комунікантів у ток-шоу характеризується активним вживанням:

1) **оцінних прикметників**: англ. **Lady Gaga**: *...with the media and the way that it is you see absolutely legendary people taking out their trash* [«The Jonathan Ross Show» (kVKA)] та укр. **Наталія Заболотна**: *Хоча витрачаються, звісно, колосальні кошти...* [Зелена лампа (2013/11/10)];

2) **оцінних прикметників вищого / найвищого ступеня порівняння**, що відбиває інтенсивність ознаки предмета тощо: **Poker player**: *... and I think the most the most horrible one I had to do* [«Heads Up With Richard Herring»

(30.08.2006)] та укр. **Володимир Єшкілев**: *Бо що може бути жахливіше, ніж рожевий смартфон?* [Зелена лампа (2013/12/16)];

3) **оцінних прислівників**: англ. **Hugh Laurie**: *It's pretty obscure stuff.* [«The Jonathan Ross Show» (Yn6W)] та укр. **Антін Мухарський**: *Тобто ми живемо в такому трошки розірваному стані свідомості...* [Зелена лампа (2013/11/10)];

4) **прислівників, які відтворюють високий ступінь інтенсивності ознаки** (*overly, awfully, terrifyingly, very, highly, дуже, надто, занадто, досить*): англ. **Graham Norton**: *Actually Amanda really is a hugely talented actress* [Graham Norton Show (-O5Q)] та укр. **Петро Порошенко**: *І це надзвичайно небезпечний прецедент* [«Свобода слова» (37097)].

У мовленні британських та українських комунікантів ток-шоу відмічаємо активне вживання, в деяких випадках – надмірне, вставних слів повнозначних та функціональних частин мови, які заповнюють паузи обмірковування суб'єктами висловлення: *absolutely* (1,3%), *actually* (12,6%), *well* (16,5%), *really* (16,9%), *just* (20,3%) та *скажімо* (1,6%), *звичайно* (3,8%), *ось* (4,4%), *тут* (7,1%), *просто* (7,1%), *ну* (7,7%), *взагалі* (9,3%), *тобто* (10,4%), *зараз* (13,2%), *от* (20,3%) тощо та вставними фразами (*you see* (2,2%), *look* (3%), *I / you mean* (4,8%), *you know* (8,7%), *I think* (13,9%) та *скажімо так* (1,6%), *знову ж (таки)* (4,4%), *я не знаю* (3,8%), *чесно/щиро/умовно/власно/образно кажучи* (4,4%).

У БДД та УДД активними контактовстановлюючими засобами є **дієсловні ЛО** (включаючи етикетні дієслова типу англ. *let (me)* (16,7%) та укр. *пробачте* (2,3%), *вибачте* (16,3%), *перепрошую* (11,6%) тощо): англ. *listen* (3,7%), *look* (29,6%), *know* (50%) та укр. *розумієте* (16,3%), *бачите* (20,9%), *знаєте* (32,6%) тощо, напр., англ. **Ruby Wax (журналіст)**: *Let's just jump to someone else talk...* [«Ruby Wax Show» (zjPg)] та укр. **Антін Мухарський (журналіст)**: *Вибачте, в українських колекціонерів не лишилося жодної повноцінної роботи Малевича?* [Зелена лампа (2013/11/10)].

Аналізуючи мовлення комунікантів ток-шоу, відмічаємо різний ступінь активності вживання **лексики** таких мовних реєстрів, як **літературно-книжний**, це, зокрема **термінологія** (27,6% та 22,4%): англ. *rectally, ivy rash, collapses, seizure* та укр. *презумпція, кошторис, трансплантат, шторка, книжні ЛО* (0,6% та 0,8%): англ. *dulcet, rue, peregrinate* і укр. *аксельбант, достопам'ятний, анархісти* та **розмовно-просторічний** (47,7% та 59,3%): **розмовні ЛО**: англ. *gotta, cos, old stuff, bro, buy into, yeah, татта тіа* та укр. *як гарячі пиріжки, баранізм, дешевка, брехло, шароварщина, пустомеля, фейк, гаджет, креатин, тренд, арт-бренд; сленгізми* (21,3% та 15,6%): англ. *rough edges, lose one's marbles, smiley, big heads* та укр. *наїжджати, кухня, розкручений, загинати, вистрілити*. На противагу інтерв'ю, в ток-шоу, як найбільш демократичному способу спілкування, було знайдено більшу кількість **вульгаризмів** (2,8% та 1,9%), напр., англ. *take a piss, shit* (вживані ведучим та гостем), *asshole, suck off, suck-you-bus* та укр. *гімно / гівно / лайно* (вживані ведучим та гостем), *жона, обіссатися*. Розподіл за жанрами

лексики усередині формату демонструє перевагу українського ток-шоу (на 9,6%, пор., 32,2% та 41,8%). Вживана лексика підвищеного (на 5%, пор., 28,2% та 23,2%) реєстру переважає в БДД, у той час як лексика зниженого – в УДД (на 5%, пор., 71,8% та 76,8%).

4.3.3. Синтаксичні особливості

Поєднання простих та складних конструкцій в єдине ціле в результаті нагромадження інформації спричиняє появу та функціонування в БДД та УДД ток-шоу складних конструкцій з різними типами зв'язку: англ. **Lady Gaga:** *Um, well the House of Gaga's all my friends and...er.. they travel with me a lot but... we work in so many different cities round the world and making new clothing ... the living dress that you just saw for the Mount Brown Eyes performance that's something the House of Gaga built inspired by designer...* [«The Jonathan Ross Show» (kVKA)] та укр. **Віталій Кулик:** *Тому держава просто приречена зробити більш-менш автономними і... я не кажу самостійними, але більш-менш надати можливості органам місцевого самоврядування самим вирішувати на місцях свої питання, пов'язані з проблемами громадян: це питання ЖКХ, це питання, пов'язані з будівництвом, це питання відводів* [«Свобода слова» (37097)].

Емпіричний матеріал свідчить, що в сфері синтаксису етнічного мовлення як розважальних, так і аналітичних ток-шоу прості речення домінують над складними, підрядні – над сурядними. Так, *прості* речення (перевага на користь БДД на 4,2%, пор., 73,7% та 69,5%) домінують над *складними* (перевага на користь УДД на 4,2%, пор., 26,3% та 30,5%). Щодо типів складних конструкцій, то етнічні ток-шоу більш насичені СПР (перевага УДД на 3,9%, пор., 72,8% та 76,7%), ніж ССР (перевага БДД на 3,9%, пор., 27,2% та 23,3%).

У британських шоу-програмах у мовленні *ведучих* було зафіксовано 26,3% складних речень (ССР – 26,3% та СПР – 73,7%) та 73,7% простих речень, у той час як *гостями студії* було вжито 51,3% складних речень (ССР – 27,8% та СПР – 72,2%) та 48,7% простих речень. В українському мовленні *ведучих* було виявлено 34,6% складних речень (ССР – 20,5% та СПР – 79,5%) та 65,4% простих речень, у *гостей студії* – 26,9% складних речень (ССР – 26,4% та СПР – 73,6%) та 73,1% простих речень. Тож, у БДД ток-шоу використовується менше складних речень (в 1,1 рази), але більше простих (в 1,2 рази), ніж в українському ток-шоу.

При цьому британські *ведучі* використовують менше складних речень, ніж їх українські колеги (на 17%, пор., 41,5% та 58,5%, різниця між ССР складає 1,1%, пор., 10,9% та 12%, між СПР – 1,5%, пор., 30,6% та 46,5% на користь українських *ведучих*). У мовленні *респондентів-гостей* спостерігається зворотна картина: в цьому аспекті домінує БДД (на 6%, пор., 53% та 47%), при цьому різниця на користь британських респондентів між ССР складає 2,4% (пор., 14,8% та 12,4%), між СПР – 3,8% (пор., 38,3% та

34,5%). Щодо простих речень, то перевага в їх вживанні на боці мовлення британських гостей (у 1,2 рази, пор., 53,7% та 46,3%).

Якщо порівнювати особливості вживання синтаксису усередині етнічних типів ток-шоу, то в БДД *гостями-респондентами* вжито більше складних речень, ніж ведучими (на 16,2%, пор., 41,9% та 58,1%, зокрема більше ССР (на 78%, пор., 11% та 89%) та СПР (на 16,2%, пор., 41,9% та 58,1%). В УДД ток-шоу гості студії використовують менше складних речень (на 6,8%, пор., 53,4% та 46,6%, зокрема, більше ССР (на 2,4%, пор., 10,9% та 12,3%), однак, менше СПР (на 8,2%, пор., 42,5% та 34,3%), і більше простих речень (на 11,2%, пор., 44,4% та 55,6%).

Відтак, в обох типах етнічних ток-шоу було виявлено закономірність більш частотного вживання простих речень, причому респонденти вживають їх частіше. Складні конструкції переважають в мовленні гостей-респондентів, як і під час інтерв'ю, за винятком українських ток-шоу, де домінують СПР ведучих, відбиваючи намагання якнайточніше сформулювати запитання гостю, переформулювати запит з додаванням багатьох деталей, привернути увагу до відео- та фото фрагментів тощо. Аломорфними ознаками етнічних ток-шоу є такі: *мовлення британського ток-шоу характеризується меншою кількістю складних речень у порівнянні з українським та більшою кількістю простих конструкцій*, що не співпадає з показниками інтерв'ю.

Щодо *емоційності* британського ток-шоу, то в ньому було виявлено менше окличних речень, ніж в українському (на 8,6%, пор., 24,1% та 32,7%), що свідчить про більш експресивний відтінок вітчизняного інфотейнменту. Однак, розподіл за жанрами демонструє більшу емоційну завантаженість британського ток-шоу як у порівнянні з британськими МЖ, так і українським ток-шоу (на 16,1%).

Аналіз реплік за *метою висловлення* виявив однаковий пріоритет вживання таких одиниць у британському та українському ток-шоу: розповідні (81,9% та 79,3%), питальні (14,8% та 16,8%), спонукальні (3,3% та 3,9%). Міжетнічне порівняння дає змогу констатувати, що перевага щодо вживання розповідних актів належить БДД ток-шоу (на 2,6%, пор., 81,9% та 79,3%), питальних – УДД (на 4%, пор., 14,8% та 16,8%). Щодо спонукальних висловлень, то констатуємо однакову активність їх вживання (пор., 3,3% та 3,9%).

З погляду *стилістики синтаксису* відмічаємо перевагу в активності вживання в БДД таких виразних засобів та прийомів:

– *еліптичні речення* (на 11,3%, пор., 27,2% (з них 38,6% використані ведучими, 61,4% – респондентами) та 15,9% у порівнянні з 22 (з них 40,9% вжито журналістами, 59,1% – респондентами)): англ. **J.K. Rowling**: *They wanted a second initial so I took Kathleen as my middle name.* **Jonathan Ross** (журналіст): *To make it sound more highbrow?* [«Friday Night with Jonathan Ross» (13/07/2007)] та укр. **Петро Порошенко**: *Скільки там їх було... вас,*

точніше було... **Андрій Куликов** (журналіст): Сорок шість відсотків [«Свобода слова» (37097)];

– **повтор** (на 10,5%, пор., 22,8% (з них 24,3% вжито ведучими, 75,7% – респондентами) та 12,3% (з них 35,2% – журналістами, 64,8% – респондентами): англ. **Graham Norton** (журналіст): She's magnificent, she's marvellous, she's Miriam Margolyes! [Graham Norton Show (-O5Q)] та укр.

Притула: Тут пахне самочкою, тут пахне самочкою. Де вона? [«Педан-Притула шоу» (Bvj6)].

Перевага в українському стилістичному синтаксисі спостерігається у вживанні таких прийомів та засобів, як:

– **риторичні запитання** (на 2,1%, пор., 3,7% (з них – 50% вжито ведучими та 50% – гостями) та 5,8% (100% вжито гостями)): англ. **Patrick Stewart**: *You brought it up!* **Graham Norton**: *Did I?* [«So Graham Norton» (23.06.2003)], та укр. **Наталія Заболотна**: *Навіщо було в провінції, на периферії будувати титульний музей? А такі музеї є в Америці, в Нью-Йорку* [Зелена лампа (2013/11/10)];

– **однорідні члени речення** (на 14%, пор., 9,9% (з них – 31,2% використані ведучими та 68,8% – гостями) та 23,9% (з них 30,3% вживано журналістами, 69,7% – респондентами)): англ. **Rory Stewart**: *I think in twenty or thirty years Afghan can become more stable, more prosperous, more humane* [«On Sunday Live» (6bid)] та укр. **Олена Підгрушна**: *Вони так само різних видів є ширші, вужчі, тонші* [«Проти ночі» (20.03.2013)];

– **апосейопезис** (на 2,9%, пор., 4,3% (з них – 57,1% вжито ведучими та 42,9% – гостями) та 7,2% (з них 40% – ведучими, 60% – гостями студії): англ. **Graham Norton**: *And there's this particular website... Do you look at these websites?* [«V Graham Norton» (13.05.2003)] та укр. **Віктор Сердюк**: *... не думаю, що в Україні можна зробити бізнес чи кримінальний, чи некримінальний... Не вийде з цього* [«Свобода слова»(page/57)].

Перевагу в українському стилістичному синтаксисі було встановлено і в емфатичних конструкціях, однак, на протипагу лексичному повтору та інверсії, в БДД спостерігається домінування спеціальних емфатичних конструкцій:

– **емфатичні речення** (на 2,9%, пор., 26% та 28,9%):

1) **лексичний повтор** (на 2,5%, пор., 10,5% (з них 29,4% вжито ведучими, 70,6% – респондентами) та 13% (з них 16,7% вжито журналістами, 83,3% – респондентами)): англ. **Patrick Stewart**: *I've had a home here for years and years and years, 12 years or so* [«So Graham Norton»] та **Кость Бондаренко**: *Вона може відрізнитися, скажімо, політичним баченням, політичною програмою, політичними доктринами...* [«Свобода слова» (37097)];

2) **інверсія** (9,2%, пор., 1,9% (з них 66,7% вжито ведучими, 33,3% – респондентами) та 10,1% (з них 35,7% вжито журналістами, 64,3% – респондентами)): англ. **Graham Norton**: *On Enterprise you use all these advanced systems of communications to talk all over the Galaxy* [«So Graham

Norton»] та укр. **Володимир Єшкілев**: *Коли я дивлюся третій раз за день на рожевий смартфон, то мені просто хочеться містики, казематів, каміння вологого, ланцюгів середньовічних* [Зелена лампа (2013/12/16/)];

3) **спеціальні емфатичні конструкції** (перевага БДД на 7,8%, пор., 13,6% (з них – 45,4% вжито ведучими та 54,6% – гостями) та 5,8% (з них 62,5% вжито журналістами, 37,5% – респондентами): англ. **Jonathan Ross**: *What a thing!* [«The Jonathan Ross Show» (QkHw)] та укр. **Олександр Педан**: *Не дай Бог!* [«Педан-Притула шоу» (Bvj6)].

Ізоморфізм виявлено у вживанні **відокремлених речень** (пор., 6,2% (з них 60% вжито ведучими, 40% – гостями) та 5,8% (з них 12,5% – журналістами, 87,5% – гостями)): англ. **Graham Norton (журналіст)**: *Miriam, you played... I was going to say a monkey... you played a rabbit in... the Caramel ad* [Graham Norton Show (-O5Q)] та укр. **Віталій Кулик**: *Тому держава приречена зробити більш-менш автономними і, я не кажу самостійними, але більш-менш надати можливості...* [«Свобода слова» (37097)].

Встановлено аломорфізм у розподілі за жанрами (на 14%, 39,8% та 25,8%) стилістичних синтаксичних засобів між МЖ у межах формату на користь БДД.

4.3.4. Невербальні особливості комунікативної поведінки

Узагальнюючи спостереження за паралінгвальною поведінкою комунікантів під час ток-шоу, зазначимо те, що вона значно підсилюється в порівнянні з інтерв'ю, має більш виражений та пролонгований характер. Зокрема вже з самого початку шоу, до зустрічі гостей, для створення необхідної атмосфери комунікації, активно залучається невербальний компонент комунікації: **Michael McIntyre** [швидко рухається по сцені, усміхаючись, підвищений тон] *Hello, hello, hello!* [зупиняється]: *Ladies and gentlemen, welcome to* [повертаються назад, показує на вивіску з назвою програми та викрикує її] *The Michael McIntyre Chat Show! We've got an amazing show tonight, so let's get straight over this!* [аудиторія аплодує] [«The Michael McIntyre Chat Show» (LODk)] та укр. **Сергій Притула** [стоїть, поза розслаблена]: *Доброго вечора, пані та панове. В ефірі Педан-Притула шоу. Дякуємо. Олександр Педан* [поряд, поза розслаблена, підвищений тон]: *Дякуємо. Отже його сьогодні як завжди ведуть найталановитіший, найкрасивіший і найкмітливіший ведучий в світі за версією Сергія Притули – Сергій Притула!* [Притула розводить руками в знак підтвердження: створення гумористичного ефекту] **Сергій Притула** [плавним рухом обох долоней вказує на Педана]: *І мій беззмінний партнер, ця красива, сива дитина, Олександр Сергійович Педан!* [«Педан-Притула шоу» (7516)].

У **фонетичному** плані для здійснення впливу на глядачів у мовленні комунікантів активно використовуються: 1) значне підвищення сили голосу: англ. **Alan Carr**: *Jaaaared Leto!* [«Chatty Man» (18.07.2010)], **Michael McIntyre**: *A man at the very top of this game! Yes! Please welcome Jerry Hudson!*

[«The Michael McIntyre Chat Show» (yLsV)] та укр. **Сергій Притула**: *Дообриши-й вечі-iii-p! В ефірі Педан-Притула шоу!* [«Педан-Притула шоу» (RBCC)], 2) постановка *емфатичного* та *логічного* наголосу у тих місцях, які важливі для підкреслення деякого фрагменту висловлення та звертання до глядачів студії чи біля екрану: англ. **Jared Leto**: *I did, I'm fast*, **Alan Carr**: *You are fast!* [«Chatty Man» (18.07.2010)], **Олександр Педан**: *То все брехня! От тепер дивиться реальну програму про реальні події!* [«Педан-Притула шоу» (31.03.2013)]. Так само і респондент підсилює ефект свого повідомлення зверненням до залу зі зміною інтонаційного контуру висловлень та сміхом: **Miriam Margolyes**: *He really is grumpy!* [Graham Norton Show (-O5Q)] та укр. **Георгій**: *Хулиганьє! Визвіть міліцію!* [«Хто зверху?» (04.05.2013)]. Такі ізоморфні фонетичні «ефекти» мовлення супроводжуються всебічною, контекстуально необхідною, невербалікою ведучого-шоумена та гостей, що спрямовано на те, щоб створити серйозний настрій у залі або неформальну атмосферу свята, підвищити емоційну «напругу» шоу, привернути увагу до себе, підтем тощо, для того, щоб через публіку в студії вплинути на аудиторію біля екранів.

Аломорфними у вибірці виявилися дві ознаки невербальної поведінки: по-перше, лише в британському ток-шоу спостерігаємо наявність традиційної пози, коли руки лежать прямо на колінах, у цей момент гості програми мовчать на фоні бесіди іншого гостя з ведучим (див., напр., [Graham Norton Show (-O5Q); «The Andrew Marr Show» (OyRj)]), таким чином, начебто сигналізуючи, що вони не тільки уважно слухають, але і незайняті та готові включитися до розмови. По-друге, не було знайдено прикладів бігу по залу, на відміну від українського ток-шоу, де це допускається (див. напр., [«Хто зверху?» (04.05.2013)]).

У цілому, відмічаємо, що невербальні особливості поведінки респондентів та ведучих у британських та українських ток-шоу залежать від їх типу: розважального чи інформаційно-аналітичного. Однак, при цьому при створенні шоу ведучими та гостями чітко усвідомлюється необхідність частого залучення невербальних засобів комунікації, які підсилюють ефект основної, вербально представленої інформації або цілеспрямовано заміщують вербальні повідомлення. Так, *формальний* реєстр спілкування налаштовує на проведення ґрунтовної бесіди з інтерв'юером, в якій відбувається подача фактів, їх аналіз, наведення доказів, обмін думками тощо. Така тональність передбачає стриманість у рухах тіла, адже ці сигнали повинні передавати як співбесіднику, так і аудиторії додаткове підтвердження правильності його слів (див. напр., стримана поведінка британського ведучого Девіда Димбелбі [«Question Time in Northampton» (aLya)], Стивена Нолана [«The Nolan Show» (OTRs)] та українського ведучого Євгена Кисельова [«Большая политика с Евгением Киселёвым» (Fiz)], Андрія Кулікова [«Свобода слова» (total/866)]. При цьому універсальними виявилися такі ознаки: поза присутніх (пряма постанова тіла, ноги розташовані поряд або одна на одній, руки лежать на столі, одна з них

може підтримувати обличчя), яка передає задумливий та діловий вигляд співрозмовників; їхній погляд очей зосереджений один на одному, міміка лиця неактивна, тон висловлень – нейтральний, сухий, сміх – непритаманний комунікантам, у протилежному випадку – він підкреслює значущість слів співрозмовників або використовується як засіб привертання додаткової уваги до їх висловлень (див. напр., поведінку в студії Брайена Шемпса, Стелли Крісі в програмі Девіда Димбелбі [«Question Time in Northampton» (aLya)] та А. Гриценка, В.Наливайченко, А. Єрмолаєва, Л.Кожару в програмі Євгена Кисельова [«Большая политика с Евгением Киселёвым» (Flz)]).

Розважальні ток-шоу характеризуються більшою мірою неформальним регістром спілкування, що дозволяє комунікантам вести себе більш розкуто – демонструвати різноманітні емоційні поведінкові прояви. При цьому на таку поведінку накладаються деякі обмеження, адже комуніканти усвідомлюють, що їх діалог транслюється ЗМІ, що призводить до збереження також і тих поведінкових дій, які притаманні інституціональному дискурсу. У жанрі такого типу універсальними виявилися такі базові ознаки. Поза ведучого розслаблена, чим він сигналізує глядачам, що знаходиться на відпочинку, тим самим запрошуючи інших насолоджуватися шоу: див., напр., як поводить британський телеведучий Греєм Нортон [Graham Norton Show (-O5Q)] або український шоумен Антін Мухарський [Зелена лампа (7.07.2013)]. Тож, пози гостей студії теж розслаблені, руки тримаються ними так, як ситуативно зручно (на колінах, на столі, на підлокітниках крісел, одна з них може підтримувати підборіддя тощо), ноги розташовані так само – як зручно (поряд, одна на одній, одна на одній у «розкритому стилі» тощо). По мірі розгортання комунікації міміка, жести, поведінка, зазвичай, стають більш активними, експресивними, рухи – більш швидкими, що постійно стимулюється ведучим. Невербальна поведінка набуває ефекту театральності, видовищності (див. поведінку Джоанни Лумлі [«The Michael McIntyre Chat Show» (EXz4)] або Мірам Маргойлз [The Graham Norton show (oeop)] та в укр. Наді Дорофєєвої [«Хто зверху?» (16.10.14)] або Еріки [«Педан-Притула шоу» (24.05.2014)]).

Погляди комунікантів під час розмови спрямовані один на одного, але коли ведучий хоче почути підтримку залу, він повертається до нього обличчям, що може супроводжуватися додатковими діями, які переслідують деяку мету – риса непритаманна інформаційно-аналітичним ток-шоу обох країн. Звернення до публіки в залі відбувається: 1) **прямо**: англ. **Jonathan Ross**: *I'm a huge fan of the books... I'm speaking on behalf [повертається наполовину до залу та долонею показує на нього] of the country* [«Friday Night with Jonathan Ross» (13/07/2007)] та укр. **Антін Мухарський** [**активна міміка з поглядом на зал**]: *Картина в музеї чує більше дурощів, ніж будь-хто в світі!* [Зелена лампа (2013/11/10)]; 2) **непрямо**: англ. **Alan Carr**: *You are! And smooth!* [**ведучий вигибається в кріслі: підкреслює слово smooth, створюючи гумористичний ефект**] [**зал сміється**] [«Chatty Man» (18.07.2010)] та укр. **Санта Дімопулюс**: *Неправда! У мене є дві (тату)!*

[Притула підстрибує з дивану та, повернувшись до Педана, починає танцювати: захоплення від підтвердження їх гостею правоти його думки] [зал сміється] [«Педан-Притула шоу» (24.05.2014)].

4.3.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці

Аналіз тактико-стратегічної лінії поведінки ведучих та респондентів у МЖ ток-шоу виявив, що в британських ток-шоу в мовленні ведучого використано більше кооперативних КТ, ніж конфронтативних (на 87,2%, пор., 93,6% та 6,4%), що відрізняє МЖ від інтерв'ю: ведучі, як в розважальному, так і в інформаційно-аналітичному ток-шоу є більш уважними та толерантними до гостей, які так само, в порівнянні з інтерв'ю, демонструють зниження конфліктності поведінки – вони вживають вже більше кооперативних КТ (на 89,4%, пор., 94,7% та 5,3%). В українському ток-шоу показник конфронтативності так само знижується: ведучі вживають більше (на 93,2%, пор., 96,6% та 3,4%), так само як і гості (на 90,4%, пор., 95,2% та 4,8%) кооперативних, ніж конфліктних КТ. Саме такий стиль взаємодії ведучого та гостей визначає сучасний британський та український інфотейнмент. Міжетнічне порівняння виявило, що рівень вживання КТ кооперації в ток-шоу є дещо більшим в українському медіадискурсі (на 1,8%, пор., англ. 94,2% та укр. 96%), відтак, за показником використання КТ конфронтації домінує БДД (на 1,8%, пор., англ. 5,8% та укр. 4%).

Аналіз матеріалу також свідчить, що як і в інтерв'ю, спектр використаних КТ гостем є нелімітованим, у той час як прагматичні можливості журналіста (шоумена) виявилися не такими широкими. Однак, на противагу інтерв'ю, в обох культурах, у ток-шоу не інформаційно-аналітичного типу, як журналіст, так і гість студії можуть застосовувати найрізноманітніші КТ кооперації та конфлікту, що свідчить про певне зрівнювання їхніх соціальних та комунікативних ролей. До того ж, гість сам може ставати інтерв'юером, а ведучий – респондентом. Все це створює невимушену атмосферу спілкування: в багатьох випадках гостями є саме друзі або знайомі ведучого. Серед кооперативних КТ було зокрема встановлено: КТ підтримки думки: англ. **Lucy Lawless: I've had work done. Graham Norton: Have you? Good work!** [«V Graham Norton» (13.05.2003)] та укр. **Наталія Заболотна: Але ми не думаємо, що скрізь... Антін Мухарський: «Капітанам море сниться, а пілотам – висота» Наталія Заболотна: Абсолютно** [Зелена лампа (2013/11/10)], КТ підкреслення значущості (особистості, дії) респондента: англ. **Graham Norton: But you were in Harry Potter, weren't you? Miriam Margolyes: I was. Graham Norton: That's magic. Miriam Margolyes: That's actually magic. Graham Norton: That was terrific!** [Graham Norton Show (-O5Q)] та укр. **Андрій Куликов (журналіст): Ви – з-поміж тих, хто уже заявляв про потребу зміни**

законодавства у цій галузі. Чому така потреба виникла? [«Свобода слова» (page/57)] тощо.

При цьому були встановлені й КТ конфронтації, напр., КТ *іронії*: англ. **Ewan McGregor**: *Have you ever eaten your own cum? Seeing as you were talking about cum.* **Ruby Wax**: *Yes, sure, go ahead... listen... I'm eating!* [«Ruby Wax Show» (zjPg)] та укр. **Олесь Доній**: *Щось як-то позитивно виглядає, як відверта замазуха!* [Зелена лампа (7.07.2013)], КТ *мовної агресії і перебування*: **Stephen Nolan (журналіст)**: *Hold on! Hold on! Do you acknowledge that these people have had enough?* **Gerry Kelly Mla**: *I...* [перебивається] *That they see what terror brought you!...* **Gerry Kelly Mla**: *Well...* [перебивається] *You are moralizing them about terror!* [«The Nolan Show» (OTRs)] та укр. **Олесь Доній**: *Ведучий та гості – це єдине що псує Вашу програму!* [Зелена лампа (7.07.2013)].

Так само як і в інтерв'ю, різні КТ конфронтації, вживані ведучим ток-шоу, хоча й контекстуально агресивні, але інтенційно згладжуються учасниками, підпорядковуючись глобальній КС кооперації. Комунікація підкоряється принципу: не принижуючи соціального статусу гостя (що дозволяється в жартівливій формі в розважальному ток-шоу), отримати якнайбільше інформації, змусити виконувати ті дії, включаючи невербальні, які б розкривали або зміст проблеми (інформаційно-аналітичне ток-шоу), або особистість (інформаційний тип), що дозволяє програмі продовжуватися до вичерпання її плану.

Аналіз актомовленневої складової мовлення етнічного ток-шоу виявив таке. Якщо *констативи* використовуються гостями студії для повідомлення, затвердження або коментування низки фактів, то журналістами – для знайомства глядачів з гостем програми, пропонування теми, виділення нових підтем, цитування деяких джерел, у тому числі запрошених учасників, для подальшого розгортання бесіди, уточнення, підтримки чи заперечення їх висловлень тощо. Етнічний розподіл констативів між учасниками такий: англ. 35,4% (ведучий) та 64,6% (гість) (перевага 29,2%), напр., **Tom Daley**: *It really was love at first sight* [«The Jonathan Ross Show» (QkHw)] та укр. 39,7% (ведучий) та 60,3% (гість) (перевага 20,6%), напр., **Андрій Куликов**: *Віктор Сердюк, Рада захисту прав та безпеки пацієнтів* [«Свобода слова» (total/866)]. Як бачимо, гості британських та українських шоу застосовують більшу кількість констативів. *Квеситиви* журналіста, з одного боку, змістовно розвивають взаємодію за рахунок отримання інформації від гостя, з іншого боку, останній, на відміну від етнічних інтерв'ю, може активно запитувати та перезапитувати ведучих, переводячи таке «односпрямоване» інтерв'ю в повноцінний діалог рівних партнерів: англ. 75,3% (ведучий) та 24,7% (гість) (перевага в 50,6%), напр., **Steve Carell**: *You know how you kill a fly? I know exactly* [«The Graham Norton Show» (qKM4)] та укр. 71,3% (ведучий) та 28,7% (гість) (перевага в 42,6%), напр., **Антін Мухарський**: *Кому ви кажете й оце робите?* [«Зелена лампа» (2013/12/16)]. *Перформативи* (метакомунікативні сигнали встановлення, підтримки та

розірвання контакту) розподілені таким чином: англ. 47,1% (ведучий) та 52,9% (гість) (перевага в 5,8%), напр., **Kristen Wiig: *Sorry. Good it*** [«The Graham Norton Show» (qKM4)] та укр. 44% (ведучий) та 66% (гість) (перевага в 22%), напр., **Петро Порошенко: *Дуже дякую за можливість висловити свою позицію*** [«Свобода слова» (37097)]. **Промісиви**, вживані лише ведучими (англ. 0,1% та укр. 0,2%), відбивають ті потрібні і імпульси, які або обмежуються форматом програми та стосуються обговорення деяких питань на пізніших її етапах, або виходять за її межі: англ. **Graham Norton: *I promise you, you will!*** [Graham Norton Show (-O5Q)] та укр. **Наталія Заболотна: *Тобто починається якась ця наша внутрішня кухня ... Антін Мухарський: Ми про це поговоримо*** [Зелена лампа (2013/11/10)]. Директиви використовуються з метою переходу до іншої (суб)теми, спонукання гостя до відповіді, уточнення інформації, залучення до ігрової діяльності, для перегляду фото-, відеофрагментів тощо. Етнічний розподіл має такий вигляд: англ. 66,7% (ведучий) та 33,3% (гість) (перевага на 33,4%) та укр. 92,1% (ведучий) та 7,9% (гість) (перевага на 84,2%). Їхнє оформлення відбувається через вживання в МА *будь-якого дієслова в наказовій формі*: англ. **Jonathan Ross: *I'm very well! You don't have to use the phone!*** (журналіст): [«The Jonathan Ross Show» (kVKA)] та укр. **Михайло Ілляшев: *Не треба боятися, що це стане бізнесом*** [«Свобода слова» (page/57)]. Така функція примусу здійснюється і за допомогою *транспонованих конструкцій*: **Stephen Nolan: *We'll start with if we can. No matter what you say...*** [«The Nolan Show» (OTRs)] та укр. **Антін Мухарський: *Прізвища називаємо?*** **Володимир Єшкілев: *Прізвищ не називаємо*** [Зелена лампа (2013/12/16/)]. Ізоморфізм етнічних ток-шоу полягає у відсутності *менасивів*.

Характер розподілу їх вживання в БКП на шкалі активності (за убиванням) є таким: *констативи* (79,9%), *квеситиви* (13,8%), *перформативи* (3,1%), *директиви* (3%), *промисиви* (0,1%), *менасиви* (0%), в УКП: *констативи* (78,2%), *квеситиви* (15,7%), *директиви* (3,6%), *перформативи* (2,5%), *промисиви* (0,1%), *менасиви* (0%). Перевага на користь БДД спостерігається у використанні *констативів* (на 1,3%, пор., 79,5% та 78,2%), УДД домінує в аспекті вживання *квесетивів* (на 1,9%, пор., 13,8% та 15,7%). Щодо міри активності вживання *директивів*, *промисивів* та *перформативів*, то вона є ізоморфною.

4.4. Діалог у форматі парламентських дебатів: зіставний аспект

Парламентські дебати – одна з форм діяльності парламенту, яка полягає в обговоренні питання, винесеного на розгляд представницького органу [Грушанська 2015; Dijk 2004, с. 356]. У сучасній англійській та українській мовах значення лексем «debate» та «дебати» співпадають у точці функціонування архісеми «*дискусія; обговорення питання*», пор., *debate* – a *formal discussion on a particular matter in a public meeting or legislative assembly, in which opposing arguments are put forward and which usually ends*

with a vote [OD] та ДЕБА́ТИ, -тів, мн. *Обговорення якого-небудь питання, обмін думками. Суперечки, дискусії* [АТССУМ]. Видові семи «*opposing arguments are put forward*» у своїй змістовій цілісності є подібними до архісеми «суперечки» ЛСВ 2. Диференційні семи *formal, in a public meeting / legislative assembly* та *ends with a vote* свідчать про семантично більш насичений англомовний термін *debate*.

У лінгвістичній літературі термін *дебати* є подібним до англомовного їхнього розуміння: *різновид суперечки* (франц. *debats*, від *debatre* – *сперечатися*), *яка виникає під час публічного обговорення розгорнутого проблемного виступу (докладу, повідомлення тощо) як відображення протилежних або розбіжних позицій мовців, що може транслюватися ЗМІ* [Сайтерлі 2007, с. 89; Славова 2012, с. 263; див. також Ільченко 2010; Dijk 2004, с. 352-357]. Визначаємо дебати в парламенті як *різновид політичної дискусії, зазвичай трансльованої ЗМІ, між щонайменш двома політичними суб'єктами щодо ухвалення певного закону чи обговорення актуального для країни питання, що може привести до його вироблення та ухвалення, та яка спрямована на переконання в своїй позиції опонентів та масового адресата*.

Британський (двопалатний) та український (однопалатний) парламенти є тими представницькими органами, які функціонують у Великій Британії та Україні з метою ухвалення законодавчих актів [BAL; Закон]. Найголовнішою з двох палат британського парламенту, який британці образно називають «пульсуючим серцем» політичного життя країни [Бабенко, с. 4], є Палата Громад [ВЛС, с. 214], тому, хоча аналіз структури та порядку дебатів буде проводитися і на прикладі Палати Лордів, акцент під час порівняння особливостей британських та українських дебатів (у Верховній Раді України) ставиться на публічному обговоренні проблем та законопроектів саме в Палаті Громад [див. також Dijk 1984, 2004].

Британські та українські дебати формально подібні тим, що вони, по-перше, відбуваються в порядку, визначеному регламентом (статутом) парламенту (палат парламенту) або іншими нормативно-правовими актами (напр., у Великій Британії відсутній правовий документ регламентації діяльності парламенту, його замінюють постійні правила (*Standing Orders*), вироблені законотворчою практикою, сесійні правила, які затверджуються на початку кожної сесії та неписані правила або звичаї (*custom and practice*); в Україні ці питання регулюються Конституцією та Регламентом ВР), по-друге, вони виникають як реакція на заяву доповідача, яка провокує її критику, постановку питань депутатату, та викликають подальше обговорення у вигляді виступів охочих висловитися та довести інший, відмінний погляд.

Аломорфні риси етнічних парламентських дебатів розкриваються в наступному. У британському парламенті дебати виступають як самостійна частина засідань, окреме засідання, проведення якого планується заздалегідь: **Mr Andrew Lansley** (the leader of the House of Commons): *The business next week will be as follows... There will be a debate on universal credit*

implementation, followed by ... [House of Commons, 3 July 2014], а початок оголошується за традицією головуючим вголос, що сигналізує про початок нової стадії засідання, напр., у Палаті Громад: **Mr Speaker (John Bercow):** *Before I ask the Foreign Secretary to open the debate, I simply point out to the House...* [House of Commons, 10 September 2014].

Структурно вони є регламентованою суперечкою двох сторін – діючого уряду та опозиції (першими виступають прем'єр-міністр та лідер опозиції, потім їхні заступники, члени та секретарі уряду та опозиції, яким ставляться усні та письмові запитання). Одна сторона виносить на обговорення законопроект та за обмежений час представляє максимальну кількість доказів необхідності прийняття закону та наочних прикладів, які вказують на ті недоліки в певній сфері життя, які він може подолати, якщо буде прийнятий на законодавчому рівні, інша – намагається навести слабкі сторони такої презентації і самого проекту та довести неспроможність цієї пропозиції. Для того, щоб проект став законом він повинен пройти три читання в Палаті Громад (між другим та третім читанням він надходить до комітету, який може запропонувати деякі правки чи доповнення) та надійти до розгляду до Палати Лордів. Схвалення проекту після дебатів у цій палаті означає те, що парламент виступає за цей закон, що має бути підписаний королевою, його несхвалення призводить до повернення до Палати Громад.

В українському парламенті політичні дебати формально не виступають складовою частиною засідань, але змістовно складають ту їх частину, де обговорюється певний законодавчий проект (зокрема його введення до порядку денного) або деяке актуальне для країни питання [Закон (page4); Закон (page9)]. Така публічна суперечка, зазвичай, називається головуючими та депутатами як «політична дискусія» навколо обговорюваного законопроекту: **Головуючий (Турчинов О.В.):** *Велика дискусія йде зараз і є багато запитань* [Верховна Рада. 25.02.14], **Головуючий (Кошулинський Р.В.):** *Шановні народні депутати. Я бачу велика дискусія йде зараз ...* [Верховна Рада. 25.02.14]. Визначаючи термін «дебати» через сему «дискусія» та відмічаючи невелику різницю між ними, яка полягає в проміжних цілях цих видів суперечки – дійти єдиної думки, знайти загальне рішення, встановити істину у випадку дискусії, та довести правоту власної позиції і спробувати зробити її загальною в іншому випадку – маємо підстави стверджувати, що у Верховній Раді відбуваються парламентські *дебати* [див. також Грушанська].

Подібною рисою формату дебатів в українському парламенті є те, що законопроект представляється автором / співавторами, які зазначають його мету та наводять аргументи щодо прийняття. Після цього головуючий просить записатися до виступів представників фракцій та груп, які висловлюються щодо доцільності / недоцільності прийняття запропонованого законопроекту. Наприкінці виступів відбувається голосування, за результатом якого його роблять законом або відправляють на повторне читання шляхом голосування. При цьому, у випадку його

неприйняття в авторів закону є ще можливість відразу ж обґрунтувати свої погляди для повторного голосування. Отже, ізоморфною рисою етнічних дебатів є їхній аргументативний характер, який зумовлюється зіткненням альтернативних позицій щодо проблеми чи законопроекту. Такий тип політичного дискурсу найбільш яскраво відбиває базову комунікативну інтенцію дебатів – боротьбу за владу через постійний, трансльований ЗМІ, вплив на потенційний електорат. Аналіз емпіричного матеріалу дозволяє стверджувати, що підтримка та спростування певної позиції чи проекту відбувається між представниками різних партій, які не обов'язково відбивають проурядові чи опозиційні інтереси: партійні інтереси можуть збігатися чи незбігатися з інтересами уряду (коаліції) чи опозиції. Зазначене вище відбиває відмінності українських дебатів порівняно з британськими.

Головна схожість британських та українських дебатів полягає в тому, що вони мають чітку фазову розчленованість: *виступ доповідача – обговорення* (висловлення іншими власної позиції, критика, запитання, внесення пропозицій) – *прийняття рішення* (зокрема голосування). Так, початок британських дебатів розкривається в презентації представником уряду доповіді в межах визначеного регламентом часу. Аноморфною рисою є те, що за традицією британського парламенту вона, так само як і доповідь представників опозиції, регламентовано переривається запитаннями, на які доповідач мусить дати відповідь: **Mr Hammond** [жест долонею: дозволяє] *I will take one more intervention.* **Mark Pritchard** [peague]: *I am grateful to my right honorable Friend for giving way...* [House of Commons, 10 September 2014]. В українському парламенті депутат будь-якої партії презентує проект або висловлює певну думку до кінця або регламентованого часу, або змісту доповіді, за чим слідує голова Верховної Ради: **Головуючий (Турчинов О.В.):** *Тому є пропозиція дати кілька хвилин на виступ одному з авторів проекту і голосувати за проект...* [Верховна Рада. 25.02.14]. Відтак, депутати переривають доповідача або тільки по закінченню його виступу через отримання права слова, або (порушуючи регламент) через створення всіляких перешкод для нормального проведення засідання – від вираження своїх думок щодо виступу в підвищеному тоні, що створює шум у залі, на що звертає увагу головуючий, до блокування трибуни з доповідачем: **Головуючий (Турчинов О.В.):** *Дайте завершити виступ!* [Верховна Рада. 25.02.14; див. також Верховна Рада. 21.02.2014]. Якщо виступ відбувся без ексцесів, одразу ж після доповіді депутати висловлюються щодо переваг чи недоліків закону, виносяться пропозиції, які вносяться, за згодою, автором у проект. Головуючий запрошує його до трибуни для презентації остаточного варіанту законопроекту з (можливо внесеними) поправками перед голосуванням. Обговорення (питання доповідачу, його коментарі, інші пропозиції тощо) продовжується до того моменту, доки головуючий не поставить законопроект на голосування.

Сам виступ депутатів починається зі звернення до аудиторії та головуючого, для чого вживаються соціально усталені етикетні форми: *пряме*

звертання: англ. **Lord Steel of Aikwood**: *My Lords, ... I join him in thanking my noble friend Lord Lang for introducing this important debate* [House of Lords, 29 July 2014] та укр. **Гриценко А.С.**: *Шановні колеги, два питання. Олександр Валентинович... послухайте, будь-ласка, пане Голово* [Верховна Рада. 23.02.2014], *непряме звертання*: англ. **Angela Eagle**: *Will the Leader of the House give us the business for next week?* [House of Commons, 3 July 2014] та укр.: **Каплін С.М.**: *... Хотів би звернутися до учорашнього олігарха, сьогоднішнього псевдокомуніста чи соціаліста Рудьковського...*? [Верховна Рада. 27.02.14].

Відмінною рисою дискурсивного простору дебатів є те, що, наприклад, у британському парламенті обох палат вони, в більшості випадків, традиційно розпочинаються словами прохання *I beg to move*: **Theresa May**: *Thank you, thank you, Mr. Deputy Speaker and I beg to move, That the Bill be now read a third time* [House of Commons, 15 July 2014], **Baroness Neville-Rolfe**: *My Lords, I beg to move the lead order but will take the opportunity, if I may, to speak to both instruments before us today* [House of Lords, 29 July 2014]. Аломорфною рисою українських дебатів є те, що парламентарі ряду партій тенденційно озвучують на початку виступу, зокрема додатково до слів головуючого, своє прізвище та партію, до якої вони належать: **Бондарчук О.В.**: *Олег Бондарчук, фракція Всеукраїнського об'єднання «Свобода» ...* [Верховна Рада. 18.04.14], **Ляшко О.В.**: *Олег Ляшко, Радикальна партія...* [Верховна Рада. 24.12.15]. Характерним є те, що остання фаза доповіді, зокрема за винятком випадків емоційної суперечки, сварки чи бійки, завжди закінчується словом подяки іншим депутатам за увагу, напр., **Демчишин В.В.**: *... Це також українське обладнання, пріоритет на Україну. Дякую* [Верховна Рада. 24.12.2015]. Це дещо не співпадає з практикою дебатів у британському парламенті, адже, з одного боку, *frontbenchers* та *backbenchers* лише ввічливо ставлять питання доповідачу без завершальних слів вдячності, з іншого боку, сам доповідач, який завершує чи підхоплює дебати, дякуючи присутнім, робить це лише в першій фазі доповіді; при цьому він не обмежується одним словом чи реплікою: характерною рисою перебігу британських дебатів є їх значно більша, на відміну від мовлення українських парламентарів, навантаженість формулами ввічливості та етикетними елементами схвалення комунікантами думки іншого протягом власного виступу, незважаючи на те, що опонент може мати іншу думку: **Lord Berkeley of Knighton**: *I am sorry to interrupt. This may be a point that the Minister has covered; if it is one that she is about to come on to, I await the answer eagerly* [House of Lords, 29 July 2014], **Joan Walley**: *I congratulate my hononourable friend on securing this debate* [House of Commons, 11 September 2014]. Підкреслення статусу та високої значущості думки іншої особи демонструє рівність партнерів у діалозі, демократичну терпимість до інших позицій учасників, спрямоване на зменшення напруження під час дебатів, які через це, зокрема, виступають зразком демократичності та майстерності публічного обговорення певних проблем. Тож, досвід аналізу політичних дебатів у парламенті дає змогу виявити ще

один елемент картини створення ідеального діалогу: здійснення успішного КВ передбачає часто повторюване, поважливе звернення до адресата, його думок, особистості та статусу, яке не вступає в протиріччя з невербальними проявами поведінки адресанта.

Щодо антропоцентрів британських та українських дебатів, то вони складаються з *адресантів* та *прямого і непрямого адресатів*, які виокремлюються за критерієм можливості комунікативного втручання в дебати і перетворення на адресанта. Так, частина членів Палати Громад з місця за традицією гучно вимовляють “*hear, hear*”, “*aye, aye*”, як вираження згоди чи підтримки, що може повторюватися багато разів впродовж виступу одного доповідача чи спікера; в українському парламенті депутати в залі реагують вголос не в унісон, що створює шум незгоди чи схвалення виступу доповідача. Доповідь сприяє тому, що прямі адресати в залі змінюють комунікативний статус на адресантів, підтримуючи чи не підтримуючи пропозицію, вносять низку змін до неї. Інакше кажучи, усі депутати потенційно володіють комунікативно-позиційною роллю *мовця*, або є *слухачами з перемінним статусом* [див. напр., Басюк, с. 6; Заветная, с. 59; Dijk, с. 357-359].

Типологізація депутатів можлива й за критерієм того чи іншого *комунікативного статусу*, представленого однотипними одиницями мовленнєвої діяльності, які є для них регламентованими та регулярно повторюються в їхніх МА [див. напр., Басюк 2012, с. 6; Заветная, с. 59; Dijk 2004, с. 357-359]. Адресанти в Палаті Громад Великобританії поділяються на спікера, парламентаря та члена уряду (за *соціальним* критерієм виділяються провідні (*Frontbenchers*) та рядові (*Backbenchers*) депутати [ВЛС, с. 44; ВЛС, с. 176]), у Верховній Раді України – головуючого та депутатів (від провладних та опозиційних партій). У Палаті Лордів, за фактичної відсутності спікера, такий розподіл відсутній, тобто всі члени парламенту потенційно є адресантами та прямими адресатами. Критерії адресованості мовлення та / або можливості / неможливості зміни комунікативно-позиційних ролей учасниками дебатів уможливають виділення функціонально різних підтипів *непрямого адресата: наближеного та віддаленого непрямого адресата*. Наближеним непрямым адресатом виступає *аудиторія*, присутня на місці проведення дебатів між політичними опонентами [Кукса, с. 297]: комуніканти в галереї (*Strangers' Gallery*) Палати Громад та представники мас-медіа (в обох Палатах та Верховній Раді), які не можуть брати участь у дебатах [ВЛС, с. 405]. Віддалений непрямий адресат представлений *телеглядачами, радіослухачами, користувачами Інтернету*, які можуть ознайомитися зі змістом парламентських дебатів або спостерігати за ними в режимі реального часу.

Головна мета політичного дискурсу, зокрема в межах дебатів під час вироблення закону – переконання аудиторії, – зумовлює його постійну антропоспрямованість. Визнаємо, що в дебатах головний КВ адресантів-депутатів спрямований на електорат як носія суспільної думки, який

спостерігає протистояння представників партій, і виконує дві нав'язані йому ролі: роль «судді» та роль «вболівальника». Метою дебатів є спроба перетворення електорату з «судді» на «вболівальника» [Жуковець 2002, с. 6]. Саме тому головними антропологічними факторами, які визначають організацію сучасного політичного дискурсу, виступають визначення пріоритетних проблем *аудиторії-електорату* та її мотивація для підтримки й ухвалення запропонованої політиками законодавчої пропозиції. Іншим чинником, який значною мірою визначає вербальну організацію сучасного політичного дискурсу дебатів є ЗМІ [Жуковець 2002, с. 7]. Не маючи можливості контролювати реакцію віддаленого адресата, активні учасники теледебатів – політичні опоненти – «за настановою» – будують МХ як уявні діалоги з телеаудиторією, намагаючись попередити згоду чи незгоду адресата зі своїми поглядами. У такому ракурсі не можна погодитись з думкою, про те, що зазначені комунікативно-позиційні ролі ієрархічно впорядковані: мовець завжди знаходиться в більш вирашній позиції, ніж слухач, оскільки він створює текст, тоді як адресат тільки сприймає та переробляє його; в свою чергу, статус слухача вищий за статус третіх осіб, які не беруть участь у комунікації, але згадуються в ній [Заветна 2006].

Тож, з одного боку, активні учасники дебатів, подібно до учасників ток-шоу та інтерв'ю, свідомо обирають такі лінгвальні та позалінгвальні засоби, які, на їхню думку, здійснюють найбільший КВ на колег-опонентів. Так, встановлено, що для керування увагою адресата адресанти використовують прямі звертання, риторичні запитання, запитання, з імплікованою в них відповіддю [Кукса, с. 297], пропонують можливі відповіді на поставлені запитання, водночас ідентифікуючи себе з потенційним адресатом. З іншого боку, формат публічного діалогу не передбачає прямого звернення до публіки – факт, який враховується політиками під час відбору одиниць КВ. Відтак, продумані та продемонстровані ними «на камеру» вербальні та невербальні дії ситуативно виформовують таку мовленнєву поведінку, яка створює опосередкований вплив на комунікативні властивості аудиторії, спрацьовуючи на підтвердження або підвищення їхнього іміджу [Бабенко, с. 4; Дацюк; Славова 2013, с. 263]. Природним є те, що дискурсу такого типу властивий високий ступінь *персуазивності* та *маніпулювання*, що спрямовано на корекцію ціннісної системи потенційного електорату [Ильченко, с. 127].

Дебати в парламенті проводяться *головуючим*: у Палаті Громад – Спікер (Mr. Speaker) та три віце-спікери, у Палаті Лордів – Лорд-спікер, у Верховній Раді України – Голова (Спікер Ради) або Перший заступник чи заступник Голови Верховної Ради України [ВЛС; Закон (page2)]. Основною прерогативою Спікера (головуючого) є слідкувати за виконанням правил парламентської процедури та порядком дебатів: англ. **Mr Speaker** (John Bercow): *Before I ask the Foreign Secretary to open the debate, I simply point out to the House that more than 50 right honourable and honourable Members wish to speak from the Back Benches* [House of Commons, 10 September 2014] та укр. **Головуючий** (Рибак В.В.): *Прошу сідати! Я надаю слово Литвину*

Володимиру Михайловичу! Прошу заспокоїтися, сідає! [Верховна Рада. 21.02.2014]. Вони також втручаються у хід дискусії, коректуючи чи припиняючи мовленнєву діяльність доповідача: **Dame Dawn Primarolo** (віцепікер): Order! I am setting the time limit at five minutes in the hope that everyone in the Chamber will get their five minutes ... [House of Commons, 15 July 2014] та укр. **Рудьковський М.М.**: Якби ми запросили в акціонери підприємства болгар, румун, німців... **Головуючий** (Турчинов О.В.): Будь ласка, відключіть мікрофон... [Верховна Рада. 27.02.14]. Таким чином, головуєчий виконує функцію *модератора* (як у випадку ток-шоу та інтерв'ю), який докладає зусиль до створення континууму дискурсу [Ильченко, с. 128].

Аломорфним є виконання низки інших функцій головуєчими в парламентах країн. Спікер Палати Громад, на відміну від Палати Лордів, будучи представником однієї з партій парламенту, стає політично нейтральним під час виконання нової функції, він не підтримує жодної зі сторін, однак, саме в такому контексті може висловити власну думку: **Mr Speaker**: Order. These are very important and solemn matters, fully worthy of the full-length Government statement that I had originally been advised... [House of Commons, 15 July 2014]. У Верховній Раді головуєчий, будучи представником деякої партії, не є політично нейтральним та може висловлювати власну позицію / позицію партії під час обговорення того чи іншого питання: **Головуючий** (Турчинов О.В.): ... Злочинці-терористи напали на Управління внутрішніх справ у Маріуполі!... Сідайте на своє місце! Брехун! ... Ви брешете нахабно!... [Верховна Рада. 13.05.14]. Так, український голова як представник певної партії може брати участь у голосуванні, тоді як спікер Палати Громад може голосувати лише тоді, коли голоси розподілилися порівну. Відмінною рисою українського парламентаризму є те, що головуєчий на засіданнях Ради вільно вступає в діалог з депутатами, що відбувається у випадках реакції на: 1) запит депутата, що виступає: **Ткачук Г.В.**: Олександр Валентиновичу... коли всі наші сумісники ... врешті-решт, визначаться, де вони працюють або в парламенті або вони в виконавчій структурі влади? **Головуючий**: Шановні колеги, я ще раз, я підтримую вашу позицію і також звернувся до Кабінету Міністрів до всіх адміністрацій скласти свої депутатські мандати... [Верховна Рада. 18.04.14]; 2) депутатів, які не за регламентом викрикують пропозиції: **Депутат із залу**: ... за короткою процедурою... **Головуючий** (**Кошулинський Р.В.**): Ну, коротку процедуру у нас вже не вийде... [Верховна Рада. 25.02.14]. Спостереження також свідчать, що в залі він є рівноправним партнером по комунікації з іншими депутатами, адже він продукує значно більше, при цьому різнотипних, МА в порівнянні з британським спікером Палати Громад (у вибірці – в 9,7 разів більше). Саме він допомагає створювати в депутатській залі єдиний інтерактивний простір, реалізуючи, таким чином, таку діалогічну схему: **головуючий-адресант – депутати-адресати / адресанти – (головуючий- адресат [/ адресант]) – депутати-адресати / адресанти – головуєчий-адресант**.

Відтак, відмінністю парламентської процедури у Верховній Раді (та Палаті Лордів) від Палати Громад полягає в тому, що усі доповіді звернені до депутатів (хоча і не забороняється звертатися і до спікера): англ. **Baroness Whitaker**: *My Lords, I declare an interest as honorary fellow of the Royal Institute of British Architects ...* [House of Lords, 29 July 2014 (2)] та укр. **Мартинюк А.І.**: Шановні колеги і шановний головуючий... [Верховна Рада. 24.02.2014], що не притаманне Палаті Громад, де отримавши запитання, доповідач завжди звертається до спікера: англ. **Ms Gisela Stuart**: ... *Would they achieve something different in Iraq from in Syria, or are we taking this the wrong way round?* **Mr Hammond**: *Mr. Speaker, when I talked about a military difference between Iraq and Syria...* [House of Commons, 10 September 2014], хоча до цього доповідач повертався (у випадку необхідності) до запитувача обличчям, вислуховуючи його запитання та звертаючись до нього невербально надалі. Тож, у британському парламенті діалог моделюється у вигляді: **спікер-адресант – депутат-адресант – спікер / адресат [адресант]–депутати-адресати / адресанти – спікер-адресант / адресат.**

Іншою відмінністю в парламентах двох країн є традиції оголошення процедури голосування. У британській Палаті Громад наприкінці дебатів спікер вирішує чи необхідним є голосування, запрошуючи присутніх фразою “*As many as are of that opinion say “Aye”, the contrary say No*” виразити свою позицію. Вердиктом є, наприклад, “*The Ayes have it*” [House of Commons, 11 September 2014]. У разі відсутності протесту іншої сторони щодо вердикту оголошується голосування. Голосування відбувається так: депутати встають та покидають зал по двох коридорах “Aye Lobby” та “No lobby”. Кількість депутатів підраховується чотирма особами, які представляють протилежні позиції (по два з кожної сторони), якізначаються спікером для підрахунку кількості депутатів. Депутат попередньо оголошує вголос результати та передає дані спікеру, який офіційно проголошує результати: **Mr. Speaker (John Bercow)**: *Order! Order! The Ayes to the right is four hundred forty nine and the Nos to the left thirty three. So the Ayes have it! The Ayes have it ...* [House of Commons, 15 July 2014]. В українському парламенті голосування відбувається за посередництва електронної системи: **Головуючий (Турчинов О.В.)**: Можемо ставити на голосування? Можемо... Прошу проголосувати цю Постанову за основу. Включіть систему «Рада», голосуємо... Рішення прийнято [Верховна Рада. 25.02.14].

4.4.1. Морфологічні особливості

У мовленні депутатів британського та українського парламенту було виявлено різну активність вживання стилістичних елементів **морфології**:

1) **прикметників, які відносяться до одного іменника для підсилення якості** (єдина серед всіх одиниць перевага БДД (на 4,7%, пор., 15,3% та 10,6%), оцінні епітети подаються через сполучник *and*): англ. **Mr Philip Hammond**: ... *because of the clear and immediate risk it poses to UK homeland security* [House of Commons, 10 September 2014] та укр. **Жванія Д.В.**: *Це*

абсолютно нормальний, адекватний і дієвий законопроект [Верховна Рада. 13.05.14];

2) **особового займенника ми / we (us / our, нас / нам)** або **дієслова в першій особі множини** (в УДД), що вказує на єдність позиції автора повідомлення та електората, народа (ізоморфна активність – 81,4% та 80,9%): англ. **Mr Burrowes**: ... *but have we not reached the threshold at which there is evidence of both a direct national threat and human catastrophe...* [House of Commons, 10 September 2014], та укр. **Фаріон І.Д.**: *Ми ніколи не забудемо послання цілому світові від видатного французького діяча Яна Бодуена де Куртене, який казав: «Мова – це перший і останній бастион захисту держави»* [Верховна Рада. 18.04.14];

3) **іменників у множині** (2,1% тільки в УДД): **Литвин В.М.**: ... *потім будемо вести такі запальні тут ... eee... дискусії* [Верховна Рада. 18.04.14];

4) **дієприслівників, дієприкметників та їхніх зворотів** (перевага УДД дебатів на 3%, пор., 3,4% та 6,4%), які використовуються в умовах напівофіційного спілкування: англ. **Mr Angus MacNeil**: *Given the breakneck pace at which MPs have been asked to come here and make decisions on the Bill, it is extraordinary that the Home Secretary ...* [House of Commons, 15 July 2014] та укр. **Ляшко О.В.**: *Зважаючи на те, що наша країна сьогодні перебуває фактично в стані війни, військової агресії, зважаючи на те, що на Сході України...* [Верховна Рада. 18.04.14]. На відміну від телемовлення британських та українських ток-шоу та інтерв'ю, учасниками дебатів не вживаються іменники, прикметники із суфіксами суб'єктивної оцінки.

4.4.2. Лексичні особливості

Аналізуючи мовлення політиків на предмет вживання стилістичного лексикону, констатуємо вживання **ЛО** таких мовних реєстрів як **літературно-книжний: термінологія** (95,8% та 87,1%): англ. *megawatt, counter-terrorism, non-inference, legislation, judicial warrants, statutory code of practice, zero-hours contracts* (включаючи **варваризми**: *en masse, status quo, de facto*) та укр. *політичні сили, прецедент, люстрація, фракція, юридичний аспект, регламент, дискредитувати* та **розмовно-просторічний**, зокрема **розмовні ЛО** (3,7% та 10,5%): англ. *to sack, a prole, an advert, to let the cat out of the bag, to put through one's paces, to hit the nail right on the head, put some flesh on the bones* та укр. *ну, окей, брехати, воняти, проститутка, всліпу, підведемо ризику, слава Богу, не дай Боже, під одну дудку, випуск пара, як циган сонцем, сленгізми* (0,5% та 1,2%): англ. *combat boots, notch, jump ship* та укр. *на шару, підставлятися, синяк, накручувати*. **Вульгаризми** не притаманні дискурсу дебатів, які проходять, переважно, в атмосфері ввічливості та демонстрації поваги до своїх опонентів (виключеннями є окремі українські вульгаризми *скотиняки, шльондра* тощо, російськомовний елемент *подонки*; відповідно 0% та 1,2%). Розподіл стилістичної лексики за жанрами усередині формату демонструє перевагу БДД дебатів (на 11,3%, пор., 39,6% та 28,3%). За ступенем активності вживання лексики

підвищеного тону переважає в БДД (на 8,7%, пор., 95,8% та 87,1%), у той час як лексика зниженого – в УДД (на 8,7%, пор., 4,2% та 12,9%). Тож, у мовленні дебатів, на відміну від інтерв'ю та ток-шоу, переважає вживання термінології, в той час як розмовно-просторічний реєстр активно не реалізується; до того ж, учасники дебатів активно вживають фразеологічні одиниці для надання експресії комунікації.

Усне мовлення британських та українських політиків під час дебатів відрізняється активним вживанням:

1) **оцінних прикметників**: англ. **David T. C. Davies**: *Does he agree that it is now time to scrap these ludicrous carbon taxes?* [House of Commons, 11 September 2014] та укр. **Зарубинський О.О.**: *Коли мова йде про соціальні витрати, особливо в такій складний час* [Верховна Рада. 13.05.14];

2) **оцінних прикметників вищого / найвищого ступеня порівняння**, що відбиває інтенсивність ознаки предмета тощо: англ. **Mr Alexander**: *The past seven weeks in Gaza and Israel have been the deadliest for years in an area ...* [House of Commons, 10 September 2014] та укр. **Журавський В.С.**: *Навіть найпаскудніший мир краще найзапеклішої і успішної війни* [Верховна Рада. 18.04.14];

3) **оцінних прислівників**: англ. **Alex Cunningham**: *... but have rightly chosen to travel to my homeland to chat to my fellow Scots...* [House of Commons, 11 September 2014] та укр. **Турчинов О.В.**: *Давид Важаєвич ... треба було виступити гарно за одну хвилину... тоді б, може, і підтримали* [Верховна Рада. 13.05.14];

4) **прислівників, які відтворюють високий ступінь інтенсивності ознаки** (*overly, very, absolutely, definitely, too* та *абсолютно, дійсно, дуже*): англ. **Mrs May**: *...but that is not to be, and it is definitely not what today is about...* [House of Commons, 15 July 2014] та укр. **Головуючий** (Гройсман В.Б.): *Це має бути дуже чіткий і зрозумілий план* [Верховна Рада. 24.12.2015].

Отже, активне використання в мовленні оцінних епітетів свідчить не тільки про те, що прямим та непрямим адресатам потрібно звернути увагу на кваліфіковані таким чином об'єкти, але і вказує на те, що все, що обговорюється є фрагментами однієї великої проблеми, яку, за будь-яку ціну, потрібно негайно вирішувати, а, отже, спонукає до рішучих дій. Іншою ізоморфною рисою БДД та УДД дебатів є те, що змістовно навантаженою виступає дієслівна ділянка мовлення доповідачів – представників уряду або фактично правлячої партії. Спостерігаємо активне та компактне вживання на обмежених відрізках мовлення предикатів, що відбивають активну діяльність уряду або установ, що втілюють правильні рішення уряду, їх постійну занятість, професіоналізм у вирішенні проблем: англ. **Philip Hammond**: *At home, our police and security agencies are hard at work tackling the threat from returning jihadis and intercepting those intent on travelling abroad to join ISIL* [House of Commons, 10 September 2014] та укр. **Турчинов О.В.**: *Ми ж дійсно вчора проголосували цей закон майже 400 голосами, тобто ми свідомо*

робили те, що робили, розуміючи необхідність і відповідальність [Верховна Рада. 22.02.2014].

У мовленні британських та українських учасників дебатів відмічаємо активне вживання, зачасту – надмірне, вставних слів повнозначних та функціональних частин мови, які заповнюють паузи обмірковування суб'єктами висловлення: *absolutely* (19,5%), *actually* (13%), *really* (6,5%), *rightly* (8,7%), *just* (34,8%), *well* (17,5%) тощо та *взагалі* (5,2%), *дійсно* (19,5%), *зараз* (13%), *звичайно* (3,8%), *значить* (2,6%), *скажімо* (2,6%), *ну* (5,2%), *ом* (11,7%), *просто* (11,7%), *тобто* (11,7%), *тут* (13%) тощо: англ. **Angela Eagle**: *Only this Prime Minister could come to the Chamber and claim that losing twenty six to two is actually a triumph!* [House of Commons, 3 July 2014] та укр. **Соболев С.В.**: *Ви розумієте, залишилася реально одна доба!* [Верховна Рада. 22.02.2014], а також вставними фразами (*I think* (17,8%), *needless to say* (10,9%), *it goes without saying* (7,1%), *as one rightly says* (5%), *it is (actually) true* (7,1%), *I hope* (52,1%) тощо та *я думаю* (56,5%), *слава Богу* (4,3%), *на (превеликий) жаль* (17,5%), *по суті* (8,7%), *скажімо так* (8,7%), *я не знаю* (4,3%) тощо: англ. **Theresa May**: *It will, I hope, look ahead and ask what legislation the House needs to pass* [House of Commons, 15 July 2014 (1)] та укр. **Мірошниченко Ю.Р.**: *... говорити про те, що ми повинні створювати якісь альтернативні органи виконавчої влади, я думаю, можна лише після того, як ми запросимо діючих керівників...* [Верховна Рада. 22.02.2014].

Відзначимо й відмінність мовної структури українських дебатів від британських, яка розкривається в явищі «білінгвізму» – використання під час засідань, окрім державної мови, російської мови: **Мошенський В.З.**: *Я хочу сказати, когда мы по-шулерски пытаемся подойти... и без комитетов, комитеты и вчера після Наглядової ради... то есть не Наглядова рада... а после нарады, ввечері, Погоджувальної ради, вечером вносяться без відома ці закони, вони не можуть бути підтримані в залі* [Верховна Рада. 13.05.14].

4.4.3. Синтаксичні особливості

Порівнюючи особливості вживання під час парламентських дебатів різних синтаксичних конструкцій, зазначимо, що у британських дебатах спостерігається різниця в мовленнєвій поведінці тих політиків, які представляють та захищають законопроект, обґрунтовують власну позицію щодо деякого факту чи події, та інших депутатів-запитувачів і головуючого. Йдеться про те, що доповідачі зачитують раніше заготовлений текст, а потім включаються до усного обговорення, на відміну від колег-депутатів, які задають їм питання в усній формі. Відтак, виголошення доповіді, яка представлена в письмовій формі, передбачає використання складних синтаксичних конструкцій типу: **Mr. Hammond**: *The Prime Minister has made two statements in the past nine days covering those issues, but the Government believe it is right and proper that Parliament has a fuller opportunity to debate those events, and that the Government should have the opportunity to take the pulse of parliamentary opinion on Britain's response to the challenges we face*

[House of Commons, 10 September 2014]. Усні відповіді на запитання є природно коротшими. Аналогічну ситуацію спостерігаємо в українському мовленні: доповідачі презентують законопроект, зазвичай, відтворюючи його з листа, в якому також можуть фіксуватися власні конотації: Дерев'янюк П.О.: ...Як Ви знаєте, 30 вересня 2010 року Конституційний Суд України прийняв рішення у справі щодо відповідності Конституції України закон 2222, яким у неконституційний спосіб, привласнивши повноваження Верховної Ради України, вчинив спробу змінити Конституцію України... [Верховна Рада. 24.02.2014]. В інших випадках назва та номер законопроекту зачитується головуючим і ставиться на обговорення та голосування із врахуванням того, що депутати знають про що йдеться в проекті. У подальшому до моменту голосування відповіді та правки доповідачем здійснюються в усній формі.

Аналіз мовлення доповідачів у британському парламенті дозволив виділити в усному мовленні 18,9% простих та 81,1% складних речень, у письмовому мовленні – 23,7% простих та 76,3% складних речень, відповідно вжито більше складних речень у порівнянні з простими (на 56,4%, пор., 21,8% та 78,2%). У мовленні українських дебатів, з врахуванням того, що закон може бути апріорі вже відомий депутатам, і його сутність не обов'язково повністю розкривається доповідачем з листа (це може робитися вкрай схематично або тільки проголошуватися за номером та назвою головуючим, якщо його вже розглядали), кількісні дані різняться, але тенденція переважного вживання складних (а саме – СПР) речень повторюється в письмовому (37,8% простих та 62,2% складних речень), і не повторюється в разі усного мовлення (64,3% простих та 35,7% складних). У цілому, теж вживається більше складних речень, ніж простих (на 7,6%, пор., 46,2 та 53,8%). Відтак, аломорфним є те, що український доповідач вживає менше речень, ніж інші депутати (на 30,8%, пор., 34,6% та 65,4%) та головуючий (на 36,8%, пор., 31,6% та 68,4%), у той час як доповідач у британських дебатах вживає більше речень, ніж запитувач (на 35,8%, пор., 67,9% та 32,1%) та головуючий (на 75,8%, пор., 87,9% та 12,1%). Співвідношення між відсотком речень усіх виступаючих та головуючого у БДД становить 10,7, в УДД – 1,3 рази.

Аналіз мовлення *головуючих* у британському та українському парламенті в ракурсі особливостей *синтаксису* свідчить про неоднакову тенденцію вживання різнотипних речень: спікер британського парламенту вживає більше складних речень, ніж простих (на 23%, пор., 61,5% та 38,5%) на відміну від українського спікера, який більше вживає простих речень, ніж складних (на 44%, пор., 28% та 72%). Спікери двох парламентів серед усіх речень найменше вживають ССР (перевага в 36,4% належить українському головуючому, пор., 31,8% та 68,2%), При цьому якщо в мовленні британського голови парламенту найбільший відсоток речень серед усіх – СПР (перевага 68% належить головуючому українського парламенту, пор., 16% та 84%), то в мовленні українського голови – *прості* (перевага в 89,6%

належить українському головуючому, пор., 5,2% та 94,8%). У британських дебатах виступаючими вжито більше синтаксичних конструкцій, ніж головуючим (на 82,8%, пор., 91,4% та 8,6%), так само як і в українських дебатах (на 14,2%, пор., 57,1% та 42,9%).

У БДД дебатів спостерігається однакова тенденція вживання учасниками дебатів типів речень: найменша кількість – ССР, найбільша – СПР. У випадку доповідача з усіх речень – ССР – 20,4%, СПР – 57,7%, простих – 21,9% (складних речень вжито більше на 56,2%, ніж простих), у випадку запитувача з усіх речень – ССР – 12,7%, СПР – 50%, простих – 37,3% (складних речень більше на 25,4%, ніж простих); у випадку головуючого з усіх речень ССР – 17,9%, СПР – 43,6%, простих – 39,5% (складних речень вжито більше на 22%, ніж простих). Отже, тенденція різниці між відсотком типів складних та простих речень зберігається. В УДД дебатів між виступаючими та головуючим так само існує однакова тенденція їх розподілу: найменша кількість ССР (перевага в 37,6%, 68,8% та 31,2% (СПР складають 66,2% та 33,8%, перевага – в 32,4%)), найбільша – простих речень (перевага в 3,8%, 51,9% та 48,1%). При цьому аломорфним є співвідношення використання складних та простих речень: промовці вжили більше простих речень, ніж складних (на 16,8%, пор. 58,4% та 41,6%), так само як і головуючий (на 44%, пор. 72% та 28%).

Отже, в цілому, аломорфною рисою є те, що в британських дебатах використано більше складних речень у порівнянні з простими (на 44,4%, пор., 72,2% та 27,8%), а в українських дебатах навпаки – простих речень більше, ніж складних (на 28,4%, пор., 35,8% та 64,2%). У межах складних речень в обох випадках домінують СПР над ССР (у БДД – на 50,2%, пор., 24,9% та 75,1% та в УДД – на 69,8%, пор., 15,1% та 84,9%). Порівняння активності вживання простих речень свідчить про перевагу УДД (на 36,4%, пор., 64,2% та 27,8%), а складних – про перевагу БДД (на 36,4%, пор., 72,2% та 35,8%); СПР переважають в УДД (на 9,8%, пор., 84,9% та 75,1%), а ССР – у БДД (на 9,8%, пор., 24,9% та 15,1%).

Аналіз вибірки на предмет *емоційності* виявив, що мовлення українських депутатів у політичних дебатах є більш афектованим за мовлення британських парламентарів (на 8,1%, пор., 14,9% та 23%), що, поряд з результатами досліджень інших МЖ, також свідчить про перевагу УДД в аспекті емоційності. Розподіл за жанрами свідчить про перевагу УДД на 14,5%.

Дослідження реплік за *метою висловлення* виявив їх різний за ступенем активності рівень вживання в британських та українських дебатах, однак, їх розподіл на етнічних шкалах активності є однаковим: розповідні (перевага на користь БДД дебатів у 11,7%, 87,5% та 75,8%), питальні (перевага на користь БДД дебатів у 5,8%, 10,6% та 4,8%), спонукальні (перевага УДД дебатів у 17,5%, пор., 1,9% та 19,4%).

Відмічаємо перевагу в активності вживання в мовленні британських політиків таких одиниць *стилістики синтаксису* (за винятком *інверсії*):

– **однорідних членів речення** (на 24,2%, пор., 36,6% та 12,4%): англ. **Mr Alexander**: *We all have a duty to raise questions about the wisdom, morality and legality of the force that is used* [House of Commons, 11 September 2014] та укр. **Ляшко О.В.**: *Тому я дивуюся, чому Комуністична партія досі не заборонена як злочинна організація, як посібники ворога, як колабораціоністи?!* [Верховна Рада. 13.05.14].

– **емфатичних речень** (на 2,9%, пор., 38,6% та 35,7%):

1) **лексичний повтор** (на 5,2%, пор., 28,7% та 23,3%): англ. **Jane Ellison**: *Service specifications are in place to define that care and what great care looks like* [House of Commons, 10 April 2014] та укр. **Журавський В.С.**: *Давайте все-таки примиримося. Примирення – це компроміс* [Верховна Рада. 18.04.14];

2) **інверсія** (на 8,5%, пор., 2% та 10,5%): **Mr. Hammond**: *Mr Speaker, not only are their actions and poisonous ideology abhorrent to our values and principles ..., but they represent a direct threat to Britain's national security!* [House of Commons, 10 September 2014] та укр. **Ващук К.Т.**: *І вчора знову звернулися до мене з проханням, аби ви дали доручення службам відповідним прискорити розмитнення вантажів ...* [Верховна Рада. 25.02.14];

3) **емфатичні конструкції** (на 6%, пор., 7,9% та 1,9%): **Mr Lansley**: *It is the leader party who have cut the budgets by 8 percent!* (шум схвалення) [House of Commons, 3 July 2014] та укр. **Шуфріч Н.І.**: *І хай кияни бачать, як рахуються з їх інтересами ті політичні сили, які завдяки киянам прийшли до влади!* [Верховна Рада. 13.05.14].

Перевага в УДД належить використанню:

– **еліптичних речень** (18,6% випадків вживання тільки в УДД (61,6% – головуючий та 38,4% – депутати)): **Головуючий (Кошулинський Р.В.)**: *Прошу народний депутат Соболев. Передає слово Катеринчуку* [Верховна Рада. 25.02.14];

– **повтору** (на 6,7%, пор., 11,9% та 18,6%): англ. **Theresa May**: *They can prove or disprove alibis. They can identify links between potential criminals. They can tie suspects and victims to a crime scene* [House of Commons, 15 July 2014 (1)] та укр. **Шевченко А.В.**: *Колеги, ... зараз в ці хвилини і в ці дні країна чекає дуже мудрих і виважених рішень* [Верховна Рада. 18.04.14];

– **риторичних запитань** (на 2,4%, пор., 11,9% та 14,3%): англ. **John Woodcock**: *Will the Foreign Secretary accept my apologies for turning up to the debate slightly late? Does he accept...* [House of Commons, 10 September 2014] та укр. **Лабунська А.В.**: *Давайте не робити під одну дудку сьогодні! Чи комусь місця захотілося?! Що вже інші претенденти є?!* [Верховна Рада. 23.02.2014];

Стилістичною відмінністю мовлення етнічних дебатів від усіх досліджених МЖ є відсутність **аносейопезиса**: політики усвідомлюють те, що для того, щоб їх зрозуміли не тільки депутати в залі, але і їхній електорат, потрібне розгорнуте вираження думки (пор., з фактичною відсутністю еліпсису, в УДД більшість конструкцій – клішовані фрази). Розподіл за

жанрами говорить про те, що серед інших МЖ у британських дебатах використовується найменше таких одиниць, на відміну від українських – з найбільшим показником серед МЖ (перевага на 14,5%, пор., 24,8% та 39,3%).

4.4.4. Невербальні особливості комунікативної поведінки

Невербальні особливості дебатів у британському та українському парламентах розкриваються в тому, що їх учасники чітко усвідомлюють факт того, що, по-перше, щоб законопроект вдало пройшов обговорення, їхня невербальна поведінка (регламентована та / або афектована) під час доповіді також повинна справляти позитивне враження на оточуючих (або хоча б не псувати враження від виступу), по-друге, депутати, знаючи те, що їхні виступи транслюються візуально та аудіально, будують свою невербальну поведінку із врахуванням непрямої аудиторії: телеглядачі зацікавлені не стільки ідеями промовця, скільки особистістю: особистістю доповідача, узгодженістю того, про що він говорить з невербальною поведінкою, хоча остання не робить змістовного внеску в комунікацію [Серякова, с. 124]. Серяковою І.І. зазначається, що для європейських етносів ізоморфними є такі прояви поведінки, які оцінюються як позитивні: міміка обличчя, яка виявляє щирість, положення тіла, що виражає простоту, модуляції голосу, які розглядаються як вияв співчуття та зацікавленості, підвищення тону голосу, зокрема у випадках (широї або навмисно продукованої для телекамер) емоційної реакції [Серякова 2009, с. 122-123], а також відсутність зайвої невербаліки, яка може свідчити і про невпевненість мовця, заважаючи створювати позитивне враження від його виступу.

Так, ізоморфним є КВ на адресатів на **фонетичному** рівні (що, зазвичай, супроводжується *жестикуляцією*), який здійснюється в разі, якщо виступаючий цілеспрямовано виділяє окремий фрагмент синтаксичної структури, або є емоційно схвильованим, або якщо йому заважають виступати, і виявляється в 1) *підвищенні тону голосу*: англ. **Mr. Hammond:** *And, Mr. Speaker, I need to make a little progress. I'll give way to the honorable gentlemen just in a moment...* [House of Commons, 10 September 2014] та укр. **Геращенко І.В.:** *Для того, щоб фракції розглянули це питання і ми поставили його на голосування! І ми ще раз вимагаємо, щоб жодне питання не ставилося з голосу!* [Верховна Рада. 25.02.14]: англ. **Angela Eagle:** *Mr Speaker, if that is what success looks like, I would not like to see what happens when he fails!* [House of Commons, 3 July 2014] та укр. **Лабунська А.В.:** *Я просто хочу закликати весь зал і нагадати, що ця людина не має морального права бути не тільки суддею Верховного Суду, але суддею взагалі!* [Верховна Рада. 25.02.14]; 2) застосуванні *логічного та емпатичного наголосу*: англ. **Mrs Moon:** *Is he talking to Governments ... that it is not a good thing to channel funds to ISIL ...?* [House of Commons, 10 September 2014] та укр. **Махницький О.І.:** *Сьогодні єдиний легітимний орган це є Верховна Рада!* [Верховна Рада. 22.02.2014].

Ізоморфною рисою свідчення досягнення адресантом повідомлення деякого КВ є реакція аудиторії в залі. З одного боку, вона непрямо свідчить, що частина теле- та радіоаудиторії так само реагує на доповідь, з іншого, певна політична сила такою емоційною реакцією своїх представників виформовує можливу реакцію потенційної аудиторії, тобто використовує доповідь адресанта як інструмент впливу вже на власну користь. Так, етнічно однаковою ознакою є те, що схвалення / несхвалення слів адресанта виражається, зазвичай, сміхом, посмішками, свистом, вигуками підтримки, оплесками, гудінням тощо: англ. **Mr Lansley**: *It is the leader party who have cut the budgets by eight percent!* [загальний шум голосів схвалення, кивки головами, посмішки] [House of Commons, 3 July 2014], **Angela Eagle**: *Will he tell me whether Lord Finkelstein was present last night at the Tory summer ball, where, I am told, a bottle of champagne was auctioned for forty-five thousand pounds?* [свист, сміх] [House of Commons, 3 July 2014] та укр. **Соболев С.В.**: *... Я розумію, що ще пройде один день – у нас героями Майдану будуть ті, хто віддавали накази стріляти в Майдан!* [оплески] [Верховна Рада. 25.02.14], **Литвин В.М.**: *Я прошу не істерити! Когось недоколихали в дитинстві, чи що?* [сміх] [Верховна Рада. 18.04.14].

Аломорфні ознаки невербальної комунікації виявляються в наступному. У британському парламенті під час промови доповідача потенційний запитувач встає, невербально вказуючи цим на те, що в нього є запитання. Адресат мусить відреагувати на це, ословлюючи заборону чи дозвіл; додаткове до вербальної інформації погодження зокрема виражається у витягнутій у бік депутата долоні (або в русі руки, схожому на цей жест), що власне і вказує на дозвіл: **Theresa May**: *... for law enforcement and intelligent agencies...* [**Julian Lewis** встає та перериває доповідь] **Theresa May** [жест долонею: дозволяє] **Julian Lewis**: *Just in the light of...* [House of Commons, 15 July 2014]. В українському парламенті доповідь за регламентом повинна бути прочитана до кінця, однак, на практиці, вона може перериватися чи закінчуватися оплесками, сміхом, підвищеним тоном голосів згоди чи незгоди у випадку її схвалення чи несхвалення тощо. Прояв депутатами бажання висловитися чи вираження їхньої незгоди щодо прийняття рішення без подальшого обговорення повідомляється головуючому шляхом підняття ними руки: **Головуючий**: *Дякую. Народний депутат Рудьковський, репліка. І потім народний депутат Соболев, я бачу руку* [Верховна Рада. 27.02.14] або через електронну систему. У випадку незгоди йдеться про вмотивовану пропозицію спікера про перерву у засіданні, перенесення розгляду питання порядку денного або про закриття засідання; така пропозиція ставиться на голосування без обговорення і приймається більшістю голосів депутатів від їх фактичної кількості. Якщо заперечень немає, головуючий оголошує про перехід до голосування або до наступного питання [Грушанська].

Спостереження свідчать, що, в цілому, виступи британців є емоційно стриманими: акцент ставиться на зваженому, аргументованому та невербально стриманому поданні матеріалу, що зумовлено особливостями

їхньої етнічної поведінки [Манакин 2015, с. 140-142], а саме – жорсткими суспільними обмеженнями на способи емоційної експресії [Борисов 2013, с. 186; Кустова, с. 108-109]. Єдиними проявами афектованості доповідачів є емфатичний наголос, підвищення тону голосу та подекуди активна жестикуляція. Під час виступів доповідачів слухачі, як правило, але не обов'язково, не заважають йому, однак, можуть виражати свої емоції ввічливим сміхом, приглушеними звуками вираження певних емоцій, вигуками, посмішками [див. також Манакин 2015, с. 141]. В українському парламенті стриманість адресантів та адресатів не є обмежувальною нормою поведінки: доводячи свою позицію, депутати, яким надали слово та які не згодні з попередньою думкою опонента, можуть звертатися до афектованих форм поведінки; поряд із вживанням емотивної лексики, та, навіть, інвективів, вони значно підвищують тон голосу тощо, підсилюючи виступ енергійними жестами рук, ударами долонею по трибуні тощо (напр., див. виступи Богословської Г.І., Ляшка О.В. тощо [Верховна Рада. 18.04.14]). Депутати в залі можуть вільно виражати свою згоду або незгоду з доповідачем оплесками, сміхом, гудінням, свистом, підвищеним тоном голосів тощо. Крайньою формою вираження незгоди в українському парламенті, що не притаманно британському законотворчому органу, є блокування роботи Ради через фізичні дії окремих депутатів, спрямовані на доповідача з метою позбавлення його слова, що може перерости в бійку: **Симоненко П.М.:** ... *Вы сегодня все делаете для того, чтобы запугать людей – вы арестовываете людей, вы ведете и развязали борьбу против инакомыслия. Я считаю...* [Юрій Михальчішин заважає виступу через **блокування трибуни**, відбувається невеличка **бійка** депутатів у трибуни], **Головуючий:** *Шановні колеги, я прошу заспокоїтися!* [Верховна Рада. 8.04.2014, див. також напр., Верховна Рада 21.02.2014]. Якщо на законодавчому рівні бійки у Верховній Раді не заборонені і така ненормована поведінка є піар-ходом для політиків, то в британському парламенті як інвективи, так і бійки не практикуються (щонайменш це означає відсторонення на місяць від роботи та зменшення зарплатні) [Традиции парламента]. Таким чином, ізоморфізм та аломорфізм невербаліки британських та українських парламентарів під час дебатів диктується регламентованими нормами їхнього проведення та індивідуальними, але етнічно забарвленими формами емоційної реакції.

4.4.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці

У британських політичних дебатах адресанти-доповідачі, відстоюючи свою позицію, вживають більше кооперативних КТ, ніж активні адресати-журналісти / інші члени парламенту, які запитують доповідачів (на 38,6%, пор., 30,7% та 69,3%), напр., КТ *подяки*: **Mark Pritchard:** *I am grateful to my right hon. Friend for giving way on the specifics of air strikes* [House of Commons, 10 September 2014], КТ *ввічливості та запиту інформації*: **Andy Sawford:** *I thank On that specific point, will the Foreign Secretary confirm what*

support is being given to Kurdish peshmerga fighters? [House of Commons, 10 September 2014] тощо. При цьому конфронтативних КТ вживається запитувачами більше (на 60%, пор., 80% та 20%), адже переходячи на позицію мовців, вони не тільки запитують, але й можуть активно критикувати доповідача, не погоджуватися з ним, іронізувати, розбивати його позицію, напр., КТ *зауваження*: **Chris Bryant**: *May I suggest to her that reliance on that distinction may not be legally valid in the future?*, КТ *звинувачення у некомпетентності*: **Mr Angus MacNeil**: *What is the answer: yes or no? She wants MPs to make decisions today, but she cannot make decisions on amendments* [House of Commons, 15 July 2014]. Хоча, як свідчать підрахунки, в своєму виступі запитувачі притримуються високого рівня кооперативності (на 46,6%, пор., 73,3% та 26,7%), так само як і доповідач, однак, показник є значно вищим (на 92,6%, пор., 96,3% та 3,7%), що створює атмосферу позитиву навколо нього, відбиває усвідомлення політиком того, що саме демонстрація високого ступеня поваги до своїх співрозмовників, дотримання МЕ, кодексу парламенту є міцним інструментом переконання інших до прийняття того чи іншого законопроекту, напр., КТ *погодження, єдності позицій та вираження негативного ставлення до подій*: **Mr Lansley**: *The right hon. Gentleman rightly calls these murders sickening, as are all murders of teenagers. The Government very much condemn the abduction and murder of the Israeli teenagers and the abduction and murder of the Palestinian teenager* [House of Commons, 3 July 2014]. При цьому КТ конфронтації є значно м'якшими за можливі КТ запитувачів: КТ *заперечення та представлення власної позиції*: **Mrs May**: *Our legislation was already specific, but we have looked at it again, and we are very clear about its focus in terms of how it will be operated and in terms of its scope* [House of Commons, 15 July 2014 (1)], КТ *відмови*: **R. Chishti**: *Will my right hon. Friend give way?* **Mr Hammond**: *I...I... I... must make some progress* [House of Commons, 10 September 2014], КТ *зауваження, пом'якшена КТ вираження невпевненості*: **Mr Lansley**: *I have to tell the Gentleman that there is no prohibition on social events, although perhaps he wishes for one; I am not sure* [House of Commons, 3 July 2014].

У проаналізованому матеріалі українських парламентських дебатів, які відбуваються за дещо іншим сценарієм та передбачають виступи інших депутатів під час обговорення законопроекту, не було виявлено в мовленні доповідача конфронтативних КТ, у той час як вони активно вживаються парламентарями для критики його позиції та позиції тих, з чийми поглядами вони не погоджуються, напр., КТ *непогодження та попередження*: **Гриценко А.С.**: *Цей шлях неприйнятний! Прошу подумати! Бо інакше ми вже повторимо те, що робила попередня влада! Треба зупинитись!* [Верховна Рада. 23.02.2014], КТ *вимоги, іронії та критики*: **Доній О.С.**: *Вимагаємо, щоб законопроекти 4695, 4692 і ще Литвина про страховий стаж для ведення пенсіонерів, щоб вони були поставлені на голосування ... Це що, Верховна Рада? Це що, серйозно? Я не розумію такої постановки роботи у Верховній Раді* [Верховна Рада. 13.05.14]. Відзначимо, що КТ

образи, яка не притаманна британським політичним дебатам, може вживатися як депутатами: **Ляшко О.В.:** Шльондри ви продажні! Проститутки ви політичні! [Верховна Рада. 13.05.14], так і головою: **Турчинов О.В.:** У вас немає ні совісті, ні честі! Сідайте на своє місце! Брехун! [Верховна Рада. 13.05.14]. У цілому, кооперативних КТ вживається депутатами більше, ніж конфронтативних (на 61,4%, пор., 80,7% та 19,3%), напр., КТ прохання: **Шуфрич Н.І.:** Я прошу, Олександрє Валентиновичу, поставити кожен законопроект окремо [Верховна Рада. 22.02.2014]; КТ подяки та підтвердження наданої інформації: **Кожем'якін А.А.:** Дякую. Шановні колеги, дійсно, цим проектом постанови Верховної Ради, постановою, підкреслюю, пропонується Кабінету Міністрів... [Верховна Рада. 13.05.14].

Потрібно зазначити, що стратегічно-тактична поведінка головуючих обох парламентів співпадає у площині виконання функції модератора дебатів: пор., КТ указівки, вираження ввічливості та прохання: **John Bercow:** In determining a time limit for Back-Bench contributions, I shall obviously be guided by the length of the Front-Bench speeches, which I feel sure the speakers, with their usual tact and discretion, will tailor in order to take account of the interests of their Back-Bench colleagues [House of Commons, 15 July 2014] та **Гройсман В.Б.:** Голосуємо, будь ласка, за основу і в цілому з врахуванням пропозицій Павла Пинзеника [Верховна Рада. 24.12.2015]; КТ запрошення до порядку та виставляння вимог: **Madam Deputy Speaker:** Order! I am setting the time limit at five minutes in the hope that everyone in the Chamber will get their five minutes before the winding-up speeches start та **Рибак В.В.:** Прошу заспокоїтися! [Верховна Рада. 21.02.2014] та КТ прохання, врахування побажань тощо: **Madam Deputy Speaker:** Interventions are getting a little too long and I would be grateful if they could be shortened [House of Commons, 15 July 2014] та **Турчинов О.В.:** Є зауваження. Колеги, давайте, декілька хвилин [Верховна Рада. 23.02.2014]. Міжетнічне порівняння виявило, що британські дебати є більш кооперативними (на 4,2%, пор., 87,8% та 83,6%), ніж українські (перевага КТ конфронтації – на 4,2%, пор., 12,2% та 16,4%).

Аломорфність комунікативно-прагматичної складової мовлення спікерів полягає в кількісному та якісному розподілі вживаних МА. Кількісний розподіл, як зазначалося, свідчить про те, що британський голова Палати Громад є пасивним учасником дебатів у порівнянні зі своїм українським колегою та іншими політичними діячами. У цілому, британському спікеру належить 69,2% констативів від всіх вживаних актів, українському – 51,2%; однак, останнім використано більше констативів порівняно з МА його колеги (на 81,4%, пор. 9,3% та 90,7%). Директивів (заклики до порядку, запрошення мовців до слова, брит. 20,5% та укр. 32,5% від загальної кількості актів) вжито більше українським, ніж британським спікером (на 87,8%, пор. 6,1% та 93,9%). Крім того, директиви використовуються переважно головуючими, а не дебатантами (у БДД дебатів – у 8 разів більше, в УДД – у 2,5 рази більше). Перформативи (англ. 7,7% та укр. 11,6%), так само як і квеситиви (англ.

0,02% та укр. 4,5%), активніше вживаються українським спікером (на 87,2%, пор. 6,4% та 93,6%) (на 99,9%, пор. 0,1% та 99,9%). *Промісиви* відсутні в мовленні британського спікера, так само як і в мовленні виступаючих, на відміну від мовлення українського спікера (0,3%) та депутатів (0,5%), рівень їх використання – незначний. Ізоморфним є те, що *менасиви* не були виявлені в мовленні спікерів обох парламентів.

У цілому, в британських дебатах учасники використовують більше всього *констативів*: доповідач – 69,7%, запитувач – 23,2%, головуючий – 7,1%. *Квеситиви* запитувачі продукують об'єктивно частіше (на 46,8%, пор., 72,3% та 25,5%), ніж доповідачі, в той час як спікер їх фактично не вживає (0,2%). *Перформативів* вжито більше запитувачами, ніж доповідачами (на 35,3%, пор., 23,5% та 58,8%), що більше в порівнянні з головуючим (17,7%, перевага на 41,1%). *Директиви* використовуються не депутатами, а переважно головуючими (перевага на 77,8%, пор., 11,1% та 88,9%). Якщо в українських дебатах промовці та головуючий вживають більш за все *констативів* (перевага на 30,8%, пор. 65,4% та 34,6%), *квеситивів* (на 19%, пор., 59,5% та 40,5%), *промісивів* (на 50%, пор., 75% та 25%) та *перформативів* (на 16,2%, пор., 58,1% та 41,9%), то спікер вживає більше *директивів* (на 43%, пор., 8,5% та 71,5%).

Тенденція розподілу всіх вжитих МА в політичних дебатах за шкалою зменшення є різною: брит. *констативи* (85,7%), *квеситиви* (9,1%), *перформативи* (3,2%), *директиви* (1,7%), *промісиви* і *менасиви* (0%) та укр. *констативи* (66,2%), *директиви* (18%), *перформативи* (11%), *квеситиви* (4,4%), *промісиви* (0,3%), *менасиви* (0,2%). Тож, ізоморфним є те, що *констативів* використано в етнічних дебатах більше, ніж інших МА (перевага на користь БДД на 19,5%, пор., 85,7% та 66,2%); *перформативи* – треті за значущістю використання політиками. Спостерігаємо також однакову активність *промісивів* (0,3%): **Mr Lansley**: *I cannot promise a debate immediately when we return, but I will discuss the matter with the relevant Ministers* [House of Commons, 10.04. 2014] та **Гройсман В.Б.**: *Я зараз дам слово, Олег Валерьевич!* [Верховна Рада. 24.12.2015], 2) *менасиви* використані лише в мовленні українських доповідачів, напр., **Богословська І.Г.**: *Если сейчас будет сделана попытка антизаконно проголосовать членов Высшей рады юстиции, я объявляю бессрочную голодовку...* [Верховна Рада. 18.04.14]. Пріоритет після констативів у британських дебатах належить *квеситивам* (перевага на 5,7%, пор., 9,1% та 4,4%), в українських – *директивам* (перевага УДД на 16,3%, пор., 1,7% та 18%); 4) *перформативів* (на 7,8%, пор., 3,2% та 11%) вжито більше в українських дебатах.

Висновки до розділу 4

1. Різномірний аналіз емпіричного матеріалу усного формату соціальної діалогічної комунікації, до яких відносяться жанри інтерв'ю, ток-шоу та парламентських дебатів, виявив таке: вивчення активності вживання

засобів та прийомів *стилістичної морфології* свідчить про перевагу в цьому аспекті УДД (на 2,2%, 48,9% та 51,1%). З усіх засобів *стилістичної морфології*, що функціонують в етнічних ДД, у БДД представлено 39,8%, в УДД – 42,4% (перевага на користь УДД на 2,6%). Ізоморфізм спостерігається у відсутності використання в МЖ інтерв'ю *іменників у множині* та у використанні *дієприслівників, дієприкметників та їхніх зворотів* (6,8% та 7,1%). У той же час аломорфним є використання таких морфолого-стилістичних одиниць, як *іменники, прикметники із суфіксами суб'єктивної оцінки* (на 8,8% більше в УДД), *іменники в множині* (на 1,4% більше в УДД), *прикметники до одного іменника* (на 6% більше в БДД), *займенники 1-ої особи множини* (на 4,6% більше в БДД). Розподіл засобів *стилістичної морфології* за форматами свідчить, що саме в усному соціальному форматі серед інших форматів ізоморфно переважає вживання *прикметників характеристики одного іменника* (38,2% та 40%), *дієприслівників, дієприкметників та їхніх зворотів* в УДД (39,3%; показник співпадає з показником УДД письмового мовлення), *займенників 1-ої особи множини* (53,2% та 62,1%). Розподіл вказаних одиниць *стилістичної морфології* за жанрами свідчить, що максимальне вживання *іменників, прикметників із суфіксами суб'єктивної оцінки* ізоморфно фіксується в ток-шоу (100% та 62,5%, перевага на 37,5% на користь БДД). При цьому в британському інтерв'ю та дебатах засіб не вживається. Аналіз розподілу *іменників у множині* демонструє, що засіб не притаманний британському мовленню, а в УДД він ізоморфно розподілений між МЖ дебатів і ток-шоу (50%), та не вживається в інтерв'ю. Етнічне інтерв'ю ізоморфно домінує серед інших МЖ у використанні *прикметників характеристики одного іменника* (57,7% та 56,3%, перевага на 1,4% на користь БДД) та *дієприслівників, дієприкметників та їхніх зворотів* (50% та 54,5%, перевага на 4,5% на користь БДД). Подібністю є й те, що *займенники 1-ої особи множини* активніше використовуються в дебатах (44% та 36,2%, перевага на 7,8% на користь БДД); показники британських інтерв'ю та дебатів співпадають (44%).

2. Порівняння активності вживання одиниць *стилістично забарвленого лексикону* виявило перевагу УДД (на 8,4%, 45,8% та 54,2%). Аналіз діалогів соціального типу свідчить, що з усіх таких ЛО, що функціонують в етнічних ДД, у БДД представлено 36,8%, в УДД – 34,3% (перевага на користь БДД на 2,5%). Відмінною від МЖ природного типу мовлення, але ізоморфною рисою для етнічного ДД соціального типу є домінування лексики підвищеного регістру (67,2% та 60,7%) та значно менший відсоток зниженої лексики (32,8% та 39,3%). Найбільш актуалізованими є термінологічний та розмовний шари лексики. Ізоморфізм спостерігаємо в мірі вживання вульгарної лексики (1%), у відсутності діалектизмів та професіоналізмів та сленгових одиниць, а також книжної лексики в дебатах. Аломорфним є використання *термінологічних ЛО* (на 8,3% більше в БДД), *книжних ЛО* (на 1,8% більше в УДД), *розмовних ЛО* (на 8,2% більше в БДД). Розподіл лексикону за форматами свідчить, що на усний формат соціального типу спілкування

ізоморфно приходиться найбільший відсоток *термінологічної* лексики (65,5% та 65,1%), вживаної в обох етнічних дискурсах. Розподіл ЛО за жанрами свідчить, що термінів найбільше залучається в дебатах обох етнічних ДД (55,7% та 46,3%). *Книжні* ЛО найбільш притаманні дискурсу інтерв'ю (75% та 87,5%). *Розмовна* лексика найбільше використовується в ток-шоу (68% та 69%), так само як і *сленгізми* (92,5% та 91%) та *вульгарізми* (83,3% та 71,4%).

3. Вивчення *синтаксичних* параметрів етнічного ДД виявило, що за активністю вживання *простих* речень перевагу зафіксовано на боці УДД (на 7%, 56,7% та 63,7%), *складних* – БДД (на 7%, 43,3% та 36,3%). Щодо різновидів *складних синтаксичних* структур, то в етнічних діалогах більш активно використовуються СПР (перевага УДД на 9,4%, 73,8% та 83,2%), ніж ССР. Аломорфізм у вживанні типів та різновидів речень спостерігається у всіх інших МЖ усного формату. Так, простих речень використано більше в британському ток-шоу (на 4,2%), в українських інтерв'ю (на 5,5%) та дебатах (на 36,4%), складних – навпаки. СПР, на відміну від ССР, переважають в усіх українських МЖ: інтерв'ю (на 13,6%), ток-шоу (на 3,9%) та дебатах (на 9,8%), що є також яскравою аломорфною рисою. Розподіл синтаксичних конструкцій за форматами дає змогу констатувати, що саме в цьому форматі найбільше з усіх інших, вживається складних речень (перевага БДД на 12,3%, 40,5% та 28,2%). Зафіксовано також найбільший показник вживання СПР (41,9%) та ССР у БДД (37,6%). Розподіл речень за жанрами всередині усного соціального формату ДД свідчить, що прості речення однаково інтенсивно, порівняно з іншими МЖ, використовуються в ток-шоу (56,3% та 38,8%), складні – в інтерв'ю (42,2% та 38,6%). СПР найбільш притаманні етнічному інтерв'ю (41,9% та 40,3%), ССР – британському інтерв'ю (42,9%) та українському ток-шоу (41,4%).

4. Порівняння активності вживання в межах БДД та УДД речень, виділених на підґрунті критерію «*мета висловлення*» виявило аломорфний факт різної активності розповідних (на 4,6% більше в БДД), спонукальних (на 6,6% більше в УДД), питальних (на 2% більше в БДД) речень. Ізоморфізм полягає в активності вживанні розповідних речень в інтерв'ю та спонукальних у ток-шоу. Розподіл речень за форматами виявив ізоморфізм вживання розповідних речень (27,9% та 28,9%) та аломорфізм у випадку спонукальних (перевага на користь УДД на 10,8%) та питальних (перевага на користь БДД на 2,3%). Розподіл речень за жанрами свідчить, що ізоморфно розповідні (перевага на користь БДД, 42,2% та 35,7%) та питальні (перевага на користь УДД, 44,8% та 50,5%) речення найбільш притаманні ток-шоу, спонукальні (аломорфно) – британським ток-шоу (64,6%) та українським дебатам (73,2%).

5. Щодо ступеня *емоційності* ДД, то перевага в активності вживання емоційно забарвлених висловлень належить УДД, який перевищує за цим показником БДД (на 6,8%, пор., 15% та 21,8%). Однак, в обох форматах найбільш емоційно навантаженим є ток-шоу (з перевагою УДД на 8,6%, пор., 24,1% та 32,7%). Розподіл емоційних висловлень за форматами виявив

пріоритет їхнього вживання саме в межах УДД, а не БДД (на 8,4%, 18,9% та 27,3%). Розподіл цих одиниць за жанрами говорить про те, що в обох форматах найбільш емоційно навантаженим серед інших МЖ є ток-шоу (з перевагою БДД на 16,1%, пор., 69,1% та 53%).

6. Дослідження етнічних ДД в аспекті *стилістичного синтаксису* виявило те, що з усіх його засобів, які в них функціонують, у межах усного соціального формату в БДД представлено 20,5%, в УДД – 20,6% (тобто наявні ізоморфні показники). Вивчення активності вживання одиниць стилістичного синтаксису виявило перевагу в цьому аспекті УДД (на 13,6%, 43,2% та 56,8%). Ізоморфізм встановлено лише в активності вживання в усному соціальному форматі парцеляції (0,3% та 0,7%). Аломорфним є використання *еліпсису* (більше в УДД на 4,6%), *однорідних членів речення* (на 2,4% більше в БДД), *апосейопезису* (більше в УДД на 3,4%), *відокремлених конструкцій* (на 2,4% більше в БДД), *емфатичних конструкцій* (на 6,8% більше в БДД), *лексичного повтору* (на 3,2% більше в БДД), *інверсії* (на 7% більше в УДД), *риторичних запитань* (на 1,5% більше в БДД), *повтору* (на 2,1% більше в БДД). Розподіл засобів стилістичного синтаксису за форматами розкриває також те, що усний соціальний формат є преференційним для вживання однорідних членів речення в БДД та УДД (41,2% та 35,7%), показники при цьому є ізоморфними показникам усного природного формату комунікації. *Парцеляція* найменше представлена в етнічному ДД форматі (2,5% та 6,3%). Розподіл одиниць за жанрами всередині даного формату ДД виявив ізоморфізм у найбільш активному вживанні *однорідних членів речення* (перевага на користь БДД на 7,2%, 33,8% та 41%) та *відокремлених конструкцій* (ізоморфні показники: 72,2% та 72,4%) в інтерв'ю, *емфатичних конструкцій* у ток-шоу (перевага на користь БДД на 1,2%, 51,2% та 50%), *лексичного повтору* (перевага на користь УДД на 17,6%, 51,2% та 50%) та *риторичних запитань* (перевага на користь УДД на 14,3%, 57,1% та 71,4%) у дебатах. Аломорфним є те, що найбільш інтенсивно *еліптичні конструкції* вживаються в британських ток-шоу (73,3%) та українських дебатах (41,5%), *апосейопезис* – у британських ток-шоу (36,4%) та українських інтерв'ю (65,5%), *інверсія* – в британському інтерв'ю (44,4%) та українських дебатах (44,9%), *парцеляція* – в британських дебатах (100%) та українському інтерв'ю (75%), *повтор* – у британських ток-шоу (44,6%) та (однакові параметри) в українських дебатах та інтерв'ю (41,1% та 41%). У цілому, з усіх МЖ найбільше стилістичних синтаксичних одиниць приходить на британські ток-шоу та українські дебати.

7. Вивчення активності вживання *акто-мовленнєвих* одиниць у діалогах усного формату соціального типу виявило ізоморфізм вживання *промісивів* (0,1% та 0,3%) та *менасивів* (0% та 0,1%). Аломорфним є факт використання *констативів* (більше в БДД на 6,8%), *квесетивів* (більше в БДД на 1,3%), *директивів* (більше в УДД на 5,8%), *перформативів* (більше в УДД на 2%). Розподіл дає підстави констатувати, що на формат приходить 24,7% та 25,4% усіх МА з БДД та УДД. Ізоморфним є відсутність менасивів у ток-шоу

та інтерв'ю. Розподіл одиниць за жанрами усередині формату ДД свідчить, що *констативи* (40,7% та 36,5%, перевага на користь БДД на 4,2%; показник співпадає з українським інтерв'ю), так само як і *квеситиви* (44,8% та 50,6%, перевага на користь УДД на 5,8%), найбільш притаманні ток-шоу; ізоморфним є вживання *промисивів* в етнічному інтерв'ю (перевага БДД на 11,1%, 66,7% та 55,6%) та *менасивів* в українських дебатах (100%). Аломорфним є вживання *директивів*, які найбільш активні в британському ток-шоу (64,7%) та українських дебатах (73,2%), подібну картину спостерігаємо й у використанні *перформативів* (45,9%; 71,9%).

8. Аналіз *стратегіко-тактичних* одиниць діалогів виявив перевагу УДД щодо активності використання кооперативних КТ (на 4,3%, 87,1% та 91,4%), у той час як БДД належить пріоритет у використанні конфронтативних КТ. Аломорфним є усі випадки вживання КТ кооперації та конфронтації у МЖ формату: в інтерв'ю (перевага на 15,3% на користь УДД у кооперації та БДД – у конфронтації), у ток-шоу (перевага на 1,8% на користь УДД у кооперації та БДД – у конфронтації) та дебатах (перевага на 4,2% на користь БДД у кооперації та УДД – у конфронтації). Розподіл КТ кооперації та конфронтації за форматами свідчить про аломорфність їх вживання серед інших форматів в усному соціальному (перевага на 2,5% на користь УДД у кооперації та ізоморфність – в аспекті конфронтації). Розподіл КТ кооперації за жанрами говорить про те, що вони найбільш активно використовуються в британському ток-шоу (42,9%) та українському інтерв'ю (35,6%), а КТ конфронтації – в британському інтерв'ю (61,1%) та українських дебатах (62,9%).

9. Невербальні особливості поведінки комунікантів британської та української лінгвоспільнот в умовах соціальних діалогів характеризуються тим, що гості в студії (інтерв'ю, ток-шоу) за підтримки ведучих та політики (дебати) позиціонують себе як експерти, професіонали. Їхній КВ здійснюється в просодико-фонаційному (використання логічного, емфатичного наголосів, підвищення тону, значущі паузи), проксемічному та кінесичному (так, під час трансляції програми чи парламентських засідань для теле- та інтернет-глядачів на перший план виходять фізіогноміка, ексклюзивний, вишуканий одяг, загальний – різного рівня презентабельності – зовнішній вигляд інтерактантів) аспектах. Паралінгвальними діями вони намагаються підтримувати вербальне оформлення своїх «компетентних» повідомлень, виконуючи ієрархічно вищі комунікативні чи соціальні (у дебатах) ролі, ніж їх партнери. Тим самим демонструються рольові відносини соціальної влади, яка, зокрема, виявляється в кількісному, тематичному домінуванні над ведучими або іншими політиками.

10. Незважаючи на існуючі стереотипи, що в будь-яких обставинах спілкування британці повинні бути стриманими, спокійними, неекспресивними людьми, що не є імперативом, обов'язковим для виконання в українській лінгвокультурі, бачимо, подібно до природних різновидів ДД (суперечка та сварка) те, що британці можуть бути імпульсивними, а

українці – стриманими. Якщо в британському розважальному ток-шоу ведучий повинен вести себе розкуто, виходячи за рамки прийнятого стандарту поведінки, що є зовсім необов'язковим для гостей студії, то в українському ток-шоу розкуто намагаються вести себе обидві сторони комунікації. Крім того, в проаналізованому матеріалі британського розважального ток-шоу, на відміну від українського, не було виявлено такої активної та емоціогенної діяльності, як біг гостей по сцені. Аломорфною виявилася також у британському ток-шоу наявність традиційної пози, коли руки гостей програми лежать прямо на колінах – вони мовчать на фоні бесіди іншого гостя з ведучим.

11. Перераховані вище особливості поведінки британців та українців накладають відбиток на перебіг парламентських дебатів. Ізоморфною ознакою є те, що схвалення / несхвалення слів адресанта виражається, аудиторією, зазвичай, сміхом, посмішками, вигуками підтримки (у британському парламенті – традиційні “hear”, “hear”) оплесками, свистом, гудінням тощо. Знаходячись в емоційному стані, члени парламенту Британії можуть значно підвищувати тон голосу, знижувати контроль за мімікою, активно жестикулювати, доводячи свою позицію, однак, при цьому особистісний простір опонентом не порушується (це заборонено правилами парламентської процедури). Депутати Верховної Ради під час своєї доповіді чи виступу інших можуть дозволити собі підвищувати тон голосу, демонструвати активну міміку, енергійно жестикулюючи, а також вступати в тактильний контакт з іншим промовцем, реалізуючи навіть елементи фізичної агресії. Іншими аломорфними рисами парламентської процедури є демонстрація наміру депутатів-адресатів перетворитися на адресантів. Тому, якщо в британських дебатах для того, щоб задати запитання член парламенту встає, то в українських прояв депутатами бажання висловитися чи вираження їхньої незгоди щодо прийняття рішення без подальшого обговорення повідомляється головуючому шляхом підняття руки чи за допомогою електронної системи.

12. На відміну від ток-шоу та дебатів, у телеінтерв'ю ведучому та його учасникам не є притаманним звертатися до глядацької аудиторії прямо. Гості в студії створюють те чи інше враження на ведучого чи аудиторію біля екранів опосередковано, усвідомлюючи те, що вони знаходяться в межах трансльованої ЗМІ програми, а тому увага глядачів зосереджена більшою мірою на їхній невербальній поведінці. Серйозна тональність спілкування передбачає стриманість та виваженість рухів тіла ведучого та респондента, що підкріплює інформаційні запити та відповіді. Погляди комунікантів зосереджені один на одному, адже відкритість поглядів свідчить про щирість комунікації та істинність інформації, яка презентується. У цілому, ізоморфним є те, що для здійснення максимального впливу невербальна інформація не повинна розходитися зі змістом висловлення, а має гармонійно доповнювати його або ситуативно використовуватися замість нього в зрозумілий для всіх спосіб.

РОЗДІЛ 5. ПИСЬМОВИЙ ФОРМАТ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДИСКУРСИВНИХ ПРАКТИКАХ

5.1. Діалог-листування з редакцією як втілення етнокультурної письмової комунікації

Вміщена на сторінках паперової чи електронної британської та української преси постійна рубрика «Листи до редакції» є поширеною на сьогодні реалізацією такого різновиду епістолярного жанру, яким є відкритий лист [Філіп 2006]. Комунікація за посередництва друкованого тексту є ДД [Бацевич 2004, с. 106; Почепцов 1996, с. 21], адже будь-який письмовий текст з необхідністю передбачає врахування свого потенційного читача [Гадамер 1988, с. 323; Еремина 2004, с. 13; Сафонова 2006, с. 5]. Лист до редакції – приватний вид кореспонденції, унікальність якого зумовлюється тим, що він, будучи надрукованим на сторінках газети чи журналу, стає публічним надбанням. Реалізуючись у формі звертання до спеціаліста в певній галузі, відомої особи, редакції в цілому, або до (окресленої) читацької аудиторії, він демонструє інтерес автора до деякої проблеми.

Іншими словами, відправлений конкретному адресатові лист – публічній особистості чи редакції друкованого видання в його особі – з метою публікації та отримання (не-)пересічним адресантом відповіді на деяке запитання, роз'яснення проблемної ситуації, звичайного вираження думок, ставлення тощо та отримана відповідь на нього, передбачає чітке усвідомлення як адресантом, так і адресатом того, що «лист-стимул» та можливий «лист-реакція» будуть доступні для широкої аудиторії читачів, а тому, фактично, завжди адресуються їй [Ненашев 1986, с. 28]. Саме це робить лист не приватним, а публічним. Відтак, структурно (зокрема в рамках наданого редакцією формату технічного заповнення та оформлення листа) та змістовно (йдеться про вибір редакцією тематики, лексичне, синтаксичне «заповнення» листа особою тощо) цей жанр епістолярної журналістики природно відрізняється від мовлення приватних листів – паперових або електронних. Тому листи до редакції (або «пресові тексти» [Філіп 2006]) є особливим публіцистичним діалогічним жанром, в якому поєднані риси особистого та офіційного листування. Різниця між іншими МЖ медіадискурсу (репортаж, есе, нарис тощо) публіцистики полягає в різних типах моделі зв'язку між адресантом та адресатом. Так, якщо для вказаних МЖ вона має вигляд **спеціаліст (журналіст, публіцист) => неспеціаліст (читач_n преси)**, то у випадку листів до редакції модель розширюється: **неспеціаліст (автор₁-читач преси) => спеціаліст (читач-автор₂: редакція) => неспеціаліст (автор₁-читач / читач_n преси)** або відозмінюється **неспеціаліст (автор₁-читач преси) => неспеціаліст**

(автор₂-читач / читач_n преси). Така модель відбиває наявність прямого зворотного зв'язку редакції з автором-читачем, авторами-читачами один з одним та масовим читачем. Тож, *листування* є опосередкованим письмовим, друкованим, цифровим шляхом діалогом з індивідуальним (читач, експерт, працівник редакції), груповим (редакція) або масовим адресатом (читачі), розірваним у часі та просторі, що здійснюючись у межах письмового мовлення, зберігає основні ознаки усного діалогу (наявність двох учасників, фазовість, міна ролей тощо) та відбувається як реакція на певну подію чи наявну проблему.

Для газети чи журналу наявність діалогічного зв'язку дає можливість оцінити результати своєї професійної діяльності, зацікавленість аудиторії в наступних випусках видання, пор., напр., офіційну позицію журналу *Cosmopolitan: A lot of what makes Cosmopolitan such a brilliant place to work is the HUGE connection it has with its readers* [Cosmopolitan (campus/cash)] або газет *Високий Замок: Ваша думка для нас дуже важлива, адже без вас не було б жодного сенсу у нашому існуванні. Не для красного слівця говоримо, що читач – наш головний редактор...* [Високий Замок]. Діалог з читачами журналістів, експертів, інших читачів на сторінках періодичного видання свідчить як про актуальність представлених ним суспільно-значущих проблем та тем, так і про ступінь довіри аудиторії до газети чи журналу [Скороходова 2005, с. 248], їхнього авторитету, що спрацьовує на факті зниження інтересу та ігнорування читачами інших, конкуруючих видань. Тому редакція активно заохочує свою аудиторію до діалогу, до співробітництва, що оформлюється в запрошенні до контактування, напр., *Got a question? Send it to ask@maxim.com, Website editorial content queries contact: elleonline@hearst.co.uk та Поставити нам запитання (Зелена Планета); Ми відповімо на Ваші усні питання, якщо Ви зателефонуєте за телефоном (0432) 656535 з 9.00 до 17.00; e-mail vintest@ukr.net (ВРЦОЯО).*

Для цього редакції британських та українських медіавидань можуть пропонувати форму, за якою повинен бути виконаний лист: так, в журналі *Cosmo* потрібно заповнити такі поля: *назва листа* (Headline), *можливі попередні публікації, де саме?* (Has this work been previously published? If yes, where?), та *текст* (Submit your text here...), *Ваше ім'я та прізвище* (First and last name), *e-mail, контактний телефон* (Contact telephone number), *лінк у Твіттері* (Twitter handle), *місце проживання* (City / town you live in), *Бажання залишитися анонімом чи ні* (Do you wish to remain unanonymou?) [Cosmopolitan (campus/cash)], у той час як, наприклад, в таких українських виданнях, як *Віче* [Віче] та *Gazeta.ua* [Gazeta.ua] заповнюються поля: *Загальне питання / Розмістити рекламу, Ваше ім'я та e-mail, Текст повідомлення, та цифри кода* (для відправки листа). Крім того, на сторінках журналів та газет створюються спеціальні рубрики типу *AskELLEBeauty* (Elle), *Ask the Expert* (Cosmopolitan), *Ask Maxim* (Maxim), *Q&A* (Focus), *Letters* (Telegraph, The Sunday Times, Vanity Fair) та *Питання, що задають найчастіше* (Бізнес Інформ), *Ви нам писали* (Вільна Україна), *Листи в*

редакцію (*Viche*), **На Ваші запитання відповідає експерт Євген Товстуха** (*Зелена Планета*), **Блог професора Пономарева** (*Кореспондент*), **Нам пишуть** (*Урядовий кур'єр*), **Листи в редакцію** (*Профспілкові Вісті*), **Наша Пошта** (*Сільські Вісті*), **Запитання-відповіді** (*ВРЦОЯО*), які спрямовують увагу читачів та стимулюють їх до листування.

Існує і більш впливовий механізм залучення аудиторії: пропонування брати участь у конкурсі, організованому редакцією на її кошти або кошти спонсорів, за перемогу в якому читач може отримати приз у вигляді товарів чи послуг: *The best letters from each month will find their way into the pages of the magazine. Remember, we're interested (even if no one else is)* [«Maxim» (-of-maxim), див. також *Cosmopolitan* (29759); *Menshealth* (29961)] або український журнал *Реліз.Уа* пропонує таке: «*З листопада читачам надається можливість вибрати фільм у наступний номер, при цьому за участь у голосуванні є шанс отримати цінний приз*» [«Реліз.Уа», див. також «Світ молоді» (7)]. Учасники, враховуючи те, що їхні повідомлення будуть прочитані широкою аудиторією стоять перед вибором – або надіслати свої листи до редакції, знаючи, що вони будуть представлені на сторінках видання, або помістити їх на форумі чи в блозі журналів, газет, де вони отримують «миттеві» оцінки та коментарі до них.

На відміну від британських журналів та української преси, листи до редакції в британських газетах консервативно, за етикетними нормами, починаються зі звертання, *Sir* – незалежно від того, чи дійсно адресант звертається саме до редактора: *SIR – Kate Tompkins, chief executive of the Cavell Nurses Trust, claimed that nurse Joan Livesey's story drew a parallel to Edith Cavell's* [«The Telegraph» (10834353)]. У зв'язку з цим у газеті *The Times* було опубліковано, навіть, лист читача, під назвою *Sir, is it time for letters to get with the times?*, який виступає проти цієї норми [«The Times»].

Аналіз матеріалу дозволяє стверджувати, що зовнішньо зумовлена (зокрема інтенційно видавництвом) та внутрішньо сформована інтенція особи відреагувати на деяку подію в особистому житті, світі чи на будь-який матеріал медіавидання, неможливість по-іншому розв'язати питання, самовиразитися тощо є головною причиною звертання людини до редакції. Формування діалогічного жанру «лист до редакції» відбувається як на фоні загального позитивного ставлення до журналу чи газети, сторінкам якої індивід довіряє думки та почуття, так і на фоні негативної реакції, що втілюється в бажанні допомогти видавництву, критикуючи та доповнюючи деякий надрукований чи наявний на сайті он-лайн матеріал.

Аломорфною рисою британських прес-видань є те, що в них пишуть читачі англійською мовою з усього світу, переважно англомовних країн (хоча для аналізу нами були взяті суто британські адресанти) [«The Guardian»; «Vanityfair»], у той час як в українські видання надсилаються листи переважно з України українською мовою, при цьому наявні випадки написання листів російськомовною частиною населення [«Товариш» (12); «Zvyagel»(=2)].

Результати дослідження свідчать про те, що всі опубліковані листи, які надходять до редакції за функціональним призначенням можна поділити на три типи: *листи-відгуки*, *листи-запитання*, *листи-зізнання*. Обов'язковим є письмова реакція редакції видання на *листи-запитання*, заради чого власне і друкується запитання та ціла рубрика запитань; інші листи можуть не супроводжуватися коментарями чи відгуком редакції: для цього на сайті журналів, наприклад, можуть створюватися форуми, де читачі мають змогу залишити свою думку чи пораду. Відтак, встановлюється ще один, кількісно ширший, діалогічний зв'язок між читацькою аудиторією та редакцією журналу / газети, яка перетворюється на активного учасника комунікації з автором листа. До того ж, на сторінках видання з'являється оригінальний, нештампований, неклішований матеріал публікації, авторами якого не є фахівці в журналістиці.

Листи до редакції орієнтовані як на читача, виконуючи при цьому *пізнавальну* (задоволення читацького інтересу), *емоційно-розважальну* (надання читачу позитивних емоцій чи відволікання від проблем), *інструктивно-регулятивну* (приписування низки дій для досягнення індивідуальної чи суспільно необхідної мети) функції, так і на редакційний відділ, що виявляється в *утилітарній* (підтримка існуючої читацької аудиторії та її подальше розширення) функції [Скороходова, с. 247].

Незалежно від типу листа та його «етнічної належності» в такому публічному листуванні на перший план виходить інтерактивний тип реалізації влади у діалозі, в той час як соціальний механізм її здійснення залишається в пасивному стані: лист публікується з огляду його цікавості для публіки, обмежується темою, має попит тільки в межах індивідуального читацького інтересу, при цьому соціальні конвенції діють апріорі – адресант та адресат виконують соціально різні, але статусно рівнозначні ролі. Асиметричність реалізується тільки на рівні того, що одна сторона володіє інформацією та ділиться нею (*редакція* (експерти) – *лист-відповідь* на *лист-запитання*, *автор-читач* – *лист-зізнання* та *лист-відгук*), інша (*аудиторія*, *автор-читач*) її вимагає (*лист-запитання*) чи потребує (*лист-зізнання* та *лист-відгук*).

Тож, всі авторські листи, які надходять до редакції, за призначенням поділяються на три різновиди: *листи-відгуки*, *листи-запитання*, *листи-зізнання*. Вони містять оригінальний, «з людським обличчям», матеріал публікації, авторами якого є звичайні читачі та який відбиває 1. авторський погляд на деякий факт або подію, 2. запит інформації чи кваліфікованої поради та 3. фрагмент досвіду з особистого (інтимного) життя. Листи до редакції з позиції читачів виконують *пізнавальну*, *емоційно-розважальну*, *інструктивно-регулятивну* функції, з позиції редакції – функцію *утилітарну*. Аломорфною ознакою є мовна насиченість листів: в УКП активно функціонує російська мова.

5.2. «Листи-відгуки» до редакції: зіставний аспект

Листи такого субжанру є індивідуальною читацькою реакцією на матеріал, надрукований у статті видання відносно деякої події. У них прямо вказується індивід (масовий, груповий (редакція) чи одиничний), якому адресований лист. Для авторів листів-відгуків газета / журнал слугує, з одного боку, засобом звернення до суспільної думки, з іншого – співбесідником, з яким вони діляться своїми враженнями, міркуваннями, спостереженнями [Ненашев, с. 97]. Відтак, такий лист виконує або функцію самовираження, або функцію виклику адресату – його запрошення до полеміки. У першому випадку, автори намагаються як поділитися своїми думками та почуттями щодо висвітлених тем, так і дати коментар щодо позитивних або негативних аспектів подій або самих статей. Для цього редакція створює окрему рубрику типу **What do you think of Maxim?** (журнал *Maxim*) *Love us? Hate us? No opinion on us but want to get a story about your insane girlfriend into the magazine? Let us know! Maxim welcomes your thoughts on any and all topics, so send them to letters@maxim.com immediately* [«Maxim» (-of-maxim)] або **Спілкування з читачами** (газета *Світ Молоді*), в який, серед таких запитів, як *Напишіть про найщасливіший день свого життя*, або *Розкажіть про свого друга*, зокрема представлені думки щодо змісту видань газети [«Світ молоді» (15)]. Інакше кажучи, кооперуючи з виданням, активні читачі беруть участь у самому редакційному процесі, спрямовують, модифікують та збагачують його діяльність. Крім того, з метою підняття рейтингу видання окремо публікуються позитивні відгуки читачів на нього. Згідно зі спостереженнями, листи-відгуки також складаються з 1) листів-подяк редакції, наприклад, за професіоналізм, суспільну чи індивідуальну користь (наприклад, виграш). Так, у першому випадку, в листі до британської *The Guardian* йдеться про реформи, які можуть відбутися за умови врахування колонок листів інших читачів з метою загального покращення життя: *Your columns regularly call for Labour to produce a manifesto, or at least some statements of intent. If Mr Miliband glanced at your readers' letters, he would find excellent material for a programme of reform: increasing inequality of wealth and its consequences (7 and 8 May)...* **Jim Dening Ledbury, Herefordshire** [«*The Guardian*» (2014/may/13)]. Вдячність висловлюється і в українському листі читача щодо корисності газети: *Завдячуючи вашому виданню, молоде покоління знаходить себе у тій чи іншій рубриці, стає більш детально аналізувати й вивчати свої вчинки та дії. Тож від імені усіх читачів "Світу молоді" щиро дякую за корисні матеріали, цікаві факти і загалом за чудове молодіжне видання.* **Яна МЕЛЬНИК** [«Світ молоді» (678)].

В інших випадках, відісланий для публікації лист відбиває той чи інший ступінь незгоди з листом «опонента». У ньому наводяться як раціональна аргументація, так і емоційні докази того, що автор попереднього листа є в

чомусь неправим. Такі листи за своєю суттю є звертанням до автора, тож, до листів-відгуків також відносимо і 2) *листи-звертання*. Вони реалізуються опосередковано через референцію до попередніх номерів видань (в електронному варіанті – через механізм гіпертексту) чи прямо – лист адресовано конкретній особі чи групі осіб. У британських виданнях посилення оформлюються прихованим чином, напр., **Cycle helmets SIR – Henry Marsh, the neurosurgeon, is right to query the usefulness of cycle helmets... Tony Hewson** Winner, 1955 Tour of Britain Craven Arms, Shropshire [«The Telegraph» (10868583)], у той час як в українській – домінує відкрите посилення: Відкритий лист прес-служби Харківської обласної організації ВО "Свобода": ... зі свого нікнейма Dep він розмістив на «Аргумент-форумі»... пост, в якому міститься образливі судження про акції протесту ... чорнобильців (<http://www.sq.com.ua/forum/showthread.php?t=3768&page=33>) [«Свобода» (0273)]. Прямі звертання можуть відноситися як до журналіста, який надрукував попередню статтю: **Operatic visionary**, як данину поваги до Джона Крісті, засновника Глиндборна, **SIR – While your article “Glyndebourne: the 10 things you should know” rightly pays tribute to the founder of Glyndebourne, John Christie, and his grandson, Gus, the present chairman, it is sad that there is no mention of the great Sir George... Lady Harewood Harewood, West Yorkshire** [«The Telegraph» (10834353)], так і до особи поза редакцією: в наведеному нижче фрагменті листа, зверненого до президента України, викривається проблема занепаду журналу «Перець» та прохання її вирішити: **Шановний Вікторе Федоровичу! ... Дивуюсь, і заодно й переживаю, невже Ви, Вікторе Федоровичу, і члени Вашої сім'ї, дружина, сини, їхні жінки й онуки не цікавляться визнанням батьком української сатири та гумору — журналом «Перець»?** Дмитро ЛАВРЕНЮК, м. Гайсин [«Товариш» (1256)].

Такі листи, розкриваючи певну проблему, пропонуючи власний погляд читача, його роздуми, шляхи розв'язання ситуації, оформлюються в суб'єктивно-емоційній манері. Так, у листі під назвою **Unseasonal signs SIR – On the warmest spring day so far, I saw that our council had erected a new sign saying “Ice” at a point where the road is often flooded. How refreshing. David Askew Woking, Surrey** бачимо дещо іронічне-саркастичне ставлення до описаної події, що підкреслюється вжитою антитезою *warm – ice* (прислівник інтенційно стоїть в найвищому ступені порівняння для вказівки на абсурдність ситуації) та емоційною конструкцією, вживаною без знаку оклику. У наведеному нижче фрагменті українського листа емоційна тональність повідомлення актуалізується розмовними одиницями позитивного забарвлення: **«СВІТ МОЛОДІ» ДОПОМОГЛА ЗНАЙТИ ПОДРУГУ Шановна редакціє! Хочу від щирого серця подякувати вам за те, що завдяки «Світу молоді» я знайшла справжню подругу... Ваша газета – просто супер! Дякую вам за неї! Людмила ЧЕПУРНОВА, Миколаївська обл.** [«Світ молоді»=3]. Вжиті одиниці підкреслюють значущість діяльності редакції та глибину вдячності читачки.

Обсяг листів-відгуків лише частково обмежуються редакцією в розмірі; однак, вони мають власні природні межі – обґрунтування проблеми чи незгоди з чимось, обмеження темою та аргументами «за» та «проти», тобто, фактично, все друкується максимум на сторінку. В обох мас-медійних культурах на початку листа вказується його назва та дата надходження до редакції; наприкінці листа, зазвичай, вказується ім'я та прізвище автора та факультативно місце його проживання та вік. Автор листа може бути індивідуальним чи груповим [«The Telegraph» (10857054); «Tovarish» (2295)].

Особливим проявом листування, знайденого лише в британській пресі, є *лист-відгук читача, написаний на лист-відгук іншого читача*. Так, у газеті *The Guardian* знаходимо лист під назвою *What's there to be jealous of?* Томаса Хона (16 травня 2014), опублікований як реакція на лист *Stop running down the US* Джона Грехема (2 травня 2014), в якому формулюється положення про те, що США є країною, яка надає широким можливостей своїм громадянам та які пишуться нею (*and I have first-hand knowledge how the best around the world move to the US for a chance*), а тому треба припинити принижувати гідність цієї країни: *...We need to stop running down the US: its citizens are perfectly capable of looking after themselves. Instead, we need to cure the drag with which erstwhile British colonies and Europe encumber their citizens.* **John Graham** [«The Guardian» (2014/apr/29)]. У відповідь резидент США публікує лист, який розпочинається риторичним запитанням, яке повторює його титул: *Jealous of the US?, продовжується таким саме типом запитання Is John Graham kidding (Reply, 2 May)?*, а потім наводяться докази того, що він є свідком того, що країна є не зовсім щасливою для життя (*I am a US citizen living in the US, and I would love to move to Europe...What is to be jealous of here? We have one of the most unequal societies in the world...*). Лист закінчується також риторичним запитанням, яке піддає сумніву позицію попереднього автора листа: *Who would want to live here?* **Thomas Hohn** Ithaca, New York, US [«The Guardian» (2014/may/13)]. Зазначимо, що в листах такого типу стоять гіперпосилання зі словами *відповідь* та *дата попередньої публікації* (напр., Reply, 2 May), безпосередньо вказуючи на те, що адресант звертається до тієї особи, яка надрукувала своє послання. Відтак, легко знайти першоджерело, на яке своєю відповіддю посилається автор наступного листа. Відзначимо і те, що, в даному випадку, перший лист також є реакцією на попередній лист австралійки **Дженнифер Куперсмит** **Lure of the American Dream: The American psyche is a conundrum (What is the point of Obama's presidency? 28 March** [«The Guardian» (Apr 08, 2014)] (дещо перефразоване, помякшене посилання на попередню журналістську статтю *What the hell is Barack Obama's presidency for?*) [«The Guardian» (Feb 23, 2014)]. Спостерігаємо так звану «ланкову реакцію»: **журналіст (стаття) → читач 1 (лист 1) → читач 2 (лист 2) → читач 3 (лист 3)** тощо.

Тож, листи-відгуки поділяються нами на власне *листи-відгуки*, *листи-подяки* та *листи-звертання*. Обсяг листів-відгуків не обмежується в розмірі або частково обмежуються редакцією; однак, вони мають природні межі –

обґрунтування проблеми чи незгоди з чимось, вичерпуються темою та аргументами «за» та «проти». Такі листи, розкриваючи певну проблему, пропонуючи погляди та роздуми читача, зазвичай, подаються в суб'єктивно-емоційній формі. *Графічне* оформлення етнічних листів-відгуків є стандартним, що пояснюється офіційністю контекста публікації листа: редакція публікує їх раніше обраним для цієї цілі видом шрифту, його розміром тощо.

5.2.1. Морфологічні особливості

У БДД та УДД листів виявлено лише приклади стилістичної *морфології*:

1) *іменників, прикметників з суфіксами суб'єктивної оцінки* (тільки в УДД, 25,7%): укр. *Було б добре, аби відкрили це додаткове віконце* [«Zvyagel» (6742)], ... *вона завжди готувала до мого приходу щось смачненьке* [«Світ молоді» (687)];

2) *прикметників, які відносяться до одного іменника для підсилення якості* (однакова активність вживання, пор., 9,3% та 8,6%): англ. ... *the inclusion of Edith Cavell was merely so that one character could deliver an anti-war, anti-establishment message (Sarah Phelps)* [«The Telegraph» (10834353)] та укр. *Бо принижений учитель – це сірий, хамовитий учень, це обмежене, сповнене терактами, моральним виродженням суспільство* [«Профспілкові вісті» (76)];

3) *дієприкметників, дієприкметників та їхніх зворотів* (перевага УДД на 2,1%, пор., 9,3% та 11,4%): англ. *We find that the rates of post-traumatic stress disorder (PTSD) have been constant throughout this period – running at around 3 to 4 per cent in all military personnel, and around 6 to 7 per cent in reservists ... (Christopher Dandeker)* [«The Telegraph» (10858709)] та укр. *Аналізуючи ці вищевказані складові, можу сказати наступне...* [«Zvyagel» (7317)];

4) *особового займенника ми / we (us / our, нас / нам) або дієслова в першій особі множини* (в УДД), що вказує на єдність автора листа з суспільством (перевага БДД на 35%, пор., 72,1% та 37,1%): англ. *SIR – Most British businesses as well as the majority of British people want a change in our relationship with the European Union... (Edward Atkin)* [«The Telegraph» (10857054)] та укр. *До нас навіть ніхто серйозно ставитись не буде* [«Украинская правда» (4388347)].

5) *прислівників, характерних тільки для усного мовлення* (перевага УДД у на 7,8%, пор., 9,3% та 17,1%): англ. *Although I'm pretty sure Ryan didn't drink from Hitler's coffee pot...* [«The Telegraph» (10863395)] та укр. *Вся ця історія почалася абсолютно випадково* [«Украинская правда» (4388347)].

Тож, ізоморфною є активність використання прикметників до одного іменника та відсутність вживання іменників у множині, аломорфним – відсутність іменників з суфіксами суб'єктивної оцінки в британських листах, а також домінування БДД у вживанні особового займенника *ми*, в усіх інших випадках домінує УДД. Розподіл вжитих одиниць за жанрами в етнічних

листах-відгуках у порівнянні з іншими МЖ письмового формату свідчить про наявність максимальних показників (з перевагою УДД на 10,8%).

5.2.2. Лексичні особливості

Мовлення британських та українських листів-відгуків відрізняється активним вживанням:

1) **оцінних прикметників**: англ. *Despite all that your talented writers have exposed about Delusional Dubya and his fear-mongering, treasury-busting ilk, my U.S. Marine son will be sent back to Iraq for a second tour of duty next spring* (DONNA J. ANTON) [«Vanityfair» (200712)] та укр. *Живіть ще довго, дорогі ветерани, діліться з нами скарбами своїх спогадів* [«Вільна Україна»];

2) **оцінних прикметників вищого / найвищого ступеня порівняння**, що відбиває інтенсивність ознаки: англ. *This is much more effective than masses of fake blood* (Bridget Krasinska) [«The Telegraph» (10834353)] та укр. *... навіть найкращий фотограф не зможе зробити найкраще фото, коли у вас такий настрій, неначе скоро настане кінець світу* [«Світ молоді» (2)];

3) **оцінних прислівників**: англ. *As the television channels dutifully labelled their campaign messages "Party election broadcast for the European parliament" ...* (Daniel Bowles) [«The Guardian» (2014/apr/29)] та укр. *... й запропонував розрахувати вчителя за статтею, що і швиденько зробила директор школи* [«Профспілкові вісті» (76)];

4) **прислівників, які відтворюють високий ступінь інтенсивності ознаки**: англ. *We were deeply moved, not only by his message, but by his manner* (Jeannie Mardon) [«The Telegraph» (10834353)] та укр. *Новий уряд повинен бути кардинально іншим і кращим* [«Українская правда» (4388347)];

5) **підсилювальних часток**: англ. (тільки *rather*) *If rather than "no" (as he expects), the answers are "yes", then he is condemned through his own lips* (Adrian Betham) та укр. *За них довелося заплатити аж 145 гривень* [«Tovarish» (2295)].

Україномовні листи-відгуки характеризуються вживанням в їхній структурі російськомовних елементів та русизмів. Функціонально це робиться через:

1) дослівне цитування оригіналу: *«Устами младенца глаголит истина», – говорить російське прислів'я. Уявіть собі, тримаючи в руках місцеву газету, восьмирічна дитина промовляє наступне: «Пам'ятники взагалі чіпати не можна, тому що слово «пам'ятник» походить від слова «пам'ять»...* [«Zvyagel» (8141)];

2) незнання слова чи невикористання правильного варіанту українською мовою: *Обгажено все навкруги. Коли вже будується, як у Європі, то і туалет можна поставити. Як гадаєте?* [«Zvyagel» (5426)];

3) непотрібності перекладу внаслідок усталеності слів чи фраз та / або намагання стилістично підкреслити свою думку, здійснюючи більший вплив на співбесідника внаслідок «іншомовної свіжості» інформаційного сигналу: *Тож для чого сьогодні на світ Божий діставати «пропахлий нафталіном»*

сталінський тост «за єдиний народ-победитель», і в черговий раз нагнітати імперський шовінізм? [«Профспілкові вісті» (75)].

Письмовий дискурс британських та українських листів-відгуків характеризується вживанням вставних слів повнозначних та функціональних частин мови типу (*really* (5,9%), *perhaps* (5,9%), *however* (17,6%), *actually* (29,4%), *just* (41,2%) та *просто* (3,3%), *правда* (3,3%), *отож* (3,3%), *принаймні* (3,3%), *вибачте* (3,3%), *зараз* (10%), *здається* (10%), *тут* (10%), *взагалі* (16,7%), *звичайно* (13,3%), *ось* (23,3%)), напр., англ. *SIR – Guidance issued by the National Institute for Health and Care Excellence advocating state-funded slimming courses for obese people is naive, misguided and simply incredible* (**Paul Harrison**) [«The Telegraph» (10860823)] та укр. ... і отримали відповідь, що вони обмірювання землі за цією адресою не проводили. Отже, і тут нас дурають [«Zvyagel» (5294)]. Активно використовуються вставні фрази (*I mean* (3,6%), *you know* (23), *as recent research shows* (3,6%), *it's clear* (7,1%), *so to speak* (3,6%) тощо та як розумієте (12,5%), до слова (12,5%), завдячуючи ... (25%), до речі (37,5%), чесно кажучи (12,5%)), напр., англ. *For the record, Miss Piggy was one of my childhood heroines too* (**Caroline Sandes**) [«The Guardian» (2014/apr/08)] та укр. *Чесно кажучи, я не повірила поштарці, коли вона повідомила мені, що я виграла приз* [Gazeta.ua (art)].

Аналіз письмового мовлення листів-відгуків виявив розподіл ЛО за літературно-книжним та розмовно-просторічним мовними реєстрами. Літературно-книжний реєстр відрізняється домінуванням **термінології** (пор., 89,8% та 76,8%): англ. *entrepreneurialism, Islamic extremism, average annual spend, dementia, single market* та укр. *імпічмент, верховенство права, генофонд, статистика*. Виключно в українському письмовому дискурсі було виявлено **книжні** ЛО (пор., 0% та 2,1%): (*провладні*) *мужі, деякий, гіперболізувати, люд.* У **розмовно-просторічному** реєстрі виділяємо **розмовні ЛО** (пор., 8,7% та 13,7%): англ. *quid, bike scheme, to give a kicking* та укр. *прихватизація, за наше жито нас ще й бито, модно казати, сленгізми*, які присутні лише в УДД (пор., 0% та 6,3%): укр. *пахнути (погано), мозолити, головна біль, липовий, вульгаризми*, характерні для британських листів (пор., 1,5% та 0%): *damned, to hell, bloody, bastards* та **діалектизми** (пор., 0% та 1,1%): *слабий, вітки, гурорити*, притаманні лише українським листам. Розподіл за жанрами демонструє більшу вживаність ЛО в листах-відгуках УКП (на 16,5%, пор., 31,2% та 47,7%). За ступенем активності ЛО підвищеного реєстру переважають (89,8% та 78,9%) у мовленні британців, у той час як ЛО зниженого – в мовленні українців (10,2% та 21,1%) на 10,9%.

5.2.3. Синтаксичні особливості

Синтаксичні особливості листів-відгуків обох культур демонструють ізоморфізм у тому, що в них використовується більший відсоток *складних* (з перевагою УДД у 3,8%, пор., 58% та 61,8%), ніж *простих* речень (з перевагою БДД у 3,8%). Ізоморфним є також те, що в письмовому мовленні

листів більш активно використовуються СПР, ніж ССР; показники вживання ССР (30,3% та 29,9%) та СПР (69,7% та 70,1%) є також подібними.

Письмове мовлення листів природно характеризується функціонуванням складних синтаксичних конструкцій, які відбивають бажання автора якнайповніше виразити свою думку: англ. *For the last several months, as Congress has allowed the administration to continue prolonging the war and increasing troop numbers despite public aversion, I could hardly bother to finish – or even begin – some of your latest reports* [«Vanityfair» (200712)] та укр. *І мені, що Партія Зелених Європи забороняє носити одяг із вбитих тварин, – це абсурд, бо, гадаю, що пройде рік-два, і європейці знову почнуть носити одяг зі шкіри тварин, хутра, тому що він – екологічно чистий, не шкідливий для здоров'я людини, а одяг зі штучного хутра викликає різні захворювання, в тому числі – рак* [«Zvyagel» (11550)].

Вивчення емоційної складової листів виявило аломорфізм у вживанні емоційних висловлень на користь УДД (на 14%, пор., 6,1% та 21,1%). Розподіл за жанрами демонструє, що українські листи в цьому аспекті не тільки переважають британські (на 31,5%), але й інші українські МЖ формату.

Аналіз речень за метою висловлення виявив однаковий розподіл за різною активністю їхнього використання в британських та українських листах: розповідні (90% та 90,8%), питальні (7,7% та 4,2%), спонукальні (2,3% та 5%). Перевага у вживанні питань належить БДД (на 3,3%, пор., 7,7% та 4,2%), спонукань – УДД (на 2,7%, пор., 2,3% та 5%), показники вживання розповідних актів демонструють однакову активність (пор., 90% та 90,8%).

З погляду **стилістики синтаксису** відмічаємо те, що в британському мовленні листів-відгуків домінують такі виразні засоби та стилістичні прийоми:

– **риторичні запитання** (на 7,3%, пор., 15,8% та 8,5%): англ. ... *We may not have liked the old dictators in the Middle East, Saddam, Gaddafi and Mubarak, but at least ... some sort of order was maintained. And do we really like what has replaced them through our efforts?* (Martin Down) [«The Guardian» (2014/apr/29)] та укр. *А сами прийняти справедливе рішення боязко? Тому так і живемо* [«Zvyagel» (4307)];

– **однорідні члени речення** (на 20,8%, пор., 26,3% та 15,5%): англ. *We were deeply moved, not only by his message, but by his manner: focused, unaffected, good-humoured and compassionate; without a trace of self-pity or self-obsession* (Jeannie Mardon) [«The Telegraph» (10834353)] та укр. *Тож від імені усіх читачів “Світу молоді” щиро дякую за корисні матеріали, цікаві факти і загалом за чудове молодіжне видання* [«Світ молоді» (687)];

– **повтор** (на 2%, пор., 10,5% та 8,5%): англ. *Of course he wants to maintain Russian influence there. The west wants to maintain its influence.* (Martin Down) [«The Guardian» (2014/apr/29)] та укр. *Хіба це справедливо, хіба це не державне ошуканство?* [«Tovarish» (2295)];

– **відокремлені речення** (на 1,1%, пор., 5,3% та 4,2%): англ. *Its power comes from the writing (the words of those who actually lived through the war), the quality of the acting, and the restraint with which horrors are suggested and left to our imaginations* (**Bridget Krasinska**) [«The Telegraph» (10834353)] та укр. *Я не хочу переповідати або аналізувати всі міністрові інтерв'ю – хто зацікавлений, той читав* [«Українська правда» (4388347)].

В українському мовленні листів-відгуків переважають такі одиниці:

– **еліптичні речення** (на 17,2%, пор., 5,3% та 22,5%): англ. *Book before 31 March to have last year's prices. Can't afford not to...* (**Jennifer Gale**) [«The Guardian» (2014 feb/13)] та укр. *...своїх виховала двох дітей – сина й дочку. Маю чотирьох онуків* [Gazeta.ua (articles)];

– **парцеляція** (на 1,6%, пор., 2,6% та 4,2%): англ. *It is for the obese themselves to make that decision – or accept the consequences. Not the state.* (**Paul Harrison**) [«The Telegraph» (10860823)] та укр. *Напевно, це роблять бізнесмени. Бо техніка дорого коштує...* [«Zvyagel» (8141)];

– **емфатичні речення** (перевага на 2,1%, пор., 29% та 31,1%; окрім лексичного повтору та спеціальних емфатичних конструкцій):

1) **лексичний повтор** (рівень активності вживання є ізоморфним, пор., 7,9% та 8,5%): англ. *...children ought to be allowed to get up to mischief in the countryside by starting fires and scrumping (report, May 20). But scrumping is theft, and lighting fires is dangerous* (Billy Auger) [«The Telegraph» (10860762)] та укр. *Ми всі вірили і продовжуємо вірити у краще майбутнє для нашої країни, у те, що українці заслуговують на чесний уряд* [«Українська правда» (43)];

2) **інверсія** (на 4,6%, пор., 5,3% та 9,9%): англ. *Indeed, so enjoyable is the pleasure of legitimately reading other people's mail, books of collected letters can be particularly popular* [«The Sunday Times» (1411900)] та укр. *Сировини дармової на просторах України — вдосталь* [«Zvyagel» (11550)];

3) **спеціальні емфатичні конструкції** (перевага БДД на 3,1%, пор., 15,8% та 12,7%): англ. *What a striking change Stephen made from many of our politicians and celebrities, who are lost in their own egos* (**Jeannie Mardon**) [«The Telegraph» (10834353)], *Of course those in the training industry have an interest in telling us that it does apply* (**Mick Moor**) [«The Telegraph» (10857054)] та укр. *Невже за двадцять років незалежності України у нас нічого так і не змінилося?* [«Zvyagel» (7316)]; *Як же ми будемо його будувати, якщо у нас такий нечесний міністр юстиції?* [«Українська правда» (4388347)].

Паритет виявлено у вживанні **апосейонезису** (5,3% та 5,6%): англ. *In what you call his "keynote speech ... Blair urged a wilfully blind west to realise it must take sides ...* (**Greg Wilkinson**) [«The Guardian» (2014/may/13)] та укр. *Це – в останні десятиріччя радянської влади, а раніше — тюрма, ГУЛАГ, психушка, розстріл...* [«Zvyagel» (7315)]. У цілому, розподіл за жанрами свідчить про перевагу БДД в активності вживання цих одиниць (на 16,7%).

5.2.4. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці

Щодо тактично-стратегічної лінії поведінки комунікантів у просторі етнічних листів-відгуків, то відзначимо ізоморфізм у наступному. Британські та українські автори листів, виражаючи погляди на події, висловлення відомих персоналій або інших авторів листів до редакції щодо таких подій та фактів, можуть вступати в полеміку з ними, демонструючи обмежений спектр конфронтативних КТ, «дозволених» публіцистичним дискурсом – іронії, критики, заперечення, контр-запитання тощо, напр., англ. КТ *заперечення та незгоди: SIR – Kate Tompkins, chief executive of the Cavell Nurses Trust, claimed that nurse Joan Livesey's story drew a parallel to Edith Cavell's. It is not a parallel and was never intended to be, although Joan's story was inspired by the famous quote of Edith Cavell's... (Sarah Phelps, London) [«The Telegraph» (10834353)], КТ вираження негативного ставлення до подій через риторичне запитання та відповідь на нього: ...And do we really like what has replaced them through our efforts? It is not our beloved democracy, but mayhem and chaos and breeding grounds for Muslim extremism, only redeemed in Egypt by a replacement dictator... (Martin Down, Witney, UK) [«The Guardian» (2014/apr/29)] та укр. КТ критики, іронії та вираження розчарування: Голова комісії ... перевів непорозуміння в ранг злочину й запропонував розрахувати вчителя за статтею, що і швиденько зробила директор школи. За наше життя та ще нас і бито... Г. НАЛАПКО, м. Очаков [«Профспілкові вісті» (76)], КТ *обурення та незгоди з опублікованими висловленнями: ...Тож до якого рівня цинізму необхідно дійти, наскільки глибоко не любити інші народи, зневажати пам'ять мільйонів загиблих, щоб ось так роздувати імперські амбіції? Мирон ІВАНКІВ, Львів [«Профспілкові вісті» (75)].**

У цілому, автори британських листів вживають більше кооперативних КТ, ніж конфронтативних (на 71,3%, пор., 85,6% та 14,3%). Така ж сама картина спостерігається в УДД: адресант вживає більше кооперативних КТ (на 69,6%, пор., 84,8% та 15,2%). Відтак, показники активності вживання кооперативних та конфронтативних КТ є ізоморфними.

В етнічних листах преси спостерігається однаковий розподіл за ступенем активності вживання МА: брит. констативи (92,3%), квесетиви (5,9%), директиви (1,8%), перформативи (0%), промісиви та менасиви (0%) та укр. констативи (81,6%), директиви (4,3%), квесетиви (3,5%), перформативи (10,6%), промісиви та менасиви (0%). Ізоморфним є відсутність випадків вживання промісивів та менасивів, а також тенденція використання більшого відсотку констативів у порівнянні з іншими МА (з перевагою на користь БДД у 10,7%). Щодо квеситивів (перевага на користь БДД у 2,4%), то вони представлені риторичними запитаннями: англ. *Mark Harper claimed £22 for four hours per week for his cleaner and follows this with a claim from the home secretary that he did nothing illegal. Is Mrs May aware of the rate of the national minimum wage?* [«The Guardian» (2014 feb/13)] та укр. ...Чому радіо не говорить, що половина країни живе в одноквартирних будинках, десятки

тисяч яких теж аварійні і потребують капремонту? [«Zvyagal» (7297)]. Директиви використовуються як метакомунікативні сигнали чи стимуляція до деяких дій (перевага УДД на 2,5%): англ. *If people want to look for leadership values or role models to propose to the young, I suggest they turn to his example* [«The Telegraph» (10834353)] та укр. *Татку, пробач мене, нерозумну. Повір, ти ще будеш пишатися донькою!* [«Світ молоді» (687)]. Аломорфним також виявилось те, що в британських листах-відгуках не було знайдено перформативів, у той час як українські листи (залежно від видання) поділяються на такі, що передбачають чи не передбачають вживання формул привітання, подяки тощо (10,6%): «...Усіх захищали ліквідатори, а тепер нікому ні вони, ні їхні сім'ї не потрібні. Нічого ніде не доб'єшся. Спасибі вам за все. До побачення» Лариса Стріла [Gazeta.ua (articles)].

5.3. «Листи-запитання»: зіставний аспект

«Лист-запитання» спеціалісту надсилається читачем журналу чи газети до редакції для отримання обов'язкової відповіді від видання як визнання ним компетентності редакції чи запрошених нею спеціалістів у певній сфері знання. Типові етнічні листи-«запитання» характеризуються невеликим обсягом – від одного до шести-семи речень, хоча в українських листах проблема може бути викладена й більш розгорнуто. Запитання виникає в двох випадках: по-перше, як реакція на опублікований матеріал, який потребує пояснення, деталізації тощо на події, які представляються ЗМІ (див., напр., листи до журналів та газет *New Scientist*, *The Sunday Times*, *Telegraph* та *Вільна Україна*, *Свобода*, *Профспілкові Вісті*), по-друге, як бажання отримати відповідь на індивідуальний запит (див., напр., листи до *Maxim*, *Cosmo*, *New Scientist* та *Бізнес Інформ*, *ВРЦОЯО*, *Зелена Планета*, *Звягель*, *Урядовий кур'єр*, *Сільські Вісті*). Зазвичай, публікуються ті запитання, на які є «попит» у сучасному комунікативному середовищі суспільства, тому редакція фактично відповідає не одному автору листа, а цілому сегменту читацької аудиторії.

Зазвичай, надіслані листи відповідають загальній спрямованості видання. Так, у жіночих журналах *Cosmopolitan* та *Elle* природно формулюються запитання за темами *Особистісні відносини*, *Інтимне Життя*, *Мода*, *Косметика*, *Побачення* тощо, в той час як у газетах *Віче* [«Віче»] та *Урядовий кур'єр* [«Урядовий кур'єр» (articles)] йдеться виключно про теми соціального, юридичного, політичного спрямування. Так, у рубриці *AskELLEBeauty* знаходимо лист на якій дано відповідь редакцією і, навіть, запропонована відповідь читача: 1. Harriet Morgan@harrietanneshef @ELLEBEAUTYTEAM *how to buy make up on a budget?* 2. @ELLEBEAUTYTEAM @ harrietanneshef *buy long-wearing and multi-purpose products& tricks like using pink lipstick as a creamy blusher (backstage secret)*; 3. Harriet Morgan@harrietanneshef @ELLEBEAUTYTEAM *fab! Thank you!...*

[«Elleuk.com.»]. У листі йдеться про проблему економії під час купівлі жінкою засобів для макіяжу, яку успішно (*buy long-wearing and multi-purpose products*), судячи по реакції адресата (*fab! Thank you!*), вирішує редакція. У рубриці *Запитуйте-Відповідаємо* української газети *Урядовий кур'єр* у своєму листі *Як довести право на пільгову пенсію?* громадянин описує проблемну ситуацію банкрутства підприємства (... *хотів було вийти на пенсію за віком на пільгових умовах за списком №2...Та й трудовій книжці номер ділянки не зазначено...*) та запитує спеціаліста з департаменту пенсійного забезпечення щодо виходу з такої ситуації: *Підтвердження права на пільгове пенсійне забезпечення здійснюється відповідно до списків, затверджених Кабінетом Міністрів ...* [«Урядовий кур'єр» (pens)]. Журнали *New Scientist* та *Focus. Science and Technology* відповідають на запитання зі сфери науки; причому організація рубрики може бути різною: якщо у першому випадку в рубриці *About time, too: Your questions answered* знаходимо низку індивідуальних запитань та відповіді спеціаліста-фізика, обмежених однією темою: **Cathal76: Is time a real phenomenon or a human perception? Sean Carroll: Time is real! That's my position, anyway; Kingsley: Is time digital or analogue? Sean Carroll: The short answer is we're not sure** [«Newscientist.com» (mg205)], то в другому журналі рубрику Q&A складають тематично різні запитання, **How is milk "skimmed"? Cream is less dense than water so it floats...(Lachezar Yanchev)** [«Focus» (-'skimmed')], **How did the moon form? One possibility is that the Moon was originally and independent dwarf planet...** [«Focus» (-form)] та ін.

Британські видання можуть пропонувати запитання, які прямо не стосуються їх загальної тематики, див., напр., *Maxim*, якій пропонує на своїй сторінці номера відповіді на запитання читачів, що є аломорфним для української преси: *How long does the brain work after decapitation? (Jared Castillo), Do female dogs get emotional during their period? (Zach Baker), Why are opera singers fat? (Ryan Fields)* [«Maxim» (ladies)]. Як бачимо, перше та третє питання не мають жодного відношення до тематики журналу. Такі рубрики є ще одним інструментом підвищення рейтингу видання. У проаналізованому матеріалі з української преси не було знайдено таких випадків, однак, було виявлено таку тенденцію: суспільні видання з широкою проблематикою тем відповідають на різні листи, залучаючи до цього фахівців з різних сфер діяльності, див., напр., газету *Зв'язель* [«Zvyagel» (63)]. Відмітимо і те, що автор листа, який намагається отримати цінну інформацію на своє запитання, водночас є творцем, співавтором невеликої статті, яка складається з двох розділів: питання читача – відповідь спеціаліста, невеличка кількість яких формує вже рубрику на цілий випуск (див. напр., рубрики в британській [«Maxim» (Oct 29, 2010)] та українській [«Урядовий кур'єр» (pish)] пресі). Тож, адресант листа, на який він отримує відповідь, стає водночас його напіваадресантом та адресатом, а діалог актуалізується в різнорівневій схемі: **читач → редакція → (читач → читачі)**.

Особливо чітко це виявляється в рубриці, де наводиться діалог журналіста редакції з відомою особою, експертом, де, фактично, інтерв'ю було сформовано за рахунок продуманих та поставлених читачами питань щодо тих аспектів його життя, в яких вони є зацікавленими. Редколегії залишалося лише організувати їх в певному порядку та провести за планом дане інтерв'ю. Це є ізоморфною рисою британських та українських мас-медіа: приклади були знайдені в журналах *New Scientist*, рубрика *#AskAttenborough: Your questions answered* та *Кореспондент (Як називати жителів Кременчука?: Олександр Пономарьов відповідає на запитання читачів BBC Україна)*. Так, британський читач, виконуючи функцію інтерв'юера, задає питання Давиду Аттенбургу (ТВ-журналіст-натураліст) та отримує розгорнуту відповідь: *With all the places you have visited, is there a specific place that you often think of and would like to revisit?* (asked by **Carrie Peploe**). **David:** *I'm against going back to anywhere because I know it gets worse. Nothing ever stays the same and almost everything gets worse. Of course, it may be subjective, but I don't think it is* [«Newscientist.com» (U4Yd)]. Так само список питань до фахівця з філології публікується в певному порядку, розкриваючи найскладніші моменти української мови: напр., **Андрій:** *Чи правильно казати просто зараз, маючи на увазі в цю мить?* **Олександр Пономарьов:** *Правильно, бо основне значення прислівника зараз: негайно, відразу, цієї миті. А тепер позначає більший проміжок часу, те саме, що російською мовою в настоящее время* [Korrespondent (3301)].

Аноморфною рисою британського масмедійного простору є діалог між листами-запитаннями читачів та листами-відповідями інших читачів: рубрика, знайдена в газеті *The Guardian*, під назвою *Notes and Quieries*, яка передбачає публікацію питань одними читачами та відповідь на них читачами-фахівцями або псевдофахівцями, але вже в межах форуму електронного видання: *Readers answer other readers' questions on subjects ranging from trivial flights of fancy to profound scientific concepts Annalisa Barbieri* [Guardian (Apr 16, 2014)]. Так, на лист, що надійшов до редакції з питанням чому у футболі в усьому винен тренер: *Why is the manager of a football team (David Moyes, for instance) blamed for their poor performance? He is not one of those on the pitch, trying to score the goals. Surely the players are the people who hold ultimate responsibility for the success or otherwise of the team?* **Sarah Woodley, Chessington, London** надходять коментарі-відповіді від людей, які вважають, що знаються на футболі, що вже виходить у межі електронної комунікації: **JoeDiego** 23 April 2014 3:37pm *The manager of any team is responsible for its results, not just in football or sport but in the real world as well...* ; **Mike Taylor** 23 April 2014 3:43pm *It's a simple matter of what's practical. There's only one manager, but 11 players (or 20-30 if you count the whole squad). When everything goes wrong, you can either sack one manager, or 11-30 players. The latter is obviously not going to happen* [Guardian (Apr 16, 2014)]. Прямий діалог, таким чином, здійснюється між читачами за посередництва редакції, при цьому кількість активних читачів збільшується,

що є додатковим атрактором журналу. Рубрика є своєрідним гібридом власне епістолярного та комп'ютерного листування.

Аналіз матеріалу свідчить, що всі запитання можна поділити на дві групи: запитання особистісні та запитання пізнавального характеру. Отже, всі листи такого типу формують дві групи: особистісні листи та пізнавальні листи. Якщо останній тип листів торкається тем, які знаходяться в полі звичайної зацікавленості поза утилітарним інтересом читача, та може бути підведений під умовну рубрику «Я пізнаю Світ» (див., наприклад, журнали *Focus. Science and Technology*, *Maxim*, *New Scientist* та *Кореспондент*, газети *the Guardian* та *Звягель*), то перший тип формується навколо мегарубрик, які корелюють з темами: *Здоров'я*, *Психологія Відносин*, *Секс*, *Краса*, *Закон*, *Право*, *Я та Світ* (узагальнено на прикладі журналів *Elle*, *Cosmo* та *Зелена Планета*, *Звягель*, *Сільські Вісті*, *Урядовий Кур'єр*). Обидва типи запитань передбачають відповіді як в офіційній, так і в напівофіційній манері. Офіційність відповіді відбивається у відсутності суб'єктивності подання матеріалу, діловому характері його викладу. Так, питання читача в журналі *New Scientist* ***What size moon structure could we see from earth?*** передбачає суху відповідь: *The average human eye has a resolving power of around 1/60th of a degree, meaning that under good conditions it can see objects at distances up to roughly 3500 times the size of the object. The Moon being around 380,000 km away, means that under ideal conditions we should be able to see objects around 100 km across* [«Focus» (earth)]. Вона насичена термінами, цифрами, аббревіатурами, дієприкметниковими конструкціями, що притаманно науковому стилю. В офіційній відповіді українського видання «Урядовий кур'єр» ***Як довести статус чорнобильця?*** знаходимо усі ознаки ділового стилю листування (клішовані фрази та словосполучення, синтаксичні конструкції з великою кількістю підрядних частин): *Згідно з пунктом 4 статті 11 закону, до потерпілих від Чорнобильської катастрофи належать особи, які постійно проживають або постійно працюють або постійно навчаються на території зони посиленого контролю, за умови, що вони станом на 1 січня 1993 року прожили або відпрацювали чи постійно навчалися у цій зоні не менш як чотири роки...* (Сергій Кучеренко, заступник директора департаменту соціального захисту, постраждалих від Чорнобильської катастрофи) [«Урядовий кур'єр»].

Однак, у низці популярних глянцевиx видань британської преси спостерігаємо таке: вибір відповіді читачу зумовлений самою рубрикою та рішенням того, що найбільший прагматичний вплив на нього буде здійснено саме у формальній чи напівформальній формі, коли необхідним видається зближення з адресатом. Так, у журналі *Elle* спостерігаємо напівофіційну електронну взаємодію редакції (роль компетентного порадника) та читача (роль знаймої, яка потребує поради та допомоги): Julie Luu @jubsan47mHi @ELLEBEAUTYTEAM *can you recommend a mask and scrub for oily acne sensitive prone skin please? xox #askELLEbeauty* ELLE Beauty @ELLEBEAUTYTEAM5m@jubsan Look for non comedogenic products

to avoid breakouts. Try @BiodermaLabUK SebiumExfoliating scrub & @SkinCeuticalsUK Clarifying Clay Mask [«Elleuk.com.» (1)]. У цьому випадку спеціаліст відповідає як більш досвідчена подруга, а не незнайома особа. Особливо чітко це виявляється в рубриці журналу *Maxim Ask Bill Burr: On telling your Boss He Stinks* [«Maxim» (boss)]. Такі риси виявилися притаманними лише для британських видань.

Відхиленням від стандартної схеми публікації «**індивідуальний лист-індивідуальна відповідь**» є такі випадки: узагальнення питального матеріалу та публікація однієї відповіді на нього. Листи відбираються редакцією та групуються в «єдиний лист» за ступенем «частотності отримання листів на тему» або за «популярністю» питання. Таким чином, охоплюється одночасно реальна (зацікавлена в такому типі запитань) читацька аудиторія та формується аудиторія потенційна, яка може звернути увагу на питання такого роду та виявити до них певний інтерес. Так, у журналі *Cosmo* редакцією на базі інших запитань читачів у рубриці *How do you get back into the dating game after a long-term relationship?* формулюється наступне: *For those of us in long-term relationships; what if it all goes pear shaped and we find ourselves back in the dating game? Starting again can be really scary, especially when you are out of practice. Any tips?* [Cosmopolitan (7#fb)], на яке відповідає психолог Метью Хассі. Так само і в українській пресі, напр., у газеті *Зелена планета* листи-запитання можуть мати як індивідуальний, так і узагальнений характер, що може зацікавити широкий читацький загал: **Якщо випив зайвий келих вина?**. Відповідь на них формулюється рубриках-підтемах **Ліки від харчових та алкогольних отруєнь** та **Рецепт від харчового та алкогольного отруєння: Ефірні рослинні олії можуть прийти на допомогу людині у багатьох випадках... чудовою протиотрутою за алкогольних, харчових, побутових отруєнь є ефірна олія фенхелю звичайного...** [«Зелена планета» (4.htm)].

Британські журнали *Cosmopolitan* та *Men's Health*, узагальнюючи числені листи, зводять їх до загальних тематичних розділів, напр., *Ask for what you want in bed* [«Cosmopolitan» (Tabs)], *A Q&A with The Waxing Legend* [«Cosmopolitan» (103975)] або *Ask the expert #4: The Shave Doctor* [«Menshealth» (shave)], *Ask the expert #3: The Hair Guru* [«Menshealth» (guru)], де надається розгорнута відповідь на всілякі наявні у читачів журналу проблеми. Український журнал «Бізнес Інформ», так само узагальнюючи всі отримані запитання в листах щодо можливої публікації статей, зводить їх до загальних категорій-рубрик та пропонує більш-менш розгорнуту відповідь на них: (випуск від 2.04.2013.) «**2. Питання: Як знайти статтю по темі, що цікавить мене? Відповідь:** ... У лівій колонці сайту натисніть на посилання "Тематичний пошук". З'явиться список тематичних розділів журналу. Натисніть на розділ, що цікавить Вас, - відобразиться список всіх статей по цій темі...» [«Бізнес-інформ»]. У порівнянні, у першому випадку британські журнали використовують ілюстрації до кожного питання на відміну від українського видання.

Редакція може не друкувати листи адресантів, але інформація щодо їхнього змісту стає зрозумілою широкому загалу з самої відповіді. Так, у виданні *Сільські Вісті* (26 грудня 2013 р., «Наша Пошта») надруковано відповідь на лист, адресантом якого є Директор Департаменту агропромислового розвитку Тернопільської ОДА: *«У зверненні до редакції ви скаржитесь, що до села не приїздять заготівельники молока, тож вам нікуди його реалізовувати. Для вирішення цього питання було домовлено з адміністрацією приватного підприємства «Чортківмолоко» про закупівлю у вас молока на взаємовигідних умовах»*. З відповіді зрозуміло, що темою листа-скарги чи прохання автора була проблема реалізації молока, яку пообіцяли вирішити. Ефективною, таким чином, виявилася публікація-звертання як міцніший інструмент впливу на чиновників, ніж сам лист до районної адміністрації. Листи-відповіді такого типу були виявлені лише в українській пресі.

Відтак, схеми листування читачів з редакцією мають такий вигляд: 1) **авторський лист-запитання → редакційний лист-відповідь**, 2) **узагальнений (редакцією з багатьох авторських листів) лист-запитання → редакційний лист-відповідь**, 3) **(недрукований лист-запитання) → лист-відповідь із вкладеним листом-запитанням**.

Отже, лист-запитання, на якій передбачається отримання відповіді від редакції чи залученого нею спеціаліста, є ще одним різновидом діалогу, який розгортається на сторінках масмедійного видання. Спектр тематики питань є широким та не обмежується загальною ідейною спрямованістю журналу чи газети. Адресант-читач та адресат-експерт через листи вступають у кооперативні асиметричні відносини, адже мета одного отримати найбільше інформації від спеціаліста, мета іншого – для підтримки реноме фахівця – якнаймога детальніше та чіткіше відповісти на поставлене запитання, враховуючи наявність потенційної читацької аудиторії. Для цього читачем використовуються КТ щирості, аргументування, вираження емоцій, з боку спеціаліста – КТ поради, пропозиції, рекомендації, заспокоєння тощо, що здійснюється, залежно від типу видання, офіційно або напівофіційно, в дружній манері, створюючи атмосферу близькості та невимушеності.

З прагматичних позицій адресат (фахівець) намагається задовольнити (у контексті політики видання щодо залучення нових читачів) утилітарний чи пізнавальний інтерес того чи іншого адресанта, вирішуючи його проблему, надаючи при цьому (додаткову / нову) необхідну для цього інформацію. Таким чином, комунікативно він підпорядковується, з одного боку, читачу: останній визначає ту проблему, яку буде розв'язувати залежний від нього адресат, домінуючи якісно, з іншого боку, ініціатива, яка йому надається, може призвести до кількісного (словесного) домінування, адже як в британській, так і в українській пресі спостерігається чітка тенденція: відповідь за своїм обсягом є більшою за запитання.

5.3.1. Графічні особливості

Як у випадку з листами-відгуками, графічне оформлення етнічних листів-запитань спеціалісту внаслідок офіційності публікації є стандартним для обраної рубрики даного видання, так, запитання можуть виділятися жирним курсивом або жирним шрифтом або підкресленням: **Is time a real phenomenon or a human perception?** *cathal76* Time is real! [«Newscientist.com» (mg205)], *How much will a Digital Subscription cost? We offer 5 subscription options so you may choose whichever is most convenient for your lifestyle* [«The Times» (faq)]. У випадку з гумористичними рубриками було знайдено лише декілька випадків такого вживання графіки як відхилення від стандарту, що більше притаманне електронному мовленню: *Dear Bill, My boss has the most insanely bad breath... What should I do?* **Ben T.** *Відповідь:* ... *I bet there is some sort of infection involved and your boss might need to see a dentist. SO... (BTW I'm not assuming that your boss is male because I'm a chauvinistic pig, I'm assuming he's male situation)* [«Maxim» (boss)].

5.3.2. Морфологічні особливості

З метою впливу на рівні стилістичної *морфології* використовувалися:

1) *прикметники, які відносяться до одного іменника* (перевага УДД на 8%, пор., 6,3% та 14,3%): англ. *If you consider that a cruel, slow death, roll up this magazine and whack it* [«Maxim» (poison)] та укр. *...в один день на тротуарі чотири молодих гарних дерева* [«Zvyagel» (4307)];

2) *дієприслівники, дієприкметники та їхні звороти* (перевага БДД на 11,7%, пор., 18,8% та 7,1%): англ. *Properly formulated, dihdroxy acetone derivatives may be drying and irritating to the complexion...* [«Cosmopolitan» (skin-tips)] та укр. *Враховуючи інтереси жителів мого мікрорайону, школярів, які мають скористатися своїм правом на пільговий проїзд, маю прохання...* [«Zvyagel» 11352];

3) *особовий займенник ми / we (us / our, нас / нам)* (або *дієслово в першій особі множини* в УДД), що вказує на єдність автора листа з суспільством (перевага УДД на 13,4%, пор., 50% (75% редакційних та 25% читацьких відповідей) та 64,3% (77,8% редакційних та 22,2% читацьких відповідей)): англ. *The film we used in 1954 was so insensitive that you couldn't actually film in the rainforest at all* [«Newscientist.com» (U4Yo)] та укр. *Але не піддавайся почуттю провини ... Кожен з нас має право на щастя* [«Світ молоді» (3)];

4) *іменники із суфіксами суб'єктивної оцінки* (пор., 0% та 7,1%): укр. *А також врахувати та переглянути рейси у післяобідню пору, коли дітки повертаються зі школи додому* [«Zvyagel» (11352)];

5) *прислівники, характерні тільки для усного мовлення* (перевага питомої ваги вживаних одиниць у БДД на 17,9%, пор., 25% та 7,1%): англ. *Number 2 is hilarious but really fucking mean* [«Maxim» (boss)] та укр. *... знешкоджувати їх безпідставно, без вагомих на те причин, - дійсно є злочином* [«Zvyagel» (4307)].

Розподіл за жанрами свідчить, що найменші показники вживання стилістичних одиниць притаманні саме цьому МЖ (перевага УДД на 5,5%).

5.3.3. Лексичні особливості

Мовлення британських та українських запитів і відповідей в листах-питаннях відрізняється активним вживанням:

1) **оцінних прикметників**: англ. *The culprit that makes burnt hair smell like gnarly farts is an amino acid called cysteine* [«Maxim» (tanks)] та укр. ... просимо допомогти нам у скрутному становищі (зникнення води у криницях [«Zvyagel» (9711)]);

2) **оцінних прикметників вищого / найвищого ступеня порівняння**, що відбиває інтенсивність ознаки: англ. *What's the most breath-taking documentary you've produced? I would say the documentaries that Alastair Fothergill has made in recent years* [«Newscientist.com» (U4Yo)] та укр. Підсвідомо її може здатися: якщо хлопець зараз з тобою – вона у чомусь гірша [«Світ молоді» (3)];

3) **оцінних прислівників**: англ. *How will you use my data and what will you do with my details? We take security very seriously* [«The Times» (faq)] та укр. Досить часто бездумно і безжально, часом, самоправно, знищуються на дорогах та подвір'ях дерева [«Zvyagel» (4307)];

4) **прислівників, які відтворюють високий ступінь інтенсивності ознаки**: англ. *You can even iron out any shakes electronically, so that you can get these absolutely breathtaking views of the natural world* [«Newscientist.com» (U4Yo)] та укр. Ви, шановний Асіре Варфоломійовичу, ставите цілком слушне запитання щодо харчування [«Зелена планета» (4)];

5) **підсилювальних часток**: (тільки укр.) *А чому ж ви в даний час робите ремонт із такою кількістю дітей, це й є «чужі» діти?* [«Zvyagel» (10792)].

Україномовні листи-запитання характеризуються вживанням в їх структурі російськомовних елементів. Функціонально це робиться через:

1) незнання слова чи невикористання правильного варіанту українською мовою: ...на першому каналі Українського радіо є передача "Нічого собі!". Хіба це по-українському? [Korrespondent (3301)];

2) для запобігання непорозумінню чи труднощам перекладу: Кардіологічні недуги лікуйте настоем збору лікарських трав, куди входять квітки з листками глоду колючого (боярышник колючий), трава собачої кропиви, яку ще називаємо серцевою (пустырник сердечный) [«Зелена планета» (4)];

3) для надання адекватного перекладу: А тепер позначає більший проміжок часу, те саме, що російською мовою в настоящее время [Korrespondent (3301)].

Письмовий дискурс британських та українських листів характеризується постійним вживанням вставних слів повнозначних та функціональних частин мови: *certainly* (6,7%), *really* (6,7%), *surely* (13,3%), *however* (13,3%), *actually*

(33,3%), *absolutely* (13,3%), *just* (13,3%) та *правда* (12,5%), *просто* (25%), *взагалі* (25%), *ось* (25%), *порівняймо* (12,5%), напр., англ. *Number 2 is hilarious but really fucking mean* [«Maxim» (boss)] та укр. *Які лікарські трави можуть допомогти, якщо гострий тромбоз лівої стегнової вени..., дуже високий кардіоваскулярний ризик?* [«Зелена планета» (4)]. Характерним є і вживання вставних фраз англ. *in a nutshell* (10,7%), *in your opinion* (10,7%), *I think* (14,2%), *as recent research shows* (14,2%), *so to speak* (14,2%), *I assume* (21,5%), *I suppose* (21,5%) тощо та укр. *перш за все* (35,2%), *до речі* (23,5%), *до слова* (17,6%), *на жаль* (11,8%), *чесно кажучи* (11,8%) тощо: англ. *What determines what side of a car the gas tank is on? Michael Wolff ...In a nutshell: Hope for a tiny arrow by the gas gauge* [«Maxim» (tanks)] та укр. (відповідь редакції)... *свого часу скористалися цим правом. До того ж, питання вирішене* [«Zvyagel» (8141)].

Аналіз письмового мовлення листів-запитань щодо активності вживання таких мовних реєстрів виявив, що **літературно-книжний** реєстр відрізняється домінуванням **термінології** (72,9% та 86,4%): англ. *quarks, quantum mechanics, digital content, keratin* та укр. *погонний метр, атеросклеротичний кардіосклероз, судове провадження, кардіоваскулярний ризик*. У **розмовно-просторічному** реєстрі виділяємо **розмовні** ЛО (21,6% та 7,4%): англ. *whack, bitch about, fart, to scare the hell out of smb, for the love of God* та укр. *отакої, несолодко, приносити у жертву, фітотерапевтичний помічник, сленгізми* (1,8% та 6,2%): англ. *a pie hole, cushy, a ball is in one's court* та укр. *різати вухо, викосити*. Аломорфність було виявлено в тому, що в українських листах-питаннях на відміну від британських не вживаються **вulgаризми** (2,7% та 0%): *bastard, damned / damn, fucking*. У британських листах виявлено **діалектизми** (1% та 0%): *tittup, huggle oneself, ol'*. Розподіл за жанрами у межах формату демонструє перевагу на користь британських листів-запитань (на 11%, пор., 50,2% та 39,2%). ЛО підвищеного реєстру переважають в УДД (на 13,5%, 72,9% та 86,4%), у той час як ЛО зниженого – у БДД (на 13,5%, 27,1% та 13,6%).

5.3.4. Синтаксичні особливості

Підрахунки в сфері **синтаксису** мовлення британських та українських листів свідчать про те, що у британській пресі редакція використовує більше **складних речень** (ССР – 29,6% та СПР – 70,4%), ніж **простих** (на 6,8%, пор., 53,4% та 46,6%); автор-читач, навпаки, користується більшою кількістю **простих речень** (на 85,8%, пор., 87,9% та 12,1% (СПР – 12,1%, ССР – 0%)). **Складних речень**, більше використовується редакцією, ніж читачами (на 79,8%, пор., 89,9% та 10,1%), при цьому більшим є відсоток СПР (на 72,5%, пор., 86,2% та 13,7%). Читачі не вживають ССР; редакція використовує ССР менше, ніж СПР (на 40,8%, ССР – 29,6% та СПР – 70,4%). Різниця між показниками питомої ваги **простих речень**, вживаних читачами та редакцією незначна (на 3,4%, пор., 48,3% та 51,7%). Відсоток **складних речень**, вжитих українською редакцією більший за показник читачів (на 7,8%, пор., 53,9% та

46,1%; при цьому СПР (на 8,6% більше, пор., 73,2% та 64,6%) та ССР (на 8,6% більше, пор., 35,4% та 26,8%). Простих речень використано також більше редакцією, ніж читачами (на 28,8%, пор., 64,4% та 35,6%).

У цілому, ізоморфним є те, що в британських та українських листах-запитаннях *прості* речення (60,3% та 64,7%) домінують над *складними* (39,7% та 35,3%), підрядні (73,4% та 68,5%) домінують над *сурядними* (26,6% та 31,5%). Порівняння характеру вживання простих речень свідчить про перевагу УДД (на 4,4%, пор., 60,3% та 64,7%), а складних – БДД (на 4,4%, пор., 39,7% та 35,3%), при цьому СПР переважають у БДД (на 4,9%, пор., 73,4% та 68,5%), а ССР – в УДД (на 4,9%, пор., 26,6% та 31,5%).

Щодо *емоційної* складової листів, що фіксуємо перевагу на користь українських листів (на 2,6%, пор., 2,5% та 5,1%), що слугує підтвердженню більшої емоційності українського мовлення і в листах-запитаннях. Однак, розподіл за жанрами свідчить, що етнічні листи-запитання з перевагою УДД є найменш емоційними серед інших МЖ формату.

Аналіз речень за *метою висловлення* виявив однаковий пріоритет використання в британських та українських листах-запитаннях розповідних (71,9% та 54,8%), питальних (20,1% та 19%), спонукальних (8% та 26,2%) речень. Перевага в активності вживання розповідних (на 17,1%, пор., 71,9% та 54,8%) та питальних речень (на 1,1%, пор., 20,1% та 19%) належить БДД, спонукальних – УДД (на 18,8%, пор., 8% та 26,2%).

З погляду *стилістики синтаксису* відмічаємо більшу питому вагу використання в БДД порівняно з УДД таких засобів та прийомів виразності:

– *еліптичні речення* (на 36,1%, пор., 46,4% (усі вжито редакцією) та 10,3% (авторами-читачами)): англ. *With good cleansers, there's no real need for a toner. Gives the "squeaky-clean" closed pores affect* [«Cosmopolitan» (skin-tips)] та укр. *Якщо випив зайвий келих вина?* [«Зелена планета» (1)];

– *апосейопезис* (на 4,7%, пор., 7,1% (відповіді редакції) та 3,4% (запитання читачів)): англ. *Not bad, although blood lacks sufficient carbs, vitamins, and minerals...which explains why vampires are always so damn pale and skinny* [«Maxim» (poison)] та укр. *Запитання: як що я не можу зайти на інформаційну сторінку.....що робити??* *Відповідь: Для входу на інформаційну сторінку в розділі «Інформаційні сторінки» оберіть такий рік, уведіть номер Сертифіката й пін-код, зазначений у ньому* [«ВРЦОЯО»].

Перевага в УДД (за винятком *лексичного повтору*) спостерігається у використанні таких стилістичних елементів, як:

– *однорідні члени речення* ((на 13,3%, пор., 14,3% (відповіді редакції) та 27,6% (з них 37,5% редакційних та 62,5% читацьких відповідей)): *What's the main piece of advice you'd give to women in their 20s and 30s to help halt ageing? Besides improving nutrition, diet, exercise, sunscreen use...* [«Cosmopolitan» (skin-tips)] та укр. *Усі люди платять за місце одну гривню – продають вершки, сметану, курей, індиків* [«Zvyagel» (8033)];

– *риторичні запитання* ((на 10,1%, пор., 7,1% (редакційні запитання) та 17,2% (з них 40% редакційних та 60% читацьких прикладів)): англ. *"The*

question is, Why haven't we changed it?" *Нoo noes?* [«Maxim» (tanks)] та укр. *Хочеться вигукнути: «Люди, схаменіться!»* *До чого ми докочуємося?..., Хто дає на таке дозвіл? Це ж злочин* [«Zvyagel» (4307)];

– **відокремлені речення** в редакційних відповідях (на 3,3%, пор., 3,6% та 6,9%): англ. *The median number of minutes sexual intercourse lasts (or seconds, if you're talking about Maxim staffers)* [«Maxim» (poison)] та укр. ... *влада завжди була противником знешкодження зелених насаджень, адже дерева, як справедливо зазначено у вашому листі, «це — природна киснева подушка»*... [«Zvyagel» (4307)];

– **емфатичні речення** (на 13,2%, пор., 17,8% та 31%):

1) **лексичний повтор** (перевага БДД на 3,8%, пор., 10,7% (відповіді редакції) та 6,9% (авторські приклади)): англ. *I suppose by persuading people that their lives and the lives of their children would be better if they didn't exceed a certain number of births per family* [«Newscientist.com» (U4Yo)] та укр. *Рятуймо, шануймо кожне дерево — це наше життя, життя майбутніх поколінь* [«Zvyagel» (4307)];

2) **інверсія** (на 17%, пор., 7,1% та 24,1% тільки в тексті редакції): англ. *After insects came birds and reptiles, then mammals. I've got the copyright on the idea.* [«Newscientist.com» (U4Yo)] та укр. *Тож після отруєння харчового чи алкогольного варто підтримати печінку за допомогою цієї олії* [«Зелена планета»].

Паритет відмічаємо в активності використання прийому **парцеляція** (пор., 3,6% (редакційна відповідь) та 3,4% (читацький запит)): англ. *I don't know how cool or crazy your boss is. Or how much you care about your current career path* [«Maxim» (boss)] та укр. *А особливо у містах — це природна киснева подушка! Не говорячи про красу, естетичний вигляд* [«Zvyagel» (4307)]. Ізоморфність також проявляється в тому, що під час аналізу не було виявлено вживання таких стилістичних елементів як *повтор* та *спеціальні емфатичні конструкції*. Розподіл за жанрами говорить про те, що в аспекті вживання вказаних одиниць найменша активність в УКП спостерігається саме в листах-запитаннях (перевага БДД складає 20,8%).

5.3.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці

Діалогічний жанр листів-запитань не передбачає використання адресантами-читачами та адресатами-експертами конфронтативних КТ в їх комунікативній поведінці: йдеться про повну кооперацію, адже читачи розкривають проблему, а редакція реагує на неї так, щоб задовольнити потреби читачів.

Акто-мовленнєві особливості британських та українських листів-запитань розкриваються в такому. У типовому листі, надісланому до редакції, формулюється питання, яке публікується разом із наданою на нього відповіддю, напр., брит. *Should you use cold or warm water when washing your face?* **Відповідь редакції:** *Use warm water during polishing and cleansing*

phases, then use cool water as a rinse to calm blood vessels, cool down redness and close pores [«Cosmopolitan» (skin-tips)] та укр. Кому з пільговиків потрібно задекларувати свої доходи? Відповідь редакції: Згідно з постановою КМУ від 4 червня 2015 року № 389... [«Zvyagel» (27&paged=2)]. У британських листах квеситив може супроводжуватися декількома констативами-поясненнями або перформативами, так само як і в українській епістолярній традиції такого типу. Відмінність полягає в тому, що українські автори можуть розкривати проблему необмеженою кількістю констативів і тільки потім ставити ключове запитання, пор., *I've written songs about the science of life and evolution and plan to dedicate most of my composing career for at least the next few years to writing science oratorios that will popularise and celebrate science in song. What science subject or subjects would, in your opinion, most benefit from this sort of treatment? (asked by David Haines) [«Newscientist.com» (U4Yo)]* та укр. *...Сім років тому я розлучилася з чоловіком. (7) ...Чи існує правовий механізм виїзду за кордон із неповнолітньою дитиною без згоди батька?(Юлія К.) [«Zvyagel» (11438)].* У британських листах на 61,1% квеситивів читачів приходить 38,9% констативів (на 22,2% більше), у той час як в українських листах 40,4% квеситивів супроводжується 59,6% констативів (на 19,2% менше).

Щодо відповіді редакції спостерігається таке: в британських листах вжито більше констативів (на 23%, пор., 82,8% та 59,8%), директивів (на 2,2%, пор., 18,8% та 16,6%). В українських листах журналістами використано більше квеситивів (на 15%, пор., 10% та 25%) та перформативів (на 27,8%, пор., 22,2% та 50%). При цьому відсоток констативів уживаних британськими ЗМІ перевищує показник читачів (на 65,6%, пор., 82,8% та 17,2%), у той час як в українській пресі з такою ж самою тенденцією перевага на користь читачів менша (на 19,6%, пор., 59,8% та 40,2%). Констативи використовуються більше редакцією в порівнянні з авторами-читачами внаслідок більш розгорнутих відповідей на поставлені питання чи сформульовані проблеми. Квеситиви редакції (риторичні запитання, на які сам собі повинен відповісти читач) знайдено на 80% менше, ніж нериторичних запитань британських читачів (пор., 10% та 90%): Why are silent letters used in words? Mike Avra, Відповідь редакції: The way we talk has evolved faster than how we write, and those lazy bastards at the dictionary haven't updated the spellings. "The k in knife didn't used to be silent," explains UCLA linguistics assistant professor Robert Daland. "The question is, Why haven't we changed it?" Hoo noes? [«Maxim» (tanks)]; в українському листі квеситивів редакції використано менше за читачів (на 50%, пор., 25% та 75%): Я зустрічаюся з хлопцем, у якого колись були стосунки з моєю найкращою подружкою. І тепер вона називає мене зрадницею. Що робити? Я не хочу нікого втрачати – ні подругу, ні свого хлопця! Олена Р., Полтавська обл., Відповідь редакції:... I, до речі, тобі не завадило б дізнатися й зрозуміти: чому твоя подруга й хлопець розлучилися? [«Світ молоді» (3)]. Директиви використані тільки британською редакцією, як своєрідна стимуляція до дій

чи роздумів (100%): *So, here are three general approaches. Just pick the one that best suits your situation* [«Maxim» (boss)], у той час як директиви використовуються і українськими читачами, хоча українськими редакціями їх вжито більше (на 78,8%, пор., 89,4% та 10,6%), напр., ...*Я прошу газету розібратися з цим питанням і надрукувати відповідь* [«Zvyagel» (8033)] та *Які лікарські трави можуть допомогти, якщо гострий тромбоз лівої стегнової вени...* **Відповідь редакції:** ...*Один тиждень застосовуйте ліки з гірко каштана...* [«Зелена планета» (4)].

У цілому, в етнічних листах спостерігаються різні тенденції вживання МА: англ. констативи (72,6%), квесетиви (16,9%), директиви (6,8%), перформативи (3,8%), промісиви та менасиви (0%) та укр. констативи (58,6%), квесетиви (16,6%), директиви (22,8%), перформативи (2,1%), промісиви та менасиви (0%). Тож, ізоморфною є відсутність вживання квесетивів (16,9% та 16,6%), промісивів (0%) та менасивів (0%). Аломорофною є перевага використання констативів (на 14%, пор., 72,6% та 58,6%) та перформативів (на 1,7%, пор., 3,8% та 2,1%) на користь БДД. УДД домінує у вживанні директивів (на 16%, пор., 6,8% та 22,8%).

5.4. «Листи-зізнання»: зіставний аспект

Листи такого типу друкуються у спеціально відведених для цього рубриках типу *Cosmo Confessions* [«Cosmopolitan» (Confessions)], “MEN CONFESS” [«Cosmopolitan» (Community (2))], у звичайних рубриках з певним заголовком, напр., *What Do Girls Like About Porn? (Maxim)* [«Maxim» (Sex-relations)] або Листи читачів (*Світ Молоді*) [«Світ молоді» (2)], Відверта розмова *Звягель* [«Zvyagel» (62)] тощо. Листи-зізнання утворюють особливий субжанр такого листування. З одного боку, такий приватний лист, розрахований на публічне сприйняття, відрізняється від інших листів відвертим описом особою фрагмента свого особистого, зокрема інтимного, життя. Автори висловлюють найпотаємніші почуття, які не можуть довірити окремому індивіду. З іншого боку, такий лист може не передбачати відповіді редакції, зокрема внаслідок делікатності зізнання: діалогічність встановлюється між автором та потенційною читацькою аудиторією. Реакція останньої на лист у вигляді обговорення в своєму колі або в бажанні надрукувати в журналі свою життєву історію і є своерідною реплікою у відповідь. У пресі друкуються лише ті листи, які, на думку редакторів, будуть цікаві для більшої частини аудиторії чи чітко окресленому її колу. Підвищена зацікавленість рубрикою свідчить про правильність орієнтування видання в пізнавальному інтересі та потребах його аудиторії, встановлення більш тісного зв'язку між ним та читачами.

Активність читачів контролюється та стимулюється трьома шляхами. По-перше, запит до зізнань формулюється у вигляді виклику: *It's a win-win situation – we get a page's worth of free content, you get the satisfaction of having your words printed in the greatest magazine in the world. Simply drop us a line at*

letters@maxim.com, and we'll work out wizardly. Now make it rain! [«Maxim» (write-letter)]. По-друге, їм пропонується анонімність: *Send your stories to joanna.abeyie@natmags.co.uk. Don't worry we can keep you anonymous too!* [Cosmopolitan (Community (1))]. По-третє, участь у побудові такої рубрики передбачає розіграш призів: *Share your real life sex confession stories with Cosmopolitan for your chance to be published in our new e-book AND win some gorgeous goodies! ... the top 10 short stories will win a fabulous Cosmo goody bag bursting with beauty treats* [Cosmopolitan (97853)]. Такі формулювання є типовими для британських видань, однак, неприйнятними українським: в останніх пропонується лише можливість публікації у вигляді назви рубрики та її анонімність за бажанням автора листа. Тому в першому листі – **ТЕПЕР Я – «КУЛНАР»** – автор хотів бути впізнаним: *...Адже не цікаво їсти щастя наодинці, більш приємніше годувати ним одне одного. Збирати сонячні краплі щастя з губ коханої людини і не думати про себе, як про можливу жертву. Катя ПРИХОДЬКО, м. Ніжин Чернігівської обл.* [«Світ молоді» (3)], а в другому – **НЕ ХОДІТЬ, ДІВЧАТА, ЗАМІЖ** – виявилось небажання автора розкривати свою ідентичність: *...Адже правду кажуть старі люди: щоб людину пізнати, треба пуд солі з'їсти. А трапляється, що й двох пудів не вистачить... О.П.* [«Світ молоді» (5)]. Те ж саме спостерігається в британських виданнях, напр., коли автор листа використовує певне прізвисько або відмовляється від ідентифікації: **Blind date runner** *...But the worst part of all, he'd told in the same text that I was boring and didn't talk enough. The git! –KiwiGirli та **Drunk and disorderly** ... *Luckily he just found it funny and gave me some chewing gum and walked a bit slower for the rest of the way to the cinema. –Undefined* [«Cosmopolitan» (81293)].*

Структурно такі листи передбачають публікацію максимум на одну сторінку: можуть обмежуватися одним реченням (тільки в британській пресі, див., напр., *“I haven't tried anything after porn... except for blowjob techniques!” Lisa, 27* [«Maxim» (Sex-relations)]) або тією кількістю слів, які вміщуються на поле всього листа (див. напр., англ. *I had sex on the Number 32* [«Cosmopolitan» (110400)] та укр. **ЩАСЛИВА МИТЬ ЗНАЙОМСТВА** [«Світ молоді» (3)]). Тематика листів такого типу в обох етнічних печатних медіа концентрується навколо *Психології відносин, Інтимного Життя, Сексу*, тобто тем, які торкаються особистого, табуованого для всіх інших, боку життя людини, а зізнання слугують підтвердженням її щирості та відвертості, намагання самовиразитися (навіть, якщо історія видумана) чи бажання розібратися з труднощами, вирішити проблему. При цьому ступінь введення до особистого кола є різним. У британській пресі редакцією активно публікуються зізнання зі сфери сексуального життя у відповідь на «запит» сайту журналу: так, у наступному прикладі знаходимо відверту інформацію про значущість перегляду еротичного відео для інтимного життя Марії: *One statistic from Pornhub.com stated that female members have been recorded spending up to 45 minutes in one visit. How much porn do you watch?*

“It depends. I’ll watch it by myself or with a boyfriend, I really don’t care. It doesn’t depend on him, it depends on my mood. There can be some times where I watch porn 3 to 4 times a day. I’d say I watch porn about 5 times a week”. Maria, 24 [«Maxim» (Sex-relations)]. Ступінь інтимності українських листів є меншою, вони торкаються скоріше духовного аспекту кохання: I він мене поцілував, по-справжньому... Це було так класно! ... Після того він мені телефонував щоночі, говорив, що кохає. ... Тепер я зрозуміла, що він мене не кохав, а просто розкидався словами про кохання Людмила, Миколаївська обл. [«Світ молоді» (3)].

Листи-зізнання іншого типу не відрізняються особливою новизною, а друкуються на сторінках видань саме внаслідок їх прототиповості, залучаючи всіх читачів через актуалізацію в їхній пам’яті подібних життєвих історій. Прикладом може слугувати одна з багатьох звичайних (дещо забавних) історій пов’язана з уживанням алкоголю: Champagne night: I was livid so my bloke took me back to the hotel where he opened a bottle of champagne to charm me back into being a happy being again, only champagne and me don’t mix well. We had started getting frisky when I passed out half way through! One minute I’m in heaven next minute I’m waking up wondering what the hell happened! – Miaow [«Cosmopolitan» (81292)]. Лист такого ж «ступеня відвертості» знаходимо в українській газеті *Світ Молоді*, в якому йдеться про те, що батьків треба любити та поважати: **ТОМУ ЩО ЗАВТРА МОЖЕ БУТИ ЗАПІЗНО** Вважаючи, що в житті найголовніше – гроші, поїхала за кордон, в Італію, а згодом – і в Туреччину. Щоб заробити на машину, квартиру, навчання. Поїхавши вперше, нічого не сказала батькам. А коли повідомила їм, де я і що зі мною, у мами стало погано з тиском... Мамочко, пробач!... Слізно прошу усіх, у кого є батьки, - подзвоніть їм зайвий раз, нагадайте про себе, скажіть, як ви їх любите ДІАНА, м. Полтава [«Світ молоді» (2)]. Конфлікт полягав у тому, що вирішуючи власні проблеми, «героїня» цього листа не вважала за потрібне порадитися з батьками, результатом чого стали неприємні наслідки: життєві історії такого змісту є типовими.

У деяких випадках редакція намагається додатково та несподівано спрямувати увагу читачів на листи-зізнання їхніх читачів, даючи деяку пораду у відповідь. Такою манерою демонструється співчуття та дружнє ставлення до особи, яка знайшла в собі сили та представила широкому загалу свою «болючу» історію життя. Так, у газеті *The Guardian* друкується лист-зізнання Annalisa Barbieri, яка мала серйозні проблеми в дитинстві, але, подолавши, створила сім’ю та плекає її, тим не менш, відчуваючи «згадки» минулого та фактично розраховуючи на відповідь та допомогу: My parents’ relationship was difficult: there was adultery and violence. They divorced when I was 10 and my sister 12. My dad fought to have us live with him – which we did not agree with... Yet I feel terribly guilty having these thoughts about my beloved family. Sometimes I wonder if it would be good to have some kind of therapy, but fear the things I might recall and feel happier that they remain repressed

[Guardian (May 30, 2014)]. За листом друкується лист у відповідь, розрахований на психологічну підтримку «героїні» листа та схвалення її дій: *The big thing here is guilt, which is binding you to certain behaviour: guilt because you are relatively OK compared with your sister, or perhaps because your father favoured you. ... you need to acknowledge how divisive and destructive your childhood was... But now you are all adults and in charge of your own lives and happiness, not anyone else's* [Guardian (May 30, 2014)]. Такі очікувані / неочікувані листи (знайдені лише в британській пресі), в яких редакція повністю кооперує з читачами, використовуючи КТ схвалення, поради, заспокоєння, підтримки тощо створюють ефективний вплив на самого читача та аудиторію видання, яка починає розглядати вже всю газету в позитивному світлі. Тим самим об'єктивно підвищується рейтинг друкованого видання. Відмітимо й те, що відповідь редакції на лист-зізнання, в якому надається реальна порада як подолати психологічні труднощі, фактично перетворює його на лист-запитання – відбувається перетин листів двох типів.

Отже, листи-зізнання, як складають окремі рубрики в журналах та газетах британського та українського медіа просторів, так і можуть просто друкуватися в розділі «Letters to the editor» / «Листи наших читачів». Такі листи, відбиваючи факти особистого життя, формально індивідуально орієнтовані, подібно до особистісної кореспонденції, але при цьому пишуться з розрахунку їх прочитання численною аудиторією видання, що робить їх надіндивідуальним епістолярним продуктом. Діалогічна модель такого листування має вигляд: **рубриковий запит редакції** → **лист-зізнання** → **(редакційний лист-відповідь)**. Зі схеми видно, що факультативним елементом є лист-відповідь, у той час як лист-зізнання надсилається після імпліцитного (запрошення рубрикою чи підрубрикою видання) або експліцитного (запрошення або стимулювання вирашем) запити поділитися історією зі свого життя чи життя людей свого кола. Тематично листи можуть бути непов'язаними зі спеціальними рубриками видань або спрямованістю їх статей, відбиваючи проблемні запитання тих сфер життя, про які читач має чи отримує недостатньо інформації.

5.4.1. Графічні особливості

Хоча *графічне* оформлення листів такого типу є стандартним, у них йдеться про особистісні, емоційно забарвлені речі, а тому характерною ізоморфною рисою листів-зізнань британського та українського комунікативного просторів є активне використання авторами можливостей графіки для підсилення власної думки, підкреслення її важливості для адресата через капіталізацію, курсив, виділення жирним шрифтом: англ. *That WON'T work. Some of what they do to girls is so fake!* Tessa, 25 [«Maxim» (Sex-relations)], *I was on a date once with this really gorgeous guy and I was so nervous to be with him. -Olivia* [Cosmopolitan (4-81292)] та укр. *Я КОХАЮ тебе. Я кохаю ТЕБЕ!* Олена Савела. [«Світ молоді» (2)], *Сміятися, коли*

смішно лишень тобі; плакати, коли сумно; бігати по калюжах, не думаючи про думку інших. ОЛЕНКА, м. Прилуки [«Світ молоді» (2)].

5.4.2. Морфологічні особливості

На морфологічному рівні в стилістичному аспекті письмового мовлення британців та українців було виявлено вживання:

1) **іменників / прикметників із суфіксами суб'єктивної оцінки** (тільки в УДД – 0% та 31,3%; до того ж, не було знайдено суфіксів прикметників на відміну від інших видів листів): укр. *Мамочко, пробач!.. Пробач мені, матусю...; Цілувати його очі, ... радіти сонечку* [«Світ молоді» (2)];

2) **прикметників, які відносяться до одного іменника для підсилення якості** (перевага БДД на 24,1%, пор., 36,6% та 12,5%): англ. *I also wolfed down my meal in the most unlady like manner in my drunken, half-starved state...* [«Cosmopolitan» (4-81292)] та укр. *У великому, просто безмежному, світі зустрічалися двоє* [«Світ молоді» (2)];

3) **дієприслівників, дієприкметників та їхніх зворотів** (перевага БДД на 1,5%, пор., 39% та 37,5%): англ. *... because he couldn't find anywhere to park so I sit there alone, nursing my glass of red wine, looking very stood up, with the bar staff and their mates glancing at me and giggling* [«Cosmopolitan» (3-81293)] та укр. *Сміятися, коли смішно лишень тобі; плакати, коли сумно; бігати по калюжах, не думаючи про думку інших* [«Світ молоді» (2)];

4) **прислівників, характерних тільки для усного мовлення** (перевага БДД на 5,6%, пор. 24,4% та 18,8%): англ. *This isn't to say he didn't terrify and hurt me sometimes, but he was really awful to my sister!* [«Guardian» (May 30, 2014)] та укр. *І він мене поцілував ... Це було так класно!* [«Світ молоді» (3)].

Відмічаємо відсутність вживання як в британських, так і в українських листах-зізнань **займенників ми / we (us / our, нас / нам)**, які вказують на єдність автора листа з суспільством, внаслідок відсутності такої необхідності. Розподіл за жанрами у форматі свідчить про перевагу БДД цих листів у вживанні одиниць стилістичної морфології (на 16,4%).

5.4.3. Лексичні особливості

Мовлення британських та українських листів-зізнань відрізняється активним вживанням:

1) **оцінних прикметників**: англ., *Once I had a big date ahead of me, and I was so nervous!* [«Maxim» (Sex-relations)] та укр. *Він цікавий чоловік, ніжний, уміє красиво догоджати, любити* [«Світ молоді» (5)];

2) **оцінних прикметників вищого / найвищого ступеня порівняння**, що відбиває інтенсивність ознаки предмету тощо: англ. *One of the freakiest things I've seen is shemale porn* [«Maxim» (Sex-relations)] та укр. *Адже не цікаво їсти щастя наодинці, більш приємніше годувати ним одне одного* [«Світ молоді» (3)];

3) **оцінних прислівників**: англ. *I said no, and suggested a bar we both knew and he reluctantly agreed.* [«Cosmopolitan» (3-81293)] та укр. *Але кохали так, як нікого не кохають: казково, романтично* [«Світ молоді» (2)];

4) **прислівників, які відтворюють високий ступінь інтенсивності ознаки**: англ. *I was waiting for this lad to turn up for our first date and I was nervous so started drinking very quickly* [«Cosmopolitan» (3-81293)] та укр. ... *дуже боялася відпустити його – а раптом він пропаде без мене?* [«Світ молоді» (3)];

5) **підсилювальних часток**: англ. *I began to worry he was only after one thing!* [Cosmopolitan (3-81293)], *I was set up to go on a blind date with my friend's cousin who was still rather hung up on his ex* [Cosmopolitan (3-81293)] та укр. *(лишень, просто, ось) Ваша газета - просто супер! Дякую вам за неї!* [«Світ молоді» (3)], *I ось ми побралися!* [«Світ молоді» (5)].

Україномовні листи-зізнання, на відміну від інших видів листів, не містять російськомовних елементів та русизмів. Це може пояснюватися тим, що їх автори не мають за мету щось доводити чи переконувати, демонструвати ерудицію тощо; такі листи мають ліричну тональність через представлення почуттів, переживань – внутрішнього світу адресантів. Британські листи друкованих видань за своєю тенденцією, на відміну від українських листів, орієнтовані на подачу фактуального матеріалу, опис подійових моментів ситуації та не акцентують увагу на внутрішніх авторських почуттях.

На протипагу іншим видам листів, БДД та УДД листів-зізнань притаманне значно менше вживання вставлених фраз і слів повнозначних та функціональних частин мови, типу (*really* (40,9%), *actually* (13,6%), *just* (40,9%), *you know* (4,5%), *I think* (27,3%) та *здається* (5%), *ось* (13%), *зараз* (13%), *тепер* (30,4%), *просто* (39,1%), напр., англ. *I was on a date once with this really gorgeous guy and I was so nervous to be with him* [«Cosmopolitan» (4-81292)] та укр. *Просто у якийсь момент гостро відчувала потребу бути щасливою* [«Світ молоді» (3)].

Аналіз письмового мовлення листів-зізнань на предмет стилістично забарвленої лексики виявив таке. **Літературно-книжний** реєстр відрізняється вживанням **термінів** (39% та 34,6%): англ. *adultery, vagina, therapy, serum, heterosexual* та укр. *аорта, тиск, філософія, міське відділення, книжних* ЛО (2,4% та 1,1%): *a tit* (дівка), *forenoon* та укр. *вандалізм, Многая Вам літа*. У **розмовно-просторічному** реєстрі було знайдено **розмовні** ЛО (41,5% та 64,3%): англ. *tit, picky, freaky, porn, bloke, loo, to bitch* та укр. *Всевишній, Господи, тягар, круто, класно*, а також **вульгаризми**, які притаманні лише британським листам: *farting, git, dick, to suck a dick, boob, tit, blowjob* (17,1% та 0%). В етнічних листах відсутні **сленгізми**. Листи-зізнання є більш навантаженими цими ЛО в БКП (на 5,5%, пор., 18,6% та 13,1%): порівняно з іншими листами нейтральні одиниці сильніше домінують над літературними та розмовними ЛО. Вживана лексика підвищеного (41,4% та

35,7%) реєстру переважає в БДД, у той час як зниженого – в УДД (58,6% та 64,3%) на 5,7%.

5.4.4. Синтаксичні особливості

Аналіз синтаксичного матеріалу листів-зізнань свідчить про аломорфний факт того, що британські листи є більш насиченими складними реченнями (на 35%, пор., 67,5% та 32,5%), ніж простими, а українські листи – простими реченнями (на 21,4%, пор., 39,3% та 60,7%). При цьому ізоморфним є перевага СПР над ССР в обох дискурсах (англ. на 21,6%, пор., 39,2% і 60,8% та укр. на 52,2%, пор., 23,9% та 76,1%). Міжетнічне порівняння говорить про те, що існує перевага українських листів на 28,2% у вживанні *простих* (пор., 32,5% та 60,7%), а британських – *складних* речень (пор., 67,5% та 39,3%). Аломорфним є те, що найбільш активно ССР використовуються у британських листах (на 15,3%, пор., 39,2% та 23,9%), а СПР – в українських (на 15,3%, пор., 60,8% та 76,1%).

Письмове мовлення листів-зізнань, поряд з простими та еліптичними конструкціями, природно насичене складними синтаксичними комплексами, з дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами: англ. *My dad fought to have us live with him – which we did not agree with; he exposed us to pornographic photographs of my mother and other women, and there was general neglect when he had contact with us. Annalisa Barbieri Annalisa Barbieri* [«Guardian» (May 30, 2014)] та укр. *Це – дорогоцінні спогади про “доросле кохання”, яке, як величезна морська хвиля, накриває крихітні кораблики плиток, сліз, залишаючи їм дорогу в безкінечність Ліна, м. Гребінка.* [«Світ молоді» (5)].

Вивчення параметру емоційної складової листів виявило, що британські листи-зізнання, на відміну від інших листів, є єдиним МЖ, який переважає за ступенем активності вживання окличних речень (на 6%, пор., 19,2% та 13,2%). Розподіл за жанрами демонструє перевагу БДД на 34,2%.

Аналіз речень за метою висловлення виявив однакові тенденції у використанні одиниць у британських та українських листах-зізнаннях: розповідні (100% та 99,2%), питальні (0% та 0,8%), спонукальні (0% та 0%). Міжетнічне порівняння дає змогу констатувати ізоморфізм і за активністю їх вживання.

З погляду стилістики синтаксису відмічаємо перевагу БДД у випадку активності вживання таких одиниць, як:

– *апосейопезис* (на 11,3%, пор., 20% та 9,7%): англ. *I like watching it because I feel like it's something I would never take part in in real life, even though I would love to know how it feels...it looks amazing. Blake, 24* [Maxim (Sex-relations)] та укр. *Відкидала страхи, необережність, попередній «кулінарний» дослід і ... І лише потім розуміла: пізно, попала, з'їдена... Катя ПРИХОДЬКО, м. Ніжин* [«Світ молоді» (3)];

– *повтор* (на 7,3%, пор., 15% та 7,7%): англ. *It doesn't depend on him, it depends on my mood. There can be some times where I watch porn 3 to 4 times a*

day... Maria, 24 [Maxim (Sex-relations)] та укр. *Я кохаю тебе... Я кохаю тебе. Я КОХАЮ тебе. Я кохаю ТЕБЕ!* Олена Савела [«Світ молоді» (2)];

– **емфатичні речення** (на 25%, 35% та 10%):

1) **лексичний повтор** (на 23,1%, пор., 25% та 1,9%): англ. *“I like girl on girl porn; I think it’s more sensual. It’s almost as if I’m visualizing the girl doing that to me”* Tessa, 25 [Maxim (Sex-relations)] та укр. *У нас були такі взаємини, таке палке кохання, що всі, хто нас знав, заздрили нам* [«Світ молоді» (5)];

2) **інверсія** (2,9% випадків тільки в УДД): *З першого ж подружнього дня життя моє ставало все жахливішим* [«Світ молоді» (5)];

3) **спеціальні емфатичні конструкції** (на 4,8%, пор., 10% та 5,2%): англ. *I still cringe at about how stupid I must have looked, how embarrassing!* – Olivia [Cosmopolitan (4-81292)] та укр. *Якою ж нерозумною я була! ДІАНА, м. Полтава* [«Світ молоді» (2)], *Це ж о третій годині ночі! Катя ПРИХОДЬКО, м. Ніжин Чернігівської обл.* [«Світ молоді» (3)].

Перевага в активності вживання українськими авторами виразних засобів та прийомів спостерігається у випадку таких одиниць, як:

– **еліптичні речення** (на 1,5%, пор., 25% та 26,5%): англ. *I saw Brazilian farting porn on South Park so I had to Google it to see if it was real. Turns out it is.* Felicia, 28 [«Maxim» (Sex-relations)] та укр. *І я була ось такою стравою. Не один раз* [«Світ молоді» (3)];

– **однорідні члени речення** (24,5% випадків тільки в УДД): *Його поради, допомога, щирість, тепло – неоцінимо для мене* [«Світ молоді» (5)];

– **риторичні запитання** (1,9% випадків тільки в УДД): *І я розсміялася: «Я – камінь? Добре, бо все одно у мене, крім мене самої, більше нічого немає»* [«Світ молоді» (3)].

Аломорфною є відсутність **парцеляції** в британських листах-зізнаннях (9,7% в УДД): укр. *Як ви уже, напевно, згадалися, «іспиту» я не витримала. Бо не хочу бути піддослідною істотою* [«Світ молоді» (5)]. Крім того, на відміну від інших листів не було знайдено такого стилістичного прийому, як **відокремлені речення**. Розподіл за жанрами демонструє те, що, з одного боку, ці листи в БКП є найменш наповненими цими одиницями, а в УКП – найбільш, з іншого – перевага на користь УДД – 37,5%.

5.4.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці

Щодо **стратего-тактичної** складової комунікації, то в листах-зізнаннях адресанти повністю кооперують з уявним адресатом, адже розкривають свій внутрішній світ, що не передбачає вживання конфліктогенних КТ.

Акто-мовленнєвий аналіз показав наявність у британських листах лише **констативів** (100%), у той час як в українських – **констативів** (96%), **квесетивів** (0,7%), **перформативів** (3,3%). **Констативи** визначають такий тип листа, адже їх мета – інформаційне розкриття внутрішнього світу людей, фактів з їх особистого життя, що підтверджується абсолютною перевагою над іншими мовленнєвими актами: англ. *I was waiting for this lad to turn up for our*

first date and I was nervous so started drinking very quickly. –*Undefined* [«Cosmopolitan» (3-81293)] та *Я ніколи не писала в журнали і газети, але зараз у мене виникло таке бажання Ліна, м. Гребінка.* [«Світ молоді» (paged=5)]. У британських листах *квесетиви*, *перформативи* взагалі не використовуються, що є аломорфною рисою. *Квесетиви* в українських листах відіграють риторичну функцію: *Довгих 7 років я прожила з чоловіком, якого не кохала, а жаліла. І при цьому дуже боялася відпустити його – а раптом він пропаде без мене? (Я зробила це!)* [«Світ молоді» (3)]. *Перформативи* виконують метакомунікативну функцію, але використовуються рідко: *Шановна редакціє! Хочу від щирого серця подякувати вам за те, що завдяки «Світу молоді» я знайшла справжню подругу* [«Світ молоді» (3)]. Ізоморфним є відсутність випадків використання у листах *директивів*, *промисивів* та *менасивів* (0%). Перевага на користь БДД спостерігаємо у використанні констативів (на 4%, пор., 100% та 96%), УДД домінують у вживанні *квесетивів* (формально – на 0,7%, пор., 0% та 0,7%) та *перформативів* (пор., 0% та 3,3%).

Висновки до розділу 5

1. У письмовому форматі соціального типу спілкування було розглянуто етнічні листи-запитання, листи-відгуки та листи-зізнання. Факт їх публікації в журналі чи газеті, з одного боку, свідчить, що деяка подія, вчинок, факти й оцінки інших людей, зафіксованих у попередніх листах до редакції в цих виданнях, вплинули на читачів преси і викликали на них письмову реакцію. З іншого боку, тільки листи-запитання відбивають прямий (опублікований) КВ на масового адресата, адже друкуються разом із відповіддю редакції на його запити, прохання чи запитання. Листи-відгуки та листи-зізнання несуть потенційну перлокуцію, визначаючи можливу, але не відому широкому колу читачів, поведінку індивідуального читача, яка, однак, може набути конкретної форми, якщо листи друкуються у виданні з указівкою на попередній лист.

2. Для здійснення КВ читачі використовують цілий інвентар мовних та мовленнєвих засобів, притаманних письмовому мовленню. Так, вивчення активності вживання одиниць *стилістичної морфології* в МЖ письмового формату соціального типу комунікації виявило перевагу БДД (на 21,2%, 60,0% та 39,4%). З усіх засобів *стилістичної морфології*, які функціонують в етнічних ДД, у БДД представлено 27,6%, в УДД – 18,4% (перевага на користь БДД на 9,2%). Ізоморфізм спостерігається у відсутності використання в обох етнічних ДД іменників у множині. У той же час аломорфним є використання таких морфолого-стилістичних одиниць, як *іменники*, *прикметники із суфіксами суб'єктивної оцінки* (на 21,4% більше в УДД), *прикметники до одного іменника* (на 5,6% більше в БДД), *дієприкметники*, *дієприслівники та їхні звороти* (на 3,7% більше в БДД), *займенники 1-ої*

особи множини (на 6,9% більше в БДД), прислівники розмовного мовлення (на 5,2% більше в БДД). Розподіл засобів стилістичної морфології за форматами свідчить, що письмовий формат є пріоритетним для використання дієприкметників, дієприслівників та їхніх зворотів (46,9% та 39,3%) та прислівників розмовного мовлення (58,1% та 58,8%). Розподіл одиниць стилістичної морфології за жанрами всередині усного природного формату ДД свідчить, що найбільш інтенсивно іменники, прикметники із суфіксами суб'єктивної оцінки використовуються в листах-відгуках в УДД (60%). Прикметники характеристики одного іменника демонструють пріоритет вживання в британських листах-зізнаннях (75%) та українських листах-відгуках (42,9%). Дієприкметники, дієприслівники та їхні звороти однаково активні в листах-зізнаннях (69,6% та 54,5%), займенники 1-ої особи множини – в листах-відгуках (79,5% та 59,1%), при цьому ізоморфним є те, що займенники 1-ої особи множини відсутні в листах-зізнаннях. Прислівники розмовного мовлення максимально представлені в британських листах-зізнаннях (55,6%) та українських листах-відгуках (60%).

3. Аналіз ДД письмового формату свідчить, що з усіх одиниць стилістично забарвленої лексики, що функціонують в етнічних ДД, у БДД представлено 15%, в УДД – 10,8% (перевага на користь БДД на 4,2%). У цілому ж, порівняння активності їхнього вживання виявило перевагу БДД (на 5,2%, 52,6% та 47,4%). Ізоморфною рисою є те, що для цього формату, як і для усного соціального, характерним є вживання підвищеного стилістичного регістру лексики. Аноморфним є те, що вживання лексики підвищеного регістру (перевага 1,1% на користь БДД, 68,1% та 67%) домінує над вживанням знижених одиниць (перевага 1,1% на користь УДД, 31,9% та 33%). Найбільш актуалізованими є термінологічний та розмовний пласти лексики. Ізоморфізм спостерігається й у мірі вживання книжної та діалектної лексики, у відсутності книжної лексики в листах-запитаннях, діалектизмів, сленгізмів у листах-зізнаннях, а також професіоналізмів в усіх різновидах листів. Аноморфним є використання термінологічних ЛО (на 1,4% більше в БДД), розмовних ЛО (на 4,5% більше в УДД), сленгових ЛО (на 3,6% більше в УДД) та вульгарних ЛО (на 7,1% більше в БДД, за їх відсутності в усіх українських листах). Розподіл лексики за форматами свідчить, що в британському дискурсі в електронному форматі показник розподілу діалектної лексики співпадає з максимальним показником письмового формату (50%). Розподіл ЛО за жанрами всередині формату свідчить, що ізоморфно термінів найбільше залучається в етнічних листах-запитаннях (51% та 46,1%). Книжні ЛО найбільш активно представлені в британських листах-зізнаннях (100%) та українських листах-відгуках (66,7%). Розмовна лексика найбільше використовується в британських листах-запитаннях (50%) та українських листах-зізнаннях (45,7%). Аноморфізм вживання сленгізмів та професіоналізмів виявляється в тому, що вони найактивніше актуалізуються в британських листах-запитаннях (100% та 75%) та українських листах-

відгуків (100% та 100%). Серед інших листів *вульгарізму* найінтенсивніше використовуються в британських листах-зізнаннях (63,6%).

4. Дослідження *синтаксичних* параметрів етнічних ДД письмового формату комунікації виявило те, що за активністю вживання *простих* речень перевагу зафіксовано на боці УДД (на 8,7%, 46,5% та 55,2%), *складних* – БДД (на 8,7%, 53,5% та 44,8%). Щодо типів *складних синтаксичних* структур, то етнічні ДД більш насичені СПР (перевага УДД на 4,1%, 67,3% та 71,4%), ніж ССР (перевага БДД на 4,1%, 32,7% та 28,6%). Ізоморфізм спостерігається у вживанні як СПР, так і ССР у листах-відгуків. Аломорфізм у вживанні типів та різновидів речень спостерігається у всіх інших МЖ формату. Так, *простих* речень використано більше в британських листах-відгуків (на 3,8%), в українських листах-зізнаннях (на 28,2%) та листах-запитаннях (на 4,4%), *складних* – навпаки. СПР, на відміну від ССР, переважають у британських листах-запитаннях (на 4,9%) та в українських листах-зізнаннях (на 15,3%) та форумі (на 6,8%), що є також яскравою аломорфною рисою. Розподіл за форматами синтаксичних конструкцій свідчить про найнижчі показники вживання різних типів речень внаслідок того, що розмір таких речень (*простих* (3,1% та 5,1%), *складних* (10% та 8,8%)) є найбільшим у порівнянні з іншими форматами. Розподіл речень за жанрами всередині письмового формату ДД свідчить, що в порівнянні з іншими різновидами листів *прості* речення найбільш інтенсивно використовуються в етнічних листах-запитаннях (перевага БДД на 13,5%, 53,5% та 42%), *складні* – в британських листах-зізнаннях (39,6%) та в українських листах-відгуків (42,5%). СПР так само є найбільш притаманні британським листам-зізнанням (35,8%) та українським листам-відгуків (41,7%), ССР – британським листам-зізнанням (47,6%) та українським листам-запитанням (71,2%).

5. Вивчення активності вживання одиниць *стилістичного синтаксису* в письмовому форматі виявило перевагу в цьому аспекті УДД (на 49,8%, 25,1% та 74,9%). Встановлено ізоморфізм в активності вживання в письмовому форматі *відокремлених конструкцій*, а також вживання в листах-запитаннях *повтору*, *парцеляції*, *емфатичних конструкцій* та *відокремлених конструкцій* у листах-зізнаннях. Аломорфним є використання *еліпсису* (більше в БДД на 6,2%), *однорідних членів речення* (на 9,2% більше в УДД), *апосейопезису* (більше в БДД на 4,6%), *емфатичних конструкцій* (на 2,4% більше в БДД), *лексичного повтору* (на 8,9% більше в БДД), *інверсії* (на 11,6% більше в УДД), *риторичних запитань* (на 1,7% більше в УДД), *парцеляції* (на 2,1% більше в УДД), *повтору* (на 3,1% більше в БДД). Розподіл засобів стилістичного синтаксису за форматами виявив те, що з усіх його засобів, які функціонують у межах формату в БДД представлено 4,3%, в УДД – 9,8% (перевага на користь БДД на 5,5%). У письмовому форматі однаково розподілені в межах БДД та УДД апосейопезис та риторичні запитання. Розподіл одиниць за жанрами всередині даного формату ДД виявив ізоморфізм у найбільш активному вживанні *апосейопезису* в листах-зізнаннях (перевага на користь УДД на 25%, 50% та 75%), *відокремлених конструкцій*

(перевага на користь БДД на 6,7%, 66,7% та 60%), *риторичних запитань* (перевага на користь БДД на 32,1%, 75% та 42,9%) та *емфатичних конструкцій* у листах-відгуках (перевага на користь БДД на 32,1%, 75% та 52,9%), *парцеляції* в листах-зізнаннях (перевага на користь УДД на 33,3%, 50% та 83,3%), при цьому показник співпадає з параметром британських листів-відгуків. Аломорфним є те, що найбільш інтенсивно *еліптичні конструкції* вживаються в британських листах-запитаннях (65%) та українських листах-зізнаннях (68,3%), *однорідні члени речення* в британських листах-відгуках (71,4%) та українських листах-зізнаннях (66,7%), *лексичний повтор* у британських листах-зізнаннях (45,5%) та українських листах-відгуках (54,5%), *інверсія* в британських листах-відгуках (50%) і запитаннях (50%) та українських листах-зізнаннях (58,8%), *повтор* у британських листах-відгуках (57,1%) та українських листах-зізнаннях (66,7%). У цілому, з усіх МЖ найбільше стилістичних синтаксичних одиниць приходить на британські листи-відгуки та українські листи-зізнання.

6. Порівняння активності вживання в письмовому БДД та УДД речень, виділених на підґрунті критерія «*мета висловлення*», виявило ізоморфізм активності використання питальних речень (9,3% та 8%) та аломорфізм розповідних (на 5,7% більше в БДД) та спонукальних (на 7% більше в УДД). Ізоморфними є показники вживання розповідних речень у листах-відгуках та листах-зізнаннях. Ізоморфізм також полягає у вживанні спонукальних конструкцій та їх відсутності в листах-зізнаннях. Розподіл речень за форматами виявив ізоморфізм у випадку питальних речень (2,8% та 2,9%) та аломорфізм – розповідних (перевага на користь УДД на 1,7%) та спонукальних (перевага УДД на 3,4%). Розподіл речень за жанрами свідчить, що ізоморфно розповідні речення розташовані в межах листів-зізнань (перевага на 4,2% на користь УДД, 36,7% та 40,9%), спонукальні (перевага на 1,5% на користь УДД, 84,2% та 85,7%) та питальні (перевага на 1,3% на користь УДД, 80% та 81,3%) – у листах-запитаннях.

7. Щодо ступеня *емоційності*, то перевага в активності вживання емоційно забарвлених висловлень належить УДД (на 4,9%, пор., 8,7% та 13,6%). Найбільш емоційними в БДД виявилися листи-зізнання (19,2%), в УДД – листи-відгуки (21,1%). Розподіл емоційних висловлень за форматами свідчить про найменшій рівень емоційності формату (з перевагою УДД на 2,7%, 9,3% та 12%). Розподіл цих одиниць говорить про те, що в обох форматах найбільш емоційно навантаженими серед інших МЖ є британські листи-зізнання (69%) та українські листи-відгуки (50,5%).

8. Вивчення активності вживання *акто-мовленневих* одиниць у діалогах письмового формату комунікації виявило аломорфізм у вживанні всіх МА – *констативів* (більше в БДД на 8,7%), *квесетивів* (більше в БДД на 1,2%), *директивів* (більше в УДД на 6,2%), *перформативів* (більше в УДД на 3,6%). Ізоморфізм полягає у відсутності промісивів та менасивів. Розподіл за форматами виявив найбільший відсоток у порівнянні з іншими показниками формату вживання перформативів в УДД (17%). Розподіл одиниць за

жанрами всередині формату ДД свідчить, що *констативи* найбільш притаманні листам-зізнанням (36,6% та 40,8%, перевага на користь УДД на 4,2), *квеситиви* (80% та 81,4%, перевага на користь УДД на 1,4%), як і директиви – листам-запитанням (84,2% та 85,7%, перевага на користь УДД на 1,5%). Аломорфізм полягає у вживанні *перформативів* у британських листах-запитаннях (100%) та українських відгуках (64,3%).

9. Аналіз *стратегіко-тактичного* аспекту письмового формату виявив ізоморфність активності використання кооперативних (95,2% та 94,3%) та конфронтативних КТ (4,8% та 5,7%). Британські та українські автори листів, виражаючи погляди на події, висловлення відомих персоналій або інших авторів листів до редакції щодо подій чи фактів, можуть вступати в полеміку з ними, демонструючи той обмежений спектр конфронтативних КТ, «дозволених» публіцистичним дискурсом – іронії, заперечення, непогодження, здивування тощо. Ізоморфним фактом є усі випадки вживання КТ кооперації та конфронтації в МЖ форматі, при цьому КТ конфронтації відсутні у листах-зізнаннях та запитаннях. Розподіл КТ кооперації та конфронтації за форматами свідчить про ізоморфність їх вживання серед у письмовому форматі. Розподіл КТ кооперації за жанрами говорить про те, що вони найбільш активні серед інших МЖ формату в британських листах-запитаннях (41,7%) та українських листах-зізнаннях (37,4%), КТ конфронтації – в етнічних листах-відгуках (100%).

10. Невербальна складова листів полягає у видозміні шрифту тексту (прописні літери, курсив, жирні літери, підкреслення) для відображення емоційних станів читачів або постановки логічних акцентів у реченні. Такі випадки є рідкими та торкаються переважно листів у неофіційні рубрики видання. В опублікованих листах переважає традиційне графічне оформлення листа.

РОЗДІЛ 6. ДІАЛОГ У БРИТАНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Закономірним продовженням процесів модернізації та інформатизації, які охопили на рубежі двох тисячоліть низку регіонів світу стала поява та динамічний розвиток нової комунікаційної реальності – Інтернету [Волохонский 2007; Галичкіна 2001; Горошко 2005; Карпа 2010; Лутовинова 2009; Реконвальд 2008; Рукомойникова 2005; Столярова 2007; Усачева 2011]. Мережа виступає одним із варіантів віртуальної реальності, яка знаходиться поза часовими і просторовими рамками та в якій на місце подібності фізичних образів поставлена подібність комунікації [Горошко 2005]. Віртуальна реальність або *кіберпростір* твориться колективно в процесі комунікації [Столярова 2007, с. 4; Усачева 2011, с. 86] та здійснює вплив на весь склад мислення людей, стиль їхнього світосприйняття, тип культури [Рукомойникова 2005, с. 230], формуючи особливий тип особистості – *людину, що клікає*.

6.1. Інтернет-комунікація як якісно новий тип людської взаємодії

Взаємодія людей за посередництва комп'ютера та глобальної електронної Інтернет-мережі створила особливе *медіальне комунікаційне середовище*, яке відбиває новий аспект існування сучасного людства [Іванова 2010, с. 271; Jones 2004, с. 21-23; Tomashchuk 2015, с. 33]. Під *медіальним середовищем* розуміємо *особливий комунікаційний простір, в якому відбувається реалізація і перетворення вже наявних у розпорядженні соціуму форм та видів спілкування, що призводить до виникнення, закріплення та поширення інноваційних варіантів комунікації* [Розина 2005, с. 5; Усачева 2011]. Мережеве середовище виступає різновидом штучного віртуального медіасередовища. Воно є реальним, незамкненим, динамічним утворенням, яке підлягає структурації, концептуалізації та створенню окремих сфер – системно-мовної, мовленнєвої, жанрової, прагматичної, культурологічної тощо [Компанцева 2010, с. 24]. Неоднорідність соціального середовища Інтернета зумовлює різноманітність мовленнєвої поведінки, вироблення нової «мови» комунікації та МЖ її реалізації [Рукомойникова 2005, с. 229].

Віртуальна реальність розуміється потрійно: 1) як сукупність різноманітних інформаційних ресурсів, доступних через комп'ютерні мережі та Інтернет, 2) як сукупність спільнот, створених у результаті спільного користування інформаційними ресурсами зі своїми цінностями та культурою мовленнєвої поведінки, 3) як особлива культура, яка виникла в межах електронно об'єднаних спільнот [Рукомойникова 2005, с. 229; Столярова 2007, с. 4]. Хронотоп віртуального дискурсу обмежений технічними можливостями (наявністю або відсутністю комп'ютера та виходу

в Інтернет) та людським чинником (наявністю або відсутністю співрозмовника «он-лайн»). Можливість спілкування двох та більше співрозмовників в єдиний момент часу в будь-яких точках світу викликає «розмивання» національних, економічних, політичних та культурних кордонів.

Віртуальний дискурс протиставляється реальному на основі опозиції *реальність :: віртуальність* як предметно-ситуативних фонів цих дискурсів: «матеріальне» – «ідеальне» (фізичне – сукупність інформації, думок, образів), «актуальне» – «потенційне» (реальний факт – можливість виникнення), «локальне» – «глобальне» (певне місце – можливість виходу до будь-якої точки), «безумовне» – «умовне» (реальність дійсна, віртуальність – певною мірою породжена нашою свідомістю), «дійсне» – «фікціональне» (реальність протікає об'єктивно, віртуальність моделюється), «ідентифіковане» – «анонімне» (реальність – безпосередній контакт, віртуальність – це припущення, прийняття на віру), «раціональне» – «емоційне» (реальність вимагає раціонального міркування, віртуальність – афективності поведінки), «ієрархічне» – «мозаїчне» (реальність структурована, у віртуальності є впорядкований центр та периферія) [Лутовинова 2009, с. 10; Чемеркін 2009, с. 18-19; Jones 2004, с. 24-26].

З терміном віртуальний дискурс використовуються такі терміни, як комп'ютерний дискурс, електронна комунікація, електронний дискурс, Інтернет-комунікація, Інтернет-дискурс, мережевий дискурс, комп'ютерно-опосередкована комунікація, комп'ютерна комунікація тощо [Горошко; Лутовинова]. Вважаємо, що термін «комп'ютерний дискурс» (КД) є гіперонімом до всіх інших термінів-гіпонімів, які відбивають різноманітні відтінки такої комунікації, що впливає з наявних у лінгвістиці визначень: 1) породження текстів на тематику, пов'язану з комп'ютерами; 2) багатожанровий функціональний різновид публічного монологічного та діалогічного мовлення, що народжується в процесі комп'ютерного спілкування [Галичкіна 2001, с. 5]; 3) види спілкування в комп'ютерних мережах [Михайлов 2004]; 4) складна мережева комбінація дискурсів побутового, ділового, рекламного, наукового характеру тощо [Компанцева, с. 28]. Отже, специфіка терміну розкривається в тому, що, по-перше, спілкування відбувається не лише між людьми в Інтернеті, але і з комп'ютером; по-друге, КД, окрім спілкування в Інтернеті, включає так само діалог у локальних мережах [Лутовинова, с. 9]. У свою чергу, «Інтернет-дискурс» припускає спілкування в Глобальній мережі, а «мережевий дискурс» – як спілкування в Інтернеті, так і в локальних мережах. «Електронний дискурс» фокусує увагу лише на особливому типі породжуваного тексту (неусному та неписьмовому, а – електронному) за допомогою електронних засобів зв'язку. Тож, перераховані види ДД знаходяться в гіперо-гіпонімічних відносинах, а в ролі відмітної особливості містять вказівку на той чи інший засіб зв'язку, який зумовлює створюване комунікативне середовище [Лутовинова, с. 9]. Визначаємо КД так:

дистанційоване спілкування віртуальних суб'єктів у мережах комп'ютерних сітей чи Інтернету, результатом чого є створення текстів, які виформовують особливий простір комунікації. Однак, у роботі терміни «комп'ютерний дискурс» та «віртуальний / електронний дискурс» використовуємо як синонімічні.

КД інтерпретується як мовленнєво-поведінкова система, що характеризується такими загальнодискурсивними ознаками: 1) *опосередкованість* каналу зв'язку (завдяки персональному комп'ютеру та мережі); 2) специфічний характер каналу зв'язку (електронний, аудіовізуальний, екранний); 3) наявність *міжнародної / національної комп'ютерної мережі*; 4) просторова (тимчасова) *дистантність* партнерів, що припускає можливість відкладеного контакту; 5) наявність візуально-текстового контакту замість візуально-особистісного, що означає: а) *віртуальність* (анонімність), тобто їхню ідентифікацію на підставі образу, зафіксованого в текстах; б) *письмовий* спосіб трансляції мовлення; б) *інтерактивність* – технічно забезпечена можливість МКР «посилач / одержувач» та взаємозалежність комунікативної поведінки; 7) перевага неформального стилю через нерелевантність статусних офф-лайнних ролей комунікантів; 8) наявність гіпертексту [Галичкіна, с. 59; Рукомойникова, с. 228-230; Сытнікова, с. 145; Христинко, с. 29-30]. До цього списку додаються також динамічність, процесуальність, персоніфікованість, конотативність, соціальна та культурологічна маркованість [Касумова, Кондрашов], специфічна комп'ютерна етика, різновиди жанрів спілкування, необмежена доступність та швидкість отримання інформації, демократичність спілкування, самовираження [Лутовинова 2009, с. 6; Davis 2004, с. 48].

Невидимість особи у віртуальному середовищі, можливість вільно обирати нік (маску), манеру поведінки, переривати та поновлювати існування в мережі знімають відчуття залежності від жорстко регламентованої поведінки, дозволяють експериментувати з соціальними нормами, сприяють формуванню невимушеного «маскарадного», «карнавального», «ігрового» стилю спілкування [Рукомойникова, с. 228; Христинко, с. 31].

Інтенсифікація ролі спілкування призводить до того, що сама людина в Мережі є редукованою до набору вербальних повідомлень [Горошко], що надало підстави визначити *віртуальну особистість* як дискурсивний варіант мовної особистості, зафіксований в КС, КТ, типах мовленнєвої поведінки тощо. *Віртуальна особистість є мовною особистістю, яка занурена до світу віртуальної взаємодії та виявляється за допомогою текстів, що створюються та інтерпретуються нею в цьому процесі.* До поняття *віртуальної мовної особистості* включається як *квасіособа*, придумана та керована реальною людиною, так і *мовна особистість*, яка діє від власної особи [Лутовинова, с. 12-13]. *Комунікативна компетенція* віртуальної особистості – володіння знаннями, вміннями та навичками необхідними для підтримки спілкування у віртуальному світі. На відміну від компетенції

реальної особистості вона розкривається в таких складових, як *лінгвістична* (володіння мовним та мовленнєвим, зокрема специфічним, ресурсом вираження думки в найбільш адекватній та ефективній манері), *енциклопедична* (здатність людини вербально описувати стан справ у деякій предметній галузі, знання в галузі нових інформаційних технологій та способи використання цих знань) та *інтерактивна* (здатність встановлювати контакт, підтримувати чи переривати його, дотримуючись правил нетикета, а також уміння спілкуватися в різних етнічних віртуальних МЖ). Віртуальна особистість, що функціонує в мережі, характеризується домінуванням фатичної тональності над інформативною та полярністю поведінки; вона є *компетентнішою в технічному та менш грамотною в мовному планах* [Лутовинова, с. 6].

Інтернет-середовище є не лише важливим джерелом інформації, але й звичайним та простим способом спілкування. Комп'ютерні технології періодично відкривають нові можливості інтеракції людей, а тому кількість МЖ постійно змінюється. *Жанри* або дискурсивні формати Інтернету – *типові форми мовлення, які представляють деякий новий функціональний стиль мови*. Для їх опису синонімічно вживаються такі терміни, як *Інтернет-жанр, гіпержанр, електронний, віртуальний, дигітальний, цифровий, медійний жанр* [Горошко 2005].

За *сферою комунікації* МЖ поділяються на: *загальноінформаційні*, або жанри комп'ютерних новин (сайти новин, різновиди деяких PR-сайтів); *науково-освітні жанри* (монографії, інтерактивні учбові курси); художньо-літературні жанри (електронні книги); жанри, які оформлюють непрофесійне спілкування (віртуальні ігри, електронні щоденники, чати, гостьові електронні книги і поштове листування); ділові та комерційні жанри (дошки рекламних оголошень, корпоративні сайти, банери тощо) [Іванов, с. 40–41]. На основі *структури та композиції* тексту виділяються дискурсотворчі жанри, а на основі інтенціональної різноманітності висловлень – *дискурсонабуті* жанри. До перших відносяться електронний лист (e-mail), чат, форум, миттєві повідомлення (наприклад, ICQ), блог, рольова гра онлайн, до других – флейм, мережевий флірт, віртуальний роман, флуд, послання, креатифф та спам [Лутовинова 2009, с. 6; Рыжков 2010, с. 10]. Інша класифікація передбачає поділ електронних МЖ на *канонічні* (жанри, які знайшли застосування в літературі, лінгвістиці тощо, напр., жанр реклами) та *неканонічні* (ті, які зародилися в Інтернеті та не можуть існувати поза ним, напр., електронна пошта, блог, чат, форум, ігровий портал) [Чемеркін, с. 17].

МЖ можна також поділити за *часовим параметром взаємодії* на такі, як 1) *асинхронний* конференц-зв'язок (*conferencing*): електронна пошта, віртуальні світи, форуми, електронна дошка оголошень, групи новин, списки розсилки та б) *синхронний* конференц-зв'язок: швидкі повідомлення, чати, відеоконференції, голосові конференції тощо [Курчакова; Лутовинова, с. 6; Davis, с. 47-48]. З попередньою класифікацією тісно пов'язана інша, яка ґрунтується на врахуванні *спрямованості комунікації та міри*

інтерактивності (швидкості реакції на повідомлення): 1. *високий ступінь інтерактивності*: чат та ICQ; 2) засіб миттєвого обміну повідомленнями; 3) орієнтація на імітацію мінімальної комунікативної дистанції; 4) можливість обміну текстовими повідомленнями в реальному часі; 5) комбінування взаємодії з декількома партнерами одночасно; 2. *середній ступінь інтерактивності*: форуми, конференції: 1) дистантне тематичне спілкування за допомогою комп'ютера; 2) сувора регламентація спілкування (недотримання відбивається в *оффтопах* – повідомленнях, які не відповідають темі спілкування, *флейми* – повідомленнях, які порушують правила конструктивної бесіди, *флуді* – багатократному повторенні повідомлення); блоги: 1) електронні щоденники; 2) новинні стрічки з Інтернет-посиланнями; соціальні мережі: утворення, яке поєднує риси форумів, мережових співтовариств та ICQ; 3. *низький ступінь інтерактивності* (електронна пошта): 1) приватні листи; 2) поєднання усного та письмового мовлення [Рыжков, с. 10].

Для аналізу нами беруться дискурсоутворюючі неканонічні жанри високого та середнього ступеня інтерактивності – *чат*, *форум* та *блог*, які можна знайти у вільному доступі в Інтернет та які грають вагомую роль у сучасних БКП та УКП.

Отже, Інтернет-дискурс є когнітивно-комунікативним утворенням Глобальної мережі, в якому КВ здійснюється за посередництва електронного каналу трансляції даних та гіпертекстуального механізму їх структурації. Віртуальна особистість є мовною особистістю, яка занурена до світу Інтернет-взаємодії, виявляється за допомогою текстів різноманітних МЖ та функціонує як інформаційне доповнення або повна заміна образу реальної людини. Її конструювання у віртуальному світі передбачає уникнення стійкої фіксації на одній ідентичності та збереження свободи вибору реальної особи. Іронічність та ігровий модус, які визначають сучасну постмодерністську свідомість, найбільш яскраво актуалізуються в умовах КД.

6.2. Діалог у чаті: зіставний аспект

Одним з найбільш поширених за популярністю жанрових форматів британської та української Інтернет-комунікації, який передбачає миттєвий зворотній зв'язок [Лутовинова, с. 19; Чат: *грамота*], є *чат*. Аналіз дефініцій чату сучасних англійської та української мов демонструє подібність мовної концептуалізації цього феномену: *chat – the online exchange of messages in real time with one or more simultaneous users of a computer network* [OD] та *чат – засіб для швидкого обміну текстовими повідомленнями між користувачами інтернету в режимі реального часу* [СТ]. Різниця полягає в наявних архісемах: у першому значенні акцент ставиться на обміні повідомленнями («*exchange of messages*»), у другому – на засобі такого обміну («*засіб для обміну текстовими повідомленнями*»), та диференційних семах кількості: «*one or more simultaneous users*» та «*між користувачами*».

Сукупність усіх учасників (новички, чатлани та хакери) чату складає його *антропоцентр* [Реконвальд 2008, с. 9], який разом з локативними та просторовими ознаками формує *суб'єктно-локативно-темпоральну триаду* чату. Він є складним багатоканальним комунікаційним простором, в якому темпорально поєднані, але локативно розділені індивіди використовують один мовний код з різною метою (встановлення контакту, обміну інформацією, знайомства з новими людьми тощо) [Рыжков 2010, с. 11; Христинко 2010, с. 64]. Діалог у чаті, зберігаючи свою ситуативну та контекстуальну зумовленість, відбиває неформальну взаємодію комунікантів, націлену на досягнення психологічно комфортного («спілкування заради спілкування», нові знайомства, пошук інформації, відхід від реальності тощо [Андрианова 2010, с. 513]), тривіального за тематикою, масового за масштабами та ієрархічно неструктурованого спілкування [Реконвальд, с. 15]. Зміст чату існує тільки «тут та зараз»: повідомлення відсилаються на сайт, який приймає та зберігає їх; чат є «вікном», в якому йде потік повідомлень від усіх учасників. Після того, як користувач набирає фразу на комп'ютері та відсилає її адресату, вона стає доступною для активних та пасивних (читають репліки, але не реагують на них) учасників. Така комунікація в реальному часі або близько до цього відрізняє чат від форумів, блогів [Рыжков, с. 10-11]. Парадоксальність чат-комунікації полягає в поєднанні непоєднуваного: це – *масова* комунікація на *тривіальну* тематику [Реконвальд, с. 5].

Генетично успадковані від *письмової комунікації* ознаки чату виявляються в графічній презентації, лінійності повідомлення, розгортанні мовленнєвого ланцюга зліва направо на просторі монітора, використанні параграфеміки та піктографії, відсутності *face-to-face* контакту, в роздільності та віддаленості один від одного реальних локусів перебування комунікантів. Успадковані від *усної комунікації* ознаки чату виявляються в синхронності та спонтанності спілкування, в короткостроковості збереження знакового тіла повідомлення, в одноразовому характері реалізації повідомлення, у відсутності редагування тексту репліки, в неможливості регулювати швидкість сприйняття повідомлення [Реконвальд, с. 12; Greenfield 2003, с. 720]. Тож, як найбільш інтерактивна форма КД, чатланова комунікація є новим різновидом розмовного МЖ – *змішаним типом усно-писемного мовлення (talking in writing)*, що відбувається в *оперативному режимі*, не має *темпорально-просторових обмежень* та дозволяє вести *інтенсивний обмін повідомленнями* [Столярова, с. 5].

Швидкісна комунікативна ситуація не дозволяє користувачам чату читати усі повідомлення: текстовий масив чату постійно змінюється, будучи не розрахованим на повторне прочитання, чим частково пояснюється його інформативна малоцінність [Реконвальд, с. 11]. Так, комуніканти можуть обмежуватися різноманітними привітаннями та смайлами, не розгортаючи подальшого спілкування [Андрианова, с. 513]: в чаті *процес спілкування* виявляється значно важливішим від того, що в ньому *повідомляється*. Саме

тому не звертається увага на граматику речень, орфографію, пунктуаційну оформленість – практика, яка стає основою узуального оформлення висловлень, дозволяючи забезпечити неформальний стиль спілкування [Христинко, с. 34], формуючи зокрема спільноту «коло своїх», для якої притаманний аграматизм комунікації [Андрианова, с. 512].

Специфічною рисою ДД чату є формальна несуміжність функціонально суміжної пари реплік. Швидкий темп спілкування та топікальна невпорядкованість реплік призводить до того, що топікальні ланцюги «розгалужуються» та «розширюються», в результаті чого чат розпадається на безліч діалогів. Репліки таких діалогів ієрархічно невпорядковані та є ланцюгом висловлень, об'єднаних тільки за хронологічним принципом: порядок їх появи в текстовому продукті зумовлюється виключно черговістю їх надходження до ефіру. До того ж, користувач може друкувати нове повідомлення, не отримавши відповіді на попереднє. У чат-дискурсі *розширення* лінійно впорядковується, в ньому не буває накладання реплік, як в усному контактному ДД, і це вимагає від індивідів, які діють поза зоровим контактом, специфічних навичок [Реконвальд, с. 8]. Відтак, мережевий принцип, який панує в чаті, повністю елімінує ієрархічну або центрально-периферійну структуру стосунків комунікантів.

Фантомність чат-комунікантів частково долається метакомунікативними факторами: по-перше, всі учасники чату позначені в інтродуктивних ремарках *ніками* (псевдонімами), по-друге, вхід до чату або вихід з нього маркується *метакомунікативними ремарками*. Сукупність реплік та ремарок утворює *текстовий масив* чат-дискурсу [Реконвальд, с. 8], який можна охарактеризувати як специфічний *текстовий продукт*, який не має початку / кінця, передбачає одноразову реалізацію та в якому не спостерігається «ані змістової, ані формальної цілісності та структурованості» [Реконвальд, с. 8].

Беручи до уваги якісний аспект чат-комунікації, визначаємо її як *неконтактне, фатично вмотивоване, неформальне синхронне спілкування значної кількості людей, здійснюване не за правилами даної мови у формі письмового ДД за допомогою використання Інтернет-ресурсів у режимі он-лайн* [Андрианова, с. 511-513; Реконвальд, с. 3].

Спостереження свідчать, що мовна структура досліджуваних нами українських веб-чатів відрізняється від британських тим, що текстові повідомлення, написані українською мовою, можуть перемежовуватись російськомовними повідомленнями, напр., 22:10:41 Vano) Дядя Рино: буває), 22:10:46 Дядя Рино [22:10:24] да я вообще один на миллион) або мати русизми в своїй структурі: укр. 23:09:08 Бубочка) у-Збек): та бо мені надійли твої зміни настрою, я тобі ще по тел обясняла; іншомовності в британських чатах виявлено не було. Крім того, спостерігаються випадки вкраплення українських слів у російське мовлення 15:07:40 Allezander Krays1985: [15:07:09] откуда у тебя смиття если ты ничего не жрешь?, 22:18:19 эээ 😊нссс, теж саме спостерігаємо, але на прикладі фонетично представлених російських слів в українському мовленні:

22:49:32 сам собі режисер натуся: ну да.. ми вже як то кажуть проверенніє врємєнєм..і.....))))), що спрямовано на концентрацію уваги чатланів на виділеній таким чином одиниці, яке може нести стилістичне навантаження, зокрема у вищезазначених випадках – іронію.

Відтак, веб-чат є інтерактивним особистісно-колективним листуванням, яке припускає взаємодію комунікантів у режимі реального часу. Вони обмінюються на сайті невеликими за обсягом повідомленнями будь-якої тематичної спрямованості доступними для одночасного сприйняття іншими людьми. Інформаційна малоцінність повідомлень сигналізує про переважно фатичний характер неформального спілкування.

6.2.1. Графіко-фонетичні особливості

На *графічному* рівні фіксуємо активне використання «мультиплікації», яка в орфографії виявляється в збільшенні літерного складу слів: англ. [17:27:14] <scotsgal> woooooooooo nice one [20:07:54] <Ragnarok> yummy foood та укр. 21:37:18 Чоккер почти прозорный ник: [21:36:55] гггг, а також у великій кількості використаних пунктуаційних знаків: англ. **Rickyg1978** *I'm looking for a band to front...anyone in Lincoln??* LikeComment4 hours 45 minutes ago та укр. 22:17:40 bmw540 *заморожена!!!!!!!* 😊. Використання великих літер регістру шрифту свідчить про постановку емфатичного чи логічного наголосу на слові в репліці, а також передачу підвищеного тону мовлення мовця (зокрема крику): англ. **jambutty** *aha found out a way for fat dee dee too stop looking at profile BLOCKED :D* 2 hours 28 minutes ago та укр. 21:26:51 t_h_e_c_o_l_d thinking_out_loud: М А Р Е Л Л А А А А А. Відтворення акустичного образу продукованої репліки призводить до інтенсифікації її експресивної складової, що є свідченням емоційності мовця та бажання створити більший ефект. Оригінальним для українського чату та надзвичайно ефективним в плані звернення уваги під час постановки логічного чи емфатичного наголосу мовцем є кодування літер українського слова літерами англійського мовлення: 20:38:04 ніби нормальна Магніт: *Ну то все, як в Львів ми не їдемо, то в гори вже піхуї* [точно] *мусимо пити*))

Різноманітні відхилення від стандартного чи від раніше стандартно використаного чатланами типу, розміру, кольору, регістру шрифту, інші способи виділення слова свідчить про самопрезентацію мовців та цілеспрямоване спрямування уваги чатланів на фрагменти повідомлення, напр., англ. **bimichele** NO SINGLE GUYS I DONT TALK TO YOU 3 hours ago; **cobblers67** *awwwwwwww, that seems a bit harsh Bi, but hey ho I'm not single, :) hello* 3 hours 43 minutes ago та укр. 21:35:10 ніжна Volksen: а ти чим займатимешся на весіллі? 😊 (синій шрифт); 21:34:54 Під_ЦиМ_НіКоМ_НЕ_БуВ **bmw540**: *ок, поговоримо як ти мене пробив... цікаво однако* (жирний курсив).

У чат-дискурсах як британцями, так і українцями з різним ступенем активності вживаються *емотикони* (піктограми) (у 2,9 рази більше на

користь УДД) – письмове відображення емоційних реакцій під час усної інтеракції. Були виявлені 1) *традиційні* “горизонтальні” (західні) емотікони: англ. [17:23:04] <thekelly> *even then i think " :S i have a niece n nephew older than you" :/* та укр. 20:58:12 Магніт ніби_нормальна: *розкажу)) дякую)),* 2) “вертикальні” (японські) емотікони (виключно в БДД): англ. **FransiscaLiang88** *Hello Everyone^_^!!!! Like Comment 2 hours 29 minutes ago;* 3) емотікони, які зображують предмети (виключно в УДД): укр. 21:15:06 Volksen *ніби_нормальна: краще півом поділюсь 🍷* 21:24:04 Эллочка С.Э.Р.: 🍓 та 4) емотікони у вигляді малюнків-обличчя: англ. [17:22:38] <Man_In_The_Box> *no not stone 😊* та укр. 14:48:13 кубикrybik 😊.

Підвищення експресивності в етнічних дискурсах відбувається під час реалізації мультиплікації літер, пунктуаційних знаків та смайлів: англ. [20:20:58] <ItzME> *!!?!?)*, [17:27:13] <@i3allic> *Eww dog curry :S* та укр. 15:09:52 Чараев **Allezander:** 😊 *aaaaaaaaaaaaaa,* 20:45:55 Volksen *ніби_нормальна: [20:45:10] що тобі показати?????????? 😊*. При цьому співрозмовниками в британській та українській чат-комунікації, як правило, використовуються смайли позитивного типу (:), (:):) (^__^) (пор., з емотіконами незадоволення ((: (, ((тощо, які вживаються рідше порівняно з позитивними): англ. [17:24:24] <moon_shadow> *what happened synrgy87 ? 😊* та укр. 20:38:27 *очень_крут Магніт: оце народ пішов ((*. Невелика кількість смайлів цього типу говорить про таке. По-перше, в чаті необхідно бути соціально сприйнятими іншими чатланами з метою і надалі підтримувати діалог; по-друге, переслідуючи мету бути правильно зрозумілим та запобігаючи деякій категоричності висловлень, адресант активно використовує позитивні смайли, демонструючи себе з позитивного боку та висловлюючи повагу до інших, по-третє, комуніканти приходять до чат-кімнати не ділитися негативними враженнями та переживаннями, а весело провести час – чат виконує функції відпочинку та розваги.

Для чат-мовлення британців та українців характерним є мультиплікація ідентичних / неідентичних емотіконів, розташованих лінійно, що створює, таким чином, неповторний експресивний ефект – свідчення (надзвичайно) високого ступеня емоційності спілкування. На перший план виходить зоровий аспект сприйняття повідомлення, що підсилює денотативний зміст тексту, напр., англ. [17:22:51] <Cathiie> *lol @ moon 😊* та укр. 23:10:11 Desmond **Nitro_Gas:** *ОМГ!!! Я думав хоч якась сіра речовина в тебе присутня але бачу вона в тебе від жару літом мабуть випарувалась!!! хаха 😊😊😊*. Створення та підтримка емоційного мовлення досягається і через повтор емотіконів у повідомленні, напр., укр. 17:10:52 *всіпішливонаосталась Ласкавий_Май...: 😊 я нікому не скажу))))*). Смайлики активно використовують замість пунктуаційних знаків: англ. **Colette Nobody Sac** *;-)* 46 minutes ago та укр. 21:26:52 NataLi *щось крайсика давно немає 😊*.

Отже, комуніканти обох етносів використовують нестандартні варіації типів, розміру, кольору, регістру шрифту тощо з метою візуально-акустичного КВ, який розкривається в самопрезентації та / або на вказівці на

актуалізацію одного з компонентів інтонаційної структури висловлення. При цьому чатланами БКП та УКП (з перевагою УДД) активно вживаються різноманітні емотікони як письмове відображення емоційних реакцій індивіда.

6.2.2. Морфологічні особливості

На морфологічному рівні мовлення британських та українських чатів спостерігається активна дія усічення та аббревіації. Ізоморфність полягає у випадках різноманітного усічення:

– **іменників**: англ. [20:07:46] <steve> *im sure the celebs knew who was bottom two anna-lee*, [17:24:59] <BatFink> *confused?? u dunno if ur straight lesbian or bi thekelly??* та укр. 22:14:33 Merjachka 2014. *Не бійся за мене, ма*, 17:16:07 Бубочка) *Ласкавий_Май...: щас скачаю на комп*;

– **прикметників** (тільки в БДД): англ. [20:06:34] <dan32> *how ru you hun*;

– **прислівників**: англ. **britishlover21** *Thanks guys =) and ill def try that* та укр. 22:16:29 meow-meow яВасЛюбилЯбылДебил: *та не, вроді норм*.

– **дієслів**: англ. [17:22:36] <YorkiepuD> *i dont perv at profiles* та укр. 22:23:27 bmw540 vika1704: *з Валодью не зустр [зустрічалася]?*.

Аломорфність мовлення британців виявляється в наявності широкого спектру аббревіатур комп'ютерного сленгу відомих всім чатланам, йдеться про «згорнуті» словосполучення та фрази: TBF (*to be frank*), BRB (*be right back*), BBW (*be back whenever*), TBH (*to be honest*), PSML (*piss myself laughing*), ATM (*at the moment*) тощо, напр., [20:06:59] <jet888> *tbh i think global warming will be good in a way*, [17:23:51] <atomantmusic> *brb*. Для українського чат-мовлення цей феномен не є характерним: знайдено лише випадок втрати голосної всередині та кінця слова «спасибі» (СПС) як результат змішаного усічення (21:25:42 ЧУЧУНДРик Ласкавий_Май...: oo. спс!) та запозичення ОМГ (*oh, my god*) (Desmond Nitro_Gas: *ОМГ!!! Я думав хоч якась сіра речовина в тебе присутня...*). У британському мовленні відмінною ознакою є наявність звукових аббревіатур: *would-wud*, *you – u*, *kiss-x*, *are u – ru*: <BatFink> *u deserve it Man_In_The_Box*, [17:25:33] <thekelly> *i was drunk n yellin at him in his house*.

Аломорфним є функціонування аббревіатур з елементами технократичного письма, типу англ. *b4* (3) (цифрові аббревіатури): [17:25:37] <fran87> *and was this b4 or after u had drank lol*, & – *and* (клавіатурні аббревіатури); **CanaryFace** *Pulled pork baguette with melted cheese & jalapeños mmmmm! 4 hours 12 minutes ago*. Специфічною ознакою УДД є відповідь дієсловом, яке не стоїть у першій особі однині: 20:32:11 Volksen *ніби нормальна: [20:30:24] шари любиш ганяти???* ... 20:33:33 ніби нормальна Volksen: *Привіт) Любиш, але дуже давно робила* (2-а особа однини); 20:30:13 *очень_крут Магніт: [20:27:56] я вкладатиму)))* ...20:32:06 *Магніт очень_крут: вкладати тільки після весілля)))* (неособова форма дієслова).

У стилістичному аспекті **морфології** в електронному мовленні британців та українців було виявлено різна активність вживання:

1) **іменників** та (тільки українських) **прикметників із суфіксами суб'єктивної оцінки** (перевага УДД на 26,2%, пор., 7,1% та 33,3%): англ. [17:25:45] <@i3allic> *Thankiees* та укр. 22:04:19 Красный_шап *littlfriend23: о. Маріє, привіт як справуєсики, ARTYRchik: ну я ж не тупенька*, 17:02:42 та жор4uk *Бубочка): Чому така страшнюча?*

2) **прикметників, які відносяться до одного іменника** (перевага УДД на 1,2%, пор., 7,1% та 8,3%): англ. [17:27:03] UKChatters *inappropriate & adult themed discussions are not allowed in this room, stop or take it to an 18+ room* та укр. 17:05:43 БЕТМЕН *Бубочка): а диньки які! Ммм! спілі сочні;*

3) **прислівників, характерних тільки для усного мовлення** (перевага БДД на 11,9%, пор., 28,6% та 16,7%): англ. wbc1 *2014 is definitely going to be my year :) :) Like Comment 3 hours 53 minutes ago* та укр. 20:32:55 Магніт ніби_нормальна: *класно так, а до походів горами як ставишся?);*

4) **особового займенника ми / we (us / нас, нам)**, який демонструє єдність автора повідомлення з іншими чатланами (перевага БДД на 15,4%, пор., 57,1% та 41,7%): англ. [17:24:22] <scotsgal> *ooooh dare we ask why youre so excited i3allic* та укр. 23:08:29 62 *Nitro_Gas: ми думаем що будем жити яу в Швейцарії*. Розподіл одиниць у МЖ форматі демонструє перевагу УДД (на 19,1%).

6.2.3. Лексичні особливості

Відмічаємо фактичну відсутність ЛО **літературно-книжної** лексики; було знайдено незначний відсоток **термінів**: англ. *global warming, inauguration, LAN, emittance* та укр. *вайфай, тестувати, інсинуація* (0,9% та 0,8%). **Розмовно-просторічна** лексика використовується менше в БДД чатів (на 27,5%, пор., 38,7% та 79,1%): англ. *celeb, admin, тит, awww, уитту* та укр. *мульти, дурень, класно, тре(ба), ахала, гуглити, флудниця, ігнорити*. Відсоток **сленгізмів** виявився більшим у БДД: англ. *dude, screw, fart, marky, scruffy* та укр. *понти, вишивати, базарити, завісати* (на 44,1%, пор., 56,6% та 12,5%). При цьому характерною рисою для британських чатів є вживання комп'ютерного сленгу (аббревіацій), що не притаманне українським чатам: англ. *btw (by the way), atm (at the moment), psmil (piss myself laughing), brb (be right back), lol (laughing out loud)* тощо. Не зважаючи на те, що модератори тією чи іншою мірою контролюють попадання нецензурної та лайливої лексики вона в них функціонує, при цьому було виявлене нерівне співвідношення **вульгаризмів** (на 3,8%, пор., 3,8% та 7,6%): англ. *crap, screw, piss, arseholes* та укр. *вилупок, срати, падло, сука*. Відмітимо і те, що до цього списку входять слова, які, начебто, за формою не співпадають з лайливою лексикою чи матом, через що вони і потрапляють до чат-кімнат: *пля, мля, тва (твар), n13date*. Крім того, в українських чатах зустрічаються кодовані іншим шрифтом речення, які містять нецензурну лексику: 21:37:11 IKortez *почти_прозрачный_ник: f yflez ns ,kjylbyrf&*. **Діалектизми** були знайдені лише в україномовних чатах: укр. *файний, крумплі, йой, зора* (2,9%). У цілому, спостерігаємо рівномірну насиченість у чаті лексикою підвищеного

(0,9% та 0,7%) та зниженого реєстрів мовлення (99,1% та 99,3%) за безумовним домінуванням розмовно-просторічної лексики. Розподіл ЛО за жанрами свідчить, що британський чат за ступенем активності вживання стилістично забарвленої лексики різних реєстрів переважає український чат (на 5,7%, пор., 43,3% та 37,6%).

Відсутність візуальних реакцій на повідомлення та бажання підкреслити його емоційний фон втілюється в активне вживання *вигуків* у мовленні британських та українських чатів, що, безперечно, вказує на усний характер комунікації та її емоційність: *Oooh!, Ohh, haha(ha), ah, hh, hey, ho, hehe, aha, yo та Oх, а, ай, ого, гг, ууу, га, йой, фу, еєє, ха-ха, ех, ахаха* тощо: англ. [20:10:28] <@i3allic> *ohh i see* та укр. 21:28:04 яВасЛюбилЯбылДебил **thinking_out_loud**: 😊😊*ахахаххаа*.

6.2.4. Синтаксичні особливості

Структурно-синтаксичні ознаки віртуального чат-дискурсу, на відміну від блогів, хоча і з загальною настановою комунікантів на правила та норми письмового мовлення, характеризуються чіткою тенденцією орієнтації на моделі усного мовлення: функціонують прості розгорнуті та нерозгорнуті еліптичні речення, які підкреслюють динамізм ситуації спілкування: англ. **marie9560**: *age tom*, **Tom 321**: *19 u? (I am nineteen and how old are you)?*, **marie9560**: *33*, **Tom 321**: *from?*, **marie9560**: *south shields* та укр. 21:38:52 **Volkxen ніжна**: *та ти скільки важиш?* 21:39:17 🇺🇦ніжна **Volkxen**: ой...я багато. 21:39:44 **Volkxen ніжна**: *ну скільки??* 21:40:14 🇺🇦ніжна **Volkxen**: явно за 50, 21:40:21 🇺🇦ніжна **Volkxen**: 53. Як бачимо, діалоги британської та української чат-комунікації демонструють яскраву дію закону економії мовленнєвих зусиль, коли комуніканти, спираючись на контекст, не тільки скорочують ЛО та втілюють їх у цифрові форми, але і зводять цілі репліки (складні речення) до одного короткого графічного смислового сегменту.

Аломорфним є те, що текст скорочується в україномовному чаті, передусім, за рахунок використання предметних емотиконів: 15:01:34 🇺🇦 **была_замужем_давно С.Э.Р.:** 🍷👉👉привет 15:00:35 Allezander **была_замужем_давно:** 🍷👉👉.

Характерним для британських та українських чатів є граматично завершені речення незавершені / недооформлені пунктуаційно: англ. [17:24:56] <scotsgal> *still wrong though steve in my humble opinion* та укр. 22:00:03 **Позитив4ик** *любий рух може викликати резонанс і тільки унїле буде сидїти далі і постити свої цинїчні коментарі реагуючи таким чином на кожні новини*. Швидкість усно-писемної комунікації чата передбачає уникнення зайвих зусиль у вигляді вживання нормативних пунктуаційних знаків. Крім того, з одного боку, ССР та СПР, грамотно оформлені, розбиваються на прості речення, які можуть йти одне за одним без пунктуаційних знаків, відбиваючи швидкоплинність комунікації: англ. **sparkles51** *i cant cope no grandson yet, daughters due date today hurry up lad your stressing nanny out lol* 1 hours 36 minutes ago та укр. 20:27:56 Магніт

ніби нормальна: в мене довге русяве волосся але дуже густе то з ним роботи є, доглядати дуже важко, а вкласти гарно то йде часу немеряно))) мені б таку сестричку як ти))) А що любиш з того що я?. З іншого боку, прості речення в потоці мовлення об'єднуються в складні конструкції: англ. [20:07:46] <steve> im sure the celebs knew who was bottom two anna-lee, as they would have chatted about what times they got, or manybe they wasnt given the times when they did the skiing та укр. 21:39:22 Під_ЦиМ_НіКоМ_НЕ_БуВ **Volkse**: просто, але то не до мене питання, всеодно нічого не знають про мене навіть якщо пробють....

Аналіз БДД та УДД у чаті відбиває подібну картину використання простих та складних речень. Ізоморфним є те, що в обох етнічних чатах вживання *простих* речень (перевага на користь БДД на 19,5%, пор., 84,4% та 64,9%) переважає за активністю *складні* (перевага на користь УДД на 19,5%, пор., 15,6% та 35,1%); при цьому в обох етнічних випадках у чаті більше ССР (80% та 74%), ніж СПР (20% та 26%). СПР переважають в УДД (на 6%, пор., 20% та 26%), а ССР – у БДД (на 6%, пор., 80% та 74%).

Аналіз висловлень на предмет *емоційності* виявив, що УДД чату є більш емоційним, ніж БДД (на 14,6%, пор., 17,3% та 31,9%), хоча розподіл за жанрами усередині формату говорить про ізоморфізм вживаних одиниць. Зазначимо й те, що в чатах на фоні розмови та бесіди яскраво спостерігається емоційна конфліктна поведінка. Перебивання іншого комуніканта в чаті, як прояв оволодіння ініціативою через технологічно-часовий формат жанру є неможливим. Виявлення ініціативи з метою домінування, боротьба за увагу, спостерігається в кількості продукованих особою реплік, спрямованих на інших. Так, у нижче наведеному прикладі британського чату, один з його учасників неспішно (окрім ефекту самопрезентації) намагається привернути до себе увагу іншого для чого протягом хвилини продукує велику кількість реплік: [20:20:25] <ItzME> HELLO MOOLOOO [20:20:25] <Chadwick_Hun_X> black haired curvy girls [20:20:28] <ItzME> OMG MOOLOOOOOOOOO [20:20:30] <IsIs> scruffy my love xxxxx [20:20:32] <ItzME> OMGOMGOMGOMG [20:20:42] Huggie has quit [20:20:43] <ItzME> SEXXXXXXX [20:20:48] <MooLoo1002> real life situations i spose lol

Мовна агресія виявляється в репліках обох етнічних чатів графіко-фонетично: [20:20:39] <ItzME> ERGNNNNNNNNNNNNNNNNN та укр. 22:17:32 WaSJA **Ягуар**: [22:16:17] ти що тут мусоор чешиш? (підкреслено підвищений тон чи розтягнуті слова репліки-втручання), лексично: англ. [20:07:16] <dan32> i am ok thanks admin are beeing arseholes again та укр. 21:25:10 t_h_e_c_o_l_d Позитив4ик: люди люди а якщо тобі люди скажуть що ти ідіот? чи там хтось із твоїх друзів? ти повіриш?, та синтаксично (знайдено приклади менасивів тільки в УДД) 22:03:16 Эллочка Amadeychick: моя порада - оженися. Потім буде не до чату.

Аналіз реплік комунікантів за метою висловлення виявив однакову тенденцію активності використання одиниць у діалогах чату: брит. розповідні (78,6%), питальні (13,5%), спонукальні (7,9%) та укр. розповідні

(71,4%), питальні (17%), спонукальні (11,6%). Міжетнічне порівняння дає змогу констатувати, що перевага щодо вживання розповідних речень належить БДД (на 7,2%, пор., 78,6% та 71,4%), а спонукальних (на 3,7%, пор., 7,9% та 11,6%) та питальних (на 3,5%, пор., 13,5% та 17%) – УДД.

В аспекті **стилістики синтаксису** відмічаємо перевагу БДД таких виразних засобів та прийомів:

– **еліптичні речення** (на 14,9%, пор., 73,8% (враховуючи 26,3% т.з. *lol*-речень) та 58,9%): англ. **Amycharlotte** *On my way to my tums* Like Comment 4 hours 32 minutes ago та укр. 21:40:34 Під_ЦиМ_НіКоМ_НЕ_БуВ **ніжна: 70 приблизно**;

– **повтор** (на 1,5%, пор., 1,8% та 0,3%): **me7** *... he helped everyone. he worked hard, loved people and loved life* 37 minutes ago та укр. 22:22:55 **эээ я коли друкую не хожу а сиджу... а хотілось би лежати... але не тот азарт лежачи** 😊.

Виявлено перевагу в УДД таких одиниць, як:

– **апосейопезис** (на 5,1%, пор., 3,2% та 8,3%): англ. **Buckers** *Come quietly or there will be.....trouble*. LikeComment 5 hours 50 minutes ago та укр. 22:17:39 **эээ Vano): ще буде велика.. якщо переможемо**);

– **емфатичні висловлення** (на 6,2%, пор., 4,5% та 10,7%, за виключенням спеціальних емфатичних конструкцій):

1) **лексичний повтор** (в 3 рази, пор., 0,9% та 2,7%): англ. **Swedishdude** *To be in a positive state of mind you need to be in this trance feeling, higher and higher :P* Like Comment 3 hours 47 minutes ago та укр. 17:09:14 Ласкавий_Май... **всіпішливнаосталась: зупинить зупинить** 😊;

2) **інверсія** (пор., 0% та 3,7%): укр. 20:30:24 ніби_нормальна Магніт: **Природу люблю, на рибалці з братом була декілька разів**);

3) **спеціальні емфатичні конструкції** з емфатичним дієсловом *do* у розповідних реченнях та *що за, яка, часткою аж* (ізоморфізм, пор., 3,6% та 4,3%): англ. **AndyHD** *You guys DID ask for it :P x* LikeComment 2 hours 54 minutes ago та укр. 22:37:08 SlimBoy_Fat™ **які прикольні!** 😊, 20:39:07 ніби_нормальна Volksen: [20:38:06] **Файні слова, такі аж за душу беруть!**

Паритет в активності вживання стилістичних елементів у чат-мовленні виявляється також у реалізації:

– **риторичних запитань** (пор., 2,7% та 2%): англ. [20:17:54] <missheels> *has anyone ever had gas and air?*, [20:17:59] **Zombie_dude** joined the channel, [20:18:00] <steve> *the american one?* [20:18:03] <jet888> *gas? like farts* та укр. 20:59:22 Магніт Volksen: *по таких питаннях точно не до мене, для любові вибирай гарних дівчат, а я так, для душі)))* 21:00:05 Volksen **Магніт: в душі спинку потерти???**

– **відокремлених конструкцій** (пор., 1,4% та 1,7%): англ. **Tigers_And_Sharks** *Today I was diagnosed with Clinical Depression, OCD and anxiety (I already knew I had the latter two) I now have so many tablets I'm going to be like a walking medicine cabinet* та укр. 20:33:57 ніби_нормальна Магніт: **Позитивно, тільки б мати з ким ходити, а ти?**

– *парцеляції* (пор., 2,3% та 2,3%): англ. [17:28:00] <thekelly> *never tried goat* [17:28:05] <thekelly> *or rabbit*; [20:19:10] <ВBeerrbakov> *Bye. Be back. Soon.* та укр. 21:36:19 *почти_прозрачный_ник Порра: ти помиляєшся. Бо дурень.*

– *однорідних членів речення* (пор., 0,9% та 1%): англ. Randomite *What about the losses of lives directly or indirectly as a result of cuts to hospitals, the police, the fire brigade, the Environment Agency, road maintenance and welfare?* 4 hours 10 minutes ago; [20:06:46] та укр. 20:45:47 *Магніт очень_крут: май тре мати палатку, спальник, рунцак, ложку, кружку, миску, казанок і то все тащити на собі, а ти такий хрупкий))))).*

Розподіл цих одиниць за жанрами у межах формату свідчить про ізоморфізм БДД та УДД (47,5% та 47,5%).

6.2.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці

Стратего-тактична поведінка комунікантів у чатах визначається так: індивіди постійно, за короткий проміжок часу, переходять з позиції адресанта на позицію адресата, та навпаки, взаємодіючи з великою кількістю чатланів, які вклинюються до «первинних» діалогів, розширюючи їх чи заважаючи спілкуватися. Так, у британському чаті адресанти, при порівнянні з адресатами, які переходять на позицію мовців, використовують менше кооперативних та більше конфронтативних КТ (пор., 75,5% і 24,5% та 80% і 20%). При цьому британські адресанти використовують більше КТ кооперації, ніж конфронтації (на 94,6%, пор., 97,3% та 2,7%), як і адресати (на 95,8%, пор., 97,9% та 2,1%), напр., КТ *вибачення та примирення*: [17:26:20] <synrgy87> *sorry thats racist* [17:26:23] <synrgy87> *i take that back*, КТ *встановлення контакту*: sac1970 *afternoon all. 1hours36 minutes ago*, КТ *заперечення та самозахисту*: [17:22:34] <Man_In_The_Box> *but in my defence i thought she was 19!*, КТ *вторгнення до особистісного простору індивіда*: [20:12:36] <shamoan> *where did your parents screw up dann?*

В УДД чату спостерігається аналогічна картина: адресанти вживають більше кооперативних КТ (на 54%, пор., 77% та 23%), так само як і адресати (на 34%, пор., 67% та 33%, що менше порівняно з БДД). При цьому використовується більше КТ кооперації, ніж конфронтації як українськими адресантами (на 87,2%, пор., 93,6% та 6,4%), так і адресатами (на 81,6%, пор., 90,6% та 9,4%), напр., КТ *гумору*: 20:43:38 *Магніт очень_крут: ти зі мною одружуватись не хочеш то що мені з тебе?))))))), КТ підтримки розмови*: 17:18:00 *Ласкавий_Май...снігом замело так класно*. Такі показники свідчать про більшу кооперативність комунікантів у британському чаті порівняно з українським (при міжетнічному порівнянні виявляється, що українські комуніканти використовують більше конфронтаційних тактик (на 34,8%, пор., 32,6% та 67,4%), напр., КТ *вираження припущення та негативного ставлення*: 21:36:33 *Чоккер* *почти_прозрачный_ник: очевидно не є людьми ті беркутівці , що били студентів і дівчат, знущалися над*

людьми. А також банда РІГи АНАЛІВ, що знаходиться при владі, бандити, продажні прокурори, судді і міліція. Українські чатлани поводять себе більш вільно в комунікації, вживаючи ширший спектр конфліктогенних КТ, зокрема інвективну, напр., КТ критики: 21:25:10 t_h_e_c_o_l_d Позитивчик: люди люди а якщо тобі люди скажуть що ти ідіот? чи там хтось із твоїх друзів? ти повіриш? Думка однієї людини нічого не означає, КТ виставляння умови: (12:57:43) *****†WOLFENS†EIN†*****: {SчAsTьE_V_FoRmE_3D}, Смотри в каком состоянии , КТ образи: 21:36:19 почти_прозрачный_ник Рорра: ти помиляєшся. Бо дурень. У цілому, в британському чаті виявлено більше кооперативних КТ (на 5,5%, пор., 97,6% та 92,1%), в українському – конфронтативних (на 5,5%, пор., 2,4% та 7,9%). Встановлено, що на відміну від британського чату, а також українського форуму та блогу, український чат є найбільш конфліктним жанром (пор., 69,7%, 20,2% та 10,1%).

В обох етнічних чатах розподіл за ступенем активності вживання МА має однаковий вигляд: брит. *констативи* (80,5% та 70,8%; перевага на користь БДД на 9,7%), *квесетиви* (9,7% та 15,8%; перевага УДД на 6,1%), *директиви* (7,3% та 10,8%; перевага УДД на 3,5%), *перформативи* (перевага БДД на 1,2%, 2,3% та 1,1%), *промівиви* (0,3% та 1,1%), *менасиви* (0% та 0,4%). Ізоморфною є міра використання перформативів промівів (пор., 0,3% та 1,1%). Формально аломорфним є відсутність менасивів у британських чатах на відміну від українських (0,4%). Ізоморфною рисою, відтак, є стверджувальна структурна схема чатів; аломорфною – різна активність МА, що, за відсутності менасивів у БДД, свідчить про більш емоційний характер дискурсу українських чатів.

6.3. Діалог у блозі: зіставний аспект

Одним з найбільш популярних способів віртуального існування британського та українського етносу, що виявляється як окрема субкультура в межах цілої культури, є персональні або домашні сторінки – *блоги* (англ. *blog*, від *web log* – Інтернет-журнал подій, щоденник) [Горошко 2005; Курчакова 2012; Лутовинова 2009; Мальцева 2011; Пожидаева 2010; Тонкіх 2012; Blood 2013; Hammer 2004].

Порівняння дефініцій лексем позначення блогу в англійській та україномовній картинах світу свідчить про однакові архісеми в їхньому складі: «*website or web page*» та «*веб-сайт*», пор., *blog a regularly updated website or web page, typically one run by an individual or small group, that is written in an informal or conversational style* [OD] та *блог – веб-сайт, основний зміст якого записи, статті або інші форми даних, що регулярно додаються* [ВТСУСУМ, с. 88]. Подібність фіксується і в диференційній семі частотності оновлення сайту даними («*regularly updated*» та «*регулярно додаються*»). Інші семи значно розширюють значення англійської лексеми («*run by an individual or small group*» та «*written in an informal or conversational style*»).

Тож, на нашу думку, *блог* (зміст якого – записи, зображення та мультимедіа, які додаються регулярно [Лутовинова, с. 19]) створюється для того, щоб обов'язково отримувати коментарі від зареєстрованих користувачів на деяке авторське текстове повідомлення. Тому ще його визначають як *онлайнний щоденник, розміщений в Інтернеті та доступний для читання і коментування іншими* [Волохонский 2007; Курчакова 2012; Тонкіх 2012, с. 342]. Інтерфейс блогу складається зі скриньки, в якій блоггер може надрукувати інформацію [Blood 2013], структурування якої визначає сутність блогу – *низка коротких записів (постів – англ. post – запис) часової значущості, які відсортовані у зворотному хронологічному порядку* (останній запис знизу або зверху відбиває найсвіжіші новини) [Курчакова 2012].

У змістовному плані у британському та українському блогі виділяються два аспекти: по-перше, блог – інформація про себе (роздуми про події з життя, коментарі, факти, емоції), представлена у вигляді постів; по-друге, тексти, зображення, посилання, анімації, аудіо та відео, які представляють цю інформацію, заради публікації якої була створена сторінка є своєрідними «репліками-аттракторами», що формують діалогічний контент сайту. Отже, інформативність та діалогічність блогів залежить від актуальності й новизни інформації, обсягів змістового наповнення та мультимедіа, які можуть викликати увагу інших [Сэров 2009, с. 204]. Цим виформовуються їхні ознаки – *часта оновленість, велика кількість посилань на зовнішні сайти та високий рівень соціальної інтерактивності*.

Наявні гіперпосилання надають можливості в будь-який час освіжити застарілу інформацію та почати чи продовжувати обговорення за темою, яке може відбуватися з десятками співрозмовників одночасно [Волохонский 2007], адже діалог двох завжди потенційно відомий багатьом читачам. Відвідувачі блогу можуть заносити його до своєї «френд-стрічки», в якій негайно відбиваються нові записи інших блогів [Blood 2013]. Це призводить до того, що навколо *блогера* формується його віртуальний простір, в якому функціонують його *френди, співтовариства, мережеві співтовариства (ком'юніті)* [Волохонский 2007]. Сукупність усіх блогів Мережі утворює *блогосферу* [Мосцевенко 2010, с. 161].

З одного боку, блог за характером є гібридним жанром Інтернет-комунікації, оскільки займає проміжну позицію між стандартними HTML-сторінками та асинхронною віртуальною комунікацією (форумами), сприяючи їх зближенню і поступовому стиранню меж між ними [див. Мосцевенко, с. 164]. З іншого боку, блоги відносяться до вторинних МЖ, адже в них функціонують віртуальні двійники реальних людей, що створює ігровий простір, в якому діє правило: з ростом серйозності теми збільшується вірогідність мовної гри під час її обговорення.

Наразі однією з найбільш популярних систем блогів, зокрема у Великій Британії та Україні, є *Livejournal* або *ЖЖ*, який нараховує більш ніж 30 мільйонів користувачів [Курчакова 2012; Волохонский 2007]. Завдяки світовій популярності LJ став синонімом слова «блог» [Курчакова 2012].

Популярність блогів пояснюється декількома чинниками: *мобільністю* (легкий шлях до власних публікацій), *доступністю*, *захищеністю* (так, в LJ / ЖЖ доступ до записів має три рівні захищеності: для всіх, тільки для друзів або тільки для себе), наявністю низки *безкоштовних* систем блогування [Мальцева, с. 280; Волохонский 2007]. Тому блоги виконують значну роль у створенні інформаційного простору суспільства.

Блоги для аналізу були відібрані за тематичним критерієм – присвячені спорту, кінематографу, внутрішній політиці держави, зовнішнім політичним подіям, телебаченню, здоров'ю, мистецтву, розвагам – і були взяті з публіцистичних Інтернет-видань та соціальних мереж LJ і ЖЖ. Аналіз однакового за обсягом порівнюваного матеріалу свідчить, що зазначені вище ознаки блогу є ізоморфною рисою організації британських та українських блогів: пост презентує погляд автора на певне питання чи подію у вигляді монологічного мікро- або макротексту, або діалог інтерв'юера з деяким респондентом, який запрошує до його коментування. Діалог у блозі народжується в репліках-коментарях інших відвідувачів сайту у відповідь, як певна реакція на поданий «провокаційний» інформаційний сигнал, що відбиває (перш за все, в кількісному параметрі учасників обговорення питання) реалізацію впливу автора на інших. У свою чергу, учасники коментують пости інших: відбуваються мікродіалоги усередині макродіалогу. Тому *блог* ми розуміємо як «подвійний» діалог: зовнішній реалізується між блоггером та іншими, окреслюючи тематику інтеракції, внутрішній – відбувається між самими комунікантами, які реагують вже на інформаційний стимул з боку одного з учасників, звертаючись до нього прямо реплікою або опосередковано. Якісний коментар спонукає звернути увагу на автора, останній, таким чином, досягає необхідного ефекту впливу. Якщо ж розуміти під *блогом коментарі до авторського повідомлення*, то можна стверджувати, що створюються своєрідні «блоги в блозі». При цьому для розуміння низки коментарів недостатнім є опрацювання тексту-стимулу чи попередніх реплік, необхідним є активація пропозицій індивідів.

У блогах комуніканти британської та української етнокультур активно використовують нейтральні та стилістично марковані засоби графіко-фонетичного, морфологічного, лексичного та синтаксичного рівнів. Так, основна аломорфність мовного оформлення блогів полягає в тому, що пости українських «співавторів», на відміну від британських, можуть перемежовуватися з постами, написаними різними мовами, зокрема російською, що зрозуміла для всіх відвідувачів: d_desyateruk December 31st, 2013, 07:04 pm *Ну, якщо у вас всі жести руками асоціюються лише з "зігами", можу вам лише поснівчувати. З Новим роком!* d_desyateruk December 31st, 2013, 07:05 pm *Вы чем-то явно расстроены, но я никак не могу понять - чем*). Унікальним є втручання англомовних записів в україномовній дискусії, напр., **Сергій Веда** 07.01.2014 11:14 *MERRY CHRISTMAS To all Ukrainian Over the World*. Крім того, спостерігаються випадки вживання українських слів у російському мовленні, записаних за правилами фонетичної

транскрипції української мови, що, безумовно, спрямоване на концентрацію уваги потенційних читачів на поданій одиниці, що несе додаткове стилістичне навантаження, у даному випадку – іронію або сарказм: **seymmen** December 29th, 2013, 09:20 pm *Один банан на гробе... И это всё, что дал урожай смэрэк в этом году?)))*. Теж саме спостерігаємо, але на прикладі фонетично представлених російських слів в українському мовленні: **Mes_** 09.01.2014 16:28 *ще один нащадок довбаних асвабадітелей*. При цьому відмічаємо розповсюдженість русизмів: **Aki Strangepork** 01.11.2013, 20:29 ну нє то нє.

Отже, ізоморфна сутність етнічного блогу розкривається у взаємодії учасників віртуального дискурсу через сайт, який містить датовані записи, зокрема мультимедійного характеру з набором посилань, розташовані в зворотньому хронологічному порядку з можливістю залишення коментарів до них. Структура етнічних блогів містить засоби докомунікативної самопрезентації, щоденникові записи та діалогічну частину у вигляді коментарів. У британських та українських блогах реалізуються всі типи природного діалогу, окрім сварки, адже агресивних конфліктопідтримуючих реплік не було виявлено. При цьому перебивання іншого комуніканта, як прояв оволодіння ініціативою, через специфічний формат жанру є неможливим. Ініціатива з метою домінування спостерігається в кількості продукованих особою коментарів, можлива її агресія виявляється усередині коментаря лексично та синтаксично, але реакція партнера на таке повідомлення відтягується чи взагалі є відсутньою (небажання відповідати, закінчення розмови), що свідчить про межі впливу в блозі чи неможливість констатації успішності мовлення адресанта. Аломорфність мовної структури блогів полягає в тому, що пости українських «співавторів» можуть перемежовуватися з постами, написаними російською та англійською мовами, іншомовні елементи не були виявлені під час аналізу британських блогів.

6.3.1. Графіко-фонетичні особливості

Значущі *графіко-фонетичні особливості* оформлення коментарів полягають у відхиленні від раніше стандартно використаного мовцями типу, розміру, кольору, регістру шрифту. Інші способи виділення слова свідчать про умисне спрямування та концентрацію уваги учасників дискусії чи розмови на тому чи іншому мовленнєвому фрагменті, напр., **JenniDark** bennyboom Well, go on... now you just have to tell me a joke about cancer; **qevindee** 05 January 2014 11:27pm *in-fuckin-possible! (in? oh bollox)* та укр. **Oleg Besarab** _ 08.01.2014 11:00 БАНДЕРА ТИ ЗАПРОДАНА; **Капітан Кук** _ 07.01.2014 19:29 *Просвіщайтесь, просвіщайтесь, просвіщайтесь... Чим розумніша та освіченіша людина, тим важче її загнати у "стойло"...*

На графічному рівні, подібно до мовлення чатів, фіксуємо явище «*мультиплікації*», яка в орфографії виявляється в збільшенні літерного складу слів: англ. **OpenSeas** 05 January 2014 11:32pm *Urghh, now go in the*

hole says January 22, 2014 at 12:02 pm *learning is an experiment. sssssssssss, please sir, i am scared and help me out or get blissed out by the tankfull* та укр. **civitas_solis** December 31st, 2013, 02:09 pm *Aaaa!!!!*, **Пісістра** т 01.11.2013, 19:12 *Ну так шоб там і телефончик, і адресс,* а також у кількості використаних пунктуаційних знаків: англ. **Burgsmueller** Lokster *There was a danger somebody would have thought picking somebody up for a coffee is original? Now that is original thinking.!!!* та укр. 19:06, 14.01.2014 **Гість** (Ukraine) *Автору заголовку инобелівську премію. Сенсація!!!!* У таких випадках шляхом відтворення акустичного образу продукованої репліки відбувається не збільшення її інформаційної насиченості, а підвищення її експресивної складової – свідчення про емоційність спілкування та бажання створити більший ефект впливу. Такий діапазон структурно-графічних утворень, в яких рельєфними стають не тільки літера, слово, але й ціла синтагма, дає змогу авторові не залучати додаткові лексичні та синтаксичні засоби емпатизації і, вдавшись до вербальної економії, увиразнити іллокутивну силу речення графічним способом [Денисенко, с. 13].

Для передачі особливої емоційності мовлення як британцями, так і українцями активно вживаються піктограми, як письмове відображення емоційних реакцій індивіда, перш за все, мімічних кінем, які є необхідним елементом комунікації, що залучається для адекватного відбиття реакцій мовців та коригування мовленнєвої поведінки для досягнення необхідного результату. Отже, ізоморфною є наявність у блогах *традиційних «горизонтальних», «вертикальних»* емотіконів та емотіконів у вигляді малюнків (обличчя типу ☺, ☹, ☺), напр., англ. **Axe** *The Telly Tax & Religion & Kill All Eco-loons. January 22, 2014 at 11:52 am Put them in a room and ask their opinions on financial matters and then bet on the exact opposite and you would make a fortune* 😊 та укр. **Пісістра** т 01.11.2013, 20:54 *...Там иторм довершений абсолютний иторм і то характер. Шо то буде в років 25 я не можу уявити. 0_0* :). Загальна кількість емотіконів у британських постах менша за українські в 1,3 рази. Особливо експресивним є явище поєднання мультиплікації літер та смайлу: укр. **falkoner** October 29th, 2013, 11:32 am *a-xa-xa-xa-xa-xa*). Продуценти вигуків, в основному, вживають смайли позитивного типу:), :) або : :) (негативні смайли типу :(вживають значно рідше, ніж у чаті): англ. **daisychain1957** August 21 2013, 12:56:30 *Still here, just such a shame lj is a dying place :(* та укр. **soc:** *Схоже, що панночка Фаріон з Вами не згодна.: (Нажаль.* Таке співвідношення пояснюємо тим, що у намаганні бути зрозумілими іншим та викликати потрібне (зокрема, доброзичливе) сприйняття ними наведеного коментарю автори не тільки передають позитивні емоції: англ. **sueworld2003** August 21 2013, 12:37 *I am.:)* та укр. **Ярослав Федорак** 30 жовтня 2013 *Клас!))))*), але і згладжують емотіконами такого типу авторитарну (контекстуально вірну) категоричність своїх висловлень, таким чином, виражаючи позитивне, соціально ввічливе ставлення до учасників блогу: англ. **fyremoon** August 21 2013, 22:04 *There is a*

glimmer of life still on LJUK:) та укр. **Mes:** *А звідки ж переляк що хтось у такому царстві загальної любови до Бандери попсує пам'ятник?:) Що, десь у глибині душі жевріє підозра, що насправді як і у СРСР до Сталіна так і зара у 100% галичан нема оцієї всеохоплюючої любові до Бандери?:).*

Для електронного мовлення британців та українців характерним явищем є мультиплікація ідентичних / неідентичних емотиконів, розташованих лінійно. Це створює неповторний експресивний ефект – свідчення (надзвичайно) високого ступеня емоційності спілкування. На перший план виходить зоровий аспект сприйняття повідомлення, що підсилює основний (денотативний) зміст тексту, напр., укр. **Пісістра** т 01.11.2013, 19:12 (*Ні шкоди ні користі, всякахрєнь, фокуси! :) :)*) При цьому та ж сама функція в УДД виконується завдяки повтору емотикону протягом усіх фрагментів одного висловлення: укр. **Mes_** 08.01.2014 11:11 *от ви і прокололися зі своєю культурною матрицею автохронного парохіального російськомовного. :) Анекдот:*) Смайл може виступати замість пунктуаційного знаку на кінці речення, що, на нашу думку, свідчить про намагання автора повноцінно передати тональність повідомлення: англ. **fyreemooon** August 21 2013, 22:04 *There is a glimmer of life still on LJUK:*) та укр. **Mes:** 06.01.2014 18:16 *...говорить спасибі, що росіяни надали можливість хоя на життя заробити юо інакше нема чого робити всім в Україні:).* Закон економії мовних зусиль реалізується в здатності авторів повідомлень копіювати їх та вставляти в блог заново, тим самим за рахунок різночасового повтору знову актуалізується необхідна інформація, напр., **Her Vam** від 06.01.2014 20:38 ... та **Her Vam** від 07.01.2014 09:33. Однак, чим частіше повтор – тим скоріше, внаслідок втрати новизни повідомлення, ефект інформаційного сигналу затухне чи спричинить зворотню реакцію, а саме – несприйняття поглядів комуніканта.

6.3.2. Морфологічні особливості

У розрізі *морфології* на відміну від британських блогів, в українських фактично не спостерігається дія усічення та аббревіації: в обох етнічно зумовлених типах мовлення вживаються загальноприйняті усічення та аббревіатури типу англ. *info, MPs, LibDems, CW, BS* та укр. *ВР, З/П, ФСБ, МП*, у той час як у британському мовленні зазнають активного усічення та аббревіації звичайні слова: *wd – would, ws – was*, імена та прізвища людей, про яких йдеться в обговоренні – *LD (Larry David)*, цілі фрази: *LOL (laughing out loud)*. Аломорфність спостерігається в наявності аббревіатур з елементами технократичного письма: *m8* (цифрові аббревіатури), а також звукових аббревіатур: заміна *you* на *и* замість, *kisses* на *хх*. Ізоморфним є функціонування клавіатурних аббревіатур: англ. *and* замінюється на *&*, англ. *plus* та укр. *плюс* замінюється на «+», а таке скорочене запозичення *please – плз* є смислово достатнім «консонантним скелетом» слова, який демонструє домінування графічної форми над його фонетичною структурою.

У стилістичному аспекті в електронному мовленні британців та українців на **морфологічному** рівні були виявлені випадки вживання:

1) **іменників, прикметників з суфіксами суб'єктивної оцінки** (пор., 3,8% та 27,8%, перевага в УДД на 24%): англ. **gavanelli** 05 January 2014 6:56pm ... *It was/is the antidote to all those terribly nicey nice nice sitcoms that trundle out of the US*; та укр. **Шкодниця** 01.11.2013, 21:17...*Тебе надлюку треба терти фейсом об асфальт.*; **Громадянин України** 19.11.2013, 11:13 *Софочка ви в своїм уме !? Хоча...*;

2) **прикметників, які відносяться до одного іменника для інтенсифікації якості** (перевага в БДД на 12,1%, пор., 28,8% та 16,7%): англ. **joshthedog** LeslieCrowthersPiles ... *what a funny, funny username* та **barita_** 08.01.2014 10:18 ...*негайного виключення цієї пихатої, самозакоханої, лицемірної, зрадливої і брехливої панночки з лав партії.*

3) **прислівників, характерних тільки для усного мовлення** (перевага в БДД на 7,9%, пор., 13,5% та 5,6%): англ. **FishingGenet** Queeniel *If he looked anything like David Morrissey (even with the unflattering beard) then she definitely, absolutely would* та укр. **Rasevych Vasyl** (Ukraine) "*Беркутівців*", *як і всіх решта причетних до злочинів будуть однозначно судити.*

4) **дієприслівників, дієприкметників та їхніх зворотів** (перевага в УДД на 3,7%, пор., 1,9% та 5,6%), які створюють у блогах книжний офіційний тон: англ. **mxob** *It's embarrassing at times seeing British politicians preaching to nations like China* та укр. **barita_** 08.01.2014 10:17 ..*яка встромила ножа у спину Майдану, спотворивши все, що зроблено тими українцями які щиро бажують змін;*

5) **особового займенника ми / we (us / нас, нам)** (перевага в БДД на 7,5%, пор., 51,9% та 44,4%): англ. **homard** Otto Maddox 06 January 2014 10:30 pm *So we want the social/cultural norms to comfort us, but our ego encourages us to test* та укр. 21.01.2014 **Ростик** (Lviv) *їх захистять будь-як, а хто захистить від цих монстрів нас ?* Розподіл за жанрами говорить про те, що ці стилістичні засоби 1) більше притаманні британському блогу, ніж іншим МЖ БДД, 2) переважають у БДД порівняно з УДД (на 29,3%).

6.3.3. Лексичні особливості

Подолання в блогах візуальної «живої» реакції комунікантів на події чи повідомлення, бажання передати емоційні враження здійснюється зокрема через постійне вживання вигуків, що наближує письмове мовлення до усного *Ooh!, Hey!, Oh, dear, Er missus* та *Aaa! Га, Йой! Ха-ха* тощо: англ. **Fernanda20** January 2014 22:04 *Oooh, I had no idea that's what damaged the label like that!* **hotclaws** "Military Intelligence" *hahahaha* та укр. **facet_z_galorki** (Ukraine, Lvov) *Йой ! Виджу же свої "гарантії" від євромайдану ви пане Василю вже дістали?* **falkoner** October 29th, 2013, 11:32 am *a-ха-ха-ха-ха-ха*). Емоції УДД передаються через графічне фіксування акустичного образу, напр., сміху: **Юрій Бородатий** 13:03, 2014 *В Сочі гей-клуби з'явилися навіть раніше ніж в Москві. (т..).*

Стилістично забарвлений *вокабуляр* проаналізованих етнічних блогосфер характеризується таким. У вжитій *літературно-книжній* лексиці було виділено: *терміни* (на 2,2%, пор., 6,8% та 4,6%): англ. *mustard gas, to decry, sarine* та укр. *софт, маніпулятор, дефляція* та власне *книжні* ЛО (2,3% та 2,3%): *whilst, God wot, commence, unto* та укр. *боян, гобіт, орк.* У *розмовно-просторічній* лексиці виявлені *розмовні* ЛО (на 3,1%, пор., 55,7% та 58,8%): англ. *weirdo, tug, posey, yeah, classy* та укр. *ледацюга, супер, штани протирати, клас, респект, лузер, топ, фейс, сленг* (на 9,7%, пор., 7,9% та 17,6%): англ. *boots, troll, m8, ziggy* та укр. *геїч, корито, помийка, лизати, лох, (жаргонізми включно: англ. *tyro* та укр. *пахан, гопнік, бухати*), професіоналізми* (на 6%, пор., 9,1% та 3,1%): англ. *no-fly zone, to emote, rip-up*, та укр. *бот, забанити, діалектизми* (1,2% та 1,5%): англ. *boyo, polt, weasand* та укр. *захланний, лежма, йой, кобіта, вульгаризми* (на 4,9%, пор., 17% та 12,1%): англ. *crap, shut up, piss off, fucking, shit, bloody, damn* та укр. *лайно, бидло, майданвошка, сволота*. У середині формату активність вживання лексики є рівномірною для обох дискурсів блогу (35,9% та 36,2%), при цьому лексика підвищеного тону переважає в БДД (на 2,2%, пор., 9,1% та 6,9%), зниженого – в УДД (на 2,2%, пор., 90,9% та 93,1%).

6.3.4. Синтаксичні особливості

Структурно-синтаксичні ознаки етнічного дискурсу блогу характеризуються тим, що за загальної орієнтації авторів постів на норми літературного англійського та українського писемного мовлення домінують відхилення у вигляді моделей усного розмовного мовлення. Тому, з одного боку, граматично та пунктуаційно правильно оформлені розгорнуті ССР та СПР, які функціонують поряд з простими, зазнають значного розширення за рахунок нанизування на них простих речень, а, з іншого – вони перемежуються з неправильно оформленими конструкціями, які розбиваються на прості (пунктуаційно неформлені) фрагменти. Таким чином, вони перетворюються на прості, еліптичні, незавершені граматично та пунктуаційно речення, зокрема з непрямым порядком слів, чи поступаються їм місцем: англ. **who said that says:** January 22, 2014 at 11:46 am *penny wise pound foolish* ; **Bingo says:** January 22, 2014 at 11:45 am *It is only "surprising" if you are a left wing twat who knows shit* та укр. **Капітан Кук** 06.01.2014 22:22 *Здохли, та завжди найдуться послідовники, щоб носитися із писаною торбою тоталітаризму* або **prosto_sergii_** 06.01.2014 22:21 *Технар Технар Хотів би знати Вашу чітку думку* . Цей іконізм відбиває тенденцію копіювання швидкоплинності усного мовлення, надаючи необхідного динамізму: головне для учасників – висловлена думка, формальні моменти її оформлення – є зайвими. Лаконічне представлення думок позитивно впливає на інформативність повідомлення [див. Мальцева, с. 122].

Ізоморфним є те, що в блогах лінгвокультур *прості* речення (перевага на користь УДД на 11,5%, пор., 55,3% та 66,8%) домінують над *складними* (перевага на користь БДД на 11,5%, пор., 44,7% та 33,2%). В етнічних блогах більше вживається СПР (перевага УДД на 13,5%, пор., 74,2% та 87,7%), ніж ССР (перевага БДД на 13,5%, пор., 25,8% та 12,3%).

Українське мовлення блогосфери є більш *емоційним* у порівнянні з британським (на 8,7%, пор., 7,6% та 16,3%), хоча в межах БКП блог є одним з найбільш емоційно навантажених серед інших МЖ. Порівняння виявило перевагу активності вживання емоційних висловлень у БДД (на 8,2%).

Аналіз реплік за *метою висловлення* виявив такий розподіл за активністю вживання одиниць у діалогах блогу: брит. розповідні (86,9%), питальні (9%), спонукальні (4,1%) та укр. розповідні (66%), питальні (23,2%), спонукальні (10,8%). Перевага у вживанні розповідних речень належить БДД (на 20,9%, пор., 86,9% та 66%), спонукальних (на 6,7%, пор., 4,1% та 10,8%) та питальних (на 14,2%, пор., 9% та 23,2%) – УДД.

З погляду *стилістики синтаксису* відмічаємо більшу міру активності в уживанні таких виразних засобів та стилістичних прийомів у БДД:

– *еліптичні речення* (на 21,9%, пор., 48,8% та 26,9%): англ. **Fyremoon** August 31 2013, 00:24:26 *Not unusual to see prime ministers and presidents go off their rocker with power.* **IsabellaMcC** conordgraham06 January 2014 2:42am *Love Seinfeld* та укр. **Mmother Nnature** 08.01.2014 22:02 *Роблю, що можу – спілкуюся з людьми..* **Oleg Besarab**: *внучок довбаних асвабадітелей?*

– *відокремлені конструкції* (на 1,9%, пор., 11,2% та 9,3%): англ. **the_jubjub_bird** August 30 2013, 11:40:01 *Syria does not have oil (at least not as much as the Saudis)* та укр. **Svitlana Strebkova**: *А ось стосовно Фаріон після того ганебного вчинку (фактично – удару ножем в спину) слова...*

– *емфатичні висловлення* (за виключенням лексичного повтору):

1) *лексичний повтор* (ізоморфна риса, пор., 7,2% та 6,5%): англ. **ACDC** says January 22, 2014 at 11:50 *go the other way (Blanchflower) and say spend spend spend* та укр. **sensfiziologika** December 27th, 2013, 10:19 pm *А Каддафі так старався, так старався* **ІМ** *всього і все дати...*

2) *інверсія* (на 3,7%, пор., 5,6% та 1,9%): англ. **exbrit69** ScouseMercMan 05 January 2014 11:05 pm *At least one person thinks the same as I do. Never could watch him* та укр. **sensfiziologika** December 27th, 2013, 10:19 pm *Найнаглядніший приклад бунту тих Лівія...*

3) *спеціальні емфатичні конструкції* типу англ. *what a* та укр. *що за, яка*, конструкції з емфатичним дієсловом *do* (на 2,9%, пор., 4,8% та 1,9%): англ. **spasmgadget** 07 January 2014 11:21am ... *what a pleasure and relief it was to watch this well written, acted and perfectly paced drama!* та укр. **soc**: 07.01.2014 19:29 *Що за маячню ви несете?* **orelchan** 05.01.2014 18:15 *Яка підлість і підступність!*

Перевага в УДД виявляється в реалізації таких засобів та прийомів, як:

– *риторичні запитання* (на 6,7%, пор., 7,2% та 13,9%): англ. **nishville** LudwigVan 06 January 2014 1:52pm *Seinfeld is very good - but better*

than,say, Blackadder? Don't be silly та укр. **soc:** *Що зробила Фаріон? Та достатньо почитати її праці що-до походження мов.*

– **аносейонезис** (на 19,9%, пор., 8,8% та 28,7%): англ. **chools** 05 January 2014 11:15pm *Loved the shows except... the slap bass sound in the theme tune* та укр. **ihorhulyk** January 9th, 2014, 07:32 am *Однак... Людство тільки тим і займається, що убиває дракона:)*

– **однорідні члени речення** (на 5,1%, пор., 3,2% та 8,3%): англ. **homard** 05 January 2014 9:59 pm *The total lack of any compassion, guilt, or respect is so wonderfully freeing* та укр. **Hajdy Do Bajdy** 06.01.2014 23:36 *І ГОЛОВНЕ..., чи варто рівнятися на інтриганів, лицемірів, фіглярів, ошуканців, брехунів?:)*

Окрім лексичного повтору ізоморфізм спостерігаємо на рівні вживання **парцеляції** (пор., 3,2% та 2,8%): англ. **Lokster** *To avoid anyone thinking this was a massively original idea. Or credit where credit might be due. Or not.* та укр. **Володимир Калина:** *Бандюки наступають. І на Майдані і в Інтернеті.*

Розподіл за жанрами виявив аломорфізм активності вживання стилістичних засобів синтаксису на користь БДД (на 9,8%, 26,9% та 17,1%).

6.3.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці

Тактичні дії учасників етнічних блогів характеризуються такими ознаками. Британські блогери, які публікують своє перше безособове повідомлення на сторінці стосовно певної теми, виступаючи як ініціатори потенційних діалогічних взаємодій з іншими, не виявляють себе конфліктними особистостями, продукуючи виключно кооперативні КТ, напр., **spasmgadget** 05 January 2014 10:22 pm *After the overblown crash bang wallop of this weeks Sherlock what a pleasure and relief it was to watch this well written, acted and perfectly paced drama.* Інші комуніканти-адресати блогу, які також можуть реагувати на такі повідомлення (окрім реагування на задану тему), продукують як кооперативні, напр., КТ **позитивного оцінювання:** **MikoSquiz irishexile** 06 January 2014 12:25am *Blandly competent, deeply conventional, vaguely observational bit-lets about the humdrum everyday,* так і конфліктні КТ, що відрізняє суб'єктів один від одного, напр., КТ **докору:** **MikoSquiz Lodgey** 06 January 2014 12:26 am *Hey, give some credit to Larry David. It was his show.* Однак, конфліктогенних КТ менше, ніж кооперативних (на 87,8%, пор., 93,9% та 6,1%), що є менше в порівнянні з чатом. В УДД блогу спостерігаємо дещо іншу картину: кількість адресантів, які уперше реагують на тему збільшується, вони більш активні, ніж ті, хто реагує на наявні вже повідомлення: так, кооперативних КТ вжито більше на 88% (пор., 94% та 6%), а конфліктних – на 77,8% (пор., 88,9% та 11,1%), що визначається кількістю комунікативних внесків на веб-сторінці. Конфліктні висловлення можуть включати й інвективи, напр., КТ **образи:** 01.11.2013, 21:07 **Шкодниця** *Піс добра людина. Тебе падлюку треба терти фейсом об асфальт,* КТ **сарказму, висміювання та образи:** **Mes_** 09.01.2014 16:28 *ще один нащадок добаних асвабадітелів. Звісно нащадок визволителів. А Вам*

себе вважати нащадком лузерів я звісно не забороняю. Однак, реальний відсоток конфліктних КТ не є високим: «первинні» адресанти продукують кооперативних КТ більше (на 97%, пор., 98,5% та 1,5%), так само як і їхні адресати (на 94,2%, пор., 97,1% та 2,9%), напр., КТ *поради*: **jarofed** 30 жовтня 2013 *Анонімний* Можна на початку дня записувати що потрібно зробити, і по мірі зробленого викреслювати або КТ *підтримки*: **barita_** 08.01.2014 20:42 IP: 74.125.18. **Svitlana Strebkova**: Русланко, не переймайся! Дрова на Майдан купимо на гроші, які приносять кияни, та й не тільки. Відмічаємо, що відсоток активності вживання конфліктних КТ є меншим у порівнянні з БДД блогу та меншим за параметри українського чату.

Проаналізовані мовленнєві фрагменти виявили, що пріоритет у використанні функціонально різних МА має однаковий вигляд: англ. *констативи* (пор., 87,6% та 67,6%; перевага на користь БДД на 20%), *квесетиви* (пор., 8,2% та 20,3%, перевага УДД на 12,1%), *директиви* (пор., 3,7% та 9,6%; перевага УДД на 5,9%), *перформативи* (пор., 0,3% та 1,5%; перевага УДД на 1,2%), *промисиви* (ізоморфні показники: 0,1% та 0,8%), *менасиви* (0% та 0,2%).

Отже, формально аломорфною є відсутність *менасивів* у британському блозі; перевага щодо використання *квесетивів*, *директивів*, *перформативів*, *промисивів* та *менасивів* також свідчить про більш розмовний, емоційний характер УДД блогу. У британському блозі первинні адресанти в своєму повідомленні продукують виключно кооперативні КТ; інші адресати конфліктні КТ продукують, однак їх менше, ніж кооперативних. В УДД блогу кількість адресантів, які уперше реагують на тему, збільшується, вони більш активні, ніж ті, хто реагує на вже наявні повідомлення – кооперативних, як і конфліктних КТ вживається більше, хоча їх менше порівняно з БДД.

6.4. Діалог у форумі: зіставний аспект

Веб-форум – клас веб-додатків для організації спілкування відвідувачів веб-сайту [Academic]. Він є однією з найпопулярніших та найефективніших у плані тематичного представлення інформації в Інтернеті формою організації британських та українських Веб-спільнот. Це – ресурс, на якому його учасники публікують повідомлення через *web-інтерфейс* або електронну пошту [Сэров 2009, с. 197]. Відмінність від електронної пошти полягає в тому, що повідомлення адресоване «всім» і прочитати його можуть усі підписані на цей форум; аналогічно відповісти на нього може кожний, причому відповідь також побачать усі підписані. Саме таким чином створюється інформаційне наповнення або *діалогічний контент* Веб-форуму, який, разом з такими параметрами, як цитованість, обсяг інформаційного наповнення, відвідуваність, кількість зареєстрованих учасників, швидкість їхнього зростання, є основним критерієм його ефективності [Сэров, с. 198].

Форум пропонує набір розділів для обговорення, що відрізняє його від блогу; його робота полягає в створенні користувачами тем в розділах з подальшим їхнім обговоренням. Саме так форум подається у наступних дефініціях: *an Internet site where users can post comments about a particular issue or topic and reply to other users' postings* [OD] та *Інтернет-ресурс або форма спілкування на сайті, який пропонує набір тематичних розділів для обговорення* [Півняк, с. 277].

Повідомлення (*posting*) автора несуть інформацію «автор – тема – зміст – дата / час» та складають його дискурс. Вони та всі відповіді на них утворюють «гілку» або «тему» (англ. *topic; thread* – «тред, нитка»); дискурс кожної «нитки» є послідовністю повідомлень на одну окрему тему. Відхилення від початкової теми обговорення (англ. *Off-topic*) заборонено правилами форуму, за чим слідкують його модератори та адміністратори [Лутовинова 2009]. Сам тред розпочинається з деякого ініціюючого повідомлення, яке задає контекст ситуації ДД та є «точкою відліку» для подальших відповідей. Як свідчить аналіз матеріалу, ініціативні повідомлення за обсягом можуть бути більшими, ніж усі відповіді на них разом. Так, у британському форумі *Bestukforums* – 7 розділів, один з яких *Religion and Philosophy* складається з 26 тредів, один з яких, наприклад, має назву *Is It A Shame To Be An Atheist?* (16). Український форум під назвою **Український центр**, поряд з іншими 28 розділами, має розділи **Кіно, Театр, Художнє мистецтво**, поділені на 195 тредів, одними з яких, є, наприклад, *Ці п'єси мають бути в репертуарі українських театрів, Театральний фестиваль "Золотий Лев", Львів (1-10 жовтня) або Які інсценізації творів сучасних українських авторів ви можете пригадати?*. Назва останнього розділу співпадає з ініціальним питанням, яке задає координати для інформаційного реагування на нього. Тред фактично виступає у формі віртуальної бесіди. Отже, від чату форум відрізняється диференціацією тем та можливістю спілкування не в реальному часі, що сприяє більш серйозному обговоренню. Визначаємо *форум* як *етнічно зумовлену діалогічну взаємодію учасників віртуального дискурсу за допомогою висловлень, розміщених на деякому сайті у спеціальних розділах у межах визначеної теми, в якій одні висловлення є ініціальними, тобто задають тему, а інші є коментарями, які її розвивають*.

Проаналізовані різноматичні британські та українські форуми відносяться до таких сфер дійсності, як зовнішня та внутрішня політика, соціальне життя, особисте життя, наука, економіка та фінанси, кіно та театр, спорт. ДД проаналізованих етнічних мережевих форумів тяжіє до розмовного стилю, реалізуючись у природному жанрі «бесіда» або у вигляді організованої суперечки, а саме – дискусії.

Дослідження емпіричного матеріалу виявило той факт, що мовна структура форумів, подібно до блогів та чатів, британської та української лінгвостільнот відрізняється, адже для україномовного форуму можливим є використання різних мов під час дискусії, чого не було знайдено в

британському матеріалі форумів. Так, українці вживають англомовні елементи, напр., для спрощення комунікації: **05:09 05.11.2007** **причинна Навіщо... Check out іншу оперативку без формату C**, або **20:24 07.12.2007 Кроулі_2_Нагани Celeron 3.2 Ghz не віртуально Віста** йшла де елементи *check out* та *Celeron 3.2 Ghz* є звичайними термінами під час ознайомлення чи оперування персональним комп'ютером, а тому знайомими для україномовного населення. В українських форумах наявні також російськомовні текстові відрізки: **17:37 06.06.2005 #34687** *Я тоже негативно отношусь к ЕЭП, т.к. это практическое восстановление Золотой Орды.* Повідомлення можуть містити і русизми: 20-12-2013, 16:32 **Наджібеі** *Гасло нинішньої влади - "Ми хатім штоби все билі багатіє, ...кроме бєдних"* (*Батька Бурнаш*). 😞 [Майдан]. Звертання у форумі, на відміну від блогу, можливо лише усередині коментаря: **англ. 03-02-09 08:12 AM#12 CaptainWaggett name='Aimee']** *It doesn't sound anything like Colonel Blimp to me* та **укр. 08:22 16.07.2004 Zdravko** *Алексу, Якщо хочеш скинути лишню вагу, то не їш десь після 7-ї плавай регулярно, в день не менше кілометра, тоді вага буде в нормі;* **Alex Бандерштадтський 2 Zdravko** *То оптичний ефект;* **23:33 24.05.2012 orklyn** *До: Ariana - #23123...*

Відмінністю форуму від блогу є активне використання цитат – повідомлень інших учасників не тільки як прихованого звертання до автора попереднього коментарю, але і як частину свого повідомлення: 04-02-09 08:13 AM#17 **CaptainWaggett name='cornershop15']** *«"QB VII" (1974) is the only thing I can think of which connects Ben Gazzara to a Latin-sounding title (Latinesque?). I wish I could be of more help» I think tha 's it - according to IMDB comments, Gazzara does marry his nurse (Juliet Mills)* та **укр. 14:56 28.07.2009 Buchic** *Цитата: У чому секрет популярності індійських фільмів? В низ`кому кул`турному рівні їхніх глядачів?, але і створити неповторний ефект впливу на інших:* **англ. 04-02-09 02:19 AM#16cornershop15 name='Purukivel']** *«Howdy» 'Howdy' yourself sir!* та **укр. 23:43 25.05.2012 Orysa** **Цитата:** *"Якщо "замість української мови", то це означає, що більше 10 регіонів... перестане використовувати взагалі у державних установах українську мову" НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ!* Відтак, спостерігаємо дію закону економії мовних зусиль: автори копіюють висловлення попередніх учасників для того, щоб висловити власну думку, не роблячи зайвих зусиль.

Крім того, форуми супроводжуються різноманітними веб-вставками, картинками, відео- та аудіоматеріалами, які використовуються з метою довести свою позицію та викликати реакцію в інших, привітати чи просто – як подарунок (див., напр., тему британського форуму *bestukforum as predicted - Syrian massacre still ignored*: <http://www.dailymail...uperpowers.html> та українську тему *Старий Новий рік*: <http://forumkyiv.at.ua/forum/145-796-1>).

Отже, дослідження виявило, що як британський, так і український форуми виступають своєрідним інформаційно-інтелектуальним середовищем та осередком емоційного відпочинку, де відбуваються, незалежно від часу розриву в комунікації, активні консультації щодо поставлених у заголовках

проблем, представлених подій, фактів, питань у вигляді порад, обміну думками, оцінками, емоційними переживаннями. Означені вектори взаємодії реалізуються у формі текстів чи гіпертекстів. Етнічні форуми репрезентуються в МЖ розмови, бесіди, суперечки. Такий характер форумів зближує їх з блогами та віддаляє від чатів. Суперечка у форматі аргументації, відбувається, в цілому, в межах етнічного МЕ, однак, використання інвективів характерне для британських форумів, про що йдеться далі. Мовна структура форумів британської та української лінгвоспільнот відрізняється, адже для україномовному форумі можливим є активне використання зрозумілих для всіх російських слів, русизмів та одиниць англійської мови; елементів інших мов не було знайдено в БДД форумів.

6.4.1. Графіко-фонетичні особливості

Графіко-фонетичні особливості форумів реалізуються, перш за все, в зміні шрифту (розмір, регістр, тип, вид, колір, підкреслювання тощо). Так, може йтися про зміну логічного чи постановки емпатичного наголосу на певному слові чи фрагменті в реченні з метою його виділення: англ. Posted 30 May 2013 - 07:48 AM #6oolongcha *In fact, it's you who would rather ignore the complexities that are obviously involved*, Posted 16 June 2013 - 12:47 PM sherpa ... more like an *explanation* of the times it was written in, rather than a *prediction* of how things will be in the future та укр. 12:01 23.10.2012 Дуліб Дат Клонування ніків (імен дописувачів) та **подача інформації від їх імені** і без відома цих дописувачів – злочин; 20:55 15.06.2005 #35307 *Їх придумувач і втілювач, основний гальмівник ЗМІН в суспільстві*.

Зміна регістру на прописні літери також свідчать про підвищення тону мовця: англ. Posted 24 July 2013 - 12:43 AM #2oolongcha *All other internet users will be contacted by the end of NEXT year and asked ...* та укр. 12:06 07.06.2006 Сенк ...*Навпаки, ще раз переконався що КОХАНА НАЙКРАЩА!*♥, навіть про крик: **webmaster** 10:11:10 26/03/2002 *УРРААААА!!! Наші доблесні гороходиці повернулися живі і здорові!* На графічному рівні також фіксуємо *мультиплікацію*, яка виявляється в орфографії, пунктуації та емоційних піктограмах, відбиваючи особливий інтонаційно-емоційний контур висловлення мовця: англ. Posted 12 April 2007 - 07:04 AM **chizu** *Ooo thanks!*, Posted 06 November 2011 - 04:54 AM **Guest_aboutblank1976_*** *shhh...* та укр. 19:45 30.01.2010 **marysienka** *aaaa то ти слідчого купив на міні*. Ту ж саму функцію виконує ненормоване збільшення автором *пунктуаційних* знаків, який намагається підкреслити свою правоту, переконаність у чомусь: англ. Nov 7 2011, 09:28 PM **Jason Chapman** *If the Daily mail says it then it must be true???? Duh!* та укр. 01:17 07.06.2006 **Nikol** *І пам'ятайте, що кожна людина коваль свого щастя!!!!!!*.

Подібно до інших МЖ віртуальної комунікації для БДД та УДД форумів характерним є вживання різнотипних *емотиконів* (менше за українські у 4,6 рази), які допомагають орієнтуватися в емоційному контексті спілкування.

Аналіз матеріалу обох етнічних форумів дозволив виявити *традиційні* “горизонтальні” (західні) емотікони: англ. Feb 1st 2014, 7:40 pm **hmac** ♂ *Still happy to be here:-)* та укр. **12345-gay** - [2013-06-21 16:03:45] *Я знайомий з БОГОМ, а ворожки маги та тому подібне – фуфло ...)))* [in chat] та емотікони у вигляді малюнків-обличчя (які можуть відрізнятися «етнічно»): англ. **#1oolongcha** Posted 18 May 2012 - 08:36 AM *My money's on them losing the Quarter Final on the 23rd June* та укр. **10:27 08.11.2013 ЮЛЯ** Цьоця дали сублимує. Не буду заважати. Кількість емотіконів, які зображують *предмети*, обмежена як у британських, так і в українських

форумах: англ. 11.12-2013, 03:36 AM JackyL Love Your Life та укр. **20:55 15.06.2005 #35307 критикуйте дійсних виконавців і винуватців Терьохіних-Пінзеніків в проблемах українців.** Не було виявлено “вертикальних” (японських) емотіконів у мовленні обох форумів.

Надзвичайною експресивністю характеризуються висловлення з повторюваною пунктуацією чи / та емотіконами: англ. Posted 30 April 2007 - 11:57 PM **Seasider Cheers!** Posted 11 November 2011 - 07:02 PM **Godess seen your kind before on many forums, you are a clown and you know it so sit back down son before you fall down lol** та укр. **22:21 23.04.2012 Orysya Щиро дякую!!!** якщо пан дав інформацію корисну (не вигадав), то є дуже гречний вчинок!. Використання більш, ніж одного смайлу ідентичного / неідентичного характеру, розташованих лінійно, спрямоване як на створення експресивного ефекту: **Deceangi** Posted 13 June 2012 - 10:27 AM **Deci** p.s. for those who don't know, I'm Dave та укр. **20:31 28.07.2009 п.Коцький** Та ж не для доярок; **10:39 30.03.2006 Andrew-Sparks** Завжди треба вміти прощати (але в всьому треба мати міру), так і на відтворення амбівалентності почуттів: **Simply Paul** Posted 03 April 2007 - 11:49 AM **A Cat Lover** This is another for a person who loves cat, and I claim my ding та укр. **01:28 29.07.2009 Aora** Які це "придуркуваті"? Чи не мої улюблені?

На відміну від чатів та блогів, в українському форумі значно збільшується (у порівнянні з британським – у 5,5 рази) відсоток смайлів / анімацій, які передають негативні емоції: брит.: англ 12 April 2007 - 06:21 **Dobunnis** AM *Ding!!!!*, 12-02-2011, 09:34 **Scozzie** *I would'nt report but thats just me.* та укр. **22:40 09.06.2012 #232235** (чи хоч, як у Путіна було, зменшення чогось там у податках). Це пояснюється тим, що форум – дискусія з приводу тем, які найбільш близькі комунікантам, а тому вони подають не тільки думки, але і ставлення: відбувається більш глибокий аналіз проблеми, на що і спрямований той чи інший тред форуму. Тим не менш, перевага позитивних смайлів є очевидною: форум – місце для отримання позитивних емоцій у процесі комунікації.

Повтор (різнокольорових) емотиконів однієї тональності протягом одного висловлення підкреслює незмінне емоційне ставлення до вираженої в повідомленні події: Simply Paul Posted 03 May 2007 - 08:55 AM *It was Hooray 😄 but who can tell me the reason why... As technical as possible please 😊* та укр. **13:33 22.04.2012 Orysa 🤔** *а якщо не через Інтернет, то яка різниця? Результат той самий 🤔*. При цьому піктограма, так само як і в прикладі: англ. Posted 25 February 2011 - 11:34 PM *The Time Lord i hope to be there 🙏* виконує роль пунктуаційного знаку на кінці речення, що свідчить про концентрацію автора повідомлення не на нормах пунктуації, тобто формі, а на змісті – своїх емоціях.

Спостерігається зниження тенденції використання графіко-фонетичних засобів у мовленні форумів на відміну від мовлення блогів та чатів. Так, відсутні у форумах вертикальні емотикони, фактично не вживаються предметні емотикони. Не характерним для британських форумів, на відміну від українських, є використання смайлів протягом всього висловлення, а також лінеарне використання емотиконів різної емоційної спрямованості. Відмінністю від чатів та блогів є значне збільшення кількості емотиконів негативної оцінності. УДД форуму в цьому аспекті є більш емоційним у порівнянні з БДД.

6.4.2. Морфологічні особливості

Ізоморфним є вживання:

1) **іменників, прикметників з суфіксами суб'єктивної оцінки** (перевага УДД на 20,7%, пор., 3,4% та 24,1%): англ. Posted 16 June 2013 - 08:06 AM **Guru** *Hi newcomer on here but oldie in the world and been around quite a bit.* та укр. **22:43 06.06.2005 Випивако** *як СДПУ(о) - соціал-демократи, тобто звичайнісінькі шарлатани.* **03:08 27.07.2009 Страшне створіння** *Лишаються по-дитячому дурненькі болівудські фільми. Якщо кваліфікувати «будь ласка» як частину мови, а саме – вигук, то емоційний суфікс було знайдено і в цьому випадку: Vityssa 23.11.2009. 22:22 Будь-ласочка, допоможіть знайти мінус Бучинської – «Река» [пісні];*

2) **прикметників, які відносяться до одного іменника для підсилення якості** (перевага УДД на 6,9%, пор., 3,4% та 10,3%): англ. **#1ai21** Posted 05 May 2013 - 09:25 AM *fat, lazy, self-righteous rich people, debating at leisure - as months and years go by* та укр. **21:13 15.06.2005 #35310** *Потрібна молода освічена політична еліта;*

3) **дієприкметників, дієприслівників та їхніх зворотів** (перевага БДД на 41,4%, пор., 58,6% та 17,2%), які створюють у форумах книжний офіційний тон: англ. Posted 24 July 2013 - 12:43 AM **#2oolongcha** *But it will be interesting to see what in actual fact happens in the longer term, regarding the other strategy on child porn - and how effective it will be* та укр. **11:20 03.06.2005 Євшан** *...їх інтереси також потрібно якщо не враховувати, то хоча б не бити в лоба, створюючи зайві конфронтації;*

4) *прислівників, характерних тільки для усного мовлення* (паритет, пор., 6,9% та 6,9%): англ. **BUKF's Nightwatchman** Posted 06 May 2013 - 01:17 AM *Actually, it's your own self-righteous indignation that is pretty sickening* та укр. **09:36 30.08.2007 лисичка** *Мова іде абсолютно не про "Іронію..."*;

5) *особового займенника ми / we (us / нас, нам) або дієслова в першій особі множини* в УДД (перевага УДД на 13,8%, пор., 27,6% та 41,4%): англ. Posted 29 May 2012 - 04:28 PM **rilse** *I don't believe all of this paper talk about Andy Carroll being our hero either* та укр. **19:23 06.06.2005 P404** *Поки не будемо мати незалежного від Москви енергоринку, то мусимо ходити про бензин до Путіна на поклон.*

Розподіл за жанрами усередині формату свідчить, що британський форум є одним з тих МЖ, де найбільш активно вживаються морфологічні одиниці, однак, у цьому аспекті він уступає (на 10,3%) українському форуму, який усередині УКП переважає інші МЖ.

6.4.3. Лексичні особливості

Літературно-книжний вокабуляр, по-перше, переважає в БДД, по-друге, в обох форумних просторах, в основному, зводиться до *термінів* (27,5% та 15,6%): англ. *injunction, long-range missiles, level blocking, disingenuous*; при цьому в УДД форумів переважають Інтернет-терміни: укр. *проксі-сервер, брандмауер, домен, Лінукс*. *Книжна* лексика у вигляді *історизмів* була знайдена лише в БДД *endeth, pal, servage, M'Lord* (3,9%). Знайдених *розмовно-просторічних* ЛО використано менше в українських форумах (на 34%, пор., 52,9% та 18,9%): англ. *hassle, to drive nuts, porn, scruffy, howdy, dump* та укр. *штиб, бовкнути, дурненька, приколу, придуркуваті, фуфло, хепі-енд, он-лайн, окі, реал, месідж, йдем дас зайне*. Активність *сленгу* виявилася більшою в УДД (на 13,1%, пор., 5,8% та 18,9%): англ. *lol, sack duty, thread* та укр. *кобіта, найжджати, машина, мак*. Комп'ютерний сленг в реалізується в таких випадках: англ. **djelibeybi** 11-02-2011, 11:02 Good luck! xxx та укр. **01:54 16.07.2004 ivansstef** *Ex... ще штурк зо п'ять було ага велоспорт і ще щось не пригадую...*; **17:00 19.07.2004** **Гуцульський Легінь 2** (to – адресовано) *Zdravko*. Під час аналізу також було виявлено нецензурну та лайливу лексику, яка у формі *вульгаризмів* переважає в БДД (на 2,5%, пор., 9,9% та 7,4%): англ. *ass, to bomb the crap out, to take cock up, fan-bloody-tastic* та укр. *срака, пердун, трах, пожувати соплі*, хоча ця лексика не вживається українцями, на відміну від британців, для образи інших комунікантів. Як і в блогах, внаслідок цензури модераторами повідомлень, їх автори в УКП вдаються до представлення просторічних та вульгарних ЛО за допомогою іншомовного шрифту, що неприйнятне БКП: **19:56 14.06.2005 #35207 U bud'-jakij demokratyshnij (a v inshyh i govoryt' neta pro stho) tobi b obirvaly jajcia, prydurku**, або навмисним пропуском певних літер: **12:14 27.08. 2007 лисичка** *І в ф-мі "За двома зайцями" просто не вбачаю "лизання з-ду офіційно ідеології. *Діалектизми* (1%) були знайдені лише в україномовному форумі: *світлина, грунь, файний, лойтра*. Розподіл*

таких ЛО за жанрами свідчить, що 1) вони менш активно порівняно з іншими МЖ вживаються у форумі БКП та УКП та 2) перевага в цьому фіксується на користь УДД (на 5,4%, пор., 20,8% та 26,2%). За ступенем активності лексика підвищеного реєстру переважає в БДД (на 15,8%, пор., 31,4% та 15,6%), у той же час, зниженого – в УДД (на 19,8%, пор., 68,6% та 84,4%).

Емоції також передаються через фіксування їх акустичного образу *вигуками* (0,1% та 0,02% випадків): англ. *Howdy, Ah, duh, ha-ha: skippyridgway 26 Nov 2013 ha haaa - must have done the same route! needed the axe off Llewelyn but picked up some kicked in steps which helped!* та укр. *ex, ну, ох: 00:21 01.03.2007 Адвокат А, ну тоді значуща правда (іде читати Кожелянка)*. Однак, використання вигуків, як відображення емоцій, скорочується порівняно з іншими МЖ обох культур.

6.4.4. Синтаксичні особливості

У *структурно-синтаксичному* аспекті британський та український форуми характеризуються складними синтаксичними конструкціями, що зумовлено комунікативною інтенцією якомога точніше та детальніше дати відповідь на ініціальне або попереднє повідомлення. Спостерігаються випадки об'єднання простих речень у складні синтаксичні конструкції, неоформлені пунктуаційно: англ. *02-02-09 02:59 AM#1 Purukivel i seen the film in about 1989 i can just remember certain parts it was a british film i remember some teenagers stealing some big silver getto blasters out of a school and running across an empty playground think it was two boys* та укр. **01:54 16.07.2004 ivansstef** *Ex... це штук зо п'ять було ага велоспорт і ще щось не пригадую...*. Однак, це не є тенденцією, адже всебічний та адекватний опис предмета обговорення чи пояснення потребує, на відміну від блогів та чатів, виділення складових частин повідомлення, що передбачає дотримання правил пунктуації: спостерігається чітко виражена орієнтація учасників форуму на моделі писемного мовлення, що особливо помітне в БДД.

У цілому, аломорфним є те, що в британському МЖ форуму зафіксована перевага *складних* (на 22%, пор., 61,1% та 38,9%), в українському – *простих* речень (на 5%, пор., 52,5% та 47,5%). Щодо різновидів складних структур, то спостерігається ізоморфність: форум більше насичений СПР (81,3% та 88,1%), ніж ССР (пор., 18,7% та 11,9%). Міжетнічне порівняння міри активності вживання *простих* речень свідчить про перевагу УДД (на 13,6%, пор., 38,9% та 52,5%), а *складних* – БДД (на 13,6%, пор., 61,1% та 47,5%), при цьому на 6,8% СПР переважають в УДД (пор., 81,3% та 88,1%), а ССР – у БДД (пор., 18,7% та 11,9%). Такі показники говорять про те, що: 1) українські автори коментарів дають більше детальної інформації про предмет обговорення, всебічно описуючи його складові; 2) не лише пропонують іншим дивитися на посилання за обговорюваною темою, але примушують розмірковувати, передаючи емоційний та інтелектуальний настрій осмислення проблеми чи предмета обговорення.

Активність вживання *емоційно забарвлених* висловлень говорить про те, що українські форуми є більш емоційними, ніж британські (на 18,4%, пор., 10,8% та 29,2%). За характером розподілу таких висловлень форум у БДД має найменший показник (20,7%) серед інших МЖ формату, в УДД (29,3%) він уступає чату, але переважає блог (міжетнічна перевага в блозі – 8,6% на користь УДД).

Аналіз реплік комунікантів за *метою висловлення* виявив однаковий розподіл за активністю їх вживання: брит. розповідні (83,9%), питальні (9,5%), спонукальні (6,6%) та укр. розповідні (82,8%), питальні (9,8%), спонукальні (7,4%). Міжетнічне порівняння виявило перевагу у вживанні питальних речень БДД (на 1,1%, пор., 83,9% та 82,8%); щодо спонукальних (пор., 6,6% та 7,4%) та питальних конструкцій (пор., 9,5% та 9,8%), то міра активності їх використання є однаковою.

Перевага в стилістичному синтаксисі БДД (за виключенням *повтору*) виявилася в активності вживання:

– *однорідних членів речення* (на 8,1%, пор., 12,6% та 4,5%): англ. **oolongcha, on 15 April 2013 - 12:04 PM, said: transgender don't neceserily mean to be atracted to the same sex, or to act upon such attraction** та укр. **11:29 23.10.2012** Marysienka дякую УЦ за таке знайомство, дякуючи комусь прочитала щось цікаве, побачила щось захоплююче;

– *відокремлених речень* (на 5,5%, пор., 25,2% та 19,7%): англ. Posted 16 June 2013 - 12:47 PM **Guru the seed of Ishmael would produce great nations that would always be in enmity with each other - and we have it all over the ME - essentially Muslim factions opposed to each other** та укр. **21:31 27.07.2009 Kleo ... індійські фільми популярні тому що: яскраві та багатокольорові (багато фільмів мають кольорність, наприклад "Амелі" - зелений, страшилки: коричнево-буро-чорні із окремими білими деталями), герої красиві...;**

– *емфатичних речень* (на 3%, пор., 10,1% та 7,1%; за виключенням інверсії):

1) *лексичний повтор* (на 1,2%, пор., 3,4% та 2,2%): 18 June 2013 - 11:48 AM **NOT a deity did Justin tell the truth, whole truth, and nothing but the truth?** укр. **22:41 12.05.2006** Хлопець із села *Можливо, якщо двоє людей цього дуже-дуже хочуть.*

2) *інверсія* (ізоморфізм, пор., 2,5% та 2,2%): англ. 02-02-09 02:59 AM#1 **Purukivel Random I know, but please help** та укр. **15:55 29.08.2007 п.Коцький** *Коротка пам'ять людська.*

3) *спеціальні емфатичні конструкції* (на 1,5%, пор., 4,2% та 2,7%): 03-02-09 08:12 AM#12 **CaptainWaggett Kerr doesn't nurse her future husband. Nor does anyone go to the US. I do hope the newly elected man in Iran will stop the arms supplies to Syria** та укр. **01:28 03.06.2005 Rikitikitavi** *Ох як я чекаю того!, 11:23 07.06.2006 Nikol* *Ну і поради Ви даєте!!!!!!!*

Відмічаємо більший ступінь активності в УДД таких засобів та прийомів, як:

– *еліптичні речення* (на 3,5%, пор., 25,2% та 28,7%): англ. 02-02-09 03:00 PM#7 **cornershop15** Brilliant work Billy та укр. **19:04 10.10.2010 Sergius** *Hi, не викликали;*

– *риторичні запитання* (на 5,6%, пор., 9,2% та 14,8%): англ. **ai21, on 16 April 2013 - 07:14 PM, said:** *Are you reading something different to the rest of us?* та укр. **19:23 06.06.2005 #34692** *Руки геть від Ющенко! Чого причепилися?*;

– *парцеляція* (на 1,9%, пор., 0,8% та 2,7%): **#10Rooster** Posted 25 June 2012 - 03:54 PM *1966 was a long time ago. If you want status.. you have to earn it. Not live in history* та укр. **20:23 21.06.2012 Orysyia** *Вирок Україні як цілісній державі ще не є остаточним, однак тенденцію я бачу саме таку. На жаль;*

– *аносейонезис* (на 6%, пор., 15,1% та 21,1%): англ. Posted 06 November 2011 - 04:54 AM **#6Guest_aboutblank1976_*** *please be polite, or he'll leave like his predecessors...* та укр. **01:26 28.05.2012 Orysyia** *Все ж виходить, що так....*

Ізоморфізм спостерігаємо у вживанні *повтору* (пор., 1,7% та 1,3%): англ. NOT a deity Posted 05 May 2013 - 11:09 AM *in Iraq - there was Oil, so everyone came rushing in - twice. in Lybia there was Oil, so no WMD was even needed* та укр. **18:53 28.07.2009 Smoke** *не продають бо не купляють, не купляють бо не продають Щось знайоме.*

Виявлено аломорфізм у розподілі активності вживання цих стилістичних одиниць у МЖ на користь УДД (на 9,8%, пор., 25,6% та 35,4%).

6.4.5. Стратего-тактичні та акто-мовленнєві одиниці

Стратегіо-тактична поведінка учасників форуму характеризується таким. Унаслідок того, що форум не виявляє чіткої спрямованості на комунікацію між його активними відвідувачами, які з'являються, щоб дати відповідь на поставлене перше запитання головного адресанта, і кількість висловлень таких учасників-експертів є більшою за ті, які продукуються запитувачем, зокрема з його уточненнями, перезапитами, словами подяки тощо, то і співвідношення кількості реплік та вживаних тактик між комунікантами різне. Відповідно до цього «первинні» адресанти, у мовленні яких не спостерігається конфліктних КТ, у британських форумах продукують менше кооперативних тактик, ніж вжито відповідачами (на 54,6%, 22,7% та 77,3%). При цьому «експерти», взаємодіючи в просторі форуму, вживають кооперативних КТ більше, ніж конфліктних (на 84%, пор., 92% та 8%), напр., КТ *констатації факту*: Robert Durran on 09 Feb 2014 *OK, if we go for top 100, grit might just about make it, top 1000 and you could make a case for Southern Sandstone (maybe not though...) :-)* або КТ *підхоплення та продовження думки партнера*: Nedian 03 April 2007 - 11:29 AM *I dunno our cats pretty faithful.....She always faithfully keeps my seat warm 😊 Useless at fetching the paper though 😊*. Конфліктність розкривається в реакції відвідувачів форуму по відношенню один до одного та реалізується між полюсами непогодження,

критики та образи, напр., *КТ образи: NOT a deity* Posted 05 May 2013 - 11:09 AM *you invent such silly excuses - but these are the reasons...*, *КТ заперечення: oolongcha*, on 15 April 2013 - 12:04 PM, said: *gbn ... transgender don't neceserily mean to be attracted to the same sex, or to act upon such attraction. she could be both transgnder and lesbian* або *КТ нападy та вираження негативного ставлення: BUKF's Nightwatchman* Posted 06 May 2013 - 01:17 AM *Actually, it's your own self-righteous indignation that is pretty sickening.* У порівнянні з блогом та чатом британський форум є найбільш конфліктним МЖ (пор., 40,6%, 31,3%, 28,1%).

В українському форумі «первинні» адресанти так само вживають менше висловлень і тому продукують кооперативних тактик менше в порівнянні з іншими відвідувачами (на 48%, пор., 26% та 74%, в їх мовленні відсутні КТ конфронтації), напр., *КТ підсумовування: 02:33 15.06.2005 ант В цьому світі за все треба платити: і за вступ у будь-який союз, і за не вступ* або *КТ запиту інформації і вираження негативних емоцій: 16:23 10.10.2010 ALizes А як довести, що ти отого програвача тримав на полицки біля книг, нічим не заливав і вмикав десь раз на неділі ...???*. Інші відвідувачі конфліктні КТ вживають, однак їх відсоток не є великим (перевага на 93%, пор., 96,5% та 3,5%). На відміну від британського форуму, український займає середню позицію у конфліктності порівняно з чатом та блогом (пор., 69,7%, 20,2%, 10,1%), хоча конфліктогенні КТ є також різноманітними: *КТ глузування та образи: 19:41. 30.01.2010 marysienka* З нами від: 13:18 09.11.2009 *тищу евро тобі кожда так би догодила... як справжньому чоловікови а ти дурак следователю...*, *КТ самозахисту та сарказму: 19:47. 30.01.2010 Murat* З нами від: 15:01 09.08.2007 *Зайчичку милий, ви чули таке слово - неадекватність?* У цілому, КТ кооперації більше вживаються в УДД форуму (на 3,7%, пор., 93,7% та 97,4%), а конфронтації – у БДД (на 3,7%, пор., 6,3% та 2,6%).

Аналіз функціонування акто-мовленнєвих одиниць МЖ форуму виявив, що в британському форумі пріоритет у вживанні МА такий: *констативи* (86,2%), *квесетиви* (7%), *директиви* (5,6%), *перформативи* (1,1%), *промисиви* та *менасиви* (0%), в українському – інший: *констативи* (84,1%), *квесетиви* (8,8%), *директиви* (6,7%), *промисиви* (0,3%), *перформативи* (0,2%) та *менасиви* (0%). Міжетнічна перевага на користь БДД спостерігається у використанні констативів (на 2,1%, пор., 86,2% та 84,1%). УДД у форумі домінує в аспекті вживання квесетивів (на 1,8%, пор. 7% та 8,8%). Ізоморфною є міра вживання директивів (пор., 5,6% та 6,7%), перформативів (пор., 1,1% та 0,2%), промисивів (0% та 0,3%) та відсутність менасивів.

Висновки до розділу 6

1. В електронному форматі британської та української комунікації було проаналізовано МЖ високого та середнього ступеня інтерактивності – чат, блог і форум. Було виявлено, що для здійснення ефективного КВ, з одного

боку, комуніканти користуються не тільки усіма можливостями електронної мови для побудови свого віртуального повідомлення, які можуть бути відсутні в усному чи письмовому спілкуванні, але і враховують особливості (хронотоп, правила, норми комунікації тощо) комунікативного акту саме в межах даного МЖ, з іншого боку, для успішної взаємодії вони повинні орієнтуватися як у тематиці обговорюваного, так і у продукуванні думок, доречних у культурі віртуальної спільноти.

2. Вивчення активності вживання одиниць *стилістичної морфології* електронного письмового формату соціального типу комунікації виявило перевагу в цьому аспекті БДД (на 14,4%, 57,2% та 42,8%). Аналіз МЖ свідчить, що з усіх стилістичних прийомів та засобів морфології, які функціонують в етнічних ДД, у БДД представлено 26,2%, в УДД – 20,1% (перевага на користь БДД на 6,1%). Отримані дані демонструють ізоморфізм у відсутності іменників у множині та аломорфізм у вживанні *іменників, прикметників із суфіксами суб'єктивної оцінки* (на 23,6% більше в УДД), *прикметників до одного іменника* (на 1,3% більше в БДД), *дієприкметників, дієприслівників та їхніх зворотів* (на 12,7% більше в БДД), *займенників 1-ої особи множини* (на 3% більше в БДД), *прислівників розмовного мовлення* (на 6,6% більше в БДД). Розподіл засобів стилістичної морфології за форматами свідчить, що письмовий формат БДД є пріоритетним, поряд з усним природним типом БДД) для використання *іменників, прикметників із суфіксами суб'єктивної оцінки* (44%). Розподіл одиниць стилістичної морфології за жанрами всередині електронного формату ДД свідчить, що найактивніше *іменники, прикметники із суфіксами суб'єктивної оцінки* використовуються в британському блозі (50%) та українському чаті (40%). *Прикметники характеристики одного іменника* демонструють пріоритет ізоморфного вживання в етнічному блозі (88,2% та 37,5%), хоча показники українського форуму та блогу співпадають. *Дієприкметники, дієприслівники та їхні звороти* більше використовуються в етнічних форумах (94,4% та 83,3%). *Займенники 1-ої особи множини* найбільш притаманні британському блогу (62,8%) та українському форуму (40%), в той час як *прислівники розмовного мовлення* також найбільш активні в британському блозі (62,8%) та в українському чаті (57,1%).

3. Аналіз МЖ електронного формату комунікації свідчить, що з усіх *стилістично забарвлених ЛО*, що функціонують в етнічних ДД, як у БДД, так і в УДД представлено їхній ізоморфний відсоток (34,3% та 34,5%), однак, порівняння активності їх вживання виявило перевагу УДД (на 19,2%, 40,4% та 59,6%). Аломорфними рисами для етнічних ДД є параметри вживання лексики підвищеного (13,8% та 7,8%) та зниженого стилістичного регістру (86,2% та 92,2%): в етнічних МЖ за мірою активності лексика зниженого стилістичного регістру переважає одиниці підвищеного регістру. Найбільш актуалізованими є розмовний, сленговий та термінологічний пласти лексики. Ізоморфізм спостерігається у відсутності професіоналізмів у чаті та форумі, книжної лексики в блозі, також ізоморфним є розподіл термінів у чаті,

діалектизмів у блозі та форумі. Аломорфними є параметри використання *термінологічних* ЛО (на 4% більше в БДД), *книжних* ЛО (на 1,3% більше в БДД), *розмовних* ЛО (на 14,8% більше в УДД), *сленгових* ЛО (на 7% більше в БДД), *діалектних* ЛО (на 1,4% більше в УДД), *професійних* ЛО (на 2% більше в БДД) та *вulgарних* ЛО (на 1,2% більше в БДД). Розподіл лексики за форматами свідчить, що саме в електронному форматі найбільше, порівняно з іншими форматами, вживається діалектизмів (50% та 75%), професіоналізмів (88,9% та 57,1%) та сленгізмів (55,1 та 38,9%). Розподіл ЛО за жанрами свідчить, що термінів найбільше залучається у форумі в обох дискурсах (66,6% та 61,1%). Природним є те, що найбільш термінологічно активним в обох Інтернет-просторах є форум, тематика якого спеціалізована та вимагає вживання термінології під час опису явища, процесу, предмета. *Книжні* ЛО актуалізуються в межах етнічного блогу (50% та 100%), що співпадає з показником британського форуму (50%). *Розмовна* лексика найбільше представлена в британському блозі (41,3%) та українському чаті (40%), *сленгізми*, навпаки, – в британському чаті (25,7%) та українському блозі (39,7%). *Діалектна* лексика, так само як і *професійна* лексика, найбільше представлена в етнічному блозі (100% і 66,7% та 100%).

4. За активністю вживання *простих* речень в етнічних ДД електронного формату перевагу зафіксовано на боці УДД (на 1,5%, 62,9% та 61,4%), *складних* – БДД (на 1,5%, 37,1% та 38,6%). Як і в інших форматах, в етнічних ДД більше вживається СПР (63,9% та 63%), ніж ССР (36,1% та 37%), при цьому спостерігаємо ізоморфні показники їх вживання. Аломорфізм у вживанні типів та різновидів речень спостерігається у всіх МЖ формату. Так, *простих* речень використано більше в британському чаті (на 19,5%) та в українському блозі (на 11,5%) і форумі (на 13,6%), *складних* – навпаки. СПР, на відміну від ССР, переважають в українському блозі (на 13,5%), чаті (на 6%) та форумі (на 6,8%), що є також яскравою аломорфною рисою. Розподіл за форматами демонструє перевагу БДД у вживанні *простих* (на 18,7%) та *складних* речень (на 1,9%). СПР домінують у БДД (на 3,6%), ССР – переважають в УДД (на 4,7%). Розподіл речень всередині формату за жанрами виявив подібність у використанні *простих* речень в етнічному чаті, однак, перевага на боці БДД (на 1,5%). *Складні* максимально активно усередині формату залучаються мовцями в британському блозі (на 46,4%) та українському чаті (на 40,4%); СПР найбільше задіяні в британському блозі (53,8%) та в українському форумі (на 52,8%), ССР ізоморфно – в етнічному чаті, однак, перевага на боці БДД (на 46,4%).

5. Вивчення активності вживання одиниць *стилістичного синтаксису* виявило перевагу УДД (на 15%, 42,5% та 57,5%). Встановлено ізоморфізм в активності вживання в електронному форматі *повтору*, *парцеляції*, *однорідних членів речення*, *лексичного повтору* та *інверсії*. Аломорфним є вживання *еліпсису* (більше в БДД на 11,2%), *апосейопезису* (більше в УДД на 12,1%), *відокремлених конструкцій* (більше в БДД на 2,2%), *відокремлених конструкцій* (більше в БДД на 1,2%), *риторичних запитань* (на 3,8% більше

в УДД). Розподіл засобів стилістичного синтаксису за форматами свідчить, що з усіх його засобів, які функціонують у межах формату, у БДД представлено 23,4%, в УДД – 24,3% (ізоморфні показники). В електронному форматі однаково розподілені в межах БДД та УДД *парцеляція, емфатичні конструкції, лексичний повтор та еліптичні речення*. Розподіл одиниць за жанрами всередині електронного формату ДД виявив ізоморфізм у найбільш активному вживанні *еліптичних конструкцій* (однак, з перевагою на користь УДД на 1,2%, 64,2% та 65,4%), *апосейопезису* (перевага на користь БДД на 2,2%, 49,1% та 46,9%), *емфатичних конструкцій* (перевага на користь УДД на 19,8%, 42,1% та 61,9%), *парцеляції* (перевага на користь БДД на 6,2%, 50% та 43,8%) в етнічних чатах, *однорідних членів речення* (перевага на користь БДД на 25,9%, 71,4% та 45,5%), *відокремлених конструкцій* (перевага на користь УДД на 10,8%, 63,8% та 74,6%), *риторичних запитань* (перевага на користь УДД на 18,8%, 42,3% та 61,1%) у форумах. Аломорфним є те, що *лексичний повтор* найбільш інтенсивно вживається в британських блогах (60%) та українських чатах (40%), так само як і інверсія (70% та 61,1%), повтор – у британських чатах (66,7%) та українських форумах (75%). У цілому, з усіх МЖ найбільше стилістичних синтаксичних одиниць приходить на етнічний чат.

6. Порівняння активності вживання в межах БДД та УДД речень, виділених за критерієм «*мета висловлення*» виявило аломорфний факт різної активності розповідних (на 9,7% більше в БДД), спонукальних (на 3,6% більше в УДД), питальних (на 6,1% більше в УДД) речень. Єдиний ізоморфізм полягає в активності вживання питальних речень у форумі. Розподіл речень за форматами виявив ізоморфізм вживання розповідних речень (19,4% та 19,6%) та аломорфізм у всіх інших випадках на користь УДД (на 3,7% та 6,9%). Розподіл речень ДД за жанрами свідчить, що всі типи речень ізоморфно найбільш притаманні чату: розповідні – перевага на 8,4% на користь УДД, 36,7% та 45,1%; спонукальні – перевага на 2,4% на користь УДД, 50% та 52,4%; питальні – перевага на 7,3% на користь УДД (43,6% та 50,9%).

7. Щодо ступеня *емоційності* етнічного ДД, то перевага в активності вживання емоційно забарвлених висловлень належить УДД (на 14,9%, пор., 12,1% та 27%). В обох форматах найбільш емоційно навантаженим є чат (з перевагою УДД на 14,6%, пор., 17,3% та 31,9%). Розподіл таких висловлень за форматами виявив пріоритет їх вживання в межах УДД (на 10,3%, 14,5% та 24,8%). Розподіл за жанрами говорить про те, що в обох форматах серед інших МЖ найбільш емоційно навантаженим є чат (з ізоморфними показниками 55,1% та 54,7%).

8. Вивчення активності вживання *акто-мовленнєвих* одиниць у ДД електронного формату виявило ізоморфізм в аспекті *промісивів* (0,1% та 0,3%) та *менасивів* (0% та 0,2%). Аломорфним є факт використання *констативів* (більше в БДД на 6,3%), *квесетивів* (більше в БДД на 1,9%), *директивів* (більше в УДД на 5,8%), *перформативів* (більше в УДД на 1,1%). Розподіл за форматами свідчить, що на формат приходить 17,5% та 18,8% усіх МА з БДД та УДД (первага на 1,3%). Ізоморфним є розподіл констативів

(20,6% та 20,7%); яскравий аломорфізм полягає у відсутності менасивів у БДД. Розподіл МА за жанрами всередині формату ДД виявив ізоморфний характер вживання *квеситивів* (43,6% та 47,5%, перевага УДД на 3,9%) *директивів* (50% та 52,4%, перевага УДД на 2,4%), *перформативів* (69,6% та 52,4%, перевага БДД на 17,2%), *промисивів* (66,7% та 61,1%, перевага БДД на 5,6%) у чаті. Аломорфним є розподіл максимальних показників уживання по МЖ *констативів* (39,2%) – у британському блозі та українському чаті (36,5%) та менасивів – виключно в українському чаті (80%).

9. Аналіз *стратегіко-тактичної* складової МЖ електронного формату виявив ізоморфність активності використання кооперативних (95,7% та 96,2%) та конфронтативних КТ (4,3% та 3,8%). Аломорфним є усі випадки вживання КТ кооперації та конфронтації в МЖ форматі: в блозі (перевага на користь УДД у кооперації та БДД – у конфронтації), чаті (перевага на користь БДД у кооперації та УДД – у конфронтації) та форумі (перевага на користь УДД у кооперації та БДД – у конфронтації). Розподіл КТ кооперації та конфронтації за форматами свідчить про аломорфність їх вживання серед інших форматів в електронному (перевага на користь БДД у кооперації та на 13,4% в УДД – в аспекті конфронтації). Розподіл КТ кооперації за жанрами говорить про те, що вони найбільш активно серед інших МЖ формату використовуються в етнічному чаті (перевага на користь БДД), в той час як конфронтативні – в українському чаті (69,7%) та британському форумі (40,6%).

10. НП діалогів розкривається, перш за все, в графіко-фонетичних особливостях оформлення їхнього мовлення. Різноманітні відхилення від стандартного типу, розміру, кольору, регістру шрифту тощо свідчать про інтенсивну імітацію параметрів усного мовлення, зокрема постановки емоційного наголосу в репліці, підвищеного тону мовлення тощо, що має на меті самопрезентацію мовців та цілеспрямоване зупинення уваги інших на тому чи іншому фрагменті повідомлення. Експресивністю характеризуються висловлення, які супроводжуються емотиконами, які адекватно відбивають ставлення та стани мовців, підкреслюють ідею та допомагають іншим вибудувувати свою комунікативну поведінку. Якщо в етнічних блогах було виявлено піктограми усіх типів, то «вертикальних» емотиконів у мовленні форуму та чату не було знайдено. Відсоток емотиконів у британських постах блогу, форуму та чату менший за українські. На відміну від чатів та блогів, в українському форумі значно більший відсоток смайлів, які передають негативні емоції. Надзвичайна універсальна експресивність досягається шляхом мультиплікації ідентичних / неідентичних емотиконів, а також через їх поєднання з мультиплікацією літер. Крім того, блоги, форуми, менше – чати, супроводжуються веб-вставками, вставленими картинками, відео- та аудіоматеріалами, які використовуються з метою довести правильність своєї позиції, викликати потрібну реакцію в інших, привітати чи презентувати подарунок як відображення соціальних актів впливу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Зіставне дослідження британського та українського ДД здійснено в межах гносеологічної установки когнітивно-дискурсивної парадигми сучасного мовознавства на те, що мова є соціальним інструментом, за допомогою якого комуніканти цілеспрямовано впливають на поведінку один одного, тим самим змінюючи стан речей у навколишній дійсності. Обмінюючись думками, виражаючи емоції та оцінки, нав'язуючи ідеї, продукуючи накази або прохання, представники лінгвокультур виступають суб'єктами соціальних відносин влади, цілеспрямовано визначаючи дії один одного в різнотипних етнічних діалогічних взаємодіях.

Діалог є онтологічно первинною, універсальною формою комунікації, яка реалізується у взаємозумовлених у структурному, когнітивно-семантичному та комунікативно-прагматичному планах репліках (або їх невербальних замінниках), які утворюють в етнокультурних та просторово-часових координатах цілісну комунікативну подію. Її результатом є комбінований міжособистісний текст, загальний смисл якого виформовується внаслідок поперемінного та взаємоконтрольованого переходу індивідів з позиції прийому на позицію трансляції інформації, обмеженої заданою тематикою.

В основі етнічного ДД лежить інваріантний *інформаційно-владний механізм*, який відповідає за породження, перебіг та переривання процесу комунікації. Він ґрунтується на двох базових елементах мотиваційно-вольової сфери свідомості індивіда: постійному оновленні навколишнього інформаційного середовища та актуалізації соціально-інтерактивного та / або соціально-статусного права на залучення іншого до вирішення наявної проблеми реалізації духовних чи матеріальних потреб. Реалізація такого права виявляється як здійснення *соціальної влади* – постійної або ситуативної залежності, у якій відбивається здатність ініціювання, регулювання та коригування поведінки партнера, що набуває в ДД форми *комунікативного впливу* одного індивіда на іншого.

КВ – цілеспрямована, комплексна, ситуативно зумовлена інформаційна дія імпактора на реципієнта з метою запланованої зміни системи знань, емоцій, ставлення та, у підсумку, поведінки останнього таким чином, щоб це відповідало досягненню поставленої мети. КВ конструюється через низку цілеспрямовано відібраних одиниць мови, мовлення, а також аналогових засобів, за допомогою яких (за законами природної комунікації та зразками соціальних інститутів) здійснюється трансляція суб'єктивно значущої інформації, у процесі чого відбувається управління діяльністю партнера. Відбір необхідних засобів здійснюється крізь призму усвідомлення необхідності увести власні *наміри* до сфери інтересів об'єкта впливу, зокрема через виклик *зацікавленості* до наданої *інформації*, що сприятиме досягненню запланованої *мети*. Тому, з одного боку, ДД є простором, у якому формуються та реалізуються владні прагнення мовців, з іншого – ДД є тим владним ресурсом, який є потенційною можливістю управління іншими.

Позитивні результати КВ відображаються в репліках, діях адресата, результаті інтеракції в цілому, які відповідають очікуванням адресанта.

Інформаційно-владні відносини пронизують та об'єднують структурні елементи ДД, визначають його типи, жанри та функції, відбиваючи *когнітивно-інформаційну параметризацію* діалогу як когнітивно-комунікативного та лінгвокультурного феномену.

Розвідка дозволила поділити усі діалоги БКП та УКП на первинні (природні) та вторинні (соціальні) МЖ та підтвердити припущення про те, що зміст та структура вторинних жанрів різнотипного британського та українського ДД, які базуються на інституціональній ознаці, виформовується на фоні одного чи декількох природних МЖ діалогу.

Дослідження британських та українських МЖ різноманітних форматів свідчить, що ідеальний ДД в обох етнічних комунікативних просторах відбиває поетапну або пофазову реалізацію КВ, і, навпаки, ідеальний вплив здійснюється за умови дотримання поетапного розгортання діалогу. Кожна фаза такого ДД представляє тематично обмежений, семантично та прагматично зв'язний фрагмент повідомлення, яке конструюється з тих самих кодів, якими користується адресат. Ідеальний КВ передбачає, що кожен попередній інформаційний фрагмент слугує фоном, на тлі якого профілюється новий інформаційний пакет, що привертає та утримує увагу реципієнта, є знаряддям зміни його свідомості та, як наслідок, поведінки. Така організація інформації спрямована на створення у свідомості адресата цілісного денотата (проблеми) та формування розуміння того, що висунута вимога співпадає з його інтересами. Можливі аргументи при цьому повинні кваліфікуватися як предметно істинні, про що не суперечать ані невербаліка мовця, ані комунікативна рамка ситуації. У випадку, коли значущість або вигода запропонованої адресату мовленнєвої або предметної дії є вищою за цінність наявних в нього інформаційних та матеріальних ресурсів, він починає діяти так, як від нього вимагається – досягається необхідний КВ. Відтак, чим більше за темою ДД адресантом залучається додаткових фреймів знання, тим більше можливостей надається адресату для того, щоб оцінити вигоду від того, що від нього вимагається. Повне чи часткове ігнорування цих етапів, порушення міжфазових чи внутрішньофазових зв'язків веде до збою в ДД, зниження ефекту впливу, до комунікативної невдачі.

У запропонованій зіставній розвідці розгляд *прототипового* аспекту когнітивно-інформаційної параметризації ДД пов'язаний з виявленням типових мовних та мовленнєвих одиниць, вживаних комунікантами для здійснення КВ у межах різних МЖ. Аналіз емпіричного матеріалу також здійснювався на рівні невербальної структури ДД.

Порівняльний аналіз *лексичного* оформлення українського та британського мовлення виявив головну відмінність у тому, що в межах УКП активно функціонують дві мови – українська та російська. Остання вживається у випадках: 1) неможливості підбору доречної української лексичної одиниці; 2) намагання здійснити більший вплив унаслідок

«іншомовної свіжості» сигналу; 3) підлаштування під адресанта, який говорить російською мовою; 4) дослівного цитування. У БДД спостерігається поодиноке вживання іншомовних елементів, що розраховане на адресата, який володіє цією мовою.

Стилістика етнічних ДД вивчалася на рівні морфології, лексики та синтаксису. Порівняння *активності* вживання одиниць *стилістичної морфології* британського та українського ДД виявило кількісний ізоморфізм (у БДД – 50,5% та в УДД – 49,5%). Номенклатура вживаних засобів є також ізоморфною для обох ДД. Проте активність використання окремих засобів у БДД та УДД демонструє аломорфізм: порівняно з БДД в УДД частіше використовуються іменники / прикметники з суфіксами суб'єктивної оцінки (на 26,3%); натомість у БДД більший відсоток використання прикметників, які відносяться до одного іменника для підсилення якості (на 13,6%), офіційних дієприкметників та дієприслівників у неформальному повідомленні (на 3,9%), займенників 1-ої особи, які відбивають єдність адресанта та певної суспільної групи (на 7,7%), розмовних прислівників у письмовому мовленні (на 3%). Тільки в УДД вживаються іменники в незвичній формі множини (1,9% від усіх стилістичних засобів).

Розподіл окремих одиниць стилістичної морфології за форматами свідчить, що найбільш сприятливим середовищем для їх вживання як в БДД, так і в УДД є усний соціальний формат (перевага на користь УДД на 2,6%). При цьому кількісні показники розподілу демонструють аломорфізм в усіх форматах, зокрема, найбільший – в усному природному форматі ДД (на 12,8% більше в УДД). Ізоморфізм спостерігаємо в межах усного природного формату БДД та УДД та електронного формату щодо вживання займенників 1-ої особи, які відбивають єдність адресанта та певної суспільної групи. Крім того, показники вживання іменників / прикметників з суфіксами суб'єктивної оцінки співпадають в обох форматах у БДД (44,4%). Подібність спостерігається і під час порівняння письмового (58,1% та 58,8%) та електронного (41,9% та 41,2%) форматів в аспекті використання прийому вживання прислівників, притаманних лише розмовному мовленню. Усі інші показники демонструють аломорфні риси розподілу морфологічних одиниць по форматах. Так, найбільші відмінності були виявлені у випадку вживання іменників у множині в усному природному типі УДД (66,7%), а також вживання прислівників, притаманних лише розмовному мовленню в письмовому форматі БДД і УДД.

Аналіз ступеня активності вживання *стилістично забарвленого лексикону* в етнічних ДД виявив перевагу на користь УДД на 11,2% (44,5% у БДД та 55,6% в УДД). Щодо активності вживання ЛО різних мовних реєстрів, то вживана лексика підвищеного реєстру переважає в БДД (на 9,5%, англ. 39,3% та укр. 29,8%), у той час як лексика зниженого – в УДД (на 9,5%, англ. 60,7% та укр. 70,2%). Преференції вибору стилістично забарвленої лексики в різних форматах ДД демонструють ізоморфізм, зокрема у вживанні професіоналізмів і книжних ЛО в усному природному

ДД, діалектизмів у електронному ДД, а також діалектизмів, термінів і книжних ЛО в письмовому соціальному ДД. Вживання діалектизмів відсутнє в усному форматі обох етнічних ДД. Усі інші випадки вживання стилістично забарвленої лексики демонструють аломорфізм, найбільші показники якого проявляються у вживанні вульгаризмів в усному природному (на 11,1% на користь УДД) та письмовому ДД (на 10,4% на користь БДД).

Розподіл стилістично забарвленого лексикону між форматами етнічного ДД продемонстрував таке. Ізоморфізм в активності вживання термінів виявився в усіх форматах, за виключенням письмового, з перевагою усного соціального формату (36,8% та 34,3%), книжної лексики – в усному природному, при цьому показники в усному соціальному та електронному типах БДД співпадають (28,6%). Діалектна лексика відсутня в усіх форматах, її розподіл є ізоморфним у письмовому та електронному форматах (50%). Професіоналізми відсутні в усному соціальному та письмовому форматах з перевагою в цьому аспекті електронного мовлення (на 38,1%, 88,9% та 57,1%). Вульгарна лексика рівномірно розподілена між жанрами електронного формату етнічного ДД. Інші показники демонструють аломорфні риси розподілу ЛО по форматах. Якщо розмовна лексика найбільш притаманна усному природному типу комунікації (58,1% та 49,7% з перевагою БДД на 8,4%), то сленгова – електронному типу (55,1% та 38,9% з перевагою БДД на 16,2%). Загалом, в аспекті активності вживання стилістично забарвлених ЛО над всіма форматами домінує усний соціальний у БДД (36,8%), у той час як фіксуємо ізоморфізм їх вживання між усним соціальним та природним форматами в УДД (34,3% та 35,2%).

Аналіз етнічних ДД на предмет активності використання *стилістичного синтаксису* виявив, що в УДД його питома вага більша за БДД (на 3,2%, англ. 20% та укр. 23,2%). У британському мовленні частіше вживаються такі виразні засоби та стилістичні прийоми, як *еліпсис* (на 7,1%), *відокремлені конструкції* (на 2%) та *повтор* (на 1,2%). Порівняно з британським в українському мовленні частіше використовуються *апосейопезис* (на 4,4%), *інверсія* (на 3%), *риторичні запитання* (на 1,2%). Ізоморфним виявилось вживання *однорідних членів речення, емфатичних конструкцій, лексичного повтору, парцеляції*. Вживання одиниць стилістичного синтаксису в різних форматах ДД демонструє ізоморфізм у використанні однорідних членів речення, лексичного повтору, риторичних запитань в усному природному ДД, парцеляції в усному соціальному ДД, відокремлених конструкцій у письмовому та однорідних членів речення, лексичного повтору, інверсії, лексичного повтору, парцеляції в електронному ДД. Інші випадки вживання стилістичного синтаксису демонструють аломорфізм, найбільші показники якого проявляються у вживанні еліптичних конструкцій в усному природному діалозі (на 5,9% на користь БДД), емфатичних конструкцій в усному соціальному ДД (на 6,8% на користь БДД), однорідних членів речення (на 9,2% на користь УДД) у письмовому форматі ДД та апосейопезису в електронному форматі (на 12,1% на користь УДД).

Розподіл одиниць стилістичного синтаксису по форматах ДД демонструє наявність низки ізоморфних рис. Так, лексичний повтор є однаково притаманним всім етнічним форматам, окрім усного природного, в якому спостерігаються найвищі показники його використання (53,9% та 55,7%). Ізоморфним є також вживання апосейопезису в письмовому, парцеляції та емфатичних конструкцій в електронному форматах комунікації; до того ж, відмічаємо ізоморфізм у розподілі повтору в письмовому та електронному форматах, однорідних членів речення в усному природному та соціальному форматах у межах БДД та еліпсису в усному соціальному та письмовому типах УДД, риторичних запитань у письмовому форматі мовлення. Інші показники є аломорфними, найбільші серед них приходяться на еліпсис (59%) та парцеляцію у БДД (67,5%), емфатичні конструкції в УДД (66,9%) у межах усного природного формату комунікації. У цілому, підрахунки активності вживання стилістичних одиниць синтаксису продемонстрували ізоморфність їхнього розподілу в усному соціальному та електронному ДД, перевага серед форматів належить усному природному типу ДД (51,8% та 45,2%).

Порівнюючи *синтаксичні* особливості етнічних ДД відмічаємо, що для них більш притаманним є використання *простих* речень, ніж *складних* (на 27,2% у БДД та 26,6% в УДД; показники вживання конструкцій обох типів є ізоморфними) та СПР (на 47,4% в УДД), ніж ССР (на 38,4% в БДД). Аломорфною в етнічних ДД є перевага активності вживання ССР (на 4,5% на користь БДД) та СПР (на 4,5% на користь УДД). Розподіл простих та складних синтаксичних конструкцій усередині БДД та УДД продемонстрував наявність аломорфізму в активності їх вживання по всіх форматах. Якщо складні речення домінують в усному соціальному форматі БДД (40,5%), що ізоморфно найбільшому показнику УДД усного природного формату (39,9%), то прості речення переважають в усному природному форматі (64,7% та 55,6%). Тенденція виявляється і у випадку вживання ССР та СПР (окрім письмового формату, в якому показники вживання СПР подібні (9,3% та 8,9%)): ССР домінують в усному соціальному форматі БДД (37,6%) та усному природному УДД (42,5%), так само як і у випадку СПР (41,9% у БДД та 37,8% в УДД).

Розгляд британського та українського ДД щодо ступеня активності вживання синтаксичних конструкцій, класифікованих за критерієм *мета висловлення*, виявив різницю активності вживання *розповідних* речень на користь БДД (на 5,4%), *спонукальних* – УДД (на 4,7%) та подібність у вживанні *питальних* речень (14,6% та 15,3%). Вживання *розповідних* речень демонструє аломорфізм в усіх форматах ДД, з найбільшою різницею в електронному ДД (на 9,7% на користь БДД). Активність використання *спонукальних* речень свідчить про наявний аломорфізм в усіх форматах етнічних ДД, який найбільш яскраво виявляється у письмовому форматі спілкування (на 7% на користь УДД). Вживання *питальних* речень демонструє ізоморфізм в усному природному ДД (24,2% та 24,1%) та

аломорфізм в інших форматах, що найбільш проявляється в електронному форматі ДД (на 6,1% на користь УДД). Розподіл речень по форматах виявив ізоморфізм показників у вживанні *розповідних речень* в усному соціальному (27,9% та 28,9%) й електронному (19,4% та 19,6%) форматах БДД та УДД та *питальних* у письмовому форматі (2,8% та 2,9%). Ізоморфною є відсутність спонукальних речень у листах-зізнаннях. В усіх інших випадках демонструється аломорфізм з перевагою показників уживання таких висловлень в усному природному форматі.

Порівняння етнічних типів мовлення щодо міри вживання *емоційно забарвлених* висловлень виявило перевагу українського мовлення в усіх форматах комунікації (на 8,3%). Активність їхнього використання свідчить про аломорфізм в усіх форматах етнічних ДД, який найбільше проявляється в електронному форматі спілкування (на 14,9% на користь УДД). Відносно розподілу висловлень такого типу по форматах було виявлено ізоморфізм у етнічному письмовому мовленні, у той час як в інших випадках відмічаємо аломорфні показники з перевагою усного природного формату на 21,4% (57,3% та 35,9%).

Залучені мовцями вербальні та невербальні засоби, які найкраще підходять для здійснення КВ мають певне прагматичне навантаження та реалізуються в межах *стратегіо-тактичної* лінії поведінки. Порівняння в аспекті активності використання КТ *кооперативної* та *конфронтативної* стратегій виявило аломорфізм: британське мовлення є більш конфронтативним (на 2,8%), відтак, в УДД існує перевага на 2,8% у використанні кооперативних КТ. Найбільші показники конфронтативності виявлені в усному природному форматі (45,9% та 38,7%), кооперативності – в електронному форматі (95,7% та 96,2%), при цьому фіксуємо співпадіння з письмовим форматом БДД (95,2%). Щодо розподілу кооперативних та конфронтативних КТ за форматами, то був виявлений ізоморфізм в усному природному та письмовому соціальному типах ДД. В усному та електронному форматах соціального ДД, в яких існує аломорфізм у вживанні кооперативних КТ (2,5% на користь УДД – у першому випадку та 3,5% на користь БДД – у другому), показники конфліктності є також ізоморфними (8,8% та 8,4%).

Визначення ступеня активності вживання *МА* дало змогу встановити факт того, що в БДД частіше використовуються *констативи* (на 4,6%), в УДД – *директиви* (на 3,2%). Ізоморфізм полягає в ступені активності використання *квесетивів* (16,8% та 17,1%), *перформативів* (1,3% та 2,1%), *промисивів* (0,3% та 0,6%) та *менасивів* (0,6% та 0,8%). Щодо розподілу *МА* різних типів між форматами БДД та УДД, то було виявлено, що існує ізоморфізм в активності вживання *констативів* в електронному (20,6% та 20,7%) та усному соціальному форматах (28,2% та 28,6%), *квесетивів* – у письмовому типі (2,8% та 2,9%). *Промисиви* та *менасиви* відсутні у письмовому типі мовлення. Серед усіх форматів спілкування найбільш варіативним в аспекті вживання *МА* різного *іллокутивного* призначення

виявився усний формат природного типу спілкування, адже в ньому присутні МА абсолютно всіх видів.

Вивчення *невербальних* особливостей ДД у межах британської та української лінгвостільнот продемонструвало загальну орієнтацію на національно визначені та соціально інтеріоризовані моделі поведінки. Британці позиціонують себе як індивіди, які орієнтуються на виконання численних правил МЕ, що є імперативом, обов'язковим для виконання в діалозі будь-якої тональності, тому вони поводяться спокійніше та стриманіше порівняно з представниками українського етносу, навіть у неформальних розмові, бесіді, суперечці, розважальних ток-шоу, а також в інтерв'ю чи дебатах у парламенті. Будучи емоційно афектованими під час сварки чи політичних дебатів, вони, як правило, не вторгаються до особистісного простору партнера. Українці демонструють своєю поведінкою, що вони є більш емоційною нацією, правила поведінки не так категорично стримують емоційні реакції, а утримання від вияву фізичної агресії зумовлене лише індивідуальним вихованням та інтенсивністю інвективного сигналу ззовні.

Спільними для обох культур є засоби демонстрації соціальної влади за посередництва *просодико-фонаційної* (логічний, емпатичний наголос, підвищення тону, зміна тональності на загрозливу чи командну, значущі паузи), *кінесичної* (фізіогноміка, ексклюзивний, вишуканий чи багатий одяг, які спочатку створюють перевагу над іншими; усвідомлені, соціально визнані, комунікативно «сильні» жести, міміка, пози тощо або ті з них, які відбивають позицію підкорення), *проксемічної* (порушення офіційної дистанції або її створення в неформальній ситуації взаємодії) та *графічної* (дублювання та підсилення в писемному та електронному мовленні їхніх одиниць) систем. Аналіз МЖ показав, що сильний КВ здійснюється зокрема тоді, коли комуніканти свідомо чи несвідомо ігнорують правила формальної та неформальної поведінки, що може актуалізуватися в невластивих для ситуації кінесичних діях чи порушенні дистанції взаємодії.

Інформаційно-владна теорія ДД дозволяє пояснити вибір стратегій поведінки, тактик їх реалізації та ходів як відображення наявних мотиваційно-вольових устремлінь мовців. Прорахувати наступний стимул або реакцію на макро- або мікрорівні комунікації цілком неможливо. Тим не менш, тенденція прослідковується в такому: поява кожної наступної репліки в ДД базується на позиції демонстрації «сили» або, навпаки, – позиції «підкорення», зокрема внаслідок меншої за силою репліки партнера. Репліки є сильними та слабкими за *формальними* та *змістовими* ознаками. *Формальний* параметр реалізується в репліках-менасивах, квесетивах, директивах, перформативах (йдеться про підтип соціальних формул ввічливості) на противагу іншим типам МА. Такі акти є перинно сильними поза контекстом, лише подальше розгортання ситуації визначає ступінь їх дійсної сили та тривалість ефекту КВ. У *змістовному плані* сильна репліка – репліка адекватна за силою своєї значущості попередній репліці адресанта чи

та, яка перевищує її. Репліка оцінюється як сильна, якщо вона: 1) враховує (експліцитно чи імпліцитно) зміст попередньої репліки адресанта та пропонує власний, новий зміст для розгортання ДД; 2) допомагає мовцю у просуванні власної позиції, заважаючи іншому, що відбивається в ініціативі, лідерстві; 3) реалізує ціннісний аспект мовлення, який співпадає чи враховує інтереси, ціннісні установки адресата.

Отже, КВ здійснюється на мікрорівні реплік (сильні / слабкі) та макрорівні спілкування (загальна картина розподілу сил). Не йдеться про найбільш та найменш впливові стратегії, тактики, ходи. Їхня сила визначається, перш за все, контекстуально, та, зрештою, саме відповідність перлокуції сформульованій іллокуції і визначає ступінь їхнього впливу. Глибина останнього вимірюється ступенем значущості поданої інформації в межах ціннісних координат існування особи. Неефективність КВ спостерігається у тому випадку, якщо адресат не розуміє адресанта, не осмислює цілі власної діяльності так, як від нього вимагає партнер.

Застосований у роботі для аналізу розподілу сил мовців у межах британського та українського ДД, *ініціативно-респонсивний* аналіз продемонстрував відмінності між природними МЖ. З одного боку, йдеться про показники *IP-різниць* між *IP-індексами*, які розкривають інтеракційну асиметрію у ДД, рівень вияву ініціативи та домінування комунікантів, тобто відносин здійснюваної влади, з іншого боку – про отримані *IP-коефіцієнти*, які підвищили об'єктивність *IP-різниць*. Завдяки проектуванню поданого методу на схему загального функціонально-комунікативного аналізу стало можливим не тільки пояснити та описати особливості поведінки мовців у різножанрових дискурсивних практиках, але й успішність та неуспішність реалізації їхніх інтенцій. Ініціативно-респонсивний аналіз БДД та УДД усного формату природного типу комунікації виявив відмінності актуалізації інформаційно-владної основи ДД, про що, зокрема, свідчать подібні для кожного МЖ параметри *IP-різниць*. Рівень інтеракційної асиметричності між комунікантами в розмові та бесіді є незначним: він коливається у випадку *розмови* у діапазоні $IP\text{-різниця}=0\text{-}0,5$ (брит. $IP\text{-різниця}=0\text{-}0,4$, укр. $IP\text{-різниця}=0\text{-}0,5$), у випадку *бесіди* діапазон рівня домінування розширюється – $IP\text{-різниця}=0\text{-}1$ (брит. $IP\text{-різниця}=0\text{-}0,9$, укр. $IP\text{-різниця}=0\text{-}1$; $IP\text{-різниця}=1$ виявлена тільки під час аналізу формальних та напівформальних бесід). У цілому, невисокі (перш за все, первинні) показники та невеликий етнічний діапазон асиметричності, як ізоморфні риси МЖ, свідчать про високу залученість, ініціативність комунікантів у побудові повсякденних діалогів цих жанрів у межах БКП та УКП. Встановлені *Ф-коефіцієнти* та *В-коефіцієнти* є, в цілому, невисокими в розмові та відбивають незначну незв'язність мовлення, його часткову фрагментарність. Подібним виявилось і те, що діапазон рівня інтеракційної асиметричності в етнічних суперечках підвищується порівняно з розмовою та бесідою – $IP\text{-різниця}=0,3\text{-}1,5$ (брит. $IP\text{-різниця}=0,4\text{-}1,2$, укр. $IP\text{-різниця}=0,3\text{-}1,5$), що свідчить про більший рівень домінантності мовців у суперечці. Ізоморфним є те, що у сварці діапазон рівня

асиметричності значно розширюється – $P=0,1-1,6$ (брит. P -різниця= $0,1-1,6$, укр. P -різниця= $0,1-1,5$). Φ - та B -коефіцієнти суперечки та сварки є вищими порівняно з розмовою та бесідою, адже у таких взаємодіях мовці частіше порушують постулати Грайса, сприяючи фрагментарності та незв'язаності ДД.

На базі інтеракційного критерію аналізу, який відбиває міру вияву влади, впливу у ДД, було обґрунтовано різницю між етнічними МЖ офіційного та неофіційного характеру: формальні чи напівформальні взаємодії демонструють більш високі показники асиметричності, ніж неформальні. Така різниця виявляється не тільки в статусно-рольовій експлікації інформаційно-владної структури комунікації, в якій її результат прогнозується заздалегідь; у повсякденній неформальній комунікації вона може бути неявною, прихованою та виводитися тільки з допомогою ініціативно-респонсивного аналізу, який є одним з інструментів пояснення її фіналу. До того ж, у тих інтеракціях, де ініціатива ведення діалогу належить одній особі, протилежний або негативний результат для неї пояснюється фактичним домінуванням іншого партнера. Тому під час вивчення діалогічної взаємодії увага приділяється всім аспектам домінування мовців – інтерактивному, кількісному та тематичному.

Пояснення успішності чи неуспішності КВ не обмежується фокусом дослідницької уваги винятково на критерії домінування, яке є головною, але не єдиною передумовою успішного КВ. Вони пояснюються тим, що різні виміри домінування відносно відбивають реальний розподіл владних відносин між інтерактантами і тому вони повинні розглядатися як такі, що потенційно відбивають їхні можливості впливати на поведінку та думки один одного, а тому можуть реалізуватися з великим ступенем вірогідності. Так, влада не завжди виражається в поведінці домінування: особа, яка дійсно володіє владою, часто не потребує сильних МА для демонстрації своєї позиції; у свою чергу, підконтрольна особа також виявляє владу через опір партнеру, який виявляється, наприклад, у мінімальних та недостатніх відповідях; це змушує суб'єкта впливу здійснювати більш інтеракційно сильні кроки, які, у такому разі, вказують на його безсилля.

Владно-типологічна схема аналізу діалогічної комунікації, яка пропонує аналіз етнічного ДД у рамках єдиної владно-типологічної моделі комунікації, розроблена через розуміння того, що в межах зіставних мовознавчих досліджень ДД необхідно вивчати комплексно – в його когнітивно-прагматичній та соціально-інтеракціональній площинах. Під час опису та порівняння британських та українських діалогів будь-якого МЖ цією моделлю максимально охоплюються можливі об'єктивні та суб'єктивні фактори комунікативної ситуації, які можуть вплинути на перебіг діалогу. Тому представлена у роботі методика дозволяє відобразити сутність ДД як складної, динамічної, неповторної етнічної взаємодії, передбачає вичерпне пояснення її ходу та результатів, виявлення подібностей та відмінностей між етнічними ДД як на когнітивно-семантичному, так і мовному, мовленнєвому та невербальному рівнях людської взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алиференко Н. Ф. Современные проблемы науки о языке / Н. Ф. Алиференко. — М. : Флинта : Наука, 2005. — 416 с.
2. Андреева С. М. Диалог как дидактическая единица обучения иностранных студентов / С. М. Андреева // *Фундаментальные исследования*. — 2007. — № 10. — С. 93—95.
3. Андреева С. М. Речевая ситуация как структурный компонент диалогового взаимодействия [Электронный ресурс] / С. М. Андреева. — Режим доступа : <http://rusistica.ru/pdf/6/andreeva.pdf>.
4. Андрейчук Н. І. Життєвий світ англійця кінця XV – початку XVII століття у вимірі інституційного дискурсу : дис. ... д-ра філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Надія Іванівна Андрейчук ; Львівський національний університет ім. І. Франка. — Львів, 2012. — 401 с.
5. Андрианова Н. С. Жанровые характеристики чата как синхронного виртуального дискурса / Н. С. Андрианова // *Studia Linguistica* : зб. наук. праць до 80-річного ювілею професора Нікітіної Ф.О. — К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». — В. 4. — 2010. — С. 510—515.
6. Антипова А. М. Основные проблемы в изучении речевого ритма / А. М. Антипова // *Вопросы языкознания*. — 1990. — №5. — С. 124—134.
7. Антоновский А.Ю. Никлас Луман: эпистемологическое введение в теорию социальных систем / А.Ю. Антоновский. — М. : ИФ-РАН, 2007. — 135 с.
8. Апалат Г. П. Структура, семантика і прагматика текстів-інтерв'ю (на матеріалі сучасної англомовної преси) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Г. П. Апалат ; Київський національний лінгвістичний університет. — Київ, 2003. — 19 с.
9. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков / В. Д. Аракин. — 3-е изд. — М. : ФИЗМАТЛИТ, 2005. — 232 с.
10. Аристов С. А. Ситуированная модель смены коммуникативных ролей [Электронный ресурс] / С. А. Аристов. — Режим доступа : http://studydoc.ru/doc/4091054/situirovannaya-model._-smeny-kommunikativnyh-rolej.
11. Аристова Н. С. Социальный статус коммуникантов и его отражение в речи / Н. С. Аристова // *Язык в современных общественных структурах (Социальные варианты языка IV)* : Мат-лы междунар. науч. конф. (Нижний Новгород, 21-22 апреля 2005 г.). — С. 52—55.
12. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. — М. : «Языки русской культуры», 1999. — 896 с.

13. Бабенко В. В. Семіотичний інструментарій у комунікативній стратегії українського телебачення : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 27.00.06 «Прикладні соціально-комунікаційні технології» / Вікторія Володимирівна Бабенко ; Львівський національний університет імені Івана Франка. — Львів, 2008. — 18 с.
14. Базылев В. Н. Язык – ритуал – миф / В. Н. Базылев. — М. : МГЛУ, 1994. — 227 с.
15. Балли Ш. Французская стилистика / Ш. Балли ; [пер. с франц.]. — М. : Иностранная литература, 1961. — 394 с.
16. Баранов А. Г. Когнитивность текста (к проблеме уровней абстракции текстовой деятельности) / А. Г. Баранов // Жанры речи. — Саратов : Издательство Государственного учебно-научного центра «Колледж», 1997. — С. 4—12.
17. Баранов А. Н., Крейдлин Г.Е. Иллокутивное вынуждение в структуре диалога / А. Н. Баранов // Вопросы языкознания. — 1992. — № 2. — С. 84—99.
18. Барт Р. Лекция // Семиотика. Поэтика. Избранные работы / Р. Барт [пер. с франц.]. — М. : Издательская группа «Прогресс, Универс», 1994. — С. 545—568.
19. Барт Р. О Расине // Семиотика. Поэтика. Избранные работы / Р. Барт [пер. с франц.]. — М. : Издательская группа «Прогресс, Универс», 1994. — С. 142—209.
20. Басиров Ш. Р. Словотвір дієслів із рефлексивним комплексом в індоєвропейських мовах : дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.17 / Басиров Шаміль Рафаїлович ; Донецький національний ун-т. — Донецьк, 2006. — 433 с.
21. Басюк Л. М. Стратегії та тактики адресанта в парламентському дискурсі Великої Британії / Л. М. Басюк // Науковий Вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — 2012. — С. 5—8.
22. Бахтин М. М. К переработке книги о Достоевском / Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин // Сост. С. Г. Бочаров ; Текст подгот. Г. С. Бернштейн и Л. В. Дерюгина. — М. : Искусство, 1979. — С. 308—328.
23. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров / Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин // Сост. С. Г. Бочаров ; Текст подгот. Г. С. Бернштейн и Л. В. Дерюгина. — М. : Искусство, 1979. — С. 237—281.
24. Бахтин М. М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других науках / Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин // Сост. С. Г. Бочаров ; Текст подгот. Г. С. Бернштейн и Л. В. Дерюгина. — М. : Искусство, 1979. — С. 281—308.
25. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. — Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. — 344 с.

26. Безугла Л. Р. Перлокуція у дискурсі (на матеріалі німецького діалогічного дискурсу) / Л. Р. Безугла // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія ; [під заг. ред. І. С. Шевченко]. — Харків : Константа, 2005 — С. 118—145.
27. Белик Е. В. Лингвокультурологические и гендерные особенности лексики и фразеологии современного английского языка (на материале лингвокультурологического поля «Мужчина и женщина (в обществе и семье)» : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Елена Владимировна Белик ; МГПУ. — М., 2003. — 255 с.
28. Белова А. Д. Комунікативні стратегії та тактики: проблеми систематики / А. Д. Белова // Мовні та концептуальні картини світу : зб. наук. пр. — К. : Логос, 2004. — Вип. 10. — С. 11—16.
29. Беляева Е. А. Диалог аргументативного типа: когнитивные аспекты, структура, семантика, прагматика (на материале русских и английских текстов интервью) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Е. А. Беляева ; Тюменский гос. ун-т. — Тюмень, 2007. — 28 с.
30. Берн Э. Игры в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений [Электронный ресурс] / Э. Берн. — Режим доступа : <http://psylib.org.ua/books/berne02/txt01.htm>.
31. Беспалов И. И. Свобода и равенство / И. И. Беспалов. — Новороссийск : НГМА, 2003. — 312 с.
32. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ольга Леонідівна Бессонова. — Донецьк, 2003. — 463 с.
33. Библер В. С. Диалог и диалогика [Электронный ресурс] / В. С. Библер. — Режим доступа : <http://www.culturedialogue.org/drupal/ru/node/440>.
34. Библер В. С. Диалогика в канун XXI века [Электронный ресурс] / В. С. Библер. — Режим доступа : <http://www.culturedialogue.org/drupal/ru/node/439>.
35. Бистрицький Є. К. Конфлікт культур і філософія толерантності // Ідея культури: виклики сучасної цивілізації / Є. К. Бистрицький. — К. : «Альтпрес», 2003. — С. 77—96.
36. Блакар Р. М. Язык как инструмент социальной власти (теоретико-эмпирические исследования языка и его использования в социальном контексте) / Р. М. Блакар // Язык и моделирование социального взаимодействия. — М. : Прогресс, 1987. — С. 88—120.
37. Бобырева Е. В. Сравнительные характеристики инициальных и финальных реплик диалога в английском и русском языках // Языковая личность: культурные концепты. — Волгоград—Архангельск, 1996. — С. 212—219.

38. Богданов В. В. Лингвистическая прагматика и ее прикладные аспекты / В. В. Богданов // Л. В. Бондарко, Л. А. Вербицкая и др. — Прикладное языкознание. — СПб. : Изд-во С-Петербург. ун-та, 1996. — С. 268—275.
39. Богданов В. В. Речевое общение: прагматические и семантические аспекты / В. В. Богданов. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1990. — 286 с.
40. Богин Г. И. Речевой жанр как средство индивидуализации текста / Г. И. Богин // Жанры речи. — Саратов : Изд-во Государственного учебно-научного центра «Колледж», 1997. — С. 12—23.
41. Богоявленская Ю. В., Буженинов А. Э. Сопоставительная медиалингвистика как новое направление современной сопоставительной лингвистики / Ю. В. Богоявленская, А. Э. Буженинов // Вестник НГЛУ. — 2015. — Вып. 31. — С. 11—18.
42. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. — Тамбов : Изд-во Тамб. Ун-та, 2000. — 123 с.
43. Борисенко Н. Д. Гендерний аспект репрезентації персонажного мовлення в англійських драматичних творах кінця ХХ століття : дисс. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Н. Д. Борисенко. — Житомир, 2003. — 217 с.
44. Борисов А. А. Диалог как коммуникативная интеракция / А. А. Борисов // Коммуникативные аспекты современной лингвистики и лингводидактики: Мат-лы Международ. науч. конф. (Волгоград, 18 октября 2013 г.). — Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2013. — С. 221—225.
45. Борисов А. А. Лексические особенности британских и украинских писем-отзывов в редакцию / А. А. Борисов // Актуальные вопросы германской филологии и лингводидактики : мат-лы XX Междунар. науч.-практ. конф., Брест, 26 февраля 2016 г. / Брест. гос. ун-т имени А. С. Пушкина; редкол. : Е. Г. Сальникова [и др.]. — Брест : Альтернатива, 2016. — С. 57—59.
46. Борисов А. А. Морфолого-стилистические и лексические особенности британских и украинских телеинтервью: сравнительный аспект / А. А. Борисов // Science and Education a New Dimension. Philology, IV (18). — 2016. — Issue 80. — С. 16—20.
47. Борисов А. А. Прагматические особенности британского и украинского ток-шоу: сравнительный аспект / А. А. Борисов // Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета им. Н. А. Добролюбова. — Нижний Новгород : НГЛУ. — 2016. — Вып. 34. — С. 11—20.
48. Борисов А. А. Стилистика синтаксиса как аспект влияния на собеседника в дискурсе устных жанров британской и украинской коммуникации социального формата / А. А. Борисов //

- Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (Eastern European Scientific Journal). *Filologia*. — 2015. — № III. — С. 118—123.
49. Борисов А. А. Типология морфологических систем / А. А. Борисов // Сравнительная типология английского, немецкого, русского и украинского языков : Учебное пособие / Под общей ред. А. Э. Левицкого. — К. : Освита України, 2009. — С. 144—249.
 50. Борисов А. А. Типология словообразовательных систем / А. А. Борисов // Сравнительная типология английского, немецкого, русского и украинского языков : Учебное пособие / Под общей ред. А. Э. Левицкого. — К. : Освита України, 2009. — С. 86—104.
 51. Борисов А. А. Фактор аудитории в коммуникативной ситуации британского и украинского ток-шоу / А. А. Борисов // Лингвокультурное образование в системе вузовской подготовки специалиста. — Брест : БрГУ имени А. С. Пушкина. — 2016. — Т. 1. — № 1 (9). — С. 110—115.
 52. Борисов А. А. Эмоциональный концепт СТРАХ в лексике английского языка / А. А. Борисов // Лингвоконцептология : перспективные направления : монографія / авт. кол. А. Э. Левицкий, С. И. Потапенко, О. П. Воробьева и др. ; под ред. А. Э. Левицкого, С. И. Потапенко, И. В. Недаиновой. — Луганск : Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко», 2013. — С. 184—198.
 53. Борисов О. О. Буттєві та соціокультурні аспекти протікання сучасного англomовного та українomовного діалогічного дискурсу / О. О. Борисов // Мовні та концептуальні картини світу : зб. наук. пр. — К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. — Вип. 47. — Ч. 1. — С. 131—138.
 54. Борисов О. О. Графіко-фонетичні та морфологічні стилістично марковані засоби комунікативного впливу в британських та українських блогах / О. О. Борисов // Сучасні дослідження мови та літератури: Матеріали українсько-російської школи-конференції молодих учених (Донецьк, 26-29 березня 2014 р.). — Донецьк : ДонНУ, 2014. — С. 43—46.
 55. Борисов О. О. Діалог як іманентна форма мислення / О. О. Борисов // “STUDIA PHILOLOGICA” (Філологічні студії) : зб. наук. праць / редколегія: І. Р. Буніятова, Л. І. Белехова, О. Є. Бондарева [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. — Вип. 4. — С. 60—64.
 56. Борисов О. О. Діалогічний різновид мовлення та шляхи його осмислення: історичний екскурс / О. О. Борисов // «Наукові студії – XXI (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка» / [редкол. : Р. В. Болдирев та ін.]. — К. : МІЛЕНІУМ, 2015. — Вип. 5. (Том 7). — С. 1—12.
 57. Борисов О. О. Діалогічний спосіб суспільного буття / О. О. Борисов // Наукові записки Національного університету «Острозька академія».

- Серія «Філологічна»: збірник наукових праць. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. — Вип. 58. — С. 3—5.
58. Борисов О. О. Ізоморфні та аломорфні риси конструювання діалогу у британських та українських парламентських дебатах / О. О. Борисов // Наукові записки Національного університету «Острозька Академія». Серія філологічна. — 2015. — Вип. 59. — С. 28—31.
59. Борисов О. О. Інформаційний взаємовплив у сучасній британській та українській електронній бесіді / О. О. Борисов // Наукові записки Національного університету «Острозька Академія». Серія філологічна. — 2014. — Вип. 42. — С. 49—51.
60. Борисов О. О. Інформаційний взаємовплив у сучасній британській та українській електронній розмові / О. О. Борисов // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр., Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К. : Логос, 2002. — 2014. — Вип. 25. — С. 34—44.
61. Борисов О. О. Компонентна дискретизація комунікативної ситуації / О. О. Борисов // Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців «Полілог культур : освітній і культурологічний аспекти» (Чернігів, 25 березня 2014 р.). — Чернігів : ЧНПУ, 2014. — С. 4—6.
62. Борисов О. О. Комунікативна особистість та вплив у діалогічному дискурсі / О. О. Борисов // Мова в професійному вимірі: комунікативно-культурний аспект : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 17–18 грудня 2014 р.). — Харків : НУЦЗУ, 2014. — Ч. I. — С. 31—33.
63. Борисов О. О. Комунікативна ситуація сварки у британському та українському діалогічному дискурсі / О. О. Борисов // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2015. — Вип. 51. — С. 89—96.
64. Борисов О. О. Комунікативна ситуація суперечки в британському та українському діалогічному дискурсі / О. О. Борисов // *Studia Linguistica* : зб. наук. пр. — К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. — С. 303—307.
65. Борисов О. О. Комунікативний вплив в аналоговій комунікації (на прикладі британської та української лінгвокультур) / О. О. Борисов // «Релігія. Філософія. Культура»: мат-ли Міждисципл. всеукр. наук.-теорет. конф. (Чернігів, 29 жовтня 2015 р.). — Чернігів: ЧНПУ, 2016. — С. 198—203.
66. Борисов О. О. Лінгвальні особливості британського та українського діалогічного дискурсу у чаті / О. О. Борисов // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». — Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. — Вип. 48. — С. 40—43.

67. Борисов О. О. Листи-зізнання у британському та українському електронному публіцистичному медіа-середовищі / О. О. Борисов // Наукові записки Національного університету «Острозька Академія». Серія філологічна. — Вип. 61. — 2016. — С. 23—25.
68. Борисов О. О. Листи до редакції у британському та українському електронному публіцистичному медіа-середовищі / О. О. Борисов // Наукові записки Національного університету «Острозька Академія». Серія філологічна. — Вип. 53. — 2015. — С. 32—35.
69. Борисов О. О. Мовні особливості діалогічного мовлення у британських та українських форумах / О. О. Борисов // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. — Серія: «Філологічні науки» (мовознавство). — 2015. — № 4. — С. 17—22.
70. Борисов О. О. Невербальна комунікація під час британських та українських парламентських дебатів / О. О. Борисов // “STUDIA PHILOLOGICA” (Філологічні студії) : зб. наук. праць / редколегія : І. Р. Буніятова, Л. І. Белехова, О. Є. Бондарева [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. — Вип. 6. — С. 48—51.
71. Борисов О. О. Перцептивний аспект діалогічної взаємодії (на матеріалі британського та українського дискурсу) / О. О. Борисов // «Мова. Культура. Комунікація : інноваційні підходи до вивчення мов та літератур» : Мат-ли 7-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 22-23 квітня 2016 р.). — Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка. — 2016. — С. 10—12.
72. Борисов О. О. Природа інформаційного впливу у дискурсивних практиках / О. О. Борисов // «Мова. Культура. Комунікація» : Мат-ли 6 Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 24-25 квітня 2015 р.). — Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка. — 2015. — С. 18—22.
73. Борисов О. О. Реципієнт повідомлення в сучасному діалогічному дискурсі (на матеріалі британських та українських жанрів соціального типу усної комунікації) / О. О. Борисов // «Здобутки та перспективи розвитку сучасного мовознавства» : Міжнар. зб. наук. пр., присвячений 70-річному ювілею професора Алли Андріївни Калити. — К. : НТУУ «КПІ», 2015. — С. 135—143.
74. Борисов О. О. Синтаксис впливу у діалогічному мовленні британських та українських користувачів блогів / О. О. Борисов // Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету. — Сер. : Філологія. — 2015. — № 17. — Том 1. — С. 126—128.
75. Борисов О. О. Стилїстика синтаксису британських та українських листів-запитань до редакції / О. О. Борисов // Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти : мат-ли III-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (НТУУ «КПІ», 21 квітня 2016 р.). — К. : Кафедра, 2016. — С. 29—30.

76. Борисов О. О. Стратего-тактичні та актомовленнєві особливості впливу в британській та українській віртуальній комунікації (на матеріалі діалогів чатів, блогів та форумів) / О. О. Борисов // *Science and Education a New Dimension. Philology*, III (16). — 2015. — Issue 70. — С. 36—40.
77. Борисов О. О. Структурно-композиційні особливості британського та українського телеінтерв'ю / О. О. Борисов // *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць*. — Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. — Вип. 56. — С. 50—52.
78. Борисов О. О. Типологія адресата в сучасному діалогічному дискурсі (на матеріалі британських та українських ток-шоу) / О. О. Борисов // *“STUDIA PHILOLOGICA” (Філологічні студії)* : зб. наук. праць / редколегія: І. Р. Буніятова, Л. І. Белехова, О. Є. Бондарева [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. — Вип. 5. — С. 80—83.
79. Борисов О. О. Фазовість розгортання діалогічної взаємодії у британському та українському ток-шоу / О. О. Борисов // *Науковий вісник Чернівецького університету*. — Сер. : Германська філологія. — 2015. — Вип. 751. — С. 135—144.
80. Борисов О. О., Ботвинко К. С. Функціональні особливості «зіркового інтерв'ю» (на матеріалі сучасних англійських публіцистичних видань) / О. О. Борисов, К. С. Ботвинко // *«Актуальні питання філології»* : зб. наук. праць. — К. : КиМУ, 2012. — Вип. 3. — С. 35—43.
81. Борисов О. О., Васильєва О. Г. Адресатність як складова інтерсуб'єктної комунікації / О. О. Борисов, О. Г. Васильєва // *Мат-ли 3-ї Міжнар. наук. конф. «Мова. Культура. Комунікація. На перехресті світів» (Чернігів, 26 квітня 2012 р.)*. — Чернігів: ЧНПУ. — 2012. — С. 15—18.
82. Борисов О. О., Васильєва О. Г. Ключові параметри діалогічної взаємодії / О. О. Борисов, О. Г. Васильєва // *Наукові записки Національного університету «Острозька Академія». Серія філологічна*. — Вип. 48. — 2014. — С. 159—162.
83. Борисов О. О., Васильєва О. Г. Комунікативна ситуація як компонент діалогічної взаємодії / О. О. Борисов, О. Г. Васильєва // *Мат-ли 4 Міжнар. наук. конф. «Мова. Культура. Комунікація» : «Образ майбутнього у картинах світу та знакових системах» (Чернігів, 25 квітня 2013 р.)*. — Чернігів : ЧНПУ. — 2013. — С. 5—8.
84. Борисов О. О., Васильєва О. Г. Екстралінгвальні параметри діалогічної взаємодії / О. О. Борисов, О. Г. Васильєва // *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія педагогічні науки*. — Вип. 119. — 2014. — С. 27—30.
85. Борисов О. О., Клановець А. Ю. Діалог як специфічний вид дискурсу / О. О. Борисов, А. Ю. Клановець // *Мат-ли I-ї Міжнар. наук. конф.*

- «Мова. Культура. Комунікація : «Образ майбутнього у картинах світу та знакових системах»» (Чернігів, 16 квітня 2010 р.). — Чернігів : ЧНПУ. — 2010. — С. 8—11.
86. Борисов О. О., Фурс Т. І. Гендерні особливості мовлення Джима Кері та Камерон Діаз у «зірковому» інтерв'ю (на матеріалі відеоматеріалів інтерв'ю з акторами Голівуду) / О. О. Борисов, Т. І. Фурс // «Актуальні питання філології» : зб. наук. праць. — Вип. 3. — К. : КиМУ, 2013. — С. 25—33.
87. Братченко С. Л., Леонтьев Д. А. Диалог / С. Л. Братченко, Д. А. Леонтьев // Экзистенциальная традиция: философия, психология, психотерапия. — 2007. — № 2 (11). — С. 23—28.
88. Бубер М. Я и Ты [Электронный ресурс] / М. Бубер. — Режим доступа : <http://www.psylib.org.ua/books/buber01/index.htm>.
89. Бузаров В. В. Круговорот диалогической речи, или взаимодействие грамматики говорящего и грамматики слушающего / В. В. Бузаров. — Ставрополь : Изд-во СГУ, 2001. — 168 с.
90. Булатецька Л. І. Теорія і теоретизація у лінгвістиці / Л. І. Булатецька. — Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. — 176 с.
91. Вакурова Н. В., Морковкин Л. И. Типология жанров современной экранной продукции [Электронный ресурс] / Н. В. Вакурова, Л. И. Морковкин. — М. : Институт современного искусства, 1997. — Режим доступа : evartist.narod.ru/text3/08.htm.
92. Васильев Л. Г. К параметрам лингво-аргументативного исследования речевого воздействия / Л. Г. Васильев // Studia Linguistica : зб. наук. пр. — К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. — С. 274—280.
93. Васильєва О. Г., Борисов О. О. Поле адресата як складова інтерсуб'єктної комунікації / О. Г. Васильєва, О. О. Борисов // Наукові записки Національного університету «Острозька Академія». Серія філологічна. — Вип. 44. — 2014. — С. 34—37.
94. Вежбицка А. Речевые жанры / А. Вежбицка // Жанры речи. — Саратов : Изд-во гос. учебно-научного центра «Колледж», 1997. — С. 99—112.
95. Вежбицкая А. Семантика, культура и познание: общечеловеческие понятия в культурораспецифичных контекстах / Анна Вежбицкая // THESIS. — 1993. — Вып. 3. — С. 185—206.
96. Вернадский В. И. Химическое строение биосферы Земли и её окружение. — М. : «Наука», 2001. — 376 с.
97. Власова Е. С. Лингвопрагматика риторического идеала в ситуации спора / Е. С. Власова // Коммуникативные аспекты современной лингвистики и лингводидактики : Мат-лы Междунар. науч. конф. (Волгоград, 18 октября 2013 г.). — 2013. — С. 110—116.
98. Вознюк О. В. Концепція цілісності як основа філософського синтезу знань / О. В. Вознюк. — Житомир : Рута-Волинь, 2005. — 388 с.

99. Волков А. А. Филология и риторика массовой информации [Электронный ресурс] / А. А. Волков. — Режим доступа : <http://evartist.narod.ru/text12/05.htm>.
100. Волохонский В. Л. Психологические механизмы и основания для классификации блогов [Электронный ресурс] / В. Л. Волохонский // Личность и межличностное взаимодействие в сети Internet: сб. науч. тр. — 2007. — Режим доступа : <http://volokhonsky.ru/internet/volokhonsky.pdf>.
101. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. — М. : Едиториал УРСС, 2002. — 280 с.
102. Воронцова Н. Г. Комуникативно-когнітивні особливості вербальної інтеракції зі стороннім реципієнтом (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Н. Г. Воронцова ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Львів, 2005. — 20 с.
103. Воробйова Т. В. Здійснення функції ретрансляції у спілкуванні з послідовною опосередкованістю / Т. В. Воробйова // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — 2008. — № 5. — С. 158—161.
104. Гадамер Г-Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики / Г-Г. Гадамер. — М. : «Прогресс», 1988. — 637 с.
105. Газизов Р. А. Принцип вежливости в немецкой диалогической речи (на примере максим согласия и скромности) / Р. А. Газизов // Вестник Челябинского государственного университета. — Филология. Искусствоведение. — 2009. — № 7 (188). — Вып. 41. — С. 13—18.
106. Гак В. Г. Русский язык в зеркале французского. Структура диалогической речи / В. Г. Гак // Русский язык за рубежом, 1970. — № 3. — С. 75—80.
107. Галичкина Е. Н. Специфика компьютерного дискурса на английском и русском языках (на материале жанра компьютерных конференций) : дисс. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Е. Н. Галичкина ; Астраханский государственный педагогический университет. — Астрахань, 2001. — 212 с.
108. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка / И. Р. Гальперин. — М. : Высшая школа, 1981. — 448 с.
109. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка [Электронный ресурс] / И. Р. Гальперин. — Режим доступа : http://www.classes.ru/grammar/30.Ocherki_po_stilistike_angliyskogo_yazyka/html/unnamed.html.
110. Гапотченко Н. Є. Адресат комуникативної ситуації інтерв'ю та його складники (на матеріалі сучасної французької преси) / Н. Є. Гапотченко // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. — Серія Філологія. — 2004. — Т.7. — №1. — С. 106—110.

111. Гапотченко Н. Є. Структурні та жанрово-стилістичні особливості текстів інтерв'ю в сучасній французькій пресі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови» / Н. Є. Гапотченко ; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. — К., 2005. — 19 с.
112. Гаспаров Б. М. Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования / Б. М. Гаспаров. — М. : «Новое литературное обозрение», 1996. — 352 с.
113. Гастева Н. Н. Диалогические единства с констатирующей исходной репликой в речевом жанре «дружеской беседы» / Н. Н. Гастева // Жанры речи. — Саратов : Изд-во Государственного учебно-научного центра «Колледж», 1997. — С. 123—131.
114. Гладирь Т. С. Поняття дискурсу на сучасному етапі розвитку лінгвістики / Т. С. Гладирь // Вісник Черкаського державного університету. — Серія: Філологічні науки. — Черкаси : Вид. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 1998. — Вип. 7. — С. 87—92.
115. Гладько С. В. Эмотивность художественного текста: семантико-когнитивный аспект (на материале современной англоязычной прозы) : дисс. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Светлана Владимировна Гладько ; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. — К., 2000. — 223 с.
116. Глозман Ж. М. Нейропсихологические, психопатологические и социальные механизмы нарушений перцептивной стороны общения / Ж. М. Глозман // Общение. Языковое сознание. Межкультурная коммуникация : сб. статей / Институт языкознания РАН. — Калуга : КГПУ им. К. Э. Циолковского, 2005. — С. 17—28.
117. Голев Н. Д., Лебедева Н. Б. Речевой жанр ссоры и конфликтные сценарии (на материале рассказов В.М. Шукшина) [Электронный ресурс]. — Н. Д. Голев, Н. Б. Лебедева. — Режим доступа : <http://lingvo.asu.ru/golev/articles/v86.html>.
118. Голубовская И. А. Этнические особенности языковых картин мира : монография / И. А. Голубовская. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2002. — 293 с.
119. Гончарова Н. В. Аксіологічна структура англомовного діалогічного дискурсу (на матеріалі художньої прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Н. В. Гончарова ; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. — К., 2002. — 19 с.
120. Горелов И. Н., Седов К.Ф. Основы психолінгвістики / И. Н. Горелов. — М. : Лабиринт, 2005. — 320 с.
121. Горбач С. С. Мовленнєва агресія в комунікативно-дискурсивній парадигмі / С. С. Горбач // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — 2008. — № 5. — 2008. — С. 164—166.
122. Горобець І. С. Мовні засоби відтворення концепту злочинець у сучасній американській художній прозі та газетній публіцистиці :

- дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ирина Сергіївна Горобець ; ДонНУ. — Донецьк, 2007. — 239 с.
123. Горошко Е. И. Изучение электронного дискурса в судебном речеведении [Электронный ресурс] / Е. И. Горошко. — Режим доступа : <http://www.textology.ru/article.aspx?aId=44>.
124. Горошко Е. И. Электронная коммуникация (гендерный анализ) / Е. И. Горошко // Общение. Языковое сознание. Межкультурная коммуникация : сб. статей Институт языкознания РАН. — Калуга : КГПУ им. К.Э. Циолковского, 2005. — С. 65—82.
125. Грайс Г. П. Логика и речевое общение / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. — М. : «Прогресс», 1985. — Вып. 16. — С. 217—237.
126. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты / В. С. Григорьева. — Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. — 288 с.
127. Грушанська І. Політичні дебати [Електронний ресурс] / І. Грушанська. — Режим доступу : <http://cyclor.com.ua/content/view/1236/58/1/21/>.
128. Гурочкина А. Г. Диалогический дискурс как среда и результат межличностного взаимодействия / А. Г. Гурочкина // STUDIA LINGUISTICA XVIII. Актуальные проблемы современного языкознания : Сборник статей. — СПб. : Политехника-сервис, 2009. — С. 43—48.
129. Гусев С. С. Метафизика текста. Коммуникативная логика / С. С. Гусев. — СПб. : ИЦ «Гуманитарная академия», 2008. — 352 с.
130. Дацюк С. Коммуникативные стратегии [Электронный ресурс] / С. Дацюк. — Режим доступа : http://xyz.org.ua/discussion/communicative_strategy.html.
131. Девкин В. Д. Диалог. Немецкая разговорная речь в сопоставлении с русской / В. Д. Девкин. — М. : Высш. Школа, 1981. — 160 с.
132. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк ; пер. с англ. [Сост. Петрова В.В.; Под ред. В.И.Герасимова]. — М. : Прогресс, 1989. — 312 с.
133. Дейк ван Т. А., Кинч В. Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк // Новое в зарубежной лингвистике. — М. : Прогресс, 1988. — Вып. 23: Когнитивные аспекты языка. — С. 153—211.
134. Декало О. О. Особливості комунікативної взаємодії у німецькомовному діловому дискурсі / О. О. Декало // Мат-ли 4-ї Міжнар. наук. конф. «Мова. Культура. Комунікація: «Образ майбутнього у картинах світу та знакових системах» (25 квітня 2013 рік, м. Чернігів). — Чернігів : ЧНПУ. — 2013 — С. 44—46.
135. Дементьев В. В. Фатические и информативные коммуникативные замыслы и коммуникативные интенции: проблемы коммуникативной

- компетенции и типология речевых жанров / В. В. Дементьев // Жанры речи. — Саратов : Издательство Государственного учебно-научного центра «Колледж», 1997. — С. 32—44.
136. Деменчук О. В. Порівняльна лексикологія англійської та української мов / О. В. Деменчук. — Рівне : Перспектива, 2005. — 166 с.
137. Демьянков В. З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века / В. З. Демьянков // Язык и наука конца 20 века. — М. : Институт языкознания РАН, 1995. — С. 239—320.
138. Демьянков В. З. Загадки диалога и культуры понимания / В. З. Демьянков // Текст в коммуникации. — М. : Институт языкознания АН СССР, 1991. — С. 109—116.
139. Демьянков В. З. Конвенции, правила и стратегии общения: (Интерпретирующий подход к аргументации) / В. З. Демьянков // Изв. АН СССР. Сер. литературы и языка. — 1982. — Т. 41. — № 4. — С. 327—337.
140. Демьянков В. З. Тайна диалога: (Введение) / В. З. Демьянков // Диалог: Теоретические проблемы и методы исследования. — М. : ИНИОН РАН, 1992. — С. 10—44.
141. Денисенко Н. В. Відтворення емпізи в англо-українських художніх перекладах / Н. В. Денисенко : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Н. В. Денисенко ; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — К., 2011. — 20 с.
142. Деркач Н. В. Вплив соціокультурних факторів на просодичну організацію англійського прислів'я / Н. В. Деркач // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — №5. — 2008. — С. 407—411.
143. Деррида Ж. О грамматологии / Ж. Деррида. — М. : Издательство «Ad Margillem», 2000. — 511 с.
144. Диманте И. В. Современная риторика: созидание убедительной коммуникации / И. В. Диманте // Функциональная лингвистика. Язык и мир. — 2012. — № 3. — С. 149—151.
145. Ділай М. П. Маніпулювання як комунікативна стратегія мовленнєвого жанру проповіді / М. П. Ділай // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — 2008. — № 5. — С. 167—168.
146. Дмитракова Н. Ю. Діалогічне мовлення у світлі новітніх обривів сучасної лінгвістики / Н. Ю. Дмитракова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. — 2008. — Вип. 13. — С. 125—131.
147. Довбуш О. І. Кіносценарій як засіб вербальної візуалізації літературного твору / О. І. Довбуш // Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету. — Сер.: Філологія. — 2015. — № 17. — Т. 1. — С. 122—126.

148. Доманська М. Новаторські та традиційні риси у форматі ток-шоу як комунікаційного жанру [Електронний ресурс] / Марія Доманська. — Режим доступу : <http://inf.oa.edu.ua/dopovid/domanska.pdf>.
149. Донець П. М. Національно-культурна специфіка дискурсу / П. М. Донець // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія ; [під заг. ред. І.С. Шевченко]. — Харків : Константа, 2005. — С. 198—233.
150. Драбкина И. В. Прагмалингвистические аспекты письменного делового общения (на материале англоязычных текстов контрактов и деловой корреспонденции) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / И. В. Драбкина ; Самарский государственный университет. — Самара, 2001. — 18 с.
151. Жаботинская С. А. Модели репрезентации знаний в контексте различных школ когнитивной лингвистики: интегративный подход / С. А. Жаботинская // Вісник ХНУ. — 2009. — № 848. — С. 3—9.
152. Жаботинская С. А. Принципы лингвокогнитивного анализа и феномен полисемии / С. А. Жаботинская // Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя проф. В.В. Левицького / Під ред. Альтмана Г., Задорожної І., Мацкуляк Ю. — Чернівці : Книги ХХІ, 2008. — С. 357—368.
153. Жельвис В. И. Эмотивный аспект речи. Психолингвистическая интерпретация речевого воздействия / В. И. Жельвис. — Ярославль : ЯГПИ им. К. Д. Ушинского, 1990. — 81 с.
154. Жукова О. С., Паніна О. А. Чат комунікація і мова [Електронний ресурс] / О. С. Жукова. — Режим доступу: <http://intkonf.org/kpn-zhukova-os-panina-oa-chat-komunikatsiya-i-mova>.
155. Жуковець Г. Л. Лінгвориторичні особливості сучасного лейбористського дискурсу Великої Британії : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Г. Л. Жуковець ; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — Київ, 2002. — 17 с.
156. Жумагулова Б. С. Особенности полемического дискурса / Б. С. Жумагулова // Успехи современного естествознания. Филологические науки. — 2013. — № 7. — С. 142—145.
157. Заветна Т. С. Адресатність дискурсу британських парламентських дебатів / Т. С. Заветна // Всеукраїнський науковий форум : Сучасна англістика. Стереотипність і творчість. — Харків : Торсінг Плюс, 2006. — С. 59—61.
158. Задворная Е. Г. Национально-культурные и социорольевые факторы речевого поведения / Е. Г. Задворная // Лингвокультурологическая парадигма в современных исследованиях : сб. науч. ст. — Гродно : ГрГУ, 2011. — С. 4—8.
159. Залевская А. А. Психолингвистические исследования. Слово. Текст: Избранные труды / А. А. Залевская. — М. : Гнозис, 2005. — 543 с.

160. Засєкін С. В. Дискурсивні маркери когерентності англомовного діалогічного тексту: когнітивний та прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» [Електронний ресурс] / С. В. Засєкін ; Київськ. нац. лінгв. ун-т. — К., 2001. — 20 с. — Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/inode/3474.html>.
161. Зернецька А. А. Функціональна система вербально-комунікативної діяльності (компетентнісний аспект) : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова», 10.02.15 «Загальне мовознавство» / А. А. Зернецька ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. — Київ, 2016. — 40 с.
162. Зильберман Н. Н. Трилог как особая форма речевого взаимодействия (на материале студенческой речи) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Н. Н. Зильберман ; Томский государственный университет. — Томск. — 2009. — 25 с.
163. Зубарева Н. С. Коммуникативная неудача как проявление деструкции педагогического дискурса : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Н. С. Зубарева ; Челябинский государственный университет. — Челябинск, 2001. — 18 с.
164. Зуєнко Н. О. Діалогова сутність особистісно орієнтованої парадигми освіти / Н. О. Зуєнко // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. праць. — Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2009. — Вип. 39. — С. 120—125.
165. Иванова Т. С. Интернационализация компьютерной лексики как отражение языковых процессов / Т. С. Иванова // Функциональная лингвистика. Язык и мир. — 2010. — № 1. — Т. 1. — С. 271—273.
166. Іваницька Н. Б. Дієслівні системи української та англійської мов: парадигматика і синтагматика : монографія / Н. Б. Іваницька. — Вінниця : СПД Главацька, 2011. — 636 с.
167. Ільченко М. Л. Маніпулятивно-спонукальні стратегії передвиборчих дебатів (на матеріалі англомовного електорального дискурсу) / М. Л. Ільченко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. — 2010. — № 897. — Вип. 62. — С. 126—131.
168. Ільченко О. М. Етикет англомовного наукового дискурсу : монографія / О. М. Ільченко. — К. : ІВЦ «Політехніка», 2002. — 288 с.
169. Имшинецкая Ия Речевые манипулятивные техники в рекламе [Электронный ресурс] / Ия Имшинецкая. — Режим доступа : http://www.createbrand.ru/biblio/marketing/rechevye_tehnik.html.
170. Инишев И. Н. Чтения и дискурс: трансформации герменевтики / И. Н. Инишев. — Вильнюс : ЕГУ, 2007. — 167 с.
171. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. — М. : УРСС, 2003. — 284 с.
172. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / У. Еко ; [пер. з англ. Мар'яни Гірняк]. — Львів : Літопис, 2004. — 384 с.

173. Елькин В. В. Диалогическая речь – основная сфера реализации языковой экономии : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Владимир Витальевич Елькин ; Пятигорский государственный лингвистический университет. — Пятигорск, 2001. — 239 с.
174. Еремина И. А. Рассуждение как переходный тип речи между монологом и диалогом (на материале английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / И. А. Еремина; Мордовский государственный педагогический университет им. М.Е. Евсевьева. — Саранск, 2004. — 151 с.
175. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту / Т. А. Єщенко. — К. : ВЦ «Академія», 2009. — 264 с.
176. Каліщук Д. М. Оцінність як одна з основних ознак сучасного політичного дискурсу / Д. М. Каліщук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — 2008. — № 5. — С. 22—27.
177. Калита А. А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення : монографія / А. А. Калита. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. — 320 с.
178. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання / А. А. Калита. — К. : Вид. центр КДЛУ, 2001. — 351 с.
179. Канетти Э. Масса и власть [Электронный ресурс] / Элиас Канетти. — Режим доступа : royallib.ru/book/kanetti_elias/massa_i_vlast.html.
180. Каньшина Н. А. Организационно-смысловые составляющие художественного дискурса / Н. А. Каньшина // Номинация и дискурс : Мат-лы докл. Междунар. науч. конф. (Минск, 8-9 ноября 2006 г.). — Ч. 2. — С. 20—22.
181. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. — К. : Оріяни, 2003. — 500 с.
182. Карасик В. И. Концептуализация социального неравенства / В. И. Карасик // Лингвоконцептология: перспективные направления : монография / авт. кол. Левицкий А. Э., С. И. Потапенко, О. П. Воробьева и др. ; Под ред. А. Э. Левицкого, С. И. Потапенко, И. В. Недаиновой. — Луганск : Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко», 2013. — С. 536—571.
183. Карасик В. И. О типах дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс : сб. науч. тр. — Волгоград : Перемена, 2000. — С. 5—20.
184. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. — Волгоград: Перемена, 2002. — 477 с.
185. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. — М. : Ин-т языкознания РАН; Волгоград. гос. пед. ин-т, 1992. — 330 с.

186. Карпа І. Б. Функціональні та прагматичні характеристики інтерактивної віртуальної комунікації (на матеріалі інформаційно-довідкового сервісу Yahoo! Answers) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. Б. Карпа ; Херсонський державний університет. — Херсон, 2010. — 20 с.
187. Касавин І. Т. Текст. Дискурс. Контекст. Введение в социальную эпистемологию языка / И. Т. Касавин. — М. : «Канон»-РООИ «Реабилитация», 2008. — 544 с.
188. Касевич В. Б. Семантика. Синтаксис. Морфология / В. Б. Касевич. — М. : Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1988. — 309 с.
189. Кашапов М. М. Теория и практика решения конфликтных ситуаций / М. М. Кашапов. — М.-Ярославль Ремдер, 2003. — 183 с.
190. Кашкин В. Б. Дискурс / В. Б. Кашкин. — Воронеж : РГФ ВГУ, 2004. — 76 с.
191. Кашкин В. Б. Сопоставительные исследования дискурса / В. Б. Кашкин // «Концептуальное пространство языка». — Тамбов : ТГУ, 2005. — С. 337—353.
192. Кашкин В. Б. Основы теории коммуникации / В. Б. Кашкин. — М. : АСТ: Восток-Запад, 2007. — 256 с.
193. Кемова К. В. Медиадискурс как объект междисциплинарного исследования / К. В. Кемова // Вестник НГЛУ. — 2012. — Вып. 18. — С. 34—43.
194. Клименюк А. В. Знание, познание, когниция / А. В. Клименюк. — Тернополь : Підручники і посібники, 2010. — 304 с.
195. Клімкова Я. Ю. Комунікативні особливості жіночого та чоловічого мовлення з погляду сучасної гендерної лінгвістики / Я. Ю. Клімкова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. — 2010. — № 13 (200). — Ч. II. — С. 97—100.
196. Ключко Л. И. Высказывания похвалы в коммуникативно-деятельностной парадигме общения (на материале английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Лариса Ивановна Ключко. — Сумской государственнй педагогический университет им. А.С. Макаренко. — Сумы, 2003. — 193 с.
197. Ключев Е. В. Речевая коммуникация / Е. В. Ключев. — М. : ПРИОР, 2002. — 290 с.
198. Ковалёв В. П. Выразительные средства художественной речи / В. П. Ковалёв. — К. : Рад. шк., 1985. — 136 с.
199. Коваленко А. И. Вербальные и невербальные средства реализации статусно обусловленных отношений коммуникативного доминирования / А. И. Коваленко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. — 2003. — № 586. — С. 74—77.

200. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. — К. : Вища школа, 1987. — 347 с.
201. Ковтун К. В. Диалогизация публицистического монолога как моделирование интерактивной коммуникации между автором и адресатом / К. В. Ковтун // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. Іноземна філологія. — 2008. — Ч. 1. — №10. — С. 64—71.
202. Козачишина О. Л. Лінгвістичні прояви гендерних характеристик англійських художніх текстів (на матеріалі американської прози 20 сторіччя) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. Л. Козачишина ; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. — Київ, 2003. — 20 с.
203. Козирева М. С. Статус комунікативної взаємодії при варіюванні кількості учасників / М. С. Козирева // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. — № 586. — 2003. — С. 77—80.
204. Козирева М. С. Типологія слухачів у неофіційному діалогічному дискурсі / М. С. Козирева // Всеукраїнський науковий форум: Сучасна англійстика: стереотипність і творчість: Тези доповідей. — Харків : Торсінг Плюс, 2006. — С. 63—64.
205. Козловець М. А., Федоренко В. О., Маслак П. В. Соціологія / М. А. Козловець, В. О. Федоренко, П. В. Маслак. — Житомир : ЖВІРЕ, 2001. — 460 с.
206. Колесник О. С. Мова та міф у вимірі міждисциплінарних студій : Монографія / О. С. Колесник. — Чернігів: Десна Поліграф, 2016. — 240 с.
207. Колесник О. С. Лінгвосеміотика міфологічного простору : дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Олександр Сергійович Колесник ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — Київ, 2011. — 548 с.
208. Колоева Л. М. Диалогическое единство как макроединица общения / Л. М. Колоева // *Lingua-universum*. — Назрань : «Пилигрим». — № 4. — 2006. — С. 31—34.
209. Колоева Л. М. Коммуникативный шаг как минимальная единица речевого общения / Л. М. Колоева // *Lingua-universum*. — Назрань : «Пилигрим». — № 4. — 2006. — С. 62—66.
210. Колокольцева Т. Н. Специфические коммуникативные единицы диалогической речи / Т. Н. Колокольцева. — Волгоград : Изд-во Волгоградского государственного университета, 2001. — 260 с.
211. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / Г. В. Колшанский. — М. : Наука, 1990. — 108 с.
212. Колычев П. М. Релятивная теория информации / П. М. Колычев. — СПб : СПб ГУИТМО, 2008. — 96 с.

213. Компанцева Л. Ф. От классического языкознания – к Интернет-лингвистике / Л. Ф. Компанцева // *Studia Linguistica* : зб. наук. пр. до 80-річного ювілею професора Нікитіної Ф. О. — К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». — В. 4. — 2010. — С. 24—30.
214. Кондрашов П. Е. Компьютерный дискурс: социолингвистический аспект : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика» / П. Е. Кондрашов ; Кубанский гос. ун-т. — Краснодар, 2004. — 189 с.
215. Корнєва З. М., Павловська Ю.В. Експресивні та прагматичні засоби діалогізації англійської наукової прози / З. М. Корнєва // *Вісник Житомирського державного університету*. — Філологічні науки. — 2011. — Вип. 56. — С. 105—108.
216. Корольова А. В. Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості / А. В. Корольова // *Вісник Київського лінгвістичного університету*. — Серія «Філологія». — 2014. — Т. 17. — № 2. — С. 94—101.
217. Корольова А. В. Лінгвопоетичний та наративний коди інтимізації в художньому тексті (на матеріалі української та російської прози другої половини ХІХ - першої половини ХХ століть) : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова», 10.02.02 «Російська мова» / Алла Валер'янівна Корольова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — Київ, 2003. — 25 с.
218. Корольова А. В. Національно-культурні особливості інтимізованих звертань в українському художньому мовленні (зіставний аспект) / А. В. Корольова : зб. наук. пр. / За ред. академіка Л. І. Мацько. — К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. — С. 10—17.
219. Косенко Ю. В. Основи теорії мовної комунікації / Ю. В. Косенко. — Суми : Сумський державний університет, 2011. — 187 с.
220. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / М. П. Кочерган. — К. : Вид. центр «Академія», 2006. — 424 с.
221. Кошечеева О. В. Жанр ссоры в детском дискурсе / О. В. Кошечеева // «Текст – дискурс – картина мира» : межвуз. сб. науч. тр. — Вып. 6. — Воронеж : Издательство «Истоки», 2010. — С. 180—188.
222. Крапівник Г. О. Модерна культура в інтер'єрі детективного жанру: філософсько-антропологічний аналіз : монографія / Г. О. Крапівник. — Харків : ООО «Компанія СМІТ», 2014. — 308 с.
223. Красных В. В. Этнопсихолингвистика и лингвокультурология / В. В. Красных. — М. : ИТДГК “Гнозис”, 2002. — 284 с.
224. Кривенок Ю. С. Стратегії мовленнєвого впливу в структурі паратексту (на матеріалі авторських передмов до англійських художніх творів) / Ю. С. Кривенок // *Мат-ли 4 Міжнар. наук. конф. «Мова. Культура. Комунікація»* : «Образ майбутнього у картинах світу та знакових

- системах» (Чернігів, 25 квітня 2013 р.). — Чернігів : ЧНПУ. — 2013. — С. 85—87.
225. Кристева Ю. Разрушение поэтики / Ю. Кристева // Избранные труды ; [Пер. с франц]. — М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. — 656 с.
226. Крижановська Т. Б. Зіставний аналіз навколоядерної зони лексико-семантичного поля МУДРІСТЬ в українській та англійській мовах [Електронний ресурс] / Т. Б. Крижановська. — Режим доступу : <http://megaling.ulif.org.ua/tezi-2013-rik/krizhanovska-t-b-zistavniy-analiz-navkoloyadernoyi-zoni-leksiko-semantichnogo-polya-mudrist-v-ukrayinskiy-ta-angliyskiy-movah.html>.
227. Крючкова П. Г. Авторитарний дискурс (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / П. Г. Крючкова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. — Київ, 2003. — 21 с.
228. Кубрякова Е. С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. — М. : Языки славянской культуры, Рос. академия наук, Ин-т языкознания, 2004. — 560 с.
229. Кузина И. Ю. О дискурсивной параметризации в лингвистических исследованиях / И. Ю. Кузина // Научно-технические ведомости СПбГПУ Гуманитарные и общественные науки. — 2010. — №2. — С. 194—200.
230. Кузнєцова Г. В., Болейко В. В. Комунікативно-прагматичні особливості текстів інтерв'ю в сучасній американській пресі / Г. В. Кузнєцова, В. В. Болейко // Вісник Житомирського державного університету. — Філологічні науки. — Вип. 52. — 2010. — С. 202—206.
231. Кукса І. Американські президентські дебати: антропокомпонентна структура та комунікативні характеристики учасників / І. Кукса // Наукові записки. Серія: філологічні науки. — 2013. — Вип. 89 (5). — С. 296—299.
232. Куницына В. Н., Казаринова Н. В., Погольша В. М. Межличностное общение / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погольша. — СПб. : Питер, 2001. — 544 с.
233. Курчакова Н. Формы самопрезентации в блоге [Электронный ресурс] / Н. Курчакова // Блог Владимира Волохонского [сайт]. — Режим доступа: <http://volokhonsky.ru/internet/kurchakova.pdf> (13.03.2012). — Загл. с экрана.
234. Курченко Л. М. Міжкультурний аспект невербальної комунікації (на матеріалі німецьких та українських комунікативних жестів) / Л. М. Курченко // Studia Linguistica. Зб. наук. пр. до 80-річного ювілею професора Ф. О. Нікитіної. — К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». — В. 4. — 2010. — С. 433—438.

235. Курьянов А. В. Инвективные речевые жанры в пространстве современной межличностной коммуникации / А. В. Курьянов // Вестник ТГПУ. — Гуманитарные науки : Филология. — 2005. — Вып. 3 (47). — С. 106—112.
236. Кустова Л. С. Тайна национального характера / Л. С. Кустова. — М. : Изд-во Икар, 2003. — 164 с.
237. Лавникевич А. С. Стратегии и тактики интерактивного доминирования в диалоге / А. С. Лавникевич // Номинация и дискурс : Мат-лы докл. Междунар. науч. конф. (Минск, 8-9 ноября 2006 г.). — Ч. 2. — С. 86—88.
238. Лавриненко И. Н. Мена коммуникативных ролей в англоязычном конфликтном кинодискурсе / И. Н. Лавриненко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. — 2010. — № 897. — Вип. 62. — С. 138—144.
239. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику / Дж. Лайонз ; [пер. с англ. В. А. Звегинцева]. — М. : Издательство «Прогресс», 1978. — 529 с.
240. Левицький А. Е. Основи функціональної лінгвістики / А. Е. Левицький. — Ніжин : Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2004. — 124 с.
241. Левицкий А. Э. Функциональный подход в современной лингвистике / А. Э. Левицкий // Studia Linguistica. Зб. наук. пр. до 80-річного ювілею професора Нікитіної Ф.О. — К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». — В. 4. — 2010. — С. 31—38.
242. Левицкий А. Е. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка : монография / А. Э. Левицкий. — К. : «АСА», 1998. — 362 с.
243. Лепшеева Н. А. Жанровые особенности компьютерного дискурса / Н. А. Лепшеева // Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. — 2009. — № 43 (181). — Вып. 39. — С. 88—94.
244. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Жан-Франсуа Лиотар ; [пер. с француз. Н.А. Шматко]. — СПб. : Издательство «АЛЕТЕЙЯ», 1998. — 231 с.
245. Лисичкіна О. О. Комуникативний каркас англомовних ділових переговорів / О. О. Лисичкіна // Мова. Культура. Комунікація: Семіосфера у динаміці : Мат-ли 2-ї Міжнарод. наук. конф. (Чернігів, 28 квітня 2011 р.). — Чернігів : ЧНПУ ім. Т.Г. Шевченка. — 2011. — С. 101—103.
246. Лойко О. А. К соотношению понятий дискурс и апеллятивная функция языка / О. А. Лойко // Номинация и дискурс : Мат-лы докл. Междунар. науч. конф. (Минск, 8-9 ноября 2006 г.). — Ч. 2. — С. 33—34.

247. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. — М. : Изд-во «Наука», 1984. — 439 с.
248. Лотман Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. — СПб : «Искусство—СПБ», 2000. — 704 с.
249. Лотман Ю. М. Семиотика культуры и понятие текста / Ю. М. Лотман // Избранные статьи : в 3 т. — Таллинн : Александра, 1992. — Т. 1 : Статьи по семиотике и типологии культуры. — 1992. — С. 129—132.
250. Лотман Ю. М. Структура художественного текста [Электронный ресурс] / Ю. М. Лотман // Об искусстве. — СПб.: «Искусство-СПБ», 1998. — С. 14—285.
251. Лузин А. Диалог и дискуссия: слышать и быть услышанным [Электронный ресурс] / А. Лузин. — Режим доступа : http://www.prostobankir.com.ua/hr/stati/dialog_i_diskussiya_slyshat_i_byt_uslyshannym.
252. Лутовинова О. В. Лингвокультурологические характеристики виртуального дискурса : автореф. дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / О. В. Лутовинова ; Волгоградский государственный педагогический университет. — Волгоград, 2009. — 39 с.
253. Лучик А. А. Компонентний аналіз у зіставних дослідженнях лексичних одиниць / А. А. Лучик // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. — Ужгород : ТОВ «Папірус – Ф», 2009. — Вип. 7. — С. 258—262.
254. Лучик А. А. Українське зіставне мовознавство: стан і перспективи / А. А. Лучик // Мовознавство. — 2014. — № 6. — С. 33—39.
255. Любимова М. К. Интенциональные смыслы согласия и несогласия в русских и немецких дискурсах совещаний и переговоров : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / М. К. Любимова ; Тамбовский государственный университет. — Тамбов, 2004. — 13 с.
256. Макаров М. Л. Диалог с целью принятия решения: опыт дискурсивной психологии / М. Л. Макаров // Жанры речи. — Саратов : Издательство Государственного учебно-научного центра «Колледж», 1997. — С. 153—162.
257. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. — М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. — 280 с.
258. Маклюэн Г. М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Г. М. Маклюэн ; [пер. с англ. В. Николаева]. — М. : «Гиперборей», «Кучково поле», 2007. — 464 с.
259. Максименко Л. О. Психолінгвістичні особливості професійно спрямованого усного діалогічного спілкування / Л. О. Максименко // Формування полікультурної мовної особистості в контексті нової парадигми освіти // Мат-ли Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців і студентів (Чернігів,

- 13 квітня 2010 р.). — Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2010. — С. 60—61.
260. Малиновська І. В. Особливості концентосфери англословного філософського дискурсу прагматизму і система її лексичної експлікації / І. В. Малиновська // Актуальні питання філології : зб. наук. праць. — № 3. — К. : КиМУ, 2012. — С. 93—101.
261. Мальцева Л. Українська блогосфера: функціонально-стильова характеристика / Л. Мальцева // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. — 2011. — Вип. 52. — С. 278—289.
262. Мамардашвили М. К., Пятигорский А. М. Символ и сознание. Метафизические рассуждения о сознании, символическом и языке / М. К. Мамардашвили, А. М. Пятигорский. — М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. — 213 с.
263. Манакин В. Н. Межкультурная коммуникация: вербальный и невербальный коды / Владимир Николаевич Манакин. — Saarbrücken : LAP Lambert Academic Publishing, 2015. — 408 с.
264. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / Владимир Николаевич Манакин. — Київ : Знання, 2004. — 326 с.
265. Манусаджян Н. Э. Роль репрезентативных систем при построении коммуникативного диалога в командах, играющих в «Что? Где? Когда?» [Электронный ресурс] / Н. Э. Манусаджян. — Режим доступа : <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2008/2/Manusadzhan>.
266. Маркузе Г. Одномерный человек. Исследование идеологии развитого индустриального общества / Г. Маркузе ; [пер. с англ. Юдина А.]. — М. : «REFL-book», 1994. — 368 с.
267. Мартинюк А. П. Гендер як конструкт дискурсу : монографія / А. П. Мартинюк // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія ; [під заг. ред. І.С. Шевченко]. — Харків : Константа, 2005. — С. 295—319.
268. Матвеева Т. В. К вопросу о ритме как жанрообразующем признаке в разговорной речи / Т. В. Матвеева // Жанры речи. — Саратов : Издательство Государственного учебно-научного центра «Колледж», 1997. — С. 44—51.
269. Махній М. М. Невербальна і міжкультурна комунікація [Електронний ресурс] / М. М. Махній. — Режим доступа : <http://makhnii.blogspot.com/>.
270. Мельник Г. С. Общение в журналистике: секреты мастерства / Г. С. Мельник. — СПб. : Питер, 2008. — 235 с.
271. Мельник Г. С., Тепляшина А.Н. Основы творческой деятельности журналиста / Г. С. Мельник, А.Н. Тепляшина. — СПб. : Питер, 2008. — 272 с.
272. Мерло-Понти Философия восприятия / Мерло-Понти ; [пер. с франц. И. С. Вдовиной, С. Л. Фокина]. — Санкт-Петербург : «Ювента» «Наука», 1999. — 606 с.

273. Мид Дж. Философия настоящего / Джонатан Мид // [Электронный ресурс] / Джонатан Мид ; [пер. с англ.]. — Режим доступа : <http://publications.hse.ru/books/112252426>.
274. Милевская Т. В. О понятии «дискурс» в русле коммуникативного подхода [Электронный ресурс] / Т. В. Милевская // Мат-лы междунар. науч.-практ. конф. «Коммуникация: теория и практика в различных социальных контекстах «Коммуникация-2002» ("Communication Across Differences"). — Ч. 1. — Пятигорск : Изд-во ПГЛУ, 2002. — С. 188—190. — Режим доступа : http://www.russcomm.ru/rca_biblio/m/milevskaya.shtml.
275. Михайлов В. А., Михайлов С. В. Особенности развития информационно-коммуникативной среды современного общества / В. А. Михайлов, С. В. Михайлов // «Актуальные проблемы теории коммуникации» : сб. науч. трудов. — СПб. — Изд-во СПбГПУ, 2004. — С. 34—52. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.russcomm.ru/rca_biblio/m/mihaylov-mihaylov.shtml.
276. Михайлов Л. М. Грамматика немецкой диалогической речи / Л. М. Михайлов. — М: Высшая школа, 1986. — 110 с.
277. Михайлов Л. М. Коммуникативная грамматика немецкого языка / Л. М. Михайлов. — М. : Высшая школа, 1994. — 256 с.
278. Мізін К. І. Принципи зіставлення фразеологічних систем / К. І. Мізін // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. статей / відп. ред. Корольова А. В. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. — Вип. 10. — С. 89—94.
279. Мітчук Ольга Ток-шоу в українському ефірі як конфліктогенне середовище / Ольга Мітчук // Теле- та радіожурналістика. — 2013. — Вип. 12. — С. 340—345.
280. Міщенко В. Я. Поняття цілі та дії у діяльнісних концепціях мови / В. Я. Міщенко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — 2008. — № 5. — С. 236—240.
281. Могилевская Э. В. Ток-шоу как жанр ТВ: происхождение, разновидности, приемы манипулирования [Электронный ресурс] / Э. В. Могилевская // Relga. Коммуникации. — 2006. — №15. — Режим доступа : <http://www.relga.ru>.
282. Моїсеєва Ф. А. Принцип ввічливості у вербальній комунікації як умова успішного спілкування [Електронний ресурс] / Ф. А. Моїсеєва. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Vdnuet/gum/2009_2/6.pdf.
283. Морозова О. І. До проблеми виділення одиниць дискурсу: дискурсема «неправди» / О. І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія ; [під заг. ред. І. С. Шевченко]. — Харків : Константа, 2005. — С. 65—105.

284. Морозова І. І. Мовленнєві прояви стереотипу «Вікторіанська жінка» у дискурсі / І. І. Морозова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. — 2003. — № 586. — С. 85—89.
285. Мороховский А. Н., Воробьева О. П., Лихошерст Н. И., Тимошенко З. В. Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. — К. : Вища школа, 1984. — 248 с.
286. Мосцевенко А. Ю. Блог как объект лингвистического исследования / А. Ю. Мосцевенко // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. — Філологічні науки. Іноземна філологія. — 2010. — Ч. 2. — №13. — С. 160—167.
287. Мушинский Н. И. Дискурс логоцентризма и его деконструкция в контексте коэволюционной номинации / Н. И. Мушинский // Номинация и дискурс : Мат-лы докл. междунар. науч. конф. (Минск, 8-9 ноября 2006 г). — Ч. 2. — С. 39—40.
288. Найссер У. Познание и реальность. Смысл и принципы когнитивной психологии / У. Найссер ; [пер. с англ.]. — Благовещенск : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртене, 1998. — 230 с.
289. Науменко А. М. Філологічний аналіз тексту (основи лінгвопоетики) / А. М. Науменко. — Вінниця : Нова Книга, 2005. — 416 с.
290. Наумова М. В. Интеррогативный диалог (на материале английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / М. В. Наумова. — Белгород, 2005. — 150 с.
291. Нефёдова Л. А. Нестандартные речевые действия в диалогическом дискурсе / Л. А. Нефёдова // Текст и дискурс: традиционный и когнитивно-функциональный аспекты исследования : сб. науч. тр. — Рязань : Ряз. гос. пед. ун-т им. С. А. Есенина, 2002. — С. 218—222.
292. Нечепуренко М. Ю. К вопросу об избыточности информации [Электронный ресурс] / М. Ю. Нечепуренко. — Режим доступа : http://egf.tti.sfedu.ru/egf_files/11_1190.doc.
293. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики. — СПб. : Научный центр проблем диалога, 1996. — 700 с.
294. Нікульшина Т. М. Ірреальність у лінгвокогнітивному просторі (на матеріалі англійської та української мов) : дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне та типологічне мовознавство» / Тетяна Миколаївна Нікульшина ; Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2013. — 460 с.
295. Ненашев М. Ф. Газета, Читатель, Время / М. Ф. Ненашев. — М. : Мысль, 1986. — 160 с.
296. Ожидрянова В. Г. Англомовний дискурс міжнародних прес-конференцій: структурний, семантичний і прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Владлена Геннадіївна Ожидрянова ; Київський національний лінгвістичний університет. — Київ, 2007. — 20 с.

297. Олешков М. Ю. Дейксис в институциональном дискурсе / М. Ю. Олешков // Актуальные проблемы общего и регионального языкознания : материалы Всероссийской научной конференции с международным участием (28 октября 2008 года, II). — Уфа : Издательство БГПУ, 2008. — С. 73—77.
298. Олешков М. Ю. Лингвокультурологический аспект системного моделирования дискурса / М. Ю. Олешков // Русский язык за рубежом, 2008. — № 4. — С. 59—64.
299. Олешков М. Ю. Основы функциональной лингвистики: дискурсивный аспект / М. Ю. Олешков. — Нижний Тагил : Нижнетагильская государственная социально-педагогическая академия, 2006. — 145 с.
300. Олянич А. В. Презентационная теория дискурса : монография / А. В. Олянич. — М. : Гнозис, 2007. — 407 с.
301. Онищук М. І. Парадигматична лакунарність в англійській і українській мовах: системно-структурний та контрастивно-типологічний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне та типологічне мовознавство» / Марія Іванівна Онищук ; Київ. нац. лінгв. ун-т. — К., 2013. — 210 с.
302. Осадчий М. А. Судебно-лингвистическая параметризация экстремистского призыва [Электронный ресурс] / М. А. Осадчий // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал). — 2012. — №11 (19). — Режим доступа : www.sisp.nkras.ru.
303. Остин Дж. Л. Слово как действие / Дж. Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. — М. : «Прогресс», 1986. — Вып. 17. — С. 22—129.
304. Панкова В. В. Картина мира и ее интерпретация / В. В. Панкова // Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (Eastern European Scientific Journal). Filologia. — 2015. — № III. — С. 134—136.
305. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов. — М. : Рус. яз., 1989. — 276 с.
306. Певзнер А. С. Диалог в региональном коммерческом радиоэфире: коммуникативно-культурные характеристики, типология, структура (на материале белгородских интерактивных передач радиостанций «Европа плюс», «Русское радио», «Love radio») : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / А. С. Певзнер. — Белгород, 2007. — 193 с.
307. Петлюченко Н. В. Просодические и кинетические способы создания харизматического имиджа политика в устном публичном дискурсе (на материале инаугурационных выступлений президентов Германии и Украины) / Н. В. Петлюченко // Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти : мат-ли III-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (21 квітня 2016 р., НТУУ «КПІ»). — К.: Кафедра, 2016. — С. 13—16.

308. Петренко В. Ф. Структура сознания в речевом воздействии / В. Ф. Петренко // Оптимизация речевого воздействия. — М. : Наука, 1990. — С. 18—31.
309. Пирогова Ю. К. Стратегии коммуникативного воздействия в рекламе: опыт типологизации [Электронный ресурс] / Ю. К. Пирогова. — Режим доступа : http://www.dialog-21.ru/Archive/2001/volume1/1_31.htm.
310. Пітерс Д. Джон Слова на вітрі: історія ідеї комунікації / Джон Д. Пітерс. — К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2004. — 302 с.
311. Пилипенко Р. Є. Інституційний комунікативний простір Німеччини (фахова мова економіки) : автореф. дис. ... д-ра. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Р. Є. Пилипенко ; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — К., 2007. — 40 с.
312. Плеханова Т. Ф. Текст как диалог [Электронный ресурс] / Т. Ф. Плеханова. — Режим доступа : <http://www.psyinst.ru/library.php?part=article&id=1143>.
313. Пожидаева И. В. Когнитивно-прагматические тактики и техники манипуляций (на примере политических блогов Рунета и Укрнета) / И. В. Пожидаева // Studia Linguistica : зб. наук. праць до 80-річного ювілею проф. Нікитіної Ф. О. — К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». — 2010. — В. 4. — С. 493—499.
314. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / М. М. Полюжин. — Ужгород : Закарпаття, 1999. — 240 с.
315. Пономарьова Л. Типологія основних характеристик судово-процесуального дискурсу / Л. Пономарьова // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. — Донецьк : ДонНУ, 2010. — Вип. 20. — С. 232—236.
316. Попович Л. В. Жесты как невербальные и фразеологизированные диалогемы русских и сербов / Л. В. Попович // Коммуникативное поведение. — Воронеж, 2004. — Вып. 14. — С. 39—53.
317. Потапенко С. І. Орієнтаційний простір сучасного англійського медіа-дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу) : автореф. дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / С. І. Потапенко ; Київський національний лінгвістичний університет. — Київ, 2008. — 32 с.
318. Потенбня А. А. Мысль и язык / А. А. Потенбня. — М. : Лабиринт, 1999. — 269 с.
319. Поцелуев С. П. Политические парадиалоги : монографія / С. П. Поцелуев. — Ростов н/Д: Изд-во ЮФУ, 2008. — 392 с.
320. Почепцов Г. Г. О коммуникативной типологии адресата / Г. Г. Почепцов // Речевые акты в лингвистике и методике. — Пятигорск : Изд-во Пятигорск. ун-та. — 1986. — С. 10—17.

321. Почепцов Г. Г. Прагматика предложения / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов // Теоретическая грамматика современного английского языка. — М. : Прогресс, 1981. — С. 257—281.
322. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов. — К. : Українська асоціація паблік рілейшнз, 1996. — 175 с.
323. Прохоров Ю. Е. В поисках концепта / Ю. Е. Прохоров. — М. : Флинта : Наука, 2009. — 176 с.
324. Пугачев В. П., Соловьёв А. И. Введение в политологию [Электронный ресурс] / В. П. Пугачев, А. И. Соловьёв. — Режим доступа : http://society.polbu.ru/pugachev_politology/ch17_i.html.
325. Раскатова Е. Типологическая характеристика современного радиовещания [Электронный ресурс] / Е. Раскатова. — Радио. 2003. — №12 (90). — Режим доступа: <http://www.relga.rsu.ru/n90/radio902.htm>.
326. Режабек Е. Я. Мифомышление (когнитивный анализ) / Е. Я. Режабек. — М. : Едиториал УРСС, 2003. — 304 с.
327. Реконвальд Н. В. Англомовний чат як різновид комп'ютерно-опосередкованої комунікації (прагмалінгвістичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Н. В. Реконвальд ; Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. — Одеса, 2008. — 22 с.
328. Рикёр Поль История и истина / Поль Рикёр ; [пер. с франц. И.С. Вдовиной]. — СПб. : Алетейя, 2002. — 400 с.
329. Рождественский Ю. В. Теория риторики / Ю. В. Рождественский. — М. : Флинта; Наука, 2006. — 512 с.
330. Розина И. Н. Теория и практика обучения педагогической коммуникации в образовательной информационно-коммуникационной среде : автореф. дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / Ирина Николаевна Розина ; Московский государственный открытый педагогический университет им. М.А. Шолохова. — М., 2005. — 49 с.
331. Романишин Н. І. Структурні, семантичні та комунікативно-прагматичні особливості інтрасуб'єктних мовленнєвих актів (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Наталія Іванівна Романишин ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Львів, 2003. — 22 с.
332. Рубчак О. Б. Вплив соціокультурних чинників на просодичну організацію мовлення респондентів теле- та радіоінтерв'ю / О. Б. Рубчак // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — 2008. — № 5. — С. 421—423.
333. Рудакова А. С., Урюпина Н.А. Речевые стратегии ведущих в жанре ток-шоу / А. С. Рудакова // Международный журнал экспериментального образования. — 2011. — № 8. — С. 132—133.

334. Рудов П. А. Информативный диалог конфликтного типа: структурно-семантический и коммуникативно-прагматический аспекты : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Павел Анатольевич Рудов ; Новосибирский государственный педагогический университет. — Новосибирск, 2005. — 216 с.
335. Рукомойникова В. П. Основные направления и перспективы изучения языка виртуальной коммуникации / В. П. Рукомойникова // Язык в современных общественных структурах (Социальные варианты языка IV) : Мат-лы междунар. науч. конф. (Нижний Новгород, 21-22 апреля 2005 г.). — С. 228—231.
336. Рыжков М. С. Речевые стратегии участников синхронного интернет-дискурса (на материале русско- и англоязычных чатов) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / М. С. Рыжков ; Воронежский государственный университет. — Воронеж, 2010. — 25 с.
337. Рытникова Я. Т. Семейная беседа как жанр повседневного речевого общения / Я. Т. Рытникова // Жанры речи. — Саратов : Изд-во гос. учебн.-науч. центра «Колледж», 1997. — С. 177—188.
338. Савчук І. І. Лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти позначення «суперництва» засобами сучасної англійської мови : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І.І. Савчук. — Житомирський державний університет ім. І. Я. Франка. — Житомир, 2007. — 273 с.
339. Сайтерлі І. А. Культура міжособистісних стосунків / І. А. Сайтерлі. — К. : Академвидав, 2007. — 240 с.
340. Самойленко Л. В. Фатические средства в речи пользователей компьютерной сетью (на материале жанра чата) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Лариса Викторовна Самойленко ; Астраханский государственный университет. — Астрахань, 2010. — 17 с.
341. Сапожникова О. С. Соотношение естественной и литературной коммуникации (на материале современной французской литературы) / О. С. Сапожникова // Филологические науки. — 1998. — № 1. — С. 83—91.
342. Сафонова Н. М. Суб'єктивна модальність у діалозі та полілозі сучасної української драми (семантика та прагматика) : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Наталія Миколаївна Сафонова ; Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2006. — 20 с.
343. Седов К. Ф. Внутрижанровые стратегии речевого поведения: “ссора”, “комплимент”, “колкость” / К. Ф. Седов // Жанр речи. — Саратов : Изд-во гос. учебно-научного центра «Колледж», 1997. — С. 188—195.
344. Седов К. Ф. Портреты языковых личностей в аспекте их становления (принципы классификации и условия формирования) / К. Ф. Седов //

- Вопросы стилистики : межвуз. сб. науч. тр. — Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1999. — Вып. 28. — С. 3—29.
345. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. — К. : Брама, Изд. Вовчок О.Ю., 2004. — 336 с.
 346. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації / О. О. Селіванова. — Черкаси : Вид-во Чабаненко Ю. А., 2011. — 348 с.
 347. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. — Полтава : Довкілля-К., 2008. — 712 с.
 348. Серажим К. С. Текст як комунікаційне вираження дискурсу / К. С. Серажим // Вісник Запорізького державного університету. — Філологічні науки. — 2001. — № 1. — С. 1—7.
 349. Сербенська О. А., Бабенко В.В. Основи телетворчості / О. А. Сербенська, В. В. Бабенко. — Львів : ПАІС, 2007. — 112 с.
 350. Серио П. Анализ дискурса во Французской школе (Дискурс и интердискурс) / П. Серио // Семиотика: антология / Сост. и общ. ред. Ю. С. Степанова. — М. : Екатеринбург, 2001. — С. 549—562.
 351. Серль Р. Дж. Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. Теория речевых актов. — М. : Просвещение, 1986. — Вып. 17. — С. 170—194.
 352. Серов Ю. О., Кравець Р.Б., Пелецишин А. М. Методи аналізу ефективності Веб-форумів / Ю. О. Серов, Р. Б. Кравець, А. М. Пелецишин // Вісник національного університету «Львівська політехніка». — 2009. — № 653. — С. 197—206.
 353. Сєрякова І. І. Магія невербальної комунікації / І. І. Сєрякова. — К. : Освіта України, 2009. — 161 с.
 354. Сибирякова И. Г. Тема и жанр в разговорной речи / И. Г. Сибирякова // Жанр речи. — Саратов : Изд-во Государственного учебно-научного центра “Колледж”, 1997. — С. 56—66.
 355. Сидоров Е. В. Интерактивная мотивация дискурсивного значения / Е. В. Сидоров // Общение. Языковое сознание. Межкультурная коммуникация : сб. статей / Институт языкознания РАН. — Калуга : КГПУ им. К. Э. Циолковского, 2005. — С. 90—107.
 356. Силантьев И. В. Текст в системе дискурсивных взаимодействий / И. В. Силантьев // Критика и семиотика. — Институт филологии СО РАН, Новосибирский государственный университет. — Вып. 7. — 2004. — С. 98—123.
 357. Сеницына А. Н. Метакоммуникативные единицы и их роль в организации и регуляции англоязычного диалогического общения : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. Н. Сеницына ; Российский гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. — СПб., 2005. — 19 с.

358. Скалкин В. Л. Обучение диалогической речи (на материале английского языка) / В. Л. Скалкин. — К.: Радянська школа, 1989. — 158 с.
359. Скороходова Е. Ю. Публицистический стиль: современное состояние и тенденции развития / Е. Ю. Скороходова // Язык в современных общественных структурах (Социальные варианты языка IV) : Мат-лы междунар. науч. конф. (Нижний Новгород, 21-22 апреля 2005 г.). — С. 246—249.
360. Скуратовська Т. А. Аргументація в американському судовому дискурсі (на матеріалі справ за участю суду присяжних) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. А. Скуратовська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2002. — 20 с.
361. Славова Л. Л. Мовна особистість лідера у дзеркалі політичної лінгвоперсонології: США-Україна : монографія / Л. Л. Славова. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. — 360 с.
362. Славова Л. Л. Мовна особистість у сучасному американському та українському політичному дискурсі : дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Людмила Леонардівна Славова ; Київський національний лінгвістичний університет. — К., 2015. — 516 с.
363. Слободенюк Е. А. Создание образа британского и немецкого политика в современном медиадискурсе Великобритании в аспекте оппозиции «свой – чужой» : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. А. Слободенюк ; «Нижегородский государственный лингвистический университет им. Н. А. Добролюбова». — Нижний Новгород, 2016. — 23 с.
364. Слышкин Г. Г., Ефремова М. А. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа) / Г. Г. Слышкин, М. А. Ефремова. — М. : Водолей Publishers, 2004. — 153 с.
365. Соколова І. В. Дискурс-аналіз в аспектів викладання іноземної мови спеціального вжитку / І. В. Соколова // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. — 2010. — №13 (200). — С. 17—29.
366. Солощук Л. В. Невербальні складові англомовного дискурсу : монографія / Л. В. Солощук // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія ; [під заг. ред. І. С. Шевченко]. — Харків : Константа, 2005. — С. 145—181.
367. Спиркин А. Г. Философия / А. Г. Спиркин. — М. : Гардарики, 2002. — 736 с.
368. Станкевич-Шевченко А. Комунікативні стратегії інтерв'ю [Електронний ресурс] / А. Станкевич-Шевченко. — Режим доступа : http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/publications/visnyk26/Statti_Stankevych-Shevchenko.htm.

369. Старостина Ю. С. Прагматический потенциал негативной оценки в английской стилизованной разговорной речи : автореф. дис... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Ю. С. Старостина ; ГОУ ВПО «Самарский государственный педагогический университет». — Самара, 2008. — 23 с.
370. Степанов Ю. С. Имена, предикаты, предложения (семиологическая грамматика) / Ю. С. Степанов / Под ред. Ю. Н. Караулова. — М. : Едиториал УРСС, 2004. — 360 с.
371. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие / И. А. Стернин. — Воронеж: Полиграф, 2001. — 252 с.
372. Стернин И. А. Социальные факторы и публицистический дискурс / И. А. Стернин // Массовая культура на рубеже 20-21 веков : Человек и его дискурс : сб. науч. тр. — М. : Азбуковник, 2003. — С. 91—109.
373. Столярова М. О. Етикет у віртуальній англомовній комунікації (на матеріалі чатлайнових сесій) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / М. О. Столярова ; Киев. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2007. — 20 с.
374. Сусов И. П. Введение в теоретическое языкознание [Электронный ресурс] / И. П. Сусов. — Режим доступа : <http://homepages.tversu.ru/~ips/LingFak1.htm>.
375. Сусов И. П. Деятельность, сознание, дискурс и языковая схема / И. П. Сусов // Языковое общение: процессы и единицы. — Калинин : КГУ, 1988. — С. 3—11.
376. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / И. П. Сусов. — Винница, Нова Книга, 2009. — 272 с.
377. Тараненко Л. Актуалізація англійських прозових фольклорних текстів малої форми : монографія / Лариса Тараненко. — К. : Кафедра, 2014. — 288 с.
378. Таранець В. Г. Теоретичні основи діахронічних досліджень та явище субституції (перцептивний чинник) / В. Г. Таранець / Діахронія мови: Збірка статей ; [За заг. ред. проф. Л. М. Голубенко]. — Одеса : Друкарський дім, 2008. — С. 11—24.
379. Таранець В. Г. Сучасна компаративістика і реконструкція форм (на матеріалі германських мов) / В. Г. Таранець / Діахронія мови: Збірка статей ; [За заг. ред. проф. Л. М. Голубенко]. — Одеса : Друкарський дім, 2008. — С. 29—34.
380. Тарасов Е. Ф. Речевое воздействие: методология и теория / Е. Ф. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия. — М. : Наука, 1990. — С. 5—18.
381. Тарасов Е. Ф. Тенденции развития психолингвистики / Е. Ф. Тарасов. — М. : Наука, 1987. — 168 с.
382. Тарасова В. В. Семантичне поле «Засоби пересування» в сучасних англійській, німецькій, російській та українській мовах : автореф.

- дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / В. В. Тарасова. — Донецьк, 2009. — 18 с.
383. Тарасова Е. В. Когнитивные основания системной организации речи / Е. В. Тарасова // Вісник Харківського університету. — 1999. — С. 177—183.
384. Терехов И. В. Изучение речевого поведения носителей языка на материале современного британского кино : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / И. В. Терехов ; Тамбовский государственный университет. — Тамбов, 2011. — 22 с.
385. Токарева И. И. Социоллингвистика и проблемы изучения коммуникации / И. И. Токарева. — Мн.: МГЛУ, 2005. — 210 с.
386. Тонкіх І. Ю. Функції блогів на сайтах українських інтернет-ЗМІ / І. Ю. Тонкіх // Діалог : Медіа-студії : збірник наукових праць. — Одеса : Астропринт, 2012. — Вип. 15. — С. 341—350.
387. Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического / В. Н. Топоров. — М. : Издательская группа «Прогресс»-«Культура», 1995. — 624 с.
388. Тымбай А. А. Речевые стратегии в диалоге на иностранном языке / А. А. Тымбай // Филологические науки в МГИМО. — 2008. — № 31. — С. 184—192.
389. Тюрина С. Ю. Диалогический дискурс в деловой межкультурной коммуникации [Электронный ресурс] / С. Ю. Тюрина. — Режим доступа : http://vfnflu.wladimir.ru/Rus/NetMag/v4/v4_ar10.htm.
390. Усачёва О. Ю. Пространственно-временные компоненты веб-коммуникативных событий интернет-диалога и их представление в структуре дискурса / О. Ю. Усачёва // Вестн. Волгогр. гос. ун-та. — Сер. 2, Языкозн. — 2011. — № 1 (13). — С. 85—91.
391. Фадеева О. В. Стратегії й тактики конфліктного дискурсу (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Фадеева ; Київ. держ. лінгв. ун-т. — К., 2000. — 19 с.
392. Федоров Б. И. Продуктивность вопроса как средства [Электронный ресурс] / Б. И. Фёдоров. — Режим доступа : <http://www.ecsoman.edu.ru/data/2010/11/01/1214792963>.
393. Федорова Л. Л. Грамматика диалога: основные категории [Электронный ресурс] / Л. Л. Федорова. — Режим доступа : <http://www.dialog-21.ru/Archive/2005/Fedorova%20L/FedorovaL.pdf>.
394. Федорова Л. А. Типология речевого воздействия и его место в структуре общения / Л. А. Федорова // Вопросы языкознания. — 1991. — № 6. — С. 43—57.
395. Федорів Я. Р. Соціокультурні аспекти просодичної організації висловлювань-невдоволень (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійського мовлення) : автореф. дис... канд. філол.

- наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Я. Р. Федорів ; Київ. держ. лінгв. ун-т. — К., 2000. — 18 с.
396. Федорова Анастасія Синдром «П'ятниця вечір» у політичних ток-шоу України [Електронний ресурс] / Анастасія Федорова // Український науковий журнал «ОСВІТА РЕГІОНУ». — Режим доступу : <http://www.social-science.com.ua/article/825>.
397. Федурко Ю. В. Идентификация незнакомого слова как синергетический процесс : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.19 «Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика» / Ю. В. Федурко. — Тверь, 2008. — 15 с.
398. Фещенко Ю. І. Ідіоматичний простір “Homo Socialis” у сучасній англійській мові: лінгвокогнітивний та комунікативно-функціональний аспекти : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ю. І. Фещенко ; Киев. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — К., 2007. — 20 с.
399. Філіп Г. Емоційність мовця в «листах до редакції» на прикладі жіночої преси [Електронний ресурс] / Г. Філіп. — Режим доступу : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1958>.
400. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический поход / Н. И. Формановская. — М. : Изд-во «Русский язык», 2002. — 216 с.
401. Фролова І. Є. Вербалізація конфлікту у дискурсі / І. Є. Фролова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія ; [під заг. ред. І. С. Шевченко]. — Харків : Константа, 2005. — С. 237—263.
402. Фролова І. Є. Дискурсивні параметри конфронтаційної мовленнєвої взаємодії / І. Є. Фролова // Нова філологія : зб. наук. пр. — Запоріжжя : ЗНУ, 2008. — С. 281—286.
403. Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности / М. Фуко ; [пер. с франц.]. — М. : Касталь, 1996. — 448 с.
404. Фуко М. Забота о себе / М. Фуко ; [пер. с франц. Т. Н. Титовой и О. И. Хомы]. — Киев-Москва : Грунтрефл-бук, 1998. — 283 с.
405. Фурсов В.А. Лекции по теории информации / В.А. Фурсов. — Самара : Изд-во Самар. гос. аэрокосм. ун-та, 2006. — 148 с.
406. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне / Юрген Хабермас ; [пер. с нем.]. — М. : Издательство «Весь Мир», 2003. — 416 с.
407. Хисамова Г. Г. Функции диалога в художественном тексте / Г. Г. Хисамова // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. — 2013. — № 6-2. — С. 721—724.
408. Христинко О. С. Специфіка Інтернет-дискурсу молоді Німеччини / О. С. Христинко // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. — 2010. — №13 (200). — С. 29—36.

409. Чахоян Л. П. Синтаксис диалогической речи современного английского языка / Л. П. Чахоян. — М. : Высш.шк., 1979. — 168 с.
410. Чемеркін С. Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси / С. Г. Чемеркін. — К. : Інститут української мови НАН України, 2009. — 240 с.
411. Червакова О. В. Явление повтора в функціонально-стилистическом аспекте / О. В. Червакова // Текст и дискурс: традиционный и когнитивно-функциональный аспекты исследования : сб. науч. тр. — Рязань, 2002. — С. 227—230.
412. Черватюк И. С. Невербалика власти / И. С. Черватюк // Проблемы лингвокультурологии и теории дискурса : сб. науч. тр. // Под ред. В. И. Карасика, Н. А. Красавского. — Волгоград : Перемена, 2003. — С. 58—62.
413. Чиркун А. Б. Иллокутивное вынуждение в конфликтном разговорном дискурсе / А. Б. Чиркун // Номинация и дискурс : Мат-лы докл. Междунар. науч. конф. (Минск, 8-9 ноября 2006 года). — 2006. — Ч. 2. — С. 105—108.
414. Шалина И. В. Фатическое общение в просторечном коммуникативно-культурном пространстве / И. В. Шалина // Вопросы стилистики : межвуз. сб. науч. тр. — Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1999. — Вып. 28. — С. 143—156.
415. Шаповал Ю. Г. Телевізійна журналістика [Електронний ресурс] / Ю. Г. Шаповал. — Рівне, 2008. — Режим доступу : <http://www.onlibr.info/?s=шаповал>.
416. Шарафан И. В. Публичный диалог: к построению модели коммуникативной ситуации [Электронный ресурс] / И. В. Шарафан. — Режим доступу : <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/lingvo/2008/02/sharafan.pdf>.
417. Шаталова Н. С., Варарут Тонгуюн Параметризация текстов дискурсивных практик / Н. С. Шаталова, Варарут Тонгуюн // Вестник Московского государственного лингвистического университета. — М. : МГЛУ, 2014. — № 4 (690). — С. 205—214.
418. Шведова Н. Ю. Очерки по синтаксису русской разговорной речи / Н. Ю. Шведова. — М. : Изд. АН СССР, 1960. — 377 с.
419. Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу / І. С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія ; [під заг. ред. І.С. Шевченко]. — Харків : Константа, 2005. — С. 9—21.
420. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу : монографія / І. С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. Монографія ; [під заг. ред. І. С. Шевченко]. — Харків : Константа, 2005. — С. 105—118.
421. Шевченко І. С., Морозова О. І. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність / І. С. Шевченко, О. І. Морозова // Дискурс як когнітивно-

- комунікативний феномен : кол. монографія ; [під заг. ред. І. С. Шевченко]. — Харків : Константа, 2005. — С. 21—29.
422. Шевченко І. С., Морозова О. І. Проблеми типології дискурсу / І. С. Шевченко, О. І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія ; [під заг. ред. І. С. Шевченко]. — Харків : Константа, 2005. — С. 233—237.
423. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. — Москва-Волгоград : ИТДК «Гнозис», 2004. — 147 с.
424. Шейгал Е. И. Вербальная агрессия в политическом дискурсе / Е. И. Шейгал // Вопросы стилистики : межвуз. сб. науч. тр. — Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1999. — Вып. 28. — С. 204—222.
425. Шейгал Е. И. Власть как концепт и категория дискурса [Электронный ресурс] / Е. И. Шейгал. — Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Article/scheig_vlast.php.
426. Шелест Л. М. Комунікативні, психологічні та лінгвістичні особливості діалогу-дискусії / Л. М. Шелест // Формування полікультурної мовної особистості в контексті нової парадигми освіти // Мат-ли Всеукраїнської науково-практичної конф. молодих науковців і студентів (Чернігів, 13 квітня 2010 р.). — Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2010. — С. 94—95.
427. Ширяев Е. Н. Что такое разговорный диалог? [Электронный ресурс] / Е. Н. Ширяев. — Режим доступа : <http://fixed.ru/prikling/conf/stilsist3/chtotwnegudh.html>.
428. Шмелева Т. В. Речевой жанр. Возможности описания и использования в преподавании языка / Т. В. Шмелева // Russistik. Русистика. Научный журнал актуальных проблем преподавания русского языка. — 1990. — №2. — С. 20—32.
429. Шутяк Лілія Діалог як іманентна властивість ток-шоу [Електронний ресурс] / Лілія Шутяк. — Режим доступа : <http://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analytika/dialoh-yak-imanentna-vlastyvist-tok-shou.html>.
430. Щерба Л. В. О разных стилях произношения и об идеальном фонетическом составе слов / Л. В. Щерба // Избранные работы по русскому языку. — М. : Учпедгиз, 1957. — С. 21—26.
431. Щерба Л. В. Современный русский литературный язык / Л. В. Щерба // Избранные работы по русскому языку. — М. : Учпедгиз, 1957. — С. 113—130.
432. Щерба Л. В. Теория русского письма / Л. В. Щерба // Избранные работы по русскому языку. — М. : Учпедгиз, 1957. — С. 144—180.
433. Энквист Н. Э. Параметры контекста / Н. Э. Энквист // Новое в зарубежной лингвистике.— М. : «Прогресс», 1980. — Вып. IX. — С. 254—270.

434. Эрвин-Трипп С. М. Язык. Тема. Слушатель. Анализ взаимодействия / С. М. Эрвин-Трипп // Новое в лингвистике. Социолингвистика. — М. : Прогресс, 1975. — Вып. VII. — С. 336—362.
435. Юсипович А. В. Типи програм розважального телебачення України [Електронний ресурс] / А. В. Юсипович. — Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2122>.
436. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова, культура, влада / Г. М. Яворська. — К. : Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, 2000. — 208 с.
437. Якобсон Р. В поисках сущности языка / Р. Якобсон // Семиотика. — М. : Радуга, 1983. — С. 102—117.
438. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика / А. В. Яковець. — К. : Вид. „Києво-Могилянська академія”, 2007. — 240 с.
439. Якубинский Л. П. Язык и его функционирование / Л. П. Якубинский // Избранные работы. — М. : Наука, 1986. — С. 17—58.
440. Янковский С. Я. Концепции общей теории информации [Электронный ресурс] / С. Я. Янковский. — Режим доступа : <http://www.inteltec.ru/publish/articles/textan/ibook.shtml>.
441. Яусс Х. Р. К проблеме диалогического понимания [Электронный ресурс] / Х. Р. Яусс ; [пер. с нем. Е. А. Богатыревой]. — Режим доступа : http://www.bim-bad.ru/biblioteka/article_full.php?aid=1228.
442. Aitchison J. The Seeds of Speech. Language Origin and Evolution / J. Aitchison. — Cambridge: Cambridge University Press, 1996. — 194 p.
443. Antaki C. Discourse Analysis and Conversational Analysis / C. Antaki // The SAGE Handbook of Social Research Methods. — London : Sage, 2009. — Pp. 431—446.
444. Antaki C., Finlay M., Walton C., Pate L. Offering Choices to People with Intellectual Disabilities: an Interactional Study / C. Antaki, M. Finlay, C. Walton, L. Pate // Journal of intellectual disability research. — Loughborough : Loughborough University, 2008. — Pp. 1—23.
445. Bambini V., Resta D. Metaphor and Experimental Pragmatics: When Theory Meets Empirical Investigation / V. Bambini, D. Resta // Humana. Mente Journal of Philosophical Studies. — 2012. — Vol. 23. — Pp. 37—60.
446. Baylis J., Smith S. The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations / J. Baylis. — Oxford : Oxford University Press. — 2006. — 810 p.
447. Bilal A. Critical Discourse Analysis of Political TV Talk Shows of Pakistani Media [electronic resource] / A. Bilal // International Journal of Linguistics. — Vol. 4. — No. 1. — 2012. — Access mode : http://www.academia.edu/1481325/Discourse_Analysis_of_Political_TV_Talk_Shows.

448. Blood R. Weblogs: A History and Perspective / Rebecca's Pocket (07 September 2000 — 18 September 2013). — Access mode : http://www.rebeccablood.net/essays/weblog_history.html.
449. Borysov O.O. Lexical Peculiarities of Dialogical Genres of Chat, Blog and Forum in British and Ukrainian Internet Space: a Comparative Aspect [Electronic resource] / O.O. Borysov // Path of Science. — 2016. — Vol. 2. — No. 10. — Pp. 4.1.—4.4. — Режим доступа : <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/226>.
450. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage / P. Brown, S. Levinson. — Cambridge : Cambridge University Press, 1987. — 345 p.
451. Castaneda C. The Teachings Of Don Juan: A Yaqui Way Of Knowledge [Electronic resource] / C. Castaneda. — Режим доступа : <http://www.american-buddha.com/teach.don.juan.toc.htm>.
452. Chomsky N. Of Minds and Language. A Dialogue with Noam Chomsky in the Basque Country / N. Chomsky // Edited by Massimo Piattelli-Palmarini, Juan Uriagereka, and Pello Salaburu. — Oxford : Oxford University Press, 2009. — 459 p.
453. Clark H. H. Conversation: Linguistic Aspect / H. H. Clark // International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. — Stanford : Stanford University, Elsevier Science Ltd, 2001. — Pp. 2744—2747.
454. Croft W., Cruse D. A. Cognitive Linguistics / W. Croft, D. A. Cruse. — Cambridge : Cambridge University Press, 2004. — 356 p.
455. Croft W. The Role of Domains in the Interpretation of Metaphors and Metonymies / W. Croft // Cognitive Linguistics Basic Readings. — Berlin-New York : Mouton de Gruyter, 2006. — Pp. 269—303.
456. Cundiff M. Kinesics: the Power of Silent Command / M. Cundiff. — Wellingborough: A.Thomas and Company, 1980. — 223 p.
457. Davis B., Mason P. Trying on Voices: Using Questions to Establish Authority, Identity, and Recipient Design in Electronic Discourse / B. Davis, P. Mason // Discourse and Technology : Multimodal Discourse Analysis. — Washington : Georgetown University Press, 2004. — Pp. 47—58.
458. Dijk T. A. v. Dialogue and Cognition / Teun A. van Dijk // L. Vaina, J. Hintikka eds. Cognitive constraints on communication: Representations and processes. — Boston : Reidel, 1984. — Pp.1—17.
459. Dijk T. A. v Episodes as Units of Discourse / Teun A. van Dijk // Analyzing Discourse: Text and Talk. — Washington : Georgetown University, 1982. — Pp. 177—196.
460. Dijk T. A. v. Prejudice in Discourse. An Analysis of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation / Teun A. van Dijk // Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1984. — 172 p.
461. Dijk T. A. v. Text and Context of Parliamentary Debates / Teun A. van Dijk // Cross-Cultural Perspectives on Parliamentart Discourse. — Amsterdam : Benjamins, 2004. — Pp. 339—372.

462. Dijk T. A. v. *Discourse, Context and Cognition* / Teun A. van Dijk // *Discourse Studies*. — London : SAGE Publications. — 2006. — Vol. 8 (1). — Pp.159—177.
463. Dufour M. What is a Didactical Dialogue? / M. Dufour // *Dialogue Analysis XI. Proceedings of the 11th IADA Conference on "Dialogue Analysis and Rhetoric"* (University of Münster, March 26-30, 2007). — University of Münster : IADA. — 2009. — Pp. 15—25.
464. Eckert P., McConnell-Ginet S. *Language and Gender* / Penelope Eckert, Sally McConnell-Ginet. — Cambridge : Cambridge University Press, 2003. — 366 p.
465. Evans V., Green M. *Cognitive Linguistics. An Introduction* / Vyvyan Evans and Melanie Green. — Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. — 812 p.
466. Fauconnier G., Turner M. *Conceptual Integration Networks* / Gilles Fauconnier, Mark Turner // *Cognitive Linguistics Basic Readings*. — Berlin-New York : Mouton de Gruyter, 2006. — Pp. 303—373.
467. Fillmore J. Ch. *Form and Meaning in Language: Papers on Semantic Roles* / Ch. J. Fillmore. — Stanford : CSLI Publications, 2003. — 311 p.
468. Fillmore J. Ch. *Ideal Reader and Real Reader Roles* / Ch. J. Fillmore // *Analyzing Discourse: Text and Talk*. — Washington : Georgetown University, 1982. — Pp. 248—271.
469. Fodor J. A. *Concepts: Where Cognitive Science Went Wrong* / J. A. Fodor. — Oxford : Clarendon Press, 1998. — 174 p.
470. Forsyth M. *The Horologicon* / M. Forsyth. — London : The Icon Books, 2012. — 258 p.
471. Fotion N. *Speech Activity and Language Use* / N. Fotion // *Philosophia Philosophical quarterly of Israel, Jerusalem*. — 1979. — Issue 4. — Vol. 8. — Pp. 615—638.
472. Gelfand M., Brett J. *The Handbook of Negotiation and Culture* / M. J. Gelfand, J. M. Brett. — Stanford : Stanford University Press, 2004. — 458 p.
473. Goffman E., Best J. *Interaction Ritual: Essays in Face-to-face Behavior* / E. Goffman, J. Best. — New Brunswick : Aldine Transaction, 2005. — 270 p.
474. Greenfield P. M., Subrahmanyam K. *Online Discourse in a Teen Chatroom: New Codes and New Modes of Coherence in a Visual Medium* / P. M. Greenfield, K. Subrahmanyam // *Journal of Applied Developmental Psychology*. — 2003. — No. 24. — Pp. 713—738.
475. Grimes E. J. *Topics within Topics* / J. E. Grimes // *Analyzing Discourse: Text and Talk*. — Washington : Georgetown University, 1982. — Pp. 164—177.
476. Jahedy M., Abdullah S. F. Mukundan J. *An Overview of Focal Approaches of Critical Discourse Analysis* / M. Jahedy, F. S. Abdullah,

- J. Mukundan // *International Journal of Education & Literacy Studies*. — Vol. 2. — No. 4. — 2014. — Pp. 28—35.
477. Halliday M. A. Language as Code and Language as Behaviour: a Systemic-Functional Interpretation of the Nature and Ontogenesis of Dialogue [electronic resource] / *The semiotics of culture and language: Vol. 1 : Language as social semiotic* // R. P. Fawcett, M. Halliday eds.. — London : Pinter, 1984. — Pp. 3-36. — Access mode : <http://www.mendeley.com>.
478. Hammer N. How Blogging Software Reshaped the Online Community [Electronic resource] / *Rebecca's Pocket* // *Communications of the ACM*. — 2004. — Access mode : http://www.rebeccablood.net/essays/blog_software.html.
479. Haiduk Marta Patterns of Speech Individuals' Interaction in Communicative Conflict Situations / Marta Haiduk // *Мова в професійному вимірі: комунікативно-культурний аспект: мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. (17–18 грудня 2014 р.)*. — Харків : НУЦЗУ, 2014. — Ч. I. — С. 38—40.
480. Jones H. R. The Problem of Context in Computer-Mediated Communication / R. H. Jones // *Discourse and Technology : Multimodal Discourse Analysis*. — Washington : Georgetown University Press, 2004. — Pp. 20—34.
481. Kraak A. *Homo loquens en homo scribens*. — Amsterdam : Amsterdam University Press, 2006. — 456 p.
482. Kukharenko V. A. *A Book of Practice in Stylistics* / V. A. Kukharenko. — Вінниця : Нова Книга, 2003. — 160 с.
483. Lakoff G., Johnson M. *Philosophy in the Flesh: the Embodied Mind and Challenge to Western Thought* / G. Lakoff, M. Johnson. — Chicago : University of Chicago Press, 1999. — 624 p.
484. Lakoff T. R. Persuasive discourse and ordinary conversation, with examples from advertising / R. T. Lakoff // *Analyzing Discourse: Text and Talk*. — Washington : Georgetown University, 1982. — Pp. 25—43.
485. Langacker W. R. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction* / R. W. Langacker. — Oxford : Oxford University Press, 2008. — 562 p.
486. Leech G. *Principles of Pragmatics* / G. Leech. — London-New-York : Longman, 1983. — 250 p.
487. Levinson C. S. *Pragmatics* / C. S. Levinson. — Cambridge : Cambridge University Press, 1983. — 436 p.
488. Linell Per *The Dynamics of Dialogue* / Per Linell // Ed. by Ivanna Markova and Klauss Foppa. — New-York : Harvester Wheatsheaf, 1990. — Pp. 147—177.
489. Linell P., Gustavsson L., Juvonen P. Interactional Dominance in Dyadic Communication: a Presentation of Initiative-Response Analysis / P. Linell, L. Gustavsson, P. Juvonen // *Linguistics* 26. — 1988. — Vol. 23. — Issue 2. — Pp. 415—442.
490. Linell P., Markova I. Acts in Discourse: From Monological Speech Acts to Dialogical Inter-Acts / P. Linell, I. Markova // *Journal for the Theory of Social Behaviour*. — 1993. — Volume 23. — Issue 2. — Pp. 173—195.

491. Lycan W. *Philosophy of Language: A Contemporary Introduction* / William G. Lycan. — London-New-York : Taylor & Francis e-Library, 2002. — 243 p.
492. Lyotard J.-F. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge* / Jean François Lyotard // Translation from French by Geoff Bennigton and Brian Massumi. — Manchester : Manchester University Press, 1984. — 110 p.
493. Maier N. *The Appraisal Interview: Three Basic Approaches* / N. Maier. — San Diego : University Associates, Inc, 1976. — 228 p.
494. McGregor L. T. *Critical Discourse Analysis: A-Primer* [electronic resource] / L. T. McGregor // *Critical science and Critical Discourse*. — 2006. — Vol. 15. — No. 1. — Access mode : <http://www.kon.org/archives/forum/15-1/mcgregorcda.html>.
495. Miall A., Milsted D. *The Xenophobe's Guide to the English* / A. Miall, D. Milsted. — London : Oval Books, 1999. — 64 p.
496. Minsky M. *Frame-system Theory* / M. Minsky // *Thinking: Readings in Cognitive Science* / Ed. by P.N.Johnson-Laird and P. C. Wason. — Cambridge : Cambridge University Press, 1983. — P. 355—376.
497. Nelson K. *Some Evidence for the Cognitive Primacy of Categorization and its Functional Basis* // *Thinking. Readings in Cognitive Science* / Ed. by P. N. Johnson-Laird and P. C.Wason. — Cambridge : Cambridge University Press, 1983. — P. 223—238.
498. Norris S. *Multimodal Discourse Analysis: A Conceptual Framework* / S. Norris // *Discourse and Technology : Multimodal Discourse Analysis*. — Washington : Georgetown University Press, 2004. — Pp. 101—115.
499. Panasenko N. *Global text categories in poetic images of the world (based on Ukrainian, Mongolian, and Vietnamese)* / N. Panasenko // «Здобутки та перспективи розвитку сучасного мовознавства» : Міжнар. зб. наук. пр., присвячений 70-річному ювілею професора Алли Андріївни Калити. — К. : НТУУ "КПІ", 2015. — С. 99—109.
500. Poirier F. *Comparing Cultures: Our Subtext* / F. Poirier // *The European English Messenger*. — 2008. — Vol. 17.2. — Pp. 43—62.
501. Reuzel E., Embregts P., Bosman A., Jahoda A. *Interactional Patterns between Staff and Clients with Borderline to Mild Intellectual Disabilities* / E. Reuzel, P. Embregts, A. Bosman, A. Jahoda // *Journal of Intellectual Disability Research*. — 2013. — Vol. 57. — Part 1. — Pp. 53—66.
502. Rosch E. *Classification of Real-world Objects: Origins and Representations in Cognition* / E. Rosch // *Thinking: Readings in Cognitive Science* / Ed. by P. N. Johnson-Laird and P. C.Wason. — Cambridge : Cambridge University Press, 1983. — P. 212—223.
503. Sacks A., Schegloff E. A., Jefferson G. A. *Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation* / A. Sacks, E. A. Schegloff, G. Jefferson // *Language*. — Vol. 50. — No. 4. — 1974. — Pp. 696—735.
504. Saeedeh S. *Nahrkhalaji Language, Ideology and Power: a Critical Approach to Political Discourse* / Nahrkhalaji S. Saeedeh. — Access mode : http://research.iaun.ac.ir/pd/shafiee-nahrkhalajiold/pdfs/PaperC_9003.pdf.

505. Schegloff E. Discourse as an Interactional Achievement: Some Uses of 'uh huh' and Other Things that Come Between Sentences / E. Schegloff // *Analyzing Discourse: Text and Talk*. — Washington : Georgetown University, 1982. — Pp. 71—94.
506. Searle R. J., Vanderveken D. *Foundations of Illocutionary Logic* / R. J. Searle, D. Vanderveken. — Cambridge : Cambridge University Press, 1985. — 227 p.
507. Smith N. A. D. *A Corpus-Driven Discourse Analysis of Transcripts of Hugo Chávez's Television Programme «Aló Presidente»* / Dominic N. A. Smith. — Birmingham : The University of Birmingham, 2010. — 443 p.
508. Spiegel C., Spranz-Fogasy T. *Aufbau und Abfolge von Gesprächsphasen [Electronic resource]* / Carmen Spiegel, Thomas Spranz-Fogasy. — *Handbuch der Sprach- und Kommunikationsforschung „Text- und Gesprächslinguistik“*. — Berlin-New York : de Gruyter. — Access mode : <https://www.yumpu.com/de/document/view/6541588/aufbau-und-abfolge-von-gesprachsphasen-gesprachsforschung>.
509. Tomashchuk Y. O. Differentiation of communicative strategies and tactics in the Internet interviews / Y. O. Tomashchuk. — *Science and Education a New Dimension. Philology*, III (13). — 2015. — Issue 62. — Pp. 33—36.
510. Tomasello M. *First Steps Toward a Usage-based Theory of Language acquisition* / M. Tomasello // *Cognitive Linguistics Basic Readings*. — Berlin-New York : Mouton de Gruyter, 2006. — Pp. 439—459.
511. Ury W., Brett J., Goldberg S. *Getting Disputes Resolved: Designing Systems to Cut the Costs of Conflict* / William L. Ury, Jeanne M. Brett, Stephen B. Goldberg. — New York : Bantam Books. — 2004. — 532 p.
512. Wodak R. *Disorders of Discourse* / R. Wodak. — London : Longman, 1996. — 200 p.
513. Yule G. *The Study of Language* / G. Yule. — Cambridge : Cambridge University Press, 2006. — 273 p.
514. Zima L. I. *Die Anrede-, Gruss-, und Abschiedsformen im Deutschen und Italienischen: Kontrastiver Vergleich* / L. I. Zima // *Наукові студії (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ)*. — Київ-Буча : Видавництво «Міленіум», 2012. — Вип. 1. — С. 314—322.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

515. Академик [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/веб>.
516. АССУМ=Академічний словник сучасної української мови [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://sum.in.ua/s/interv.ju>.
517. БЭС=Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. — М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. — 685 с.

518. ВЛС=Великобритания : Лингвострановедческий словарь / Сост. А.Р.У. Рум, Л. В. Колесников, Г. А. Пасечник. — М. : Рус. яз., 1978. — 479 с.
519. ГРС=Греческо-русский словарь / Сост. А. Д. Вейсмань. — С-Петербург, 1899. —1370 с.
520. КСКТ=Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. ; [Под общей редакцией Е. С. Кубряковой]. — М. : Филологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. — С. 118—123.
521. КСОС=Крупнейший сборник онлайн словарей. Onlinedics [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.onlinedics.ru/slovar/fil/e/dialog.html>.
522. КЭ=Культурология, 20-й век. Энциклопедия [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.cyclopedia.ru>.
523. НПЭ=Национальная психологическая энциклопедия [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://vocabulary.ru/termin/dialog.html>.
524. Організація та ведення пленарних засідань Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/page2>.
525. ПТ=Политический словарь [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://mirslovari.com/content_pol/TEORII-VLASTI-5337.html.
526. Проведення у Верховній Раді України парламентських слухань [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/page9>.
527. Регламент Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/page>.
528. Розгляд законопроектів у першому читанні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/page4>.
529. СГ=Словари. Грамота.ру [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.gramota.ru/slovari/dic/?all=x&word=%25F7%25E0%25F2>.
530. СЖЛУМ = Словник жаргонної лексики української мови [Електронний ресурс] / [укл. Леся Ставицька]. — Режим доступу : <http://ukr-zhargon.wikidot.com/peredmova>.
531. СЛ=Словарь по литературоведению [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://nature.web.ru/litera/6.4.36.html>.
532. СЛТ=Словарь лингвистических терминов. — М. : Издательство «Советская энциклопедия», 1969. — 571 с.
533. СМЖ=Словник молодого журналіста [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/12631113/zhurnalistika/slovník_zhurnalista_arkush_avtorskiy_tok-shou_kuryura.
534. СС=Словарь-Справочник : Интегративно-эkleктический подход к анализу психологической феноменологии [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://vocabulary.ru/dictionary/2/word>.

535. СТ=Словник термінів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sss.co.ua/products/simplestore/informaciini-materiali/slovník-terminiv>.
536. Теории=Теории власти в политической философии [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.filosofa.net/page-240.html>.
537. ТСІ=Тлумачний словник з інформатики / Г.Г. Півняк, Б.С. Бусигін, М.М. Дівізінюк та ін. — Д., Нац. гірнич. ун-т, 2010. — 600 с.
538. ВАL=Bills and Legislation [electronic resource]. — Access mode : <http://www.parliament.uk/business/bills-and-legislation/>.
539. СD=Cambridge Dictionary [electronic resource]. — Access mode : <http://dictionary.cambridge.org/dictionary>.
540. ЕВ=Encyclopaedia Britannica [electronic resource]. — Access mode : <http://www.britannica.com>.
541. ОD=Oxford Dictionaries [electronic resource]. — Access mode : <http://www.oxforddictionaries.com>.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Аніме та манга українською [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uanime.org.ua/forum/viewtopic.php?f=6&t=907&start=30>.
2. «Бізнес-інформ» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.business-inform.net/for-authors/?p=7>.
3. «Богдан-Зиновій Хмельницький» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=29GwAWO8t9k>.
4. «Большая политика с Евгением Киселёвым» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=FlzCVTC-DvQ>.
5. «В гостях у Дмитрия Гордона» (Роман Виктюк, 2010) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=aCjofrACJ4g>.
6. Верховна Рада. 21.02.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=mOZ3Cpr3fo4>.
7. Верховна Рада. 22.02.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=5d3Hj8YpXSU>.
8. Верховна Рада. 23.02.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.youtube.com/watch?v=hSF_DZUhcMc.
9. Верховна Рада. 24.02.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=DCDaWAhyOuc>.
10. Верховна Рада. 25.02.14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=6Gb03CIBglg>.
11. Верховна Рада. 27.02.14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=BFotDbom3RQ>.
12. Верховна Рада. 8.04.2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=u4dsuuehj2o>.
13. Верховна Рада. 18.04.14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.youtube.com/watch?v=OQte_RTmLvs.

14. Верховна Рада. 13.05.14 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=B9fuiD19kj8>.
15. Верховна Рада. 24.12.2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=CB-y_TmkT3k.
16. Відеоінтерв'ю з лідером гурту «От Vinta» Юрком Журавлем про «Пласт» [електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.plast.org.ua/news?newsid=9862>.
17. Відеоінтерв'ю з пластункою з Донеччини Тетяною Переверзевою [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.plast.org.ua/news?newsid=9668>.
18. «Вільна Україна» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://vilnaua.com/pisma>.
19. «Віче» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.viche.info/freeback>.
20. «Високий Замок» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://archive.wz.lviv.ua/articles/81478>.
21. «Владика Андрій» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=-KeA2cGoBY0>.
22. «Волинь» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.volyn.com.ua/?rub=30&article=0&arch=921>.
23. «ВРЦОЯО» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://vintest.org.ua/faq.aspx>.
24. «Гамер» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=mUh-1-GxhR8>.
25. «Далекий постріл» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=qikM04_9hB0.
26. «Доторкнись і побач» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=rri3xBlcCPQ>.
27. «Дрібний дощ» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=RqcbеAKDI6I>.
28. ДСНС України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua>.
29. «Женские Откровения» (Ірина Варгаш) <http://www.youtube.com/watch?v=VGyEuxpE4jQ>.
30. ЖЖ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua.livejournal.com/753900.html#comments>.
31. ЖЖ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua.livejournal.com/758263.html#comments>.
32. ЖЖ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua.livejournal.com/1047232.html#comments>.
33. ЖЖ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua.livejournal.com/1050012.html#comments>.
34. ЖЖ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua.livejournal.com/1061179.html#comments>.

35. ЖЖ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua.livejournal.com/1052167.html#comments>.
36. «Залізна сотня» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=-gBHs>.
37. «Звичайна справа» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=WKrnkJhLkbc&list=PLLDiC9prFM16MFbacM-m4FQ5DsMН0rVYm&index=36>.
38. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?cat=62>.
39. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.zvyagel.com.ua/?cat=\(27&paged=2\)](http://www.zvyagel.com.ua/?cat=(27&paged=2)).
40. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?cat=63&paged=2>.
41. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=3327>.
42. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=4307>.
43. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=5693>.
44. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=5294>.
45. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=5426>.
46. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=6742>.
47. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=7297>.
48. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=7315>.
49. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=7316>.
50. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=7317>.
51. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=7793>.
52. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=7903>.
53. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=8033>.
54. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=8141>.
55. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zvyagel.com.ua/?p=8322>.

56. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.zvyagel.com.ua/?p=8324>.
57. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.zvyagel.com.ua/?p=8325>.
58. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.zvyagel.com.ua/?p=9518>.
59. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.zvyagel.com.ua/?p=9711>.
60. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.zvyagel.com.ua/?p=10509>.
61. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.zvyagel.com.ua/?p=10518>.
62. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.zvyagel.com.ua/?p=10792>.
63. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.zvyagel.com.ua/?p=11352>.
64. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.zvyagel.com.ua/?p=11438>.
65. «Звягель» [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.zvyagel.com.ua/?p=11550>.
66. «Зелена планета» [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
http://www.zelenaplaneta.kiev.ua/content/readMore1/infobox/producing/template/default/active_id/4.htm#rezept.
67. «Зелена планета» [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.zelenaplaneta.kiev.ua/content/readMore1/infobox/producing/template/default/default.htm#rezept>.
68. «Зелена лампа» (Володимир Єшкілев) [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
http://tvi.ua/program/2013/12/16/volodymyr_yeshkilyev_idealnoyu_dlya_ukrayiny_bula_b_rol_zolotoho_mostu_mizh_skhodom_i_zakhodom.
69. «Зелена лампа» (Олесь Доній) [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
http://tvi.ua/program/2013/07/08/zelena_lampa_vid_7072013.
70. Зелена лампа (Наталія Заболотна) [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
http://tvi.ua/program/2013/11/10/nataliya_zabolotna_u_zeleniy_lampi.
71. «Знак оклику!» [електронний ресурс]. — Режим доступу :
http://tvi.ua/new/2013/02/21/scho_robty_postrazhdalym_pid_chas_shturmu_hostynnoho_dvoru.
72. «Знак оклику!» [електронний ресурс]. — Режим доступу :
http://tvi.ua/new/2013/02/21/scho_robty_postrazhdalym_pid_chas_shturmu_hostynnoho_dvoru.
73. «Знак оклику!» [електронний ресурс]. — Режим доступу :
http://tvi.ua/program/2013/05/29/znak_oklyku_schodnya_vid_29052013.

74. «Знак оклику!» [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://tvi.ua/new/2013/08/05/mykola_tomenko_tymoshenko_odrazu_vidkynul_a_propozyciyu_pokynuty_krayinu.
75. Інтерв'ю з Левко Лукьяненко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://tvi.ua/new/2013/08/30/levko_lukyanyenko_treba_zvilnyty_nacionalnyu_orhanizm_vid_pyatoyi_kolony.
76. Інтерв'ю з Президентом України Петром Порошенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=uqIRJ81Vn-M>.
77. «Кайдашева сім'я» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=GWQcFНаv-rg>.
78. Київський форум «Українці» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://forumkyiv.at.ua/forum/28>.
79. Київський форум «Українці» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://forumkyiv.at.ua/forum/145-796-1>.
80. Коротке відеоінтерв'ю відомого українського письменника Юрія Андруховича про Пласт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.plast.org.ua/news?newsid=9616&dest=printer> андрух.
81. Корреспондент.net. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/ukraine/comunity/3298390-bloh-profesora-ronomareva>.
82. «Ласкаво просимо» (Анна Лорак и Мурат. 3 мая 2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=yJZ9qcAx02M>.
83. «Мар'яна» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=Y_VgxM86Bn4&list=PLLDiC9prFM16MFbacM-m4FQ5DsMH0rVYm&index=167.
84. «Мийники автомобілей» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=OcXJzU_Rwk&list=PLLDiC9prFM16MFbacM-m4FQ5DsMH0rVYm&index=52.
85. «Нескорений» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=NENah9oEiek&list=PL0130D44769843EF3&index=1>.
86. «Один в полі воїн» (1 частина) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=NkMByuhZOeo>.
87. «Один в полі воїн» (2 частина) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=jlpoF5I1mq8>.
88. «Окрема думка» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://tvi.ua/program/2013/08/27/okrema_dumka_vid_27082013.
89. «Окрема думка» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://tvi.ua/program/2014/02/28/ihor_semyvolos_u_okremiy_dumci.
90. «Оранж Лов» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kkkino.ru/load/watch_oranzhevaja_lubov_smotret_online_oranje_vaya_lubov_besplatno/5-1-0-728.

91. «Останній москаль» (9 серія) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=4Aex97AvwFQ>.
92. «Педан-Притула шоу» (8.03.2014) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=6mrAE6VKBYE>.
93. «Педан-Притула шоу» (19.04.2014) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=Bvj6qcEb6Yw>.
94. «Педан-Притула шоу» (31.03.2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=r0KGOBfzOWM>.
95. «Педан-Притула шоу» (2 сезон, Випуск 6, 12.04.2014) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://xvideos.org.ua/news/pedan_pritula_shou_2_sezon_1_vypusk_ot_08_03_2014_smotret_onlajn/2014-04-13-7516.
96. «Педан-Притула шоу» (Випуск 10. 24.05.2014) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://wow-show.ru/ukrainskie-shou/yumoristicheskie-ua/420-pedan-pritula-shou-2-sezon.html>.
97. «Платон Ангел» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=8b9K61CH5W8&index=43&list=PLLDiC9prFM16MFbacM-m4FQ5DsMH0rVYm>.
98. «Поводир» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=oHpkdDUa_UU.
99. «Помаранчево небо» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://hochykino.com/melodrami/1613-pomarancheve-nebo.html>.
100. «Проти ночі» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://tvi.ua/new/2013/03/20/chempionka_olena_pidhrushna_pro_svoyu_pere_mohu.
101. «Проти ночі» (19.02.2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=bTzsr-wIjLc>.
102. «Профспілкові вісті» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.psv.org.ua/arts/Listu_v_redakciu/view-75.html.
103. «Профспілкові вісті» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.psv.org.ua/arts/Listu_v_redakciu/view-76.html.
104. «Проти ночі» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://tvi.ua/new/2013/03/19/rezhyser_tykhyu_pro_svoyi_dokumentalni_filmy.
105. «Реліз.ua» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.decoded.org.ua/2007/page.php?id=87&>.
106. Савік Шустер: У нас в студії громадянська війна [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=fcIuavwFYhE>.
107. «Сафо» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://gidonlinekino.com/2013/03/safo/>.
108. «Сільські вісті» [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.silskivisti.kiev.ua/19045/Poshta.php?n=20676>.

109. «Світ молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://svitmolodi.com/?cat=9&paged=2>.
110. «Світ молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://svitmolodi.com/?cat=9&paged=3>.
111. «Світ молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://svitmolodi.com/?cat=9&paged=5>.
112. «Світ молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://svitmolodi.com/?p=687>.
113. «Світ молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://svitmolodi.com/?cat=7>.
114. «Світ молоді» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://svitmolodi.com/?cat=15>.
115. «Свобода слова» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://svoboda.ictv.ua/ua/index/view-media/id/28571/current/0/total/96>.
116. «Свобода слова» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://svoboda.ictv.ua/ua/index/view-media/id/28571/current/843/total/866>.
117. «Свобода слова» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://svoboda.ictv.ua/ua/index/view-media>.
118. «Свобода слова» (03.06.2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://svoboda.ictv.ua/ua/index/view-media/id/37097>.
119. «Свобода слова» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://svoboda.ictv.ua/ru/index/view-media/id/58685>.
120. «Свобода слова» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://svoboda.ictv.ua/ua/index/viewmedia/id/25043/current/338/total/605/page/57>.
121. «Секрети успіху» (Дмитрий Гордон, 27.02.2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=GgL81ZivtgE>.
122. «Справедливість» (8.02.2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.youtube.com/watch?v=zp2S4Eu4b_E.
123. «Справедливість» (25.01.2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=vDGgtDVTvmI>.
124. «Справедливість» (01.02.2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=2RvMvKhmjKM>.
125. «Сьогодні про головне» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://tvi.ua/new/2012/12/18/yaki_naslidky_matyme_dlya_ukrayiny_zakon_pro_zaboronu_kurinnya.
126. «Сьогодні про головне» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://tvi.ua/program/2013/04/08/sohodni_pro_holovne_vid_08042013.
127. «Сьогодні про головне» (31.10.2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=-YINJ4ADizU>.
128. «Товариш» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://tovarish.com.ua/?cat=12>.

129. «Товариш» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://tovarish.com.ua/?p=1256>.
130. «Товариш» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://tovarish.com.ua/?p=2295>.
131. Традиції парламента [Електронний ресурс] / Всє о Великобританиї. — Режим доступу : http://www.uk.ru/culture/parliament_trad.html.
132. «Тупик» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=QSSvrsovhhM>.
133. «Украдене щастя» (1 серія) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=6Vm7TTf-hE0>.
134. «Украдене щастя» (3 серія) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=G6iPA5sI9pU>.
135. «Украдене щастя» (4 серія) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=shIubqaWXiM>.
136. «Українська правда» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://world.pravda.com.ua/rus/articles/2005/05/17/4388347>.
137. Українська блогосфера [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://blogosphere.com.ua/2012/01/11/rich-and-poor/#disqus_thread.
138. Українська блогосфера [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://blogosphere.com.ua/2013/10/30/how-to-find-time-for-blog/#disqus_thread.
139. «Українська правда» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://forum.pravda.com.ua/read.php?2,214671523>.
140. «Українська правда» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://forum.pravda.com.ua/read.php?2,214672235>.
141. «Українська правда». Блоги [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://blogs.pravda.com.ua/authors/lutsenko/52c72a84e32b9/>.
142. «Українська правда». Блоги [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://blogs.pravda.com.ua/authors/ruslana/52ca1f0590a82/>.
143. Українські Карпати [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.karpaty.com.ua/?chapter=forum&forum=7&frange=1390>.
144. Українські пісні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pisni.org.ua/forum.php?ntid=1270&start=1>.
145. «Урядовий кур'єр» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/category/nam-pishut/>.
146. «Урядовий кур'єр» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/yak-dovesti-status-chornobilcya>
147. Форум «TopUa.net» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://topua.net/forum/topic1755.html>.
148. Форуми Майдану [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://forum.maidanua.org>.
149. «Хто зверху?» (Випуск 04.05.2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.youtube.com/watch?v=NadKK_Iajhc.

150. «Хто зверху?» (Новый канал, эфир от 16.10.14) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.youtube.com/watch?v=liUQg3Mh8Wc>.
151. ЧатИнет [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://da.zp.ua>.
152. Чат Bizarre [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://bizarre.kiev.ua>.
153. «Штольня» [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://www.youtube.com/watch?v=Y64JLC92020>.
154. «Шустер Live» (2.03.2014) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.youtube.com/watch?v=JNHc7YpfqJs>.
155. «Шустер Live» (06.02.2013) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.youtube.com/watch?v=TyWqsSCoS1A>.
156. «About Time» [electronic resource]. — Access mode : <http://kickass.to/usearch/abouttime/>.
157. Allergy UK [electronic resource]. — Access mode : <http://forum.allergyuk.org/>.
158. BBC «Breakfast Interview with Christopher Eccleston» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=4uD9IJqLMBo>.
159. BBC Hardtalk [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=vhn9uA2OH14>.
160. BBC News [electronic resource]. — Access mode : http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/9727095.stm.
161. Bestukforums [electronic resource]. — Access mode : <http://bestukforums.co.uk/>.
162. «Breakfast with Frost» [electronic resource]. — Access mode : <http://news.bbc.co.uk/hi/english/audiovideo/1956453.default.stm>.
163. «Breakfast With Frost» (Elton John. 2nd December 2002) <http://www.youtube.com/watch?v=4hD2ozZ0-KU>.
164. «Bright Young Things» [electronic resource]. — Access mode : <https://kat.cr/usearch/bright%20young%20things/>.
165. Chatrooms [electronic resource]. — Access mode : www.chatrooms.org.in/uk-chat-rooms.
166. «Chatty Man» (Jared Leto, 18.07.2010) [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=aEXAe8OBXZo>.
167. «Chatty Man» (Robin Thicke, 3/5) [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=Y-lyonNJYf8>.
168. «Chatty Man» (Tom Hiddleston, 02/11/2013) [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=kgsKG5TIBW0>.
169. «Cosmopolitan» (A Q&A with The Waxing Legend) [electronic resource]. — Access mode : http://www.cosmopolitan.co.uk/beauty-hair/a-qa-the-waxing-legend-103975?click=main_sr.
170. Cosmopolitan.co.uk. [electronic resource]. — Access mode : http://www.cosmopolitan.co.uk/beauty-hair/beauty-tips/skin-tips-interview-dr-lancer?click=main_sr.

171. «Cosmopolitan» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.cosmopolitan.co.uk/beauty-hair/beauty-tips/skin-tips-interview-dr-lancer#ixzz33ryLxH5F>.
172. «Cosmopolitan» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.cosmopolitan.co.uk/community/forums/thread/1521751?page=1>.
173. «Cosmopolitan» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.cosmopolitan.co.uk/community/forums/thread/1521751?page=2>.
174. «Cosmopolitan» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.cosmopolitan.co.uk/community/forums/thread/1781346>.
175. «Cosmopolitan» [electronic resource]. — Access mode :
http://www.cosmopolitan.co.uk/love-sex/cosmo-sex-confessions-competition-97853?click=main_sr.
176. «Cosmopolitan» [electronic resource]. — Access mode :
http://www.cosmopolitan.co.uk/love-sex/dating-confessions-3-81293?click=main_sr.
177. «Cosmopolitan» [electronic resource]. — Access mode :
http://www.cosmopolitan.co.uk/love-sex/dating-confessions-4-81292?click=main_sr.
178. «Cosmopolitan» [electronic resource]. — Access mode :
http://www.cosmopolitan.co.uk/love-sex/real-life-sex-confessions-110400?click=main_sr.
179. «Cosmopolitan» [electronic resource]. — Access mode :
http://www.cosmopolitan.co.uk/love-sex/his-mind/matthew-hussey-answers-your-dating-relationship-questions?click=main_sr#fbIndex1.
180. «Cosmopolitan» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.cosmopolitan.co.uk/love-sex/his-mind/matthew-hussey-answers-your-dating-relationship-questions-7#fbIndex7>.
181. «Cosmopolitan» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.cosmopolitan.co.uk/search-results/?q=ask#searchTabs>.
182. «Cosmopolitan» (“MEN CONFESS”) [electronic resource]. — Access mode:
<http://www.cosmopolitan.co.uk/search-results/?q=Cosmo+Confessions+>.
183. Cosmopolitan.co.uk. [electronic resource]. — Access mode :
http://www.cosmopolitan.co.uk/campus/cash-and-careers/student-careers/write-for-cosmopolitan?click=main_sr.
184. Cosmopolitan.co.uk. [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.cosmopolitan.co.uk/competitions/29759>.
185. Cosmopolitan.co.uk. [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.cosmopolitan.co.uk/comps-offers>.
186. «Croupier» [electronic resource]. — Access mode :
<http://kickass.so/usearch/croupier/>.
187. «Don't worry. Уа». [Электронный ресурс]. — Режим доступа :
<https://www.youtube.com/watch?v=H6JwZNjZB4o&index=138&list=PLLDiC9prFM16MFbacM-m4FQ5DsMH0rVYm>.

188. «Elleuk.com.» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.elleuk.com/beauty/ask-elle/askellebeauty-06.09.13-ask-the-beauty-team-your-questions>.
189. «Elleuk.com.» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.elleuk.com/beauty/ask-elle/askellebeauty-04.10.13-ask-the-beauty-team-your-questions#image=1>.
190. «Focus» [electronic resource]. — Access mode :
<http://sciencefocus.com/article/space/how-did-moon-form>.
191. «Focus» [electronic resource]. — Access mode :
<http://sciencefocus.com/qa/how-milk-‘skimmed’>.
192. «Focus» [electronic resource]. — Access mode :
<http://sciencefocus.com/qa/what-size-moon-structure-could-we-see-earth>.
193. «Friday Night with Jonathan Ross» (J.K. Rowling, Part 1, 13/07/2007) [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.youtube.com/watch?v=TXOCgB2sHoE>.
194. «Friday night with Jonathan Ross» (J.K. Rowling, part 2, 13/07/2007) [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.youtube.com/watch?v=E1IfqUeG-X8>.
195. «Gazeta.ua» [Електронний ресурс]. — Access mode :
<http://gazeta.ua/journal>.
196. «Gazeta.ua» [Електронний ресурс]. — Access mode :
http://gazeta.ua/articles/people-newspaper/_listi-chitachiv/112163/.
197. Geocaching [electronic resource]. — Access mode :
<http://forums.groundspeak.com/GC/index.php?showtopic=159784&st=50>.
198. «Gillian Anderson - BAFTA Film Awards Red Carpet 2014» [electronic resource]. — Access mode :
https://www.youtube.com/watch?v=Ng_UAgoPIK4.
199. Gloria.TV (Лідія Паньків «Про телеканал Інтер») (23.02.2014) [Електронний ресурс]. — Access mode : <http://gloria.tv/?media=573844>.
200. «Harry Potter and the Chamber of Secrets» [electronic resource]. — Access mode : <http://kickass.so/usearch/harrypotterandthechamberofsecrets/>.
201. «Harry Potter and the Order of the Phoenix» [electronic resource]. — Access mode : <http://kickass.so/usearch/harrypotterandtheorderthephoenix/>.
202. «Harry Potter and the Philosophical Stone» [electronic resource]. — Access mode : <http://kickass.so/usearch/harrypotterandthephilosophicalstone/>.
203. «Harry Potter and the Prisoner of Azkaban» [electronic resource]. — Access mode : <http://kickass.so/usearch/harrypotterandtheprisonerofazkaban/>.
204. Harry Styles interview at the Burberry show [electronic resource]. — Access mode : http://www.youtube.com/watch?v=jpC1t_dCVL4.
205. «Heads Up With Richard Herring» (30.08.2006) [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=yEqvTi-Hq6Q>.
206. «Homo Sapiens» [електронний ресурс]. — Режим доступу : http://tvi.ua/program/2013/07/17/homo_sapiens_vid_17072013.

207. «Homo Sapiens» [электронный ресурс]. — Режим доступа : http://tvi.ua/program/2013/07/31/homo_sapiens_vid_31072013.
208. House of Commons, 10 April 2014 [electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-26969579>.
209. House of Commons, 3 July 2014 [electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-28142683>.
210. House of Commons, 15 July 2014 (1) [electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-28311912>.
211. House of Commons, 15 July 2014 [electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-28320473>.
212. House of Commons, 10 September 2014 [electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-29135286>.
213. House of Commons, 11 September 2014 [electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-29156010>.
214. House of Lords, 30 January 2014 [electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-lords-25971056>.
215. House of Lords, 29 July 2014 [electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-lords-28552329>.
216. House of Lords, 29 July 2014 (2) [electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-lords-28532043>.
217. «How to lose friends and alienate people» [electronic resource]. — Access mode : <http://kickass.so/usearch/howtolosefriendsandalienatepeople/>.
218. In-Chat [Электронный ресурс]. — Access mode : <http://in-chat.com.ua/forum/topic/250951.html>.
219. «Jane Eyre» [electronic resource]. — Access mode : <http://kickass.so/usearch/janeeyre202011/>.
220. JustChat [electronic resource]. — Access mode : www.justchat.co.uk.
221. «Korrespondent» [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://blogs.korrespondent.net/celebrities/blog/viktorvmedvedchuk/a124788>.
222. «Korrespondent» [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://blogs.korrespondent.net/users/blog/pisistrat/a123628>.
223. Livejournal UK [electronic resource]. — Access mode : <http://livejournal-uk.livejournal.com>.
224. Livejournal UK [Электронный ресурс]. — Access mode : <http://dipcourier.livejournal.com/426831.html>.
225. Livejournal UK [electronic resource]. — Access mode : <http://livejournal-uk.livejournal.com/8980403.html#comments>.
226. London Beauty Queen [electronic resource]. — Access mode : <http://www.londonbeautyqueen.com/2014/01/essential-candle-maintenance-top-tips.html#comment-form>.
227. London Native English Speaker Interviews (Part 1) [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=Uvh6ra1gbjc>.

228. Mail One. News [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2508032/New-Scientology-building-Florida-floor-members-super-powers.html>.
229. «Maxim» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.maxim.com/ask-bill-burr-telling-your-boss-he-stinks>.
230. «Maxim» (OCT 29, 2010) [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.maxim.com/funny/ask-maxim>.
231. «Maxim» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.maxim.com/funny/ask-maxim-blood-cockroaches-and-poison>.
232. «Maxim» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.maxim.com/funny/ask-maxim-burnt-hair-silent-letters-gas-tanks>.
233. «Maxim» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.maxim.com/funny/ask-maxim-decapitation-dog-periods-and-fat-ladies>.
234. «Maxim» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.maxim.com/funny/ask-maxim-whats-with-wiener-shrinkage>.
235. «Maxim» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.maxim.com/funny/what-do-you-think-of-maxim>.
236. «Maxim» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.maxim.com/funny/be-man-write-letter>.
237. «Maxim» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.maxim.com/sex-relationships/what-do-girls-about-porn>.
238. «Menshealth» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.menshealth.co.uk/competitions/29961>.
239. «Menshealth» [electronic resource]. —
http://www.menshealth.co.uk/style/grooming/ask-the-expert-3-the-hair-guru?click=main_sr.
240. «Menshealth» [electronic resource]. — Access mode :
http://www.menshealth.co.uk/style/grooming/ask-the-expert-4-the-shave-doctor?click=main_sr.
241. «Newscientist.com» [electronic resource]. — Access mode :
http://www.newscientist.com/article/dn17054-askattenborough-your-questions-answered.html?page=2#.U4YoyHJ_vzF.
242. «Newscientist.com» [electronic resource]. — Access mode :
http://www.newscientist.com/article/dn17054-askattenborough-your-questions-answered.html#.U4YdBnJ_vzE.
243. «Newscientist.com» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.newscientist.com/article/mg20527441.900-about-time-too-your-questions-answered.html>.
244. Office and Role of a Speaker [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.parliament.uk/business/commons/the-speaker/the-role-of-the-speaker/role-of-the-speaker>.
245. «On Sunday Live» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.youtube.com/watch?v=UH5V7yXcjGU>.

246. «On Sunday Live» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=6bid4ht0ERU>.
247. «Politiko» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://politiko.ua/blogpost106129>.
248. «Question Time in Northampton» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=aLyackY1RPI>.
249. «Ruby Wax Show» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=zjPggAX5QM4>.
250. «Slumdog Millionair» [electronic resource]. — Access mode : <http://kickass.so/usearch/slumdogmillionaire/>.
251. «So Graham Norton» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.channel4.com/programmes/so-graham-norton>.
252. Teen Chat Rooms [electronic resource]. — Access mode : <http://www.teen-chat.org/chat.html>.
253. Teen Hut [electronic resource]. — Access mode : <http://www.teenhut.net/dating-relationships/149077-pregnant-16-a.html>.
254. «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-11660762>.
255. «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-26312508>.
256. «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.bbc.co.uk/programmes/b01xyh0r>.
257. «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=bpDvliNmQdU>.
258. «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=IWq81Q8L6hs>.
259. «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. — Access mode : <https://www.youtube.com/watch?v=OyRjyHLwKTo>.
260. «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=TX0wzOF6eec>.
261. «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. — Access mode : http://www.youtube.com/watch?v=UTevt_ZXTPg.
262. «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=ysvyf52x0Lk>.
263. «The Crying Game» [electronic resource]. — Access mode : <http://kickass.so/usearch/thecryinggame/>.
264. «The Graham Norton Show» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=-O5QIkIf1No>.
265. «The Graham Norton Show» (23.08.2011) [electronic resource]. — Access mode : <https://www.youtube.com/watch?v=oeopD53J8MM>.
266. «The Graham Norton Show» (21.06.2013) [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=qKM4FdApXQA>.

267. «The Guardian» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.theguardian.com/culture-professionals-network/culture-professionals-blog/2014/jan/08/tumblr-arts-tips-live-chat>.
268. «The Guardian» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.theguardian.com/culture/2014/jan/05/jerry-seinfeld-funny-sex-swearing-sitcom-comedy>.
269. «The Guardian» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.theguardian.com/football/2014/jan/07/james-troisi-interview-melbourne-victory>.
270. «The Guardian» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.theguardian.com/theguardian/2014/feb/13/thank-you-shirley-temple>
271. «The Guardian» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/feb/23/what-is-barack-obama-presidency-for>.
272. «The Guardian» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.theguardian.com/global/2014/apr/08/gw-letters-letters>.
273. «The Guardian» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.theguardian.com/global/2014/apr/29/guardian-weekly-letters-climate-change>.
274. «The Guardian» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/apr/16/how-long-journey-uk-rail-station>.
275. «The Guardian» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/apr/23/football-manager-gets-blame>.
276. «The Guardian» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.theguardian.com/theguardian/2014/may/13/readers-manifesto-gary-barlow-tax>.
277. «The Guardian» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/may/30/safe-haven-at-risk-sister-moved-in>.
278. «The Guardian» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.theguardian.com/tv-and-radio/2014/jan/06/the-739-david-morrissey-sheridan-smith-tv-review>.
279. «The Guardian» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.theguardian.com/world/2013/dec/06/you-chose-to-care-mandela>].
280. «The Imaginarium of Doctor Parnassus» [electronic resource]. — Access mode : <http://kickass.so/usearch/theimaginariumofdoctorparnassus/>.
281. «The Jonathan Ross Show» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.youtube.com/watch?v=kVkAC7Nub3w>.
282. «The Jonathan Ross Show» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.youtube.com/watch?v=QkHwESW81D4>.

283. «The Jonathan Ross Show» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=Yn6Wq7peEjw>.
284. «The King's Speech» [electronic resource]. — Access mode : <http://kickass.to/usearch/king'sspeech/>.
285. «The Lord of Rings» [electronic resource]. — Access mode : <http://kickass.so/usearch/thelordofrings/>.
286. «The Michael McIntyre Chat Show» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=LODkx2w1gfQ>.
287. «The Michael McIntyre Chat Show» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=yLsVmlOtLnc>.
288. «The Michael McIntyre Chat Show» [electronic resource]. — Access mode : <http://youtube.com.ua/watch/EXz4iF2m6Xk/joanna-lumley-gives-a-lesson-in-car-etiquette-the-michael-mcintyre-chat-show-episode-3-bbc-one.html>.
289. «The Nolan Show» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=Fc5L5p6aYyM>.
290. «The Nolan Show» (OTRs) [electronic resource]. — Access mode : <http://www.youtube.com/watch?v=TLwBGkcWCRg>.
291. «The Sunday Times» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.thesundaytimes.co.uk/sto/news/ireland/article1411900.ece>.
292. «The Sunday Times» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.thesundaytimes.co.uk/sto/public/sitesearch.do?querystring=letters§ionId=2&p=sto&bl=on&pf=all>.
293. «The Telegraph» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.telegraph.co.uk/comment/letters/10834353/Stephen-Sutton-Teenage-role-model.html>.
294. «The Telegraph» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.telegraph.co.uk/comment/letters/10857054/Voters-and-business-want-Britains-place-in-the-EU-to-change-and-demand-an-inout-referendum.html>.
295. «The Telegraph» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.telegraph.co.uk/comment/letters/10858709/Post-traumatic-stress-in-the-Armed-Forces.html>.
296. «The Telegraph» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.telegraph.co.uk/comment/letters/10860762/Scrumpling-is-not-a-fun-summer-holiday-activity.html>.
297. «The Telegraph» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.telegraph.co.uk/comment/letters/10860823/State-funded-slimming-courses-are-a-waste-of-money.html>.
298. «The Telegraph» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.telegraph.co.uk/comment/letters/10863395/The-makings-of-the-author-of-The-Longest-Day.html>.
299. «The Telegraph» [electronic resource]. — Access mode : <http://www.telegraph.co.uk/comment/letters/10868583/The-BBC-should-revamp-its-Russian-service.html>.

300. «The Telegraph» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.telegraph.co.uk/culture/tvandradio/bbc/9670196/We-must-get-a-grip-says-Lord-Patten-but-refuses-to-quit-over-Newsnight-debacle.html>.
301. «The Times» [electronic resource]. — Access mode :
<https://login.thetimes.co.uk/links/faq>.
302. «The Times» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.thetimes.co.uk/tto/opinion/feedback/article4048009.ece>.
303. TVi Інтерв'ю з Валерієм Боровиком [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://tvi.ua/new/2013/05/07/valeriy_borovyk.
304. «V Graham Norton» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.lucylawless.net/interviews/2003/vgrahamnorton/vgrahamnorton>.
305. Uainfo [Електронний ресурс]. — Access mode :
<http://uainfo.org/blogosphere/journalists/254361-.html>.
306. UK Business Forums [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.ukbusinessforums.co.uk/forums/e-commerce-forum.59/>.
307. UKC [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.ukclimbing.com/forums>.
308. UKChatters [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.ukchatters.co.uk/memberchat.php>.
309. «Vanityfair» [Електронний ресурс]. — Access mode :
<http://www.vanityfair.com/magazine/2007/12/letters200712>.
310. «Vanityfair» [Електронний ресурс]. — Access mode :
<http://www.vanityfair.com/search?page=2&query=letters&sort=score+desc>.
311. «What makes a great student city?» [electronic resource]. — Access mode :
<http://www.youtube.com/watch?v=bN7yPXZ8KOk>.
312. «Zahid.net» [Електронний ресурс]. — Access mode :
http://zaxid.net/blogs/showBlog.do?chomu_siloviki_potrebuyut_garantiy&objectId=1301016.
313. «Zahid.net» [Електронний ресурс]. — Access mode :
http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?tretina_lvivyan_ne_znayut_shho_priymatimut_olimpiadu2022&objectId=1300640.

Додаток А.

Таб. А. Міра сили репліки у ДД

a. < > (4 бали): репліка з чіткими властивостями ініціативи та відповіді, остання (як ретроактивна частина ДЄ), пов'язана з головним змістом попередньої (суміжної) репліки, ІР (проактивна) передбачає сильну репліку.
b. < ^ (3 бали): рівнозначна першій репліці, відмінність полягає лише в тому, що проактивна частина – слабка ініціатива.
c. > (6 балів): Сильна репліка на нову та незалежну тему (вільна репліка з відсутньою ретроактивною частиною).
d. ^ (5 балів): Слабка репліка на нову та незалежну тему (вільна репліка з відсутньою ретроактивною частиною).
e. < (2 бали): репліка, пов'язана з суміжною реплікою співрозмовника та не включає ініціативних властивостей (мінімальна відповідь). Репліка розглядається співрозмовником як така, що задовольняє вимоги його попередньої ініціативи (тобто є локальною, фокальною, адекватною).
f. ·· > (5 балів) та g. ·· ^ (4 бали): нелокально пов'язані репліки: репліки з чіткими властивостями відповіді та ініціативи, ретроактивна частина пов'язана з несуміжною (непримикаючою) реплікою, яка з'являється раніше у діалозі.
h. ·· < (3 бали): репліка, пов'язана з несуміжною ІР. Вона є <i>нелокальною мінімальною</i> відповіддю на несуміжну ІР, наприклад, на питання, поставлене на ранній стадії розгортання ДД, характеризується відсутністю ініціативних ознак;
i. = > (4 бали): репліка, пов'язана з попередньою реплікою самого мовця, а не з реплікою співрозмовника. Репліка є або повтором попередньої репліки, або, у випадку, якщо співрозмовник надав мінімальну відповідь, продовження цієї репліки. Репліка з'являється, коли його відповідь розглядається як неадекватна.
j. = ^ (3 бали): репліка, пов'язана з попередньою реплікою самого мовця, а не з реплікою співрозмовника. Репліка простого реформулювання попередньої репліки, або, у випадку, якщо особа дала мінімальну відповідь, її продовження.
k. <=> (5 балів) та l. <= ^ (4 бали): репліки з чіткими ознаками відповіді та ініціативи, ретроактивна частина пов'язана з попередньою реплікою самого мовця та явно ігнорує сильну або слабку репліку співрозмовника.
m. :> (5 балів) та n. :^ (4 бали): репліки з чіткими ознаками відповіді та ініціативи, ретроактивна частина нефокально пов'язана з попередньою реплікою співрозмовника. Нефокальний зв'язок сигналізує про те, що реакція йде на форму або функцію попередньої репліки співрозмовника (метакомунікативна репліка).
o. — (1 бал): репліка, пов'язана з суміжною реплікою, та не передбачає ініціативних властивостей; розглядається адресатом як така, що не задовольняє вимоги, його попередній репліці; є мінімальною та неадекватною відповіддю.
p. —> (2 бали): репліка, яка не надає адекватну відповідь, пов'язана з попередньою реплікою співрозмовника, але є затримуючою. Так, затримуюче питання спрямована на повтор, підтвердження або просте прояснення того, що міститься у попередній репліці співрозмовника. Внесок включає надзвичайно слабку ініціативу, підпорядковану попередній його репліці.
q. (> (3 бали): репліка, в якій відсутнє змістове наповнення, але яка включає ініціативу (наприклад, пропозицію) для відкриття нової теми.
r. <) (3 бали): репліка, яка закриває або передбачає закриття поданої теми, та яка не включає подальшої ініціативи для розмови.

Додаток Б.

Таб. Б. Типи реплік за інтеракційною силою
(з мінімуму до максимуму ступеня інтенсивності)

<i>Інтеракційна сила реплік</i>					
1	2	3	4	5	6
—		··<	··^	··>	>
		(>	:^	:>	
		<)	<=^	<=>	
	—>	=^	=>		
	<	< ^	< >	^	
Репліки повністю залежні та непроактивні					Незалежні, проактивно сильні репліки

Додаток В.

Таб. В. Владно-типологічна схема аналізу акту діалогічної комунікації

Хронотоп	Час (реальний / історичний) та простір (загальний / конкретний)
Адресант-імпактор	індивід-адресант, колективний, літературний автор, невідомий (анонімний в тому числі), неактуальний, узагальнений / містифікований (фантастичний роман)
Адресат-реципієнт впливу	Реальний (прямий, непрямий, додатковий) / гіпотетичний
Сторонній реципієнт (адресат)	<i>Прямий</i> (сторонній реципієнт-актант, квазіактивний) / <i>непрямий</i> (випадковий реципієнт-аутсайдер, езотеричний реципієнт) / <i>додатковий</i> (прихований реципієнт-аутсайдер, дистантний сторонній)
Особистість інтерактантів	соціально-біологічні ознаки: гендер, вік, фізичні дані, фізіолого-психологічні ознаки: інтелект, розвиток емоційно-оцінної сфери свідомості, когнітивні властивості, воля, характер, темперамент, емоційний стан, зацікавленість, настрої, стан здоров'я; соціокультурні ознаки: досвід, знання, освіта, культура, виховання; авторитет, повага. ситуативні властивості: <i>соціальні ролі</i> (статусні / позиційні / ситуативні) / <i>комунікативні ролі</i> (порадник, «ботанік», бунтівник, ловелас, меломан, простак, знаменитість, «цербер», суддя, прохач, благодійник, скривджений, кривдник, насмішник, мішень, прихильник, кумир) / <i>психологічні ролі</i> (Дитина, Батько, Дорослий); комунікативні ознаки: 1) <i>комунікативні риси:</i> домінантність / недомінантність, мобільність / ригідність, екстраверсія / інтроверсія; 2) <i>стиль спілкування:</i> демократичний / авторитарний / суперечливий.
Зміст комунікації	інформаційна (<i>обмін інформацією</i>) / психологічна (<i>емоційна розрядка</i>) / аргументативна / соціальна (<i>досягнення некомунікативної мети, планування спільної діяльності</i>) / соціально-ритуальна (<i>фатика</i>) / змішана
Код	вербальна / невербальна мова
Вид комунікації	<i>контактний</i> (безпосередній) / <i>дистантний</i> (опосередкований / історично опосередкований)
Тип ситуації комунікації	мовленнєва / діяльнісна
Тип діяльності, яку обслуговує діалог	мовленнєвий / предметний
Форма та засоби комунікації	усна, письмова, печатна, електронна, візуальна, змішана (природні (голос, частини тіла) / технологічні (печать, шрифти, картинки, фільм, фото, графіка)
Канали комунікації	слуховий, візуальний, тактильний, вкусовий, декілька каналів
Інформаційний шум	формально-змістовий / інтерактивний / онтологічний / соціокультурний
Соціальна сфера комунікації та тип дискурсу	<i>інституціональна</i> (інституціонально-виробнича сфера, сфера обслуговування: офіційно-діловий, науковий, політичний, релігійний, естетичний, юридичний тощо) / <i>побутова</i> (сфера дозвілля та сімейно-побутова сфера: <i>повсякденний</i> (обслуговує домашні справи) та <i>буттєвий</i> (художньо-філософський обмін смислами у під час пізнання світу)

Різновиди комунікації	вид: 1. акціональна / персональна двоспрямована (інтраперсональна, міжособистісна, групова) 2. ретиальна / надперсональна односпрямована (публічна, масова або ринкова-медійна) підвид: міжкультурна, організаційна
Жанр	Природний (<i>бесіда, розмова, суперечка, сварка</i>) / соціальний (<i>інтерв'ю, дебати, ток-шоу, діалог-листування, чат, блог, форум</i>)
Канонічність комунікації	стереотипна / творча
Статусно-рольовий характер спілкування	особистісно-орієнтована / статусно-орієнтована
Статусна гармонійність ситуації	<i>симетрична / асиметрична</i> (різноміснє інтеракційне домінування; лідерство)
Соціальна дистанція у спілкуванні	близька (інтимна) / середня (персональна) / далека (соціальна / публічна)
Тональність спілкування	неформальна (дружні / приватні відносини), формально-офіційна (формально-ієрархічні / формально-нейтральні відносини)
Ситуація спілкування	статусно-нейтральна / статусно-маркована (статусно-релевантна)
Форма комунікативної взаємодії	кооперація (<i>формальна, матеріальна, субстанціальна</i>) / конфлікт (<i>когнітивний, міжособистісний, рольова напруга</i>), суперництво (<i>синергія та конкуренція</i>)
Тип реалізації влади	соціально-інтерактивний / соціально-статусний (явний / прихований) / змішаний
Різновид комунікативного впливу	соціально-етикетний вплив / нав'язування / спонукання / переконання / маніпулювання
Рівні реалізації влади	морфологічний / лексичний / синтаксичний / стилістичний / текстовий / семіотичний (включаючи невербальний з підтипом фонетичний) / ритуальний / прагматичний
Іллокутивна спрямованість повідомлення	<ol style="list-style-type: none"> 1. стратегії впливу / влади: кооперативна / конфліктна; 2. тактики впливу / влади: тактики підтримки контакту / тактики деструкції діалогу; 3. мовленнєві ходи / акти (невербальні замітники) впливу / влади: <ul style="list-style-type: none"> - соціально-інтерактивні: <i>спрямовуючий</i> (квеситив, директив (вимога відповіді / наказ / спонукання / прохання / пропозиція), перформатив, менасив) / <i>підпорядкований</i> (контрольований) (констатив, перформатив, промісив); - соціально-статусні: <i>статусно-марковані</i> та <i>статусно-нейтральні</i>; 4. мовні та мовленнєві засоби впливу / влади.
Перлокутивний вплив	<ol style="list-style-type: none"> 1. зміна поведінки (предметні дії, вербальний чи невербальний реактивний акт); 2. інформаційне збагачення; 3. зміна емоційно-оцінного ставлення до предмету комунікації; 4. зміна психологічно-емоційного стану.

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

БОРИСОВ Олексій Олександрович

**КОГНІТИВНО-ІНФОРМАЦІЙНА
ПАРАМЕТРИЗАЦІЯ ДІАЛОГУ
У БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ
РІЗНОЖАНРОВИХ ДИСКУРСИВНИХ
ПРАКТИКАХ**

Монографія

Технічний редактор *О. Єрмоленко*

Підписано до друку 3.11.2016.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Cyr.

Ум. друк. арк. 23,5. Ум. фарб.-відб. 23,5. Обл.-вид. арк. 21,86.

Зам. 0147. Тираж 300 прим.

ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року

Тел.: (0462) 972-664

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40